

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
«ΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ»

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Ο ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ
Ο ΗΠΕΡΟΛΑΤΡΗΣ

ΩΩΩ

ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000305906

949.53

ΕΡΓ

Τιμητική Προσφορά
του Συνδέσμου Αποφοίτων
Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων

Δεον κ. Δάχο δ.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Ο ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ
Ο ΗΠΕΙΡΟΛΑΤΡΗΣ

*«Αν άνοιξα κάπου ένα μονοπάτι κι άφησα πίσω μου έδαφος
βατό για την παραπέρα έρευνα, τολμώ να πιστεύω πως δεν
καταδαπάνησα άδικα τη ζωή μου».*

(Λ. Βρανούσης - 1986)

ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Συγκέντρωση υλικού:

**Σπύρος Εργολάβος, Γιώργος Παπακώστας, Φρίξος Πούρλης,
Κώστας Καραγιαννίδης, Λευτέρης Ζώλας**

Κατάταξη - επεξεργασία υλικού, συγγραφή βιβλίου:

Σπύρος Εργολάβος

Επιμέλεια έκδοσης:

**Σπύρος Εργολάβος, Φρίξος Πούρλης,
Κώστας Καραγιαννίδης, Λευτέρης Ζώλας**

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου:

Κώστας Καζάκος, καλλιτέχνης

Φωτοστοιχειοθεσία - Σχεδίαση - Εκτύπωση:

Τυπογραφεία Μ. Δούβαλη - Π. Αποστόλου & ΣΙΑ Ο.Ε. - Ιωάννινα

ISBN: 978-960-86865-4-0

Copyright: Σπύρος Εργολάβος

Γούναρη 7 - Ιωάννινα Τ.Κ. 454 44

Τηλ.-Fax: 26510 22997

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Με ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση παραδίνουμε σήμερα στο αναγνωστικό κοινό τον αναμνηστικό τόμο, προς τιμήν του μεγάλου αγωνιστή, του γνωστού ερευνητή, επιστήμονα και *Ηπειρολάτρη* ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ.

Ο αναμνηστικός αυτός τόμος, η έκδοση του οποίου συμπίπτει με τη συμπλήρωση δέκα πέντε χρόνων από το θάνατο του Λεάνδρου Βρανούση, αποτελεί συνέχεια τεσσάρων άλλων αναμνηστικών τόμων που εξέδωκε, μέχρι σήμερα, ο Σύνδεσμός μας:

Α) *Μνήμη Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων* (2000).

Β) *Χρίστος Σούλης, ο Γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων* (2002).

Γ) *Γεώργιος Καλούδης, ο Γυμνασιάρχης της Απελευθέρωσης* (2004)

Δ) *Πολεμικές Σελίδες του Χρίστου Σούλη από τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο 1912-1913* (2006).

Με τα έργα αυτά που εκδώσαμε μέχρι τώρα και με όσα πρόκειται να ακολουθήσουν, με βάση το πολύτιμο αρχειακό υλικό που συγκεντρώνουμε, από τα ιστορικά αρχεία των πόλεων –εσωτερικού και εξωτερικού– όπου έζησαν και έδρασαν μεγάλοι *Ηπειρώτες* ευεργέτες –ανάμεσα στους οποίους σημαντική θέση κατέχουν οι *Ζωσιμάδες*– Διδάσκαλοι του Γένους και λαμπροί ερευνητές επιστήμονες, έχουμε σαν στόχο να κάνουμε γνωστούς στο ευρύ κοινό τους μεγάλους –και κατά κανόνα αγνοημένους– αυτούς *Ηπειρώτες* και να τονίσουμε την προσφορά τους προς την *Ηπειρο* και το *Έθνος* γενικότερα.

Το έτος 2003 συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια, από το θάνατο του Λεάνδρου Βρανούση. Ο Σύνδεσμός μας για να τιμήσει το διακεκριμένο αυτό απόφοιτο της *Ζωσιμαίας Σχολής* οργάνωσε, σε συνεργασία και με άλλους φορείς, στα *Γιάννινα* και στην *Αθήνα*, δυο εκδηλώσεις με τίτλο: «*Μνήμη Λεάνδρου Βρανούση - Δέκα χρόνια από το θάνατό του*».

Η ανταπόκριση του κοινού και στις δύο αυτές εκδηλώσεις –στην *Αθήνα* και στα *Γιάννινα*– υπήρξε συγκινητική. Αυτό ακριβώς το γεγονός γέννησε, βασικά, την ιδέα, σε συνεργασία με την οικογένεια Βρανούση –τη σύζυγό του Έρα και τις αδελφές του Μαρία και Όλγα– να προχωρήσουμε στη συγκέντρωση του πλούσιου, αλλά κατάσπαρτου, υλικού που σχετίζεται με τη συγγραφική και λοιπή δραστηριότητα του Λεάνδρου Βρανούση, και να προβούμε στην έκδοση αυτού του αναμνηστικού τόμου.

Χρειάστηκαν πέντε χρόνια σκληρής και επίπονης εργασίας για την υλοποίηση αυτού του στόχου, την οποία ανέλαβαν μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου μας, υπό την καθοδήγηση του φιλόλογου-συγγραφέα και αγαπητού φίλου του Λεάνδρου Βρανούση, Σπύρου Εργολάβου.

Σημαντική υπήρξε, στην προσπάθεια αυτή, η βοήθεια την οποία πρόσφερε η οικογένεια Βρανούση. Η σύζυγός του Έρα μας εμπιστεύτηκε το προσωπικό αρχείο του Λεάνδρου Βρανούση, το οποίο, με τόση επιμέλεια, κατάρτιζε, επί χρόνια, σε ογκώδεις φακέλους ο σεμνός αυτός επιστήμονας. Το αρχείο αυτό, με τα πολύτιμα έγγραφα και τις χρήσιμες πληροφορίες, αποτέλεσε, και το πρώτο –αλλά ουσιαστικό– υλικό, για να συνεχιστεί η παρα-

πέρα έρευνα. Η αδελφή του, Μαρία Παπαβρανούση, έθεσε στη διάθεσή μας πολύτιμα στοιχεία από το οικογενειακό αρχείο των Παπαβρανούσηδων, καθώς και δύο ατομικά - οικογενειακά λευκώματα του Λέανδρου Βρανούση, με ποικίλα φωτογραφικά ντοκουμέντα, αρκετά από τα οποία κοσμούν τις σελίδες αυτού του βιβλίου, προσαρμοσμένα πλήρως με το περιεχόμενό τους.

Χρειάστηκε, στη συνέχεια, να επισκεφτούμε και να ερευνήσουμε αρκετά αρχεία, όπου βρίσκεται το υλικό που σχετίζεται με το Λέανδρο Βρανούση. Στο Σπουδαστήριο του Νέου Ελληνισμού - Σαββίδη - Δημαρά- ερευνήσαμε και μελετήσαμε το ογκώδες έργο του, που αποδεικνύει την πλούσια επιστημονική του δραστηριότητα και την ανελλιπή συμμετοχή του σε διεθνή συνέδρια, με ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις. Στο Αρχείο της Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (Α.Σ.Κ.Ι.) ερευνήσαμε και μελετήσαμε το αρχείο που σχετίζεται με τη συμμετοχή του στην Εθνική Αντίσταση. Στο Κέντρο Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, του οποίου επί χρόνια υπήρξε διευθυντής, παρακολουθήσαμε την πολύχρονη ερευνητική και επιστημονική του δραστηριότητα, χάρη στην οποία, το κέντρο αυτό κατέκτησε εξέχουσα θέση ανάμεσα στα ερευνητικά κέντρα της πατρίδας μας. Από το «Αρχείο του Λέανδρου Βρανούση» του Μορφωτικού - Αναπτυξιακού Συλλόγου Γρεβενιτίου αντλήσαμε πολύτιμα στοιχεία για την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Γρεβενίτι, και για το σύνδεσμό του με αυτή, από τα πρώτα παιδικά χρόνια.

Πολύτιμα στοιχεία επίσης αντλήσαμε από βιβλιοθήκες και αρχεία διάφορων Ιδρυμάτων, Οργανισμών, Επιστημονικών Συλλόγων και Εταιριών, στα οποία ο Λέανδρος Βρανούσης έκανε αισθητή την παρουσία του και πρόσφερε αξιόλογες υπηρεσίες. Αναφέρουμε ενδεικτικά, το Αρχείο της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, τα Ηπειρωτικά Αρχεία, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, το αρχείο του Ριζαρείου Ιδρύματος, της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, της Εθνολογικής και Λαογραφικής Εταιρείας κ.λ.π. Αρκετά στοιχεία στην έρευνά μας προσκομίσαμε από το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, χάρη στην πρόθυμη βοήθεια που μας πρόσφερε ο καθηγητής κ. Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης.

Ανατρέξαμε σε εφημερίδες και περιοδικά, από την εποχή της Εθνικής Αντίστασης μέχρι τις τελευταίες μέρες της ζωής του, όπου ήταν δημοσιευμένα άρθρα του, καθώς επίσης και άρθρα ομοτέχνων του, με τα οποία γινόταν κριτική στο έργο του.

Αναζητήσαμε πρακτικά διεθνών επιστημονικών συνεδρίων, στα οποία ο Λέανδρος Βρανούσης έλαβε μέρος και αντλήσαμε από αυτά ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις του.

Επισκεφτήκαμε μέρη στα οποία έζησε, από τα οποία πέρασε και έδρασε -όπως το Γρεβενίτι, τους Κορυσχάδες, τα Μετέωρα, το Άγιο Όρος- και αναζητήσαμε σ' αυτά τα ίχνη της εκεί δραστηριότητάς του.

Ήρθαμε σε επικοινωνία με διακεκριμένες προσωπικότητες -καθηγητές Πανεπιστημίων, ερευνητές- με τις οποίες είχε συνεργαστεί ο Λέανδρος Βρανούσης και είχε συνδεθεί με πραγματική φιλία. Όσα αυτοί «είπαν και έγραψαν» για το Λέανδρο Βρανούση, τα καταγράψαμε και περιλαμβά-

νται σε ειδικό κεφάλαιο αυτού του βιβλίου. Επικοινωνήσαμε με την κ. Elena Lazar, γενική διευθύντρια της «OMONIA PUBLISHING HOUSE» στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας, από την οποία αντλήσαμε στοιχεία για τη δράση των Ελλήνων στη Ρουμανία, καθώς επίσης και για τη δραστηριότητα που ανέπτυξε επί χρόνια στη Ρουμανία ο Λέανδρος Βρανούσης.

Συγκεντρώσαμε έτσι άφθονο και πολύτιμο υλικό το οποίο κατατάξαμε σε κατηγορίες, ανάλογα με το περιεχόμενο και την πηγή της προέλευσης του. Ένα μέρος –το πιο σημαντικό– αυτού του υλικού, χρησιμοποιήθηκε για τη συγγραφή τούτου του βιβλίου. Το υπόλοιπο υλικό έχει αναπαραχθεί σε αντίτυπα, έχει τεκμηριωθεί και θα παραχωρηθεί σε αρχεία και βιβλιοθήκες της Ηπείρου, με τον τίτλο: «ΑΡΧΕΙΟ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ» για να είναι στη διάθεση των μελλοντικών ερευνητών.

Στο υλικό αυτό δεν περιλαμβάνονται –όπως είναι επόμενο– τα συγγραφικά του έργα τα οποία έχουν εκδοθεί σε βιβλία και κυκλοφορούν σε όλες τις βιβλιοθήκες.

Ευχαριστούμε όλους όσοι πρόθυμα πρόσφεραν τα στοιχεία που είχαν στη διάθεσή τους και βοήθησαν στην έκδοση αυτού του βιβλίου και στη συγκρότηση του «Αρχείου Λεάνδρου Βρανούση».

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Ιωσήφ και Εσθήρ Γκανή για την οικονομική ενίσχυση του Συνδέσμου προς ολοκλήρωση του έργου.

Ευχαριστούμε θερμά το Δήμο Ιωαννιτών για την πολύπλευρη βοήθειά του στην προσπάθεια που καταβάλλουμε για την προβολή εκλεκτών προσωπικοτήτων της Ηπείρου, ανάμεσα στις οποίες ξεχωριστή θέση κατέχει και ο Λέανδρος Βρανούσης.

Ιδιαίτερα ευχαριστούμε το Πολυμελές Συμβούλιο του Ιδρύματος της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, το οποίο ανέλαβε τη δαπάνη εκτύπωσης του έργου.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου
Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων

Ιωάννινα, Ιούνιος 2008

Βασικός ομιλητής στο Α΄ Διεθνές Συνέδριο στο Βελεστίνο για το Ρήγα, το 1986.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

Είχα την τιμή και τη χαρά να συνδεθώ με πραγματική φιλία με το Λέανδρο Βρανούση, να διαγνώσω τον ευγενικό του χαρακτήρα, το αγωνιστικό του φρόνημα και τις ερευνητικές-επιστημονικές ανησυχίες.

Είχα την τιμή και τη χαρά το Δεκέμβριο του 1986, να εισηγηθώ, ως αντιδήμαρχος, στο Δημοτικό Συμβούλιο Ιωαννίνων, την πραγματοποίηση εκδήλωσης για να τιμήσουμε δυο εκλεκτές προσωπικότητες των Ηπειρωτικών Γραμμάτων, το Σωτήρη Δάκαρη και το Λέανδρο Βρανούση· σ' εκείνη την εκδήλωση προσπάθησα, ως βασικός ομιλητής, να παρουσιάσω, σε γενικές γραμμές τη ζωή και τη δράση τους, για να γίνει γνωστή στο ευρύ κοινό η προσφορά τους προς την επιστήμη, προς την Ήπειρο και το Έθνος γενικότερα. Θυμάμαι το Λέανδρο Βρανούση να κάθεται δίπλα στο Σωτήρη Δάκαρη και να παρακολουθεί με συγκίνηση και ιδιαίτερη ικανοποίηση εκείνη την ωραία εκδήλωση. Και όταν ήρθε η στιγμή να κάνει την αντιφώνησή του, δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τα δάκρυά του. Κάτω δε από το βάρος της συγκίνησης έδωσε προς το πολυπληθές ακροατήριο τη διαβεβαίωση ότι θα συνεχίσει με ανανεωμένες τις δυνάμεις να εκπληρώνει το χρέος –το παραπέρα χρέος– που συνεπάγεται η αναγνώριση και η τιμητική αυτή διάκριση.

Δεν πρόλαβε όμως, δυστυχώς, να συμπληρώσει παρά μόνο λίγα χρόνια από τότε που έδωσε αυτή την επίσημη διαβεβαίωση και η άτεγκτη μοίρα –που καιροφυλακτούσε– τον πήρε –τον Απρίλιο του 1993– ξαφνικά από κοντά μας.

Έφυγε ο Λέανδρος Βρανούσης από κοντά μας αφήνοντας πίσω του μια πρωτόγνωρη δημιουργική δράση, μια λαμπρή επιστημονική σταδιοδρομία. Γνωστός στην Ελλάδα και στο εξωτερικό από τα συγγράμματά του, από τα αναρίθμητα δημοσιεύματά του, από τη συμμετοχή του σε διεθνή συνέδρια, από τις πολύχρονες και αποδοτικότητες έρευνές του. Γνωστός όμως ιδιαίτερα σ' εμάς τους Ηπειρώτες. Πρώτος πάντα σε κάθε προσκλητήριο της πόλης των Ιωαννίνων, την οποία τόσο πολύ αγάπησε και από την οποία τόσο πολύ αγαπήθηκε. Πρώτος σε κάθε προσκλητήριο της Ηπείρου, που όπως συνήθιζε να επαναλαμβάνει, «κληροδότησε για μας την πιο ακριβή ιστορική κληρονομιά».

Γι' αυτό θα μείνει πάντα ζωντανός στη μνήμη όλων αυτών που τον γνώρισαν και τον αγάπησαν, όλων αυτών στους οποίους ο ίδιος εμπιστεύτηκε τη φιλία και την αγάπη του. Ισχύει για το Λέανδρο Βρανούση αυτό που ο Δημοσθένης επισημαίνει στον επιτάφιό του:

«Καθώς η μνήμη των γνωστών και των φίλων του γνωρίζει τα ίχνη του, κάθε τόσο προς αυτόν οδηγείται από τη νοσταλγία, λαμβάνοντας υπόψη, άφθονα στοιχεία από τα οποία αποδεικνύεται ότι αυτός ήταν άριστος».

Και ήταν πράγματι άριστος σε όλα τα επιτηδεύματά του ο Βρανούσης. Με τη ζωή και το έργο του τίμησε τον εαυτό του, τίμησε την πατρίδα του, τίμησε την επιστήμη, στο βωμό της οποίας καταδαπάνησε τη ζωή του. Έκανε όμως και κάτι ακόμα πιο χρήσιμο και πιο δεσμευτικό για όλους μας: Μας έμαθε να ακολουθήσουμε «το δρόμο που τραβάει ψηλά», να πάρουμε «το στρατί που πάει στις άγνωρες κορφές και στα καταράχια».

Αυτό το δρόμο προς τις άγνωρες, σε πολλούς, κορφές της επιστήμης και προς τα καταράχια του χρέους ακολούθησε, με αποφασιστικότητα και συνέπεια, ο Λέανδρος Βρανούσης, δείχνοντας ταυτόχρονα και σε μας το δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουμε στη ζωή μας, δρόμο γεμάτο από τίμιο μόχθο, γεμάτο από φρόνημα αγωνιστικό και προπαντός από αξιοπρέπεια.

Μικρή εκπλήρωση χρέους αποτελεί ο αναμνηστικός τόμος που έχετε στα χέρια σας, καρπός επίπονης συλλογικής προσπάθειας και ανυπόκριτης αγάπης προς τον αγνό αγωνιστή της ζωής, τον ακαταπόνητο ερευνητή - επιστήμονα και τον αμετανόητο Ηπειρολάτρη, το Λέανδρο Βρανούση.

Σπύρος Εργολάβος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΔΩΝ

Ο Ελληνισμός της Διασποράς

Το φιλαπόδημον υπήρξε, από την αρχαιότητα, χαρακτηριστική ιδιότητα των Ελλήνων. Λόγοι εξαιρετικοί συνέβαλαν σε τούτο: Από το ένα μέρος η φύση της χώρας, με την ιδιάζουσα γεωγραφική της θέση και το άγονο του εδάφους. Από το άλλο οι συνεχείς μετακινήσεις των διάφορων ελληνικών φύλων. Καλλιεργήθηκε έτσι σε πολλούς Έλληνες η τάση αναζήτησης νέας γης για προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση στις γειτονικές Ηπείρους, όπου θα μπορούσαν, με περισσότερη άνεση, να καλλιεργήσουν όλες τους τις δυνάμεις και να αναπτύξουν αξιόλογη επιχειρηματική και πνευματική δραστηριότητα. Με αυτό τον τρόπο γέμισε από ελληνικές εστίες ολόκληρος ο τότε γνωστός κόσμος, από τα παράλια του Ευξείνου Πόντου ως τις βόρειες ακτές της Αφρικής και από την Μικρά Ασία ως τις ακτές της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας. Πολύτιμη η συμβολή αυτών των νέων ελληνικών εστιών στην παραπέρα ιστορική πορεία του Ελληνισμού, στη δημιουργία και στην ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού.

Στα ίχνη των αρχαίων προγόνων μας –κάτω από διαφορετικές ή παρόμοιες συνθήκες– βάδισαν και οι νεότεροι Έλληνες, μέχρι του σημείου μάλιστα, ώστε η νεότερη και η σύγχρονη ελληνική ιστορία, να είναι στενά συνυφασμένη με το φαινόμενο της Διασποράς. Μόνο αν λάβουμε υπόψη το ρόλο που διαδραμάτισαν, στα νεότερα χρόνια, οι απόδημοι Έλληνες, μπορούμε να κατανοήσουμε πλήρως τη δημιουργία και την εξέλιξη του νεοελληνικού κράτους, καθώς επίσης την ιδεολογική συγκρότηση του Ελληνισμού εντός και εκτός των συνόρων.

Το φαινόμενο της νεοελληνικής Διασποράς αρχίζει να γίνεται αισθητό από τα μέσα του 15ου αιώνα, κάτω από το βάρος της οθωμανικής κυριαρχίας, συνεχίζεται κατά την περίοδο που ακολουθεί από τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελλη-

Έλληνες στις Ινδίες Καράτσι 1902

νικού κράτους μέχρι και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ολοκληρώνεται μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Το φαινόμενο αυτό έλαβε τεράστιες διαστάσεις.

Αν σε όλα αυτά προσθέσουμε τα αλληπάλληλα και ογκώδη μεταναστευτικά κύματα που σχηματίστηκαν από τη μεγάλη μάζα των Ελλήνων εργατών και εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Ευρώπη και στην Αυστραλία, καθώς επίσης και τον αναγκαστικό εκπατρισμό των πολιτικών προσφύγων που κατέφυγαν, με το τέλος του εμφυλίου, στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης, μπορούμε να έχουμε μια συνοπτική, αλλά χαρακτηριστική εικόνα του φαινομένου της νεοελληνικής Διασποράς.

Πυρήνες της οργάνωσης του Ελληνισμού της Διασποράς υπήρξαν ασφαλώς οι **Ελληνικές Κοινότητες** που δημιουργήθηκαν σε κάθε χώρα· σ' αυτές όμως πρέπει οπωσδήποτε να προστεθούν οι ποικίλοι εθνοτοπικοί σύλλογοι, οι επαγγελματικές, κοινωνικοπολιτικές και επιστημονικές οργανώσεις. Χάρη σ' αυτούς τους πυρήνες οι Έλληνες της Διασποράς κατόρθωσαν να διατηρήσουν την ελληνική τους ταυτότητα και να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εξελικτική πορεία του νεότερου Ελληνισμού. Κατόρθωσαν έτσι οι απόδημοι Έλληνες όχι μόνο να αντισταθούν και να μην αφομοιωθούν από τις χώρες της υποδοχής, αλλά, ως συνεχιστές των μακρών και ευγενών παραδόσεων του βυζαντινού και αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, να καταλάβουν υπερέχουσα θέση μεταξύ των άλλων λαών.

Σημαντική υπήρξε η ελληνική συμβολή στην Αναγέννηση, στην ουμανιστική κίνηση και στη δημιουργία της νέας Ευρώπης. Έλληνες λόγιοι, επιφανείς και αφανείς, μεταλαμπάδευσαν στη Δύση, πριν και μετά την Άλωση, την προγονική τους κληρονομιά, διέσωσαν και πολλαπλασίασαν χειρόγραφα με πολύτιμα έργα των Αρχαίων Ελλήνων, κι όταν άρχισε να διαδίδεται η τυπογραφία, υπήρξαν

Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος με το Ρουμάνο υπουργό των Εξωτερικών Nicolae Tiulescu.

πρωτεργάτες στις κλασικές εκδόσεις των πρώτων αιώνων, έφεραν στην καθυστερημένη Ανατολή τα φώτα και το πνεύμα της Ευρώπης, ανέδειξαν το υπόδουλο Γένος συμπορευόμενο με τη Δύση, συνέβαλαν ώστε το ελληνικό στοιχείο να γίνει χειραγωγός των συνυπόδουλων λαών στην πνευματική και εθνική αφύπνιση. «Μπορούμε να μιλάμε», όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης, «για ένα ιστορικό κατόρθωμα πρώτου μεγέθους».

Προκηρύξεις, προς τους υπόδουλους τότε Έλληνες, τυπωμένες στα 1798, –τη χρονιά που μαρτύρησε ο Ρήγας– τις οποίες ανακάλυψε σε βιβλιοθήκη πόλης του Ελληνισμού της Διασποράς –στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας– ο Λέανδρος Βρανούσης, θυμίζουν την παιδεία, την εύκλεια και την ελπίδα για την ανάσταση του Γένους των αλύτρωτων Ελλήνων, προς τους οποίους απευθύνουν εγερτήριο σάλπισμα λευτεριάς, με τη φράση:

«Κάτοικοι της Ελλάδος, αξιοθρήνητοι απόγονοι ενός Έθνους περιβοήτου ποτέ διά τας τέχνας, διά τας επιστήμας, διά την ανδρείαν, προ πάντων όμως διά

την αγάπην της ελευθερίας, άμποτε τα λαμπρά των παραδείγματα, να σας φωτίσουν».

Τη σημασία που είχε και εξακολουθεί να έχει ο Ελληνισμός της Διασποράς, αναγνώρισε και αναγνωρίζει, και σήμερα, το επίσημο Ελληνικό Κράτος. Οι δεσμοί ανάμεσα στη μητέρα πατρίδα και τον Απόδημο Ελληνισμό είναι σήμερα ιδιαίτερα στενοί. Σ' αυτό συμβάλλουν αποφασιστικά οι ομογενειακές οργανώσεις της ίδιας της Διασποράς, που εδώ και χρόνια συντονίζονται από το γνωστό για τη δράση του Συμβούλιο του Απόδημου Ελληνισμού.

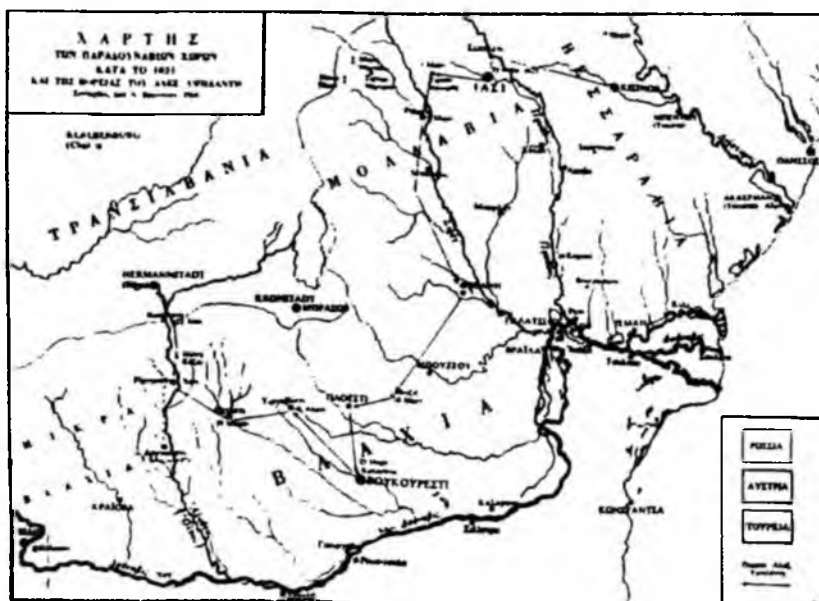
Οι Έλληνες της Ρουμανίας

Σημαντική εστία του Ελληνισμού της Διασποράς, ιδιαίτερα κατά τον 19ο αιώνα, υπήρξε η Ρουμανία, την οποία αποτελούσαν οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, δηλαδή η Μολδαβία και η Βλαχία. Ήδη από τον Ζ' π.Χ. αιώνα Έλληνες άποικοι της Μιλήτου και των Μεγάρων βρέθηκαν στη χώρα της αρχαίας Δακίας, η έκταση της οποίας καταλάμβανε τη σημερινή Ρουμανία και ορισμένα εδαφικά τμήματα γειτονικών της κρατών. Η ελληνιστική εποχή όμως καθώς επίσης η ρωμαϊκή και η βυζαντινή σημαδεύονται από συχνές επαφές ανάμεσα στους δύο λαούς. Μετά την άλωση της Πόλης οι ρουμανικές χώρες θα αποτελέσουν για τον Ελληνισμό ένα έδαφος προσφυγής, δημιουργίας, επιτευγμάτων και προπαρασκευής της απελευθέρωσης. Υπήρχαν, άλλωστε, για την επιλογή αυτή αρκετές ευοίωνες προοπτικές. Ο Ελληνισμός μετά το 1453 αναζητούσε στηρίγματα για την επιβίωσή του. Στρέφεται έτσι, εκτός βέβαια από τη Δύση, και προς τις ρουμανικές χώρες· αυτές, εξαιτίας της γειτνιάσής τους με χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, παρείχαν ευρύ πεδίο για εμπορική δραστηριότητα.

Το κλίμα, εξάλλου, ήταν αρκετά πρόσφορο για τους Έλληνες, με την προσήλωση των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών στην Ορθοδοξία και με το καθεστώς της αυτονομίας που αυτές απολάμβαναν απ' την Πύλη.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ο Ελληνισμός της Ρουμανίας μένει ένα κεφάλαιο σημαντικό της ιστορίας και των δύο λαών. Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε, βέβαια, στη Ρωσία, βρήκε όμως πρόσφορο έδαφος μεταξύ των Ελλήνων της Μολδοβλαχίας και βρήκε ταχύτατα άπειρους θιασώτες.

Ο Ρήγας Φεραίος ανδρώθηκε κοντά στους Έλληνες της Βλαχίας και στις ηγεμονικές αυλές και προώ-

Χάρτης των Παραδουνάβιων χωρών
συνταχθείς από το Λ. Βρανούση (1964).

Το Ελληνικό Σχολείο στη Βράιλα

θησε τον ιδεολογικό του αγώνα για την επανάσταση και τη δημοκρατία. Έτσι η Ελληνική Επανάσταση άρχισε με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στη Ρουμανία και εκεί σχηματίστηκε ο νεότερος Ιερός Λόχος των Ελλήνων.

Από πολλούς η Ρουμανία θεωρούνταν ελληνική πατρίδα. Οι ελληνικές κοινότητες της Ρουμανίας φιλοτιμήθηκαν να ιδρύσουν και να συντηρούν σχολεία για να καλύψουν τις ανάγκες των παιδιών των μελών τους και να βελτιώσουν αισθητά την παιδεία, με κύριο στόχο να προβάλλονται η συνείδηση της εθνικής ταυτότητας και η προάσπιση του εθνισμού τους. Τα ελληνικά κοινοτικά σχολεία της Ρουμανίας ήταν πλήρως οργανωμένα, όπως, άλλωστε, όλα τα σχολεία του Αλύτρωτου Ελληνισμού.

Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας, δημιούργησε μεγάλη εκπαιδευτική παράδοση: οι Ακαδημίες του Βουκουρεστίου και του Ιασίου υπήρξαν οι πνευματικοί φάροι του Ελληνισμού στις ηγεμονίες και γενικότερα του Ελληνισμού της Διασποράς. Κυρίαρχη ήταν επίσης η ελληνική παρουσία στο χώρο της τυπογραφίας. Οι Έλληνες λόγιοι που βρέθηκαν στην Ρουμανία ήταν οι πιο έμπιστοι συνεργάτες των ηγεμόνων και δημιούργησαν εκεί βασικές εστίες μέσα στις οποίες σημειώθηκαν καθοριστικές εξελίξεις της νεοελληνικής ιστορίας. Όσοι λόγιοι πλαισίωσαν, κατά καιρούς, τις αυλές της Μολδαβίας και της Βλαχίας είχαν σπουδάσει, κατά κανόνα, σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια και έφεραν σ' αυτές ιδέες με προφανείς καταβολές της δυτικής παιδείας, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας ήταν ο αγώνας ενάντια στο συντηρητικό κατεστημένο, η εισαγωγή των αρχών του Διαφωτισμού, των νέων επιστημών και μεθόδων στην εκπαίδευση, η χρήση της λαϊκής γλώσσας, για να μπορέσουν οι ευρύτερες μάζες να γνωρίσουν τις νέες ιδέες και να απελευθερωθούν από τα πνευματικά τους δεσμά.

Χρυσάνθος Νοταράς, ένας υπέρμαχος του Ελληνισμού στη Ρουμανία.

Και δίπλα στους λογίους υπήρξαν οι έμποροι. Ο ελληνικός κόσμος βρήκε στη Ρουμανία τις προϋποθέσεις για οικονομική ανάπτυξη και πέτυχε, με την εργατικότητα και τη μεθοδικότητά του, να προοδεύσει σε πολλούς τομείς και να αποκτήσει μεγάλη οικονομική δύναμη.

Ως διπλωμάτες, ως έμποροι, ως λόγιοι, ως ιερωμένοι και ως ιατροί, οι Έλληνες της Ρουμανίας κατέχουν επί πολλά χρόνια κυρίαρχη θέση ανάμεσα σε όλους τους άλλους κατοίκους της περιοχής. Επηρέασαν ευνοϊκά τις σχέσεις Ελλάδας και Ρουμανίας και δημιούργησαν ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στις δύο χώρες, παρά τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν κατά καιρούς.

Οι Ηπειρώτες Ο Ελληνισμός της της Ρουμανίας Διασποράς συνδέε-

ται, οπωσδήποτε, με όλες σχεδόν τις περιοχές της πατρίδας μας. Πρωτοποριακή όμως θέση, στον τομέα αυτό, κατέχουν οι Ηπειρώτες. Λαμπροί και δημιουργικοί Ηπειρώτες πήραν, στα δίσεχτα χρόνια της σκλαβιάς, το δρόμο προς την ξενιτιά. Γρήγορα ξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη, τη Ρωσία, ακόμα και τις Ινδίες.

Ίδρυσαν παντού εμπορικά πρακτορεία, εμπορικούς και τραπεζικούς οίκους. Τα κεφάλαια αυτών των επιχειρήσεων έφταναν σε αμύθητα, για την εποχή εκείνη, ποσά. Παράλληλα διατήρησαν στενές οικονομικές και πνευματικές σχέσεις με την Ήπειρο, και ιδιαίτερα με τα Γιάννινα, που έμοιαζαν περισσότερο με ευρωπαϊκή, παρά με τουρκοκρατούμενη πόλη. Ποτέ δε λησμόνησαν τα προς την πατρίδα τους καθήκοντα. Άφησαν τους καρπούς των μόχθων τους για κοινωφελείς σκοπούς. Με μεγάλες δωρεές συγκρότησαν επί ολόκληρα χρόνια ευγενικά φιλανθρωπικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα και τόσα άλλα κοινωφελή έργα, που σήμερα κοσμούν την πρωτεύουσα του Ελληνικού Κράτους.

Πρώτος σταθμός αποδημίας των Ηπειρωτών, ήδη απ' τα πρώτα χρόνια της τουρκικής κατάκτησης, υπήρξε η Ιταλία. Από τις πρώτες δεκαετίες όμως του 17ου αιώνα το μεταναστευτικό ρεύμα των Ηπειρωτών στράφηκε κυρίως προς τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Στη λαϊκή παράδοση της Ηπείρου, η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα, η Βλαχιά ήταν η γη της Επαγγελίας, αντίληψη η οποία αποτυπώνεται στο γνωστό δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στο Ρόβα και αρχίζει με το στίχο:

«Ο Ρόβας εξεκίνησε μες στη
Βλαχιά να πάει».

Το Ηπειρωτικό στοιχείο διέπρεψε σε όλους τους τομείς στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Ήδη από τον 16ο αιώνα Ηπειρώτες έμποροι βρίσκονται στις πλούσιες σε σιτηρά και ζώα Βλαχία και Μολδαβία. Ηπειρώτες έμποροι στη Μολδο-

Εγκαίνια ελληνικού ξενοδοχείου
στο Turnu Severin (1901)

Ζαγορίσιο Ζαχαροπλαστείο στην Αλεξάνδρεια
της Αιγύπτου την δεκαετία του '20.

Ζαγορίσιος έμπορος σε Βαλκανική χώρα το τελευταίο τέταρτο το περασμένου αιώνα.

βλαχία αναπτύσσουν αξιόλογη δράση στα πλαίσια της Φιλικής Εταιρείας και αναλαμβάνουν το ρόλο του κατηχητή.

Παράλληλα όμως εισέρχονται στις αυλές των Ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας και Ηπειρώτες λόγιοι· αυτοί τίθενται υπό την προστασία των Ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας, διδάσκουν στις Ηγεμονικές Ακαδημίες του Βουκουρεστίου

Ο Λάμπρος Φωτιάδης (1752-1805)

και του Ιασίου και προσφέρουν ανεκτίμητες υπηρεσίες στον εκπολιτιστικό και επιστημονικό τομέα της περιοχής. Ανάμεσα σ' αυτούς ξεχωρίζουν ο σοφός καθηγητής Λάμπρος Φωτιάδης από τα Γιάννινα, ο Γεώργιος Γεννάδιος από τα Δολιανά, καθώς επίσης και ολόκληρες οικογένειες λογίων, όπως η οικογένεια των Βηλαράδων.

Το ίδιο Ηπειρωτικό στοιχείο διάνοιξε νέους ορίζοντες στις καθυστερημένες από άποψη ιατρικής επιστήμης και υγειονομικών υπηρεσιών Ηγεμονίες και Ηπειρώτες γιατροί κλήθηκαν να καταλάβουν εξέχουσες θέσεις και να συμβάλουν στην εδραίωση της στοιχειώδους και, στη συνέχεια, ανώτατης ιατρικής εκπαίδευσης. Αξίζει εδώ να μνημονεύσουμε το γνωστό Βορειοηπειρώτη γιατρό Από-

Απόστολος Αρσάκης

στολο Αρσάκη, ο οποίος πρόσφερε στη Ρουμανία υπηρεσίες ως αρχίατρος και αργότερα ως πολιτικός.

Μια άλλη κατηγορία Ηπειρωτών της Βλαχιάς, που έχουν μείνει, δυστυχώς, αγνοημένοι και αδικημένοι, είναι οι δημοσιογράφοι. Η έκδοση ελληνικών εφημερίδων σημειώνεται βασικά, με την εμφάνιση Ηπειρωτών δημοσιογράφων στη Ρουμανία.

Ανάμεσα στους πρωτοπόρους Ηπειρώτες δημοσιογράφους ο Θωμάς Πασχίδης. Μαθητής της Ζωσιμαίας, έγινε, νεαρός απόφοιτος ακόμα, σχολάρχης στο Βεράτι της Β. Ηπείρου και, το 1860, κατέληξε στο Βουκουρέστι. Με τους Ηπειρώτες δημοσιογράφους στερεώνεται ο ελληνικός τύπος σ' εκείνα τα μέρη και τίθεται στην υπηρεσία του Ελληνισμού.

Ο δημοσιογράφος
Θωμάς Πασχίδης

Οι Ζαγορίσιοι της αποδημίας

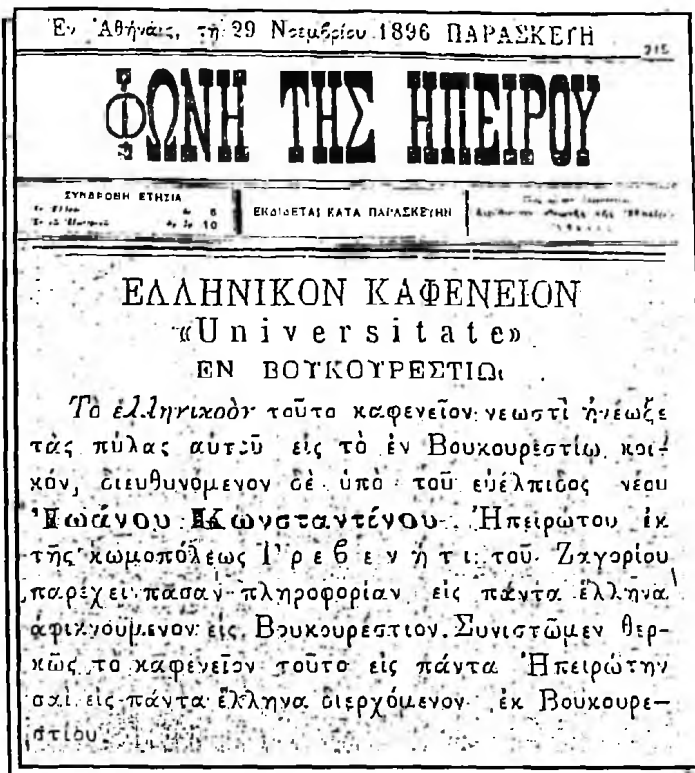
Η αποδημία των Ηπειρωτών προς τη Μολδοβλαχία υπήρξε συνεχής και τον πυρήνα των ελληνικών κοινοτήτων της αποτελούσαν κυρίως Γιαννιώτες και Ζαγορίσιοι.

Παραδειγματική η επίδοση των Ζαγορισίων στα γράμματα, μέσα και έξω από την Ελλάδα. Εδώ γεννήθηκαν διαπρεπείς δάσκαλοι και διατήρησαν την ελληνική παιδεία, όχι μόνο στην Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και τη Θράκη, αλλά και πανταχού της γης όπου υπήρχαν Έλληνες. Ζαγορίσιοι ήταν ο Νεόφυτος Δούκας, ελληνιστής τέλειος με ογκωδέστατο έργο και ευρύτατη πνευματική καλλιέργεια, ο Αναστάσιος Σακκελλάριος, επί πολλά έτη σχολάρχης στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, ο Δημήτριος Σεμιτέλος και ο Μιλτιάδης Πανταζής, καθηγητές στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, ο γνωστός ιατροφιλόσοφος Ιωάννης Λαμπρίδης, και μια χορεία άλλων εκλεκτών προσωπικοτήτων, ανάμεσα στους οποίους ξεχωριστή θέση κατέχει και ο Λέανδρος Βρανούσης.

Εδώ συναντάς άφθονα τα βυζαντινά μνημεία, μοναστήρια και εκκλησίες και άλλα πολύτιμα κτίσματα, δεμένα στενά με την παράδοση. Και όπως γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης «μένουν αξέχαστα κάποια νυχτέρια στα Μοναστήρια του Βίκου, του Ρογκοβού και της Βουτσάς, στο Μονοδέντρι και στο Καπέσοβο, στο Φλαμπουράρι και στους Νεγάδες, και σε πολλά άλλα μέρη, όπου δίπλα σ' ένα δαδί ή χαμοκάνδηλο σαπισμένα παλιόχαρτα μου

Αναστάσιος Σακελλάριος

αποκάλυπταν συχνά μια λεπτομέρεια ή μια δόξα από τα περασμένα του τόπου μας».

Σφοδρή ήταν η επιθυμία των Ζαγορισίων, να ανταποκριθούν, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στις μεγάλες κοινωνικές και βιοτικές ανάγκες, ανάγκες που δεν μπορούσε, κατά κανόνα, να ικανοποιήσει η ιδιαίτερη πατρίδα τους. Έπαιρναν έτσι συχνά το γνώριμο στους Ηπειρώτες δρόμο της αποδημίας, με πρώτο και πολλές φορές κύριο προορισμό τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Με όλες τις εργασίες, όσες μπορεί να φανταστεί ο νους του ανθρώπου, καταπιάνονταν οι φίλεργοι και εκ φύσεως οικονόμοι Ζαγορίσιοι, από τις πιο ταπεινές

μέχρι τις πιο αξιοσέβαστες, αρκεί να ήταν τίμιες και να τους έδιναν τη δυνατότητα να εκπληρώσουν τον προορισμό για τον οποίο πήραν τον αποδοτικό, αλλά σκληρό δρόμο της ξενιτιάς.

Θαυμάζει κανείς το ζήλο και τη μεθοδικότητα στην εργασία, προσόντα με τα οποία οι Ζαγορίσιοι της αποδημίας κατόρθωσαν να αναδειχτούν σε όλα τα επαγγέλματα και να καταλάβουν αξιόλογες κοινωνικές θέσεις. Πρόθυμοι πάντα να εξυπηρετήσουν κάθε Έλληνα που έφτανε στα ξένα και ζητούσε τις απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να μπορέσει να προσαρμοστεί στις νέες δύσκολες συνθήκες. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του ελληνικού καφενείου «Universitate» στο Βουκουρέστι που ανήκε στον «ευέλπιδά νέο» Ιωάννη Κωνσταντίνου από το Γρεβενίτι και παρείχε πρόθυμα κάθε πληροφορία σε κάθε Έλληνα που έφτανε στο Βουκουρέστι και είχε γίνει πασίγνωστο σε όλους τους ομογενείς.

Από τους απόδημους Ζαγορίσιους προήλθαν μεγάλοι ευεργέτες που άφησαν τις περιουσίες τους, καρπό μόχθου και θυσιών ολόκληρης ζωής στα ξένα, για κοινωνικές σκοπούς στην πατρίδα τους, όπως ο Μάνθος και ο Γεώργιος Ριζάρης από το Μονοδέντρι, ο Αλέξης και η Αγγελική Παπάζογλου από τη Βίτσα, ο Αναστάσιος Τσούφλης από το Τσεπέλοβο και μια σειρά από άλλους γνωστούς και άγνωστους ευεργέτες που συνέστησαν κληροδοτήματα στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, ίδρυσαν σχολεία σ' αυτές και ενδιαφέρθηκαν για την προαγωγή των γραμμάτων και τη μόρφωση της νεολαίας. Σε όλες τις χώρες και σε όλες τις θέσεις διακρίθηκαν απόδομοι Ζαγορίσιοι.

Μπορεί, βέβαια, οι παλιές καλές μέρες και τα μεγαλεία των Ζαγοροχωρίων να υποχώρησαν αισθητά ή, και σε ορισμένες περιπτώσεις, να έσβησαν. Όμως ο αντίλαλος της λαμπρής εκείνης εποχής παραμένει και σήμερα που οι Ζαγορίσιοι, όσοι απέμειναν στον τόπο τους, πασχίζουν, ανάμεσα σε μύριες δυσκολίες, να

στήσουν σ' αυτή την όμορφη γωνιά της πατρίδας μας, όπως οι πρόγονοί τους, σύγχρονα πρότυπα ζωής, με τα οποία επιβάλλουν τον σεβασμό στον άνθρωπο και στη φύση, και έχουν καταστήσει τα Ζαγοροχώρια γνωστά στο πανελλήνιο, καθώς προσφέρονται για όλα τα είδη του τουρισμού, μπορούν να ικανοποιήσουν τις ποικίλες προτιμήσεις της τουρι-

Παπαζόγλειος Υφαντική Σχολή

στικής πελατείας και να μας βοηθήσουν να δούμε τον τουρισμό σαν μια συνθετική λειτουργία που συμπορεύεται με τη διαφύλαξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας και αποτελεί έναν από τους οικολογικά αποδοτικούς κλάδους της εθνικής μας οικονομίας. Όλα αυτά τα στοιχεία τα προσφέρουν τα Ζαγοροχώρια με αποκορύφωμα το μαγευτικό συνταίριασμα των έργων της φύσης και των δημιουργημάτων του ανθρώπου και σε κάνουν να νιώθεις γεμάτος ζωή και να ελπίζεις πως, έτσι καθώς είναι όμορφη η φύση, πρόθυμα χαρίζει την αρμονία και τη γαλήνη στις ψυχές μας. Αυτά τα στοιχεία είχαν φωλιάσει στις ψυχές των απόδημων Ζαγορισίων, γι' αυτό και το «νόστιμον ήμαρ» (ημέρα της επιστροφής) ήταν γι' αυτούς η πιο όμορφη στιγμή της ζωής τους.

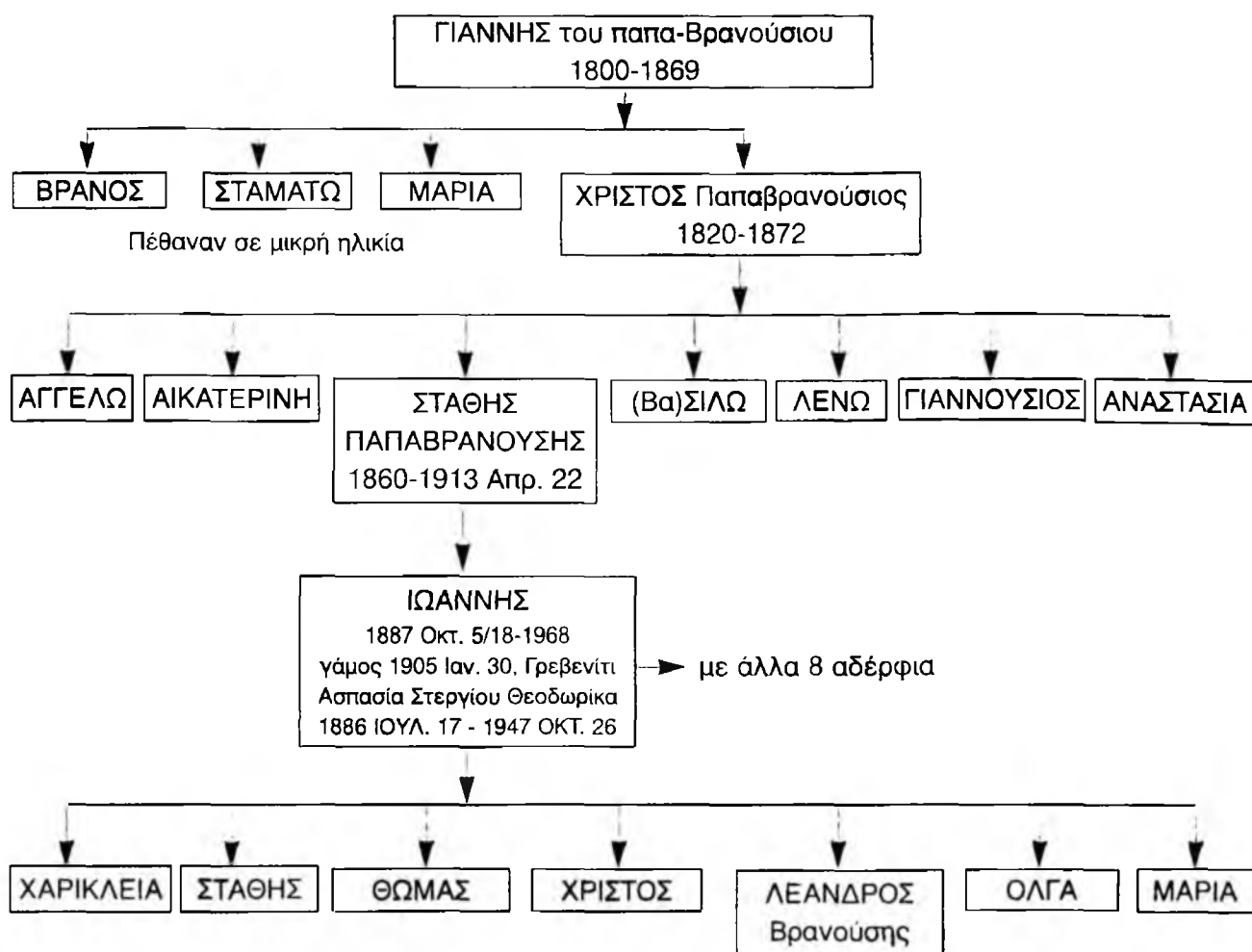
Το γενεαλογικό δέντρο των Παπαβρανούσηδων

Στις πολυπληθείς Ζαγορίσιες οικογένειες της αποδημίας ανήκει και η οικογένεια των Παπαβρανούσηδων. Από το Γρεβενίτι του

Ανατολικού Ζαγορίου έλκει την καταγωγή της.

Κατά τρόπο συστηματικό ο Λέανδρος Βρανούσης ερεύνησε τα αρχεία του Γρεβενιτίου, πριν αυτά καούν από τους Γερμανούς, και συγκέντρωσε όλα τα στοιχεία που είχαν σχέση με τους Παπαβρανούσηδες. Ο ίδιος μάλιστα συνέταξε και σχετικό σχεδιάγραμμα στο οποίο απεικόνισε το γενεαλογικό του δέντρο. Ένα μέρος αυτού του σχεδιαγράμματος –μονταρισμένο– παραθέτουμε, για να έχει ο αναγνώστης αυτού του βιβλίου μια γενική εικόνα.

Όπως φαίνεται, λοιπόν, από το παρατιθέμενο σχεδιάγραμμα, το γενεαλογικό του δέντρο ανάγει την αρχή του στα 1608, τότε που εμφανίζεται, με το όνομα BRANOS (1608-1678), ο πρώτος από τους προπάππους του, που έγινε ιερέας, το 1636. Ακολουθούν: ο ιερέας - αγιογράφος ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (1640-1710), ο ιερέας BRANOS (1670-1740), ο ΓΙΑΝΝΗΣ (1700-1770), ο ιερέας BRANOS - παπα - βρανούσιος (1760-1818), ο ΣΤΑΘΗΣ ΤΣΙΚΟΣ, ο ΓΙΑΝΝΗΣ του Παπα-βρανούσιου (1800-1869), ο ΧΡΙΣΤΟΣ Παπαβρανούσιος (1820-1872). Έτσι, φτάνουμε στο ΣΤΑΘΗ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗ (1860-1913), πατέρα του ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗ (1887-1968).

Η οικογένεια του Ιωάννη Παπαβρανούση

Ο παππούς Ευστάθιος Παπαβρανούσης
στην είσοδο του φούρνου στο Βουκου-
ρέστι (επάνω στο σκαλοπάτι)

Ο παππούς του Λεάνδρου, Στάθης (Ευστάθιος) Παπαβρανούσης, βρέθηκε στο Βουκουρέστι, το 1877, σε ηλικία μόλις 17 ετών. Στην αρχή εργάζεται ως υπάλληλος σε κάποιο φούρνο συμπατριώτη του. Πολύ νωρίς όμως, το 1882, συνεταιρίζεται με ένα συγχωριανό του, δουλεύουν μαζί επί μια διετία, και στη συνέχεια συνεχίζει μόνος του και επεκτείνει την επιχείρησή του στην εμπορία αλεύρων.

Στις αρχές του 20ού αιώνα πηγαίνει κοντά του, στο Βουκουρέστι, ο πρωτότοκος γιος του, Ιωάννης –πατέρας του Λεάνδρου– και ακολουθούν τα αδέρφια του, Χρίστος και Δημήτριος, που εργάζονται στην επιχείρηση του πατέρα τους. Τα δυο μικρότερα αδέρφια τους, ο Λεωνίδας και ο Γεώργιος, σπουδάζουν στο Βουκουρέστι. Τα τρία αδέρφια –παιδιά του Ιωάννη Παπαβρανούση– ο Στάθης, ο Θωμάς και ο Λεάνδρος, πηγαίνουν και αυτά στη Ρουμανία, όπου έμειναν μέχρι το 1927, οπότε γύρισαν στο Γρεβενίτι.

Ο Ιωάννης Παπαβρανούσης –πατέρας του Λέανδρου– γεννήθηκε στο Γρεβενίτι, το 1887. Σε ηλικία δέκα έξι ετών (1903) έφυγε και πήγε στο Βουκουρέστι, όπου βρισκόταν ο πατέρας του Στάθης. Τρία χρόνια αργότερα (1906) νυμφεύτηκε την Ασπασία Θεοδωρίκα και απέκτησε μαζί της επτά παιδιά, απ' τα οποία επέζησαν πέντε: ο Στάθης, ο Θωμάς, ο Λέανδρος, η Όλγα και η Μαρία.

Ο Λεωνίδας και ο Γεώργιος, σπουδαστές στο Βουκουρέστι

Η μεγάλη επιθυμία του ήταν να φοιτήσει στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή, όπου ήδη σπούδαζε ο συμπατριώτης του Βασίλης Σαχίνης. Επειδή όμως ήταν ο πρωτότοκος γιος μιας πολυμελούς οικογένειας, και με την υγεία του πατέρα του Στάθη ήδη κλονισμένη, αναγκάστηκε να εγκατασταθεί στο Βουκουρέστι και να ασχοληθεί με την οικογενειακή επιχείρηση. Η χρονοβόρα πάντως ενασχόλησή του με το εμπόριο δεν εμπόδισε τον Ιωάννη να ενισχύσει, με συνεχή προσωπική μελέτη, τη μόρφωσή του, και να διατηρεί ζωνρό το ενδιαφέρον του για την ιστορία και τη λαογραφία της ιδιαίτερης πατρίδας του. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι συνέταξε δυο –χειρόγραφες– ενδιαφέρουσες μελέτες, που βρέθηκαν στο αρχείο του Βρανούση: η μια με τον τίτλο «Εκπαίδευσις» και η άλλη με τον τίτλο «Λαογραφικά του Γρεβενιτίου - Κοινωνική Οργάνωσις».

Παράλληλα, από την απελευθέρωση (1913) και μετά, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα κοινά του Γρεβενιτίου. Έτσι, το 1914, τον βλέπουμε Γραμματέα του Διοικητικού Συμβουλίου της Αδελφότητας «Άγιος Δημήτριος» και το 1933, στου «Καμπέραγα» να πρωτοστατεί, μαζί με άλλους συγχωριανούς του, στις προσπάθειες για την επίλυση των οξυμμένων προβλημάτων του Ανατολικού Ζαγορίου.

Ο Στάθης (Ευστάθιος) Παπαβρανούσης (1909-1973), αδερφός του Λέανδρου, τελείωσε τη Δημόσια Εμπορική Σχολή Ηπείρου και εργάστηκε ως Γραμματέας στο Επαγγελματικό Επιμελητήριο Ιωαννίνων. Υπηρέτησε στο στρατό ως έφεδρος ανθυπολοχαγός. Το 1940 προήχθη σε υπολοχαγό και τοποθετήθηκε διοικητής ανεξάρτητου λόχου πολυβόλων στο Τεπελένι. Τιμήθηκε με «Αριστείο Ανδρείας» και «Μετάλλιο Εξαιρέτων πράξεων»· δεν του απονεμήθηκαν όμως και το 1955 μεταφέρθηκε στην τάξη του στρατιώτη.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής ήταν διοικητής του II/85 τάγματος του ΕΛΑΣ, που ήταν υπεύθυνο για την οδική αρτηρία Ιωαννίνων - Μετσόβου- Τρικάλων. Πήρε μέρος στη μάχη στο Τρίστενο. Μετά τη Βάρκιζα συνελήφθη, παραπέμφθηκε στο Στρατοδικείο, αθωώθηκε, αλλά, στη συνέχεια, στάλθηκε εξορία στην Ικαρία. Επέστρεψε στα Γιάννινα, όπου έζησε και εργάστηκε ως λογιστής. Νυμφεύτηκε τη Δανάη Παπαχαρίση από την Αρίστη και απέκτησαν δυο παιδιά: το Γιάννη και την Ασπασία.

Ο Ιωάν. Παπαβρανούσης, πατέρας του Λέανδρου.

Ο Λένδρος με τ' αδέρφια του Στάθη και Θωμά (καθιστός ο Στάθης)

σταση της Δημοκρατίας, το 1974. Νυμφεύτηκε την Αναστασία Δουρελιάδου και απέκτησαν ένα γιο, το Γιάννη.

Η Όλγα Παπαβρανούση, σύζυγος του Δημητρίου Μητρελιά, τελείωσε το Γυμνάσιο Θηλέων Ιωαννίνων. Εργάστηκε στην Αθήνα, σε θυγατρική ξενοδοχειακή εταιρία της Εθνικής Τράπεζας μέχρι το 1967, οπότε απολύθηκε από τη χούντα.

Η Μαρία Παπαβρανούση, σύζυγος του Βαγγέλη Δριβαλιάρη, τελείωσε (το 1955) τη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών –Τμήμα Ιστορικό– Αρχαιολογικό. Εργά-

στηκε στην Εκπαίδευση, επί μια πενταετία –Ιδιωτικό Λύκειο Ιωαννίνων, Κοινοτικό Γυμνάσιο Φιλιππιάδας, Γυμνάσιο Αρρένων Άρτας– και επί 27 χρόνια στη Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Αθηνών. Συνταξιοδοτήθηκε το 1990. Έχει ένα γιο το Δημοσθένη, Μαθηματικό στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Μέλος αυτής της οικογένειας ήταν και ο Λέανδρος Παπαβρανούσης, αρχικά, και στη συνέχεια, Βρανούσης. Πρόκειται για μια οικογένεια γεμάτη αγώνες στην υπηρεσία της πατρίδας· αγώνες όμως τους οποίους πλήρωσε με πολλές περιπέτειες. Έζησε τα πολλαπλά τραύματα του πολέμου, τις συνέπειες και τις ταλαιπωρίες της ανάμιξης της στην Εθνική Αντίσταση κατά του κατακτητή.

Η οικογένεια Ι. Παπαβρανούση.

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Σύντομο

Βιογραφικό Σημείωμα

Κρίνουμε σκόπιμο, στο κεφάλαιο τούτο, να παραθέσουμε ορισμένα σύντομα βιογραφικά στοιχεία του Λεάνδρου Βρανούση, τα εντελώς απαραίτητα, ώστε να έχει ο αναγνώστης του βιβλίου τούτου τη δυνατότητα να σχηματίσει προκαταβολικά μια γενική εικόνα της ζωής και της δράσης του, την οποία θα παρουσιάσουμε αναλυτικά, και κατά τομείς, στα επόμενα κεφάλαια. Τα στοιχεία αυτά τα αντλήσαμε από ιδιόχειρα βιογραφικά σημειώματα και δακτυλογραφημένα υπομνήματα τα οποία βρήκαμε, και υπάρχουν, στο αρχείο του.

Ο Λεάνδρος Βρανούσης, Παπαβρανούσης αρχικά, γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1921, καταγόμενος από το Γρεβενίτι των Ζαγοροχωρίων της Ηπείρου. Μικρός, από ηλικία ενός μέχρι έξι ετών (1922-1927) ακολούθησε μαζί με την οικογένειά του –τη μητέρα του και τα αδέρφια του Στάθη (12-13 ετών) και Θωμά (11-12 ετών)– τον απόδημο πατέρα του, εμπορευόμενο τότε στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας. Το φθινόπωρο του 1927 η οικογένειά του –μητέρα, Θωμάς, Λεάνδρος– επανήλθε στη γενέτειρα και εγκαταστάθηκε στο Γρεβενίτι, όπου έζησε μέχρι το 1934. Εκεί φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο και στο Ημιγυμνάσιο, από το 1927 μέχρι το 1934. Τις γυμνασιακές του σπουδές συμπλήρωσε και ολοκλήρωσε στα Γιάννινα, στο Πρότυπο Γυμνάσιο της γεραράς Ζωσιμαίας Σχολής, κατά τα έτη 1934-1938, με δασκάλους τον αείμνηστο γυμνασιάρχη Χρίστο Σούλη και τον καθηγητή Κώστα Στεργιόπουλο, από τους οποίους «χειραγωγήθηκε» –όπως λέει ο ίδιος– στη μελέτη και στην έρευνα της τοπικής ιστορίας.

Ο Λενδρος σε ελεφαντάκι
στο Βουκουρέστι

Η οικογένεια Ιωάννου Παπαβρανούση (η μαμά Ασπασία μεταξύ Στάθη και Θωμά. Ο Λεάνδρος, η Όλγα).

Από τα γυμνασιακά του χρόνια χρονολογούνται η επίδοσή του στα γράμματα και τα πρώτα δημοσιεύματά του στο σχολικό και στον τοπικό τύπο. Τα λογοτεχνικά του πρωτόλεια (στίχοι, έμμετρες μεταφράσεις αρχαίων κλασικών, κριτικές) παραχώρησαν σύντομα τη θέση τους στην έρευνα της τοπικής ιστορίας και στην αγάπη του προς το πατρίο έδαφος.

Το φθινόπωρο του 1938 πέτυχε μεταξύ των πρώτων στις εισιτήριες εξετάσεις και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έλαβε μέρος σε δύο διαγωνισμούς πανεπιστημιακών υποτροφιών που διενεργήθηκαν τότε –κληροδοτήματα Βέλλιου και Σταθάτου– και έλαβε τελικά τη μία υποτροφία. Φοίτησε κανονικά κατά τα έτη 1938-1939 και 1940-41 ως υπότροφος του Κληροδοτήματος Σταθάτου. Στην Αθήνα τον βρήκε ο πόλεμος του 1940-41. Έζησε εκεί και τον πρώτο φοβερό χειμώνα της Κατο-

χής. Το Δεκέμβριο του 1942 βρέθηκε στα Γιάννινα, όπου μαζί με τους άλλους νέους της πόλης και της περιοχής, ανέπτυξε αξιόλογη εθνική και πολιτιστική δράση. Η δράση του αυτή ήταν αρκετή για να περιληφθεί ο Βρανούσης στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων που ακολούθησαν από τους Γερμανούς· έτσι εγκατέλειψε, το 1943, τα Γιάννινα και κατέφυγε στα Ζαγοροχώρια, όπου έζησε, ως τη Βάρκιζα και την Απελευθέρωση, τη σκληρή ζωή των ανταρτών. Τον ίδιο δρόμο για το βουνό είχαν πάρει, πριν απ' αυτόν, τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια του, ο Θωμάς και ο Στάθης. Το Μάιο του 1944 εκλέχτηκε ένας από τους αντιπροσώπους της πόλης των Ιωαννίνων στο Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ και ήταν τότε το νεαρότερο μέλος στην Εθνοσυνέλευση εκείνη της Ελεύθερης Ελλάδας.

Βρανούσης Λεάνδρος

Ερευντής κα. μητέρα της του Μεσσηνικού και Νέου Ελληνισμού.
Συγγραφίς πολλών ιστορικοφιλολογικών έργων.

[illegible][illegible]

Ε.Ε.Ε.Ε.Α. το παρρησιαστικό (1981), ο οποίος
 ιδρυτικό μέλος και βασικός σπινθηρ της Εταιρείας Επιστημονικών Μελετών,
 του η Ομάδα Μελέτης Ελλ. Διαπολιτισμική κ.δ., είναι επίσης συγγραφέας βιβλίων
 ζώων Ιστορίας του, ιστορίας της Ελλάδας σε διεθνή περιγραφή και από το
 1961 συμμετείχε σε όλα τα συνέδρα τα διεθνή συνέδρα της ειδικότητάς του.
 (Λογ. Δ. Κωνσταντίνου Βασιλείου (1958))

Третьяков Александр (1955), А. Кривош (1958)
(1980).

Χρυσή μεταλλία της κολλας του Ιωαννίνου (1980).
Έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση σε όλη ο Καρπασία (1941-45).
Βούλη στο Εθνικό Σχολείο τα ΠΕΑΑ (1944).

[Handwritten signature]

Ξαναγυρίζοντας στην Αθήνα, το 1945, συνεχίζει με απερίγραπτες στερήσεις τις σπουδές του. Αποπεράτωσε τις σπουδές του, το 1947, και παίρνει το πτυχίο του Ιστορικού Τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής, με το βαθμό άριστα. Αμέσως μετά πέτυχε υποτροφία του INSTITUT FRANÇAIS D'ATHENES για ευρύτερες σπουδές στη Γαλλία κατά το έτος 1947-1948, αλλά θα περάσουν κάμποσα χρόνια για να του επιτραπεί η

Με προσωπικότητες της πνευματικής ζωής·
ανάμεσά τους ο Ζέππος και Μπενάκης.

έξοδός του στο εξωτερικό. Από το 1949 μέχρι και το 1951 υπηρέτησε στις τάξεις του στρατού. Ήδη από εκείνη την εποχή είχε αρχίσει η επίσημη αναγνώρισή του και η συμμετοχή του σε επιστημονικές εταιρίες και στην ίδρυση περιοδικών.

Η επιθυμία του να παραμείνει κοντά στο κέντρο και στις βιβλιοθήκες της πρωτεύουσας προκειμένου να ικανοποιήσει την ακόρεστη ερευνητική του επιθυμία, και με την ελπίδα πάντοτε της παραπέρα επιστημονικής εξέλιξης, για την οποία αισθανόταν ισχυρές τις πνευματικές του δυνάμεις, τον οδήγησαν στην απόφαση να μην αποδεχτεί διορισμό στη δημόσια εκπαίδευση· ήταν, άλλωστε, αναγκασμένος να ανταποκρίνεται και στις οικογενειακές του υποχρεώσεις. Στερούμενος άλλων προσόδων, εκτός από αυτές που του απέφερε η προσωπική του εργασία, αναγκάστηκε, από την περίοδο της Κατοχής, και επί μια ολόκληρη δεκαετία, να σπαταλήσει πολλές δυνάμεις σε έργα βιοπορισμού. Μετήλθε πολλά επαγγέλματα, εργάστηκε ως οικοδιδάσκαλος, ως διορθωτής τυπογραφείου και επιμελητής εκδόσεων, ως βιβλιοθηκάριος, ως μεταφραστής και συγγραφέας σχολικών εγχειριδίων. Παράλληλα συνεργάζεται σε περιοδικά, ανθολογίες και άλλες εκδόσεις, προσπαθώντας να ξεπεράσει τις αντιξοότητες που εξακολουθούν επί χρόνια να αναστέλλουν ή να περιορίζουν τις προσφιλείς του επιδόσεις, τις συστηματικές σπουδές και τις έρευνες που είχε προγραμματίσει.

Στους κύκλους των νεοελληνιστών γίνεται γνωστός ήδη από το 1948. Τα έργα που παρουσίασε στη συνέχεια τον καθιερώνουν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό· κορύφωμα της συγγραφικής του δράσης δύο κλασικά του έργα, ο «Ρήγας» και ο «Αθανάσιος Ψαλίδας». Οι εργασίες αυτές εκτιμήθηκαν όχι μονάχα για τα ερευνητικά τους επιτεύγματα, αλλά και για τις συνθετικές ικανότητες του συγγραφέα, για την άνεση του στοχασμού του που σύμμετρα και αβίαστα προεκτείνεται σε γενικότερες θεωρήσεις. Το συγγραφικό του έργο θα συνεχιστεί με αμείωτο ρυθμό μέχρι τις τελευταίες μέρες της ζωής του. Ανοίγει έτσι ο δρόμος για την επιστημονική του σταδιοδρομία και την επαγγελματική του αποκατάσταση. Από το 1956 ανήκει στο επιστημονικό προσωπικό της Ακαδημίας Αθη-

Ο Λεάνδρος και η Έρα

νών και από το 1962, μέχρι τη συνταξιοδότησή του, το 1982, διευθύνει ένα από τα σημαντικότερα ερευνητικά της κέντρα, το «Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού». Το ίδιο έτος -1962- ανακηρύσσεται διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών, με το βαθμό άριστα. Δε σταμάτησε όμως, ούτε επί στιγμή, την προσπάθειά του για τη συμπλήρωση και τη διεύρυνση της επιστημονικής του κατάρτισης. Συμπλήρωσε έτσι την κατάρτισή του σε πανεπιστημιακά ινστιτούτα και ερευνητικά κέντρα της Δυτικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Στο Κέντρο Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών έχει δώσει το μεγαλύτερο μέρος του εαυτού του. Πολύτιμη υπήρξε η προσφορά του στον τομέα των νεοελληνικών σπουδών. Πολυσέλιδα έργα που έμειναν θαμμένα σε άγνωστα ή δυσπρόσιτα χειρόγραφα, τα έχει σήμερα ο μελετητής στη διάθεσή

του χάρη στο Λεάνδρου Βρανούση που επωμίστηκε όλο το μόχθο της έκδοσής τους, σύμφωνα με όλους τους κανόνες και τις απαιτήσεις της επιστήμης. Το 1961 νυμφεύεται την Έρα Σιγάλα, γνωστή βυζαντινολόγο και καθηγήτρια στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, η οποία τον συνοδεύει και παίρνει μέρος σε πολλά διεθνή συνέδρια.

Οργάνωσε και πραγματοποίησε ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία του εσωτερικού και του εξωτερικού, κατά τις οποίες προέβη στην αποθησαύριση πολύτιμου υλικού από όλες σχεδόν τις χώρες της Βαλκανικής και της Ευρώπης, και πραγματοποίησε συστηματικές εργασίες με τις οποίες έγινε πλήρης αξιοποίηση αυτού του υλικού. Από το έτος 1961 συμμετέχει σε όλα σχεδόν τα διεθνή συνέδρια της ειδικότητάς του, με ενδιαφέρουσες εισηγήσεις, αρκετές από τις οποίες έχουν δημοσιευθεί σε αξιόλογα περιοδικά, ελληνικά και ξένα. Προσκλήθηκε και έδωσε μαθήματα ή διαλέξεις σε ελληνικά και ξένα Πανεπιστήμια, Ινστιτούτα και Ιδρύματα. Γνωστός στην Ελλάδα και στο εξωτερικό διετέλεσε και εξακολουθούσε μέχρι το θάνατό του να είναι ενεργό μέλος -και μέλος των Διοικητικών Συμβουλίων τους κατά καιρούς- σε διεθνείς επιστημονικούς οργανισμούς, σε οργανωτικές επιτροπές συνεδρίων, αντεπιστέλλον μέλος ξένων ινστιτούτων και μόνιμο μέλος πολλών επιστημονικών οργανώσεων και εταιριών.

Δεν παρέλειψε βέβαια, από τα μαθητικά του χρόνια, και για αρκετά χρόνια ύστερα, να ασχοληθεί και με την ποίηση, στην οποία μας άφησε πολλούς και ώριμους καρπούς. Την εγκατέλειψε όμως για χάρη της επιστήμης. Είναι γνωστή σε όλους μας η αγάπη του για την Ήπειρο. Την αγάπη του αυτή την έδειξε έμπρακτα, σε ολόκληρη τη ζωή του, με τους αγώνες του, με τις έρευνές του, με την ολόθυμη συμμετοχή του σε συνέδρια και εκδηλώσεις που είχαν ως αντικείμενο την Ήπειρο. Ένα μεγάλο μέρος του συγγραφικού του έργου σχετίζεται άμεσα με τον Ηπειρωτικό χώρο, το χώρο που τόσο αγάπησε και τόσο αγαπήθηκε.

10 ετος 1911, ενώ ηση ρρισκυταν στην πληρη ακμη της επιστημονικης σταδιοδρομίας, ενώ είχε αποκτήσει την εκτίμηση και το θαυμασμό όλων των επιστημόνων που είχαν συνεργαστεί μαζί του και όλων των πνευματικών προσωποτήτων που είχαν γνωρίσει και είχαν εξυμνήσει δημόσια το έργο του, υπέβαλε υποψηφιότητα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών για την Α' τακτική έδρα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας. Οι εκλέκτορες όμως καθηγητές αυτής της Σχολής, απέρριψαν την υποψηφιότητα του γίγαντα αυτού της Νεοελληνικής Φιλολογίας.

Αυτός όμως απόητος συνέχισε το συγγραφικό του έργο και την επιστημονική του δραστηριότητα μέχρι το τέλος. Ένα τέλος που ήρθε πρόωρα και απρόσμενα, για τον ίδιο, για την επιστήμη, για όλους μας, τον Απρίλιο του 1993.

Έφυγε, έτσι, από κοντά μας ο αγωνιστής, ο επιστήμονας, ο άνθρωπος, για τον οποίο η κριτική αφιέρωσε τόσα πολλά και ευνοϊκά σχόλια, όσα για κανένα άλλο σύγχρονό του επιστήμονα. Οι ειδικοί που γνώρισαν το πλούσιο έργο του μίλησαν με τα καλύτερα λόγια γι' αυτόν. Από όλους αναγνωρίστηκε το ήθος του, η εργατικότητα του, η ευσυνειδησία του.

Αυτό θα γίνει πλήρως κατανοητό από όλους στα επόμενα κεφάλαια αυτού του βιβλίου, όπου εξετάζεται αναλυτικά –κατά περιόδους και κατά τομείς– η ζωή και η δράση του.

Στο κέντρο καθιστοί: Ιωάννης και Ασπασία Παπαβρανούση, γονείς του Λεάνδρου, αριστερά: Χρίστος Παπαβρανούσης, δεξιά καθιστή Βασιλική γονείς του Στάθη Παπαβρανούση. Όρθιοι στο Κέντρο ο Δημήτρης (βιβλιοπώλης και η Βασιλική). Όρθιος δεξιά στην εικόνα ο Λεωνίδας, καθηγητής εμπορικών στην Εμπορική Σχολή στα Γιάννινα. Όρθιος αριστερά ο Θωμάς, καθιστός ο Λεάνδρος, όρθιος πίσω του ο Στάθης (ο μηχανικός).

ΜΑΘΗΤΗΣ ΣΤΟ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙ (1927-1934)

Το Γρεβενίτι Από το Γρεβενίτι, όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, έλκει την καταγωγή της η οικογένεια Παπαβρανούση. Στο Γρεβενίτι ο Λέανδρος Βρανούσης πέρασε τα πρώτα –δύσκολα– παιδικά του χρόνια. Εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα, εκεί δημιουργήθηκαν τα πρώτα παιδικά του βιώματα που θα τον συνοδεύουν, βασανιστικά και νοσταλγικά, σε ολόκληρη τη ζωή του. Αστείρευτη πηγή δράσης και δημιουργίας· για το Λέανδρο Βρανούση είναι τα πλούσια βιώματα της παιδικής του ηλικίας, όπως αυτά τα έθρεψε και τα ενδυνάμωσε η ζωή των πρώτων παιδικών του χρόνων στο Γρεβενίτι και στην ευρύτερη περιοχή των Ζαγοροχωρίων. Αυτά τα βιώματα τον κράτησαν γερά δεμένο με τις ρίζες των περασμένων χρόνων που πάντα γυρνούσαν γλυκά στη θύμησή του.

στηρίζει σε ιδιόχειρο σημείωμά του ο Λ. Βρανούσης, κάποιος από τα Γρεβενά, γνωστός με το όνομα της καταγωγής του ως Γρεβενίτης, ήρθε κάποτε κι εγκαταστάθηκε στο Ανατολικό Ζαγόρι· ο πρώτος αυτός πυρήνας του οικισμού ονομάστηκε από τους περίοικους στου Γρεβενίτη, κι όταν με τον καιρό συνέρρευσαν κι άλλοι εκεί κοντά και συγκρότησαν, σιγά-σιγά, ολόκληρο χωριό, το χωριό κράτησε την ονομασία Γρεβενίτη-Γρεβενίτι.

Χωριό παλιότερο από τριακόσια χρόνια θεωρεί το Γρεβενίτι ο επιθεωρητής **Καθάρειος**, το 1913. Ο χρόνος όμως κατά τον οποίο άρχισε η ζωή στο Γρεβενίτι δεν είναι πλήρως ξεκαθαρισμένος. Τοιχογραφίες του 1668 υπάρχουν στην αρχαιότερη εκκλησία του χωριού, τον Άγιο Δη-

μήτριο, που είναι και ο πολιούχος του. Της ίδιας περίπου εποχής είναι και οι πληροφορίες που προέρχονται από το γειτονικό μοναστήρι της Βουτσάς.

Το μοναστικό αυτό κέντρο θεωρήθηκε –και ήταν– ένα πραγματικό «αρχαιοφυλακείον της περιοχής», όπου διασώθηκαν πολύτιμα στοιχεία για το σύστημα αυτοδιοίκησης των Ζαγοροχωρίων, αξιόλογες λεπτομέρειες για ιστορικά επεισόδια σχετιζόμενα με την υποταγή της χώρας στους Τούρκους και μετέπειτα μέχρι τα μέσα περίπου του 17ου αιώνα.

Σε επιγραφή του 1680 αναγράφεται ότι ο ζωγράφος που έκανε τις τοιχογραφίες, ένας «Αθανάσιος ιερέυς», ήταν «εκ της άνωθεν κειμένης κώμης Γρεβενίτι».

Με πολύ θαυμασμό μιλάει για το Γρεβενίτι, το 1870, ο Ι. Λαμπρίδης· είναι, λέει, από τα λίγα εκείνα χωριά του Ζαγορίου τα οποία πολλές φορές κατέδειξαν ότι το Ζαγόρι έχει αναδείξει μαχητές και ατρόμητους άντρες. Τη ζωντάνια του χωριού παρουσιάζει επίσης, το 1909, στο έργο του «Το Ζαγόριον» ο Γ. Δημητρακόπουλος:

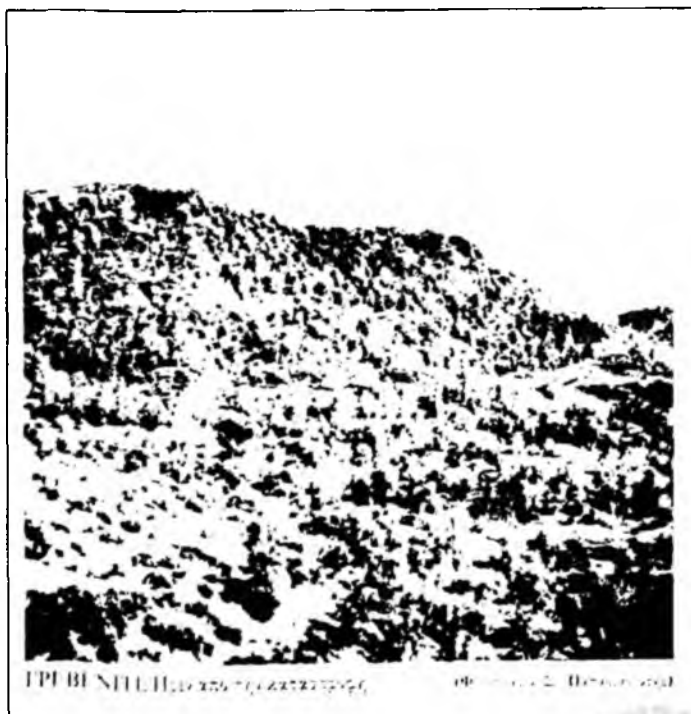
«Ουδέποτε το χωριό τούτο κατοικήθηκε από γνήσια βλάχικη φυλή, αλλά μερικοί αλβανόβλαχοι που διαχείμαζαν αρχικά στο Φλαμπουράρι, εγκαταστάθηκαν βαθμηδόν στο Γρεβενίτι και εξελληνίστηκαν».

Όπως και τα υπόλοιπα χωριά του Ζαγορίου, έτσι και το Γρεβενίτι παρουσιάζει άρτια κοινοτική και κοινωνική οργάνωση· αυτό αποδεικνύεται και από γραπτές μαρτυρίες που σώζονται στο αρχείο του Λέανδρου Βρανούση. Δεν υπήρχε στο Γρεβενίτι διάκριση κοινωνικών τάξεων, όπως συνέβαινε στο Μέτσοβο, στο Συρράκο και σε άλλα μέρη της Ηπείρου. Όσοι έκαναν κάποιο κακό στο χωριό τελούσαν υπό διωγμό. Η αλληλοβοήθεια στις ιδιωτικές υποθέσεις ήταν κοινό γνώρισμα· στην εκτέλεση κοινού έργου μετείχαν πρόθυμα όλοι οι κάτοικοι. Η αρετή της φιλοξενίας αποτελούσε κοινή υποχρέωση.

Ρόλο σημαντικό στην οργάνωση και στην ανάπτυξη του χωρι-

Η Μονή Βουτσάς, όπως είναι σήμερα.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ,

Τῶν ἐκ Γρεβενιτίου τοῦ Ζαγορίου
καταγομένων Ἑπειρωτῶν Ἀδελφότητος.

Ο ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

οὐ ἐπαιξαν ἀσφαλῶς καὶ οἱ ἀπόδημοι τοῦ Γρεβενιτίου. Τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων στο χωριό τους παρακολουθούσαν με θερμότατο ενδιαφέρον οἱ ξενιτεμένοι, ἰδιαίτερα αὐτοὶ που βρίσκονταν στὴ Μικρά Ἀσία καὶ στὴ Ρουμανία. Ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ ενδιαφέροντος ἀποτελεῖ ἡ ἱδρυση, τὸ 1888, στὴ Σμύρνη τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Γρεβενιτίου «Ἅγιος Δημήτριος» με παράρτημα στο Βουκουρέστι.

Σκοπὸς τῆς ἱδρυσης τῆς Ἀδελφότητος αὐτῆς, ὅπως ἀναγράφεται στὸν πρόλογο τοῦ Κανονισμοῦ τῆς, ἦταν νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ ἀπαραίτητα κεφάλαια με τὰ ὁποῖα θὰ βοηθήσουν τὰ σχολεῖα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους καὶ θὰ πράξουν ὅ,τι καλὸ μποροῦν γιὰ τὴ δυστυχισμένη πατρίδα τους.

Οἱ ἀπόδημοι Ἑπειρώτες ἀπὸ τὸ Γρεβενίτι καταγόμενοι, ἔκαναν, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, τὸ καθήκον τους καὶ ἐδείξαν τὴν πραγματικὴ ἀγάπη τους γιὰ τὴν πατρίδα.

Το Γρεβενίτι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση

Ἔτσι φτάσαμε στὶς παραμονές τοῦ νικηφόρου ἀγῶνα τοῦ 1912-13, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ Ἑπείρος, μαζί καὶ τὸ Γρεβενίτι, ἀποχτούσαν τὴν περιπόθητη λευτεριά τους. Λευτεριά ὁμως γιὰ τὴν ὁποῖα ἀπαιτήθηκαν σκληροὶ ἀγῶνες καὶ θυσιές. Οἱ πολεμικοὶ ἀνταποκριτές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μας δίνουν χαρακτηριστικὲς περιγραφές τοῦ σκληροῦ ἀγῶνα που ἐγίνε γύρω ἀπὸ τὸ Γρεβενίτι.

Οἱ Τούρκοι ἀπωθούμενοι ἀρχισαν νὰ ἐγκαταλείπουν, τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, τὶς ἐπὶκαιρες θέσεις που κατείχαν καὶ, τελικά, ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Γρεβενιτίου. Τὸ Γρεβενίτι γινόταν ἐλεύθερο. Ο Νίκος Καρβούνης, γνωστός Γαριβαλδινός καὶ Ἑπειρωτομάχος τοῦ 1912, ἀγωνιστὴς τῆς Λευτεριάς καὶ τῆς Δημοκρατίας, διηγείται:

«Στὸ Γρεβενίτι μείναμε με τὸ Μαβίλη καὶ ἄλλους Γαριβαλδινούς σ' ἓνα σπίτι, γεμάτο παιδιὰ, νυφάδες καὶ ἀγγόνια».

«Ὁ οἰκοδεσπότης αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ ἦταν ὁ Στάθης Παπαβρανούσης».

Τὴν ἐθνολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ κατάσταση τοῦ Γρεβενιτίου, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, τὸ 1913, μας τὴ δίνει ὁ Α. Καθάρειος στὴν Ἐκθεση Ἐπιθεωρήσεως που μνημονεύσαμε πιο πάνω, καὶ στὴν ὁποῖα ἐπισημαίνει:

«Ἄπαντες ἐνταύθα εἶναι Ἕλληνες χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι μίαν αείποτε ἀποτελοῦντες ὁμόδοξον κοινότητα· πάντες σχεδόν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶναι ἐγγράμματοι καὶ φίλοι τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Σχολείου».

Οἱ προσπάθειες νὰ βρεῖ τὸ ἐλεύθερο πια Γρεβενίτι τὸ δρόμο του, ἀρχίζουν ἐνὰ μόλις χρόνο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Ἐτσι, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1914 συνήλθε στὸ Γρεβενίτι τὸ Συμβούλιο τῆς Ἀδελφότητος «Ἅγιος Δημήτριος» καὶ «ομοφώνως ἀποφαίνεται υπέρ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Καταστατικοῦ καὶ ἰδία περὶ τῆς

μεταθέσεως της έδρας αυτού εκ Τουρκίας εις την ελευθέραν Ελλάδα και εν τη κωμολέγει Γρεβεντίου».

Γραμματέας του Συμβουλίου ο Ιωάννης Παπαβρανούσης, πατέρας του Λέανδρου.

Σύμφωνα με την παραπάνω απόφαση του Δ.Σ. της Αδελφότητας, στις 7 Σεπτεμβρίου του 1914, συνήλθε η Γενική Συνέλευση της Αδελφότητας η οποία «εγκρίνει ομοφώνως το Καταστατικόν, ως τούτο ετροποποιήθη μετά την γενομένην κατά την Γενικήν ταύτην Συνέλευσιν αναθεώρησιν αυτού».

Η Γενική Διοίκηση της Ηπείρου καταβάλλει προσπάθεια για την αναδημιουργία των χωρίων της Ηπείρου, ανάμεσα στα οποία και η περιφέρεια του Ανατολικού Ζαγορίου.

Τον Αύγουστο του 1933, στην τοποθεσία «Καμπέραγα» συγκεντρώθηκαν τα συμβούλια των κοινοτήτων της περιοχής και αποφάσισαν τη σύσταση «Συνδέσμου Κοινοτήτων Ανατολικού Ζαγορίου» με αντικειμενικό σκοπό την κατασκευή αμαξιτής οδού Ιωαννίνων - Ανατολικού Ζαγορίου. Το Ανατολικό Ζαγόρι, σ' εκείνη τη συγκέντρωση, αντιπροσωπεύτηκε από πληθώρα επίλεκτων τέκνων του. Ανάμεσα σ' αυτά και ο νεαρός τότε (μόλις 12 ετών) Λέανδρος Βρανούσης, δίπλα στο γνωστό δημοσιογράφο και λογοτέχνη Χρ. Χρηστοβασίλη. Μαζί μ' αυτόν και η οικογένειά του: ο πατέρας του Ιωάννης Παπαβρανούσης, ο αδερφός του Θωμάς, φοιτητής της Νομικής, οι θείοι του Δημήτρης Ρογκότης και Ιωάννης Θεοδωρίκας.

Λίγο αργότερα, ο Δημήτρης Ρογκότης, γνωστός γιατρός από το Γρεβενί, πατέρας του Χρίστου Ρογκότη και συγγενής του Λέανδρου Βρανούση, απευθύνεται, ως υποψήφιος του Αγροτικού Δημο-

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

ΓΡΕΒΒΕΝΙΤΙΟΥ

“ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ,”

ΕΝ ΓΡΕΒΒΕΝΙΤΙΩ,

1914

(ΣΟΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΘΝΟΙΣΜΕΝΟΝ)

Καλοκαίρι του 1933 στου Καμπέραγα. Ο Λέανδρος μπροστά - αριστερά, δίπλα στο Χρ. Χρηστοβασίλη.

Δημήτρης Ρογκότης (γιατρός)

κρατικού Κόμματος προς τους συμπατριώτες του, λίγο πριν τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου, ως αντιπρόσωπος των χωρίων του Ανατολικού Ζαγορίου και δηλώνει:

«Λόγω της ιδιότητός μου ως ιατρού μου είναι γνωστή η αθλιότης και η απελπιστική κατάσταση των κατοίκων αυτών με τους οποίους ημέραν και νύκτα επικοινωνώ».

Ήρθε όμως, στη συνέχεια, ο πόλεμος του 1940 και η διπλή Ιταλογερμανική Κατοχή. Χωριά και πόλεις της Ηπείρου κινητοποιούνται με αποτέλεσμα το γενικό ξεσκήωμα των κατοίκων. Σ' αυτό το ξεσκήωμα πρωτοστάτησαν τα Ζαγοροχώρια. Κι ανάμεσα σ' αυτά το Γρεβενίτι· πλήρωσε μάλιστα, με ολοκληρωτική καταστροφή, αυτό το εγχείρημα. Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν, στα χρόνια της Αντίστασης, στο Γρεβενίτι, τα έζησε παιδί τότε, ο Χρίστος Ρογκότης.

ΧΡΙΣΤΟΣ Δ. ΡΟΓΚΟΤΗΣ

ΤΟ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙ Στην Αντίσταση

«Η λήθη του κακού
είναι άδεια για την επανάληψή του!»
Das Vergessen des Bösen
ist die Erlaubnis zu seiner Wiederholung.

Και αυτά τα γεγονότα μαζί με τα ανάλογα συναισθήματα που πλημμύριζαν τότε την αθώα παιδική του ψυχή, αποτυπώνει με τον πιο εύγλωττο τρόπο, στο βιβλίο του, με τον τίτλο «το Γρεβενίτι στην Αντίσταση» ξεκινώντας από την πεποίθηση πως τέτοιες στιγμές της ζωής μας δεν πρέπει να τις αφήνουμε να πάνε

χαμένες. Ιδιαίτερα δε δεν πρέπει να αφήνουμε να λησμονιέται το κακό. Γιατί, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο συγγραφέας, «η λήθη του κακού γίνεται αιτία για την επανάληψή του».

Ακολούθησε, από τότε, το Γρεβενίτι τη μοίρα των ορεινών πληθυσμών της πατρίδας μας και πέρασε κι αυτό, αναπόφευκτα, στη διαδικασία της εγκατάλειψης και της παρακμής. Οι κάτοικοι όμως του Γρεβενιτίου δεν παρέδωσαν τα όπλα. Αντιστάθηκαν με τη βοήθεια, άλλωστε, φωτεινών προσωπικοτήτων από το χωριό τους, ανάμεσα στους οποίους εξέχουσα θέση κατέχει ο Λέανδρος Βρανούσης.

Τον Ιούλιο του 1961 ιδρύουν στην Αθήνα Σωματείο με την επωνυμία «Αδελφότης Γρεβενιτίου ο Άγιος Δημήτριος» με σκοπό «την ηθική και πνευματική εξύψωση των μελών και την εξύψωση του κοινωνικού επιπέδου των κατοίκων της Κοινότητας Γρεβενιτίου»· για την υλοποίηση δε αυτού του σκοπού εκδίδεται και τρίμηνη εφημερίδα της Αδελφότητας, με τίτλο «ΤΟ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙ».

Και δίπλα στην Αδελφότητα των Αθηνών, έρχεται, το 1983, να προστεθεί η ίδρυση του «Μορφωτικού Αναπτυξιακού Συλλόγου Γρεβενιτίου», με έδρα το χωριό Γρεβενίτι. Οι σκοποί το Συλλόγου ορίζονται στο καταστατικό του:

α) Η ανάπτυξη και προαγωγή του χωριού και η επίλυση των προβλημάτων του.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ

β) Η ενίσχυση και ανύψωση των αισθημάτων αγάπης και αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη του Συλλόγου και της πατριωτικής τους έξαρσης.

γ) Η υποδαύλιση του ενδιαφέροντος και της νοσταλγίας των ξενιτεμένων συγχωριανών.

δ) Η ηθική, πνευματική και υλική ενίσχυση αυτών που μένουν μόνιμα στο χωριό και το κρατούν στη ζωή.

Μέχρι σήμερα έχει επιτελέσει σημαντικό έργο, διατηρεί στο Γρεβενίτι γραφεία με αίθουσες συνεδριάσεων και εκδηλώσεων, ηλεκτρονικούς υπολογιστές και πλούσια βιβλιοθήκη, και αποτελεί ένα ζωντανό κύτταρο που συμβάλλει αποφασιστικά στην προβολή και στην αναζωογόνηση του χωριού.

Η εκπαίδευση στο Γρεβενίτι

Από πόθο διακαή για την ανάσταση της αγαπητής πατρίδας, ιδρύθηκε, όπως είδαμε πιο πάνω, το 1888, στη Σμύρνη η Αδελφότητα των εκ Γρεβενιτίου του Ζαγορίου καταγομένων Ηπειρωτών. Κύριο μέλημά τους η προαγωγή των Σχολείων στην ιδιαίτερη πατρίδα τους και η καλλιέργεια της Παιδείας. Τους λόγους αυτής της επιδίωξής τους εξηγούν, κατά τρόπο εύγλωττο, στον πρόλογο του Κανονισμού της Αδελφότητας.

«Η ανάγκη της παιδείας και της αναλόγου διαπλάσεως τού τε νου και της καρδιάς υπήρχε πάντοτε εν τω κόσμω· διότι ο άνθρωπος φύσει ορέγεται του ειδέναι και εκζητείν την αλήθειαν· αλλά σήμερον όμως κατέστη πανταχού, είπερ ποτέ, επαισθητή και ανυπέρβλητος· διότι, ως η πείρα τρανώς διδάσκει, όσοι μεν ευμοιρούσι παιδείας και μορφώσεως καλής πανταχού και πάντοτε νουν έχοντες και αρετήν, λίαν ευκόλως κατορθούσι και τον βίον εν τιμή και ευτυχία να διάγωσι και άλλο δε τι αξιόλογον να ενεργώσιν εν τω βίω, όσοι δε τουναντίον απαίδευτοι τυγχάνουσιν όντες και αμόρφωτοι, ουχί μόνον δυσκόλως τα του βίου πορίζονται, αλλά βαθμδόν και εις δουλείαν περιέρχονται των άλλων στυγεράν».

Αυτή την ανάγκη της παιδείας και της ανάλογης διάπλασης του νου και της καρδιάς, την ένωσαν βαθιά μέσα τους απ' τα πρώτα χρόνια που οργανώθηκαν σε κοινότητα, όλοι οι κάτοικοι του Γρεβενιτίου, είτε ζούσαν στην πατρίδα τους, είτε βρίσκονταν στην ξενιτιά.

Την εξέλιξη των εκπαιδευτικών πραγμάτων παρακολουθούσαν, με θερμότητα ενδιαφέρον οι ξενιτεμένοι Γρεβενιτιώτες. Από το έτος 1852, όλοι, χωρίς εξαίρεση, οι γονείς έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο· αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να εκλείψει σχεδόν ο αναλφαβητισμός και να ικανοποιηθεί, σε μεγάλο βαθμό, ο διακαής πόθος των κατοίκων, που πίστευαν πως τα παιδιά τους, με τα γράμματα, μπορούν να γίνουν άνθρωποι ανώτεροι και χρησιμότεροι για τον εαυτό τους και την κοινωνία.

Σ' αυτή τη σκληρή προσπάθεια των κατοίκων δεν ήταν λίγα τα εμπόδια. Ένα από αυτά, και μάλιστα το κυριότερο, ήταν η ρουμανική προπαγάνδα. Στην εφημερίδα «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» που έβγαινε στην Αθήνα, αναγράφεται, κατά το έτος 1893:

«Αι ενέργειαι της Ρωμουνικής προπαγάνδας εξακολουθούσιν εν Ηπείρῳ μετά δραστηριότητος. Επειδή εν Γρεβενητίῳ οι κάτοικοι δεν εδέχθησαν

Ρωμόνον διδάσκαλον, ούτος καταγγέλλει ψευδώς αυτούς, η δε Κυβέρνησις συνέλαβε πολλούς εκ των προκρίτων και τους προεφυλάκισε».

Οι διηγήσεις των κατοίκων γύρω από τη ρουμανική προπαγάνδα και τη δράση της, διατηρούνταν, επί χρόνια ολόκληρα, στο Γρεβενίτι: «Θυμάμαι –γράφει σε μια επιστολή του ο Λέανδρος Βρανούσης– ότι έχω ακούσει και διηγήσεις για τους ρουμανίζοντες συνεργάτες του Μπεκήρ Αγά και για τη δράση τους. Σ' αυτούς απέδιδαν οι συγχωριανοί μου της εποχής εκείνης την πυρπόληση του σχολείου του χωριού μας. Ήταν ένα σχολικό κτίριο που εδέσποζε στο μεσοχώρι μας και είχε ανεγερθεί το 1852. Μικρός μαθητής είχα αντιγράψει την επιγραφή της μαρμαρίνης πλάκας που ήταν εντοιχισμένη στο σχολείο του 1852 (ήταν το μόνο που είχε διασωθεί από το σχολείο εκείνο) και τη θυμάμαι, με ωραία κεφαλαία χρυσά γράμματα: «ΤΩ ΓΙΑΝΝΑΚΗ ΣΑΧΙΝΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙΣ ΣΥΝΔΡΑΜΟΥΣΙ ΦΟΡΟΣ ΕΥΤΝΩΜΟΣΥΝΗΣ 1852».

Έτσι φτάσαμε στα 1913. Την εικόνα που παρουσιάζουν τα εκπαιδευτικά πράγματα στο Γρεβενίτι μας τη δίνει ο επιθεωρητής Α. Καθάρειος στην έκθεσή του, στην οποία αναφέρει ότι υπάρχουν και λειτουργούν στο Γρεβενίτι:

Ένα πλήρες ελληνικό σχολείο αρρένων, με τρεις τάξεις και 15 μαθητές.

Ένα δημοτικό σχολείο αρρένων με τέσσερις τάξεις και 35 μαθητές.

Ένα Παρθεναγωγείο με τέσσερις τάξεις και 22 μαθήτριες.

Ένα Νηπιαγωγείο μικτό, αρρένων και θηλέων, με 50 περίπου νήπια.

Ελεύθερο πια το Γρεβενίτι, το 1913· και εκεί που οι κάτοικοι, πάνω στον ενθουσιασμό τους, νόμιζαν ότι το σκοτάδι της σκλαβιάς διαλύθηκε και έλαμψε ο ήλιος της λευτεριάς, και ότι μπροστά τους όλες οι πόρτες θα ήταν ανοιχτές, ήρ-

Απ' τη ζωή στο Γρεβενίτι

θε να τους βγάλει από την πλάνη και να τους προσγειώσει στη σκληρή πραγματικότητα η νέα εκπαιδευτική τακτική που ακολουθήθηκε. Τακτική που άρχισε με την κατάργηση των σχολαρχείων. Τελικά, όλα σχεδόν, καταργήθηκαν. Στο Ζαγόρι περισώθηκαν μόνο δύο: στο Γρεβενίτι και στους Κήπους. Και αυτό έγινε ύστερα από σκληρούς αγώνες των κατοίκων και με προσωπική παρέμβαση του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Η αγάπη των κατοίκων του Γρεβενιτίου για τα γράμματα και ο πόθος τους να μορφώσουν τα παιδιά τους, αγόρια και κορίτσια, είχαν σαν αποτέλεσμα να αλλάξουν τη νοοτροπία του κόσμου και έτσι το Γρεβενίτι να έχει να επιδείξει πολλούς βλαστούς που διέπρεψαν στις επιστήμες και στα γράμματα και έγιναν γνωστοί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ανάμεσα σ' αυτούς ξεχωρίζει ο Λέανδρος Βρανούσης.

**Ο Λέανδρος Βρανούσης
μαθητής στο Δημοτικό Σχολείο
και στο Ημιγυμνάσιο Γρεβενιτίου**

Γυρίζοντας από τη Ρουμανία στο Γρεβενίτι, το 1927, ο μικρός Λέανδρος γίνεται μαθητής πρώτα στο Δημοτικό Σχολείο και έπειτα

στο Ημιγυμνάσιο Γρεβενιτίου. Μέσα σ' ένα ζωογόνο φυσικό περιβάλλον, υπό την ευεργετική επίδραση της παιδείας, άρχισε απ' την πρώτη στιγμή της σχολικής ζωής να εκδηλώνει τις πρώτες ανησυχίες και να διατυπώνει τις πρώτες απορίες γύρω από βασικά προβλήματα που απασχολούσαν τον ίδιο και τους συμμαθητές του. Ζήτησε ο Λέανδρος Βρανούσης να αποκαλύψει τις δικές του δυνάμεις, «να αστράφει μέσα του το φως και να γνωρίσει τον εαυτό του» να αποκτήσει τον απαιτούμενο οπλισμό, κι έπειτα από σύντομη προσπάθεια, ν' αρχίσει να τρέφεται μόνος του, για να μπορέσει αργότερα, με αισιοδοξία και πίστη, να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής. Ήξερε ο μικρός Λέανδρος πως οι γνώσεις του ήταν απαραίτητες για να προκόψει στη ζωή του. Πάνω απ' όλα όμως, κατάλαβε πως δεν πρέπει απλά να γνωρίζεις θεωρητικά τη ζωή του παρόντος· πρέπει και να τη ζεις. Να νιώθεις μέσα σου βαθιά τις ανάγκες και τις ανησυχίες της, τους πόθους και τις ελπίδες της, τις αναζητήσεις και τα προβλήματά της.

Έτσι, τα προβλήματα του σχολείου γίνονται και προβλήματα δικά του, τα προβλήματα που ενδιαφέρουν το χωριό και τη γύρω περιοχή, αυτόν δεν τον αφήνουν αδιάφορο. Με γνώμονα αυτές τις πεποιθήσεις του καθορίζει, μεθοδικά και προγραμματισμένα, τη σχολική και την εξωσχολική του ζωή στο Γρεβενίτι. Φροντίζει πρώτα για τα μαθήματά του, ώστε, να είναι ο πρώτος ανάμεσα στους πρώτους. Αυτό το θεωρεί αναγκαίο, όχι όμως αρκετό. Καθετί που σχετιζόταν με τη ζωή του σχολείου και με τη ζωή του χωριού δεν το άφηνε ανεκμετάλλευτο. Είχε κατανοήσει από μικρός ότι οι πιο πολλές στιγμές της σχολικής ζωής είναι ανεπανόληπτες και ο μαθητής δεν πρέπει να αφήνει καμιά ευκαιρία να πάει χαμένη. Το κέφι και η όρεξη τον χαρακτήριζαν σε όλες τις εκδηλώσεις της σχολικής και της εξωσχολικής ζωής: στη διδασκαλία, στην εκδρομή, στη γιορτή, στο διάβασμα, στις αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Βρίσκει έτσι την ευκαιρία και κλέβει τον απαιτούμενο χρόνο να εκδώσει, σε ηλικία μόλις 12 ετών, στο Γρεβενίτι, «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΝ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΩ» με το χαρακτηριστικό τίτλο «ΜΕΛΙΣΣΑ».

Σ' αυτό το περιοδικό ο ίδιος είναι ιδιοκτήτης, διευθυντής, συντάκτης, τυπογράφος, χρονογράφος. Αυτός θα επεξεργαστεί το «Κύριον Άρθρον» του περιοδικού, αυτός θα συντάξει το χρονογράφημα, αυτός θα παρουσιάσει τα «Γρεβεντάτικα Νέα»

«ΜΕΛΙΣΣΑ» Έτος - Τόμος = Α΄ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ - ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ - «ΕΝ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΩ»	
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΣ - ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ - Δ. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ. Κύριον Άρθρον. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΙΚΟ ΔΙΩΡΟΝ. Το μικρό ταξιδάκι μου ΔΙΣΤΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ.	Χρονογράφημα. «ΓΕΛΙΑ ΣΤΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ» Δ. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ Όσοι θέλουν να γίνουν μέλη της ομάδας μας να έλθουν να γράψουν. Έγχα - επί τη χάριτι του Έμμεντος... Καθόλου βέβαια γιατί μου καί σπρώ... Προφύγ' στήν αυλή και η γράμμά μου... υπήρξα μου

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 25^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΓΡΕΒΕΝΗΤΙΟΝ

ΓΡΕΒΕΝΗΤΙΟΝ Ἀγαθίος.
(Καθυστερήσας ἀνταπόκρισις).

Εὐλογημένη ἡμέρη ξημερώνει!
Ναὶ! Εὐλογημένη, ὑπερευλογη-
μένη ξημέρωσι καὶ κάποτε, δηλα-
δὴ τῇ 1821. Καὶ τὴν λεωυλόγη
μένη ἐπειδὴ τότε ἐγενεῖν ἡ μεγά-
λη ἐκείνη ἐκκρηξις τοῦ ἡρωισμοῦ
ποῦ κοιμῶταν τόσα χρόνια! Ἡ
Ἐλευθερία μὲ τὴν τρομερὴ κό-
ψη τοῦ σκαθιστοῦ της, ὅπως τὴ
φωτίζεσαι ὁ Σολωμός, κεντοῦ-
σε τὴς ἡρωϊδὲς τῶν Ρυγιάδων,
τῶν σκλαβωμένων γενεῶν, καὶ
τοὺς ἔλεγε: Ἐμπρός!!!

Αὐτὴ λοιπὸν ἐωρτάσαμε προ-
χθὲς τὴν 25ην Μαρτίου. Ἀπὸ
τῇ χαρᾷ μου ὥς τὸ μεσάνυχτα
δὲν μπόρεσα νὰ κοιμηθῶ, καὶ ὅ-
ταν τὰ ξημερώματα ἰκοιμήθηκα
λίγακι ἔβλεπα στὸν ὕπνῳ μου ση-
μαῖτες νὰ κυματίζουν.

Μὰ νὸ! ξημέρωσε καὶ πῆγα
σὲ σχολεῖα γιὰ νὰ θαυμάσω τὴν
ὡμορφίαν τοῦ σημαιοφόρου μας,
μὲ τὴ φουστανέλλα του, τὸ με-
ταξωτὸ γέλεο, τὸ κόκκινο φέσι
καὶ τὴν ὀραία μεγάλη φούντά
του.

Στὸ τέλος τῆς δοξολογίας ποῦ
ἔγινε, ὁ μαθητὴς Λούλης Παπα-
βρανούσης ἀπηγγέλει ἓνα ποίημα
τοῦ ὁποῦν ὁ ἴδιος εἶχεν γράψει,
καὶ ὕστερα ὁ Καθηγητὴς μας ἔξε-
γράφησε ἓναν ὠρεῖον λόγον ποῦ
μὲ καμμένη φωνὴ ἀπὸ συγκίνησι
κατέλιξε ἐνῶ ὅλοι εἶχαν τὰ βλέμ-
ματα προσηλωμένα, Ζήτω ἡ Ἐλ-
λάς! Ὅλοι μὲ προθυμία πρὸς

πάθησαν νὰ φωνάξουν δυνατὰ
Ζήτωαιω. Μὰ κανεὶς δὲν τὸ κα-
τάβησε δυνατὰ. Ὅλα αὐτὰ τὰ
ἔαμε ὁ συγκινητικὸς λόγος τοῦ
Καθηγητοῦ μας. Οἱ μαθηταὶ με-
τὰ τὰς αἰτίαις ἦλθαν πάλι στὸ σχο-
λεῖον ἐνῶ ἀπὸ πίσω τοὺς ἀκολου-
θοῦσε μεγάλη πομπή. Στὴ μεγά-
λῃ αἴθουσα τοῦ σχολείου θὰ γι-
νόταν ΘΕΑΤΡΟ ἀπὸ τοὺς μαθη-
τὰς τοῦ Δ. Σχολείου καὶ τοῦ Ἡ-
μιγυμνασίου ποῦ τὸ εἶχαν διδά-
ξει μὲ μεγάλη δρεξί καὶ ἀμύση
τεχνικὰ τὸ πρὸςσωπικὸ τοῦ Δημ.
Σχολείου.

Πόσα συγκινητικὰ ἦταν ἐκεῖ
νὰ τὸ δρεῖμα!

Ἀλλὰ β-βα-α καὶ τὸ ὄνομα
μόνα Μεσολόγγι φτάνει!

Ἡρωϊκὰ τὰ λόγια ἀπ' τὸ στό-
μα τοῦ παπὰ βγαίνουν! Ἡ Γεώρ-
γαινα πέταξε τὸ παιδάκι της καὶ
εἶπε: «ποῦ νὰ μὴ εἰσέλθω!» Ἀπ'
αὐτὸ καταλοβαίνουμε πῶς ἡ πεῖ-
να εἶχε φέροι τοὺς Μεσολογγί-
τες σὲ τέτοια κατάστασι ὅστε
νὰ βρεθῇ ἡ μάνα τὸ παιδί της!
Πυθαγμα ἀδύνατον! Καὶ ὅμως ἡ
πεῖνα ἴδωμε! Σὰν τελείωσε τὸ
δρεῖμα, οἱ μαθηταὶ ψάλλαν τὸν
Ἑθνικὸ ὕμνον.

Χειρίσθη ἐντύπως μοῦ ἔκα-
με διὰν εἶδα, δεῖ οἱ χαροφύλα-
κες, οὔτε χαιρετήσανε στρατι-
ωτικά οὔτε τὸ πυλίκιό τους βγά-
λανε.

Λ. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

θα δώσει πληροφορίες για
τον καιρό, στιγμιότυπα από
τη σχολική ζωή, καθώς επί-
σης και τις «μικρές», αλλά
ενδιαφέρουσες «αγγελίες».
Από τις στήλες του ίδιου πε-
ριοδικού θα παρουσιάσει
και τα πρώτα ποιητικά του
πρωτόλεια, και θα κάνει την
πρώτη εμφάνισή του ο ποιη-
τής Παπαβρανούσης, βρί-
σκοντας έτσι την ευκαιρία
να εκδηλώσει την ευφορία
του ψυχικού του κόσμου,
κάθε φορά που κάποιο γε-
γονός, φυσικό η κοινωνικό,
χαροποιούσε την ψυχή του
και την έκανε να εκδηλωθεί
με στίχους. Τέτοιο γεγονός
χαρμόσυνο για το Γρεβενίτι
ήταν ο ερχομός της άνοιξης
ο οποίος δεν αφήνει ασυγκί-
νητο το Βρανούση και τον
κάνει να εκδηλωθεί με στί-
χους:

«Όλοι: άνθρωποι, ζῶα και
πτηνά

φωνάζουμε με μια καρδιά:
Ἦρθε πάλι ἡ άνοιξη γλυκιά
ἦρθαν πάλι τ' αγαθά».

Το χωριό γιορτάζει τη με-
γάλη εθνική γιορτή της 25ης
Μαρτίου 1821. Παρών στην
οργάνωση της γιορτής ο Λέ-
ανδρος. Ο Λούλης Παπα-
βρανούσης, όπως αυτοαπο-
καλούνταν, θα απαγγείλει

ένα ποίημα το οποίο ο ίδιος είχε γράψει. Στη μεγάλη αίθουσα του σχολείου ακο-
λούθησε η παράσταση θεατρικού έργου, με θέμα το Μεσολόγγι. Αυτό το συγκι-
νητικό δράμα έθιξε τις ευαίσθητες εθνικές του χορδές και ένιωσε την ανάγκη αυ-
τόν τον εθνικό οργασμό που έζησε στο Γρεβενίτι, το 1933, να τον μεταφέρει και
στην Ηπειρωτική πρωτεύουσα. Στέλνει έτσι την πρώτη καθυστερημένη –όπως
την ονομάζει– ανταπόκριση στην εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών» η οποία δη-
μοσιεύεται με τίτλο: «Ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου εις το Γρεβενήτιον». Δίπλα
στο Λέανδρο ποιητή, κάνει την εμφάνισή του και ο Λέανδρος δημοσιογράφος.

Το σχολείο, το φθινόπωρο του 1933, πραγματοποιεί εκδρομή έξω από το χωριό, σ' έναν αγρό, όπου υπήρχε μια μικρή εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Η εκδρομή αυτή δίνει στο Λέανδρο την ευκαιρία να παρατηρήσει τη γύρω φύση, αλλά και να δείξει το ενδιαφέρον του για την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Φύση και πολιτισμός ήταν, εκείνη την εποχή, τα αντικείμενα που είχαν μπει, για καλά, στο στόχαστρο της παρατηρητικότητάς του. Είχε κατανοήσει πόση μεγάλη σημασία έχει για το νέο η άσκηση της παρατηρητικότητας χωρίς την οποία είναι αδύνατη η καλλιέργεια της σκέψης. Μπαίνει, λοιπόν, μέσα στο ναό, βλέπει μια επιγραφή που του έκανε εντύπωση, και τρέχει στον καθηγητή του, το φιλόλογο Ευάγγελο Ξενικάκι, να αναγγείλει την ανακάλυψή του. Όταν, πολύ αργότερα, στα 1989, ο καθηγητής –επίτιμος Λυκειάρχης πια– θα γράψει το βιβλίο του «ΠΕΡΙ ΚΑΛΛΕΡΓΩΝ» θα θυμηθεί το περιστατικό που του είχε προκαλέσει εντύπωση και θα το παρουσιάσει στο βιβλίο του, με τούτα τα χαρακτηριστικά λόγια:

«Το σχ. έτος 1933-34 υπηρετούσα, νεαρός φιλόλογος, εις το Ημιγυμνάσιον Γρεβενιτίου, πρωτεύουσας του Ανατολικού Ζαγορίου Ιωαννίνων.

Μίαν ηλιόλουστον φθινοπωρινήν ημέραν εξήλθομεν μετά των μαθητών εις μίαν εκδρομήν έξω του χωρίου, εις ένα αγρόν όπου υπήρχε μία μικρά εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Μεταξύ των μαθητών, ήτο τότε και ο σημερινός Διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νεωτέρου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών κ. Λέανδρος Βρανούσης.

Κάποια στιγμή ο μικρός τότε Λέανδρος με φωνάζει και μου δείχνει γραμμένα εις την κόγχην του Ιερού τα εξής:

Ιερόθεε, Θεού
στρατιώτα του Χριστού
ήλθες εδώ εις τον ναόν
να μεταλάβης τον στρατόν.
Πήγαινε εις το καλόν
για να νικήσης τον άσπονδον εχθρόν.
Έχων όμως κατά νουν
τον Παντοδύναμον Θεόν.
Όλοι να σου λειτουργούν
γι' αυτόν τον άγιον Θεόν.
Ιερόθεος Βενιακάκης
Ηγούμενος Ιεράς Μονής
Χαλέπας Μυλοποτάμου Κρήτης,
τη 6η Δεκεμβρίου 1912.

Ανέθεσα εις τον μικρόν, αλλ' από τότε ερευνητήν, να τα αντιγράψη».

13-7-34 στο Γρεβενίτι. Αριστερά ο Λ. Βρανούσης, στο μέσον ο καθηγητής Ευάγγ. Ξενικάκις και δεξιά ο Γ. Χασιώτης.

Ιερόθεος Βενιακάκης

Ο Ιερόθεος Βενιακάκης που αναφέρεται στην επιγραφή, είχε ηγηθεί τμήματος Κρητών ανταρτών και πολέμησε το 1912-13 για την απελευθέρωση της Ηπείρου.

Εντύπωση ιδιαίτερη του προξενεί η εικόνα του χωριού του· δε χάνει την ευκαιρία να την παρατηρήσει και να την περιγράψει στο «Περιοδικό» του· απλά, όπως ακριβώς ο ίδιος τη νιώθει και όπως μπορούν να τη συλλάβουν οι συμμαθητές του και οι συγχωριανοί του. Ξέρει, άλλωστε, πως το μεγαλείο της ζωής βρίσκεται στην απλότητα. Γι' αυτό, έζησε με απλότητα σ' ολόκληρη τη ζωή του, δείχνοντας έτσι το μεγαλείο της ψυχής του.

«Το χωριό μας –γράφει– ονομάζεται Γρεβενίτι. Κι αν το κοιτάξει κανείς από μακριά τα σπίτια του φαίνονται ωςάν άσπρα πρόβατα που βόσκουν στο ρέμα του δάσους και καμα-

ρώνει τους καταπράσινους κήπους, τις όμορφες βρύσες, το ωραίο σχολείο μας, που από μακριά φαντάζει σαν παλάτι μέσα στο βασίλειο του χωριού μας».

Αυτά τα κάλλη του χωριού του, αυτό το παλάτι –το σχολείο του– δεν τα λησμόνησε ποτέ ο Βρανούσης. Ρίζωσαν βαθιά μέσα στην ψυχή του και οι εικόνες τους, ζωηρές πάντα, τον συνοδεύουν σε ολόκληρη τη ζωή του. Και ποτέ δε χάνει την ευκαιρία να αναφερθεί σ' αυτή τη ζωή των πρώτων παιδικών του χρόνων.

Στο Α' Συνέδριο Μετσοβίτικων Σπουδών που έγινε στο Μέτσοβο, το 1991,

9 Σεπτεμβρίου 1934 Τρίστενο. Ο Λέανδρος με τον άσπρο γιακά, η αδερφή του Μαρία, ο Τάσος Παπαβρανούσης και ο Χρίστος Ρογκότης.

βρήκε την ευκαιρία να αναφερθεί και στην ιδιαίτερη πατρίδα του, το Γρεβενίτι, και να θυμηθεί εκείνες τις «ωραίες εποχές».

«Είχα την ευτυχία –είπε– να ζω στο γειτονικό Γρεβενίτι, εδώ στα Ανατολικά Ζαγόρια, στο σπίτι του θείου μου, του γιατρού Ρογκότη. Ο γιατρός ήταν υποψήφιος βουλευτής του Αγροτικού Κόμματος του Αλέξανδρου Μυλωνά, όταν ο δικός σας ο Μετσοβίτης Ζαούσης ήταν στο ψηφοδέλτιο του Λαϊκού Κόμματος. Εκλογικές διαμάχες, συναντήσεις. Θυμάμαι το πανηγύρι της Βουτσάς, τους εκπροσώπους του Λαϊκού Κόμματος και των Φιλελευθέρων. Ωραίες εποχές».

Αυτές τις «ωραίες εποχές» ήθελε να τις ζήσει και να τις ξαναζήσει. Γι' αυτό πραγματοποίησε συχνές επισκέψεις στο Γρεβενίτι· επικοινωνούσε με τους συγχωριανούς του όλων των ηλικιών, δείχνοντας μεγαλύτερη αδυναμία στους γεροντότερους και

ανασκαλίζοντας μνήμες των παλαιότερων χρόνων. Μια τέτοια «ωραία εποχή» ίσως απ' τις πιο ωραίες της ζωής του, ήταν αυτή του Αυγούστου του 1986, τότε που οι συγχωριανοί του αποφάσισαν να τον τιμήσουν για τη μέχρι τότε λαμπρή σταδιοδρομία του. Πλούσια τα συναισθήματα από τα οποία πλημμύρισε η ψυχή του. Με δυσκολία απευθύνθηκε στο πυκνό ακροατήριο. Τέτοιες στιγμές γίνεται φανερό πόσο μηδαμινά είναι του λόγου τα στολίδια όταν μιλάει η ευλωτία της ψυχής.

Γλέντι στο Γρεβενίτι, 15-8-1986.

«Την ιδιαίτερη χαρά και τη συγκίνησή μου –τους είπε– θα τη δικαιολογήσετε και θα με καταλάβετε αν αναλογιστείτε ότι είμαι ένας συγχωριανός σας, που έβγαλε εδώ το Δημοτικό και το Γυμνάσιο, και χτες που μπήκε στην εκκλησία μας βρέθηκε σε αμηχανία: Να πάρω θέση στα στασίδια των δασκάλων μας! Στα στασίδια που βλέπαμε το Φάφα και τον Ξενικάκι, τους εφοροεπιτρόπους, το γιατρό, τον πρόεδρο και τους σεβάσμιους πρεσβύτες του χωριού. Θυμήθηκα τα χρόνια εκείνα που στριμωχνόμασταν στο Ιερό, δίπλα στο μαγκαλάκι του παπα-Νικόλα, και περιμέναμε να μας δώσει ο Σοφοκλής τη στολή και τα εξαπτέρυγα, ή στριμωχνόμασταν γύρω από τα αναλόγια του δεξιού και του αριστερού ψάλτη και περιμέναμε να διαβάσουμε τον Απόστολο ή να πούμε το Πιστεύω. Ωραίες στιγμές».

Και είναι πράγματι χρήσιμο να θηρεύει κανείς τις ωραίες στιγμές της ζωής του. Οι αναμνήσεις τους –είπε ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος– είναι η θημωνιά, τα ξερά κλαδιά που σοδειάζουμε, για ν' ανάψουμε το τζάκι μας, όταν ζητάμε επίμονα, μέσα στην παγωνιά που μας περιβάλλει, παγωνιά κοινωνική πολιτική και πνευματική, να νιώσουμε κάποια ζεστασιά και να ακολουθήσουμε το δρόμο της δράσης και της δημιουργίας». Αυτό ακριβώς έκανε και ο Λέανδρος Βρανούσης. Μπορεί στη ζωή του να πέτυχε –ασφαλώς και πέτυχε– αυτό που επιδίωξε. Όμως τα περασμένα χρόνια, αυτά τα χρόνια που έζησε ως μαθητής στο Δημοτικό και στο Ημιγυμνάσιο, στο Γρεβενίτι, πάντοτε αγρυπνούσαν μέσα του και δεν τον άφη-

Η εικόνα του Αγίου Δημητρίου στην εκκλησία στο Γρεβενίτι.

Ο Λένδρος με φιλική παρέα στο Γρεβενίτι το 1990.

ναν να ησυχάσει. Αγάπησε την πρώτη πατρίδα του, το Γρεβενίτι, και αγαπήθηκε από τους συγχωριανούς του. Με τη ζωή του και τη δράση του τίμησε τον εαυτό του, τίμησε την ιδιαίτερη πατρίδα του. Και αυτή του ανταπέδωσε την τιμή και την αγάπη του. Το όνομα Λέανδρος Βρανούσης συνδέθηκε άρρηκτα με το Γρε-

βενίτι, μέχρι του σημείου μάλιστα που, όταν κάποιος μιλάει για το Γρεβενίτι, ο νους του πηγαίνει στο Λέανδρο Βρανούση και όταν αναφέρεται στο Λέανδρο Βρανούση, ο νους του επιστρέφει στο Γρεβενίτι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΜΑΘΗΤΗΣ ΣΤΗ ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα Γιάννινα στη δεκαετία του 1930

Το έτος 1934, με το απολυτήριο του Ημιγυμνασίου Γρεβενιτίου, έρχεται στα Γιάννινα ο Λέανδρος Βρανούσης για να συνεχίσει τις σπουδές του στη Ζωσιμαία Σχολή. Τα Γιάννινα της εποχής εκείνης ήταν ακόμα μια μικρή σχετικά πόλη, απομονωμένη απ' την υπόλοιπη Ελλάδα. Μικρή πνευματική όαση οι στήλες των Γιαννιώτικων εφημερίδων, με αρκετή λογοτεχνική ύλη και ιστορικά άρθρα για το παρελθόν του τόπου.

Σιγά-σιγά όμως η πνευματική ζωή στην πόλη μας αρχίζει να φουντώνει. Δέκα χρόνια πριν από την έλευση του Βρανούση στα Γιάννινα, το 1924, ιδρύθηκε στην πόλη μας ο «Ηπειρωτικός Εκπαιδευτικός Όμιλος», κατά το πρότυπο του «Εκπαιδευτικού Ομίλου», ψυχή του οποίου ήταν η γνωστή τριανδρία: Γληνός, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης.

Στα πλαίσια του Εκπαιδευτικού Ομίλου, κινήθηκε και ο «Ηπειρωτικός Εκπαιδευτικός Όμιλος», σε μια προσπάθεια να βοηθήσει στην πνευματική αφύπνιση της ελληνικής επαρχίας: Αυτό ορίζεται με σαφήνεια στο «καταστατικό» του:

«Η παιδεία πρέπει να γίνει κτήμα όλου του Έθνους, να στήσει τα θεμέλιά της πάνω στα πραγματικά στοιχεία της ελληνικής ζωής, να αφήσει κατά μέρος τον ψευτοκλασικισμό και την προγονοπληξία και να δώσει στο σημερινό ελληνόπουλο ζωντανή σχολική ζωή».

Λίγα χρόνια αργότερα, στα 1932-33, ιδρύεται στα Γιάννινα η «Λέσχη Επισημόνων ή Διανοουμένων» από εκλεκτούς ανθρώπους του πνεύματος, με πρωτεργάτη το Γυμνασιάρχη της Ζωσιμαίας Σχολής, Χρίστο Σούλη. Ομιλητές στη Λέσχη εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής εκείνης, όπως ο Ευάγγελος Παπανούτσος, διευθυντής στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων, ο Γεώργιος Καλούδης, ο Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο Χρίστος Σούλης και άλλοι. Στόχος της Λέσχης, με τις ποικίλες εκδηλώσεις της, «να γίνει ο φάρος που θα φωτίζει με τις ακτίδες του, και τ' αγέρι που θα μας σηκώνει από την πνευματική αποχαύνωση». Αυτόν τον πνευματικό φάρο τον καθοδηγούσε με τη γνωστή δεξιοτεχνία του ο Χρίστος Σού-

Τα Γιάννινα τη δεκαετία του 1930

Η οδός Ανδρονίκου στο Κάστρο, όπου έμενε
η οικογένεια Παπαβρανούση.

λης που, την ίδια εποχή, είχε αναλάβει και τη Διεύθυνση της Ζωσιμαίας Σχολής.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ευοίωνες οπωσδήποτε, ο Λέανδρος Βρανούσης γίνεται μαθητής της Ζωσιμαίας Σχολής. Δίνει κατατακτήριες εξετάσεις, μαζί με άλλους συμμαθητές του που προέρχονταν από Ημιγυμνάσια της περιοχής και κατατάσσεται, ύστερα από γραπτή δοκιμασία, στην Γ' τάξη του Γυμνασίου. Εδώ αρχίζει η δεύτερη, μετά το Γρεβενίτι, λαμπρή μαθητική σταδιοδρομία του Λέανδρου Βρανούση.

Η Ζωσιμαία Σχολή για πολλούς και για πολλά μπορεί να σεμνύνεται, κατά τη μακροχρόνια και πλούσια ιστορική της πορεία.

Σεμνύνεται, πρώτα, για τους λαμπρούς Γυμνασιάρχες της.

Σεμνύνεται, έπειτα, για τους λαμπρούς δασκάλους της.

Σεμνύνεται όμως, πάνω απ' όλα, για τους μαθητές της: αυτοί ήταν αφοσιωμένοι στα καθήκοντά τους. Ένιωθαν μέσα στα δίσεχτα χρόνια της σκλαβιάς και πολύ αργότερα, μέχρι τα τελευταία χρόνια, βαρύ το χρέος να δουλέψουν υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση των καθηγητών τους μέσα σ' ένα κλίμα αμοιβαίας αγάπης και αυστηρότητας. Στο χώρο της Ζωσιμαίας Σχολής κατανοήθηκε, ίσως για πρώτη φορά, πως αν ο δάσκαλος δείχνεται αυστηρός στους μαθητές του, αυτό δεν το κάνει από κακία· το κάνει από βαθιά συναίσθηση του χρέους, από πραγματικό ενδιαφέρον για την πρόοδο και τη σταδιοδρομία των μαθητών του.

Οι απόφοιτοι της Σχολής διέπρεψαν και διαπρέπουν σε όλους τους κλάδους. Χιλιάδες είναι και σήμερα οι νέοι που αποφοίτησαν απ' τη Ζωσιμαία· επιστήμονες διαπρεπείς, πετυχημένοι επαγγελματίες, άνθρωποι κοινωνικά καταξιωμένοι, τιμούν το όνομα της Ζωσιμαίας. Ανάμεσα σ' αυτούς ξεχωριστή θέση κατέχει ο Λέανδρος Βρανούσης. Αναθυμιάται ο ίδιος με συγκίνηση πολλή εκείνα τα χρόνια του στη Ζωσιμαία Σχολή. Στο Υπόμνημα που υπέβαλε το 1977 στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, κατά την υποψηφιότητά του στην έδρα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, γράφει:

«Ευτύχησα να έχω καλούς φιλόλογους στο Γυμνάσιο. Ανάμεσά τους ήταν ο Χρίστος Σούλης, στρηρός ερευνητής της ιστορίας της Ηπείρου, και ο Κώστας Στεργιόπουλος, παρ' ων χειραγωγήθην έκτοτε εις την μελέτην και την έρευναν της τοπικής ιστορίας».

Στη Ζωσιμαία Σχολή, είναι αλήθεια, δέχτηκε τα πρώτα ουσιαστικά ερεθίσματα για την ανίχνευση του ιστορικού παρελθόντος τη γενέθλιας γης, που, στη συνέχεια, υπήρξε κεντρικός άξονας των ερευνητικών του ενδιαφερόντων. Αυτό, εκτός των άλλων, φαίνεται και από ιδιόχειρες σημειώσεις του, που βρέθηκαν

Ο Γυμνασιάρχης Χρίστος Σούλης

στο αρχείο του, με τις οποίες μας δίνει μια πλήρη εικόνα των εκπαιδευτικών, πνευματικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της Ζωσιμαίας Σχολής, επί της Γυμνασιαρχίας του Χρίστου Σούλη, του οποίου, ως μαθητής, αλλά, και αργότερα, ως φοιτητής, υπήρξε άμεσος συνεργάτης:

«Το 1932 –γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης– ο Χρίστος Σούλης ανέλαβε τη διεύθυνση της Ζωσιμαίας Σχολής. Σαράντα χρόνων τότε, στην πλήρη ακμή του πήρε στα χέρια του, την ιστορική Ζωσιμαία, της αφιέρωσε όλες του τις δυνάμεις, την αναδιοργάνωσε, την ανέδειξε και συνέδεσε το όνομά του με μία από τις γονιμότερες περιόδους της ιστορίας της. Είναι γνωστό ότι η Ζωσιμαία της τελευταίας προπολεμικής περιόδου γνώρισε, επί των ημερών του Χρίστου Σούλη, μια πε-

ρίοδο ανεπανάληπτης αίγλης και ακμής. Οι γενεές των μαθητών που πέρασαν από τα θρανία της, κατά την τελευταία προπολεμική περίοδο, πολλά θυμούνται...

Νους και ψυχή της Ζωσιμαίας πανταχού παρών, πρωί και απόγευμα, ο γυμνασιάρχης.

Το μάθημά του –λίγες ώρες διδασκαλίας στις ανώτερες τάξεις– ήταν κάτι το ξεχωριστό. Σπάνια ανέβαινε στην έδρα. Γέμιζε όμως η αίθουσα με την παρουσία του.

Πρέπει εδώ να προσθέσω ότι ο βλοσυρός γυμνασιάρχης, κέρβερος συνήθως

Πρέπει εδώ να προσθέσω ~~Αυτό~~ ότι ο βλοσυρός γυμνασιάρχης, κέρβερος συνήθως τις άλλες ώρες, ~~πρωί~~ όταν έμπαινε μέσα στην τάξη κι άρχιζε το μάθημα (κυρίως όμως μετά τα πρώτα 10' ή 15' της διδασκαλίας), γινόταν άλλος άνθρωπος. Τον ενέπνεαν τα βλέμματά μας, στυλωμένα επάνω του, και φωτιζόταν το πρόσωπό του. Βλοσυρότητα και επιπλήξεις ήταν γι' άλλες ώρες και για άλλους χώρους. Εδώ μας κοίταζε καλωσυνάτος, ένοιόταν και μιλούσε ανοίγοντας την καρδιά του. Και μας χάριζε τον καλύτερό του, όταν παρασυρόταν – και τότε συχνά – σε μακρές παρεκβάσεις, αναδρομές στους ευκαίτους, αλλά και στα άσερτικα παραινύδια και στην ποίηση του Πολυμέη ή του Μοβίλη...

τις άλλες ώρες, όταν έμπαινε μέσα στην τάξη κι άρχιζε το μάθημα, (κυρίως όμως μετά τα πρώτα 10 ή 15 λεπτά διδασκαλίας), γινόταν άλλος άνθρωπος. Τον ενέπνεαν τα βλέμματά μας, στυλωμένα επάνω του, και φωτιζόταν το πρόσωπό του. Βλοσυρότητες και επιπλήξεις ήταν γι' άλλες ώρες και για άλλους χώρους. Εδώ μας κοίταζε καλωσυνάτος έναν-έναν και μιλούσε ανοίγοντας την καρδιά του. Και μας χάριζε τον καλύτερο εαυτό του, όταν παρασυρόταν – και παρασυρόταν συχνά – σε μακρές παρεκβάσεις, αναδρομές στους αρ-

χαίους, αλλά και στα ακριτικά τραγούδια και στην ποίηση του Παλαμά ή του Μαβίλη....».

Μέσα σ' ένα τέτοιο ευνοϊκό σχολικό περιβάλλον ο Λέανδρος Βρανούσης βρήκε, με τη συμπαράσταση και του Χρίστου Σούλη, την ευκαιρία να αναπτύξει, όπως, άλλωστε, έκανε και στο Γρεβενίτι, όλη την αξιολογή σχολική και εξωσχολική του δράση.

Φρόντιζε πριν απ' όλα, και πάνω απ' όλα, να είναι συνεπής στις σχολικές του υποχρεώσεις που είχαν σχέση με τα μαθήματα. Αυτό του έδινε τη δυνατότητα να προβάλλει, κάθε χρόνο, ανάμεσα στους καλύτερους μαθητές με ιδιαίτερες επιδόσεις στα φιλολογικά μαθήματα για τα οποία έτρεφε ξεχωριστή αδυναμία.

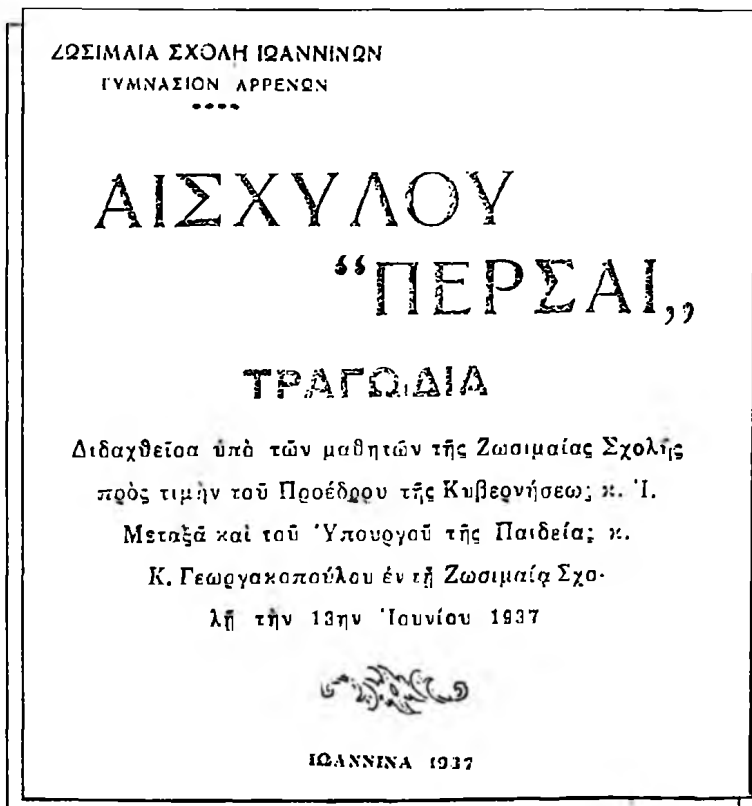
Παρακολουθούσε ανελλιπώς τις διαλέξεις που πραγματοποιούνταν κάθε Τετάρτη απόγευμα στη μεγάλη αίθουσα τελετών της Ζωσιμαίας Σχολής. Διαλέξεις για γενικότερα εγκυκλοπαιδικά θέματα, που συγκέντρωναν, σχεδόν πάντοτε, ευρύτερο κοινό.

«Θυμάμαι –γράφει– ότι μας μίλησε κάποτε (διερχόμενος από τα Γιάννινα ή ειδικά προσκεκλημένος) ο Φάνης Μιχαλόπουλος, ο συγγραφέας του (σχετικά πρόσφατου τότε) βιβλίου «Τα Γιάννινα και η Νεοελληνική Αναγέννηση», το οποίο πολύ μας εντυπωσίαζε. Θυμάμαι ακόμα το φιλολογικό μνημόσυνο του Αλέξ. Πάλλη. Καμαρώναμε, όταν είδαμε, σε λίγες μέρες, τη σχετική ομιλία του γυμνασιάρχη μας να την δημοσιεύει μεγάλο αθηναϊκό περιοδικό».

Πρωτοστατούσε σε όλες τις μαθητικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν μέσα και έξω απ' το σχολείο. Η Ζωσιμαία Σχολή αποφασίζει να πραγματοποιήσει φιλολογικό μνημόσυνο του ποιητή Λορέντζου Μαβίλη, μπροστά στον τάφο του. Ομιλητής, στη δημοτική γλώσσα που τόσο αγάπησε και τραγούδησε ο Μαβίλης, ο Γυμνασιάρχης Χρίστος Σούλης. Δίπλα σ' αυτόν θα διανθίσει την ομιλία

του με ωραίες απαγγελίες ο Λέανδρος Βρανούσης. Για πρώτη φορά στην ιστορία της η Ζωσιμαία Σχολή ανέβασε στη σκηνή, το 1937, αρχαία τραγωδία: ήταν οι «Πέρσες» του Αισχύλου, ένα από τα αριστουργήματα της αρχαίας λογοτεχνίας. Το σκοπό αυτής της προσπάθειας τον ανέλυσε, σε σύντομό κείμενό του, ο Χρίστος Σούλης:

«Η παράστασις αύτη –γράφει– είναι μία προσπάθεια εντελώς μαθητική, γενομένη υπό την καθοδήγησιν των καθηγητών της Σχολής, και ως τοιαύτην την παρουσιάζομεν ενώπιον υμών. Η προσπάθειά μας αύτη έχει σκοπόν κυρίως να δώση όλας

τας δυνατάς ευκαιρίας, εις μεν τους καθηγητάς της Σχολής να διδάξουν επιτυχέστερον, εις δε τους μαθητάς να εννοήσουν βαθύτερον το αρχαίον δράμα, το οποίον υπήρξεν η πλέον μεγαλειώδης και η πλέον ιδιότυπος έκφανσις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, και προ παντός να ζήσουν εντονώτερον τας μεγάλας ελληνικάς αρετάς της φιλοπατρίας και της ελευθερίας, τας οποίας τόσον μεγαλοφώνως ο Αισχύλος διακηρύττει διά των Περσών του».

Η μεγαλύτερη δυσχέρεια σε ένα τέτοιο παράτολμο, για τα δεδομένα της εποχής, εγχείρημα βρισκόταν στην επιλογή των προσώπων που θα αναλάμβαναν τους βασικούς ρόλους. Πρώτος και καλύτερος, και εδώ, ο Λέανδρος Βρανούσης. Ο ίδιος θυμάται και σημειώνει:

«Με επέλεξαν για το ρόλο της Άτοσσας (ήμουν τότε στην Ε' Γυμνασίου).

Η μετάφραση του Γρυπάρη δεν είχε εκδοθεί ακόμη. Είχα βρη κάπου όμως (σε ένα περιοδικό «Αθήναι», παράρτημα της εφημ. «Ελληνικό Μέλλον») τον μονόλογο της Άτοσσας (και άλλα αποσπάσματα, νομίζω) σε μετάφραση Γρυπάρη. Θυμάμαι ακόμα τους πρώτους στίχους, με τους οποίους βγήκα στη σκηνή:

Μέσ' σ' όνειρα φριχτά περνώ τις νύχτες μου όλες!...

Ενθουσιώδεις κριτικές για την παράσταση στον εγχώριο τύπο έκαναν εύφημη μνεία για τον μαθητή που είχε υποδυθεί την Άτοσσα...».

Ανάμεσα σ' αυτές η κριτική στην εφημερίδα «Κραυγή» με την υπογραφή του Αρσένη Γεροντικού:

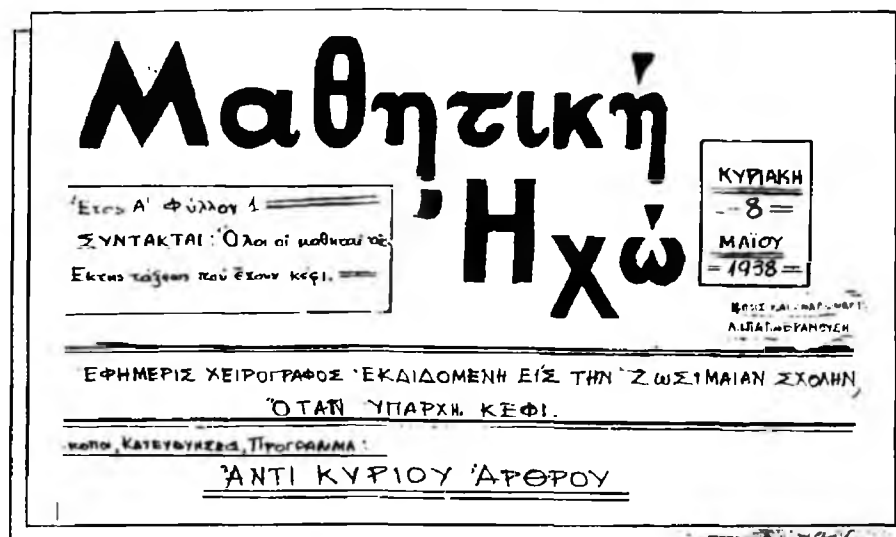
«Πρέπει ιδιαιτέρως να εξαρθεί η επιτυχία του μαθητού που υπεδύετο τον ρόλον της Ατόσσης. Η σεμνότης της εμφανίσεως, η θερμότης της φωνής, η ωραία άρθρωσις μας έδειξαν κάτι από το πλαστικόν κάλλος του Ε' αιώνος, που αποδίδει τους κραδασμούς της ψυχής με την αρμονικήν αταραξίαν των ωραίων γραμμών, που συγκρατούν την μελοδραματικήν εκδήλωσιν της χαράς και του πόνου».

Και ο Μιχ. Γάκης, στην ίδια εφημερίδα, θα προσθέσει:

«Ο Λ. Παπαβρανούσης στο ρόλο της Άτοσσας έδειξε πως κατάλαβε τα δύσκολα σημεία του ρόλου του. Έπαιξε αυθόρμητα, χωρίς στόμφο, μ' ένα λόγο, τέλεια. Φαντασθήτε τι δυσκολία να μελετήσει την ψυχολογία της γυναίκας, να τη συλλάβει στις στιγμές της απόγνωσης. Το παίξιμό του ήταν το θεμέλιο λιθάρι της επιτυχίας που την ολοκλήρωσαν οι άλλοι δευτερότεροι ρόλοι».

Η Ζωσιμαία Σχολή εκείνη την εποχή γίνεται κέντρο πνευματικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων· σε όλες αυτές τις εκδηλώσεις πρωτοστατεί ο Λ. Βρανούσης. Η δράση της Σχολής γίνεται γνωστή σε ολόκληρη την Ελλάδα. Η Πολιτεία, σε αναγνώριση των υπηρεσιών της προς το Έθνος, και σε ένδειξη τιμής και ευγνωμοσύνης προς τους Ζωσιμάδες, ανακήρυξε, κατά το έτος 1937, τη Ζωσιμαία Σχολή «Πρότυπο Γυμνάσιο». Παρ' όλα αυτά όμως ο Λ. Βρανούσης νιώθει μέσα του ένα «κενό». Και το κενό αυτό θέλει οπωσδήποτε να το αναπληρώσει. Προχωράει έτσι στην έκδοση μαθητικής εφημερίδας, με τον τίτλο: «Μαθητική Ηχώ». Συντάκτες της εφημερίδας που εκδίδεται «κόποις και αναλώμασι Λ. Παπαβρανούση», όπως αναγράφεται στο πρώτο φύλλο της, «όλοι οι μαθηταί της Έκτης τάξεως που έχουν κέφι». Χαρακτηριστικός επίσης ο υπότιτλος της εφημερίδας: «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΝ ΣΧΟΛΗΝ, ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧΗ ΚΕΦΙ».

Από το πρώτο κύριο άρθρο της εφημερίδας, συντάκτης του οποίου είναι ο

Βρανούσης, καθορίζονται «οι σκοποί, οι κατευθύνσεις, το πρόγραμμα», με φράσεις χαρακτηριστικές, όπως η παρακάτω:

«Γνωρίζει το κοινόν ότι υπήρχε μέχρι τούδε ένα κενόν, το οποίον η “Μαθητική Ηχώ”, εν περιοδικόν καινόν, έρχεται να αναπληρώση με φροντίδα και μέλη-

μα κοινόν των μαθητών της Έκτης τάξεως».

Πλούσια επίσης υπήρξε, στα χρόνια της φοίτησής του στη Ζωσιμαία Σχολή, και η εξωσχολική του δράση, στις ώρες που του έμεναν ελεύθερες. Ήταν βαθιά η πεποίθησή του πως η δημιουργική απασχόληση με την εργασία και ο διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση μεταξύ τους. Ο τρόπος συνεπώς που περνούσε τις ώρες τις οποίες είχε στη διάθεσή του ερχόταν ως αμοιβαίο συμπλήρωμα της πλούσιας σχολικής του ζωής. Το επισημαίνει αυτό, με ικανοποίηση, ο ίδιος:

«Βιβλία και βιβλιοθήκες τροφοδοτούσαν την περιέργεια και τη δίψα μου, κατά τις ελεύθερες ώρες μου. Στο βιβλιοπωλείο του θείου μου στα Γιάννινα, χρόνια ολόκληρα περνούσα ολόκληρες ώρες. Απέκτησα, χωρίς να το καταλάβω, μια πρώιμη κατάρτιση και πολύπλευρη ενημέρωση».

Μνημείο των Ζωσιμάδων
στην παλιά Ζωσιμαία Σχολή.

Και αυτή η «πρώιμη κατάρτιση» δεν αποκτήθηκε τυχαία. Χρειάστηκε και εδώ αγώνας, σκληρός μάλιστα. Αυτό τον αγώνα έδινε καθημερινά ο Βρανούσης σ' όποιο σημείο της πόλης κι αν βρισκόταν, όποια εκδήλωση κι αν παρακολουθούσε. Δεν του έλειπε ποτέ η παρατηρητικότητα και ο στοχασμός. Κατέβαινε τις σκάλες της Ζωσιμαίας –πρόκειται για την παλιά Ζωσιμαία, στην οδό Ζωσιμάδων– στεκόταν και παρατηρούσε στη γωνία το Μνημείο των Ζωσιμάδων. Για ό,τι του έκανε εντύπωση κρατούσε και τις απαραίτητες σημειώσεις:

«Μέσ' στον ανθοστόλιστο κήπο της Ζωσιμαίας –γράφει– υψώνεται δυο μέτρα, περίπου, ψηλά η προτομή του Ζωσιμά. Μισό στήθος αντρικό, κι ένα κεφάλι, η προτομή του Ζωσιμά κοιτάζει τους διαβάτες».

Και αφού ολοκληρώνει, με κάθε λεπτομέρεια, την περιγραφή του Μνημείου, διερωτάται: «Να ήταν τάχα έτσι ο Ζωσιμάς»;

Περπατούσε στους δρόμους της πόλης, έστρεφε τα βλέμματά του προς καθετί που του προκαλούσε το θαυμασμό, το διάβαζε με προσοχή και το κατέγραφε:

«Στα Γιάννινα των μαθητικών μου χρόνων –γράφει– προπολεμικά, στη «μικρή μας πόλη», όπου όλα μας ήταν γνώριμα και οικεία. Ξεχώριζαν και μας σταματούσαν οι (λιγοστές τότε) ενεπίγραφες μαρμαρόπλακες, που έλεγαν:

*Ενταύθα έκειτο η οικία εν η εγεννήθη ο εκ των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας Αθανάσιος Τσακάλωφ... ή Εν τη οικία ταύτη κατέλυσεν ο Λόρδος Βύρων, επισκεφθείς τα Ιωάννινα κατά το έτος (τάδε)... Και στην ερημική τότε σπηλιά του Σκυλόσοφου (πριν γίνη η παραλίμνια λεωφόρος με τα σημερινά πλατάνια), όταν φύτρωναν από τα νερά της λίμνης και φάνταζαν θεόρατοι οι πανύψηλοι βουβοί βράχοι, σταματούσαμε και διαβάζαμε με κατάνυξη, όσα μπορούσαμε να διαβάσουμε, χαραγμένα σε μια στήλη, στην είσοδο της σπηλιάς: *Εν τω σπηλαίω τούτω κατέφυγεν ο ιεράρχης Διονύσιος, αρχηγός της αποτυχούσης επαναστάσεως του 1611... και συλληφθείς εξεδάρη ζων...*».*

Περιοδευε στο Κάστρο της πόλης, ανέβαινε πάνω στην ψηλότερη εκείνη ακρόπολη του Κάστρου, στην οποία υψώνεται υπερφίαλος ίσως, αλλά κομψός, ο μιναρές του τζαμιού που έχτισε το 1618 ο Ασλάν-πασάς, και το οποίο ο Δήμος Ιωαννιτών, με εισήγηση του Χρίστου Σούλη μετέτρεψε σε Δημοτικό Μουσείο. Ένωθε περήφανος για το Γυμνασιάρχη του, με τη φροντίδα του οποίου τοποθετήθηκαν τα πρώτα εκθέματα –ιστορικά κειμήλια – τοπικές ενδυμασίες – έργα αργυροχρυσοχοΐας– και άρχισε η περισυλλογή κάθε λογής αρχαιοτήτων από όλη την Ήπειρο.

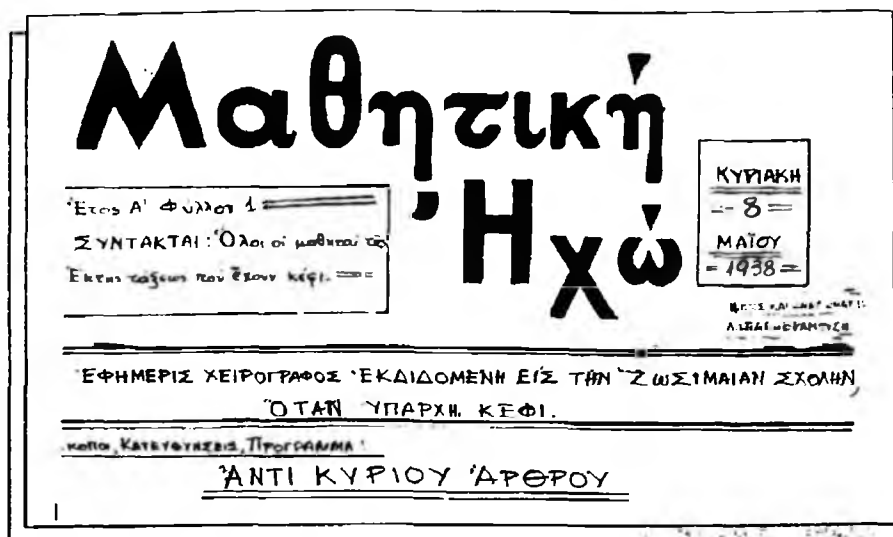
«Θυμάμαι στον προθάλαμο του Μουσείου την εντυπωσιακή εκείνη μαρμάρινη σαρκοφάγο με τις ωραίες ανάγλυφες παραστάσεις (μας ανέλυε όλη την αρχαία μυθολογία ο αλησμόνητος Σωτήρης Ζούμπος, όταν μας τις εξηγούσε) και αναλογίζομαι πόσοι και ποιοι άραγε ήξεραν το 1930 ότι ένα τέτοιο μνημείο, μισοθαμμένο ακόμα στο χώμα και στ' αγριόχορτα, βρισκόταν κάπου στην περιοχή της Παραμυθιάς (στη θέση Λιμπόνι, όπου η αρχαία Φωτική). ποιοι πήραν την απόφαση και πώς κατόρθωσαν, με τα μέσα της εποχής, να μεταφερθή ο υπερμεγέθης αυτός πέτρινος όγκος από την Παραμυθιά στα Γιάννινα, να τον ανεβάσουν στον ψηλότερο βράχο του κάστρου και να τον τοποθετήσουν μέσα στο Μουσείο. Ηρωικές γενεές οι γενεές των πατέρων και των πάπων μας».

Εκείνη την εποχή στα Γιάννινα, στο χώρο τον εκπαιδευτικό, κυριαρχούσαν δυο μορφές: ο Χρίστος Σούλης στη Ζωσιμαία Σχολή και ο Ευάγγελος Παπανούτσος στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία. Και

25 Μαρτίου 1937. Ιωάννινα.

Μαθητές της Ζωσιμαίας με εθνική ενδυμασία.

Βρανούσης, καθορίζονται «οι σκοποί, οι κατευθύνσεις, το πρόγραμμα», με φράσεις χαρακτηριστικές, όπως η παρακάτω:

«Γνωρίζει το κοινόν ότι υπήρχε μέχρι τούδε ένα κενόν, το οποίον η “Μαθητική Ήχώ”, εν περιοδικόν καινόν, έρχεται να αναπληρώση με φροντίδα και μέλη-

μα κοινόν των μαθητών της Έκτης τάξεως».

Πλούσια επίσης υπήρξε, στα χρόνια της φοίτησής του στη Ζωσιμαία Σχολή, και η εξωσχολική του δράση, στις ώρες που του έμεναν ελεύθερες. Ήταν βαθιά η πεποίθησή του πως η δημιουργική απασχόληση με την εργασία και ο διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση μεταξύ τους. Ο τρόπος συνεπώς που περνούσε τις ώρες τις οποίες είχε στη διάθεσή του ερχόταν ως αμοιβαίο συμπλήρωμα της πλούσιας σχολικής του ζωής. Το επισημαίνει αυτό, με ικανοποίηση, ο ίδιος:

«Βιβλία και βιβλιοθήκες τροφοδοτούσαν την περιέργεια και τη δίψα μου, κατά τις ελεύθερες ώρες μου. Στο βιβλιοπωλείο του θείου μου στα Γιάννινα, χρόνια ολόκληρα περνούσα ολόκληρες ώρες. Απέκτησα, χωρίς να το καταλάβω, μια πρώιμη κατάρτιση και πολύπλευρη ενημέρωση».

Μνημείο των Ζωσιμάδων
στην παλιά Ζωσιμαία Σχολή.

Και αυτή η «πρώιμη κατάρτιση» δεν αποκτήθηκε τυχαία. Χρειάστηκε και εδώ αγώνας, σκληρός μάλιστα. Αυτό τον αγώνα έδινε καθημερινά ο Βρανούσης σ' όποιο σημείο της πόλης κι αν βρισκόταν, όποια εκδήλωση κι αν παρακολουθούσε. Δεν του έλειπε ποτέ η παρατηρητικότητα και ο στοχασμός. Κατέβαινε τις σκάλες της Ζωσιμαίας –πρόκειται για την παλιά Ζωσιμαία, στην οδό Ζωσιμάδων– στεκόταν και παρατηρούσε στη γωνία το Μνημείο των Ζωσιμάδων. Για ό,τι του έκανε εντύπωση κρατούσε και τις απαραίτητες σημειώσεις:

«Μέσ' στον ανθοστόλιστο κήπο της Ζωσιμαίας –γράφει– υψώνεται δυο μέτρα, περίπου, ψηλά η προτομή του Ζωσιμά. Μισό στήθος αντρικό, κι ένα κεφάλι, η προτομή του Ζωσιμά κοιτάζει τους διαβάτες».

Και αφού ολοκληρώνει, με κάθε λεπτομέρεια, την περιγραφή του Μνημείου, διερωτάται: «Να ήταν τάχα έτσι ο Ζωσιμάς»;

Περπατούσε στους δρόμους της πόλης, έστρεφε τα βλέμματά του προς καθετί που του προκαλούσε το θαυμασμό. το διάβαζε με προσοχή και το κατέγραφε:

«Στα Γιάννινα των μαθητικών μου χρόνων –γράφει– προπολεμικά, στη «μικρή μας πόλη», όπου όλα μας ήταν γνώριμα και οικεία. ξεχώριζαν και μας σταματούσαν οι (λιγοστές τότε) ενεπίγραφες μαρμαρόπλακες, που έλεγαν:

*Ενταύθα έκειτο η οικία εν η εγεννήθη ο εκ των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας Αθανάσιος Τσακάλωφ... ή Εν τη οικία ταύτη κατέλυσεν ο Λόρδος Βύρων. επισκεφθείς τα Ιωάννινα κατά το έτος (τάδε)... Και στην ερημική τότε σπηλιά του Σκυλόσοφου (πριν γίνη η παραλίμνια λεωφόρος με τα σημερινά πλατάνια), όταν φύτρωναν από τα νερά της λίμνης και φάνταζαν θεόρατοι οι πανύψηλοι βουβοί βράχοι, σταματούσαμε και διαβάζαμε με κατάνυξη, όσα μπορούσαμε να διαβάσουμε, χαραγμένα σε μια στήλη, στην είσοδο της σπηλιάς: *Εν τω σπηλαίω τούτω κατέφυγεν ο ιεράρχης Διονύσιος, αρχηγός της αποτυχούσης επαναστάσεως του 1611... και συλληφθείς εξεδάρη ζων...*».*

Περίοδευε στο Κάστρο της πόλης, ανέβαινε πάνω στην ψηλότερη εκείνη ακρόπολη του Κάστρου, στην οποία υψώνεται υπερφίαλος ίσως, αλλά κομψός, ο μιναρές του τζαμιού που έχτισε το 1618 ο Ασλάν-πασάς, και το οποίο ο Δήμος Ιωαννιτών, με εισήγηση του Χρίστου Σούλη μετάτρεψε σε Δημοτικό Μουσείο. Ένιωθε περήφανος για το Γυμνασιάρχη του, με τη φροντίδα του οποίου τοποθετήθηκαν τα πρώτα εκθέματα –ιστορικά κειμήλια – τοπικές ενδυμασίες – έργα αργυροχρυσοχοΐας– και άρχισε η περισυλλογή κάθε λογής αρχαιοτήτων από όλη την Ήπειρο.

«Θυμάμαι στον προθάλαμο του Μουσείου την εντυπωσιακή εκείνη μαρμάρινη σαρκοφάγο με τις ωραίες ανάγλυφες παραστάσεις (μας ανέλυε όλη την αρχαία μυθολογία ο αλησμόνητος Σωτήρης Ζούμπος, όταν μας τις εξηγούσε) και αναλογίζομαι πόσοι και ποιοι άραγε ήξεραν το 1930 ότι ένα τέτοιο μνημείο, μισοθαμμένο ακόμα στο χώμα και στ' αγριόχορτα, βρισκόταν κάπου στην περιοχή της Παραμυθιάς (στη θέση Λιμπόνι, όπου η αρχαία Φωτική), ποιοι πήραν την απόφαση και πώς κατόρθωσαν, με τα μέσα της εποχής, να μεταφερθή ο υπερμεγέθης αυτός πέτρινος όγκος από την Παραμυθιά στα Γιάννινα, να τον ανεβάσουν στον ψηλότερο βράχο του κάστρου και να τον τοποθετήσουν μέσα στο Μουσείο. Ηρωικές γενεές οι γενεές των πατέρων και των πάπων μας».

Εκείνη την εποχή στα Γιάννινα, στο χώρο τον εκπαιδευτικό, κυριαρχούσαν δυο μορφές: ο Χρίστος Σούλης στη Ζωσιμαία Σχολή και ο Ευάγγελος Παπανούτσος στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία. Και

25 Μαρτίου 1937. Ιωάννινα.
Μαθητές της Ζωσιμαίας με εθνική ενδυμασία.

τους δυο τους λάτρευε ο Βρανούσης και δεν έχανε την ευκαιρία, αργότερα, να εκδηλώνει και προς τους δυο το θαυμασμό του και το σεβασμό του. Τους θαύμαζε ως επιστήμονες, τους σεβόταν ως παιδαγωγούς και ως ανθρώπους. Έτσι, όταν πληροφορήθηκε ότι ο Ευάγγελος Παπανούτσος έγινε –επί τέλους– Ακαδημαϊκός, χειρουργημένος και έγκλειστος ακόμα στο σπίτι ο Βρανούσης –το Νοέμβριο του 1980– του απευθύνει συγκινητική επιστολή, μέσα στη «μόνωση και την καρτερική προσμονή που ευνοούν τις αναπολήσεις από τα χρόνια του στη Ζωσιμαία Σχολή».

«Αναθυμάμαι –γράφει– το γυμνασιόπαιδο της Ζωσιμαίας, που κάτι είχε διαβάσει και κάτι ήξερε περί Παπανούτσου αλλά δεν μπορούσε να πιστέψει πως θα τον έβλεπε μια μέρα και στα Γιάννινα, θα τον άκουγε από κοντά, θ' αξιωνόταν να τον γνωρίσει προσωπικά... Θυμάμαι πάντοτε, κι ας έχουν περάσει από τότε πάνω από σαράντα χρόνια, τότε και πώς άκουσα για πρώτη φορά Παπανούτσο: Ήταν μια ή δυο διαλέξεις στη «Λέσχη Διανοουμένων» με θέμα τα όνειρα. Είχα τρυπώσει κι εγώ σε κάποια γωνιά (ήξερα ότι ο γυμνασιάρχης μου ο Σούλης δεν θα με μάλωνε, αν την επομένη πήγαινα αδιάβαστος στα μαθηματικά) και είχα πολύ εντυπωσιαστεί: Ομιλία χωρίς χειρόγραφο (πρωτοφανές και αδιανόητο για μας τότε), σε ωραία δημοτική (ικανή ν' αφοπλίσει κι αυτόν ακόμα τον Σπυρίδωνα!) και μια γλαφυρότητα που είχε αιχμαλωτίσει το ακροατήριο...

Η προσπάθειά μου αυτή –αγώνισμα δύσκολο για την τότε ηλικία μου– άφησε μέσα μου κάποιες ρίζες· είχε έναν εμπνευστή κι έναν οδηγό που λεγόταν Παπανούτσος...».

Η εξωσχολική του δραστηριότητα στα Γιάννινα δεν περιορίζεται μόνο στην παρατήρηση, στο διάβασμα, στο στοχασμό και στην έρευνα. Πνεύμα ανήσυχο και δημιουργικό, καθώς είναι, θέλει και ο ίδιος να συμμετάσχει ενεργά στην πολιτιστική ανάπτυξη και δημιουργία που συντελούνταν γύρω του. Αυτή την ανάπτυξη την εννοούσε σαν μια αρμονική και πολύπλευρη αξιοποίηση των δημι-

Οι τελειόφοιτοι της Ζωσιμαίας Σχολής στο Κάστρο με το Γυμνασιάρχη Χρίστο Σούλη. Τρίτος από δεξιά (από τους όρθιους) ο Λ. Βρανούσης.

ουργικών ικανοτήτων του ανθρώπου, που ξεκινάει μάλιστα, δειλά αλλά αποφασιστικά, από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Ζήτησε επίμονα από τότε να βρει τη δυνατότητα να δημιουργήσει ό,τι του επέτρεπαν οι δυνάμεις του, στο χώρο των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων του, για να μπορεί έτσι να χαίρεται τα πνευματικά και πολιτιστικά δημιουργήματα που πρόσφερε η πόλη μας εκείνη την εποχή, μέσα και έξω απ' το σχολείο. Δεν ήθελε, σε τελευταία ανάλυση, να είναι απλός θεατής στα πνευματι-

κά και πολιτιστικά δρώμενα της πόλης μας· ήθελε, παράλληλα, να είναι και δημιουργός. Έτσι, από τα γυμνασιακά του χρόνια, κάνει την πρώτη επίσημη εμφάνισή του στα Γράμματα. Το 1936, δέκα πέντε χρονών τότε, ήταν ο Βενιαμίν μιας μικρής ομάδας νέων που έβγαλε στα Γιάννινα το λιγόζωο περιοδικό «Ηπειρωτικά Φύλλα» που, όπως αναγραφόταν στον υπότιτλο, διευθυνόταν από επιτροπή νέων και είχε ως υπεύθυνο επί της ύλης το γνωστό δημοσιογράφο και λογοτέχνη, Χρ. Χρηστοβασίλη. Γρήγορα, στη συνέχεια, η παρουσία του αρχίζει να γίνεται αισθητή σε όλες τις πνευματικές εκδηλώσεις της πόλης. Άρθρα του δημοσιεύονται στον επαρχιακό και στον αθηναϊκό τύπο, και μαζί μ' αυτά τα πρώτα του ποιήματα, μεταφράσεις, μελετήματα που αποτελούν συμβολή στην ιστορία και στην πνευματική ζωή της Ηπείρου. Και όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, ύστερα από επιτυχείς απολυτήριες εξετάσεις στη Ζωσιμαία Σχολή, με το απολυτήριό του στο χέρι, φορτωμένος με μια πρωτόφαντη «πρώιμη κατάρτιση και πολύπλευρη ενημέρωση», εγκαταλείπει, για λίγο όμως, το 1938, τα αγαπημένα του Γιάννινα, και παίρνει το δρόμο για την Αθήνα, προκειμένου να ασχοληθεί με την αγαπημένη του επιστήμη, τη φιλολογία.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΠΡΟΤΥΠΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Μαθητ. 479
Β Πρωτ. Σε. 556
Αποδεδεικτοῦ 118

ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1933 - 1934

ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Ὁ μαθητὴς Παπαθανασίου Λεωνόρας τοῦ Γεωργίου ἐκ τῆς Κοινότητος Γιαννιῶν ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ μητρικῷ βιβλίῳ τοῦ δήμου τῆς Κοινότητος Γιαννιῶν ὑπὸ ἀριθ. 592 καὶ ἔτος γεννήσεως 1921 καὶ ἀπολαύει ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3296 καὶ χρονολογίας 26-5-1934 πιστοποιητικοῦ τοῦ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς Κοινότητος ἀποσκευαστοῦ Χριστιανῆς ὁρθεδόξου ἐκκλησίας κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτος 1933-1934 ἐκ τῆς Β' τάξεως τοῦ Ἐπαρχικοῦ Γυμνασίου Σαλαμίνας τῆς Κοινότητος Γιαννιῶν καὶ τῶν νομίμων διαμαρτυριῶν ἀποδεδειγμένων κατὰ ἀριθ. 64/11/9-7-1933 ἀποσπασθέντες μετὰ γυναικ. βιβλίου «Λεωνομάχου» διὰ ἰσοκύβητος (1934)

Ἡ διαγωγή του ὑπάρχει καταπληρῶς καλὴ.

Ὁ γεννικὸς βαθμὸς τῆς καθ' ἑκάστην μάθησιν ἐτήσιας ἐκπαιδεύσεως τοῦ μαθητοῦ εἶναι ὁ εἰς:

1. Θεμελιώδης <u>Διματῶν</u> <u>(19)</u>	8. Ἀριθμικὴ <u>Διματῶν</u> <u>(18)</u>
2. Ἀριθμικὴ <u>Διματῶν</u> <u>(20)</u>	9. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
3. Νέα Ἑλληνικὰ <u>Διματῶν</u> <u>(20)</u>	10. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
4. Παιχνίδια <u>Διματῶν</u> <u>(19)</u>	11. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
5. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(19)</u>	12. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
6. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(19)</u>	13. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
7. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(19)</u>	14. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>
	15. Γραμμὰ <u>Διματῶν</u> <u>(16)</u>

Τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν ἐκδίδεται τῇ αἰτίᾳ τοῦ ἀποδεδειγμένου Πρωτοκ. 201/24-5-1934
ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ ἐκ:

Ὁ ΠΡΟΤΥΠΟΝ
Εἰς Γιαννίνας τῇ 24/7 (Μαΐου) 1934

ΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ

Αποδεικτικό απολύσεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΦΟΙΤΗΤΗΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ (1938-1942) + (1945-1946)

Η πολιτική και πνευματική κατάσταση της εποχής

Δεν ήταν όμως φορτωμένος μόνο «με πρώτη καταρτίση και πολύπλευρη ενημέρωση» ο Βρανούσης, πηγαίνοντας, το 1938, για ανώτερες σπουδές στην Αθήνα. Ήταν ταυτόχρονα φορτωμένος με πολύ πόνο και άφατη θλίψη για το βαρύ κλίμα που επικρατούσε στον πολιτικό ορίζοντα της πατρίδας του. Αυτό το βαρύ κλίμα το είχε νιώσει, πολύ βαθιά μάλιστα, ο Βρανούσης, κατά τα δυο τελευταία χρόνια της φοίτησής του στη Ζωσιμαία Σχολή με τη δικτατορία του Μεταξά.

Εμφανίζεται, απ' την πρώτη στιγμή, η δικτατορία του Μεταξά με τις δυο όψεις του νομίσματος. Απ' τη μια όψη, αγόρια και κορίτσια, ντυμένα ομοιόμορφα, μοιάζουν σαν να χαμογελούν ευτυχισμένα, καθώς δέχονται το στοργικό χέδι του μεγάλου ηγέτη. Αυτή ήταν η μια όψη του νομίσματος, η επίπλαστη, η κάλπικη. Η άλλη όψη αποτύπωνε, κατά τρόπο τραγικό, την οικτρή πραγματικότητα. Με κορύφωμα την οργανωμένη εξάρθρωση των προοδευτικών ιδεών και των οπαδών τους.

Η πρώτη περίοδος της φοιτητικής του ζωής (1938-1942)

Το ίδιο νοσηρό κλίμα που επικρατούσε στα Γιάννινα, ήξερε ότι θα συναντήσει και στην Αθήνα, ως φοιτητής, ο Λέανδρος Βρανούσης. Η φοιτητική του ζωή ξετυλίγεται σε δυο περιόδους. Η πρώτη περίοδος αρχίζει το 1938 και διακόπτεται –ασφαλώς χωρίς τη θέλησή του– τον πρώτο φοβερό χειμώνα της Κατοχής.

Μέσα σ' αυτό το ζοφερό κλίμα, το φθινόπωρο του 1938, παίρνει μέρος στις εισιτήριες εξετάσεις και πετυχαίνει μεταξύ των πρώτων υποψηφίων εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παράλληλα παίρνει μέρος σε δυο διαγωνισμούς πανεπιστημιακών υποτροφιών που, κατά καλή του τύχη, διενεργήθηκαν κατά το πρώτο έτος των σπουδών του. Πετυχαίνει και στους δυο διαγωνισμούς για τα Κληροδοτήματα Βέλ-λιου και Σταθάτου. Ανακηρύχτηκε υπότροφος του Κληροδοτήματος Σταθάτου και φοίτησε, ως υπότροφος αυτού του Κληροδοτήματος, κανονικά κατά τα έτη 1938-

ΜΗΤΡΩΟΝ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ			
Αξων Αριθμός	Επώνυμον, Όνομα και Πατρὶς Φοιτητοῦ	Ἔτος Γεννήσεως	Όνομα καὶ ἑκδόσεις Ἱεροῦ Διευθυντοῦ πατρὸς καὶ φοιτητῆ
284	Βρανούσης Λέανδρος	1912	Α. Π. Βρανούσης Ε. Π. Βρανούσης Δ. Π. Βρανούσης Δ. Βρανούσης

1939, μέχρι το έτος 1940-41, οπότε, λόγω του πολέμου και της Κατοχής που ακολούθησε, διακόπτει τις σπουδές του.

Δεν ήταν όμως σε εθνικό επίπεδο –δικτατορία, πόλεμος, κατοχή– ζοφερό το κλίμα κατά την πρώτη αυτή φοιτητική του περίοδο. Σύννεφα βαριά υπήρχαν και μέσα στο χώρο της Σχολής. Δεν είχε σβήσει ακόμα ο θλιβερός απόηχος από τον πρόωρο και αδόκητο θάνατο του λαμπρού και σε παγκόσμιο επίπεδο αναγνωρισμένου κλασικού φιλολόγου **Ιωάννη Συκουτρή**, που ζήτησε να ανοίξει δρόμους μέσα στη συνείδηση των φοιτητών του, αναδεικνύοντας τη φιλολογία εκείνο που η ίδια θέλει να είναι, δηλαδή ανθρωπιστική παιδεία. Ένας τέτοιος δρόμος όμως ήταν αρκετά ολισθηρός και γι' αυτό, σε ηλικία μόλις 36 ετών, βρέθηκε πρόωρα, το 1937, στον τάφο. Μέσα σ' αυτό το βαρύ –εθνικό και πνευματικό– κλίμα, ο Βρανούσης αρχίζει τη νέα, μακριά από τους συγγενείς και την ιδιαίτερη πατρίδα, αληθινή, προσωπική του ζωή. Όχι βέβαια πως το σχολείο – στο Γρεβενίτι και στα Γιάννινα– ήταν κάτι έξω και ξένο απ' τη ζωή· κάθε άλλο μάλιστα· ζωή ήταν και κείνο. Όμως για το Βρανούση τότε άρχιζε, μετά το σχολείο, η ζωή η πραγματική, τότε άρχισε να ζει τη ζωή με δική του προσωπική ευθύνη, τότε μόνο άρχισε ο ίδιος να γίνεται συνειδητά ο αποκλειστικός δημιουργός και τεχνίτης της ζωής και της μοίρας του.

Απ' τις πρώτες μέρες της φοιτητικής του ζωής κάνει αισθητή την παρουσία του ανάμεσα στους συμφοιτητές του.

«Το φθινόπωρο του 1938 –γράφει ο **Βασίλης Σφυρόερας**– λίγες μέρες μετά τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων στις εισαγωγικές εξετάσεις της Φιλοσοφικής Σχολής (13 Νοεμβρίου), συναντηθήκαμε με τον **Λεάνδρο Παπαβρανούση** στο προαύλιο του Πανεπιστημίου, αναζητώντας στον πίνακα των ανακοινώσεων το πρόγραμμα των μαθημάτων, που θ' άρχιζαν σε λίγες μέρες. Κάτι μου θύμιζε το όνομα **Λεάνδρος**. Στα «Νεοελληνικά Γράμματα», το μόνο λογοτεχνικό περιοδικό που ερχόταν στο νησί μου, στη Νάξο, είχα προσέξει ένα ποίημά του δημοσιευμένο λίγους μήνες προηγουμένως (τα Χριστούγεννα του 1937). Στα «Νεοελληνικά Γράμματα» είχε δημοσιευθεί κι ένα δικό μου κείμενο, που το θυμόταν κυρίως όχι για το περιεχόμενό του, αλλά για το «ασυνήθιστο και περίεργο», όπως μου είπε επώνυμό μου. Ανταλλάξαμε κάποιες σκέψεις και συνεχίσαμε τη συζήτηση σ' ένα υπόγειο εστιατόριο, στην οδό Σόλωνος. Ας σημειώσω ότι στον κατάλογο των ογδόντα δύο επιτυχόντων πρώτο ήταν τ' όνομά του.

Λίγες μέρες αργότερα στην οδό Ωγύγου, κοντά στην πλατεία Ψυρή, όπου είχε νοικιάσει ένα δωμάτιο, μιλούσαμε ως αργά τη νύχτα για τις εντυπώσεις μας από τα πρώτα μαθήματα που είχαμε παρακολουθήσει,

Ο Λ. Βρανούσης (αριστερά), δεξιά ο Β. Σφυρόερας και πίσω με τα λευκά, η Ειρήνη Βέη, ανεψιά του Ν. Βέη (1940).

κυρίως του Βέη, του Νικολάου Βλάχου, του Κουκουλέ και του Αμάντου, που είχε αποχωρήσει από το Πανεπιστήμιο, αλλά συνέχιζε τη διδασκαλία του με φροντιστηριακά θέματα σ' ένα περιορισμένο αριθμό φοιτητών στη μικρή αίθουσα των Προπυλαίων.

Στο τραπέζι-γραφείο του Λέανδρου με εντυπωσίασε μια στοίβα βιβλίων, που τα είχε φέρει από τα Ιωάννινα, δώρο του θείου του, βιβλιοπώλη στην οδό Ανεξαρτησίας, στα Γιάννινα. Από τότε η φιλία μας παρέμεινε αδιατάρακτη ως το θάνατό του. Ο Βρανούσης εντυπωσίαζε τη φοιτητική συντροφιά μας με την ευρυμάθειά του, την καταπλήσσοις μνήμη του, το σαγηνευτικό λόγο και το χιούμορ του».

Την ίδια γνώμη με το Βασίλη Σφυρόερα είχαν και οι άλλοι συμφοιτητές του, ανάμεσα στους οποίους ξεχώριζε πάντοτε για τον πνευματώδη λόγο του, τη βιβλιογραφική ενημέρωση και τη λαγαρή του σκέψη. Και στις τρεις πρώτες τμηματικές εξετάσεις που έδωσε κατά την πρώτη –κανονική– φοιτητική περίοδο, ανταπεξήλθε με μεγάλη επιτυχία και διακρίθηκε ανάμεσα στους συμφοιτητές του. Τα χρόνια όμως ήταν δύσκολα και οι απαιτήσεις στο Πανεπιστήμιο αρκετές· για το Βρανούση αυτές οι απαιτήσεις ήταν αυξημένες, γιατί έπρεπε να ικανοποιήσει, συμπληρωματικά, τη δίψα του για μάθηση, με την προμήθεια και την αγορά βιβλίων. Αναγκάστηκε έτσι να κάνει προγυμνάσεις σε αρχοντόπουλα καλών οικογενειών που του είχε συστήσει ο Χρίστος Σούλης. Είχε συνεπώς τη δυνατότητα «να γυρνάει στα παλιατζίδικα» με τα λιγοστά χρήματα που του έμεναν και να αγοράζει βιβλία. Ο ίδιος θυμάται:

«Ήμουν δευτεροετής φοιτητής. Είχα αγοράσει την εποχή εκείνη την Ελληνική Βιβλιοθήκη του Κοραή. Τι θησαυρούς είχε! Την είχα αγοράσει από ένα σπίτι που άδειαζε».

Συμμετείχε ανελλιπώς στα φροντιστήρια των καθηγητών του και παρουσίασε, με τρόπο υποδειγματικό, ενδιαφέρουσες εργασίες. Εργασίες παρμένες από ποικίλες εκδηλώσεις του κοινωνικού και πνευματικού βίου που σχετίζονται, βασικά, με την ιδιαίτερη πατρίδα του, τα Ζαγοροχώρια, και μάλιστα με το Γρεβενίτι. Εργασίες που εύλογα προσείλκυσαν το ενδιαφέρον των καθηγητών του και καταγράφηκαν στα επιστημονικά τους συγγράμματα, γιατί θεωρήθηκαν ως χρήσιμη συμβολή σε βασικά θέματα. Αυτό συνέβη με τη φροντιστηριακή του εργασία στο μάθημα της Λαογραφίας, με τίτλο: «Προλήψεις και δεισιδαιμονίαι». Όπως μνημονεύει ο ίδιος στον πρόλογο της εργασίας του, τα αναφερόμενα σ' αυτήν προέρχονται από την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Γρεβενίτι. Τα λαογραφικά αυτά στοιχεία κατέγραψε «αναδιφών την μνήμην του και αναπλάττων τα συμβαίνοντα». Είναι στοιχεία που έχουν σχέση με τη μαντεία, τα μαγικά όργανα και την ιπποσχοπία.

Πού βρίσκεται το ενδιαφέρον σ' αυτού του είδους τις εργασίες; Δεν περιορίζεται ο Βρανούσης να παραθέσει το σχετικό, με το εξεταζόμενο θέμα, έθιμο το οποίο επικρατούσε εκείνη την εποχή στην πατρίδα του. Με βάση αυτό το στοιχείο προχωράει σε πλήρη φιλολογική του ανάλυση, το εξετάζει διαχρονικά και παρουσιάζει την εξέλιξή του και τη διαρκή του παρουσία από την εποχή του Ομήρου, μέχρι την εποχή του. Αξίζει, στο σημείο αυτό, να δούμε ένα απόσπασμα της εργασίας του, σχετικό με την «ιπποσχοπία» και να επιχειρήσουμε ένα σύντομο αξιολογικό χαρακτηρισμό του:

Ιπποσκοπία

«Από των οικιακών ζώων πολλάί είναι αι μαντεΐαι.

Του ίππου ο χρεμετισμός κατά την νύκτα εις τον σταύλον ή καθ' οδόν ή κατά τους γάμους, όταν, εν μεγαλοπρεπή πομπή, τύχη να μεταβώσιν από ενός εις άλλο γειτονικόν χωρίον, πάντοτε δίδει αφορμήν εις αΐσια ή απαΐσια συμπεράσματα και προμαντεύματα. Πάντως το ευγενές τούτο ζώον το από του Ομήρου και του Σοφοκλέους μέχρι των ακριτικών ασμάτων και μέχρι της σήμερον υμνηθέν ως πιστός βοηθός και παραστάτης του ανθρώπου με ευγενέστατα αισθήματα στοργής προς τον κύριόν του κτλ. θεωρείται πάντοτε εις πάσας σχεδόν τας πράξεις του καλός οϊωνός».

Βλέπει, δηλαδή, το σχετικό λαογραφικό στοιχείο στη διαχρονική του πορεία (από του Ομήρου μέχρι σήμερα) όχι γενικά και αόριστα, αλλά με συγκεκριμένη αναφορά στα σχετικά χωρία του Σοφοκλή και των ακριτικών ασμάτων, τα οποία μάλιστα παραθέτει:

Έτσι π.χ. παραθέτει τους σχετικούς στίχους 25-27 από την «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή:

«Σαν άλογο καλής γενιάς, που, γέριχο κι αν είναι
μες στα δεινά δεν έχασε ποτέ την όρεξή του
κι αυτιάζεται, έτσι κι εσύ, πρώτος...».

Και αμέσως πιο κάτω το σχετικό απόσπασμα από το ακριτικό άσμα:

«Ως έτρωγα κι ως έπινα...
ο μαύρος μου χλιμίντρισε
και το σπαθί μου ερράγη».

(Ν. Πολίτου: «Από τα τραγούδια του ελληνικού λαού»).

Μια τέτοια συνθετική εργασία απαιτεί, όπως αντιλαμβάνεστε, όχι μόνο πλήρη ευρυμάθεια αλλά και την ανάλογη φιλολογική κριτική. Και να λάβουμε υπόψη ότι πρόκειται για ένα πρωτοετή φοιτητή της Φιλοσοφικής Σχολής. Φιλολογική κριτική με την οποία αποδεικνύεται περίτρανα, από πλευρά λαογραφική, η συνέχεια του εθνικού βίου των Ελλήνων.

Η πρώιμη ενασχόλησή του, από τα φοιτητικά του χρόνια, με τα πολιτιστικά δρώμενα της ιδιαίτερης πατρίδας του, το Γρεβενίτι, μαρτυρείται επίσης και από άγνωστη στους πολλούς, πολυσέλιδη, με ημερομηνία 2 Σεπτεμβρίου 1938, προκήρυξη της Ηπειρωτικής Εταιρίας, διαγωνισμού, με θέμα την εκπόνηση γλωσσολογικής και λαογραφικής συλλογής που αφορούσε την περιοχή του Ζαγορίου.

Από ένα τέτοιο διαγωνισμό δεν μπορούσε να λείπει ο Λέανδρος Βρανούσης. Συγκεντρώνει, με εξαιρετική επιμέλεια, και επεξηγεί με σπανίζουσα θυμοσοφία, εβδομήντα τρεις παροιμίες Ζαγορισιακής προέλευσης. Παραθέτει το κείμενο της παροιμίας και, στη συνέχεια, δίνει στον αναγνώστη τις απαραίτητες επεξηγήσεις, για να κατανοήσει το περιεχόμενό της. Στην παροιμία π.χ. «ο καιρός τροχός» δίνει την εξήγηση: Η παροιμία αυτή λέγεται για να χαρακτηρίσει το ευμετάβλητο των καταστάσεων, να παρηγορεί αυτούς που δυστυχούν και να κάνει προσεχτικούς αυτούς που ευτυχούν. Το ίδιο συμβαίνει με όλες τις παροιμίες. Έτσι ο αναγνώστης έχει τη δυνατότητα να κατανοήσει την αλληγορική σημασία που κρύβεται πίσω από τις σύντομες αυτές λαϊκές φράσεις που είναι αυθόρμητα απαυγάσματα της πρακτικής σοφίας του λαού μας· παράλληλα αντιλαμβάνεται την ειλικρινή και φιλότιμη προσπάθεια του συλλογέα να συμβάλει στη

γνώση του βίου και της γλώσσας του λαού της ιδιαίτερης πατρίδας του, πίσω από τα οποία βρίσκεται η ελληνικότητα αυτής της περιοχής της Ηπείρου, ελληνικότητα που αμφισβητήθηκε και αυτή από τη γνωστή ρουμανική προπαγάνδα.

Παρακολουθεί, μαζί με τα μαθήματα, και την εξέλιξη που παρουσιάζεται στο χώρο του Πανεπιστημίου, ιδιαίτερα δε στο χώρο της Φιλοσοφικής. Εξέλιξη που έχει σχέση με την εκπροσώπηση των δύο φύλων στην Ανώτατη Εκπαίδευση, και η οποία δεν τον αφήνει ασυγκίνητο. Γράφει μάλιστα και σχετικό άρθρο που φέρει τον τίτλο: «**Η πρώτη φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο**».

Και στο άρθρο αυτό επισημαίνει:

«Όποιος περνάει σήμερα από το Πανεπιστήμιό μας κι αντικρύζει το μελισσολόι του φοιτητόκοσμου, διαπιστώνει, με την πρώτη ματιά, πως οι φοιτήτριες έχουν κατακλύσει το ιερό τέμενος των Μουσών· τα αμφιθέατρα, τα εργαστήρια, οι βιβλιοθήκες, αλλά και πολλές σχολές, όπως η Φιλοσοφική, δίνουν την όψη Παρθεναγωγείου».

Και διερωτάται:

«Σκεφθήκατε όμως ποτέ πόσων ετών αγώνες χρειάστηκαν για να καταλάβουν οι Ελληνίδες τη θέση που κατέχουν στην Ανώτατη Εκπαίδευση της Ελλάδας;

Πρέπει να γυρίσουμε όμως μισόν αιώνα πίσω, στο σωτήριο έτος 1890· η ιστορία –που δε γράφτηκε ακόμα– θα γράφει ότι τότε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το ισχυρόν φύλον επέτρεψε στο ασθενές να στείλει την πρώτη αντιπρόσωπό του στο τέμενος των Μουσών. Ένα τέτοιο γεγονός φυσικά δεν έγινε χωρίς θόρυβο. Ήταν της μοίρας του να το αντιμετωπίσει ο μακαρίτης **Γεώργιος Μιστριώτης** που ήταν, εκείνη τη χρονιά, πρύτανης». Κάνοντας τον απολογισμό της πρυτανείας του (1890-1891) στο κεφάλαιο «ΠΕΡΙ ΦΟΙΤΗΤΩΝ» διατυπώνει περιέργες απόψεις οι οποίες προκάλεσαν το σχολιασμό και την ειρωνεία του Λεάνδρου Βρανούση: «Το συνταρακτικότερο γεγονός της χρονιάς ήταν, κατά το Μιστριώτη, ότι «ήτησαν και νέαι» να εγγραφούν στο Πανεπιστήμιο! Μπροστά στην ασεβή και αυθάδη αυτή αίτηση ο πρύτανης συγκάλεσε τη Σύγκλητο. Καταθρουβημένη η Σύγκλητος εξανέστη για την απρέπεια, είδε στην πράξη αυτή την απαρχή μεγάλων κακών, «αλλά δεν ηδυνήθη να κωλύσει την εγγραφήν», λέει, σαν να απολογείται ο Μιστριώτης. Γι' αυτό «έδειξε μεν διάθεσιν απαγορευτικήν, αλλά (τι κρίμα!) δεν διέθετε τα προς τούτο μέσα, και «εν απορία ευρισκομένη, ήτησε την γνώμην της Κυβερνήσεως ήτις (άκουσον, άκουσον!) επέτρεψε την εγγραφήν».

Με χιούμορ και με ευρύτητα πνεύματος ο Βρανούσης καυτηριάζει την αντιεκπαιδευτική και αντικοινωνική συμπεριφορά του «οττηρού γλωσσαμύντορα», όπως τον αποκαλεί, που συντάραξε, άλλωστε, την εποχή του με αιματηρές ταραχές «κατά των αργυρωνήτων μαλλιαρών».

Έπειτα από επιτυχείς εξετάσεις κατά τα δυο πρώτα έτη των πανεπιστημιακών του σπουδών ήρθε η στιγμή, τον Οκτώβριο του 1940, να κάνει, ως τριτοετής φοιτητής, την επιλογή του Τμήματος το οποίο επρόκειτο να ακολουθήσει. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η δομή της Φιλοσοφικής Σχολής, την εποχή εκείνη, και για πολλά χρόνια αργότερα, δεν ήταν όπως η σημερινή. Τα δυο πρώτα έτη ήταν κοινά για όλους τους φοιτητές. Στο τρίτο έτος γινόταν ο χωρισμός σε δυο τμήματα: στο Κλασσικό-Νεοελληνικό και στο Ιστορικό-Αρχαιολογικό. Με δη-

λωσή του προς τη Σχολή ο Βρανούσης έκανε γνωστό πως θα ακολουθήσει το Ιστορικό-Αρχαιολογικό Τμήμα.

Και η επιλογή του αυτή δεν ήταν τυχαία: Το Ιστορικό-Αρχαιολογικό Τμήμα που ακολούθησε, ανταποκρινόταν πλήρως προς τα ερευνητικά του διαφέροντα τα οποία είχαν εκδηλωθεί ήδη από τα μαθητικά του χρόνια. Για το Λέανδρο Βρανούση, άλλωστε, μπορεί να ειπωθεί ό,τι λέγεται για τον ποιητή: δεν έγινε, γεννήθηκε ερευνητής. Και ο ερευνητής που θέλει να πα-

ρακολουθήσει όλη την ατέλειωτη προσπάθεια του ανθρώπου, από τη στιγμή που πρωτάνοιξε τα μάτια του πάνω στη γη μέχρι την εποχή του, να κατακτήσει όλη αυτή τη γνώση και, όπου μπορεί, να την ξεπεράσει για να νιώσει την αξία του ανθρώπινου μόχθου και να θελήσει κι αυτός, με τη σειρά του να αγωνιστεί με αισιοδοξία και με πίστη, πρέπει, όπως συνήθιζε να λέει ο Βρανούσης, να τρέφεται διαρκώς από το πικρό ψωμί της Ιστορίας και της Αρχαιολογίας. Από αυτές τις ανεξάντλητες πηγές θα παίρνει το φως, θα μαθαίνει δηλαδή τις αξίες του πολιτισμού, τον τρόπο με τον οποίο αυτές δημιουργήθηκαν και με τον οποίο επέζησαν, και, πάνω απ' όλα, πώς αυτές οι αξίες θα μετουσιωθούν και θα γίνουν σπέρματα ζωής. Είχε από τότε ενστερνιστεί ο Βρανούσης την άποψη για το δημιουργικό ιστορισμό, με την οποία ο Γληνός είχε συνδέσει το όνομά του με την παιδεία του Έθνους, άποψη δηλαδή για μια αέναη προοδευτική πορεία της ανθρωπότητας, με βάση τα περασμένα, προς τα εμπρός, προς το μέλλον της. Και αυτό το έκανε γιατί, όπως λέει ο Νίτσε, τρία πράγματα που πρέπει να έχει ο ερευνητής επιστήμονας και να τα καταλαβαίνει καλά, ο Βρανούσης τα είχε: Πρέπει πρώτα να καταλαβαίνει, μέσα από τα μνημεία της, την ιστορία, δηλαδή το πνεύμα και την ψυχή της. Πρέπει έπειτα να καταλαβαίνει το πνεύμα του καιρού του και του τόπου του· και τέλος πρέπει να καταλαβαίνει τον εαυτό του, δηλαδή τη δύναμή του.

Και ενώ ήταν έτοιμος να αξιοποιήσει το ερευνητικό του ταλέντο και να μνηθεί, κατά τρόπο συστηματικό, στα μυστικά της Ιστορίας και της Αρχαιολογίας, ήρθε ο πόλεμος του 40 και ματαίωσε, προσωρινά ευτυχώς, τα σχέδιά του. Ο πόλεμος τον βρήκε φοιτητή στην Αθήνα. Εκεί έζησε και τον πρώτο φοβερό χειμώνα της διπλής Κατοχής. Σύντομη, αλλά χαρακτηριστική, η περιγραφή της τραγικής αυτής κατάστασης από τον ίδιο:

«Στην Αθήνα καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου 1940-1941. Είδα την είσοδο των Γερμανών, στις 27 Απριλίου 1941. Καλό χρησφύγετο ο «Οίκος Φοιτη-

Εκδρομή στην Αγία Παρασκευή, Φλεβάρης 1940. Γαβριήλ Κουκκος, Γιώργος Παπαδημητρίου, Στέργιος Κουλεντάκης, Μαρία Κεφαλληνού, Νίκος Παπαδόπουλος, Λέανδρος Παπαβρανούσης, Καίτη Ρέππα, Σταμάτης Στανίτσας.

Πρώτες μέρες της Κατοχής στην Αθήνα.

τού»· στέγη, συσσίτιο, αναγνωστήριο με βιβλιοθήκη, ώσπου να παγιωθεί κάποια κατάσταση. Φήμες για προσάρτηση της Ηπείρου στην Αλβανία, των Ιονίων Νήσων στην Ιταλία. Σκελετωμένοι οι άνθρωποι απ' την πείνα· πτώματα αναρίθμητα στους δρόμους· περιζωμένο απ' τους καραμπινιέρους το Πανεπιστήμιο. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες εμφανίστηκε ο πρώτος παράνομος τύπος

και άρχισαν οι πατριωτικές κινητοποιήσεις. Μ' αυτές τις τραγικές εμπειρίες το χειμώνα του 1941-1942 έφυγα για τα Γιάννινα». Από το καλοκαίρι του 1942 μέχρι τον Απρίλιο του 1945 αρχίζει στα πλαίσια της Εθνικής Αντίστασης του Λαού μας, η πολύπλευρη εθνική και πολιτιστική του δράση στην Ήπειρο και στους Κορυσχάδες της Ευρυτανίας· αυτή την πλούσια δράση του θα παρακολουθήσουμε διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο.

Η δεύτερη περίοδος της φοιτητικής του ζωής (1945-1946)

Σκληρή η πραγματικότητα που διαμορφώθηκε για την πατρίδα μας μετά τα Δεκεμβριανά του 1944 και τη Συνθήκη της Βάρκιζας το 1945. Μια πραγματικότητα τελείως αντίθετη

απ' αυτή για την οποία αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν οι ήρωες της Εθνικής μας Αντίστασης. Αυτή την πραγματικότητα ζει στην Αθήνα ο Λέανδρος Βρανούσης κατά τη δεύτερη περίοδο της φοιτητικής του ζωής. Παράλληλα με τις πανεπιστημιακές του υποχρεώσεις και την προετοιμασία για τις πτυχιακές του εξετάσεις αναγκάζεται, στερούμενος άλλων, εκτός απ' την προσωπική του εργασία, προσόδων να μετέλθει πολλά επαγγέλματα και να εργαστεί ως οικοδιδάσκαλος, ως διορθωτής τυπογραφείου και επιμελητής εκδόσεων, ως βιβλιοθηκάριος και ως μεταφραστής. Την εικόνα αυτή της φοιτητικής πορείας μας τη δίνει ο Βασίλης Σφυρόερας:

«Ξανασυναντηθήκαμε –γράφει– στην Αθήνα την άνοιξη του 1945. Συμπορευθήκαμε στη μελέτη για τις πτυχιακές μας εξετάσεις ενώ, παράλληλα, την ίδια περίοδο εργασθήκαμε ως διορθωτές τυπογραφικών δοκιμίων, εκείνος στον εκδοτικό οίκο Παπαδημητρίου και ο ομιλών στον εκδοτικό οίκο Πέτρου Ράνου. Αντιγράφαμε επίσης από την Εθνική Βιβλιοθήκη και από τη Γεννάδειο κείμενα (1600 σελίδες) που μας υπεδείκνυε ο Γιώργος Βαλέτας για τους δυο πρώτους τόμους της «Ανθολογίας της Δημοτικής Πεζογραφίας» που ετοίμαζε και διορθώναμε τα τυπογραφικά δοκίμια».

Από την εποχή εκείνη ο Βρανούσης σχεδίαζε τη μελέτη του για τον Αθανάσιο Ψαλίδα, που δημοσιεύτηκε μετά την απόλυσή του από το στρατό, το 1952, και

για το Ρήγα, ενώ συγχρόνως οραματιζόταν τη συγκέντρωση και την επανέκδοση των γνωστών και λανθανόντων τόμων της «Εφημερίδος» της Βιέννης, για την οποία πολύ λίγα γνωρίζαμε ως τότε, κυρίως από μελέτες του Μανουήλ Γεδεών και του Δημοσθένη Ρούσου.

Όπως όλοι οι νέοι της εποχής του συνάντησε, κατά το δεύτερο και τελευταίο αυτό στάδιο της φοιτητικής του ζωής, αρκετές δυσκολίες. Και αυτό συνέβαινε, γιατί τα προβλήματα μπροστά στα οποία βρέθηκε μετά τον πόλεμο και μετά τις απογοητεύσεις που ένωσε για την μέχρι τότε έκβαση των πραγμάτων της πατρίδας και γι' αυτή που προμηνυόταν ότι θα ακολουθήσει, ήταν, ακόμα και για ανθρώπους ωριμότερους απίστευτα περίπλοκα και οι μεταπτώσεις της ζωής παρουσιάζονταν με ρυθμούς που δύσκολα κανείς μπορούσε να τους παρακολουθήσει. Ένωσε έτσι την ανάγκη για μια συνθετική αντιμετώπιση της ζωής, αντί για τον τεμαχισμό που πρόσφερε, με την οργανωμένη μεν, αλλά και φοβερά ειδικευμένη λύση του σκεπτικισμού και του σχετικισμού της, η επιστήμη.

Φρόντισε να συνδυάσει κατά τρόπο αρμονικό το συναισθηματικό του κόσμο με τον κόσμο της σκέψης και του λογικού, τη δράση με τη θεωρία, το όνειρο με την πραγματικότητα και να περιλάβει μέσα του ολόκληρη τη ζωή. Δεν καταδέχτηκε να διεκδικήσει τίτλους και βαθμούς που δεν τους άξιζε. Τον ενδιέφερε, με την επιστήμη, όχι μόνο να οξύνει τον νου του και να διευρύνει το έμφυτο ταλέντο του –πράγμα που το πέτυχε σε βαθμό αξιοθαύμαστο– αλλά παράλληλα να καλλιεργήσει και την ψυχή του, να γίνει άνθρωπος. Δίπλα στην επιστημονική του κατάρτιση ήρθε να προστεθεί το επιστημονικό ήθος, δίπλα στο σκληρό μόχθο η χαρά της εργασίας. Όπως συνήθιζε συχνά ο ίδιος να λέει αργότερα, όποιος άνθρωπος κερδίσει μέσα του τη χαρά της δουλειάς, αυτός κερδίζει και την ευτυχία στη ζωή του. Αυτά τα χαρίσματα τα αναγνώριζαν οι συμφοιτητές του και τα επιβεβαίωναν, με γραπτές βεβαιώσεις, οι καθηγητές του. «Βεβαιώνω –γράφει ο καθηγητής της Ιστορίας της Νεωτέρας Ελλάδος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νικόλαος Βλάχος– ότι ο τελειόφοιτος της φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κος Λέανδρος Παπαβρανούσης είναι εκ των επιμελών και φιλοπόνων φοιτητών, κατά δε τας φροντιστηριακάς ασκήσεις απέδειξεν, ότι κατέχει την ύλην και δύναται να χειρισθή ορθώς την επιστημονικήν μέθοδον.

Ελπίζω, ότι συμπληρώνων τας σπουδάς του θα αποβή ωφέλιμος εργάτης της επιστήμης και της εκπαιδεύσεως».

Έτσι, το Δεκέμβριο του 1946, «υποστάς την νεομισμένην επί πτυχίω δοκιμασίαν, ενεκρίθη εις τους πτυχιούχους της Ιστορίας και της Αρχαιολογίας αξιωθείς του βαθμού ΑΡΙΣΤΑ».

ΑΡΧ. ΠΙΣΤΟΠ. 2453	ΑΡΧ.	45.000
	ΑΡΙΘ. ΑΠΙΣΤ.	207
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ		
ΑΝΑΟΙ ΟΤΙ:		
Καθ' ἣ φέρεται ἐν τῇ νενουμένῃ ἐν ταῖς σκεπτικαῖς βιβλίοις ἐρευνῇ καὶ κατὰ τὴν βεβαιώσιν τοῦ καθηγητοῦ τῶ βιβλίου ταύτης Γραμματικῆς τῆς Φιλοσοφίας		
Σχολ. τῆς Α. Λεάνδρου Ἰω. Παπαβρανούσης ἐκ τῶ βιβλίου τῶ Ἰωαννίνων		
ὡποστὶς τὴν νενουμένην ἐπὶ πτυχίῳ δοκιμασίαν τῇ 17 Δεκεμβρίου 1946 ἐνεκρίθη εἰς τοὺς πτυχιούχους τῆς Ἱστορίας καὶ		
Ἀρχαιολογίας ἀξιωθείς τοῦ βαθμοῦ "ΑΡΙΣΤΑ".		
Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀπριλίου 1947		
Ο. Γεν. Γραμματεὺς		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ι. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ '40 ΚΑΙ Η ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

Η Ελλάδα στον πόλεμο του 1940

Η κατάσταση εκείνη την εποχή στην Ευρώπη, και σε ολόκληρο τον κόσμο, ήταν πολύ συγκεχυμένη. Οι δυνάμεις του άξονα (Βερολίνο - Ρώμη - Τόκιο), με τα φασιστικά τους καθεστώτα, αντιπροσώπευαν μια ιδεολογία ξένη προς τις αξίες του δυτικού πολιτισμού ο οποίος βασιζόταν στα δημοκρατικά ιδεώδη. Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία προετοιμάζονταν πυρετωδώς για μια πολεμική σύγκρουση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Και η σύγκρουση αυτή δεν άργησε να έρθει. Οι φασιστικές δυνάμεις σαρώνουν την Ευρώπη. Μ' αυτές τις δυνάμεις το καθεστώς του Μεταξά θα βρεθεί αντιμέτωπο. Και τούτο γιατί, για την πλειοψηφία του λαού μας, ο πόλεμος της Αλβανίας είχε, απ' την πρώτη στιγμή, διπλό νόημα: το νόημα ενός πολέμου αντιφασιστικού και πατριωτικού συνάμα. Έσμιξε τότε και συναδελφώθηκε όλος ο λαός, σκόρπισαν τα μίσση και τα πάθη, γέμισαν όλων οι καρδιές απ' αγάπη, έγινε πραγματική ανάσταση.

Έτσι, όταν οι Ιταλοί, στις 28 του Οκτώβρη 1940, εισέβαλαν απ' την Αλβανία στην Ελλάδα, βρήκαν το Έθνος ενωμένο, με παραμερισμένη την πικρία και το διχασμό του πρόσφατου παρελθόντος. Το ΟΧΙ εκείνο αποτέλεσε πρότυπο παρράδειγμα πολεμικής ανδρείας των Ελλήνων για όλους τους λαούς του κόσμου και θεωρείται σαν το πιο φωτεινό μετέωρο πάνω στο στερέωμα της πατριωτικής του Γένους Ιστορίας. Μια φωνή ανάμιχτη από χαρά και ενθουσιασμό έβγαине

Ελληνες στρατιώτες στο αλβανικό μέτωπο.

αυθόρμητα από χιλιάδες στόματα κι άρχισε να υψώνεται από τη γη ως τα μεσούρανα. Τα πάντα στο βωμό της λευτεριάς.

Σ' αυτό το σκληρό και αδυσώπητο αγώνα για τη λευτεριά η Ήπειρος έδωσε, και πάλι, το μεγάλο «παρών». Όπως πάντα, έτσι και τώρα η ίδια φωνή την ξύπνησε για να της αναγγείλει τη μεγάλη συμφορά που απειλούσε το Έθνος, για να της υπενθυμίσει το ανώτατο υπέρ των βωμών και εστιών καθήκον. Άδραξε πρώτη τα

όπλα και πρόταξε τα στήθη της στη βάναιση βία της φασιστικής εισβολής. Για την Ήπειρο άλλωστε, δεν υπήρχε άλλος δρόμος, παρά η αμετάκλητη απόφαση που ενσαρκώθηκε σ' ένα περήφανο και ασύλληπτο ΟΧΙ που το επανέλαβε ύστερα ολόκληρη η Ελλάδα.

Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες έφεραν την Ελλάδα σε δυσχερή θέση. Η κατάσταση όμως γίνεται απελπιστική, όταν τον Απρίλη του 1941 οι Γερμανοί

εισέβαλαν στην Ελλάδα. Μέσα σε σύντομο χρόνο, κάτω απ' τις γνωστές συνθήκες, άρχισε η κατάρρευση του ελληνικού μετώπου. Η ανακωχή συνομολογήθηκε στις 20 Απριλίου 1941, μέσα σε κλίμα σύγχυσης και κατηγορίας για ηττοπάθεια και εθνική προδοσία. Ο στρατηγός Τσολάκογλου υπέγραψε την τελική συμφωνία της συνθηκολόγησης. Το οριστικό εκείνο κείμενο κρίθηκε, κατά τη διάρκεια της δίκης του, μετά τον πόλεμο, από το δικαστήριο των δοσιλόγων, ως πράξη έσχατης προδοσίας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσάνθος, μια φωτισμένη πράγματι φυσιογνωμία, αρνήθηκε να ορκίσει την κυβέρνηση Τσολάκογλου που προβλήθηκε από τους Γερμανούς· και για τη γενναία αυτή στάση του παύτηκε από τη θέση του με απόφαση της «Μείζονος Συνόδου» που συγκλήθηκε γι' αυτό το σκοπό.

Σε λίγες μέρες έγινε η κατάληψη της Αθήνας. Μέχρι τα τέλη Μαΐου με την κατάληψη της Κρήτης, τερματίστηκε η επίσημη αντίσταση της Ελλάδας ενάντια στον άξονα. Απ' τη στιγμή εκείνη αρχίζει η περίοδος της Κατοχής για τη χώρα μας, που βρίσκει το λαό μας ενωμένο όπως και στον πόλεμο της Αλβανίας. Μ' αυτή την ενότητα, στον ίδιο πάντοτε τόνο, και με πιο συνειδητοποιημένο περιεχόμενο, θα κάνει έναν καινούριο άθλο, τον άθλο της Εθνικής μας Αντίστασης.

Ο Γεώργιος Τσολάκογλου (στο κέντρο) που υπέγραψε την παράδοση της Ελλάδας στους Γερμανούς

Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσάνθος

Η περίοδος της Κατοχής στη χώρα μας (1941-1944)

Στις 26 Απριλίου 1941 έκλεινε μια απ' τις πιο ένδοξες σελίδες της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Έμενε ακόμα λευκή μια άλλη σελίδα που κανένας όμως δεν μπορούσε ακόμα

να μαντέψει τι επρόκειτο σ' αυτή να γραφεί. Η επόμενη μέρα βρήκε τα γερμανικά στρατεύματα να παρελαύνουν στους άδειους δρόμους της Αθήνας. Σ' αυτή, λοιπόν, τη λευκή σελίδα γράφτηκε η λέξη ΚΑΤΟΧΗ.

Η ξένη Κατοχή ανάθεσε, τυπικά, την καθημερινή διοίκηση σε ελληνικές κυβερνήσεις. Η δουλική αυτή με τους καταχτητές συνεργασία θεωρήθηκε εθνική προδοσία. Δημιούργησε αίσθημα πικρίας στους Έλληνες και άνοιξε πάλι τις

Τα πεινασμένα Ελληνόπουλα του 1941-44.

πόρτες του διχασμού. Ο μηχανισμός του μεταξικού καθεστώτος επανήρθε σε δράση. Ευθύνεται, σε μεγάλο βαθμό, για βιαιότητες και ακρότητες που ακόμα διατηρούν ζωντανές στη μνήμη τους όσοι έζησαν στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής.

Οι αρχές Κατοχής πήραν σκληρά μέτρα. Όλη η χώρα στέναζε κάτω απ' την πιο βαριά καταπίεση και τρομοκρατία. Η ζωή, η περιουσία κι η τιμή του σκλαβωμένου λαού μας ήταν στη διάθεση των κατακτητών και των συνεργατών τους. Ληλατούσαν, φυλάκιζαν, σκότωναν. Η ποινή του θανάτου επιβαλλόταν για αδικήματα απλά ή ανύπαρχτα, όχι μονάχα σ' αυτούς που αποδίδονταν

αλλά και στα μέλη των οικογενειών τους. Κάθε αντίσταση, ατομική ή οργανωμένη, προκαλούσε σκληρά αντίποινα. Οι ομαδικές εκτελέσεις στα χωριά και στις πόλεις έγιναν φαινόμενο συνηθισμένο. Επώνυμοι πολίτες συλλαμβάνονταν για ενέργειες με τις οποίες δεν είχαν καμιά σχέση. Άλλοι απ' αυτούς οδηγούνταν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεων, άλλοι σε τόπους εκτελέσεων. Πάνω από είκοσι χιλιάδες εκτελέστηκαν απ' τους Γερμανούς μονάχα.

Η Κατοχή στην Ήπειρο

Η Ήπειρος συμπυκνώνει όλο τον πόνο και τη δοκιμασία της Φυλής. Δοκιμάστηκε σκληρά, όλη την περίοδο της Κατοχής. Έζησε απ' τις πρώτες στιγμές της σιδερό-

φραχτης επιδρομής τη βία στην ωμότερη μορφή της. Η τρομοκρατία και η καταπίεση που βάραιναν τα στήθη ολόκληρου του ελληνικού λαού, άπλωσε, απ' την πρώτη στιγμή, τις θανατερές φτερούγες της πάνω από τα ηρωικά χώματα της ιδιαίτερης πατρίδας μας. Αναρίθμητα τα θύματα της φασιστικής βίας που στάλθηκαν στις φυλακές, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, που ξεκληρίστηκαν από τα σπίτια τους. Όσο περνούσε ο καιρός, τόσο τα πράγματα χειροτέρευαν. Απ' το ένα μέρος η πείνα, η εξαθλίωση και οι αρρώστιες, απ' το άλλο μέρος οι άδικοι τουφεκισμοί, οι απαγωγές ομήρων και η καταστροφή ολόκληρων χωριών, δίνουν την εικόνα της φρικαλέας κατάστασης που επικρατούσε στην Ήπειρο. Επονίτες

των Ιωαννίνων, ο Τσάρας, ο Φίλιος και ο Τάτσης, μπήκαν μπροστάρηδες στο συλλαλητήριο με αίτημα να διανεμηθούν τα τρόφιμα του Ερυθρού Σταυρού στον κόσμο που πεινούσε. Και οι τρεις νέοι οδηγήθηκαν στο στρατοδικείο και απ' εκεί στο εκτελεστικό απόσπασμα. Όταν ο στρατοδίκης ρώτησε τον Τσάρα «γιατί ένας μορφωμένος και εύπορος νέος ανακατεύεται σε τέτοια πράγματα», πήρε την απάντηση: «Σε στιγμές εθνικής υποδούλωσης, ταπείνωσης και κατοχής, όλοι έχουν καθήκον, μα περισσότερο οι Έλληνες φοιτητές, να αγωνίζονται για το φωμί του λαού».

Την τραγική εικόνα που επικρατούσε στην Ήπειρο, στα δίσεχτα χρόνια της Κατοχής, μας τη δίνει ο Λέανδρος Βρανούσης, με ένα δακρύβρεχτο άρθρο του, με τον τίτλο: «Ήρθαν φουσάτα βάρβαρα».

«Ήταν οι μέρες –γράφει– που η Δόξα φτερούγιζε στα βουνά μας. Το Σύνταγμά μας είχε ανδρωθεί στην ασταμάτητη πάλη ενάντια στον εχθρό και κρατούσε λεύτερα τα βουνά του Ζαγοριού, του Μετσόβου και της Κόνιτσας.

Μα ο εχθρός που γνώρισε συχνά την δύναμή του, μάζεψε τα φουσάτα και βγήκε να το πνίξει. Ιούνιος και Ιούλιος του 1944, η μεγάλη εκκαθαριστική επιχείρηση των Γερμανών στα βουνά μας. Τα αιματοποτισμένα χώματα μιλούν για τις μέρες εκείνες και τα ρημαγμένα χωριά διηγούνται τη θηριωδία των Ούννων. Πάνω από δέκα πέντε χιλιάδες πάνοπλοι Γερμανοί βγαίνουν απ' το Μέτσοβο, τα Γιάννινα και την Κόνιτσα, για να κυκλώσουν και να εξοντώσουν το Σύνταγμά μας. Και η δύναμή μας δεν έφτανε τους χίλιους άντρες. Στα Γιάννινα, όσοι είχαν λόγους να χαρούν πανηγύριζαν το θάνατό μας. Άγρια πλημμύρα οι Ούννοι σάρωσαν και κατάσκαψαν με τη φωτιά και το σίδερο ό,τι βρήκαν στο διάβα τους· κι ο σιδερένιος κλοιός τους μας έσφιγγε όλο και πιο πολύ».

Ολοκαυτώματα στην Ήπειρο

Όσοι έζησαν εκείνα τα γεγονότα, επί χρόνια ολόκληρα αργότερα, γυρνούσαν με τη σκέψη τους στις μέρες εκείνες και ανάσταιναν τους νεκρούς και τα παλικάρια πούμειναν στα βουνά, στα διάσελα, στα χωριά και τις πόλεις. Και δεν μπορούσαν από τις σκέψεις να διώξουν τις φριχτές σκηνές με τις οποίες συνδέθηκαν μαρτυρικοί τόποι – πόλεις και χωριά στην Ήπειρο – θύματα της θηριωδίας των κατακτητών. Γνωστά σε όλους μας και σήμερα, τα μαρτύρια στη Μουσιωτίτσα, στο Κομμένο, στην Παραμυθιά, στους Λιγκιάδες. Και τα τέσσερα αυτά ολοκαυτώματα έγιναν μέσα σε λίγους μήνες, από τον Ιούλιο του 1943 μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Ήταν το τρίτο έτος του πολέμου. Οι εξελίξεις για τους κατακτητές δεν ήταν οι αναμενόμενες και οι εκστρατείες του Άξονα έπαιρναν την κατιούσα. Τότε ακριβώς εκδηλώθηκε εδώ στην Ήπειρο, όπως άλλωστε και σ' ολόκληρη την Ελλάδα, η θηριωδία των Γερμανών σε όλο το τραγικό της μεγαλείο.

Το ολοκαύτωμα της Μουσιωτίτσας (Ιούλιος - Αύγουστος 1943)

Βρισκόμαστε στον Ιούλιο του 1943. Γερμανικά στρατιωτικά αυτοκίνητα τα οποία διέσχιζαν το δρόμο που οδηγεί από την Άρτα στα Γιάννινα, εμφανίζονται στην περιοχή της Μουσιωτίτσας. Η Μουσιωτίτσα, σε απόσταση 35 χιλιομέτρων από τα Γιάννινα, αποτελεί μια διευρυμένη Κοινότητα με τέσσερις οικισμούς. Δίπλα της ρέει ο πο-

Μνημείο Μουσιωτίτσας

ταμός Λούρος που την κάνει πιο όμορφη, καταπράσινη και ελκυστική. Στις 25 Ιουλίου, παραμονή της Αγίας Παρασκευής, αρχίζει η μεγάλη συμφορά. Από τέσσερα περιφερειακά σημεία πραγματοποιείται συντονισμένη γερμανική επίθεση, με κύριο στόχο να αποκλειστεί κάθε έξοδος απ' το χωριό. Τα τέσσερα γερμανικά σώματα διασχίζουν τους οικισμούς του χωριού, συλλαμβάνουν αιχμαλώτους τους κατοίκους, καίνε ό,τι βρίσκουν μπροστά τους, αρπάζουν τους ανθρώπους από τους χώρους της εργασίας, δείχνουν όλη τη θηριωδία τους ακόμα και σε γυναίκες με μικρά παιδιά στην αγκαλιά, σε γέρους και γριές με λιοκαμένα πρόσωπα και βαθιά αυλακωμένα μάγουλα από τις ρυτίδες και αρχίζουν τις εκτελέσεις των ανυποψίαστων και αθώων κατοίκων, χωρίς να υπολογίζουν και χωρίς να σέβονται τίποτε. Δεν πρόλαβε το χωριό να συνέλθει από το

μεγάλο αυτό χαλασμό και, ένα μήνα αργότερα, το κακό ολοκληρώνεται με νέα επίθεση των Γερμανών. Συμπληρώνεται έτσι ο αριθμός των 152 θυμάτων των γερμανικών στρατευμάτων της Κατοχής και γράφεται ο επίλογος του φοβερού αυτού ολοκαυτώματος.

Η επιτύμβια στήλη που στήθηκε αργότερα στη Μουσιωτίτσα και οι ετήσιες εκδηλώσεις που γίνονται, με επισημότητα, στο χωριό αποτελούν ελάχιστο φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης προς τα 152 αθώα θύματα της γερμανικής θηριωδίας.

Το Ολοκαύτωμα του Κομμένου (16 Αυγούστου 1943)

Την ίδια ακριβώς εποχή ένα νέο δράμα παίζεται στο Κομμένο της Άρτας. Θύμα κι αυτό των νεότερων

Ούννων, των βάρβαρων Γερμανών που θέλησαν, διά πυρός και σιδήρου, να καταπατήσουν τις ελευθερίες των λαών και να στραγγαλίσουν τα αναφαίρετα δικαιιά τους. Στις 16 Αυγούστου, ενώ δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί η τραγωδία της Μουσιωτίτσας, ένα νέο ολοκαύτωμα έρχεται να προστεθεί στην πολύπαθη Ήπειρο, το ολοκαύτωμα του Κομμένου. Φιλήσυχοι οι κάτοικοι του Κομμένου γιόρταζαν, όπως κάθε χρόνο, τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης, την Κοίμηση της Θεοτόκου. Τη χαρραγή της επόμενης μέρας όμως τους βρήκε το αναπάντεχο κακό. Μια γερμανική μηχανοκίνητη φάλαγγα με τεθωρακισμένα αυτοκίνητα, με όλμους και πολυβόλα, πολιορκήσε όλο το χωριό. Με πρωτοφανή λύσσα όρμησαν στα σπίτια και στους δρόμους, μετάρρεπαν σε ερείπια και σε θύματα ό,τι έβρισκαν μπροστά τους. Άλλοι σφάζονταν, άλλοι καίγονταν ζωντανοί, άλλοι τουφεκίζονταν, άλλοι πνίγονταν στον Άραχθο και άλλοι, αιμόφυρτοι, ενταφιάζονταν κάτω απ' τα ερείπια των καιόμενων σπιτιών τους. Σκότωναν και έσφαζαν όλους χωρίς διάκριση φύλου και ηλικίας, και παράδιναν τα πάντα στη φλόγα και στην καταστροφή. 317 άτομα, ανάμεσα στα οποία μωρά παιδιά που

θήλαζαν ακόμα, γέροι και γριές, νέοι και νέες, άντρες και γυναίκες, βρήκαν μαρτυρικό θάνατο, από το βάρβαρο κατακτητή, που μέσα σε έξι ώρες περίπου ολοκλήρωνε το μακάβριο έγκλημά του. Το γραφικό χωριό του Κομμένου είχε μεταβληθεί σε απέραντο νεκροταφείο. Ο μισός πληθυσμός αφανίστηκε. Απ' τα 317 θύματα τα 97 ήταν παιδιά. Είκοσι οικογένειες ξεκληρίστηκαν κι απ' τα 189 σπίτια έμειναν όρθια μόνο δύο.

Το Έθνος, δυο χρόνια αργότερα, απένειμε στο χωριό Κομμένο τον Πολεμικό Σταυρό Α' τάξεως, «διότι οι κάτοικοι του άνω μαρτυρικού χωριού παρ' όλας τας σκληράς δοκιμασίας και τας ομαδικές εκτελέσεις κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής, επέδειξαν αξιοθαύμαστον καρτερίαν, πατριωτικήν διαγωγήν και ηρωισμόν μέχρι αυτοθυσίας».

Και ο συμπατριώτης μας ποιητής Γιάννης Δάλλας, την ίδια χρονιά στα «Τραγούδια του Ξεσηκωμού», θα αφιερώσει στους 317 νεκρούς του Κομμένου, το ποίημα, με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Απ' εδώ πέρασαν οι Ούνοι», στο οποίο θα επισημάνει:

*«Σπιτόπουλα-παιδόπουλα πολέμου ειρηνοκράχτου.
Σα μια περιστεροφωλιά του στοιχειωμένου Αράχτου,
Κι' όλα τα βόσκησε η Φωτιά: δέντρα, βουνά, πατρίδα
Μαζύ και την ελπίδα...*

*Κ' η Φήμη απλώθηκε παντού, κι ανέβηκε ως τ' αστέρια,
Κι' ακούστηκε ως τις γειτονιές και τ' ανταρτολημέρια:
– Τώρα κοντά στα Δίστομα και στα Ψαρά, σα φάρος,
Ζει στου Κομμένου ο Χάρος! ».*

Το ολοκαύτωμα της Παραμυθιάς (29 Σεπτεμβρίου 1943)

Το ένα ολοκαύτωμα διαδέχεται το άλλο στην Ήπειρο. Σειρά τώρα έχει η Παραμυθιά, αυτό το προπύργιο του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας που είχε μπει από καιρό στο στόχαστρο των Τσάμηδων. Το σατανικό σχέδιό τους είχε από καιρό εκπονηθεί. Η αφορμή για την εκτέλεση του εγκλήματος δόθηκε από τους ίδιους. Έξι Γερμανοί, συνοδευόμενοι από ολιγάριθμους Τσάμηδες επιχειρούν να περάσουν τη Σκάλα της Παραμυθιάς, που τη φρουρούν αντάρτες από το Πόποβο. Οι έξι Γερμανοί σκοτώνονται σε συμπλοκή και οι Τσάμηδες επιστρέφουν σώοι στην Παραμυθιά. Απ' τη στιγμή εκείνη έχει κριθεί η τύχη της πόλης.

Στις 27 Σεπτεμβρίου του 1943, στις 11 η ώρα το βράδυ, δίνεται το σύνθημα για την εφαρμογή του εγκληματικού σχεδίου: αποσπάσματα ένοπλων μουσουλμάνων, με επικεφαλής Γερμανό αξιωματικό, οργώνουν κυριολεκτικά την πόλη

*Το Ηρώο των σφαγιασθέντων 317
κατοίκων Κομμένου.*

Το Μνημείο των 49 εκτελεσθέντων στην Παραμυθιά.

και παραβιάζουν επιλεκτικά τα σπίτια των χριστιανών· η Παραμυθιά έπρεπε να ερημωθεί· μέσα σε λίγες ώρες η καλοστημένη επιχείρηση είχε τελειώσει. Πάνω από πενήντα πρόκριτοι της μαρτυρικής αυτής πόλης συλλαμβάνονται και κλείνονται στα υπόγεια του μεγάρου του πρώτου Δημοτικού Σχολείου. Το απόγευμα της 28ης Σεπτεμβρίου, Γερμανός αξιωματικός, ανακοινώνει

ότι το πρωί της άλλης ημέρας πρόκειται να εκτελεστούν. Κανένας δεν λιποψύχησε, κανένας δε διαμαρτυρήθηκε· όλοι τους με το κεφάλι ψηλά, ήταν έτοιμοι να βαδίσουν το δρόμο της υπέρτατης τιμής και θυσίας. Και με το χάραμα της άλλης μέρας το δράμα που παιζόταν από καιρό στην πόλη της Παραμυθιάς φτάνει στο αποκορύφωμά του. Οι μελλοθάνατοι μεταφέρονται στον τόπο της θυσίας. Οι σκηνές που ακολούθησαν δεν περιγράφονται. Στις 7 το πρωί, της 29ης Σεπτεμβρίου 1943, τα ομαδικά πυρά των πυροβόλων έδιναν τη χαριστική βολή. 49 Πρόκριτοι της Παραμυθιάς πλήρωναν με τη θυσία τους τις βάρβαρες διαθέσεις των Γερμανών και των Αλβανοτσάμηδων συνεργατών τους. Η πόλη βυθίζεται στο πένθος. Ο φόβος και ο τρόμος βασίλευαν παντού. Ένα ακόμα δράμα, που παίζεται στα δίσεχτα χρόνια της Κατοχής, έρχεται να προστεθεί στην ιστορία αυτής της πόλης. Πρωταγωνιστές σ' αυτό το δράμα οι 49 πρόκριτοί της, με τη θυσία των οποίων η Παραμυθιά έρχεται να αναγορευτεί σε μαρτυρική πόλη. Το ολοκαύτωμά της προστίθεται σ' αυτά που προηγήθηκαν και ακολούθησαν στον Ηπειρωτικό χώρο.

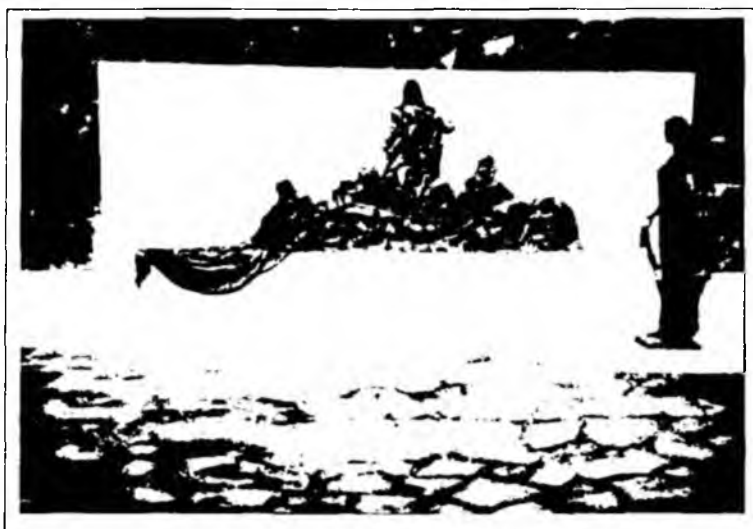
Το Ολοκαύτωμα των Λιγκιάδων (3 Οκτωβρίου 1943)

Από τα Γιάννινα στην Άρτα και από την Άρτα στη Θεσπρωτία. Επιστροφή και πάλι στα Γιάννινα, με το

ολοκαύτωμα των Λιγκιάδων. Στο τρίπτυχο Μουσιωτίτσα, Κομμένο, Παραμυθιά, έρχονται τώρα να προστεθούν οι Λιγκιάδες. Ένα όμορφο και ήσυχο χωριό στην πλαγιά του Μιτσικελιού, χτισμένο, κατά την παράδοση, από τον καιρό που πάρθηκε η Πόλη. Έστερα όμως ήρθαν οι «Ούνοι» που επιχείρησαν να επιβάλουν τη «Νέα τάξη» των πραγμάτων και στην πατρίδα μας. Και έσπειραν παντού, όπου πέρασαν, τον όλεθρο και το χαλασμό.

Απ' αυτό το χαλασμό δε γλίτωσαν οι Λιγκιάδες. Θεωρούνταν και ήταν το Κάστρο των Ιωαννίνων. Προσφέρονταν στους βάρβαρους επιδρομείς για να παραδειγματίσουν και να φοβίσουν τους ντόπιους και ανυπεράσπιστους κατοίκους, να επιβάλουν τα σκληρά αντίποινά τους για κάθε απώλεια που παρουσιαζόταν στις τάξεις τους. Αυτό ακριβώς πλήρωσαν οι Λιγκιάδες χωρίς κανένα δικό τους φταίξιμο.

Έτσι φτάσαμε στις 3 Οκτωβρίου 1943. Ημέρα Κυριακή, ηλιόλουστη και ήσυχη. Αρκετοί κάτοικοι πήραν το δρόμο για την εργασία που αποδείχτηκε, τελικά, δρόμος του λυτρωμού. Γυναίκες που ανηφόριζαν το δρόμο προς το χωριό, φορτωμένες με βαρέλες γεμάτες νερό, δέχτηκαν τα πρώτα πυρά από τα πολυβόλα του Νησιού. Σε λίγο άρχισε η προγραμματισμένη επιχείρηση. Πάνοπλοι Ναζί, χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, ζώνουν, απ' όλα τα σημεία, το χωριό. Όσοι τα κατάφεραν, έφυγαν. Γεμάτο όμως το χωριό από ανυπεράσπιστο άμαχο πληθυσμό. Γυναίκες, γέροι και παιδιά, μωρά στην αγκαλιά των μανάδων τους συγκεντρώνονται στο σχολείο που μετατρέπεται σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Αρχίζει πρώτα το πλιάτσικο, η ρεμούλα. Ό,τι βρήκαν στα σπίτια το εξαφάνισαν. Έπειτα πέφτουν, με ανείπωτη κτηνωδία, στον άμαχο πληθυσμό. Σουβλίζουν τα μωρά με τις ξιφολόγχες, βιάζουν και καίνε, στη συνέχεια, γυναίκες, εκτελούν με τα αυτόματα τα γυναικόπαιδα, καίνε τα σπίτια και εξαφανίζουν κάθε ίχνος ζωής από το χωριό. Διαβάξεις την αναμνηστική στήλη που στήθηκε αργότερα προς τιμή των αδικοχαμένων κατοίκων των Λιγκιάδων και νιώθεις πραγματική φρίκη, όταν βλέπεις πως από τα αθώα αυτά θύματα τα 42 ήταν παιδιά από 0-20 χρονών. Αναλογίζεσαι τότε πως η στοργή στάθηκε αδύνατη να νικήσει τη βαρβαρότητα. 82 τα θύματα και αυτής της θηριωδίας. Ολόκληρο το χωριό είχε παραδοθεί στις φλόγες. Μέσα σε λίγες ώρες ο χαλασμός του χωριού είχε συμπληρωθεί. Όσοι κατόρθωσαν να επιζήσουν, με φρίκη και τρόμο, αφηγήθηκαν όσα τρομερά έζησαν εκείνη την αποφράδα ημέρα.

Το Μνημείο στους Λιγκιάδες.

Έτσι η Ήπειρος με τις στυγερές ομαδικές δολοφονίες και τις ανελήστες καταστροφές που διαπράχτηκαν απ' τους βάρβαρους κατακτητές, πλήρωσε το δικό της φόρο αίματος και έδωσε το δικό της μερίδιο στον αγώνα για τη λευτεριά και την αξιοπρέπεια.

Και μαζί με την Ήπειρο ολόκληρη η Ελλάδα.

Με τον ιδρώτα και με το αίμα πότισε ο λαός μας τη γη του στα δίσεχτα τούτα χρόνια της φασιστικής Κατοχής. Ήταν όμως αποφασισμένος να αντέξει και ν' αντιταχθεί ως το τέλος. Πολύπαθος και πολύμαθος ο λαός μας δεν είχε πρώτη φορά να κάνει με κατακτητές και με βαρβάρους. Μέσα στα βάσανα και στα πάθη διατήρησε τον πόθο για λευτεριά κι ανεξαρτησία. Το έργο που δεν τέλειωσε το 1821, ζήτησε τώρα να το συνεχίσει. Και το πέτυχε κατά τον καλύτερο τρόπο, γράφοντας ένα μεγάλο έπος, αντάξιο με αυτό του 21, το έπος της Εθνικής μας Αντίστασης.

II. Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ (1941-1944)

Απ' τις πρώτες στιγμές της Κατοχής εμφανίστηκαν μαζικές αντιστασιακές οργανώσεις. Οι πρώτες αντάρτικες ομάδες γεννήθηκαν αυτόματα. Στην αρχή από λίγους άγνωστους ανθρώπους του λαού, που η καθημερινή βία του εχθρού τους ανάγκασε να πάρουν τα βουνά. Οι πρώτοι δυο τρεις μήνες της Κατοχής ήταν οι

Ξάγναντο. Μάνα και γιος.

πιο δύσκολοι κι οι πιο κρίσιμοι για τον αντάρτικο αγώνα.

Όσο η τυραννική σκλαβιά γινόταν πιο σκληρή και αβάσταχτη, τόσο και η αντίσταση του ελληνικού λαού δυνάμωνε και γιγάντωνε. Γέμισαν οι πόλεις και τα χωριά από λαϊκούς αγωνιστές.

Αρματολοί και κλέφτες γέμισαν της Ελλάδας τα βουνά. Τα τραγούδια τ' αντάρτικα ήταν όλο λεβεντιά και ανάταση. Σ' όλο το διάστημα της αντίστασης ποτέ δεν σταμάτησαν τα τραγούδια πάνω στα βουνά και στα χωριά. Λαός και αντάρτες ενωμένοι και αδελφωμένοι πολεμούσαν και τραγουδούσαν. Μέσα στα τραγούδια καθρεφτίζονταν η πείνα, η σκλαβιά, το κάψιμο των χωριών, οι αρπαγές, οι σκοτωμοί και πιο πολύ ο ένοπλος αγώνας, οι μάχες, οι θυσίες, οι ηρωισμοί, οι νίκες του.

Οι άνθρωποι που ζούσαν στην ελεύθερη Ελλάδα είχαν γλυτώσει από το βραχνά της σκλαβιάς, είχαν δημιουργήσει ένα δικό τους κόσμο, είχαν φτιάξει μια οικογένεια που αγωνιζόταν για ένα ιερό σκοπό, τη λευτεριά της πατρίδας τους. «Τι ωραία ήταν σ' εκείνες τις δραματικές ώρες της Εθνικής μας Αντίστασης –γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης– τι φτερά ήταν εκείνα που πλατάγιζαν ν' ανοίξουν το δρόμο μέσα στη βαριά ομίχλη»!

Οι αντιστασιακές οργανώσεις (ΕΑΜ - ΕΛΑΣ - ΕΔΕΣ - ΕΠΟΝ)

των άλλων λαών, είναι η πρωτοφανέρωτη στη χώρα μας και άφθαστη, σε συνθήκες άγριας χιτλερικής κατοχής, μαζικότητα και οργανωτικότητα. Σ' αυτό συνέβαλαν αποφασιστικά οι μαζικές αντιστασιακές οργανώσεις που ιδρύθηκαν από τον πρώτο χρόνο της Κατοχής. Πέντε μήνες μετά την επίσημη Κατοχή στη χώρα μας ιδρύθηκε η πρώτη μαζική αντιστασιακή οργάνωση, το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο», το γνωστό σε όλους μας ΕΑΜ. Πρόκειται, για τη μεγαλύτερη σε μέγεθος και απήχηση αντιστασιακή οργάνωση. Στους κόλπους του αρχικά περιέλαβε ανθρώπους που δραπέτευσαν απ' τις φυλακές και απ' την εξορία. Κάθε μέρα που περνούσε όμως συσπειρώνονταν γύρω από το ΕΑΜ λαϊκοί

Κύριο χαρακτηριστικό της Εθνικής μας Αντίστασης που την προβάλλει τιμητικά ανάμεσα στις αντιστάσεις

αγωνιστές και βάδιζαν, υπό την καθοδήγησή του, το δρόμο του αγώνα και της θυσίας. Οργάνωνε το λαό στις πόλεις και στα χωριά, τον καλούσε σε παλλαϊκό ξεσήκωμα για την επιβίωσή του, για τη λευτεριά του.

Το ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ ήταν ο «Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός» (ΕΛΑΣ), ο πρώτος πυρήνας του οποίου δημιουργήθηκε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1941· επίσημα έγινε γνωστή η ίδρυσή του στις αρχές του 1942. Η ηγεσία για το πρώτο αντάρτικο και η δημιουργία του ΕΛΑΣ ανατέθηκαν στον Άρη Βελουχιώτη (Θανάση Κλάρα) από τη Λαμία που κατέβηκε στην Αθήνα και σε μια σύσκεψη στελεχών αποφασίστηκε να ξεκινήσει το αντάρτικο από τα βουνά της Ρούμελης ενάντια στους ξένους επιδρομείς για την απελευθέρωση της χώρας.

Απ' τις βασικές πηγές της Αντίστασης ήταν, κατά κοινή ομολογία, οι Εαμικές οργανώσεις. Έκλεισαν μέσα τους το υγιέστερο ανθρώπινο υλικό της Ελλάδας, συγκέντρωσαν όλη τη ζωτική ορμή του Έθνους. Αντίσταση με όλα τα μέσα ενάντια στους κατακτητές ήταν το πρόγραμμά τους. Δημιουργία ενός δημοκρατικού καθεστώτος με προωθημένο κοινωνικό περιεχόμενο, μετά την απελευθέρωση, ήταν το όραμά τους. Η αξιολογή πρόνοιά τους, στα χρόνια της πείνας και της αρρώστιας, γίνεται αιτία να προσελκύσουν πλατύτερα κοινωνικά στρώματα στις πόλεις. Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, του ΕΑΜ παρακλάδι, ήταν απ' τις πρώτες οργανώσεις της κατοχικής περιόδου. Σημαντική η βοήθειά της προς τους συγγενείς των φυλακισμένων και των εξόριστων, προς τους καταδικασμένους και τους δεινοπαθούντες. Η ίδια αυτή οργάνωση θα εξακολουθήσει να υπάρχει και μετά το 1944.

Παράλληλα, την ίδια περίπου εποχή, ιδρύθηκαν και άλλες οργανώσεις. Ανάμεσα σ' αυτές ο «Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Στρατός» –γνωστός ως ΕΔΕΣ, με αρχηγό το Ναπολέοντα Ζέρβα και υπαρχηγό τον Κομνηνό Πυρομάγλου. Οι σκοποί του ΕΔΕΣ καθορίζονται στην ιδρυτική του διακήρυξη:

«1) Να εγκαθιδρυθεί εις την Ελλάδα το Δημοκρατικόν πολίτευμα, σοσιαλιστικής μορφής, οιαδήποτε και αν είναι η έκβασις του πολέμου.

Ο Άρης συνομιλεί με αντάρτες.
Πλάι του ο αδελφός του Μπάμπης Κλάρας.

Ο Ζέρβας με τους τρεις πρώτους αντάρτες του.
Από αριστερά: Μιχ. Μυριδάκης, Ιωάν. Παπαδάκης, Παντελής Κωτσάκης

2) Να αποκαλύψει διά παντός μέσου και κατά σαφή και αναμφισβήτητον τρόπον την προδοσίαν του τέως Βασιλέως Γεωργίου του Β' και της περί αυτόν σπείρας της αποκληθείσης Δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, επιβάλλει εις πάντας τους συγγενούς εγκληματίας βαρυτάτας κυρώσεις, δημεύσει δ' άμα τας περιουσίας αυτών και των συγγενών των, όσον και των μετ' αυτών οπωσδήποτε συναλλαγέντων κατά την διάρκειαν της επαράτου τυραννίας.

Η δράση των αντιστασιακών οργανώσεων, στην αρχή, ήταν ενιαία. Το αντάρτικο κίνημα εξαπλώθηκε γρήγορα. Ο στρατός των βουνών πλήθαινε μέρα με τη μέρα. Σ' αυτόν προσχωρούσαν όχι μονάχα χωρικοί, αλλά και άνθρωποι απ' τις πόλεις, επιστήμονες, φοιτητές και μαθητές κι έτσι το λαϊκό κίνημα απόκτησε πάνδημο χαρακτήρα. Ανάδειξε τη χώρα μας πρωτοπόρα ανάμεσα στ' απελευθερωτικά κινήματα των λαών και της πρόσφερε άφθαρτη δόξα.

Η πρώτη μεγάλη καταστροφή απ' τους αντάρτες ήταν η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου, στις 24 Νοεμβρίου του 1942, με τη συνεργασία όλων των αντιστασιακών οργανώσεων.

Με αφορμή αυτό το γεγονός, ο Ζέρβας έγραφε, στις 22-4-1943, στον Άρη Βελουχιώτη:

«Αγαπητέ μου Άρη

Παντού έπλεξα το εγκώμιόν σας, όπως και των ανδρών σας, και παντού εξητωκραύγασα υπέρ του Άρη και του ΕΑΜ».

Άρης Βελουχιώτης και Ναπολέον Ζέρβας συναντήθηκαν επανειλημμένα και συζήτησαν τη συνένωση των δυο οργανώσεων υπό ενιαία διοίκηση. Ακόμα και στα Άγναντα, όπου ο Ζέρβας προσκλήθηκε να παραστεί σε σύσκεψη του ΕΑΜ, στις 17-3-1943, σε λόγο του, μεταξύ των άλλων, διακήρυξε:

«Αποφασίζουμε να θάψουμε το παρελθόν στη μαύρη γης.

Η Ελλάδα, η μικρή και ένδοξη στους αγώνες της για τον πολιτισμό, δεν πρέπει να παραδέρνει στα χέρια των ολίγων εκμεταλλευτών.

Αυτή την απόφαση όχι μόνο την παίρνουμε, αλλά και θα πέσουμε γι' αυτήν».

Δυστυχώς όμως· τίποτα απ' αυτά δεν έγινε. Ενώ στην αρχή, που οι αντιστασιακές οργανώσεις συνεργάστηκαν, έγιναν το φόβητρο των εχθρών και των συνεργατών τους, στη συνέχεια άρχισαν οι εχθρότητες μεταξύ τους, χτυπήθηκαν και μάτωσαν σε βάρος της εθνικής μας ενότητας. Η προαιώνια κατάρρα της φυλής μας έκανε και εδώ το θαύμα της!

«Ελευθέρα Ορεινή Ελλάς
Ε.Ο.Ε.Α.
Αριθ. 2720

22 Απριλίου 1943

Προς τον αντισυνταγματάρχη Άρη Βελουχιώτην (αυτόν τον βαθμόν είχε «καταλάβει» ο Άρης τότε).

Αγαπητέ μου Άρη,

Είναι, ας μου επιτραπή η έκφρασις, ψευδέστατον το λεγόμενον ότι κατά την επιστροφήν μου προσεπάθησα να δημιουργήσω την ψευδή εντύπωσι ότι η ανατίναξις εγένετο με τας ιδιάς μου μόνον δυνάμεις, και μόνον.

Παντού έπλεξα το εγκώμιόν σας, όπως και των ανδρών σας και παντού εξητωκραύγασα υπέρ του Άρη και υπέρ του Ε.Α.Μ.

Εις τας Αθήνας μία μόνον εφημερίς εκδίδεται υπευθύνως από ημάς. Και εις την εφημερίδα αυτήν, όχι μόνον δεν παρεσιωπήσαμεν την ιδικήν σας συμμετοχήν και συμβολήν εις τον Γοργοπόταμον, αλλά τουναντίον εξήραμεν την συμβολήν ταύτην και απεδώσαμε το αποτέλεσμα εις την αδερφικήν σύμπραξιν των ανδρών των δύο οργανώσεών μας και κυρίως εις υμάς προσωπικώς. Εις τους εκατόν περίπου, νομίζω, ιδικούς σας άνδρας, είχαμε εξήντα πέντε ιδικούς μας.

Μετά φιλικών χαιρετισμών
Ν. Ζέρβας

Επιστολή του Ν. Ζέρβα στον Άρη Βελουχιώτη,
μετά την ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου.

Η ίδρυση της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ)

πατρίδας μας. Τη μέρα αυτή ιδρύθηκε η «Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων» (ΕΠΟΝ), που έλαμψε σαν ήλιος ολόλαμπρος και φώτισε το δρόμο της νεολαίας μας. Η συντριπτική πλειοψηφία της νέας γενιάς, στα χρόνια της Κατοχής,

Σ' αυτό το σπίτι, στους Αμπελόκηπους, έγινε, στις 23-2-1943 η ιδρυτική σύσκεψη της ΕΠΟΝ.

Απ' αυτόν τον τιτάνιο αγώνα του λαού μας δεν έλειψαν τα νιάτα. Στις 23 Φεβρουαρίου του 1943. Ξημέρωσε μια μέρα ιστορική για τη νεολαία της

συντάχτηκε πρόθυμα κάτω απ' τη σημαία της ΕΠΟΝ, αγωνίστηκε και θυσιάστηκε για εθνική ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία.

Με την ιδρυτική της διακήρυξη η ΕΠΟΝ εμφανίζεται ως οργάνωση εθνικοαπελευθερωτική, προοδευτική, φιλειρηνική.

Ανάμεσα στους βασικούς σκοπούς ορίζεται «η υπεράσπιση των συμφερόντων και των δικαιωμάτων της νέας γενιάς στη ζωή, στη μόρφωση και στον πολιτισμό».

Έτσι, απ' την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της η ΕΠΟΝ γίνεται θρύλος. Εκατοντάδες χιλιάδες νέοι ξεχύνονται στους δρόμους κατά τις εθνικές επετείους διατρανώνοντας την πίστη για την επιβίωση του λαού μας. Χιλιάδες Επονίτες αντάρτες στα βουνά και στις πόλεις. Πλούσιο το εκπολιτιστικό και ηθοπλαστικό έργο της ΕΠΟΝ. Απ' τους κόλπους της ΕΠΟΝ ξεφύτρωσαν αξιόλογοι πολιτιστικοί ανθοί, που συντήρησαν με το δάκρυ και με τους αγώνες τους το μεγάλο αντιστασιακό όραμα.

Άγνωστος ο αριθμός των Επονιτών που εκτελέστηκαν ή πέθαναν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεων.

«Οι πιο καλοί από μας –γράφει ο γνωστός Επονίτης Πέτρος Ανταίος– πεθάνανε για μας».

Και συμπληρώνει:

«Σ' αυτή τη γη έχει χυθεί τόσο νεανικό αίμα για τη λευτεριά, που λέω, σαν έρθει πια να κατοικήσει εδώ, θα μείνει αιώνια νέα».

Ο ρόλος της πνευματικής ηγεσίας στην Εθνική Αντίσταση

Στο δύσκολο αυτό αγώνα λαός και νεολαία δε βρέθηκαν μόνοι. Κοιντά τους στάθηκε ένα μεγάλο μέ-

ρος της πνευματικής ηγεσίας του τόπου. Οδηγητές φωτεινοί, αγωνιστές ακατάβλητοι, με τη σκέψη και με τη δράση, πυρπολούσαν των νέων τις ψυχές κι έδειχναν με το παράδειγμά τους το δρόμο που έπρεπε όλοι να ακολουθήσουν. Παιδιά του λαού οι ίδιοι, δεν αρνήθηκαν ούτε μια στιγμή το λαό. Με ηρωισμό αγωνίστηκαν να εξασφαλίσουν στα παιδιά του λαού μας το πνευματικό τους ξεσκάβωμα. Λαμπροί επιστήμονες και καλλιτέχνες που έλαμψαν, τότε και αργότερα, στο πνευματικό και καλλιτεχνικό στερέωμα της πατρίδας, στάθηκαν, απ' την πρώτη στιγμή, στο πλευρό του αγωνιζόμενου λαού και της νεολαίας μας και έγιναν εμπνευσμένοι καθοδηγητές τους.

«Για μένα –γράφει, εκείνες τις δύσκολες ώρες ο **Φώτης Κόντογλου**– δεν είναι ποτέ άξιος καλλιτέχνης ένας κακός και αδιάφορος άνθρωπος, κι ας πάει νάχει τα λεγόμενα χαρίσματα, αφού δουλεύει την ψευτιά και την αμαρτία».

Και ο Άγγελος Σικελιανός θα προσθέσει:

«Είναι ανάγκη απόλυτη στην εποχή μας να βρεθεί ένα αντίρροπο θετικό στον πόλεμο για να μπορέσει, στ' αλήθεια, να σωθεί η ανθρωπότητα. Μονάχα ένα πνεύμα ελεύθερο από το φόβο και από τα δόγματα, θεμελιωμένο πάνω στα θεμέλια της βιοτικής-κοινωνικής δικαιοσύνης και της ειρήνης, είναι σήμερα σε

θέση ν' αντιμετωπίσει νικηφόρα το τιτανικό πρόβλημα του τωρινού ιστορικού μας κόσμου».

Πρωτοπόρος, βέβαια, σ' αυτόν τον αγώνα, δίπλα στο λαό και στη νεολαία, μαζί με το λαό και τη νεολαία, με τη θεωρία και με την πράξη, ο Δημήτρης Γληνός, έδειξε το δρόμο του ιδεολόγου δασκάλου, του ιδεολόγου πολιτικού και αγωνιστή, του άφθαρτου Έλληνα και του σωστού ανθρώπου.

Ο πρόωρος θάνατός του όμως, στερεί την Εθνική μας Αντίσταση μια από τις αγνότερες μορφές της.

Μέσα σ' ένα τέτοιο υπέροχο περιβάλλον αγωνιστικότητας, ανθρωπιάς και αλληλεγγύης, ξετυλίγονται στην Αθήνα και σε ολό-

κληρη την Ελλάδα, κατά τα δίσεχτα χρόνια της Κατοχής, σκηνές μεγαλείου και δόξας από τους ανθρώπους εκείνους που έγραψαν το αθάνατο έπος της Εθνικής μας Αντίστασης.

Ξεχύνονται στους δρόμους της Αθήνας οι νέοι μας, αφηφώντας τις σιδερόφραχτες μεραρχίες του Χίτλερ, με αφορμή τον εορτασμό της εθνικής μας γιορτής, στις 25 Μαρτίου 1942, διαδηλώνοντας έτσι την πίστη τους στην ιδέα της λευτεριάς και διατρανώνοντας την ελπίδα για τη σύντομη ανάσταση του Γένους μας. Συμπαράστατες σ' αυτόν τον αγώνα οι πνευματικοί μας άνθρωποι. Ο Οδυσσέας Ελύτης θα απαθανατίσει στο «Άξιον Εστί» αυτή τη «Μεγάλη Έξοδο» των νέων μας με τούτα τα συγκλονιστικά λόγια.

Ο Δημήτρης Γληνός

«Τις ημέρες εκείνες έκαναν σύναξη μυστική τα παιδιά· και λάβανε την απόφαση, επειδή τα κακά μαντάτα πλήθαιναν στην πρωτεύουσα, να βγουν έξω σε δρόμους και σε πλατείες με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια παλάμη τόπο κάτω από τ' ανοιχτό πουκάμισο, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι του ήλιου. Όπου είχε κράτος κι εξουσία η Άνοιξη.

Διαδήλωση στους δρόμους της Αθήνας με αφορμή τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου (1942).

Και η Άνοιξη ολοένα τους κυριεύε. Σαν να μην ήτανε άλλος δρόμος πάνω σ' ολόκληρη τη γη, για να περάσει η Άνοιξη παρά μονάχα αυτός, και να τον είχαν πάρει αμίλητοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' απ' την άκρη της απελπισίας, τη Γαλήνη που έμελλαν να γίνουν, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια.

Και περάσανε μέρες πολλές μέσα σε λίγην ώρα. Και θερίσανε πλήθος τα θηρία, και άλλους εμάζωξαν. Και την άλλη μέρα εστήσανε στον τοίχο τριάντα».

Την ίδια μέρα στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών γιορτάζεται η εθνική μας επέτειος.

Κύριος ομιλητής ο διαπρεπής βυζαντινολόγος καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής, Διονύσιος Ζακυθινός. Δοκίμασε, με την ομιλία του, τις αντοχές των Γερμανών, σάλπισε μήνυμα αισιοδοξίας και αγώνα, ενώ η Ελλάδα στέναζε κάτω από την μπότα των ναζί:

«Και εφέτος –είπε– πιστοί εις τας παλαιάς Εθνικάς παραδόσεις, συνήλθομεν επί το αυτό, διά να αναπολήσωμεν, διά να τιμήσωμεν, όχι όμως και να εορτάσωμεν.

Συνήλθομεν διότι επί το μέγα ερείπιον η Ελευθερία ολόρθη πλανάται. Η δόξα καλύπτει με τα πτερά της τας πεδιάδας και τα όρη. Εις τα λιπόσαρκα στήθη των ανθρώπων δεν εκάμφθη η ψυχή, δεν εξέλιπεν η ελπίς και το θάρρος...».

Και για να δοκιμάσει προφανώς τις αντοχές των Γερμανών ακροατών του ο θαρραλέος ακαδημαϊκός δάσκαλος κλείνει τη ρωμαλέα ομιλία του με την προτροπή «να σταματήσουν τα δάκρυα των σκλάβων» και με τη φωνή του ποιητή:

**«Κι αν πέσαμε σε πέσιμο πρωτάκουστο
Και σε γκρεμό κατακυλήσαμε
Που πιο βαθύ καμιά φυλή δεν είδ' ως τώρα
Είναι γιατί με των καιρών το πλήρωμα
Όμοια βαθύ έν' ανέβασμα μας μέλλεται
Προς ύψη ουρανοφόρα».**

Η κηδεία του Παλαμά στην Αθήνα το 1943. Το φέρετρο κρατάει (μπροστά δεξιά) ο Άγγελος Σικελιανός.

Ένα χρόνο αργότερα, το Φλεβάρη του 1943, πεθαίνει ο εθνικός μας ποιητής, Κωστής Παλαμάς. Η κηδεία του μετατράπηκε σε πανεθνικό προσκύνημα. Παρά τα σκληρά μέτρα που πήραν οι καταχτητές, στον τάφο του ποιητή γονατίζει όλη η Αθήνα ψάλλοντας τον απαγορευμένο Εθνικό Ύμνο. Το λείψανο του ποιητή υψώθηκε φλάμπουρο λευτεριάς στα χέρια των φοιτητών. Χιλιάδες ο λαός, με πρωτοπόρους τους σπουδαστές. Όλοι τους έχουν πάρει το θάνατο του

ποιητή για προσωπική του συμφορά ο καθένας. Στην πρώτη γραμμή τα πιο διαλεχτά παιδιά της Ελλάδας: ο Σικελιανός, ο Σκίπης, ο Μελάς, η Κοτοπούλη. Για μια στιγμή δεν ακούγεται τίποτα. Και τότε ακούγεται ο Σικελιανός. Βγαίνει μπροστά και πάνω απ' το νεκρό ρίχνει τους κεραυνούς του:

«Ηχείστε οι σάλπιγγες... καμπάνες βροντερές
Δονείτε σύγκορμη τη χώρα. πέρα ως πέρα...
Βόγγα, Παιάνα! Οι σημαίες οι φοβερές
στης Λευτεριάς ξεδιπλωθείτε τον αέρα»!

Αντιβουίζει ο τόπος λευτεριά. Πνευματική ηγεσία και νέα γενιά μετατρέπουν την κηδεία του Παλαμά σε ανάσταση και εκπέμπουν, για μια ακόμα φορά, τα μαχητικά συνθήματα της Αντίστασης.

Η ίδρυση της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) (10-3-1944 έως 9-10-1944)

για να δώσουν στο λαό μας τη δύναμη να αντέξει τη σκληρή και βάρβαρη Κατοχή. Χρειαζόταν, μαζί με τον ενθουσιασμό και την αγωνιστικότητα του λαού, μαζί με τις αντιστασιακές οργανώσεις και μια ολοκληρωμένη πολιτική συγκρότηση που θα αναλάμβανε υπεύθυνα και μεθοδικά την καθοδήγηση του λαού. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως κράτος στη χώρα μας δεν υπήρχε. Το Γενάρη του 1941 πεθαίνει ο Μεταξάς και οι Γερμανοί μπαίνουν στην Αθήνα τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου. Το Υπουργικό Συμβούλιο που συγκροτήθηκε βιαστικά και ακολούθησε το βασιλιά Γεώργιο στο Εξωτερικό, τον Απρίλιο του 1941, εγκαταστάθηκε τελικά στο Κάιρο και αναγνωρίστηκε από τους συμμάχους ως νόμιμη κυβέρνηση της Ελλάδας. Η καθημερινή διοίκηση της ξένης Κατοχής ανατέθηκε σε ελληνικές κυβερνήσεις ανδρεικέλων. Ολόκληρος ο μηχανισμός του καθεστώτος που επιβλήθηκε από τους Γερμανούς αποτελούσε συνέχεια και εξέλιξη του μη-

Αυτά τα μαχητικά συνθήματα της Αντίστασης που έφταναν από όλα τα μέρη της Ελλάδας, δεν ήταν, από μόνα τους, ικανά

χανισμού της Μεταξικής εποχής. Σκληρά ήταν τα μέτρα που έλαβαν οι αρχές Κατοχής και είχαν σαν στόχο να κάμψουν το φρόνημα του λαού και να τιμωρήσουν κάθε μορφή πρόκλησης και αντίστασης. Κάτω από αυτές τις τραγικές συνθήκες το ΕΑΜ ανάγγειλε την άνοιξη του 1944. την ίδρυση της «Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης» (ΠΕΕΑ), γνωστής και ως Κυβέρνησης του Βουνού.

Η ΠΕΕΑ ιδρύθηκε στο μικρό και ορεινό χωριό της Ευρυτανίας, τη Βίνιανη, στις 10 Μαρτίου 1944 και αυτοδιαλύθηκε λίγο πριν από την Απελευθέρωση, στις 9 Οκτωβρίου 1944. Όπως τονίζεται στην ιδρυτική απόφαση «η συγκρότηση στην Ελεύθερη Ελλάδα της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης εγκαινιάζει μια καινούρια περίοδο του εθνικού αγώνα. Η πολιτική Επιτροπή είναι πολιτικό όργανο βασισμένο και ριζωμένο στο λαό. Από το λαό αντλεί την εξουσία της και στο λαό στηρίζεται».

Με την ίδρυση της ΠΕΕΑ ο λαός περνούσε σ' ένα πρωτόγνωρο, για

Βίνιανη. Πρώτη πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας.

Τα μέλη της Π.Ε.Ε.Α. και ο Μητροπολίτης Ιωακείμ. Από αριστερά προς τα δεξιά: Κ. Γαβριηλίδης, Στ. Χατζήμπεης, Άγγελος Αγγελόπουλος, Στρατηγός Μανώλης Μάντακας, Γιώργος Σιάντος, Πέτρος Κόκκαλης, Αλεξ. Σβώλος, Ιωακείμ Κοζάνης, Ευρ. Μπακιρτζής, Ηλίας Τσιριμώκος και Νίκος Ασκούτσης.

Η κηδεία του Παλαμά στην Αθήνα το 1943. Το φέρετρο κρατάει (μπροστά δεξιά) ο Άγγελος Σικελιανός.

Ένα χρόνο αργότερα, το Φλεβάρη του 1943, πεθαίνει ο εθνικός μας ποιητής, Κωστής Παλαμάς. Η κηδεία του μετατράπηκε σε πανεθνικό προσκύνημα. Παρά τα σκληρά μέτρα που πήραν οι καταχτητές, στον τάφο του ποιητή γονατίζει όλη η Αθήνα ψάλλοντας τον απαγορευμένο Εθνικό Ύμνο. Το λείψανο του ποιητή υψώθηκε φλάμπουρο λευτεριάς στα χέρια των φοιτητών. Χιλιάδες ο λαός, με πρωτοπόρους τους σπουδαστές. Όλοι τους έχουν πάρει το θάνατο του

ποιητή για προσωπική του συμφορά ο καθένας. Στην πρώτη γραμμή τα πιο διαλεχτά παιδιά της Ελλάδας: ο Σικελιανός, ο Σκίπης, ο Μελάς, η Κοτοπούλη. Για μια στιγμή δεν ακούγεται τίποτα. Και τότε ακούγεται ο Σικελιανός. Βγαίνει μπροστά και πάνω απ' το νεκρό ρίχνει τους κεραυνούς του:

«Ηχείστε οι σάλπιγγες... καμπάνες βροντερές
Δονείτε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα...
Βόγγα, Παιάνα! Οι σημαίες οι φοβερές
στης Λευτεριάς ξεδιπλωθείτε τον αέρα»!

Αντιβουίζει ο τόπος λευτεριά. Πνευματική ηγεσία και νέα γενιά μετατρέπουν την κηδεία του Παλαμά σε ανάσταση και εκπέμπουν, για μια ακόμα φορά, τα μαχητικά συνθήματα της Αντίστασης.

Η ίδρυση της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) (10-3-1944 έως 9-10-1944)

για να δώσουν στο λαό μας τη δύναμη να αντέξει τη σκληρή και βάρβαρη Κατοχή. Χρειαζόταν, μαζί με τον ενθουσιασμό και την αγωνιστικότητα του λαού, μαζί με τις αντιστασιακές οργανώσεις και μια ολοκληρωμένη πολιτική συγκρότηση που θα αναλάμβανε υπεύθυνα και μεθοδικά την καθοδήγηση του λαού. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως κράτος στη χώρα μας δεν υπήρχε. Το Γενάρη του 1941 πεθαίνει ο Μεταξάς και οι Γερμανοί μπαίνουν στην Αθήνα τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου. Το Υπουργικό Συμβούλιο που συγκροτήθηκε βιαστικά και ακολούθησε το βασιλιά Γεώργιο στο Εξωτερικό, τον Απρίλιο του 1941, εγκαταστάθηκε τελικά στο Κάιρο και αναγνωρίστηκε από τους συμμάχους ως νόμιμη κυβέρνηση της Ελλάδας. Η καθημερινή διοίκηση της ξένης Κατοχής ανατέθηκε σε ελληνικές κυβερνήσεις ανδρεικέλων. Ολόκληρος ο μηχανισμός του καθεστώτος που επιβλήθηκε από τους Γερμανούς αποτελούσε συνέχεια και εξέλιξη του μη-

Αυτά τα μαχητικά συνθήματα της Αντίστασης που έφταναν από όλα τα μέρη της Ελλάδας, δεν ήταν, από μόνα τους, ικανά

χανισμού της Μεταξικής εποχής. Σκληρά ήταν τα μέτρα που έλαβαν οι αρχές Κατοχής και είχαν σαν στόχο να κάψουν το φρόνημα του λαού και να τιμωρήσουν κάθε μορφή πρόκλησης και αντίστασης. Κάτω από αυτές τις τραγικές συνθήκες το ΕΑΜ ανάγγειλε, την άνοιξη του 1944, την ίδρυση της «Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης» (ΠΕΕΑ), γνωστής και ως Κυβέρνησης του Βουνού.

Η ΠΕΕΑ ιδρύθηκε στο μικρό και ορεινό χωριό της Ευρυτανίας, τη Βίνιανη, στις 10 Μαρτίου 1944 και αυτοδιαλύθηκε λίγο πριν από την Απελευθέρωση, στις 9 Οκτωβρίου 1944. Όπως τονίζεται στην ιδρυτική απόφαση «η συγκρότηση στην Ελεύθερη Ελλάδα της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης εγκαινιάζει μια καινούρια περίοδο του εθνικού αγώνα. Η πολιτική Επιτροπή είναι πολιτικό όργανο βασισμένο και ριζωμένο στο λαό. Από το λαό αντλεί την εξουσία της και στο λαό στηρίζεται».

Με την ίδρυση της ΠΕΕΑ ο λαός περνούσε σ' ένα πρωτόγνωρο, για

Βίνιανη. Πρώτη πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας.

Τα μέλη της Π.Ε.Ε.Α. και ο Μητροπολίτης Ιωακείμ. Από αριστερά προς τα δεξιά: Κ. Γαβριηλίδης, Στ. Χατζήμπεης, Αγγελος Αγγελόπουλος, Στρατηγός Μανώλης Μάντακας, Γιώργος Σιάντος, Πέτρος Κόκκαλης, Αλεξ. Σβώλος, Ιωακείμ Κοζάνης, Ευρ. Μπακιρτζής, Ηλίας Τσιριμώκος και Νίκος Ασκούτσης.

τα ελληνικά δεδομένα, καθεστώς, καθώς πολεμώντας τον κατακτητή και τους συνεργάτες του, έπαιρνε ταυτόχρονα τις τύχες στα χέρια του. Γι' αυτό, όσοι είχαν την τύχη να συμμετάσχουν σ' αυτό το καθεστώς ήταν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι και περήφανοι:

«Η συγκίνηση όλων μας –θα γράψει αργότερα ο καθηγητής Άγγελος Αγγελόπουλος, υπουργός των Οικονομικών στην Κυβέρνηση του Βουνού– ήταν μεγάλη. Αναλαμβάναμε μια προσπάθεια που απέβλεπε στην ενότητα του λαού και την ομαλή μετάβασή του από τη δικτατορία του Μεταξά και την υποδούλωση στον κατακτητή, στην ελευθερία και τη δημοκρατία».

Το Εθνικό Συμβούλιο στους Κορυσχάδες Ευρυτανίας

Για να είναι όμως πλήρης η αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας την οποία υποσχέθηκε με το διάγγελμά

της η ΠΕΕΑ, έπρεπε δίπλα στην Πολιτική Επιτροπή να υπάρχει και το Εθνικό Συμβούλιο, δίπλα δηλαδή στην Κυβέρνηση να υπάρχει και το Κοινοβούλιο.

Έτσι, στις 14 Μαΐου 1944, αρχίζουν στους Κορυσχάδες της Ευρυτανίας οι εργασίες του Εθνικού Συμβουλίου, που κράτησαν ως τις 27 Μαΐου του ίδιου έτους. Οι Κορυσχάδες βρίσκονται έξι μόλις χιλιόμετρα από το Καρπενήσι και είναι ένα από τα πιο παλιά και τα πιο γραφικά χωριά της Ευρυτανίας. Σ' αυτό το μικρό, αλλά ελεύθερο, χωριό της πατρίδας μας, έπαιρνε σάρκα και οστά μια Εθνοσυνέλευση, μέσα από την οποία ζωντάνεψαν τα μεγάλα οράματα του ελληνικού λαού. Οι Κορυσχάδες μένουν από τότε στην ελληνική ιστορία σαν μια νέα Επίδαυρος.

Το Σχολείο στους Κορυσχάδες όταν έγινε
το Εθνοσυμβούλιο 1944.

Στις 14 Μαΐου 1944, στην αίθουσα του Δημοτικού Σχολείου των Κορυσχάδων, το οποίο, το 1983, με απόφαση της υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, συνέρχεται το Εθνικό Συμβούλιο. Μια επιγραφή «Επίδαυρος 1821-Κορυσχάδες 1944» δένει σφιχτά τις δυο μεγάλες στιγμές της ελληνικής ιστορίας. Στα πρώτα καθίσματα μέλη της ΠΕΕΑ. Παρόντες οι ιεράρχες της Αντίστασης, ο Κοζάνης Ιωακείμ, ο Ηλείας Αντώνιος και πολλοί κληρικοί. Οι εθνι-

Οι Αντιπρόσωποι του λαού στο Εθνικό Συμβούλιο Κορυσκάδων (14-27 Μάη 1944)

κοί σύμβουλοι, εργάτες, αγρότες, φοιτητές –όπως ο Λέανδρος Βρανούσης– δικηγόροι, γιατροί, μηχανικοί, δημοσιογράφοι, καθηγητές Πανεπιστημίου, παλαίμαχοι λαϊκοί αγωνιστές, φωτεινοί οδηγητές του ελληνικού λαού. Σε ένα τέτοιο όργανο γνήσιας λαϊκής κυριαρχίας δεν μπορούσαν παρά να αντιπροσωπεύονται και οι γυναίκες.

Η πρώτη αυτή Εθνοσυνέλευση της Αντίστασης, πάνω στα δοξασμένα και απάτητα ελληνικά βουνά, στάθηκε η επιβλητική πράξη της θέλησης του ελληνικού λαού που αγωνιζόταν για την εθνική του λευτεριά και είχε πάρει την ατράνταχτη απόφαση να δώσει στο εσωτερικό του ζήτημα λύση σύμφωνη με την κυρίαρχη βούλησή του. Το Εθνικό Συμβούλιο συγκέντρωσε μέσα του ό,τι πιο διαλεχτό, πιο άξιο και πιο αντιπροσωπευτικό σε κόμματα, οργανώσεις και πρόσωπα, είχε να παρουσιάσει μέχρι τότε η αγωνιζόμενη Ελλάδα. Από τα πέρατα της ελληνικής γης, σκλαβωμένης και ελεύθερης, έφτασαν στους Κορυσκάδες αντιπρόσωποι, βγαλμένοι από τα σπλάχνα του λαού, για να σταθούν οδηγοί και πρωτοπόροι στη γιγάντια απελευθερωτική προσπάθεια. Δεν έμεινε γωνιά ελληνική, πολιτεία ή χωριό, χωρίς να δώσει την ψήφο του στους διαλεχτούς αντιπροσώπους του Έθνους. Η ελεύθερη Ελλάδα έζησε, έστω και για λίγο, και λειτούργησε σαν ένα πρότυπο Κράτους, με την Αυτοδιοίκησή της, τη Δικαιοσύνη της, με όλη την εξουσία στα χέρια του λαού. Ως φωτεινός οδηγός της απελευθερωτικής πάλης και της νεοελληνικής αναγέννησης σάλπισε προς όλους τους Έλληνες: Αγώνας, Ενότητα, Λαϊκή Κυριαρχία.

Η Εκκλησία στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης

Η θέση της επίσημης Εκκλησίας της Ελλάδας πάνω σ' αυτό το σοβαρό και, σε ορισμένα σημεία, αμφιλεγόμενο θέμα, εκφράστηκε επίσημα με το πολυσέλιδο βιβλίο του «Κλάδου Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος» που εκδόθηκε το έτος 2001 με τον τίτλο «ΜΝΗ-

ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ '40 ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΤΟ 1940-1944

ΚΛΑΔΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2001

Ποια ήταν όμως η στάση της Εκκλησίας της Ελλάδας κατά την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης; Η θέση της επίσημης Εκκλησίας της Ελλάδας πάνω σ' αυτό το σοβαρό και, σε ορισμένα σημεία, αμφιλεγόμενο θέμα, εκφράστηκε επίσημα με το πολυσέλιδο βιβλίο του «Κλάδου Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος» που εκδόθηκε το έτος 2001 με τον τίτλο «ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ '40 ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ – Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟ 1940-1944».

Στον πρόλογο αυτού του βιβλίου, που υπογράφεται από τον Αθηνών Χριστόδουλο, επισημαίνεται πως «Χωρίς αμφιβολία η Εθνική Αντίσταση (1941-1944) αποτελεί λαμπρό Έπος της νεώτερης ιστορίας του Λαού μας, γιατί επιβεβαιώνει μέσα από το αίμα και το δάκρυ των Αγωνιστών της τον ασίγαστο πόθο του Έλληνα για την

Ελευθερία και τις πολλαπλές θυσίες στις οποίες είναι διατεθειμένος να υποβάλλεται για να την εξασφαλίσει· μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι η Εκκλησία καθ' όλην αυτή την περίοδο στάθηκε ο φύλακας άγγελος του πονεμένου Λαού, το λιμάνι της παρηγοριάς του και ο θύλακας της σωτηρίας του».

Στα πλαίσια της προσπάθειας που καταβάλλουμε, με αυτό τον αναμνηστικό τόμο, να τιμήσουμε έναν αγνό αγωνιστή της Εθνικής μας Αντίστασης, το Λέανδρο Βρανούση, που αγωνίστηκε στις πρώτες γραμμές της Αντίστασης, και κινδύνεψε επανειλημμένα να χάσει και τη ζωή του, θα κάνουμε μια σύντομη αναφορά σε πρόσωπα που σχετίζονται με αυτόν τον αγώνα, που γνωρίστηκαν και συνδέθηκαν με το Λέανδρο Βρανούση και εκδήλωσαν, έμπρακτα, την αφοσίωσή τους στην Αντίσταση, μέσα από συγκεκριμένες αντιστασιακές οργανώσεις –του

ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ– στις οποίες μετείχε και ο Βρανούσης.

Ανάμεσα σ' αυτά τα πρόσωπα –και περιορίζομαστε μονάχα σ' αυτά– είναι ο μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης Ιωακείμ, ο μητροπολίτης Ηλείας Αντώνιος, ο μητροπολίτης Χίου Ιωακείμ και ο αρχιμανδρίτης Γερμανός Δημάκος, γνωστός, με το αγωνιστικό του όνομα Ανυπόμονος.

Απ' τη Βιθυνία η καταγωγή του μητροπολίτη Κοζάνης Ιω-

Ο μητροπολίτης Ιωακείμ στη Βίνιανη.

ακείμ. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής συνέβαλε στην ίδρυση επιτροπής στην Κοζάνη για την αντιμετώπιση της πείνας και της δυστυχίας των αδύνατων. Όταν η δράση του έγινε γνωστή από τους καταχτητές και κινδύνεψε να συλληφθεί, πέρασε στις ελεγχόμενες από το ΕΑΜ περιοχές, ανέλαβε εθνική δράση και προσχώρησε στο επαναστατικό κίνημα του ΕΑΜ που έγινε –όπως παραδέχεται, έστω και καθυστερημένα και η επίσημη Εκκλησία της Ελλάδας– «η μαζικότερη αντιστασιακή οργάνωση». Συνέβαλε αποφασιστικά στη συγκρότηση της ΠΕ-ΕΑ, και πήρε μέρος στο Εθνικό Συμβούλιο των Κορυσχάδων το Μάιο του 1944· εκεί γνώρισε το νεαρότερο εθνοσύμβουλο από τα Γιάννινα, το Λέανδρο Βρανούση, τον οποίο περιέβαλε με την αγάπη του και το θαυμασμό του.

Στην ιδιόχειρη διαθήκη του, συνταγμένη το Φεβρουάριο του 1958, γράφει:

«Συγχωρώ πάντας και ζητώ συγγνώμην παρά πάντων ους ακουσίως τυχόν επίκρανα εις τον μακρόν και πολυκύμαντον βίον μου εν εθνικοίς αγώσιν άχρι σήμερον καταναλωθέντα, και τελευταίον εις τον εθνικοαπελευθερωτικόν τοιούτον (1941-1944) ηγετικώς».

Το 1943 εντάχτηκε στο ΕΑΜ και ο μητροπολίτης Ηλείας Αντώνιος. Η κατάρτισή του, η βαθιά πνευματικότητά του, η απλότητα και το ανεπιτήδευτο του χαρακτήρα του, τον ανάδειξαν σε μια απ' τις σοβαρότερες προσωπικότητες της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδας. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής εκδηλώνει, με κάθε τρόπο, τη φιλοπατρία και τη φιλανθρωπία του. Η προσχώρησή του στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήταν επόμενο να προκαλέσει και τις ανάλογες αντιδράσεις των τοπικών παραγόντων της περιοχής της Μητρόπολής του. Πήρε κι αυτός μέρος στο Εθνικό Συμβούλιο των Κορυσχάδων. Με τα καλύτερα λόγια μιλάει και γι' αυτόν ο Λέανδρος Βρανούσης. Η Πελοποννησιακή Επιτροπή του ΕΑΜ τον ανακήρυξε αρχηγό της «εκτιμώντας τις αφοσιωμένες υπηρεσίες προς την πατρίδα, την αγάπη προς το λαό και τον σεβασμό του προς τα κυριαρχικά του δικαιώματα».

Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη φιλοπατρία και την αγάπη του προς το ποίμνιό του, όπως εκείνος τις εξέφρασε στα χρόνια της Κατοχής, μέσα από το δικό του αγώνα.

Οι μέρες όμως της Απελευθέρωσης βρήκαν την Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδας βαθύτατα διχασμένη. Πολλοί Ιεράρχες αντιμετώπιζαν με καχυποψία και εχθρότητα το

Ο μητροπολίτης Ηλείας Αντώνιος με αγωνιστές της Αντίστασης (1944).

ΕΑΜ. Η τοποθέτηση αυτή ήταν σύμφωνη με τον παραδοσιακό ρόλο της Εκκλησίας και τη στάση της απέναντι σε κάθε μορφή εξουσίας. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης εκδόθηκε, στις 25-11-1944, Εγκύκλιος της Ιεράς Συνόδου «Περί μη αναμίξεως των Κληρικών εις τα Πολιτικά Πράγματα». Στην εγκύκλιο αυτή, ανάμεσα σε άλλα, επισημαίνεται:

«Η Εκκλησία ούτε επιτρέπεται ούτε δικαιούται να μετέχη υφ' οιονδήποτε τύπον των πολιτικών αγώνων.

Όθεν προτρεπόμεθα Υμάς, όπως διατάξητε τον υφ' Υμάς κλήρον, ίνα απέχη εφεξής αυστηρώς πάσης συμμετοχής εις τους πολιτικούς αγώνας και τας πολιτικές οργανώσεις, περιορίζηται δε εις τα καθαρώς πνευματικά αυτού καθήκοντα και εξυπηρετή αποκλειστικώς τας πνευματικές ανάγκας των πιστών».

Κάτω από αυτό το πρίσμα, δεν εκπλήσσει καθόλου το γεγονός ότι, λίγους μήνες αργότερα, στις 12 Φεβρουαρίου 1945, συνήλθε η Ιερά Σύνοδος της Εκκλη-

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 90η.-ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30η.

Εν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Φεβρουαρίου 1945

ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ .Ἑρμ 9ῃ π.μ.

Ι. Προεδρεύοντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδωνος καὶ ἀπριωτίτου Προέδρου καλωσφένου, καὶ συνεδρεούντων τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Βελγίων κ.λ.κ. Χρυσόστομος, Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀνδρέου, Ἀλεξάνδρου Καλλινίκου, Ἀρτίμας Γεωργίου, Τριφυλίας κ.λ.κ. Ἀνθίμου, Μαντινείας κ.λ.κ. Προκοπίου, Ναυπακτίας κ.λ.κ. Γερμανοῦ, Θυμίου, Ἀιωνίου, Ἀργολίδος καὶ Αἰθωνίου, Γυθείου κ.λ.κ. Χρυσόστομος, καὶ Νεοχωρίου Γεωργίου, καρισταίων καὶ τοῦ τοῦ Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας κ. Δημητρίου Πετρακόπου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀρχιμ. Βασιλείου ἡρώδου, συνήλθεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος εἰς Συνεδρία τῇ 12ῃ Φεβρουαρίου καὶ τῇ συνήθει τῶν Συνεδρίων αἰσώθη.

Γενομένης σχετικῆς συζητήσεως:

Ἐκρίνετο, ὅτι καὶ πρὸς τοῦτο ἡ π. β. α. λ. λ. α. τοῖς εἰρημένους Μητροπολίταις Σεβίων καὶ Κοζάνης Ἰωακείμ καὶ Ἠλίας Ἀναγνώστη τὴν ἑκπεσὶν ἐπὶ τοῦ οἴκετου ὁρόνου, χρεώττει τοὺς ὁρόνους τοῦτους χρεώοντες ἐπὶ σήμερον καὶ εἰς τὴν εἰσὶν κληροσύν αὐτῶν εἰσὶν ἐν ἡ καρὸσα ἐνδοσὶς καὶ στῇ ὀριστικῇ καὶ ἐκτελεστικῇ τῷ ἑαυτοῦ μόνον τῆς Συντακτικῆς ἐκτελέσεως, ἐκ' ἡμερ. 13 ἡ καὶ ἐκτελεστικῇ διατάξεσιν τινῶν τοῦ Νομοῦ 671/1943 = περὶ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ Συνεδρία.

✓ Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Προεδρεύων.

✓ Ο ΒΕΛΓΙΩΝ ΚΑΛ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

✓ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛΙΝΙΚΟΣ.

✓ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛ ΑΝΘΙΜΟΣ.

✓ Ο ΑΡΤΙΜΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

✓ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΑΛ ΑΙΩΝΙΟΣ.

✓ Ο ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ ΚΑΛ ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ.

✓ Ο ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ ΚΑΛ ΓΕΡΜΑΝΟΣ.

✓ Ο ΘΥΜΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

✓ Ο ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ.

✓ Ο ΑΙΩΝΙΟΣ ΚΑΛ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

✓ Ο ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

✓ Ἀπριετὲς ἐκτελέσεως.

Εν Ἀθήναις τῇ 27-2-45

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

σίας της Ελλάδας, υπό την προεδρία του τότε μητροπολίτη Ιωαννίνων, Σπυρίδωνος, και επέβαλε στους μητροπολίτες Κοζάνης Ιωακείμ και Ηλείας Αντώνιο την έκπτωση από τον επισκοπικό θρόνο. Αργότερα, τον Ιούλιο του 1947, το Συνοδικό Δικαστήριο προχώρησε και στην καθαίρεση των δύο μητροπολιτών. Όμως η ίδια Εκκλησία, προέβη, το Νοέμβριο του 2000, στην πλήρη ηθική τους αποκατάσταση. Απένειμε στους δυο παραπάνω μητροπολίτες «το Παράσημον της Εκκλησίας της Ελλάδος, τον Χρυσούν Σταυρόν του Αποστόλου Παύλου» κρίνοντας, όπως αναγράφεται στη σχετική απόφαση, ότι «η παρέλευση 50 ετών από τότε δεν δικαιολογεί τη συντήρηση ενός κλίματος διχασμού και δίδουσα προς κάθε κατεύθυνση το μήνυμα της Εθνικής Ενότητας που επιβάλλουν οι καιροί».

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, στη Συνεδρία Αυτής της 7^{ης} Νοεμβρίου 2000, κατόπιν προτάσεως του Μακαριωπάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, απένειμε τό Παράσημον της Εκκλησίας της Ελλάδος, τόν Χρυσούν Σταυρόν του Αποστόλου Παύλου στόν μακαριστό Μητροπολίτη Σερβίων και Κοζάνης Ιωακείμ:

«... Έχομεν έντάξει στόν πίνακα τόν τιμηθησομένων καί τούς μακαριστούς Μητροπολίτας πρ. Ηλείας Αντώνιον καί πρ. Σερβίων καί Κοζάνης Ιωακείμ διά τήν προσφοράν των εις τήν Έθνικήν Αντίστασιν. Φρονώ ότι επέστη ό καιρός νά αποκαθαρθή ή Έθνική μας Ιστορία εις τό σημείον τό όποιον άφορά εις τήν προσφοράν της Αγίας μας Εκκλησίας εις τούς Έθνικούς Αγώνας, από αλλοιώσεις, διαστρεβλώσεις, παρεξηγήσεις καί παρερμηνείας αί όποίαι ύπήρξαν κατά καιρούς...».

(Συνεδρία Ιεράς Συνόδου Η' της 7^{ης} Νοεμβρίου 2000).

Η αποκατάσταση των μητροπολιτών Αντωνίου Ηλείας και Ιωακείμ Κοζάνης από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Την τύχη των μητροπολιτών Κοζάνης και Ηλείας είχε και ο μητροπολίτης Χίου Ιωακείμ. Δικάστηκε τον Ιούλιο του 1946 και τιμωρήθηκε με έκπτωση από το μητροπολιτικό θρόνο, με βάση αναληθείς κατηγορίες για έλλειψη ενδιαφέροντος προς το ποίμνιό του. Μετά την καταδίκη του από το Συνοδικό Δικαστήριο, ο Ιωακείμ δήλωσε:

«Εγώ, ως θρησκευτικός αρχηγός, δεν ανήκα σε καμιάν οργάνωσιν. Ανήκα μόνο στην Ελλάδα και μάλιστα στην εποχή της σκλαβιάς. Και όλοι γνωρίζομεν ότι σε τέτοιες εποχές η Εκκλησία παίζει σοβαρό ρόλο μέσα στην εθνική δράση. Θα διέπραττα έγκλημα εθνικόν εάν έδειχνα αδιαφορία. Σ' αυτό με υποχρέωσεν η συνείδησίς μου η εθνική και το παρελθόν μου ολόκληρον.

Ο μητροπολίτης Χίου Ιωακείμ.

Ο Ανυπόμονος

Το ΕΑΜ είναι μία εθνική οργάνωσις που εξαγρύπνησεν, εξενύχτησεν και εκινδύνεψεν για την οργάνωσιν της Εθνικής απελευθερώσεως. Τα βουνά και τα λαγκάδια όλης της Ελλάδος διαλαλούν και διακηρύττουν το τι προσέφερεν η οργάνωσις αυτή εις τον εθνικόν αγώνα».

Με τις οργανώσεις του ΕΑΜ επίσης συνεργάστηκαν οι μητροπολίτες Αττικής Ιάκωβος, Δριυνουπόλεως Δημήτριος, Μηθύμνης Διονύσιος και Ελασσόνος Καλλίνικος.

Δεν είναι λίγοι όμως και οι κληρικοί της πατρίδας μας που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους μέσα από τις αντιστασιακές οργανώσεις.

Γνωστός στο Πανελλήνιο για τη δράση στην περίοδο της Κατοχής, ο αρχιμανδρίτης Γερμανός Δημάκος, Ηγούμενος της μονής Δαδίου στην αρχή και στη συνέχεια της μονής Αγάθωνος που ανήκε στη Μητρόπολη Φθιώτιδας. Υπηρέτησε στο Στρατηγείο του ΕΛΑΣ ως αντιπρόσωπος της «Παγκληρικής Ενώσεως Ελλάδος» και πολιτογραφήθηκε στην ιστορία της Αντίστασης ως καπετάν-Ανυπόμονος. Έφερε στο περιβάλλον του Άρη Βελουχιώτη και στα ένοπλα τμήματα του αντιστασιακού ΕΑΜ το μήνυμα της αγωνιζόμενης Εκκλησίας. Τέτοιοι φλογεροί ρασοφόροι πατριώτες που πολέμησαν τον εχθρό με το ντουφέκι και με το σταυρό, υπήρξαν αρκετοί στα χρόνια της Αντίστασης.

III. Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Ο αγώνας του Ηπειρωτικού Λαού

Καμιά γωνιά της ελληνικής γης δεν έμεινε αμέτοχη σ' αυτόν τον αγώνα. Απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας έφταναν μηνύματα ενθουσιαστικά, για το ξεσκήωμα του λαού και της νεολαίας μας. Σ' αυτό το ξεσκήωμα η Ήπειρος έδωσε το μεγάλο «παρών». Ήταν ακόμα νωπές οι μνήμες απ' το έπος της Πίνδου. Οι πληγές απ' την επίθεση του Μουσολίνι δεν είχαν επουλωθεί. Η μια θυσία διαδεχόταν την άλλη. Επίκεντρο της Αντίστασης στην Ήπειρο τα Γιάννινα. Τα Γιάννινα, από παλιά, είχαν δημοκρατικές παραδόσεις. Το κίνημα της Εθνικής Αντίστασης αγκάλιασε και πολιτικοποίησε ακόμα πλατύτερες μάζες απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα, που περίμεναν, ύστερα απ' τον πόλεμο και την Αντίσταση, ένα κόσμο καινούριο, πιο διαφορετικό απ' τον κόσμο της προπολεμικής περιόδου και της Μεταξικής δικτατορίας. Από τέτοιους «μικρούς ανθρώπους», που μέσα απ' την αδυναμία τους ξεπερνάνε τα δικά τους όρια και αποτελούν την ελπίδα γι' αυτό τον καινούριο κόσμο, είναι γεμάτο το έργο του συμπατριώτη μας συγγραφέα, ανθρωπιστή, αγωνιστή και δασκάλου, **Δημήτρη Χατζή**.

Στο εθνικό κάλεσμα της πατρίδας ήρθε σκληρή η φωνή του Ηπειρώτη, γεμάτη θέρμη επαναστατική, οργή και γενναία απόφαση: Να ζήσει ελεύθερος και νοικοκύρης στον τόπο του, ή να πεθάνει άξια και τιμημένα. Την απόφαση αυτή την πήραν όλοι μαζί.

Οι Νέοι της Ηπείρου στον αγώνα

Ο Κ. Καλυβιώτης (Ανδρέας).

Σ' αυτή τη μαζική λαϊκή αντίσταση των πόλεων και των χωριών της Ηπείρου, σημαντικός υπήρξε ο ρόλος της νεολαίας μας. Ξεσηκώνεται, δίπλα και μαζί με το λαό μας, και προσανατολίζεται στα μεγάλα προβλήματα που την απασχολούν, κάτω από την καθοδήγηση και το ζωντάνεμα της ΕΠΟΝ που, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, είχε ιδρυθεί το Φλεβάρη του 1943. Η δράση της σε ζητήματα του λαού και της νεολαίας, σημειώνει σοβαρές επιτυχίες. Ήταν ένας πραγματικός συναγερμός ψυχών. Ποτέ άλλοτε η νεολαία της Ηπείρου δεν είχε φτάσει σε τέτοια ηθικά ύψη, με αυτό το ηρωικό πάθος, την ανήκουστη τόλμη και την περιφρόνηση του θανάτου.

Τον Απρίλιο του 1943 φτάνει στα Γιάννινα το ιδρυτικό και η διακήρυξη της ΕΠΟΝ. Η Γιαννιώτικη νεολαία αποδέχεται το Ιδρυτικό.

Ο Ανδρέας (Κ. Καλυβιώτης), οργανωτικός γραμματέας της ΕΠΟΝ Ηπείρου θυμάται:

«Η πρώτη συνδιάσκεψη αποφασίζει να γί-

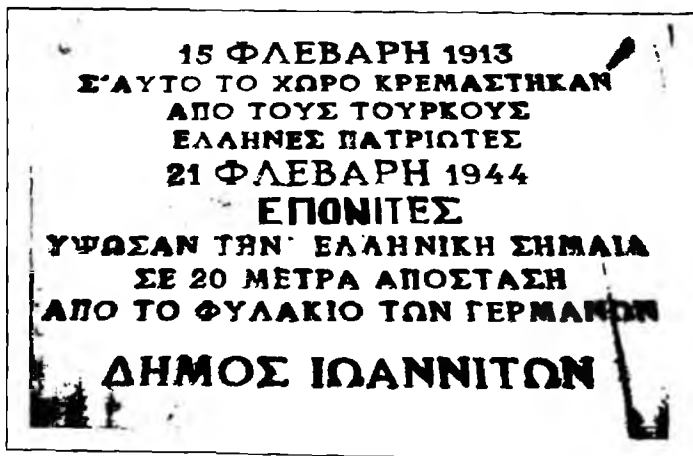
Επονίτες παρελαύνουν στα Γιάννινα.
Αριστερά με τις κοτσίδες η Μαρία Παπαβρανούση,
αδερφή του Λεάνδρου.

νει η ΕΠΟΝ η μαζικότερη οργάνωση της νεολαίας και ο βασικός πυρήνας αντίστασης στην Ήπειρο. Γρήγορα η οργάνωση απλώθηκε παντού. Οργάνουμε όλη την Ήπειρο. Φτιάχνουμε μια πρωτότυπη οργάνωση με γερό παράνομο μηχανισμό και με φωτεινά μυαλά που μοχλούσαν καθημερινά με άφθαστη μεθοδικότητα».

Σημαντική η δραστηριότητα των Επονιτών στην πόλη των Ιωαννίνων. Συχνά γέμιζαν τους δρόμους της πόλης με συνθήματα και προκηρύξεις εναντίον των κατακτητών. Οργάνωναν θεατρικές παραστάσεις, διαφωτιστικές ομιλίες, βοηθούσαν μ' όλες τις δυνάμεις τους την εθνική αλληλεγγύη που τόσο πολύτιμη στάθηκε εκείνα τα δίσεχτα χρόνια. Στην κεντρική πλατεία της πόλης μας Επονίτες αγωνιστές έστησαν περήφανα τη σημαία της λευτεριάς, σε απόσταση, είκοσι μόλις μέ-

τρων από το φυλάκιο των Γερμανών. Η ίδια ιερή φλόγα καίει στις ψυχές της νέας γενιάς και στην ύπαιθρο. Πολυάριθμες οι διαλέξεις, αγώνες για τη συγκέντρωση όπλων, επικίνδυνες αποστολές στην κατεχόμενη πατρίδα, έρανοι για τα θύματα του αγώνα και τις οικογένειές τους. Γίνονται έτσι οι νέοι μας στην Ήπειρο οι φλογεροί κήρυκες του ξεσηκωμού. Διεξάγουν σκληρό αγώνα. Σ' αυτό τον αγώνα δεν είναι μόνοι. Σε λίγο μόλις καιρό κοντά τους βρίσκεται ό,τι πιο εκλεκτό είχε να παρουσιάσει αυτός ο τόπος απ' το πνευματικό και καλλιτεχνικό του δυναμικό. Επιστήμονες, ποιητές, λογοτέχνες. Προσφέρουν τα πάντα μ' ανιδιοτέλεια, αγωνίζονται να φέρουν την πρόοδο και τον πολιτισμό στην παραμελημένη ύπαιθρο. Γιατροί, όπως ο Σκοπούλης, ο Αποστολίδης και ο Ρογκότης, οργώ-

νουν και τα πιο απομακρυσμένα χωριά της Ηπείρου και πασχίζουν να γιατρέψουν τη φτωχολογιά. Ποιητές και καλλιτέχνες, όπως ο Κοτζιούλας και ο Βρανούσης, εμψυχώνουν με ποιήματα, με ομιλίες και με άρθρα, στον παράνομο τύπο, το φρόνημα του λαού. Στιγμές εθνικού μεγαλείου και ηθικής ανάτασης ζει ολόκληρη η Ήπειρος.

Οι Ηπειρώτισσες στην Αντίσταση

Μακροχρόνια η παράδοση και βαριά η κληρονομιά των γυναικών στην Ήπειρο. Έλαβαν μέρος σε όλους τους αγώνες της ιδιαίτερης πατρίδας μας για τη λευτεριά και την εθνική της αποκατάσταση. Οι μαύρες συνθήκες τις διπλής Κατοχής στην Ήπειρο τις έφεραν στην πρώτη γραμμή του αγώνα. Κι όταν ο αγώνας γιγάντωσε κι αντήχησε παντού το αντάρτικο ντουφέκι, αυτές πάλι παίρνουν ενεργό μέρος. Κάνουν, με τη συμμετοχή τους, σίγουρα τα μετόπισθεν των αγωνιστών μας. Αντικαθιστούν σ' όλα τα πόστα τους νέους που έχουν αφοσιωθεί στον αγώνα. Τρέχουν ακόμα στα πρόχειρα νοσοκομεία που στήνουν οι αντάρτες, και στην πρώτη γραμμή της μάχης γίνονται τραυματιοφορείς και νοσοκόμες. Αναδεικνύονται έτσι εκατοντάδες ηγετικά στελέχη στις πόλεις και στα χωριά. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει η μορφή της αξέχαστης **Μαργαρίτας Μολυβάδα**.

Όσοι συνεργάστηκαν μαζί της έμειναν έκθαμβοι μπροστά στο ήθος της, την ανιδιοτέλειά της, τον αξεπέραστο χαρακτήρα της, την αφοσίωσή της στην Οργάνωση. Γνωρίσματα όμως που της στοίχισαν τη ζωή. Συλλαμβάνεται και πέφτει θύμα συνεργατών των Γερμανών.

Ξέρουν όμως καλά οι Ηπειρώτισσες

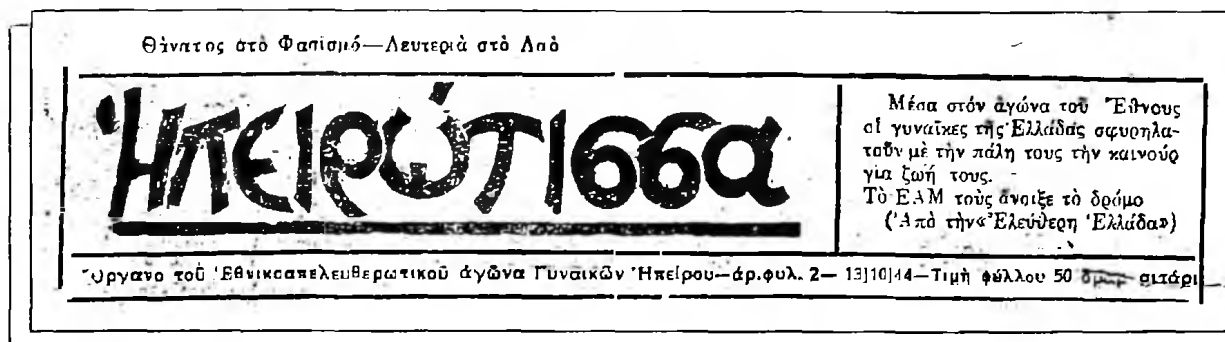

Η Ελληνίδα στον ένοπλο αγώνα.

Στο κέντρο ο Γιάννης Πρίντζος: δίπλα η Λύκα, η Λέβη, η Μαργαρίτα Μολυβάδα, η Αλεξ. Παπανικολάου-Παπαζήση, η Νίνα Παπλωματά, η Ευτυχία Πρίντζου, επαγγελματίες αδελφές, η Λάζαρη-Τρεμπέλη, η Αντιγόνη Μήτσιου, εθελόντριες άρρωστοι-τραυματίες νοσοκόμοι (25 Μαρτίου 1941).

πως αγώνας χωρίς συστηματική ενημέρωση και διαφώτιση δε γίνεται. Νιώθουν έτσι την ανάγκη να εκδώσουν και εφημερίδα. Τίτλος της εφημερίδας: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΑ», και υπότιτλος «Όργανο του Εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα Γυναικών Ηπείρου». Τιμή κάθε φύλλου «50 δράμια στάρι».

Το τέλος του άξονα πλησιάζει και η «Ηπειρώτισσα», με κύριο άρθρο της, καλεί όλες τις Ηπειρώτισσες «στο πόδι για την τελική νίκη» και εξηγεί τους λόγους της έκδοσής της:

«Σε τέτοιες ώρες –γράφει– που η χώρα μας και ολόκληρη η Ευρώπη δονείται με το σύνθημα «ξεπάστρεμα στο φασισμό» έρχεται και η έκδοση του πρώτου φύλλου της «Ηπειρώτισσας». Βγαίνει για να διατρανώσει την αφοσίωση και την πίστη της γυναίκας της Ηπείρου στον αγώνα για τη λευτεριά, την απόφασή της να κρατήσει στα χέρια της και να ολοκληρώσει τα δικαιώματά της που κατάχτησε με τις μέχρι τώρα θυσίες της.

Ηπειρώτισσες! Σεις που στο σημερινό τιτάνειο αγώνα βοηθήσατε, σταθήκατε στοργικά στους λαβωμένους, πήρατε τα όπλα και πολεμήσατε με κάθε μέσο τον εχθρό!

Εμπρός! Όλες μαζί οργανωμένες να συνεχίσουμε την πάλη μας για τη ζωή, να εντείνουμε τον αγώνα μας, με το όπλο στο χέρι, για την τελική νίκη».

Αυτές ήταν οι θρυλικές Ηπειρώτισσες. Η επιβίωση των θρυλικών Αμαζόνων. Η προσωποποίηση του πολεμικού και πατριωτικού πνεύματος, οι χιλιотραγουδισμένες ιέρειες της θεάς λευτεριάς. Με τους αγώνες και με τις θυσίες τους ανέβηκαν δικαιωματικά το ατσαλένιο βάθρο και άνοιξαν διάπλατα το δρόμο για να ζήσουν ισότητα με τον άντρα, με πλήρη σεβασμό στον εαυτό τους και στους άλλους και συνετέλεσαν, ως πρωτεργάτριες, στο χτίσιμο μιας κοινωνίας ελεύθερης και πολιτισμένης.

IV. Ο ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

1. Η ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ

Από την Αθήνα στα Γιάννινα και από τα Γιάννινα στο βουνό

Το δράμα της διπλής Κατοχής παιζόταν, με αμείωτο ρυθμό, στην Ήπειρο. Παράλληλα όμως, στον ίδιο χώρο, εκδηλωνόταν, μέρα με τη μέρα όλο και πιο έντονο, το μεγαλείο της Αντίστασης του Ηπειρωτικού λαού. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ο νεαρός τότε φοιτητής Λέανδρος Βρανούσης γύριζε από την Αθήνα στα Γιάννινα, το καλοκαίρι του 1942. Είχε ζήσει στην πρωτεύουσα τις πρώτες πατριωτικές κινήσεις και είχε αποκτήσει πλούσιες εμπειρίες. Η ιταλο-γερμανική Κατοχή και τα φοβερά επακόλουθά της συσπείρωναν τους Γιαννιώτες σε πανεθνική αντίσταση. Στην πρώτη γραμμή των αγώνων οι νέοι. Σ' αυτούς τους νέους εντάσσεται και ο Βρανούσης. Μοιράζεται μαζί τους τις πίκρες και τα βάσανα, παράλληλα όμως και το μεγαλείο της Αντίστασης. Παιδί του λαού ο ίδιος δίνει μαζί με τα άλλα παιδιά του Γιαννιώτικου λαού τον κοινό αγώνα. Είχε γύρω από αυτό το θέμα ξεκαθαρισμένες αντιλήψεις. Με διαμορφωμένη την ιστορική του συνείδηση ήξερε πως τα άτομα δεν μπορούν να υπάρξουν ιστορικά έξω και μακριά από την κοινωνία. Εκείνη τα γεννάει από τον κόλπο της και τα προβάλλει. Ό,τι έχει σαν ηθική οντότητα να επιδείξει το άτομο, τις βλέψεις, τους καημούς, το πνεύμα του, όλα τα οφείλει στο κοινωνικό περιβάλλον που το έθρεψε και το ανάστησε με τις

Καμαρωτά χαρούμενα νιάτα.

παραδόσεις του και τους θεσμούς του, με τους αγώνες του και τα οράματά του. Αυτοί οι αγώνες και αυτά τα οράματα διατηρούν ακμαίο το αγωνιστικό φρόνημα του Βρανούση και κρατάνε αδούλωτη την ψυχή του στο σκληρό αγώνα που διεξάγει η πατρίδα του. Πρωτοστατεί στην έκδοση και στη διάδοση του παράνομου τύπου. Πριν ακόμη κάνουν την εμφάνισή τους, κατά τρόπο συστηματικό, στα βουνά οι αντάρτες, στα Γιάννινα ο Βρανούσης και μερικοί ακόμα τολμηροί πατριώτες, με μυστικές ραδιοφωνικές συσκευές, καταγράφουν τις νυχτερινές εκπομπές των συμμαχικών ραδιοσταθμών (Λονδίνου, Καΐρου, Μόσχας) και τις κυκλοφορούν το πρωί σε πολυγραφημένα δελτία.

Κάθε βράδυ, λίγο πριν σταματήσει η κυκλοφορία, τα μεγάφωνα των κατα-

χτητών στην κεντρική πλατεία της πόλης μας μετέδιδαν εκκωφαντικά τα πολεμικά ανακοινωθέντα τους, που διαλαλούσαν τις νίκες του Άξονα σ' όλα τα μέτωπα. Οι Γιαννιώτες όμως περίμεναν το πρώι το πολυγραφημένο δελτίο, για να μάθουν την

αλήθεια. Δελτία ειδήσεων, πολεμικά ανακοινωθέντα, προκηρύξεις και μικρές εφημερίδες διοχετεύονταν από χέρι σε χέρι και έφταναν σε κάθε σπίτι, μαγαζί ή γραφείο. Στην έκδοση, διακίνηση και διανομή του παράνομου τύπου πρωτοστατούσαν οι νέοι και οι νέες της πόλης μας. Ανάμεσά τους, από τους πρώτους, κι ο νεαρός τότε Βρανούσης.

Η δράση του στα Γιάννινα, με κορύφωση την εκδήλωση για τον Παλαμά, το Φλεβάρη του 1943, ήταν αρκετή για να περιληφθεί ο Βρανούσης στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων που επακολούθησαν.

Ξεφεύγοντας τα νυχτερινά μπλόκα των Γερμανών, εγκατέλειψε την πόλη, κατέφυγε στα Ζαγοροχώρια και έζησε όλη την ηρωική εκείνη περίοδο (ως την Απε-

Ο Λεάνδρος και ο Στάθης στην Αντίσταση.

λευθέρωση και ως τη Βάρκιζα) τη σκληρή ζωή των ανταρτών. (Τον ίδιο δρόμο για το βουνό είχαν πάρει, πριν απ' αυτόν, τα δυο μεγαλύτερα αδέρφια του: Ο Θωμάς, καταδικασμένος από το ιταλικό στρατοδικείο της Άρτας, είχε δραπετεύσει από τις φυλακές της Κέρκυρας, όταν έπεσε ο Μουσολίνι, και είχε καταφύγει στο βουνό. Ο Στάθης, έφεδρος αξιωματικός στο Τεπελένι, με Αριστείον Ανδρείας και προαγωγή επ' ανδραγαθία, είχε ξεφύγει τη σύλληψη, όταν οι Ιταλοί μάζεψαν από τα Γιάννινα και πήραν ομή-

ρους όλους τους αξιωματικούς, και διοικούσε τώρα το II/85 Τάγμα του ΕΛΑΣ, που σφυροκοπούσε την οδική αρτηρία Ιωαννίνων-Μετσόβου. Πριν ενταχθεί στα ένοπλα τμήματα ο αστράτευτος ως τότε και αγύμναστος Βρανούσης, οι εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις της περιοχής τον χρησιμοποίησαν στο Πανηπειρωτικό Συμβούλιο της ΕΠΟΝ και στο τυπογραφείο της χαράδρας του Βίκου.

«Το τυπογραφείο αυτό –γράφει ο Κ. Γρίβας, μέλος του Προεδρείου του Συμβουλίου Περιοχής της ΕΠΟΝ– το βγάλαμε από τα Γιάννινα, λίγο-λίγο, μέσα σε χωριάτικους ντορβάδες που τους περνούσαν από τα *Posia di Bloco*, 16χρονα Επονιτάκια. Ο Λέανδρος Βρανούσης, με το Βασίλη Γκογιάννη και τον Τάτση Αποστολίδη ήταν η μορφωτική επιτροπή. Οι μονογραφίες του Βρανούση «Αθανάσιος Ψαλίδας» και «Ρήγας» εκδόθηκαν για πρώτη φορά από το Συμβούλιο Περιοχής Ηπείρου της ΕΠΟΝ το 1944, στο τυπογραφείο της ΕΠΟΝ, στο Μονοδέντρι. Αργότερα, φυσικά, εκδόθηκαν τα ομώνυμα έργα πλουτισμένα».

Και ο Λέανδρος Βρανούσης θα προσθέσει:

«Από τα Γιάννινα κατέληξα στα τυπογραφεία του Συμβουλίου Περιοχής της ΕΠΟΝ. Πρώτα μας κατέβασαν στα καμποχώρια –Λιγοψά, Βατατάδες– έπειτα αποσυρθήκαμε στη χαράδρα του Βίκου, στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής, που κρέμεται σαν περιστεριώνας πάνω απ' το βάραθρο. Εκεί βγάλαμε την εφημερίδα «Λεύτερα Νιάτα», αργότερα «Ηπειρώτικα Νιάτα», προκηρύξεις και άλλα έντυπα».

Μια προκήρυξη για την 21η Φεβρουαρίου 1944 (την επέτειο της απελευθέρωσης του 1913), τυπωμένη σε χιλιάδες αντίτυπα, τη φορτώθηκε ο ίδιος και τη μετέφερε (δέκα ώρες μέσα στα χιόνια), για να διοχετευθεί μέσα στην πόλη. Με έναν τρουβά ή δισάκι στον ώμο, μπήκε κρυφά στα Γιάννινα, παρέδωσε το επικίνδυνο φορτίο, αλλά πριν ξαναβγεί και πάλι στο βουνό, έζησε την εφιαλτική νύχτα του μεγαλύτερου μπλόκου που γνώρισε η πόλη μας –200

Το τυπογραφείο με το Φ. Δαγκλή.

Εφημερίδες του βουνού. Αριστερά ο Λέανδρος.

νέπνευσαν στο Βρανούση ένα ποίημα που πολλούς συγκίνησε στον καιρό του. Είναι *Το Τραγούδι του Σύνδεσμου*, γνωστότερο με τον τίτλο «*Σε γέλασα κι απόψε, Γερμανέ!*». Στα «*Λεύτερα Νιάτα*» τυπώθηκαν και άλλα ποιήματα του βρανούση, εμπνευσμένα από τα τραγικά γεγονότα της εποχής. Όλα τα ποιήματα αυτά θα τα δούμε στο οικείο κεφάλαιο.

Από τη μορφωτική δράση στο τυπογραφείο, στα ένοπλα τμήματα. Αρχικά, λέβαια, στα τμήματα της ΕΠΟΝ, στην περιοχή του Καπέσοβου. Εκεί τον βρήκε ο Τάτσης Αποστολίδης ο οποίος θυμάται:

«Την άνοιξη του 1944 έφτασα στο Καπέσοβο. Μπήκα σε ένα αρχοντικό δί-
τατο. Με υποδέχτηκε ο Λέανδρος Βρανούσης, με τακτοποίησε, με σύστησε
τους άλλους, μου έδωσε και το ψευδώνυμο: Από εδώ και πέρα είσαι ο Ρήγας,
μου είπε».

Στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής στο Βίκο.

συλλήψεις εκείνη τη νύ-
χτα! (Η Γκεστάπο δε
βρήκε τότε το Βρανούση
και συνέλαβε τον πατέ-
ρα του—πατέρα τριών
ανταρτών).

Οι επικίνδυνες απο-
στολές, του ίδιου και άλ-
λων νεαρών παλικαριών,
που μπαινόβγαιναν στην
κατεχόμενη πόλη ή όρ-
γωναν τα βουνά ως
«σύνδεσμοι, αγγελιοφό-
ροι και ταχυδρόμοι από
χωριό σε χωριό και από
φυλάκιο σε φυλάκιο,

Έρθε όμως η ώρα που
έπρεπε να αφήσουν τα
γραφεία και τις προκηρύ-
ξεις και, σύμφωνα με το
σύνθημα της Κεντρικής
Επιτροπής, έπρεπε να
πιάσουν στα χέρια τους
τα όπλα. Έτσι ο Λέαν-
δρος εντάχτηκε στα τμή-
ματα του ΕΛΑΣ και συγ-
κεκριμένα στην VI Τα-
ξιαρχία. Από το Ρογκοβό
στο Βίκο, από την Κόνι-
τσα στο Τσεπέλοβο και
σε άλλα Ζαγοροχώρια,
μέχρι το Μάιο του 1944.
οπότε έφυγε, εκλεγμένος
Εθνοσύμβουλος για τους

Κορυσχάδες Ευρυτανίας. Σκληρή, αλλά και ωραία συνάμα. η ζωή του Λεάνδρου στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές της Ηπείρου. Έζησε, αλλά και συνέβαλε και ο ίδιος, σε μια τέλεια κοινωνική οργάνωση. Ανάμεσά τους αναπτύχθηκαν γνήσιοι πατριωτικοί δεσμοί, καλλιεργήθηκε από όλους η αδελφoσύνη, η αλληλεγγύη και η αλληλοβοήθεια. Προπαντός όμως, εκείνες τις δύσκολες ώρες, «πάνω στα τιμημένα βουνά της Ηπείρου –όπως έλεγε ο ίδιος αργότερα– δημιουργήθηκαν ελεύθεροι και υπεύθυνοι πολίτες, που ήταν πρόθυμοι να αγωνίζονται και να θυσιάζονται για την πατρίδα και για τα πανανθρώπινα ιδανικά, να πρωτοστατούν σε κάθε ανώτερη εκδήλωση του δημόσιου βίου, να μπαίνουν μπροστάρηδες στους αγώνες του λαού για μια ελεύθερη και γεμάτη αξιοπρέπεια ζωή, και να εκπληρώνουν στο ακέραιο το καθήκον τους».

Ο Λεάνδρος με τα απομεινάρια
απ' τις συγκρούσεις.

Θέλησαν να ζήσουν ελεύθεροι –και αληθινά έζησαν– γιατί φάνηκαν πρόθυμοι να πάθουν. Θέληση, σε τελευταία ανάλυση, σημαίνει καθήκον. Καθήκον, πάλι, σημαίνει θυσία. Και δεν είναι λίγοι εκείνοι που θυσιάστηκαν. Αυτούς θα θυμηθεί και προς αυτούς θα εκφράσει το θαυμασμό του αργότερα ο Βρανούσης, σε συνέντευξή του που παραχώρησε σε αθηναϊκή εφημερίδα, χαρακτηρίζοντας την εποχή της Αντίστασης, ως την κορυφαία στιγμή της Ιστορίας.

«Είμαι, πράγματι συγκινημένος –είπε στη συνέντευξή του– και με δέος αναλογίζομαι και σκέφτομαι, σαν γυρίζω στα χρόνια εκείνα, τους νεκρούς και τους

Επώνυμον <u>Παπαβρανούσης</u> Όνομα <u>Λεάνδρος</u> πατρός <u>Ιωάννης</u> μητρός <u>Ασπασία</u> Γεννηθείς εν <u>Γρεβενίτιον</u> Έτος γεννήσεως <u>1921</u> Εθνικότης <u>Ελληνική</u> Υπηκοότης <u>Ελληνική</u> Επάγγελμα <u>Φοιτητής εν Φιλολογία</u> Τόπος διαμονής <u>Ιωάννινα</u> Όδός <u>Ανδρονίκου αρ. 10</u> Εν Ιωαννίνους τη 18 Απριλίου, 1944 Ο ΑΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ GRIECHISCHER STAAT ΝΟΜΟΣ <u>Ιωάννινα</u> PRÄFECTUR ΔΗΜΟΣ <u>"</u> STADT ΚΟΙΝΟΤΗΣ <u>Greweniti</u> GEMEINDE № 3254 Υπογραφή του ιδιοκτήτη Unterschrift des Besitzers <i>Γ. Βρανούσης</i>	Familienname <u>Papavranousis</u> Name <u>Leander</u> Name des Vaters <u>Johannes</u> der Mutter <u>Aspasia</u> Geboren in <u>Greweniti</u> Am <u>1921</u> Nationalität <u>Griechische</u> Staatsangehörigkeit <u>Griechische</u> Beruf <u>Student in Philologie</u> Wohnhaft in <u>Joannina</u> Strasse <u>Androniku Nr. 10</u> <u>Joannina den 18 April 1944</u>
--	--	--

Η ταυτότητα του Βρανούση.

σακατεμένους, τα παλικάρια πούμειναν στα βουνά και στα διάσελα. Για ένα αγώνα εθνικό, πατριωτικό. Εκείνοι ήταν οι πραγματικοί ήρωες. Πιστεύω μάλιστα ότι κανένας από τους συνομήλικούς μου τότε, των 18 έως 20 χρόνων, δεν πίστευε ότι έκανε αυτό που λένε σήμερα ηρωισμό, ή ότι ξεπέρασε τον εαυτό του. Ήταν τότε κάτι το αυτονόητο. Η πατρίδα σκλαβωμένη. Κάθε πατριωτική φωνή σήμανε συναγερμό. Απλά ακολουθήσαμε τη φωνή του καθήκοντος».

Εκλεγμένος Εθνοσύμβουλος στο Εθνικό Συμβούλιο των Κορυσχάδων

Η δράση του εκείνη, στην πόλη και στο βουνό, ανάδειξε το Βρανούση στην κοινή αναγνώριση. Έτσι, το Μάιο του 1944, ήταν ένας από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους της πόλης μας στο Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ. Ήταν αυτή η εκλογή επιβράβευση των μέχρι τότε αγώνων του, της μέχρι τότε προσφοράς του. Βρέθηκε στους Κορυσχάδες ανάμεσα σε μορφές αγωνιστικές που βάδιζαν ακούραστοι προς την ολοκλήρωση του αγώνα για την εθνική λευτεριά, για την εδραίωση της λαϊκής κυριαρχίας, για την πραγματοποίηση μιας πανεθνικής ενότητας.

Η πόλη των Ιωαννίνων έστειλε στο Εθνικό Συμβούλιο τρεις αντιπροσώπους: τον παλιό φιλελεύθερο Αλκιβιάδη Λούλη, το Λευτέρη Κολοβό, καθηγητή των Μαθηματικών, και το Λέανδρο Βρανούση, τον εικοσάχρονο τότε φοιτητή της φιλολογίας. Ήταν το νεαρότερο μέλος της Εθνοσυνέλευσης εκείνης της Ελεύθερης Ελλάδας. Μόλις πήρε το μήνυμα για την εκλογή του, η ψυχή του, όπως γράφει ο ίδιος, γέμισε από εθνική περηφάνια: Έβλεπε τη συγκρότηση του Εθνικού Συμβουλίου ως σταθμό σημαντικό του αγώνα και αυτό ήταν εύλογο, γιατί πάνω στα λεύτερα βουνά της πατρίδας μας το πρώτο κυρίαρχο λαϊκό σώμα έπαιρνε σάρκα και οστά.

Επονοελασίτης, στο 85ο Σύνταγμα, ο Βρανούσης πήρε το μήνυμα για την εκλογή του.

Εθνοσύμβουλοι Ηπείρου και Μακεδονίας. Με το σταυρό ο Λέανδρος.

«Μαζί με τους άλλους Εθνοσύμβουλους από την Ήπειρο –γράφει– συγκεντρωθήκαμε στα Ζαγοροχώρια και από εκεί, μόλις ήρθε το μήνυμα, κάναμε, θυμάμαι, πορεία 14 μέρες· Μέτσοβο, Άραχθος, περάσαμε διάφορα χωριά και μετά στο Καρπενήσι, τη Βίνιανη, με κατάληξη τους Κορυσχάδες. Τι ήταν το Εθνικό Συμβούλιο για ό-

σους τόζησαν; Κάτι συγκλονιστικό. Πρώτη φορά ο μαχόμενος, ο καθημαγμένος αυτός λαός, έχτιζε μια Κυβέρνηση. Βλέπαμε τις προσωπικότητες του αγώνα. Βλέπαμε ότι είχαμε Ελεύθερη Ελλάδα. Και μετά οι μνημειώδεις διακηρύξεις, πράξεις κι αποφάσεις για την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τη Δικαιοσύνη· οι πρώτοι λαϊκοί θεσμοί. Έχω την τιμή να έχω υπογράψει κι εγώ αυτά τα μνημειώδη ντοκουμέντα».

Είχε, παράλληλα, ο Βρανούσης την τιμή και τη χαρά να συναντήσει και να συνομιλήσει, στα διαλείμματα των εργασιών της Εθνοσυνέλευσης, με αγαπημένα του γνωστά πρόσωπα, εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών. Εκεί συνάντησε –και φωτογραφήθηκε μαζί τους– τον Πρόεδρο της ΕΠΟΝ, καθηγητή και ακαδημαϊκό, Γ. Γεωργαλά, το

Στην πρώτη σειρά: ο Γ. Γεωργαλάς (καθιστός, με τα γυαλιά), καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Ακαδημαϊκός, Πρόεδρος του Κεντρικού Συμβουλίου ΕΠΟΝ, και δίπλα του ο παιδαγωγός Κ. Σωτηρίου. Πίσω από τον καθηγητή Γεωργαλά, όρθιος, ο φοιτητής Λ. Βρανούσης, Εθνοσύμβουλος Ιωαννίνων.

μέλος του προεδρείου της, παιδαγωγό Κ. Σωτηρίου, το συμπατριώτη του και φίλο, Δημήτρη Χατζή, τον παλαίμαχο δημοσιογράφο, Νίκο Καρβούννη, το σκηνοθέτη, λογοτέχνη και θεατρικό συγγραφέα, Βασίλη Ρώτα, και άλλες εκλεκτές προσωπικότητες που είχαν σπεύσει εκεί, γιατί έβλεπαν στο Εθνικό Συμβούλιο των Κορυσμάδων τη δικαίωση των ως τότε σκληρών αγώνων, που δημιουργούσε στο Έθνος τη βεβαιότητα για μια καινούρια, προοδευτική και πολιτισμένη σταδιοδρομία.

«Είχα την τύχη –γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης– να γνωρίσω το Νίκο Καρβούννη στα θαλερά γεράματά του, το Μάιο του 1944, και άκουσα από το στόμα του τις αναμνήσεις του από το Γρεβενίτι του 1912, στο χωριό Κορυσμάδες, κοντά στο Καρπενήσι, όπου βρέθηκα κι εγώ Εθνοσύμβουλος Ιωαννίνων. Σε κάποιο διάλειμμα ο αλησμόνητος Δημ. Χατζής, με παρουσίασε στο Νίκο Καρβούννη. Όταν άκουσε το επώνυμό μου ο Καρβούννης έσπευσε να συμπληρώσει: Εθνοσύμβουλος Ιωαννίνων, αλλ' όχι από τα Γιάννινα, από το Γρεβενίτι ασφαλώς. Και συνέχισε: Τι τον είχες τον κυρ-Στάθη Παπαβρανούση; Του είπα πως ήταν πάππος μου. Με ρώτησε αν σώζεται ακόμα το αρχοντικό εκείνο στο Γρεβενίτι,

όπου τον είχε φιλοξενήσει δυο φορές ο κυρ-Στάθης. Λυπήθηκε, όταν του είπα ότι το έκαψαν οι Ιταλο-γερμανοί, και άρχισε να μου λέει σε ποιον οντά του σπιτιού ήταν ο Ρώμας με το Μαβίλη, πώς κατόπτευαν τις κινήσεις των ελληνικών και των τουρκικών τμημάτων από την ταράτσα, πώς βγήκαν τη νύχτα με δαδιά να βρουν και να ξεθάψουν κρυμμένα πυρομαχικά».

Χρόνια ολόκληρα αργότερα θυμόταν με συγκίνηση τις αλησμόνητες εκείνες στιγμές –ας ήταν και σύντομες– που έζησε στους Κορυσχάδες, το Μάιο του 1944.

«Τάβλεπα όλα –γράφει– με βαθιά συγκίνηση. Και επειδή τότε ασχολούμουν με την ιστορία, το μυαλό μου πήγαινε στις μεγάλες στιγμές που πέρασε η ανθρωπότητα, και ειδικά ο λαός μας. Θυμόμουν πως έλεγα ότι κάπως έτσι θάταν το '21· έτσι θάταν οι πρώτες συνελεύσεις, έτσι θα ονειρευόταν η Φιλική Εταιρία, όταν έκανε τις πρώτες συναθροίσεις της. Τι ήταν αυτοί; Μια χούφτα άνθρωποι. Και θαύμαζα, τότε, όχι εμάς τα παιδιά, θαύμαζα τους γέρους και τις γριές. Χωριά δυο και τρεις φορές καμένα απ' τον κατακτητή, και σούλεγαν αγέρωχα: Θα τα πληρώσετε μια μέρα».

Και καταλήγει:

«Ο αγώνας δεν πήγε χαμένος. Έγιναν κοινή συνείδηση τα ιδανικά του. Η κοίτη της δημοκρατίας και της προκοπής έγινε πια πολύ ευρύτερη. Αυτό είναι το ορμητικό ποτάμι που πάντα προχωρά μπροστά. Σίγουρα θα βγει στη θάλασσα. Δε βγαίνει ποτέ πίσω».

Με τέτοια ιδανικά ήταν ποτισμένοι οι νεαροί Εθνοσύμβουλοι των Κορυσχάδων, εκλεγμένοι απ' τον ελληνικό λαό με βάση τον ηρωικό τρίχρονο αγώνα τους. Οι κοινές και αταλάντευτες επιδιώξεις τους κατέστησαν το Εθνικό Συμβούλιο αληθινή συμπλήρωση της αγωνιστικής πανοπλίας του Έθνους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ		ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΕΑΜΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ	
ΟΝΟΜΑ NOM	ΔΕΑΝΔΡΟΣ		
ΕΠΩΝΥΜΟ PRENOMS	ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ - ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ		
ΠΑΤΕΡΑ PERE	ΙΩΑΝΝΗΣ		
ΧΡΟΝΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ DATE DE NAISSANCE	1921		
ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ LIEU DE NAISSANCE	ΙΩΑΝΝΙΝΑ		
ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ORGANISATION DE RESISTANCE	ΕΑΜ: ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ ΕΘΝΟΣΥΜΒΟΥΛΙΟ		
ΤΟΠΟΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ LIEU D'ACTIVITE DE RESISTANCE	ΗΠΕΙΡΟΣ		
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ADRESSE	ΑΘΗΝΑΣΙΑΔΟΥ 4 ΑΘΗΝΑ		
ΑΡ. ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ No DE CARTE D'IDENTITE	A: 101450		
ΑΡΙΘΜΟΣ Γ. ΜΗΤΡΙΚΗΣ No DE REGISTRE	57		
ΑΕΦΗΑ O PROTECTOR	8		
Ο ΠΡΟΪΚΤΗΣ O PROTECTOR	ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ		

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ, Δεκεμβριανά, Βάρκιζα

στα Ζαγοροχώρια, και εντάσσεται ξανά στο 85ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Γερμανών εντείνονται. Αυτές εμπνέουν το Λέανδρο Βρανούση και γράφει, τον Ιούλιο του 1944, ένα άλλο ποίημα, σε στίχους δημοτικού τραγουδιού, με τον τίτλο: «Ήρθαν φουσάτα βάρβαρα στα λεύτερα βουνά μας». Οι αγώνες των παιδιών της Ελλάδας συνεχίζονται, με αμείωτο ρυθμό, και επιφέρουν το τελειωτικό χτύπημα στο βάρβαρο κατακτητή.

Φτάνουμε, έτσι, στις 12 Οκτωβρίου 1944.

Η Αθήνα, και μαζί μ' αυτή, ολόκληρη η Ελλάδα, ζούσε τις τελευταίες ώρες της σκλαβιάς της. Η σκληρή πάλη του ελληνικού λαού, όπως αυτή εκδηλώθηκε κατά τα τέσσερα χρόνια της Εθνικής μας Αντίστασης, απέδωσε τους καρπούς της. Ο ξένος τύραννος που ρήμαξε επί τριάμιση χρόνια τον τόπο έφευγε πανικόβλητος και ο αιματοβαμμένος τόπος μας έδειχνε πως θα περνούσε ομαλά στην ελεύθερη πολιτική ζωή του.

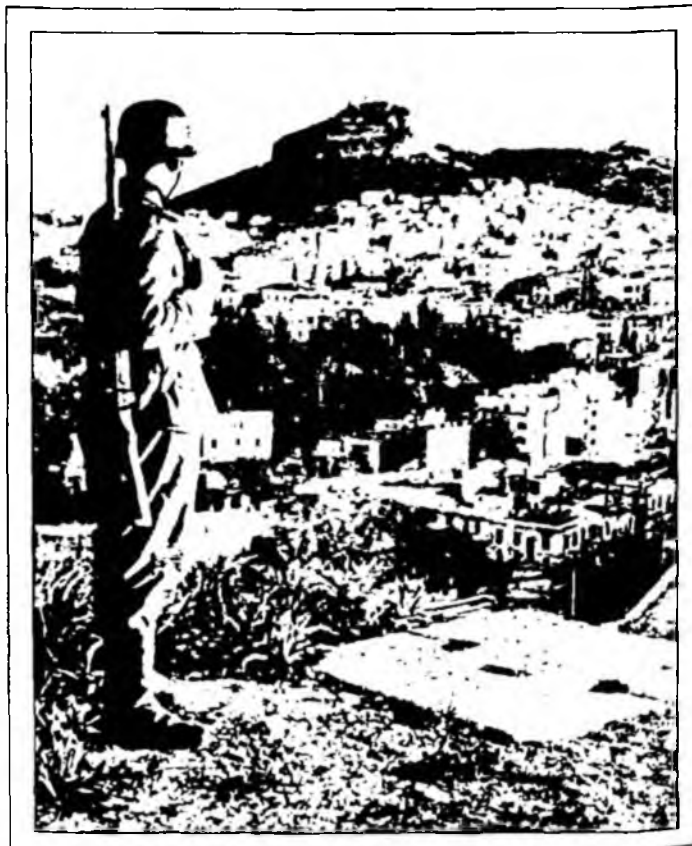
Στη Μέση Ανατολή είχε σχηματιστεί ήδη κυβέρνηση υπό τον Γ. Παπανδρέου και είχε συγκληθεί συνδιάσκεψη όλων των αντιστασιακών οργανώσεων. Βασικός στόχος ήταν η εθνική συμφιλίωση.

Έτσι, με την αποχώρηση του ξένου κατακτητή η κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητας αποβιβάστηκε, στις 18 Οκτωβρίου 1944, στον Πειραιά και ανάγγειλε επίσημα την απελευθέρωση της Ελλάδας.

ΜΕ ΤΗ ΛΗΞΗ των εργασιών του Εθνικού Συμβουλίου, στις 27 Μαΐου 1944, ο Λέανδρος Βρανούσης επανέρχεται στα παλιά του λημέρια,

Στο χαγιάτι της εκκλησίας θα ξεχειμωνιάσουν.

Τελευταίες μέρες της Κατοχής στην Αθήνα.

Η Αθήνα λεύτερη. 18 Οκτωβρίου 1944.

Στον προγραμματικό του λόγο, στις 18 Οκτωβρίου 1944, ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου, έκανε τις παρακάτω διακηρύξεις:

«Πιστεύομεν εις την Λαοκρατίαν και Λαοκρατία δε σημαίνει μόνο δικαίωμα ψήφου. Σημαίνει επίσης δικαίωμα ζωής, δικαίωμα πολιτισμού και ευημερίας. Και ο λα-

ός μας με τους απaráμιλλους αγώνες και τας σκληροτάτας θυσίας κατέκτησε το δικαίωμα να του ανήκει το μέλλον».

Τα πράγματα όμως δεν εξελίχτηκαν έτσι.

Γρήγορα άρχισε να προβάλλει η σκληρή πραγματικότητα για τη χώρα μας. Η κατάσταση ολοένα και χειροτερεύει, με τραγική κατάληξη τα Δεκεμβριανά που οδήγησαν σε νέο εθνικό διχασμό και άνοιξαν το δρόμο για νέες περιπέτειες της φυλής μας.

Στις 23 Δεκεμβρίου 1944 ο Βρανούσης μπήκε με τον ΕΛΑΣ στα Γιάννινα. Ξάναφυγε, με το 85ο Σύνταγμα, για την Παραμυθιά, την Πάργα και τα Σουλιωτοχώρια.

Ο Αστέρης με το Μεσσήνη, στην Παραμυθιά.

Ακολούθησε η Συμφωνία της Βάρκιζας, το Φεβρουάριο του 1945. Αυτή μπορεί να επισφράγισε τη λήξη των συγκρούσεων του Δεκεμβρίου, δεν έδωσε όμως οριστική λύση στο πολιτικό πρόβλημα. Μια ακόμα, «χαμένη ευκαιρία» —όπως τη χαρακτηρίζει ο καθηγητής Άγγελος Αγγελόπουλος— «για μια ισχυρή και ευημερούσα Ελλάδα».

Για την Ήπειρο οι μέρες που ακολούθησαν την Απελευθέρωση, ήταν μέρες μεγάλων ελπίδων, για το μέλλον της πατρίδας μας. Τις ελπίδες αυτές γεννούσε το αστείρευτο φως της θυσίας και της δόξας που ξεπήδησε απ' τις θρυλικές βουνοκορφές και τους αιματοποτισμένους κάμπους της Ηπείρου. Σε μια τέτοια πανηγυρική ατμόσφαιρα γιορτάστηκε η επέτειος της Απελευθέρωσης της πό-

Επονίτες και Ελασίτες πάνω σε γερμανικό όχημα μπαίνουν στα Γιάννινα, κατά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων (1944).

λης στις 21 Φεβρουαρίου 1945. Δήμαρχος της πόλης ο Πέτρος Αποστολίδης, ο γνωστός γιατρός της Αντίστασης που έμεινε στην ιστορία της πόλης ως «κόκκινος δήμαρχος». Πλούσιο το πρόγραμμα του εορτασμού, συγκινητική η προσέλευση των φορέων και του λαού της πόλης. Από μια τέτοια λαμπρή εκδήλωση δεν μπορούσε να λείπει ο Βρανούσης. Στο πρόγραμμα του εορτασμού διαβά-

ζουμε: «Τον πανηγυρικό της ημέρας θα εκφωνήσουν ο Δήμαρχος Γιαννίνων συν. Πέτρος Αποστολίδης και ο αν/πος της VI Ταξιαρχίας συν. Λέανδρος Παπαβρανούσης».

Δυο μέρες αργότερα, στις 23 Φεβρουαρίου 1945, στα πλαίσια της εκτέλεσης της Συμφωνίας της Βάρκιζας, ακολουθεί, και στην πόλη μας, η παράδοση των όπλων του ΕΛΑΣ. Στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων, τα τμήματα της κεντρικής Ηπείρου του ΕΛΑΣ, ύστερα από μια μεγαλειώδη παρέλαση και άλλες συγκινητικές εκδηλώσεις, κατέθεταν τα όπλα. Ένας ολόκληρος στρατός –μια ταξιαρχία– βρίσκεται εκεί συγκινημένος και βαθύτατα προβληματισμένος. Αυτή τη φορά δεν ξεκινούν για τη μάχη. Θα κάνουν κάτι άλλο, ίσως πιο «ηρωικό». Θα καταθέσουν τα όπλα, για το συμφέρον της Πατρίδας, για το καλό, όπως πίστευαν, του λαού. Χιλιάδες γύρω τους ο κόσμος· από όλα τα σημεία της πόλης οι κάτοικοι τρέχουν να καμαρώσουν τους λεβέντες της Ηπείρου. Στην εξέδρα, ανάμεσα σε άλλους εκλεκτούς αγωνιστές, ο

Ο δήμαρχος
Πέτρος Αποστολίδης

ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

ΤΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Στις 20 Φεβρουαρίου παραμονή της Έθνικής Γιορτής ημέρα Τρίτη και ώρα 4 α. π. πομπητική θα γίνει στο Ήρώο των Μπζανονμάχων (πλατεία Πύρρου) τρισάχια υπέρ των πεσόντων και θα έπακολουθήσει κατάθεση στεφάνων.

Στις 21 Φεβρουαρίου ημέρα Τετάρτη και ώρα 10 πρωινή θα γίνει δοξολογία στη Μητρόπολη για την Έπετειο της απελευθέρωσης των Γιαννινών.

Παρακαλούνται να παραστούν

Ο Διοικητής και Καπετάνιος της VI Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ με το έπιτελείο τους, Η Διοικητική Επιτροπή Ήτειρου με τους Προϊσταμένους όλων των Πολιτικών Υπηρεσιών. Οι Επιτροπές Εθνικοαπελευθερωτικών Οργανώσεων ΕΕΜ-ΕΑ ΕΠΟΝ. Τα πολιτικά Κόμματα Ήτειρου. Οι άνάπηροι και Τραυματίαι πολέμου. Οι Στρατιωτικές Αρχές και ΑΔΕΠ. Οι Διευθυνταί Παιδ. Ακαδημίας και Γυμνασίων και Επιθεωρητής Δημ. Σχολείων. Οι Δημόσιοι υπάλληλοι και οι υπάλληλοι Νομικών Προσώπων. Οι Επιστημονικοί Σύλλογοι, Τα Έπιμελητήρια. Η Όμοσπονδία Έσπ. γελματιών. Τα Διοικητικά Συμβούλια του Έργατικού Κέντρου και των Σωματείων. Οι Έμπορικοί Σύλλογοι. Οι Γεωργικοί Συνισμοί και Ένώσεις. Οι τιμημένοι με παράσημα. Οι πολιτικοί και στρατιωτικοί συνταξιούχοι. Οι Παλαιοί Πόλεμιστοί. Οι Αντιπρόσωποι του Τύπου και όλος ο Γιαννιώτικος Λαός.

Τόν πανηγυρικό της ημέρας θα έκφωνήσουν ο Δήμαρχος Γιαννινών συν. Πέτρος Αποστολίδης και άν)πος της VI Ταξιαρχίας συν. Λέαν. Παπαβρανούσης.

Μετά το τέλος της δοξολογίας θα γίνει παρέλαση των μαθητών σχολείων Μέσης και Δημοτικής Έκπαίδευσης, της ΕΠΟΝ, Αναπήρων, Δημοσ., Υπαλλήλων, Έργατικού Κέντρου, Εθνικοαπελευθερωτικών Οργανώσεων Κρησβατισε, Κάστρου. Καλούτσας, Λούτσας και στρατιωτικού τμήματος ΕΛΑΣ και θ' ακολουθήσει δεξίωση στο Δημαρχείο.

Την τάξη θα τηρήσει η Δ)σις ΕΠ Γιαννινών.

Το απόγευμα στις 3 μ.μ. θα έπακολουθήσουν Λαϊκοί Χοροί με τη συμμετοχή της Φιλαρμονικής ταυ Δήμου και λαϊκής όρχήστρας στην πλατεία Πύρρου.

Είδοποιούνται οι δημόται της πόλης μας όπως από την παραμονή της γιορτής σημαιοστολίσουν τά σπίτια τους.

Γιάννινα τη 20 Φεβρουαρίου 1945

Γιό τη Δημαρχιακή Έπιτροπή

Ό Δήμαρχος

ΠΕΤΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Βρανούσης, ντυμένος τη στολή του ελασίτη, διαβάζει την Ημερήσια Διαταγή:

«Θρυλικοί αντάρτες της Ταξιαρχίας μας αποθέσατε».

Βουρκώνουν τα μάτια των ανταρτών· ραγίζουν οι καρδιές του πλήθους. Αντάρτες και λαός ξεσπούν, εκδηλώνονται ακράτητα.

«Το γενικότερο συμφέρον του Λαού μας -αναφέρεται στην Ημερήσια Διαταγή- για το οποίο τόσο αγωνιστήκαμε και τόσο αίμα χύσαμε, μας καλεί να αφήσουμε το τιμημένο μας όπλο και να μπορούμε πρωτοπορία στους νέους σκληρούς αγώνες για τη Δημοκρατία. Θα παλέψουμε με την

ίδια ελαστική ορμή και θα νικήσουμε».

Οι εκδηλώσεις φτάνουν στο κατακόρυφο. Πυκνό δάσος τα πλακάτ υψώνονται μαζί με τις φωνές και διαδηλώνουν τον πόθο, την απαίτηση και την απόφαση του Ηπειρωτικού λαού να παλέψει για τη Δημοκρατία και την πρόοδο. Μια λαοθάλασσα πλημμυρίζει τους δρόμους και τις πλατείες. Και αρχίζει η παρέλαση. Μια παρέλαση, απ' τις πιο συγκινητικές και πιο ιστορικές, που είχε γνωρίσει μέχρι τότε η Ηπειρωτική πρωτεύουσα. «Ήταν, πράγματι, τραγικό -γράφει ο

Την ημέρα παράδοσης των όπλων του ΕΛΑΣ (στη μέση ο Στάθης)

Κώστας Μπαλάφας που έζησε εκείνες τις στιγμές- να βλέπεις αυτούς τους σταυραετούς της λευτεριάς να προχωρούν σιωπηλοί. με σκυμμένο το κεφάλι. μέσα απ' τα λασπωμένα σοκάκια της πόλης. ο ένας πίσω από τον άλλο. Συνταγμένοι σε φάλαγγα. όπως ήταν μαθημένοι. απίθωναν τον οπλισμό τους στη στοίβα των άλλων όπλων. Πολλοί, πριν τ' ακουμπήσουν, τα φιλούσαν και ξεσπούσαν σ' ένα σιωπηλό κλάμα. κι άλλοι τους κρυφομιλούσαν. όπως κάνουμε σ' έναν νεκρό πριν τον θάψουμε. Και δοκίμασαν την πίκρα της απογοήτευσης, όταν ήρθε η ώρα να τα αποχωριστούν. Ίσως στην ιστορία των λαών να μην αναφέρονται παρόμοιες σκηνές νικητών με ύφος αιχμαλώτων πολέμου»!

Αυτές τις συγκλονιστικές στιγμές έζησε ο Βρανούσης, ως επιστέγασμα της ενεργού και πολυπρόσωπης συμμετοχής του στην Εθνική Αντίσταση του λαού μας. Πίστεψε, μαζί με όλη τη νεολαία της Αντίστασης, πως μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, θα μπορούσαν να περιφρουρήσουν τις κατακτήσεις τους και

23 Φεβρ. (1945) στην Κεντρική Πλατεία των Ιωαννίνων. Τα τμήματα του ΕΛΑΣ της Κεντρικής Ηπείρου, μετά από μια μεγαλειώδη παράλαση και άλλες εκδηλώσεις, κατέθεταν τα όπλα. Στην εξέδρα, μπροστά στο μικρόφωνο, ο Λ. Βρανούσης διαβάζει την Ημερήσια Διαταγή (αποχαιρετισμός στα όπλα...). Δεξιά ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου, επί ΕΑΜ Νιαβής και πίσω του ο Λεωνίδας Σωμάκος.

Αποθέσατε!!!

να προωθήσουν τις διεκδικήσεις τους, για τις οποίες, άλλωστε, αγωνίστηκαν. Όμως, εκείνες ακριβώς τις μέρες –την άνοιξη του 1945– η κατάσταση στη χώρα μας άλλαζε ραγδαία, καθώς η τήρηση της Συμφωνίας υπονομεύτηκε τελικά από αντιδρα-

στικές παρεμβάσεις, γεγονός που οδήγησε το Έθνος στα τραγικά γεγονότα που επακολούθησαν.

Το έπος της Εθνικής Αντίστασης. Οι περιπέτειες και η δικαίωσή του.

Η Κατοχή στην Ελλάδα τερματίστηκε τον Οκτώβριο του 1944. Δεν τέλειωναν όμως, δυ-

στυχώς, και τα βάσανα του λαού μας, προπαντός δε δεν δικαιώνονταν οι σεμνοί μαχητές της λευτεριάς και της δημοκρατίας, αυτοί που έγραψαν το αθάνατο έπος της σύγχρονης Ελλάδας, το έπος της Εθνικής μας Αντίστασης. Αποτελεί, χωρίς αμφιβολία, η Εθνική Αντίσταση, μετά την Επανάσταση του 21, το δεύτερο μεγάλο σταθμό της ιστορίας του Νεοελληνικού Έθνους· πραγματικό ιστορικό ορόσημο στη μακραίωνη βασανιστική του πορεία. Πρόκειται για έναν πραγματικό άθλο εκατομμυρίων Ελλήνων, για ένα μαζικό ηρωισμό των αγωνιστών της λευτεριάς που έσπευσαν στο κοινό προσκλητήριο της πατρίδας και έθεσαν τον εαυτό τους στην υπηρεσία του Έθνους. Από το κοινό αυτό προσκλητήριο, βέβαια, δεν έλειψαν και οι εκάστοτε «μηδίζοντες, οίτινες παρά τα κοινή τοις Έλλησι δόξαντα, Έλληνες όντες εναντία τη Ελλάδι υπέρ των βαρβάρων εμάχοντο». Αυτοί αποτελούν ασφαλώς μια μικρή μειοψηφία που έχει ήδη παραδοθεί στη χλεύη της ιστορίας. Στη συντριπτική πλειοψηφία του λαού μας ανήκει η τιμή και η δόξα. Θέση τιμητική στην ιστορία της Εθνικής μας Αντίστασης κατέχει ο Λεάνδρος Βρανούσης. Και μαζί μ' αυτόν επώνυμοι και ανώνυμοι αγωνιστές της Ηπείρου που, μέσα στο καμίνι του αγώνα, συνειδητοποίησαν πως η ζωή, σε τελευταία ανάλυση, είναι ένας αγώνας, αλλά και ένα μάθημα μαζί που μας δείχνει με ποιον τρόπο μπορούμε να την κάνουμε καλύτερη. Αξίζει εδώ να θυμηθούμε το γιατρό και δήμαρχο της πόλης, τον Πέτρο Αποστολίδη, συναγωνιστή, όπως είδαμε, και συνοδοιπόρο του Λεάνδρου Βρανούση.

«Η γενιά μου –γράφει– έζησε σε μια εποχή που ο λαός, ύστερα από την πάλη του με τρεις καταχτητές, συνειδητοποίησε τα δικαιώματά του και δε

δεχόταν πια να τον σέρνουν οι αφεντάδες του. Διάλεξα την πλευρά των αδικημένων. Μπορούσα από την αρχή να είμαι με τους άλλους, κι αυτοί πολύ το ζητούσαν· αλλά έτσι διάλεξα.

Τώρα αν με ρωτήσετε, τι θα'κανα αν γινόταν να ξαναζήσω τη ζωή μου, απαντώ αδιάσταχτα: Θα 'κανα πάλι τα ίδια. Είναι μεγάλη ευτυχία και ικανοποίηση να μην ντρέπεσαι τον εαυτό σου».

Αυτοί ήταν οι άνθρωποι που έγραψαν το έπος της Εθνικής μας Αντίστασης. Πρότυπα ήθους και αγωνιστικότητας, που αναβαφτίζουν με τα ιδανικά τους και τις αρετές τους, την ψυχή του Έθνους μας. Αυτή η Αντίσταση θα μείνει για πάντα το αιώνιο σύμβολο της νίκης των ελεύθερων λαών, ο θρίαμβος της δύναμης της ψυχής ενάντια στην υπεροχή της υλικής βίας, ο παιάνας που θα σαλπίζει αιώνια στην ανθρωπότητα το καθήκον των ανθρώπων να αγωνίζονται και να θυσιάζονται για την πατρίδα και τη λευτεριά.

Αν όμως η Εθνική μας Αντίσταση ξεχωρίζει τιμητικά ως προς τη μαζική προσφορά και θυσία του λαού και της νεολαίας, ως προς την έκβασή της δεν υπάρχει τίποτε περισσότερο τραγικό και επονείδιστο στην κατακλείδα του μεγάλου αντιφασιστικού πολέμου των λαών. Και τούτο γιατί αυτή η Αντίσταση, επί χρόνια ολόκληρα, γνώρισε απίστευτους

Λαμία. Από τα αριστερά προς τα δεξιά: Καθηγητής Σημίτης Γενικός Διοικητής Ρούμελης, Τάκης Φίτος Γραμματέας του Ε.Α.Μ. Στερέας, Άρης Βελουχιώτης και ο αντάρτης αρχιμανδρίτης Ανυπόμονος.

Στον εξώστη του ξενοδοχείου «ΑΚΡΟΠΟΛ» την ημέρα της εισόδου των Άγγλων στα Γιάννινα. Δεύτερος από αριστερά ο Πέτρος Αποστολίδης.

Χαρακτικό Τάσου 1921-1945.

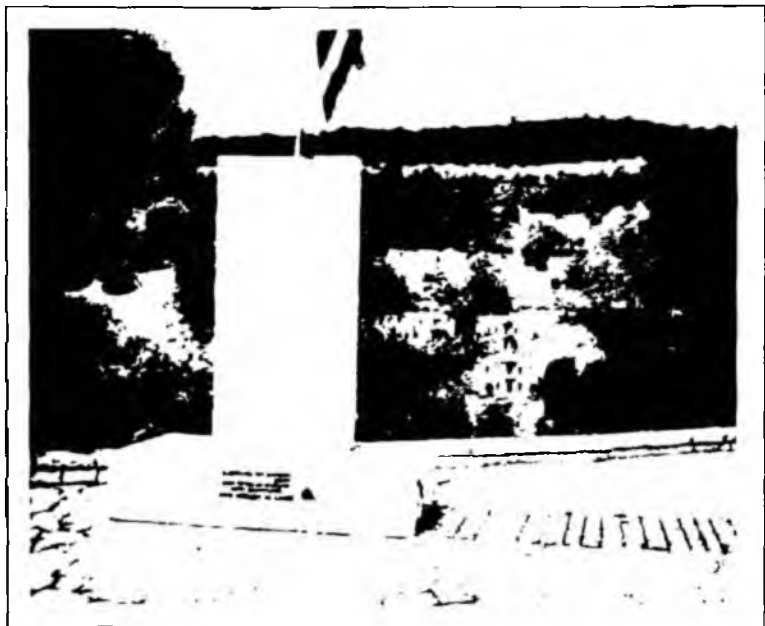
διωγμούς, φυλακίσεις, βασανιστήρια, ακόμα και εκτελέσεις, και τελικά τέθηκε εκτός νόμου από το «επίσημο κράτος».

«Ο ήλιος της δικαιοσύνης», για να θυμηθούμε τη φράση του ποιητή, για μια ακόμα φορά λησμόνησε τη χώρα μας. Μια αλήθεια που κανένας δεν μπορεί να τη διαψεύσει και που παρουσιάζει πραγματικά τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. Σαράντα ολόκληρα χρόνια «το επίσημο κράτος» με τη μικρόψυχη σιωπή του και με τη λάσπη προς τους ζωντανούς και νεκρούς μαχητές της Αντίστασης του λαού μας, αρνιόταν να αναγνωρίσει μια απ' τις υψηλότερες στιγμές στην ιστορία του τόπου μας. Η κάθαρση σ' αυτή την τραγωδία επήλθε πριν λίγα χρόνια και συγκεκριμένα με την πολιτική αλλαγή που πραγματο-

ποιήθηκε στον τόπο μας τον Οκτώβριο του 1981.

Με το νόμο 1285/1982 όλες οι Οργανώσεις που έλαβαν μέρος στην Αντίσταση, αναγνωρίστηκαν ως «Οργανώσεις Εθνικής Αντίστασης». Ανάμεσα σ' αυτές η «Αλληλεγγύη», το ΕΑΜ, το ΕΛΑΣ, η ΕΠΟΝ και το ΕΔΕΣ.

Έτσι, έστω και αργά, έφτασε η ώρα να δικαιωθούν οι αγώνες και οι θυσίες του λαού μας και το έπος της Εθνικής Αντίστασης πήρε τη θέση που του ταιριάζει στη σύγχρονη ιστορία του τόπου μας. Αυτή η ιστορία του τόπου μας, κατά τη δραματική εκείνη εποχή, μας είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σήμερα. Και για να

Το Μνημείο της Εθνικής Αντίστασης στη Βίνιανη.

θυμηθούμε τον Τσέχωφ «έχουμε χρέος να εξιλεώσουμε με τη γνώση το παρελθόν για να μπορέσουμε να ζήσουμε το παρόν και το μέλλον». Και για να ζήσουμε, όπως πρέπει, το παρόν και το μέλλον χρειάζεται, πρώτ' απ' όλα και πάνω απ' όλα, να διατηρήσουμε ως λαός, μέσα μας, ζωντανή την ιστορική μας μνήμη.

Αυτή η πλέρια Μνήμη θα μας επιτρέψει και ταυτόχρονα θα μας επιβάλει την υποχρέωση να θέσουμε στον εαυτό μας μερικά αμείλικτα ερωτήματα:

Είναι η πατρίδα που φτιάξα-

με, όπως την ονειρεύτηκαν οι πατέρες μας που κάηκαν στη φωτιά των μεγάλων αγώνων για να τη θεμελιώσουν με το αίμα τους; Είναι η πολιτεία μας σε όλα τα στρώματά της, πολιτεία λευτεριάς και δικαιοσύνης, κράτος του νόμου και της αρετής; Έχουμε διαφυλάξει άσβεστη την εθνική μας συνείδηση, αυτή την αστείρευτη πηγή για την πραγματική μας αφύπνιση, που θα μας βοηθήσει να ξεπεράσουμε, μια για πάντα, τα διλήμματα που σκόπιμα, κάθε τόσο, μας βάζουν γύρω απ' την προκοπή και τη σωτηρία του τόπου μας; Έχει εδραιωθεί βαθιά στην ψυχή μας η πίστη στην απεριόριστη δυνατότητα του λαού μας να προσδιορίζει μόνος του τη ζωή του και τη μοίρα του, ώστε, χωρίς δυσκολία, μαζί με τον ποιητή μας, να δώσουμε την απάντηση που μας ταιριάζει σε τούτες τις δύσκολες, για την πατρίδα μας, ώρες;

**«Μπροστά καινούριος κόσμος θα βαδίζει
Όταν ξυπνήσουν κάποτε οι λαοί»;**

Σ' αυτό το ξύπνημα του λαού μας πολύτιμη μπορεί να αποβεί η μνήμη των θρυλικών αγωνιστών της Εθνικής μας Αντίστασης. Αυτή ας καταυγάζει τις ψυχές μας, το ήθος τους ας φωτίζει τη συνείδησή μας, οι αγώνες τους ας τροφοδοτούν τη μνήμη του λαού μας.

Γιατί δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι:

Λαός χωρίς μνήμη είναι λαός χωρίς ιστορία και λαός χωρίς ιστορία παύει να είναι λαός.

Πεθάνετε γι' αυτό της γης μας το κομμάτι
για της πατρίδας μας ακέρια την τιμή
κι ακόμα για το δίκιο τ' άγιο του χωριάτη
για της φτωχολογιάς τ' ατίμητο ψωμί

Στο χωμα το δικό μας μείνατε με δούλες
στην τρυπημένη σας μανδύα εδώ κι εκεί.
Θα σας σκεπάζουν με τη χλόη τους οι ραχούλες
και θυ σας κλαίν με τη φλογέρα οι πιστικοί

Γ. Κοτζιούλας

2. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ (1942-1945)

Διπλή η Κατοχή στην Ήπειρο: Ιταλική και γερμανική. Διπλή και η δράση του Βρανούση: Δράση εθνική –αντιστασιακή στην πόλη και στα χωριά, δράση πολιτιστική. Η μια δράση έρχεται να συμπληρώσει την άλλη και οι δυο μαζί έχουν σαν κύριο στόχο τον κατακτητή. Περνούσε η πατρίδα μας τότε δύσκολες μέρες. Για να μπορέσει να αντέξει στα δεινά της Κατοχής και να επιβιώσει, έπρεπε ο λαός μας να στηριχτεί στις δικές του δυνάμεις. Σ' ένα γνήσιο εθνικό-λαϊκό κίνημα, όπως ήταν το κίνημα της Εθνικής μας Αντίστασης, η συμμετοχή και η ενεργοποίηση του λαού έπρεπε να είναι καθολική. Αυτό το κατάλαβε, απ' την πρώτη στιγμή, ο Βρανούσης και η υπόλοιπη πνευματική ηγεσία της πόλης, γι' αυτό πήρε ξεκάθαρη στάση στο θέμα της πολιτικοποίησης του λαού μας: αυτό, βέβαια, σημαίνει αγώνα προς όλες τις κατευθύνσεις: αγώνα για την αντιμετώπιση του εχθρού, αγώνα για ένα καλύτερο αύριο. Βάση γι' αυτόν τον σκληρό και πολυμέτωπο αγώνα αποτελούσε, κατά το Βρανούση, η αρμονική και πολύπλευρη πολιτιστική ανάπτυξη του λαού μας, μια ανάπτυξη που έχει χαρακτήρα βαθύτατα πολιτικό, όχι όμως κομματικό, που καλλιεργεί την ελευθερία της σκέψης, του λόγου και της έκφρασης, προϋπόθεση απαραίτητη για την απρόσκοπτη διακίνηση των ιδεών, για την πολιτική και πνευματική αφύπνιση του λαού μας, για την εθνική του προκοπή και ανεξαρτησία.

Η πολιτιστική δράση στα Γιάννινα την περίοδο της Κατοχής

Αυτή τη βαθιά πίστη του ο Βρανούσης την έκανε πράξη, απ' την πρώτη στιγμή που αποδύθηκε ο ίδιος στον τριήχρονο αγώνα του στην Ήπειρο, κατά την περίοδο της Κατοχής. Δεν

άφησε ούτε στιγμή τη ζωντανή πολιτιστική μας παράδοση να ενταφιαστεί. Δεν ανέχτηκε, με κανένα τρόπο, να αγνοηθεί η πνευματική μας δημιουργία και μαζί μ' αυτή να χαθεί και η εθνική μας φυσιογνωμία, γνωρίσματα που τα θεωρούσε εντελώς απαραίτητα για ένα αισθητό πολιτιστικό ανέβασμα του λαού μας, για μια πραγματική πνευματική του αφύπνιση.

Στα πλαίσια αυτής της βαθιάς πίστης του ξεκίνησε την πολιτιστική του δράση στα Γιάννινα. Το κλίμα, παρά τις αντίξοες συνθήκες της Κατοχής, ήταν αρκετά πρόσφορο για μια τέτοια επικίνδυνη προσπάθεια. Πρώτα, γιατί τα Γιάννινα διακρίνονταν για τη μακρόχρονη πολιτιστική τους παράδοση. Έπειτα, γιατί η πνευματική ηγεσία της πόλης ήταν πρόθυμη να διακινδυνεύσει τη συμμετοχή της σε μια τέτοια προσπάθεια. Συνεχίζει, με αμείωτο ρυθμό, την προσπάθεια, μαζί με άλλους νέους της γενιάς του, για την έκδοση και κυκλοφορία του τύπου. Πιστεύει ακράδαντα στην αξία που έχει, σ' αυτά τα δίσεχτα ιδίως χρόνια, η ενημέρωση για το λαό και τη νεολαία. Εμφανίζεται έτσι να πρωτοστατεί σε μια περιοδική έκδοση –που όμως δεν είχε συνέχεια– με τον τίτλο: «Νεώτερη Ηπειρωτική Μούσα». Αυτός, κατά βάση, κατευθύνει και καθοδηγεί τον παράνομο τύπο, που εκδίδεται στα ανταρτοκρατούμενα βουνά. Καθημερινές σχεδόν οι εκπολιτιστικές βραδιές που γίνονται στα Γιάννινα. Μαζί μ' αυτές, συχνά και τα

συλλαλητήρια. με τα οποία προσανατολίζεται η μαζική κίνηση της νεολαίας προς τα ποικίλα ζητήματα που την αφορούν. Θεατρικά συγκροτήματα δίνουν μια καινούρια ζωή στα χωριά μας. Εδώ πρωτοστατεί ο ποιητής και φιλόλογος Γιώργος Κοτζιούλας. Διευθύνοντας ένα λαϊκό θίασο περιοδεύει στα βουνά της πατρίδας μας, στις ξεσηκωμένες περιοχές, τονώνοντας το φρόνημα του λαού. Παρών σ' αυτό το μαζικό πολιτιστικό κίνημα ο Βρανούσης ζητάει να βρει την ευκαιρία να οργανώσει και να προκινδυνεύσει σε συγκεκριμένες πατριωτικές εκδηλώσεις.

Το θέατρο στο βουνό με τη «Λαϊκή Σκηνή» του Γ. Κοτζιούλα.

Η εκδήλωση για τον Παλαμά στα Γιάννινα (8-8-1943)

Και η ευκαιρία για την έναρξη ενός τέτοιου αγώνα δεν άργησε να δοθεί. Το Φλεβάρη του 1943 η Αθήνα είχε ζήσει τον εθνικό παλμό που είχε μεταφέρει στη σκλαβωμένη πρωτεύουσα ο Σικελιανός, κατά την κηδεία του Παλαμά. Αυτό τον εθνικό παλμό ο Βρανούσης θέλησε

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΝΙΑΤΑ

Στις 25 του Φεβρουαρίου 1943 τα δάσκαλα Έλληνα και Νιάτα δίνουν το μεγάλο και ελπιότο Παράν, στο 2η καμιά του Έθνους ενώμενα κάτω απ' τη σημαία της Ε. Π.Ο.Ν. Ύστερα από τέσσερις μέρες πέθανε ο μεγάλος εθνικός μας ποιητής Κωστής Παλαμάς. Κηδεμόνας τον ο Λαός και τα Νιάτα ση

κάζανε το λείψανό του φλόμπουρο και κάνανε τη μέρα του θανάτου του μέρα καινούργιας εξέδρασης για τη Λευτεριά με τόν παιάνα του:

Ξανά το Ρήμα ή σάλαγγρα
και πάει στα μισογρόνια
Μαυροβουνισσά χαλάρια
κι' Ολύμπου σταυραϊτοί

Κι' ο ποιητής που δεν πρό
βιτασε να ξανασημίσει τη
βάλαντα θα πέθανε 20χρον
στημένος γιατί τα Έλληνα

Αδελφά το λόγο θα σας κώ, δεν έχω άλλον κανένα
Μεθύσατε με τ' αθάνατο κρασί

Κι' αν ζαρώσε θα δοιοίσε
τη λύρα του με το τραγούδι
της Έλληνικής Νιάτας που
στάθηκε άδρα όπως την ό
ναιόστικα. Έκείνος, όπως
την τραγούδησε, άδρα στον
αγώνα για τη λαιτεριά, στον
αγώνα για την Έθνηκή τιμή
και την ανθρωπιά, για την
Ανεξαρτησία, για την Πρόδο
θα, για το χρίσμο της και

και Νιάτα άκουσαν το μεγά
λο λόγο που τους είπα στα
γιορσιμένα γιορτά του

νούργιας Πατρίδας. Κάποτε
είπα πως δάσκαλος πρέπει
να γίνει οποιήτης. Το ίδιο
στάθηκε δάσκαλος της Έλ
ληνικής ιστορίας, πνευματι
κός άπόστολος τού Έθνους.
Κι' όταν φωνάζει ζητώντας
μιά Παιδεία φωτισμένη, με
τά σολοιά τα καινούργια,
βάζει κι' εκεί το δάσκαλο
ποιητή.

Το συναν.

Κόστα

ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Τα Νιάτα καλέν να
βουλέψουν για την ά
ναγέννηση της Πα
τρίδας, σ' αυτά στη
ρίζει το φωτεινό μέλ
λον της, το χρίσμο
της καινούργιας ζω
ης. Σά μια άγια έν
τολή κι' ένα τάμα
για τα Νιάτα τα
λόγια του, ή με
γάλη του διαθήκη:

Παιδί το περιβόλι μου που θα κληρονομήσει
όπως το βρείς κι' όπως το δεις να μην το παρατήσ
-Είγε εργοτόμος, αυτετής, διαφεντευτής. Κι' αν είναι
κι' Ερβουε χρόνια δίσεχτα, πέσουν καιροί οργισμένοι
κι' θα πουλιά μισέψουε σκιασμένα, κι' θα δέντρα

Σελίδα της «ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ», αφιερωμένη στον Κωστή Παλαμά.

να τον μεταφέρει στα Γιάννινα. Συνέλαβε, έτσι, την ιδέα να οργανώσει στα Γιάννινα φιλολογικό μνημόσυνο για να τιμήσει τον εθνικό μας ποιητή. Κάτω από το πέλμα δύο καταχτητών, όταν η ερήμωση και ο τρόμος νέκρωναν τα πάντα, τα Γιάννινα έζησαν στις 8 Αυγούστου 1943, ένα κυριακάτικο πρωινό απροσδόκητης κοσμοσυρροής και εθνικής έξαρσης. Κύριος ομιλητής και βασικός οργανωτής ο Λέανδρος Βρανούσης, νεαρός φοιτητής της φιλολογίας εκείνη την εποχή. Θέμα της ομιλίας του «Ο Παλαμάς και η Ήπειρος».

Άρχισε εκείνη την ομιλία του ο Βρανούσης αναφερόμενος στους δεσμούς που είχε η οικογένεια των Παλαμάδων με την Ήπειρο. Έτσι, ο Παναγιώτης Παλαμάρης ή Παλαμάς, πρόπαππος του ποιητή, γενεαλογικός και πνευματικός γενάρχης της Μεσολογγίτικης οικογένειας των Παλαμάδων, προκειμένου να ικανοποιήσει τον πόθο που είχε για ανώτερη μάθηση, κατέφυγε στην πνευματική πρωτεύουσα του καιρού εκείνου, στα Γιάννινα. Τα Γιάννινα ήταν τότε λαμπρόφωτη εστία των γραμμάτων και δικαιωματικά είχαν αποκληθεί «Νέαι Αθήναι». Ήρθε εδώ στα Γιάννινα ο Παναγιώτης Παλαμάς, φοίτησε στις σχολές της πόλης, άκουσε –στην περίφημη τότε Μαρουτσαία Σχολή– τον Ευγένιο Βούλγαρη και άλλους μεγάλους δασκάλους της εποχής, αναδείχτηκε πρωτοδιδάσκαλος στην Αθωνιάδα Ακαδημία και καταστάλαξε στο Μεσολόγγι, όπου ίδρυσε την περίφημη Παλαμαία Σχολή.

Στη Σχολή αυτή διδάχτηκαν από τον Παναγιώτη Παλαμά και το γιο του Γρηγόριο αρκετοί Ηπειρώτες που δίδαξαν αργότερα στα Γιάννινα, στην Άρτα, στην Πρέβεζα και σ' άλλα μέρη της Ηπείρου. Ήταν, λοιπόν, επόμενο στην πνευματική παράδοση της οικογένειας του ποιητή η Ήπειρος να παίζει το ρόλο της. Αυτό γίνεται φανερό από το πολύτομο έργο του ποιητή, μέσα στο οποίο τραγούδησε, ξεχωριστά από τα υπόλοιπα μέρη της Ελλάδας, την Ήπειρο. Αυτό ακριβώς το γεγονός ήταν που έκανε το νεαρό φοιτητή της Φιλολογίας, το Λέανδρο Βρανούση, να είναι θαυμαστής του μεγάλου έργου του Παλαμά και να έχει ως θέμα, στο φιλολογικό μνημόσυνο στα Γιάννινα, «Ο Παλαμάς και η Ήπειρος», θέλοντας να εκδηλώσει τη ευγνωμοσύνη τη δική του, αλλά και όλων των Ηπειρωτών για τη μεγάλη αγάπη που ο ποιητής έτρεφε για την ιδιαίτερη πατρίδα μας.

Η Ηπειρωτική ιστορία, οι θρύλοι και οι παραδόσεις, η ορεινή και μεγαλόπρεπη Ηπειρωτική χώρα και τέλος η Ηπειρωτική λογοτεχνία έδωσαν θέματα στο μελετητή και ποιητή Παλαμά.

Από την ιστορία μας –τόνισε ο Βρανούσης– αρχαιότερο σημαντικό γεγονός είναι, βέβαια, η Δωδώνη και το μαντείο της. Αυτό συγκίνησε ιδιαίτερα τον Παλαμά.

Στο έργο του «Τα Μάτια της ψυχής μου», περιλαμβάνει το ποίημα με τον τίτλο «Τα περιστέρια».

Σύμφωνα με αρχαία Ηπειρωτική παράδοση, που την αναφέρει ο Ηρόδοτος: «Δυο μαύρες περιστέρες πέταξαν απ' τη Θήβα της Αιγύπτου· η μια τους πήγε στη Λιβύη, ενώ η άλλη ήρθε στον τόπο, όπου ήταν οι ιέρειες της Δωδώνης. Κάθισε πάνω σ' ένα ημερόδεντρο και λένε πως είπε με φωνή ανθρώπινη ότι έπρεπε μαντείο του Δία εδώ να γίνει».

Σ' αυτή την αρχαία Ηπειρωτική παράδοση αναφέρονται οι στίχοι του Παλαμά:

«Τα περιστέρια είμαστ' εμείς,
Τ' αγνά και τα παρθένα.
Σε χρόνους παναρχαίους
Στο δέντρο εμείς φωλιάσαμε
Του Δωδωναίου Διός
Κι έστελν' εμάς χρησμούς του
Ένας θεός».

Η Ήπειρος της εποχής του Αλή-πασά δεν ήταν δυνατό να αφήσει ασυγκίνητο τον Παλαμά. Ο ποιητής χρησιμοποιεί την ιστορία και τα πρόσωπά της για να εκφράσει τους στοχασμούς του. Αυτό φαίνεται στο ποίημα που αναφέρεται στο γιο της Χάμκως, τον Αλή-πασά, και είναι παρμένο απ' τη συλλογή «Ίαμβοι και Ανάπαιστοι».

«Σπέρμα της Χάμκως, δέρνεσαι
μεσ' στο λάγνο χαρέμι.
Ύπνο ζητάς, όχι έρωτα
μα κι ο ύπνος σε τρέμει.
Σε διβάνι χρυσόστρωτο
γέρνεις πρόσωπο χιόνι.
Αλλά το Σούλι το άπαρτο
σα βραχνάς σε πλακώνει.
Μόνο σκυμμένη απάνω σου
σε χαϊδεύει η ακριβή σου,
σαν πουλί που θα σάλευε
στην άκρη μιας αβύσσου».

Μετά το 1821 ο Παλαμάς δεν αντλεί πια το περιεχόμενο των ποιημάτων του από τους θρύλους και τις παραδόσεις. Τώρα τον συγκινεί η σύγχρονη ιστορία, με τους θρήνους και τα μεγαλεία της! Απ' την κομματιασμένη Ήπειρο του 1881 μέχρι τους απελευθερωτικούς αγώνες του 1912-1913, ζει όλη τη συγκίνηση του Έθνους και την αποτυπώνει με τους στίχους:

«Από τα Σαραντάπορα
στην Γιαννιώτισσα λίμνη
και στα Μακεδονίτικα
βουνά και ρέματα-ύμνοι:
Και τα Γιάννενα:
τα Γιάννενα τα κοσμοξακουσμένα
λάμπουν κι αυτά
και η λίμνη τους Παρθένα»

Ο Παλαμάς δεν ήταν, βέβαια, Ηπειρώτης στην καταγωγή· αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο δε σκέφτηκε να τραγουδήσει σ' ένα μακρόπνοο έργο την Ήπειρο ειδικά, ούτε να ζωντανέψει μια περίοδο της ιστορίας της. Η γνώση όμως του Ηπειρωτικού χώρου και της ιστορίας του, γέννησαν μέσα του κι έθρεψαν το μεγάλο θαυμασμό του για την ιστορική και μεγαλόπρεπη Ηπειρωτική χώρα· αυτό το θαυμασμό του για τη θρυλική και λεβέντικη Ήπειρο απηχούν τα τραγούδια του.

Η λεβεντιά και η μεγαλοπρέπεια της Ηπείρου φαίνεται να του γεμίζουν την ψυχή, όπως αποκαλύπτουν οι στίχοι:

**«Την Ήπειρο, σης λεβεντιάς
τη βρυσομάννα πλάση».**

Κλείνοντας την ομιλία του με τίτλο «Ο Παλαμάς και η Ήπειρος» ο Λέανδρος Βρανούσης, αισθάνθηκε την ανάγκη να υπενθυμίσει πως η πνευματική Ήπειρος δεν εκδήλωσε την ευγνωμοσύνη που έπρεπε για όσα εγκώμια έπλεξε για την ιδιαίτερη πατρίδα μας ο Παλαμάς. Και κατέληξε:

«Το σημερινό φιλολογικό μνημόσυνο του Παλαμά, οργανωμένο από τους φοιτητές και σπουδαστές της πόλης μας, φρόντισε να εκπληρώσει τη βαριά αυτή οφειλή».

Τη σημασία αυτής της εκδήλωσης θα τονίσει αρκετές μέρες αργότερα ο Δημήτριος Σαλαμάγκας με το άρθρο του «Το χρονικό μιας φιλολογικής γιορτής» στο οποίο επισημαίνει:

«Μπορεί κανείς να πει με ανακούφιση ότι με τη διάλεξή του αυτή ο Βρανούσης αλάφρωσε την Ήπειρο από μεγάλη μερίδα ευγνωμοσύνης που η ιδιαίτερη πατρίδα μας χρωστάει στον Παλαμά για τους ειδικά σ' αυτή αναφερόμενους στίχους του».

Εκείνη όμως η γιορτή στα Γιάννινα, το Φλεβάρη του 1943, δεν ήταν μόνο «γιορτή φιλολογική», δεν ήταν ένα απλό φιλολογικό μνημόσυνο του εθνικού μας ποιητή. Ήταν, ταυτόχρονα, και μια γιορτή εθνική, ένα εγερτήριο σάλπισμα εναντίον της διπλής Κατοχής. Ο ομιλητής τόλμησε να παρεμβάλει και να απαγγείλει φλογερούς πατριωτικούς στίχους του Παλαμά και έκλεισε την ομιλία του με την υποθήκη του ποιητή:

**«Αυτό το λόγο θα σας πω, δεν έχω άλλο κανένα.
Μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα».**

Αυτό ήταν αρκετό για να περιληφθεί ο ομιλητής στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων που επακολούθησαν. Αυτή η εκδήλωση δεν άφησε ασυγκίνητο το Χρίστο Σούλη. Πλησίασε, με βουρκωμένα μάτια, τους οργανωτές της, τους συγχάρηκε και τους είπε: «Να προσέχετε παιδιά: τρέμω για σας και για την τύχη σας».

Τα «Ηπειρωτικά Γράμματα» (1943-1944)

Απ' τον ίδιο κύκλο των νέων της πόλης των Ιωαννίνων ξεκίνησε, την ίδια χρονιά, η έκδοση του περιοδικού «Ηπειρωτικά Γράμματα». Στη συντακτική τους επιτροπή εκπρόσωποι της τότε πνευματικής ηγεσίας του τόπου: Δυο γυμνασιάρχες, ο Χρίστος Σούλης και ο Κώστας Στεργιόπουλος, ο Δημήτρης Σιωμόπουλος, ο Δημήτρης Σαλαμάγκας και άλλοι. Ψυχή όμως του περιοδικού ο νεαρός φοιτητής Λέανδρος Βρανούσης: επιμελητής της ύλης, αρχισυντάκτης, υπεύθυνος απέναντι στην άγρυπνη και καχύποπτη λογοκρισία. Η ενθουσιαστική αυτή συμμετοχή της πνευματικής ηγεσίας της πόλης ενθάρρυνε τους νέους που είχαν συλλάβει την ιδέα για την ίδρυση του περιοδικού. Οι προετοιμασίες γίνονται σε έντονο ρυθμό. Τις λεπτομέρειες μας της δίνει ο Λέανδρος Βρανούσης:

«Τον Οκτώβριο του 1943 είχαμε ήδη παραδώσει ύλη στο τυπογραφείο –είχαμε αρχίσει να εγγράφουμε συνδρομητές και μ' ένα διαφημιστικό μονόφυλλο, προαναγγέλλαμε το μέγα γεγονός: Κυκλοφορούν, στις αρχές του Δεκεμβρη, τα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, μηνιαίο Φιλολογικό περιοδικό. Η ύλη που συγκεντρώθηκε για δημοσίευση, κι αυτή που εξακολουθούσε να καταφθάνει, αρκούσε για πολλά τεύχη. Απ' τους κύριους τροφοδότες του περιοδικού ο Χρ. Σούλης. Ο Χρίστος Σούλης μας διοχέτευε τη συνεργασία του Γ. Κοτζιούλα ο οποίος πρόσφατα είχε έλθει από την Αθήνα στην Ήπειρο και είχε περάσει στα ανταρτοκρατούμενα βουνά. Κοντά στον πατέρα και ο γιος του Γιώργος Σούλης, 17-18 χρονών τότε, έκανε την πρώτη εμφάνισή του με ιστοριοδιφικά μελετήματα που έδειχναν πρώιμη ωριμότητα. Συνομήλικοι σχεδόν του Γιώργου Σούλη έκαναν τότε την πρώτη εμφάνισή τους ο Τάσος Τασούλας, ο Γιάννης Δάλλας, η Αύρα Μιράντα, όλοι σχεδόν από τους κύκλους των πρώην μαθητών του Χρίστου Σούλη».

Όμως το πρώτο τεύχος του περιοδικού που είχε αναγγελθεί η κυκλοφορία του για τις αρχές Δεκεμβρίου 1943, βραδυπορούσε στο τυπογραφείο. Στα μέσα Δεκεμβρίου ο Βρανούσης, για να σωθεί, εγκατέλειψε την πόλη. Λίγες μέρες πιο πριν είχε την τελευταία συνάντηση με τον Χρ. Σούλη. Του έδειξε –και ενέκρινε– το προγραμματικό άρθρο το οποίο είχε συντάξει με τον τίτλο: «Οι Επιδιώξεις μας». Στο άρθρο αυτό ο Βρανούσης επισημαινε, με σαφήνεια,

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Η. Μ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
ΑΘΑΝΑΣ ΓΙΑΓΚΑΣ
Α. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΓΚΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ
ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΓΙΑ ΝΗΜΑ
ΣΕΠΤΕΜ. - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1944

ΣΤΟΙΧ. Α':
ΤΕΥΧΟΣ 9 10

ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΜΑΣ

Παιds δ χαρακτηρας και ποιες οι επιδιωξεις του νέου μας περιοδικού, πού εμφανίζεται σήμερα, δείχνουν αρκετά οι σελίδες πού προηγήθηκαν, ώστε να περιτεύσουν οι προγραμματικές δηλώσεις κ' εξηγήσεις, συνηθισμένες για άλλα πρό πάντων φύλλα και έντυπα.

Ή διάχυτη από χρόνια σέ όλους μας επιθυμία, ν' αποκτήσει ή έπαρχία μας τό απαραίτητα σοβαρό μέσο όχι μόνο για την εμφάνιση της πλούσιας και όχι εύκαταφρόνητης, όπως πιστεύουμε, λογοτεχνικής παραγωγής, αλλά και για την τόνωση κάθε εκπαιδευτικής ενέργειας των νέων, και γενικά για την οργάνωση της πνευματικής ζωής, πού ως τώρα αγωνίζονταν κ' επέσχιζε, πολλές φορές μάταια, να παρουσιασθεί, πραγματοποιείται σήμερα.

Ή πρωτοβουλία ενός στενού κύκλου νέων, πού πρωτόρριξε την ιδέα του περιοδικού, και ή πρόθυμη υποστήριξη έπειτα των παλιότερων οδηγώσαν σέ σύντομο διάστημα την πρώτη σκέψη στην άμεση πραγμάτωσή της.

Τά «Ήπειρωτικά Γράμματα» με τόν ένθουσιασμό και την ήθικη υποστήριξη πού βρήκαν από παντού, θέλησαν να συσπειρώσουν γύρω τους όλα τα πνευματικά κεφάλαια του τόπου μας και φιλοδοξούν να εκπρασώψουν όλη την Ήπειρωτική διανόηση και τέχνη.

Στήν επιτυχία του σκοπού τους θα συντελέσει πολύ και ή υποστήριξη του καινού, πού με πρόθυμη κατανόηση του έργου τους θα τά περιβάλλει.

Τά «Ήπειρωτικά Γράμματα»

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

ΟΙ ΞΥΛΟΚΟΠΟΙ

ΚΙ Η ΒΑΛΑΝΙΔΙΑ

ΔΡΥΟΤΟΜΟΙ ΚΑΙ ΔΡΥΣ.

*Δρυοτόμοι ἔρην ἐσχίζον· ἡ δ' ἔφη· ὁ κατακτείνων τὸν
ξύλινόν με πῶτε καὶ μέμφομαι, ὅσον τοὺς δὲ ἡμῶν φε-
ύγας σφίγγας...*

Σκίζαν ξυλάδες τῇ γριᾷ βαλανιδιά
μέ σφηνες ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν κορμό της·
κ' εἶπεν ἡ δόλια τὸν πικρὸ καημὸ της·
«Δέ μοῦ πικραίνει τόσο τὴν καρδιά
τ' ἄγριο τσεκούρι ποῦ με ξάπλωσε κομμένη,
μά τὰ δικά μου τὰ κλαδιά.
—εἶπεν ἡ γριᾷ βαλανιδιά—
οἱ σφηνες, τὰ ἴδια μου παιδιὰ,
ἔχουν τὴ δόλια μου καρδιά
φαρμακωμένη...

Ἀπόδοση : ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

τους στόχους του περιοδικού:

Ο σκοπός του περιοδικού, για όσους ήταν σε θέση να τον αντιληφθούν, ήταν ολοφάνερος: Ἦθελε να τονώσει τους νέους στον αγώνα ενάντια στον καταχτητή, να στηλιτεύσει τους συνεργάτες του. Το περιεχόμενό του, αθώο φαινομενικά, περνούσε τα μηνύματά του στους αγνώστες. Ένας απλός μύθος του Αισώπου (σε απόδοση Λ. Βρανούση) μπορούσε να περάσει

—και πέρασε— απαρατήρητος απ' τη γερμανική λογοκρισία. Όσοι τον διάβασαν όμως τότε κατάλαβαν ότι «η γριᾷ βαλανιδιά» του μύθου ήταν η σκλαβωμένη Ελλάδα που καταριόταν τα ανάξια τέκνα της, τους συνεργάτες των κατακτητών.

Πλούσιο το έργο του περιοδικού, δύσκολη όμως η πορεία του. Τη δύσκολη αυτή πορεία επισημαίνει με άρθρο του στο ίδιο το περιοδικό, που φέρνει τον τίτλο «Ένας απολογισμός» ο Δ. Σαλαμάγκας.

Έγραφε, λοιπόν, ο Δ. Σαλαμάγκας, ανάμεσα σε άλλα:

«Τα Ηπειρωτικά Γράμματα ανέτειλαν στον Ηπειρωτικό πνευματικό ορίζοντα κατά τη διάρκεια της Κατοχής και είχαν την ευτυχία να κατορθώσουν να συνεχίσουν ίσαμε τώρα την έκδοσή τους και έτσι να αισθανθούν την ανέκφραστη χαρά και την πνευματική αγαλλίαση και μιας άλλης Ανατολής: της δεύτερης Ηπειρωτικής Λευτεριάς. Και οι καιροί που ζήσαμε όλοι μας ήταν πολύ δύσκολοι, η βία που δοκιμάσαμε πολύ ωμή, ο ψυχολογικός καταναγκασμός του ξένου αφάνταστα βαρύς, η προπαγάνδα του επιστημονικά δολερή και χωρίς καμιά ανάπαυλα».

Μέσα από αυτό το περιοδικό, με το σύντομο βίο του, μπορεί κανείς να διαπιστώσει τις φιλόδοξες και καρποφόρες προσπάθειες των νέων της πόλης μας, με τις οποίες πρόβαλλαν τη δική τους πνευματική αντίσταση στα χρόνια της Κατοχής. Γι' αυτό, το περιοδικό «Ηπειρωτικά Γράμματα», γρήγορα μπήκε στο στόχαστρο. Το πρόβλημα, βέβαια, δεν ήταν τα ονόματα των άλλων μελών της συντακτικής επιτροπής και των συνεργατών του περιοδικού· το πρόβλημα ήταν δυο βασικά πρόσωπα:

Ο Χρίστος Σούλης και ο Λέανδρος Βρανούσης. Τον πρώτο τον περίμεναν, σε λίγο, οδυνηρές συνέπειες. Ο δεύτερος είχε προλάβει να εγκαταλείψει την πόλη και να εγκατασταθεί στα βουνά.

**Ομοσπονδία Εκπολιτιστικών
Ενώσεων Ηπείρου
(10-3-1945)**

Λαχτάρα της νεολαίας είναι πάντα να
χαρεί και να δράσει, να αναπτύξει τον
πλούσιο δυναμισμό και τη δημιουργικό-
τητά της σε μια ελεύθερη δημοκρατική

ζωή. Αυτή τη λαχτάρα ένιωσαν οι νέοι της Ηπείρου, αμέσως μετά την απελευθέρωση του 1944, τότε που, όπως πίστευαν, δημιουργήθηκαν, προς στιγμή όμως, οι ελπίδες για τη θεμελίωση ενός κράτους δικαίου. Τότε ακριβώς η νεολαία της Ηπείρου, με τη βοήθεια και την ενεργό συμμετοχή της πνευματικής ηγεσίας, θέλησε να δώσει το «παρών». Θέλησε να περιφρουρήσει τις κατακτήσεις της και να προωθήσει τις διεκδικήσεις της· επιδίωξε να συσπειρώσει τους νέους της Ηπείρου σε συλλόγους, μορφωτικούς, θεατρικούς, αθλητικούς, να ιδρύσει σε κάθε πόλη «Πολιτιστική Ένωση Νέων» και όλες μαζί αυτές οι ενώσεις να αποτελέσουν την «Ομοσπονδία Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου».

Αυτή η προσπάθεια παίρνει σάρκα και οστά στις 10 Μαρτίου 1945. Η ίδρυσή της αναγγέλθηκε επίσημα με «ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ» που κυκλοφόρησε σε ολόκληρο τον Ηπειρωτικό χώρο. Ψυχή και σ' αυτή την προσπάθεια ο Χρίστος Σούλης και ο Λέανδρος Βρανούσης.

Η ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ της Ομοσπονδίας Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου απευθύνεται προς όλη τη νεολαία της Ηπείρου, προς τους φίλους της νέας γενιάς, προς τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, προς τους ανθρώπους των γραμμάτων, των τεχνών και του αθλητισμού, προς όλο το διανοούμενο και προοδευτικό κόσμο της Ηπείρου.

Απ' το περιεχόμενο της ΠΡΟΚΗΡΥΞΗΣ γίνονται σαφείς οι στόχοι της Ομοσπονδίας. Η Ομοσπονδία έπαιρνε την πρωτοβουλία να αναπτύξει τη συνεργασία των κατά τόπους Εκπολιτιστικών Ενώσεων Νέων, να καλλιεργήσει, ανάμεσα σ' αυτές τις Ενώσεις την ευγενική άμιλλα, τον πνευματικό και καλλιτεχνικό στίβο, και να αναπτύξει μια αξιόλογη πνευματική, θεατρική, καλλιτεχνική και αθλητική κίνηση στο χώρο της Ηπείρου.

Έτσι, με βαθιά συναίσθηση της ευθύνης απέναντι στη νέα γενιά και απέναντι στο μέλλον αυτού του τόπου, παίρνουν την πρωτοβουλία για την ίδρυση της Ομοσπονδίας Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου και καλούν όλο το διανοούμενο και προοδευτικό κόσμο της Ηπείρου να συντρέξει στο έργο της, να δώσει την πνευματική και καλλιτεχνική τροφή που χρειάζεται «η μέχρι χτες βαριοσκληρωμένη νεολαία», να εργαστεί μαζί τους και να βοηθήσει την ανεμπόδιστη σωματική και πνευματική ανάπτυξη των νέων, για χαρά, για μόρφωση «για το ευτυχισμένο αύριο της πατρίδας μας».

Η ίδρυση της Ομοσπονδίας αποτελεί ιστορικό σταθμό στην πορεία της εκπολιτιστικής ανόδου της νεολαίας της Ηπείρου. Για πρώτη φορά στην Ήπειρο ιδρύεται μια τόσο πλατιά, και με καινούριες προοπτικές, εκπολιτιστική οργάνωση. Η οργάνωση αυτή, αν είχε εξελιχθεί, σύμφωνα, με τις διαθέσεις των εμπνευστών της θα είχε συντελέσει ώστε ο εκπολιτισμός και η πρόοδος να γίνουν κτήμα όλης της Ηπειρωτικής νεολαίας.

Όμως, δυστυχώς, για τούτο τον τόπο, κι αυτή η προσπάθεια έμεινε στα χαρτιά. Όσοι ανέλαβαν το δύσκολο έργο της πολιτιστικής ανάπτυξης της Ηπείρου, γρήγορα διαπίστωσαν πως δεν υπήρχαν πολλά περιθώρια για τέτοιες αυταπάτες.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ

Πρός όλη τή Νεολαία τής 'Ηπείρου,

Πρός όλους τούς φίλους τής νέας γενιάς, τούς γονείς, τούς εκπαι-
δευτικούς, τούς ανθρώπους τών γραμμάτων, τών τεχνών και του ά-
θλητισμού, προς όλο τό διανοούμενο και προσδευτικό κόσμο τής 'Η-
πείρου.

Μετά τήν άπελευθέρωσή μας, παρουσιάστηκε σ' όλα τά κέντρα τής 'Ηπείρου μία ζωηρή πνευματική θεατρική, καλλιτεχνική και άθλητική κίνηση, μία πρωτόφαντη έκπολιτιστική δράση σ' όλους τούς τομείς. Τήν πρωτοπορεία άποτελούν οί νέοι. Καλλιτεχνικά και μουσικά συγκροτήματα, έρασιτεχνικοί θιάσοι, άθλητικά σωματεία, δρειβατικοί και έκδρομικοί σύλλογοι, φιλολογικοί όμιλοι κι' ένα σωρό άλλοι σύλλογοι και όμάδες ξαναζούν ή δημιουργούνται νέοι κι' άρχίζουν τή δράση τους.

Όμως σ' αυτή τή φορά παρουσιάζεται κάτι πιο σοβαρό ώργαζόμενο. Οί νέοι πού πρωτοστατούν στήν αναμορφωτική αυτή κίνηση έχουν ενώσει τίσ δυνάμεις τους. Με τήν ένωση όλων τών μικροσυνλόγων και όμιλων σχηματίστηκαν στί Γιάννενα, στήν Άρτα, στήν Πρέβεζα, «Έκπολιτιστικές Ένώσεις Νέων», πού συντονίζουν τήν πολύπλευρη έκπολιτιστική δράση τής νεολαίας μας.

Άπ' τήν ανάγκη τής συνεργασίας τών Έκπολιτιστικών αυτών Ένώσεων, τής αλληλοβοήθειας και του συντονισμού γενικότερα τής δουλειάς, γιά τήν καλύτερη ανάπτυξη της σ' όλη τήν 'Ηπειρο, ή Έκπολ. Ένωση Γιαννίνων παίρνει τήν πρωτοβουλία και σέ σύσκεψη άντιπροσώπων και τών τριών Έκπολ. Ένώσεων, μέ συμμετοχή εκπροσώπων του εκπαιδευτικού κόσμου και άλλων προσωπικοτήτων, άποφασίζει αιά μό φωνα ή συγκρότηση Πανετηπειρωτικής Όμοσπονδίας Έκπολιτιστικών Ένώσεων.

Η Όμοσπονδία θ' αναπτύξει τή συνεργασία τών Ένώσεων, θά βοηθήσει τό έργο τους μέ τήν άνισο-
λαγή τής πείρας, θά φροντίσει ν' αναπτυχθεί πνευματική, θεατρική, καλλιτεχνική, άθλητική, έκδρομική κίνηση και νά δημιουργηθούν Έκπολιτιστικές Ένώσεις και ο άλλο κέντρα τής 'Ηπείρου, θά φέρει τίσ Ένώ-
σεις αυτές σ' εύγενική άμιλλα στόν πνευματικό και λογοτεχνικό στίβο μέ τήν έκδοση περιοδικού, στόν καλλιτεχνικό και θεατρικό μέ τούς έρασιτεχνικούς θιάσους τών Ένώσεων πού θά ανταλλάσσουν, στόν άθλητικό μέ τή διοργάνωση αγώνων γιά πανηπειρωτικό πρωτάθλημα κλπ.

Η Όμοσπονδία γιά τήν πραγματοποίηση τής μεγάλης άποστολής της στηρίζεται στή ζωντανή κι' άθά-
νατη Έλληνική νιοτή και στή θετική βοήθεια και τήν ύποστηρίξη τών μεγάλων φίλων της.

Η νεολαία μας έδειξε πώς κατούσε άσβυστη τή φλόγα μέσα της στήν όχτάχρονη φασιστική σκλαβία και ρίχτηκε, δυναμωμένη τώρα άπ' τόν αγώνα, στήν έκπολιτιστική κίνηση, γιά τή χαρά και τή μόρφωση της. Είναι αύτο ή πιο εοχάριστη διαπίστωση, πού δημιουργεί όμως και τήν ύποχρέωση σ' όλους όσοι μπο-
ρούν, νά βοηθήσουν τούς νέους μας στήν εύγενικά τους προσπάθεια γιά τήν πνευματική τους έξύψωση και τή σωστική τους ανάπτυξη.

Αναλαβαίνοντας σήμερα τά καθήκοντά μας στό προσωρινό Διοικητικό Συμβούλιο τής Όμοσπονδίας Έκπολιτ. Ένώσεων 'Ηπείρου, αισθανόμαστε τήν ανάγκη νά ευχαριστήσουμε τήν προσδευτική ήπει-
ρωτική νεολαία, πού μας τίμησε αναθέτοντάς μας τήν καθοδήγησή της στά ειρηνικά έργα τής άνεϊκαδό-
μησης και του πολιτισμού.

Καλός με δάους τούς νέους και τίσ νέες τής 'Ηπείρου νά καλλιεργήσουν τίσ ικανότητές τους και ν' αναπτυχθούν μέσα στίς Έκπολιτιστικές Ένώσεις.

Ζητούμε άπ' όλους τούς φίλους τής νέας γενιάς, τούς γονείς, τούς εκπαιδευτικούς, τούς ανθρώ-
ποις τών γραμμάτων, τών τεχνών και του άθλητισμού, άπ' όλον τόν διανοούμενο και προσδευτικό κόσμο του τόπου μας, νά συντρέξει στό έργο μας, νά δώσει τήν πνευματική και καλλιτεχνική τροφή πού διψάει ή βαριοσκληρωμένη ως τά χτές νεολαία μας, νά έογαστεί μαζί μας και νά βοηθήσει στήν άνεμπόδιση πνευματική και σωματική ανάπτυξη τών νέων μας, γιά τή χαρά και τή μόρφωση τους, γιά τό εύτυχισμένο αύριο τής πατρίδας μας.

Γιάννενα, 10 του Μάρτη 1945

ΤΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Χρϊστος Σούλης

Γυμνασιάρχης τής Ζωσιμαίας Σχολής

ΚΛΕΑΡΧΟΣ ΣΤΑΡΑΣ Αντιπρόεδρος

Πρόεδρος τής Έκπολ. Έν. Γιαννίνων.

ΜΠΟΥΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

Πρόεδρος τής Έκπολ. Έν. Άρτας.

ΑΡΙΣΤ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗΣ

Πρόεδρος τής Έκπολ. Έν. Πρέβεζας.

ΣΟΦ. ΑΡΓΥΡΗΣ

Γραμματέας Έκπολ. Έν. Γιαννίνων.

ΝΙΚΟΣ ΘΑΝΟΣ

Γραμματέας Έκπολ. Έν. Άρτας.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΣΚΙΝΑΣ

Γραμματέας Έκπολ. Έν. Πρέβεζας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΟΚΗΣ

Υπεύθυνος γιά τόν Άθλητισμό.

ΘΩΜΑΣ ΔΕΡΒΟΣ

Υπεύθυνος γιά τό Θέατρο

ΜΗΝΑ ΜΕΛΑΝΙΔΗ

Υπεύθυνος γιά τήν Παιδική χαρά.

Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που έγινε δεκτή με ενθουσιασμό απ' τους Έλληνες δε στάθηκε ικανή να σημάνει το τέλος της εθνικής ταλαιπωρίας και διάσπασης.

Μετά το δράμα της Κατοχής, ένα νέο δράμα –ακόμα πιο σκληρό– το δράμα του Εμφύλιου. «Η μικρή μας πόλη» περνάει δύσκολες μέρες. Κάθε δημιουργική προσπάθεια εξανεμίζεται και μαζί η προσπάθεια για την πολιτιστική ανάπτυξη της Ηπείρου, που είχε σαν στόχο η ίδρυση της Ομοσπονδίας Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου.

Ο δήμαρχος Πέτρος Αποστολίδης καταθέτει στεφάνι στη μνήμη των νεκρών της Αντίστασης (1945)

Άρθρο 9.

Οργανώσεις που αναγνωρίζονται

- Οργανώσεις Εθνικής αντίστασης είναι:
 - α. Εθνική Αλληλεγγύη (Ε.Α.).
 - Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Ε.Α.Μ.).
 - Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (Ε.Δ.Ε.Σ.).
 - Εθνική Δημοκρατική Ένωση Ελληνοπαίδων (Ε.Δ.Ε.Ε.).
 - Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (Ε.Κ.Κ.Α.).
 - Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (Ε.Λ.Α.Σ.).
 - Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό (Ε.Λ.Α.Ν.).
 - ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ.
 - Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών (Ε.Ο.Ε.Α.).
 - Ενιαία πανελλαδική Οργάνωση Νέων (Ε.Π.Ο.Ν.).
 - Εφέδρων Αξιωματικών Πατριωτική Οργάνωση (Ε.Α.Π.Ο.).
 - Ιερή Ταξιαρχία.
 - Ομοσπονδία Ελληνικών Ναυτεργατικών Οργανώσεων (Ο.Ε.Ν.Ο.).
 - Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζομένων Νέων (Π.Ε.Α.Ν.).

Το άρθρο 9 του Ν. 1285/1982 με το οποίο αναγνωρίζονται οι Οργανώσεις Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΕΤΕΜΦΥΛΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ

Από την Κατοχή στον Εμφύλιο (1945-1949)

Οι Έλληνες , ανάμεσα στ' άλλα γνωρίσματα, έχουμε και τούτο: κερδίζουμε τον πόλεμο και χάνουμε την Ει-

ρήνη! Η ιστορία μας είναι ιστορία των συμφορών και των θριάμβων, των πτώσεων και των ανατάσεων. Έτσι η δόξα του '40-'44 θα σβήσει μέσα στον αλληλοσπαραγμό του Εμφύλιου που σύντομα θα ξεσπάσει. «Μετά την ηρωική δράση και το ψυχικό μεγαλείο της Αντίστασης, επέπεσε η κακή καταιγίδα, η λαίλαπα του Εμφύλιου».

Μετά τη Βάρκιζα (το 1945), το δημοψήφισμα (το 1946) και αμέσως μετά η θλιβερή τριετία του Εμφύλιου. Πού οφείλεται όμως αυτή η τραγική κατάληξη για το Έθνος μας; Φταίνει οπωσδήποτε οι Σύμμαχοι. Αυτοί –κατά τον καθηγητή Αγγελόπουλο– «αδιαφόρησαν πλήρως για την τύχη των μικρών λαών· και όχι μόνο αυτό· απέφυγαν να τους ενημερώσουν σχετικά, για τον κυνικό και πρόχειρο τρόπο με τον οποίο ρύθμισαν τις τύχες των λαών», όπως ομολογεί ο ίδιος ο Τσώρτσιλ στα «Απομνημονεύματά» του.

«Φταίμε όμως –προσθέτει ο Αγγελόπουλος– και εμείς οι Έλληνες· δε θελήσαμε να συνειδητοποιήσουμε τις διεθνείς εξελίξεις και να κατανοήσουμε τη γενικότερη πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, πολιτική που προσδιορίζεται συνήθως από τα δικά τους συμφέροντα».

Εκείνος που δε φταίει πάντως είναι ο απλός λαός, οι αγνοί αγωνιστές της Εθνικής μας Αντίστασης. Αυτοί πλήρωσαν βασικά τις συνέπειες του Εμφύλιου που ακολούθησε στη χώρα μας. Ο λαός μας τις πληρώνει ακόμα και σήμερα.

Ο Εμφύλιος που ακολούθησε την Κατοχή συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο καταστροφικούς που γνώρισε η χώρα μας στην πρόσφατη ιστορία της. Η χώρα μας βυθίστηκε στο θάνατο και οι Έλληνες χωρίστηκαν σε δυο αλληλομισούμενες παρατάξεις. «Το χρώμα του Εμφύλιου –γράφει ο ποιητής Μανόλης Αναγνωστάκης– είναι το μαύρο, ένα απέραντο απ' άκρη σ' άκρη μαύρο κι η μνήμη δεν μπορεί να ρίξει πουθενά μια ευφρόσυνη ματιά».

Η κατάσταση στα Γιάννινα μετά την Απελευθέρωση και τη Βάρκιζα (1945-1949)

«Το μαύρο χρώμα» του Εμφύλιου απλώθηκε, για τα καλά, σε όλη την Ήπειρο. «Μαύρες σελίδες αδελφοκτόνων διχασμών», γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης.

Η εικόνα που παρουσιάζουν τα Γιάννινα αμέσως μετά την Απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Γερμανούς, είναι εξίσου τραγική με την κατάσταση της εποχής της Κατοχής. Οι μαθητές βρίσκονται σε εξέγερση. Δημόσιοι υπάλληλοι που

είχαν πρωτοστατήσει στην Εθνική Αντίσταση δεν επανέρχονται στις θέσεις τους. Εκπαιδευτικοί καλούνται σε απολογία και τίθενται σε διαθεσιμότητα. Συγκλονιστική η Έκθεση που συντάσσει ο Επιθεωρητής Στοιχειώδους Εκπαίδευσης στην πόλη μας, τον Ιούνιο του 1945:

«Η ολέθρια για το Έθνος κατεύθυνση την οποία προσέλαβε η απελευθερωτική κίνηση, εκτράπηκε σε οξύτατο εμφύλιο σπαραγμό... Εκτός απ' την υπερβολή και την εμπάθεια που χαρακτηρίζει τα πολιτικά μας ήθη, η πολιτική διένεξη προσέλαβε, όπως είναι γνωστό, το χαρακτήρα σκληρής δίωξης κάθε αντιφρονούντα».

Δύσκολες οι μέρες: Φτώχεια, αρρώστια, δυστυχία είναι τα κύρια χαρακτηριστικά τους. Κραυγές απόγνωσης και αγανάκτησης από παντού.

«Έχω τη γνώμη –γράφει ο Λέανδρος Βρανούσης, στις αρχές του 1945, που ζει από κοντά αυτό το δράμα, γιατί βρίσκεται ακόμα στα Γιάννινα– πως αυτή η κακοτράχαλη Ήπειρος, θρέφει ένα κόσμο προικισμένο με εξαιρετες αρετές, που λίγο να τον ευνοήσουν μπορεί να θαυματουργήσει.

Με παρηγορεί και με κολακεύει η ιδέα πως η Ήπειρος, αυτός ο ξεχασμένος απ' τους θεούς και τους ανθρώπους τόπος, που ζει μέσα σε τόση απάνθρωπη φτώχεια και εγκατάλειψη, κρύβει μέσα της τις πιο μεγάλες δυνατότητες».

Στα πλαίσια της ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ αναπτύχτηκε στην πόλη μας μια πλούσια ανθρωπιστική δράση σ' όλες σχεδόν τις συνοικίες της πόλης. Ψυχή σ' αυτή τη δράση, ανάμεσα σε εκατοντάδες γυναίκες και κοπέλες της πόλης, η Ευτυχία Πρίντζου. Όλοι σχεδόν οι πολίτες πρόθυμα προσφέρουν την οικονομική τους συνδρομή για τους σκοπούς της ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ. Οργανώνονται επιτροπές, πραγματοποιούνται έρανοι. Γίνονται επισκέψεις σε σπίτια φτωχών, αρρώστων, πολιτικών κρατουμένων. Και το έργο αυτό, βέβαια, μολονότι

καθόλα νόμιμο και βαθιά ανθρωπιστικό, γίνεται όχι με ευκολία. Κάθε κίνηση παρακολουθείται και ελέγχεται, ιδιαίτερα πριν απ' τις εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946, ώσπου, τελικά η «Αλληλεγγύη» διαλύεται.

Πολύπαθη, πράγματι, η Ελλάδα. Πιο πολύπαθη όμως ετούτη η περιοχή, η Ήπειρος. Πλήρωσε ακριβά τις περιπέτειες της πατρίδας μας στην Κατοχή. Πλήρωσε ακριβά τον Εμφύλιο. Απούλωτες και σήμερα οι πληγές της. Λίγες και βραχύβιες οι λάμπεις της. Μάστιγα φοβερή η εγκατάλειψη. Μισός και πλέον πληθυσμός της Ηπείρου έξω απ' την Ήπειρο σήμερα, κατάσπαρτος στα διάφορα μέρη της Ελλάδας. Άλλος τόσος πληθυσμός κατάσπαρτος σ' όλα τα μέρη του κόσμου.

Τα βάσανα της Ηπείρου, είναι και βάσανα δικά μας. Πληρώσαμε ακριβά τα βάσανα ετούτα και θα τα πληρώνουμε, εμείς και τα παιδιά μας, ποιος ξέρει για πόσα χρόνια ακόμα.

Ο Βρανούσης και πάλι στην Αθήνα. Το ενδιαφέρον του για την Ήπειρο

Στα Γιάννινα, κάτω απ' τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν, απ' τις αρχές του 1945, δεν υπήρχαν πια

περιθώρια για αυταπάτες. Ο ίδιος ο Βρανούσης εξομολογείται:

«Καθένας ονειρευόταν, όπως μετά από κάθε πόλεμο, πώς θα επιστρέψει, μια ώρα αρχύτερα, στα ειρηνικά του έργα. Τον Απρίλιο του 1945, μόλις βρήκα συγκοινωνιακό μέσο –διήμερο ταξίδι πάνω σ' ένα παλιό φορτηγό με άδεια βαρέλια βενζίνης– κατέβηκα στην Αθήνα, να συνεχίσω και ν' αποτελειώσω τις σπουδές μου. Ξαναβρήκα ένα κρεβάτι στον «Οίκο Φοιτητού» –ερείπιο μετά τα «Δεκεμβριανά»– στα φοιτητικά συσσίτια της Κατοχής. Σκληρή βιοπάλη, συνεχής ο εφιάλτης των καθημερινών συλλήψεων, εκτοπίσεων· αποδείχτηκε όμως ότι είχαν χάσει τα ίχνη μου».

Το Δεκέμβριο του 1946 τέλειωσαν τα φοιτητικά βάσανα του Βρανούση. Αρχίζουν όμως τα νέα βάσανα, ο νέος Γολγοθάς, που είναι γι' αυτόν, όπως και για ολόκληρη την Ελλάδα, πιο οδυνηρός απ' τον προηγούμενο. Ο πρώτος Γολγοθάς –αυτός της Εθνικής Αντίστασης– έκλινε μέσα του το ηρωικό στοιχείο και άφηνε κάποιες –πολλές μάλιστα– ελπίδες για την ανάταση και την ανάσταση του ελληνικού λαού. Ο δεύτερος Γολγοθάς –αυτός του Εμφυλίου– εξελίσσεται σε μια πραγματική ελληνική τραγωδία, με αναρίθμητα και αθώα θύματα και θύτες κι απ' τις δυο πλευρές. Ο Βρανούσης βλέπει καθαρά πως τούτη η τραγωδία αποτελεί «ένα ακόμα κρίκο μιας ολόκληρης αλυσίδας από διχασμούς και σκληρές αντιπαραθέσεις που υπέσκαψαν την αλήθεια και τη δημιουργική δύναμη της ελληνικής φυλής».

Το πρώτο πράγμα που τον απασχολεί στη νέα του πορεία είναι η Ήπειρος. Έφυγε από την Ήπειρο υπό οδυνηρές συνθήκες, για να αποφύγει τη σύλληψη και τους διωγμούς, άφησε όμως πίσω του έναν κόσμο «προικισμένο», αλλά «ξεχασμένο» που ζούσε «μέσα σε τόση απάνθρωπη φτώχεια και εγκατάλειψη». Έρχεται σύντομα σε επαφή με ανθρώπους που μπορούν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Είναι δε παρήγορο το γεγονός ότι οι Ηπειρώτες λόγιοι που βρίσκονται στην Αθήνα, δε χάνουν το θάρρος τους, ακόμα και στις πιο τραγικές στιγμές που περνάει το Έθνος, δεν εγκαταλείπουν τον αγώνα, δεν αποβάλλουν τον πατριωτισμό τους. Κάθε άλλο μάλιστα. Αξιοποιούν καθετί το Ηπειρωτικό και το μετατρέπουν σε έργο πατριωτικό.

Πολλοί απ' αυτούς αγωνίστηκαν ενάντια στον κατακτητή, οργανώθηκαν στο κίνημα της Εθνικής μας Αντίστασης. Αυτούς τους ανθρώπους τους έθεσαν υπό απηνή διωγμό. Δημιούργησαν ένα κλίμα υπερβολής και εμπάθειας, ιδιοτέλειας, διαβολής και συκοφαντίας. Έτσι πολλοί Ηπειρώτες επιστήμονες –ιδιαίτερα νέοι– αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Ήπειρο. Ορφάνεψε, κυριολεκτικά, ο Ηπειρωτικός χώρος. Αναζήτησαν τη σωτηρία στην απρόσωπη ζωή της Αθήνας.

Πρώτος και καλύτερος ανάμεσά τους ο Λέανδρος Βρανούσης. Έβγαινε τότε στην Αθήνα το μηνιαίο περιοδικό μελέτης των προβλημάτων της Ηπείρου, με τον τίτλο: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ». Πολλοί και αξιόλογοι οι συνεργάτες του περιοδικού. Ανάμεσά τους ο Σωτήρης Σκίπης, η Χρυσάνθη Ζιτσαία, ο Τάκης Σιωμόπουλος, ο Δημήτρης Σαλαμάγκας, ο Γιάννης Δάλλας και, ασφαλώς, και ο Λέανδρος ο Βρανούσης. Ενδεικτικό του ενδιαφέροντος για την Ήπειρο το πρώτο άρ-

θρο του περιοδικού, με τον τίτλο «Η προσπάθειά μας». Προσδιορίζονται, με το άρθρο αυτό, οι στόχοι του περιοδικού και γίνεται προσκλητήριο προς όλες τις πνευματικές και ηθικές δυνάμεις να έλθουν αρωγοί σ' αυτή την προσπάθεια, προκειμένου να συμπαρασταθούν στα πλατιά στρώματα των συμπατριωτών τους:

«Ξεκινάμε με τον παλμό τον αναζωογονητικό και την πίστη την πληθωρική για το μέλλον της Ηπείρου μας. Γνώμονάς μας η συμπόνια για τον μαρτυρικό τόπο μας. Κριτήριο η αφεγάδια στη πράξη.

Ποια η επιδίωξή μας στην προσπάθειά μας; Μία και μοναδική. Με την έρευνα, μελέτη, αντιμετώπιση των ζωντανών προβλημάτων της Ηπείρου μας να φωτίσουμε τον δρόμο για την ταχύτερη και ριζικότερη λύση».

Παράλληλα με τη συνεργασία του στην «Ηπειρωτική Ζωή» ο Βρανούσης έχει κατά νουν και το δικό του στόχο. Αγωνίζεται να ξαναβγούν στην Αθήνα τα αγαπημένα του «Ηπειρωτικά Γράμματα» που είχε στήσει, με βάσανα και με κινδύνους, στα Γιάννινα. Αν αυτό δεν το πετύχει, επιδιώκει να βγει στην Αθήνα ένα γενικότερο περιοδικό με τον τίτλο «Ηπειρωτικός κόσμος».

Και αυτός ο αγώνας του Λεάνδρου Βρανούση ευοδώθηκε. Η έκδοση του περιοδικού «Ηπειρωτικός Κόσμος», σε λίγο, αποτελεί πραγματικότητα. Στη συντακτική επιτροπή του περιοδικού –και ψυχή συνάμα– ο Λεάνδρος Βρανούσης. Αυτός θα επιμεληθεί την ύλη του περιοδικού –όπως έκανε και με τα «Ηπειρωτικά Γράμματα»– αυτός θα συντάξει και το πρώτο άρθρο που θα εγκρίνει, στη συνέχεια, η συντακτική επιτροπή. Τίτλος του άρθρου –και στόχος του περιοδικού– «Για την επιβίωση του Ηπειρωτικού Λαού».

Δραματική η έκκληση προς όλους τους Ηπειρώτες:

«ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΕΣ!

Σας παρουσιάζουμε σήμερα το πρώτο φύλλο του «Ηπειρωτικού Κόσμου». Σκοπός μας είναι να προσφέρουμε ενωμένοι όλοι οι Ηπειρώτες που πονάνε τον τόπο τους τις δυνάμεις μας, τη βοήθειά μας, στις κρίσιμες στιγμές που περνάει η Πατρίδα μας, για την επιβίωση του λαού της, για τη θεραπεία της από τις βαριές πληγές που της άφησε ο πόλεμος. Αυτή κυρίως είναι η φιλοδοξία μας. Κι'

“ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ”
ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ταχυδρ. Διεύθυνση: Πλατεία Αγίων Θεοδώρων αρ. 3
(β' όροφος άριθμ. Γραφείου 9)

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

Κολλιπεχνική Διεύθυνση: **ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΛΑΜΟΥ**
Υπεύθυνος: **ΜΙΝ. Κ. ΠΑΝΤΙΣΗΣ**
Οίκ. Διαχειριστής: **Θ. ΓΙΑΓΚΑΣ**

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ		
Έτησια	Έξαετηρικού	Έξαετηρικού
Έξ Αθήνη	12.000	6.000
	δολ. 12	δολ. 6

Έπιταγές και έμβασματα: **ΑΘ. ΓΙΑΓΚΑΣ**
Μεδούσης 49 — Κάθε απόδειξη συνδρομής
πρέπει να έφ'ηρ την έπαγραφή του διαχει-
ριστού μας και την έπαγραφή του περιοδικού.

Ήπειρωτικός Κόσμος

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΡΩΤΟΣ 1ος ΦΥΛΛΟ I ΑΘΗΝΑ 1η ΜΑΪΟΥ 1962	ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ Τμή Θεσσαλίας αρ. 40	ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Μελ. 17
---	--	--

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ακόμα φιλοδοξούμε να γίνει ο «Ηπειρ. Κόσμος» το προοδευτικό βήμα της Ηπειρωτικής διανόησης, ο διερμηνέας των καύμών και πόθων της Ηπειρωτικής ψυχής, ο Σύνδεσμος και η επαφή των σκορπισμένων σ' όλο τον κόσμο Ηπειρωτών, ο πρωτοπόρος αγωνιστής για τις προοδευτικές λύσεις των Ηπειρωτικών ζητημάτων που θα φέρουν τη χαρά της ζωής, την πρόοδο και τον πολιτισμό στον τόπο μας που ανεπιφύλακτα του αξίζει».

Για μια ακόμα φορά ο Βρανούσης θα εκπληρώσει, κάτω από τραγικές συνθήκες, με κίνδυνο καθημερινό της ζωής του, το χρέος προς την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ήπειρο. Και αυτή η εκπλήρωση γίνεται όχι χωρίς θυσίες, θυσίες ατομικές, θυσίες οικογενειακές.

Οι περιπέτειές του, Μαύρες για όλους τους Έλληνες οι μέρες του την εποχή του Εμφύλιου. Εμφύλιου. Δεν είναι μονάχα το δράμα που παίζεται στα βουνά με τις αδελφοκτόνες επιχειρήσεις. Παρόμοιο δράμα παίζεται και στις πόλεις· επίκεντρο αυτού του δράματος η Αθήνα. Ανάμεσα στα θύματα οι Ηπειρώτες· διωγμένοι απ' την ιδιαίτερη πατρίδα τους, κατατρεγμένοι απ' τη μοίρα της πατρίδας μας.

Ένα τέτοιο δράμα παίζεται στην Αθήνα για το Βρανούση και την οικογένειά του. Το εκθέτει κι αυτό, σε δική του επιστολή, προς τον κοινό με τον Κοτζιούλα φίλο τους στην Αμερική, το Γιώργο Σούλη.

Αγαπώμετέ μου Γιώργο,
Έλαβα μέ' αφάνταστη κ'ρα' τ'α' έλαιοδρο-
ρα μηνύματα τ'ης καλωσύνης σου...
Ο αδελφός μου ο Θωμάς, εξόριστος από πέρσι
τον Αύγουστο στον Άη Στράτη, νάτι περιμέ-
νει από μένα... Ο άλλος αδελφός μου ο
Στάθης στις φυλακές στα Γιάννινα.
... Κ' εγώ σέ' νάτι χτύσημα
τ'ης αόρτας άλαφρίφομαι ναι' περιμένω
τα'ς χαίρεσ' με' τό' βελιτσάκι ναι' τήν μουβίτ'α
ευσκευκομένη από μέρες, έτοιμα για' τό' τζέπ',
επί Φολέγανδ'ο ή - αλίμονο έρωνά - στα
Κύθηρα... Ως αότε' άρκε' δά' τυραννιούματι έτοι-
μα... Λεπτατά αότα' έδ' νεράλαιο... Η' λάλια
βουβαίνονται, όταν τ'α' κύλη θρίγγουν τόν' σόνο
κι' όταν τ'α' δόντια αλέτουν τήν' δερή, τήν
δερή' σου' ξεχειλίσ'ε' ναι' ριζή' σνίγχι...

«Εγώ, -γράφει- από τον περασμένο Δεκέμβρη που πήρα το δίπλωμα, όλο και κάτι σχεδιάζω, όλο και κάτι σκαρώνω, αλλά τίποτε δε μπορώ ν' αποτελειώσω και τίποτε δε μπορώ να παρουσιάσω.

Βοήθεια απ' τους δικούς μου βέβαια καμμιά και επιπλέον υποχρεώσεις πολλές: Ο αδελφός μου ο Θωμάς, εξόριστος από πέρσι τον Αύγουστο στον Άη Στράτη, κάτι περιμένει από μένα... Ο άλλος αδερφός μου ο Στάθης στις φυλακές στα Γιάννινα... Κ' εγώ με φόβο και κατατρεγμό από παντού, χωρίς διορισμό και χωρίς θέση, αγωνίζομαι με χαμάλικες γραφικές εργασίες ή διορθώσεις τυπογραφικές να τα βγάλω πέρα...

Η ζωή είναι κόλαση! Αυτή

Απόσπασμα επιστολής του Λ. Βρανούση στο Γιώργο Σούλη στην Αμερική, με την οποία διεκτραγωδεί την κατάσταση στην Ελλάδα, κατά την εποχή του Εμφύλιου (1947).

τη βδομάδα ξεπέρασαν τις 10 χιλιάδες οι συλλήψεις! Πάνω από 350 πιάστηκαν στα Γιάννινα.

Κ' εγώ σε κάθε χτύπημα της πόρτας αλαφιάζομαι και περιμένω τους χαφιέδες με το βαλιτσάκι και την κουβέρτα συσκευασμένα από μέρες, έτοιμα για το ταξίδι στη Φολέγανδρο ή –αλίμονο ειρωνεία– στα Κύθηρα... Ως πότε άραγε θα τυραννιούμαστε έτσι;

Σταματώ αυτό το κεφάλαιο.. Η λαλιά βουβαίνεται, όταν τα χείλη σφίγγουν τον πόνο κι' όταν τα δόντια αλέθουν την οργή, την οργή που ξεχειλίζει και μας πνίγει!...»

Κάπου-κάπου, μέσα στη ζοφερή αυτή κατάσταση φαίνεται και κάποια ηλιαχτίδα. Συμμετέχει στο διαγωνισμό του Γαλλικού Ινστιτούτου και πετυχαίνει υποτροφία για τη Γαλλία. Δυστυχώς όμως· υπάρχει και εδώ το εμπόδιο· είναι, στη μέση, το στρατιωτικό.

«Είμαι –γράφει ο Βρανούσης– με αναβολή η οποία έληξε στο τέλος Ιουνίου. Εν τούτοις η εκκρεμότητα παραμένει, γιατί ακόμα δε συγκροτήθηκαν τα περιοδεύοντα Συμβούλια, για να παρουσιαστώ. Ελπίζω στις αρχές Αυγούστου. Αν με πάρουν στρατιώτη θα πάω αμέσως στο Γαϊδουρονήσι, όπου συγκεντρώνουν όλους τους δημοκρατικούς φαντάρους... Αν πάρω με κανένα μέσο καμμία αναβολή ακόμα, πράγμα απίθανο, πάλι δε μπορώ να σκέφτομαι για το Εξωτερικό, γιατί έχει απαγορευθεί η αποδημία σε νέους των κλάσεων 1932-1948! Η πατρίς εν κινδύνω!...»

Όμως, μπροστά και σ' αυτές τις αντιξοότητες, μπροστά σ' αυτά τα νέα δεινά της ζωής τους, οι νέοι δεν απελπίζονται.

Το επιβεβαιώνουμε με τα γραφόμενα και με τις πράξεις του Λεάνδρου Βρανούση. Κλείνει την επιστολή του προς το Γιώργο Σούλη με τούτα τα αισιόδοξα λόγια:

«Το κουράγιο μας, και χίλια μέτρα κάτω από τη γη να μας χώσουν, μένει ακμαίο και η άσβηστη ελπίδα μας στην ανάσταση του λαού μας!

Η δίκαια υπόθεση της Πατρίδας μας θα λάμψει κι ο θεός ο Τρούμαν δε μπορεί να εθελotuφλεί επ' άπειρον... Αιώνιως μεσάνυχτα θα θέλουν νάχουν; Ελπίζω και με τη δική σας απ' αυτού διαφώτιση να ιδούν γρήγορα το σπαραγμό μας και να εκτιμήσουν σοβαρά

Φαντάσμαι όμως σως μακρογόρμισα άραχ
Μη' χάνεις πέντως την αίσιοδοξία σου μ' όλα
Θλιβερά σου τραάω, γιατί το κουράγιο μας
και χίλια μέτρα κάτω από τη γη να μας
χώσουν, μένει ακμαίο και η ελπίδα μας
έλεσται στην ανάσταση του λαού μας!
Η δίκαια υπόθεση της Πατρίδας μας θα λάμψει
κι ο θεός ο Τρούμαν δε μπορεί να εθελotuφλεί
επ' άπειρον... Αιώνιως μεσάνυχτα θα θέλουν
νάχουν; Ελπίζω και με τη δική σας απ' αυτού
διαφώτιση να ιδούν γρήγορα το σπαραγμό μας,
και να εκτιμήσουν σοβαρά τα δίκαια ενός
λαού, που αγωνίζεται ολόκληρο έναν σπαραγμό
χτες άρτητα στα θυνά της Ελλάδας, όπως
και θα έβρεματων...

Το αισιόδοξο τέλος της επιστολής του Βρανούση
προς το Γιώργο Σούλη

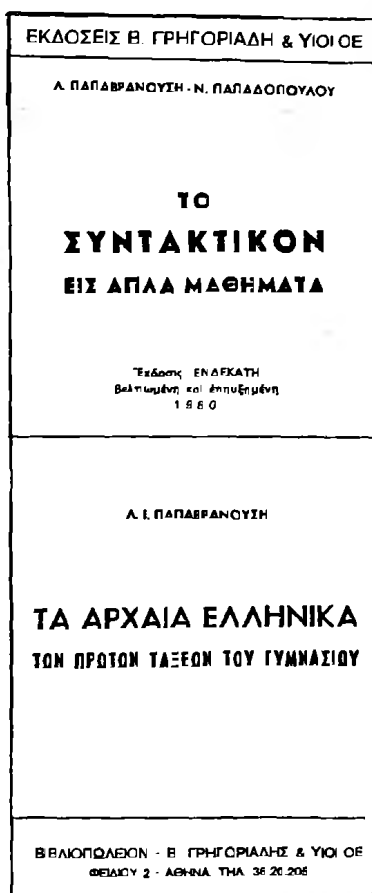
τα δίκαια ενός λαού, που αγωνίζεται πάλι έναν πολυαίμαχτο αγώνα στα βουνά της Ελλάδας, όπως και επί Γερμανών...».

Δεν περιορίζεται όμως ο Βρανούσης να εκφράζει, με λόγια, την ελπίδα για την ανάσταση του λαού και του εαυτού του. Ρίχνεται, με αισιοδοξία, στη σκληρή βιοπάλη και προβαίνει σε πράξεις αντάξιες του τίμιου μόχθου του.

Ο αγώνας για την επιβίωση. Η πρώτη συγγραφική του δραστηριότητα

Μια δεκαετία περίπου αδιόριστος, σπατάλησε πολλές δυνάμεις σε έργα βιοπορισμού: Είχε - δεν είχε πάρει το πτυχίο του, όταν έβγαλε *Το Συντακτικόν εις απλά μαθήματα* (α' εκδ. 1947), βιβλίο που γνώρισε δεκάδες επανεκδόσεις (παρά τις πολλές απομιμήσεις που είδαν το φως στο μεταξύ). Ακολούθησαν *Τα αρχαία ελληνικά των πρώτων τάξεων του γυμνασίου* (1953), ένα *Λεξικόν ρημάτων* (σε συνεργασία με τον Β. Σφυρόερα, 1955), που γνώρισε επίσης δεκάδες επανεκδόσεις, κ.ά. Ήταν, για την εποχή τους, υποδειγματικά και δείχνουν τη γερή φιλολογική κατάρτιση του νεαρού πτυχιούχου, που διακρίθηκε αργότερα σε άλλους τομείς. Ας προστεθεί, για όσους δεν το ξέρουν, ότι με τα βιβλία αυτού του είδους μπορεί να θησαύριζαν οι εκδότες, οι συγγραφείς, όμως, ιδίως την εποχή εκείνη, δούλευαν για να εξασφαλίσουν ένα μεροκάματο. Την ίδια εποχή βραβεύονται στο σχετικό διαγωνισμό και εκδίδονται από το Υπουργείο Παιδείας (1955) τα *Νεοελληνικά Αναγνώσματα Βρανούση και Σφυρόερα* (της Β' και της Δ' γυμνασίου), που ανατυπώνονταν και έμειναν σε σχολική χρήση επί είκοσι και πλέον χρόνια...

Μια άλλη συλλογή που προοριζόταν για την ΣΤ' Γυμνασίου απορρίφθηκε, επειδή «περιλάμβανε και κείμενα λογοτεχνών», που κατά την κριτική επιτροπή, «δεν ήταν ευρύτερα γνωστοί». Χαρακτηριστική της κατάστασης, που επικρατούσε τότε στο Υπουργείο Παιδείας, είναι και μια φράση της εισηγητικής έκθεσης της επιτροπής: «Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνεται

Σχολικά βοηθήματα του Α. Βρανούση.

και ακατανόητον ποίημα Ελύτη τινός»! Το ακατανόητον αυτό ποίημα ήταν απόσπασμα από το «Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας»!

Παράλληλα, συνεργάζεται σε περιοδικά, ανθολογίες και άλλες εκδόσεις, προσπαθώντας να ξεπεράσει τις αντιξοότητες που εξακολουθούν επί χρόνια να αναστέλλουν ή να περιορίζουν τις προσφυλίες του επιδόσεις, τις συστηματικές σπουδές και έρευνες που είχε προγραμματίσει.

Στους κύκλους των νεοελληνιστών έγινε γνωστός το 1948 με την εργασία του «Συμβολή στην έρευνα για τα τραγούδια του Ρήγα και των μιμητών του». Την ίδια ακριβώς εποχή μπαίνουν και οι βάσεις για να παρουσιάσει, σε λίγο, τα έργα εκείνα που τον καθιέρωσαν στην ελληνική και στη διεθνή βιβλιογραφία. Εποχή μεταβατική για την πατρίδα μας, εποχή μεταβατική –αλλά και δημιουργική– για το Βρανούση. Βρισκόμαστε ήδη στη μετεμφυλιακή περίοδο. Οι εμφύλιες συγκρούσεις μπορεί να τέλειωσαν το 1949, οι συνέπειες όμως αυτής της δραματικής σύγκρουσης έριξαν για πολλά χρόνια βαριά τη σκιά τους στη μετεμφυλιακή πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου. Οι τραγικές εμπειρίες των ανθρώπων άφησαν πίσω τους σύνθετα κληροδοτήματα. Ένας βαθύς και υπόγειος διχασμός απαξίωνε, επί χρόνια, τις κοινωνικές σχέσεις και την πολιτική έκφραση, δηλαδή τη χώρα ολόκληρη, σε μια προβληματική, αδιέξοδη κατάσταση. Η γραμμή του διαχωρισμού των πολιτών σε «εθνικόφρονες» και «ανθέλληνες» άρχισε να ατονεί μόνο μετά την εφτάχρονη δικτατορία των συνταγματαρχών και την τραγωδία της Κύπρου, εμπειρίες πάνω στις οποίες δοκιμάστηκαν όλες οι πολιτικές δυνάμεις. Εμπειρίες που μπορούν να αποβούν, και σήμερα, χρήσιμες, όταν επιτρέπουν την κατανόησή τους, όταν προστίθενται, ως πολύτιμο εφόδιο, στην παιδεία των σημερινών ενεργών πολιτών.

Μέσα σ' αυτήν την «ερημιά» της σκληρής βιοπάλης και του νοσηρού πολιτικού κλίματος, πολύτιμη «όαση» για το Βρανούση και αναρίθμητους άλλους συμπολίτες του το «Αθήναιον» με τον Ευάγγελο Παπανούτσο και άλλους εξέχοντες διανοούμενους της εποχής, οι οποίοι πάσχιζαν, με τις ανοιχτές συζητήσεις και τον έντονο προβληματισμό, να ανασύρουν τη χώρα από τα πνευματικά και ηθικά ερείπια στα οποία την είχε καταδικάσει ο Εμφύλιος. Με πολλή συγκίνηση και την ανάλογη ευγνωμοσύνη τα θυμάται αυτά ο Βρανούσης, όταν γράφει, αργότερα, προς τον Παπανούτσο:

Ο Λεάνδρος και η αδερφή του Μαρία
στα Γιάννινα (1948)

Ευάγγελος Παπανούτσος

«Ήρθαν έπειτα άλλοι καιροί – ο πόλεμος, η κατοχή, τα ολοκαυτώματα, οι ακριβά πληρωμένοι εφηβικοί ενθουσιασμοί, τα δύσκολα μεταπελευθερωτικά χρόνια... Παραλείποντας πολλά άλλα, σταματώ στο «Αθήναιον». Οι νεώτεροί μου το αγνοούν. Το θυμούνται τουλάχιστον οι παλαιότεροι; Το έχουν βάσει άραγε στη ζυγαριά της Ιστορίας όσοι μελετούν την πνευματική πορεία αυτού του τόπου και την προσφορά του Παπανούτσου; Όαση μέσα στην τότε ερημιά και για πολλούς από μας –το καταθέτω σαν προσωπική μαρτυρία– σταθμός και αφετηρία: ένα δεύτερο πανεπιστήμιο (ή αντι-πανεπιστήμιο!), ευρύτεροι ορίζοντες, νέοι προσανατολισμοί... Δέκα ολόκληρα χρόνια (ή και πιο πολλά), πόσοι άραγε περάσαμε από το «Αθήναιον»; Θ' άξιζε κάποτε να γίνει ένα προσκλητήριο κι ένας απολογισμός. Να ξαναβρεθούμε διδά-

σκοντες και διδασκόμενοι, σε κάποια επέτειο, να θημηθούμε πόσα χρωστάμε στον Παπανούτσο...

Αλλά οι αναπολήσεις μου πήραν δυσανάλογη έκταση και πρέπει να σταματήσω. Περιττό, άλλωστε, ν' αναφερθώ στα μετέπειτα. Τα λέει όλα το όνομα Παπανούτσος!»

Σ' αυτή τη μεταβατική περίοδο πραγματοποιήθηκε η κατάταξη του Βρανούση στο στρατό. Καλείται, για δεύτερη φορά, να υπηρετήσει την πατρίδα. Η πρώτη υπηρεσία του, με την τρίχρονη συμμετοχή του στην Εθνική Αντίσταση, επί χρόνια ολόκληρα, όχι μόνο δεν εκτιμήθηκε, αλλά αντίθετα θεωρήθηκε ως προδοσία και ως έγκλημα σε βάρος της πατρίδας μας. Είχε μάλιστα, όπως θα δούμε, αργότερα και τις ανάλογες συνέπειες για το Βρανούση, όπως, άλλωστε, και για πολλούς άλλους Έλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Ο ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΣΗ

Φύση ανήσυχη, ψυχή ευαίσθητη, καθώς ήταν ο Βρανούσης, δεν περιορίστηκε στη ζωή του μονάχα να ερευνά και να γνωρίζει. να αγωνίζεται και να πρωτοστατεί σε κάθε είδους επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες, να ζει, σε τελευταία ανάλυση, τη ζωή σε όλες τις εκφάνσεις! Ήθελε παράλληλα με όλα αυτά, σε κάθε ευκαιρία, σε κάθε περίπτωση που συνέβαινε γύρω του κάτι το αξιόλογο, και είχε αντίκτυπο στον ψυχικό του κόσμο, αυτό που ένιωθε μέσα του να το εξωτερικεύει, για να είναι και οι γύρω του κοινωνοί των συναισθημάτων που κάθε φορά κυριαρχούσαν στην ψυχή του. Και για να ικανοποιήσει καλύτερα τις ενδόμυχες επιθυμίες του, δε βρήκε άλλο μέσο καλύτερο απ' την ποίηση. Είχε συνειδητοποιήσει απ' τα πρώτα χρόνια της ζωής του πως η ζωή του ανθρώπου δεν είναι μονάχα γνώση που εξασφαλίζεται με την έρευνα και την επιστήμη· είναι ταυτόχρονα και ποιητική ενέργεια που εκδηλώνεται με την τέχνη. Πιστός στην προτροπή του ποιητή ο Βρανούσης, κατέφυγε, απ' τα παιδικά του χρόνια, στην ποίηση, πασχίζοντας «κάθε φορά να ξαναβρεί τα νιάτα του και να λουστεί στο ποτάμι της ομορφιάς». Η έρευνα και η επιστήμη, με βάση το λογικό, τον βοήθησε να υπηρετήσει, στη ζωή του, την ιδέα της αλήθειας. Η ποίηση, με βάση τη φαντασία και το συναίσθημα, του έδωσε τη δυνατότητα, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του, να υπηρετήσει την ιδέα της ομορφιάς. Την ομορφιά την είδε πρώτα μέσα στη φύση. Και δίπλα στη φύση η ζωή. Η ζωή με τα μικρά θέματα της καθημερινότητας. Δεν ένιωθε την ανάγκη να εκλέξει τα θέματα· ένιωθε όμως την ανάγκη να τα γνωρίζει, να τα ζει, να τα εξουσιάζει. Ακολουθούσε τη συμβουλή που ο Γκαίτε έδινε στο φίλο του, τον Έκκερμαν: «Παρουσιάστε, με τα ποιήματα, μονάχα τα απομονωμένα κομμάτια που μπορείτε και ό,τι θα δημιουργήσετε, αυτό θα είναι και το καλό». Η ζωή, έπειτα, με τους αγώνες της, με τις θυσίες της, με τα ολοκαυτώματά της. Αυτή τη ζωή την έζησε ο Βρανούσης στα χρόνια της Εθνικής μας Αντίστασης: Τότε ακριβώς κατάλαβε πως αξία στη ζωή έχουν μονάχα οι άνθρωποι, που, με όλες τις δυνάμεις τους, αγωνίζονται για τα πιο υψηλά ιδανικά της ανθρωπότητας, γίνονται αγωνιστές και μάρτυρες μαζί, είναι πρόθυμοι να αγωνιστούν, κι αν χρειαστεί, να συντριβούν. Αυτή ακριβώς τη μορφή της ζωής εκφράζουν και τα ποιήματά του που είναι εμπνευσμένα από το έπος της Εθνικής μας Αντίστασης. Αγωνιζόταν και ταυτόχρονα, μέσα σ' αυτή τη σκληρή και αμείλιχτη κονίστρα που λέγεται πραγματικότητα, κατέφευγε στην τέχνη της ποίησης, ζητώντας κάποια ψυχική ανακούφιση, κάποια λύτρωση, σύμφωνα με το λυτρωτικό σκοπό της ποίησης –και της τέχνης γενικότερα– όπως ακριβώς τον βλέπουμε στο γνωστό ορισμό του Αριστοτέλη για την τραγωδία.

Εδώ ακριβώς, πιστεύουμε, βρίσκεται η αξία της ενασχόλησης –προσωρινής οπωσδήποτε– του Βρανούση με την ποίηση. Και όταν έγραφε τα πρώτα ποιητικά του πρωτόλεια, όταν παρουσίαζε τα με επιμέλεια σμιλευμένα λυρικά του ποιήματα, κι όταν, τέλος, απαθανάτιζε με τα επικολυρικά του στιχουργήματα,

την αντίσταση του λαού μας ενάντια στον κατακτητή, πάντα είχε σαν βάση την πραγματικότητα. Όλα τα ποιήματα, γι' αυτόν, έπρεπε να είναι ποιήματα μιας ορισμένης περίπτωσης· η πραγματικότητα δηλαδή έπρεπε να δώσει την ευκαιρία και την αφορμή. Ένα ειδικό θέμα, άλλωστε, παίρνει γενικό και ποιητικό χαρακτήρα, ακριβώς γιατί το πραγματεύεται ένας ποιητής που ζει την πραγματικότητα, και εναποθέτει στο ποίημά του τη σφραγίδα της προσωπικής του δημιουργίας. Τέτοια είναι όλα τα ποιήματά του. Η πραγματική ζωή τα γέννησε. Πάνω σ' αυτή στηρίζονται και απ' αυτή αποτελούνται. Η πραγματικότητα δίνει το μοτίβο, τα κύρια σημεία, με μια λέξη το έμβρυο. Από τον ποιητή, βέβαια, εξαρτάται να βγάλει από αυτά ένα σύνολο γεμάτο ζωή και ομορφιά. Ποιήματα με αερολογικό περιεχόμενο δεν είχαν καμιά σημασία για το Βρανούση.

Κάθε φορά, λοιπόν, που η γύρω πραγματικότητα τον συγκινούσε με τις ομορφιές της, τον ενέπνεε με τους αγώνες της ή τον πότιζε με τα φαρμάκια της, έκλεβε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο του, κλεινόταν μέσα στον εαυτό του και άρχιζε να κελαηδάει σαν το πουλί που είναι κλεισμένο μέσα στο κλουβί. Και το τραγούδι που έβγαине από τα χείλη του ήταν η πιο πλούσια αμοιβή του. Αυτή την αμοιβή επιδίωξε –και πέτυχε– με την ποίησή του ο Βρανούσης κατά το σύντομο χρονικό διάστημα που ασχολήθηκε μ' αυτή.

Τα πρώτα ποιητικά του πρωτόλεια

Βρισκόμαστε στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Ο Βρανούσης βρίσκεται στο Γρεβενίτι, μαθητής στο εκεί Δημοτικό Σχολείο και Ημιγυμνάσιο. Υπέροχο το φυσικό περιβάλλον του χωριού. Με δέος και σεβασμό ατένιζε το μεγαλείο της φύσης, που γινόταν πηγή έμπνευσης και δημιουργίας. Είχε πιστέψει, με όλη τη δύναμη της ψυχής του, πως η φύση είναι εκείνη που δείχνει στον άνθρωπο το δρόμο προς την πραγματική ζωή. Αυτή την πίστη του διατράνωσε, ακόμα περισσότερο, όταν, λίγο αργότερα, το Σεπτέμβριο του 1934, βρίσκεται στα Γιάννινα, για να συνεχίσει τις σπουδές του στο Γυμνάσιο της Ζωσιμαίας Σχολής. Ήταν η εποχή που «η μικρή μας πόλη», με επίκεντρο και κορωνίδα τη Λίμνη, διατηρούσε ακόμα όλη τη φυσική ομορφιά της και επιβεβαίωνε την άποψη του Ρουσώ που είχε κηρύξει το ευαγγέλιο της επιστροφής στη φύση –ως μια έντονη διαμαρτυρία ενάντια στον ψευτοπολιτισμό της εποχής του– με

Αποψη της Παμβώτιδας

τη γνωστή σε όλους μας φράση: «Η φύση μονάχα είναι καλή και ο Θεός σ' αυτή ο αγαθός πατέρας». Αυτή η φυσική ομορφιά, μια φθινοπωριάτικη νύχτα στα Γιάννινα, κάτω από το χλωμό φως της σελήνης που αντιφεγγιζόταν στα κυματισμένα νερά της Λίμνης, ενέπνευσε το Βρανούση και έγραψε το πρώτο, χρονολογικά σωζόμενο, ποίημά του, με τίτλο «ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ»:

Στης νύχτας μες στη σιγαλιά όλα κοιμούνται αγάλι
κι' η νύχτα μαυροφόρετη στου ύπνου την αγχάλη.

Ανάμεσ' απ' τα σύγνεφα χλωμή φέγγ' η σελήνη
και χύνει το γλυκό της φως στης νύχτας τη γαλήνη.

Της λίμνης να, χρυσώνονται τα μύρια κυματάκια
και στέλνουν στην ακρογιαλιά χίλια χρυσά φιλάκια.

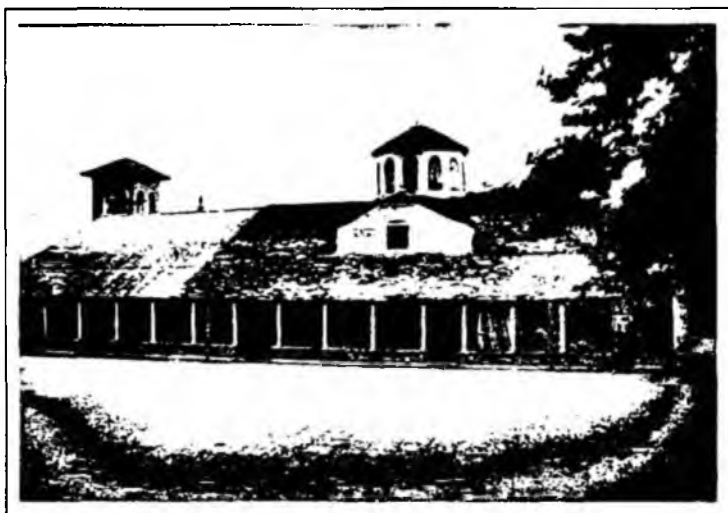
Και με τα χαϊδέματα και τ' άπειρα φιλάκια
δίνουν ζωή στην ερημιά τα μύρια κυματάκια.

Δεν είν' αυτά τα κύματα που τη φιλούνε τώρα
Εκείνα που την έρριξαν 'κει πέρα με τη μπόρα;
Ναι· αφήσαν πια τη λύσσα! Πάει ο θυμός τους πάει...
Και τώρα τ' άγριο κύμα την αγαθή βαρκούλα συχνογλυκοφιλάει.

(Γιάννινα 29 Σ/βρίου 1934)

Το περιβάλλον του Γρεβενιτίου, όπως το είχε ζήσει, στα πρώτα χρόνια της ζωής του, και όπως είχε την ευκαιρία να το ξαναζει, κάθε χρόνο, κατά τη διάρκεια των διακοπών, των εορτών και του καλοκαιριού, εξακολουθεί, σε όλη τη ζωή, να αποτελεί αστείρευτη

πηγή έμπνευσης για το Βρανούση. Όχι πια μόνο με τις ομορφιές της φύσης, αλλά και με τη ζωή των κατοίκων, τη ζωή που, όπως λέει ο Κρυστάλλης, είναι «ζωή απλοϊκή» κι έχει «περίσσιες χάρες». Χάρες περισσότερες ιδιαίτερα τις Κυριακές και τις γιορτές. Τότε που στη ζωή των συγχωριανών του κυρίαρχη θέση κατείχε η Εκκλησία του χωριού, ο ήχος απ' τις καμπάνες αντιλαλούσε σε όλο το χωριό και καλούσε τους πι-

Γρεβενίτι, το μεσοχώρι και η κεντρική εκκλησία.

στούς να εκπληρώσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Έτσι δυο χρόνια αργότερα, στα 1936, ο Βρανούσης, συνεπαρμένος από αυτή την έντονη θρησκευτική εικόνα, γράφει, με ήρωα και θύμα μαζί το Λάμπρο, τον πιστό υπηρέτη του καμπαναριού του χωριού, το ποίημα με τίτλο «ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ»:

Μέσ' στο χωριό καμπαναριό ήταν με τρεις καμπάνες
γλυκόχρυσες, γλυκόλαλες και καθαρομπρουζάτες
και το παιδί της εκκλησιάς, ο Λάμπρος τις βαρούσε
την Κυριακή και τη γιορτή κι' αχολογούσε ο τόπος....

Βάραγε ο Λάμπρος με χαρά και ξύπναγε την πλάση
κι' οι χωριανές συνάζονταν στην εκκλησιά να πάνε.
Οι δυο οι μικρούλες λάλαγαν κι' η πιο μεγάλη σκούζει

Και ξεκολλάει η γλώσσα της π' όμορφα τραγουδούσε.
 Ανάθεμά σε ωρέ μπρουζά, που ψεύτικα δουλεύεις
 Έπεσε η γλώσσα η βαριά, μαζί μ' αυτή κι' ο Λάμπρος».

Λίγους μήνες αργότερα –τον Ιούνιο του 1936– θα γράψει το τρίτο, κατά σει-
 ά, ποίημά του, αφιερωμένο στον ποιητή Κώστα Κρυστάλλη. Η ζωή και οι πε-

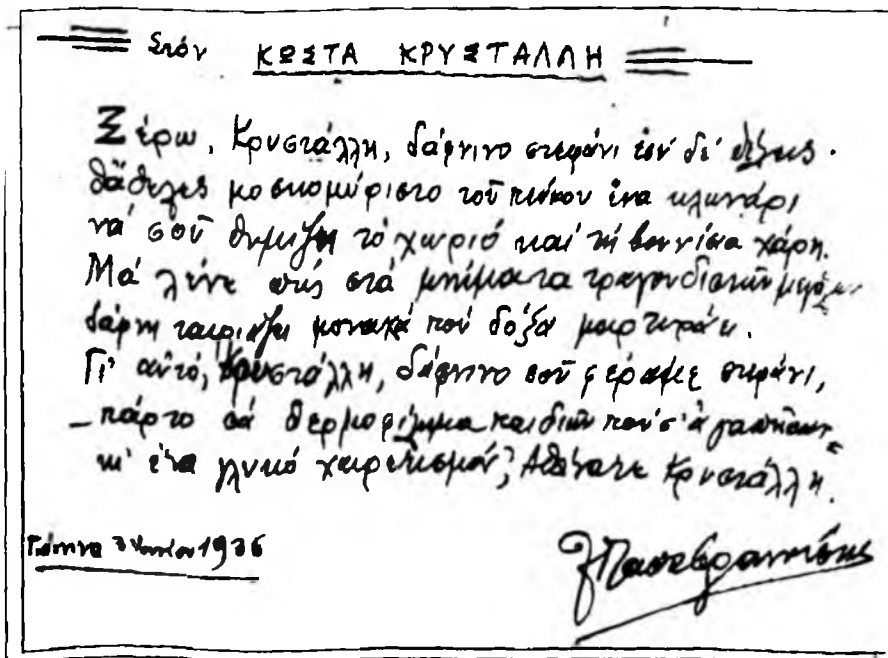

Η προτομή του Κρυστάλλη στην Άρτα.

ριπέτειες του Κρυστάλλη ήταν γνωστές στο Βρανούση. Το ιδανικό της λευτεριάς φλόγιζε την ψυχή του Συρρακιώτη ποιητή και γράφει έτσι, μαθητής ακόμα στη Ζωσιμαία Σχολή, το πατριωτικό του έργο «Σχιές του Άδη», με το οποίο εξυμνούσε τους ήρωες του 21 και καλούσε σε εθνικό συναγερμό τους σκλαβωμένους Έλληνες. Άρχισαν, από τότε, οι περιπέτειές του και, επικηρυγμένος απ' τους Τούρκους, πήρε το δρόμο για την ελεύθερη πατρίδα. Εκεί όμως, όπως γράφει ο Παλαμάς, του φέρθηκε πιο σκληρή κι από του Τούρκου η χώρα, με συνέπεια, μέσα στον ανθό της νιότης του, ύστερα από ζωή είκοσι έξι μόνο Απριλι-

δων, να ξεψυχήσει, αφού άφησε πίσω του ένα πλούσιο έργο που τον καθιέρωσε στην κοινή συνείδηση ως τον «τραγουδιστή του βουνού και της στάνης».

Αφορμή για την αφιέρωση του μικρού ποιήματος, που ακολουθεί, στον Κρυστάλλη, ήταν η εκδρομή της τάξης του Βρανούση στην Άρτα και η απόφαση της τάξης του να καταθέσει στεφάνι στην προτομή του. Μια

κατάθεση-ένδειξη της αγάπης των μαθητών που τον αγάπησαν και θέλησαν να εκδηλώσουν προς αυτόν την ευγνωμοσύνη τους για την προσφορά του. Χαρακτηριστικά δείγματα της πρώτης, αλλά οπωσδήποτε αξιόλογης ποιητικής του συγκομιδής, αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Βρανούσης, την εποχή που έγραφε τα παραπάνω ποιήματα, δεν είχε ξεπεράσει την ηλικία των δέκα πέντε ετών. Την ίδια εποχή ο Χρ. Χρηστοβασίλης, στα Γιάννινα, σεβάσμιος τότε πρεσβύτες, που δέσποζε στην πνευματική ζωή της Ηπείρου, στη δημοσιογραφία και στην πολιτική, τιμούσε το μικρό θαυμαστή του με τακτική αλληλογραφία, του διόρθωνε τους πρώτους στίχους και του έγραφε:

«Προφητεύω ακράδαντα ότι θα με διαδεχθείς μια μέρα και θα καταλάβεις τη θέση μου στα Ηπειρωτικά Γράμματα».

Η προφητεία όμως δεν εκπληρώθηκε τελικά. Τα λογοτεχνικά πρωτόλεια του Βρανούση τα διαδέχτηκαν, λίγα χρόνια αργότερα, άλλα πιο αξιόλογα στιχουργήματα, και αυτά όμως σύντομα υποχώρησαν και έδωκαν τη θέση τους, σε μικρές συμβολές στην τοπική ιστορία και σε κριτικά άρθρα.

Τα Λυρικά του ποιήματα (1943)

Απ' το 1936 στο 1943. Είχε μεσολαβήσει το έπος του 40 και αυτό το διαδέχτηκε, στη συνέχεια, η Κατοχή και η Αντίσταση. Έζησε, όπως είδαμε, ο Βρανούσης όλο το δράμα της Κατοχής, μαζί όμως μ' αυτό, και το μεγαλείο της Αντίστασης. Τότε ακριβώς αναθερμάνθηκαν τα ποιητικά του ενδιαφέροντα και άρχισε η νέα –πιο πλούσια αυτή– ποιητική του παραγωγή. Αυτή, με τη σειρά της, πέρασε από δυο διαδοχικά στάδια. Στο πρώτο στάδιο ασχολείται με καθαρά λυρικά τραγούδια· το δεύτερο στάδιο καλύπτεται από την αντιστασιακή του ποίηση.

Θα φανεί ίσως παράξενο σε μερικούς και θα διερωτηθούν: πώς είναι δυνατό ένας νέος άνθρωπος που αγωνίζεται, μέρα και νύχτα, με νύχια και με δόντια ενάντια στον κατακτητή, που, από στιγμή σε στιγμή κινδυνεύει να συλληφθεί από τα μπλόκα των Γερμανών ή να πέσει στο πεδίο της μάχης, να βρίσκει το χρόνο και το κουράγιο να γράφει ποιήματα, και μάλιστα με λυρικό περιεχόμενο. Εδώ ακριβώς βρίσκεται η ανωτερότητα του Βρανούση, εδώ εκδηλώνεται η πολύμορφη προσωπικότητά του. Ακόμα και στις πιο τραγικές στιγμές για τον ίδιο και για το λαό του, δε χάνει τον πλούσιο συναισθηματικό του κόσμο, δε χάνει την ανθρωπιά του. Μπορεί ο αγώνας ενάντια στον κατακτητή να είναι, όπως θα έλεγε ο Διονύσιος Ζαχυθηνός, «η νόμιμη σύζυγός του», η ποίηση όμως παραμένει «η ερωμένη του». Είναι και αυτή ένα –διαφορετικής ποιότητας– όπλο, ένα καταφύγιο μέσα στον κατατρεγμό και στο χαλασμό της πατρίδας του. Του δίνει κι αυτή το κουράγιο για να έχει, όπως οι περιστάσεις το απαιτούν, «πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα τα μάτια της ψυχής του».

Έτσι, δεν είναι παράξενο καθόλου το γεγονός πως σε μια εποχή δύσκολη, όπως ήταν το τέλος του 1943, ο Βρανούσης έβρισκε την ευκαιρία να συγκεντρώνει απ' τα μοναστήρια κώδικες, ενθυμήσεις, οτιδήποτε είχε σχέση με την ιστορία του Ηπειρωτικού χώρου –πάθος που είναι σε όλους γνωστό και θα αποδώσει αργότερα τους αγλαούς καρπούς του– ενώ ταυτόχρονα έγραφε ποιήματα και ονειρευόταν. Και αυτό δεν το έκανε τυχαία. Ό,τι μάθαινε και ό,τι ήξερε απ' την ιστορία του τόπου το έβλεπε, ξαναζωντανεμένο, στον εαυτό του και στους γύ-

ρω του ανθρώπου. Όλες οι θύμησές του αναδύονται και γίνονται ζωή απ' τη μεγάλη φλόγα που καίει τα στήθη του. Χωνεμένα είναι όλα τα περασμένα σε μια τεράστια φλόγα που λειώνει και πλάθει έναν καινούριο κόσμο, τον κόσμο της Αντίστασης. Αυτή η φλόγα καίει μέσα του, ανάβει το τωρινό και φωτίζει το μέλλον. Απ' αυτή τη φλόγα είναι βγαλμένα και τα καινούρια νεανικά του τραγούδια –δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι βρισκόταν τότε στην ηλικία των είκοσι δυο χρόνων– που δεν είναι, βέβαια, απλές συναισθηματικές αοριστολογίες και γενικότητες, ούτε πάλι παιχνιδίσματα εξυπνάδας και πολυμάθειας. Σε όλα αυτά τα ποιήματα ξεχωρίζει μια προσωπική συγκίνηση του Βρανούση, και σ' όλα αυτά φανερώ-

Δημήτρης Σαλαμάγκας

νεται η προσπάθειά του να κρατήσει, όσο μπορεί, «στητή κι ολόρθη την ψυχή του». Μπροστά στο θάνατο που βρίσκεται καθημερινά, αυτός υμνεί τη ζωή σε όλες τις ειρηνικές μορφές της· υμνεί τον έρωτα, τη φιλία, την αγάπη. Μεγάλη ήταν η εποχή του, πλούσιος ήταν ο ψυχικός του κόσμος. Καρπός αυτού του πλούτου που έκρυβε μέσα του είναι τα νέα –λυρικά του– τραγούδια. Ας μη ξεχνάμε, άλλωστε, πως η ποίηση είναι ένα λουλούδι· για να φυτρώσει και να καρποφορήσει χρειάζεται εύφορο έδαφος. Σε ξερούς και άγονους τόπους δε φυτρώνει. Πλούτος είναι η ποίηση, δεν είναι φτώχεια και στενοχώρια.

Τέσσερα από αυτά τα τραγούδια –την ίδια εποχή– τα αφιερώνει στο «Δ. Σαλαμάγκα όπου με τιμά –όπως γράφει στην αφιέρωσή του– με τη φιλία του και την εκτίμησή του, σαν ελάχιστο αντάλλαγμα για όσα έργα του μου έδωσε και διάβασα».

Δεν είναι, βέβαια, μόνο η φιλία και η εκτίμηση που συνδέει τους δυο άντρες· είναι μαζί και η κοινή πορεία, ο κοινός αγώνας για τα ίδια ιδανικά. Όπως ο Βρανούσης, έτσι και ο Σαλαμάγκας, ευγενής και ευπρεπής σε όλη του τη ζωή, διακριτικός και αθόρυβος, νοσταλγούσε το ωραίο παρελθόν των Ιωαννίνων. Το όνειρο, λοιπόν, και η νοσταλγία, η ερωτική

σχέση, σε τελευταία ανάλυση, με τον Ηπειρωτικό χώρο, είναι ο κοινός παρονομαστής, το κοινό γνώρισμα, των δυο αυτών προσωπικοτήτων.

Το πρώτο τραγούδι αυτής της σειράς με τον τίτλο: «Κύριε, ίνα τι με εγκατέλιπες»; Δείχνει ότι ο νεαρός ποιητής, βυθισμένος στη μο-

Κύριε, ίνα τι με εγκατέλιπες ;

*Καλόγερος σκυφτός, θέ κορπαλόϊ
μετρώ όσα θήεζηκαν όνειράτά μου
και ψάχνει ο νοῦς, βουερό μελισσαλόϊ,
τά βαριά νάβρει, κύριε, κρίματά μου ...*

ναξιά του, με μια δόση μεταμέλειας, βρίσκεται σε μια κατάσταση αυτοσυγκέντρωσης και αυτοσυνειδησίας· αναλογίζεται τα όνειρα που έφτιαξε στη ζωή του και που πήγαν, τελικά, χαμένα, και ψάχνει μαζί μ' αυτά να βρει τα δικά του κρίματα και να επωμιστεί τις ευθύνες γι' αυτή την απώλεια.

Ακολουθεί ένα τετράστιχο λυρικό «τραγουδάκι». «αφιερωμένο» –όπως γράφει– «σ' εκείνη που δε δέχτηκε την αφιέρωση», ένα ποίημα γεμάτο από λυρισμό και αγνή ερωτική διάθεση:

Πλημμυρισμένο από αγάπη είναι το τρίτο τραγούδι της ίδιας σειράς, με τον τίτλο «Αγάπη».

Εκτεταμένο αυτό, σε σχέση με τα προηγούμενα, αποτελείται από τέσσερις στροφές, σε στίχους δεκατρισύλλαβους ομοιοκατάληκτους. Σε εποχή που το μίσος και η συμφορά στιγματίζουν τη ζωή των ανθρώπων, ο ποιητής απευθύνει τον ύμνο του προς το μοναδικό καταφύγιο της ζωής που είναι η αγάπη. ο ιερός εκείνος σύνδεσμος που ενώνει τους ανθρώπους, τους οδηγεί στο δρόμο της αρετής και την τελείωση. Είναι αυτή που αποτελεί την πιο ευγενική εκδήλωση της ανθρώπινης ψυχής, που «μιλάει πάντα στην καρδιά μας» αυτή που χύνει βάλαμο παρηγοριάς μέσα στη θλίψη, ανοίγει τα μάτια του ανθρώπου και τον βοηθάει να δει αυτό που δεν μπορεί να δει ο νηφάλιος νους του, ο αιώνιος μεσολαβητής ανάμεσα στη θείκη και στην ανθρώπινη φύση. Αυτή, λοιπόν, την αγάπη καλεί ο ποιητής να κάνει την εμφάνισή της στη

Τραγουδάκι

Ἐκείνη πού δέχτηκε τήν ἀφιέρω-
σὴν ἀφιερώνεται.

Στή λιγερή ν' ἀνέβαινα κληματαριά σου,
ρόγα τή ρόγα νά τρυγούσα τὸ σκαφύλι.
Κι ἄν' τὸ πικρόθυρο εἶ μῶ, εἶν' ἄρμαλιά σου
γυριός, τὸ μέλι νά πινα ἄν' τὰ θύ σου χεῖλη ...

Αγάπη

Χρυσὸ ἥλιος μίᾱς εἰρηλὴς ἀνατολῆς
στὶς κορυφογραμμὲς τῶν στοχασμῶν τὸ φῶς σου,
Ἄγλα, στήν καρδιά μας πάντα πᾶν μιλεῖς,
κι ἄς λές μονότονα τὸν ἴδιο τὸ σκοπὸ σου! ...

Μοσχοβολιά μίᾱς ἀνοιξὸς γλυκεῖας κι ἀνθοκυμῶς
εὐς εὐλὴς τοῦ λαοπόδαρου κορμού μας, χύνεις
παρηγορικά ... Κι ἂν μᾶς κορέσει ὁ σιχαμὸς
κι ἀπαρνητῶμε, εἰν' ἐκλύ κάποιας οὐδύνος.

Κ' εἶσ' μ' ὅλα τὰ ἐγκόσμια, ἄγλα - εἰν' οὐρανὸς
τῆς ξεραμένης ὑδρακτοῦς πού παῖ τὰ φύλλου.
γιά ν' ἔρθῃ γόνιμη βροχούλα, δὲν ἔργεῖς
νὰ ξαναρθῇς κ' εἶσ'. Ἐξὴν ἀγωνία τοῦ ἀφύλου

ὁ λιτανεῖς τῶν πᾶντ' μας εἶσ' μαλοῦν,
κ' εἶναι ἑμέλη ποδοπλάνταξη ἢ καρδιά μας.
Τοῖ Δία τὰ σπέρματα, χρεωτὴ βροχή, κυλοῦν
βαθιά, κ' οἱ Διόνυσοι σκιρτοῦν στὰ εὐθικά μας.

γη, επιστρατεύοντας, γι' αυτό το σκοπό «τις λιτανείες των πόθων του» και την «ποθοπλάνταχτη καρδιά του», που μοιάζει με την αρχαία θεότητα, τη Σεμέλη, σύζυγο του Δία, του τηρητή –κατά την αρχαία μυθολογική παράδοση– της παγκόσμιας ηθικής τάξης, και μητέρα του Διόνυσου, θεού της καλόκαρδης και πολυθόρυβης χαράς που επικρατούσε στις γιορτές του. Και όπως η Σεμέλη μεταβλήθηκε σε στάχτη από τους κεραυνούς του Δία, τον οποίο θέλησε να δει σε όλη του τη λαμπρότητα, ξανάρθε όμως στη ζωή από το Διόνυσσο και ανέβηκε στον ουρανό, έτσι και η καρδιά του ποιητή – η καρδιά των ανθρώπων της εποχής του– τα σωθικά της οποίας σκிரτούν από τους «Διόνυσους», αναζητεί τη χαρά και την ευτυχία, αγαθά τα οποία μπορεί να προσφέρει στους ανθρώπους, μόνο η αγάπη.

Και η σειρά αυτών των ποιημάτων συνεχίζεται με το «Ρωμαντικό». Στο ίδιο μοτίβο με το προηγούμενο και το καινούριο ποίημα. Νιώθει ο Βρανούσης ιδιαίτερη ικανοποίηση γιατί ο φίλος και συνοδοιπόρος, ο Δ. Σαλαμάγκας, «τιμητικά το εγκωμίασε». Και δεν ήταν μόνο ο Σαλαμάγκας που εκφράστηκε με τα καλύτερα λόγια για το «Ρωμαντικό» του Βρανούση. Το ίδιο εγκωμιαστικά ήταν και τα σχόλια με τα οποία ο τύπος της εποχής (ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΝΕΑ, 17-6-1943) υποδέχτηκε το ποίημα αυτό του Βρανούση.

ΡΩΜΑΝΤΙΚΟ

Το κ. Δ. Σαλαμάγκα τιμητικά
το εγκωμίασε.

Μας μαστιγώνει ο Ήμερος καρδιά ναι του
κ' η φαντασία με τό τρελό της τρεχαντήρι
μιας δόνησι βρά μάση κάποιον ωκεανού,
τυφλούς για της Χαράς τό γαλκνό θκρατήρι.

Κ' εμείς, στη μέση του θναρόπαθου ποιητές,
μ' ελπίδα κι όνειρο ζυμώνουμε τη ζωή μας,
τρικνοί μιας χίμαιρας έμεις νατακιστές,
πού μας την έθεψ' η έγκαγνία προσμονή μας.

Κι άρες θαρειές, πού σί' νοσταλγίες άρροκαλάν
-θρόμβοι πληγής- τό χτές και τ' αύριο μελετούμε.
Της νοσταλγίας τη γλώσσα οι πόθοι μ' ας μιλάν,
στη φαντασία τ' άζησκμ' όσα έπιθυμούμε...

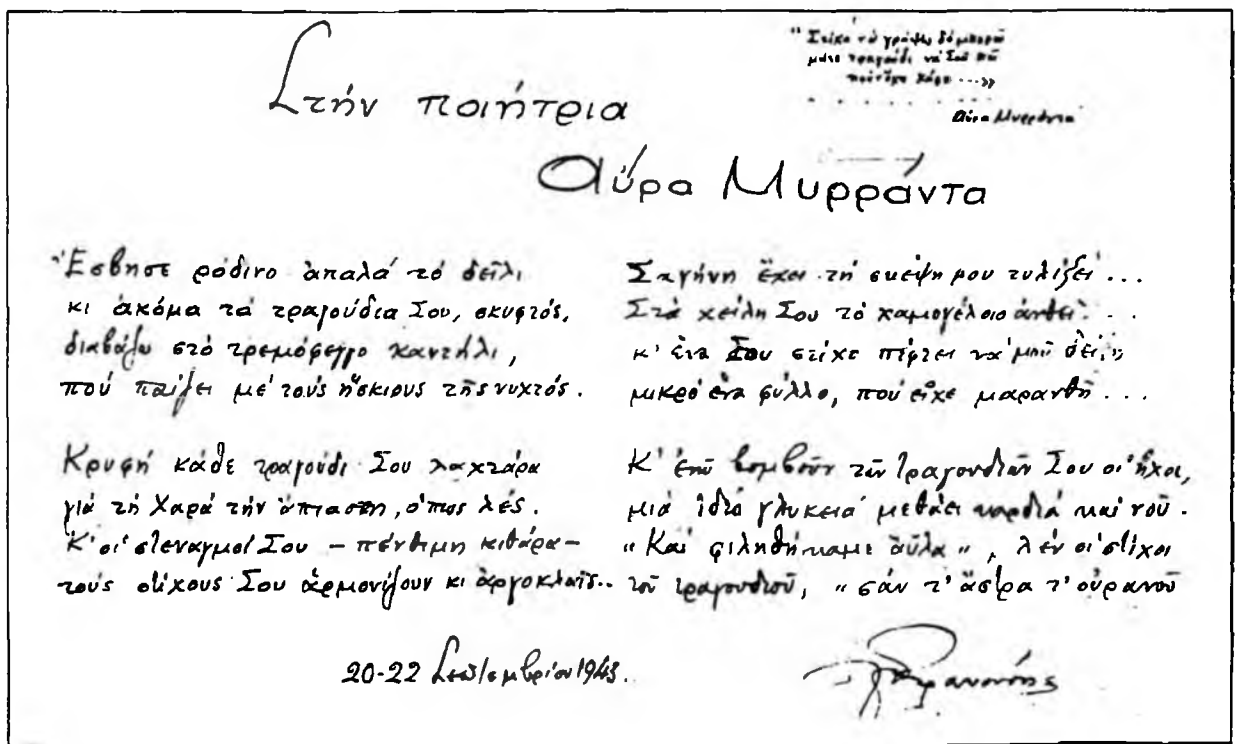
«Ο Λέανδρος Παπαβρανούσης –επισημαίνεται στο σχετικό σχόλιο της εφημερίδας–, με το «Ρωμαντικό» του, αποτελεί τη μεγάλη έκπληξη. Πού κρυβόταν αυτός ο γλυκύς ποιητής με τον τόσο πλούσιο συναισθηματικό του κόσμο; Λυπάμαι γιατί δεν μπορώ να μεταφέρω εδώ ολόκληρο το ποίημά του. Πόσο πλούσιος και πόσο καλοβαλμένος ο στίχος! Ντελικάτος, άυλος σχεδόν και μουσικός. Συγχαρητήρια!».

Πλούσιος πράγματι στίχος, πλούσιος ο συναισθηματικός κόσμος του ποιητή που γέννησε κι αυτό το ποίημα.. Μ' αυτόν τον πλούσιο συναισθηματικό κόσμο, με καρδιά και νου που έχουν πλημμυρίσει από πόθο, από λαχτάρα για ζωή, ζυμώνει ο ποιητής τη ζωή του «με όνειρα και ελπίδα» –αφού δεν μπορεί να τη ζήσει στην πραγματικότητα– μελετάει το χτες και προσβλέπει στο μέλλον, με στό-

χο βέβαια να ζήσει, όπως πρέπει, το παρόν. Δεν έχει τελικά, σημασία, αν μεταβάλλεται σε κυνηγό ενός πόθου απραγματοποίητου, ενός γεννήματος της φαντασίας. Σημασία έχει πως βρίσκει, αυτούς τους χαλεπούς καιρούς, τη δύναμη να ονειρεύεται και να ελπίζει, γιατί ξέρει ότι η ελπίδα στον άνθρωπο πεθαίνει τελευταία και πως, χωρίς αυτή, παύει να υπάρχει και η ζωή:

Την ίδια εποχή ο Βρανούσης καλλιεργεί και τις απαραίτητες σχέσεις με τους ποιητές που βρίσκονται και δημιουργούν γύρω του. Ανάμεσα σ' αυτούς και η Αύρα Μυρράντα (Ελπίδα Χριστινάκη). Αυτή του χαρίζει τη χειρόγραφη ποιητική της συλλογή, με τον τίτλο «Πινελιές». Ως αντίδωρο σ' αυτή την προσφορά της, της χαρίζει κι αυτός τα ποιήματά του— αυτά που μνημονεύσαμε πιο πάνω. Σαν πρόλογο έβαλε λίγες γραμμές, έτσι «να βρίσκονται για την ιστορία», όπως γράφει σε ιδιόχειρο σημείωμά του:

Δεν περιορίστηκε όμως σ' αυτή την απάντηση και σ' αυτή την προσφορά των μέχρι τότε ποιημάτων. Σε χωριστό χειρόγραφο της έδωσε και το νέο του ποίημα αφιερωμένο «Στην ποιήτρια Αύρα Μυρράντα». Είναι γραμμένο στο στυλ των δικών της ευαίσθητων στίχων και χρωστιέται εξ ολοκλήρου, όπως γράφει, «σ' αυτήν, στους στίχους, και ... στο φεγγάρι». Οι στίχοι πάνω δεξιά, πριν από το ποίημά του, μέσα σε εισαγωγικά, είναι παρμένοι από το ποίημα της Αύρας Μυρράντας, με τίτλο: «Τι κι αν στο πω». Ο στίχος που βρίσκεται επίσης στην τελευταία στροφή, σε εισαγωγικά —«κι άυλα φιληθήκαμε σαν τ' άστρα τ' ουρανού»— είναι επίσης δικός της από το ποίημα «Ψέμμα που ήρθες».

Το ποίημα —αφιέρωση— του Βρανούσης, είναι μακροσκελέστατο και αποτελείται από δέκα τετράστιχες, ομοιοκατάληκτες στροφές. Παραθέτουμε, ενδεικτικά, από το ποίημα αυτό, τις δυο πρώτες και τις δυο τελευταίες στροφές που παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον:

Κλείνει έτσι και ο δεύτερος κύκλος των ποιημάτων με περιεχόμενο λυρικό. Ποιήματα που γράφτηκαν στην εποχή της Εθνικής Αντίστασης (1943).

Αντιστασιακά ποιήματα (1944-1950)

Βρισκόμαστε στα τέλη του 1943 και στις αρχές του 1944. Τα πράγματα για την πόλη των Ιωαννίνων και τη γύρω περιοχή

γίνονται, κάθε μέρα, και χειρότερα. Ο Βρανούσης και άλλοι πατριώτες έχουν περιληφθεί στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων. Μόνη διέξοδος το βουνό, στο οποίο θα παραμείνει μέχρι το Φεβρουάριο του 1945. Εκεί θα ζήσει όλο το μεγαλείο της Εθνικής Αντίστασης. Παράλληλα όμως θα νιώσει και όλους τους κινδύνους που διατρέχει συνεχώς, καθώς είναι υποχρεωμένος να αποτελεί, και αυτός, το σύνδεσμο ανάμεσα στην πόλη και τα ελεύθερα βουνά, να μεταφέρει τον παράνομο τύπο και να δίνει πληροφορίες για τις θέσεις και τις ενέργειες του εχθρού. Είναι η περίοδος, κατά την οποία η νεανική του ψυχή διαποτίζεται, πέρα για πέρα, από το πνεύμα της Εθνικής μας Αντίστασης. Καρπός αυτού του πνεύματος είναι και τα αντιστασιακά του τραγούδια αυτής της εποχής. Τραγούδια βγαλμένα μέσα από τη ζωή και τη δράση, τη δική του και των συντρόφων. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η αξία τους.

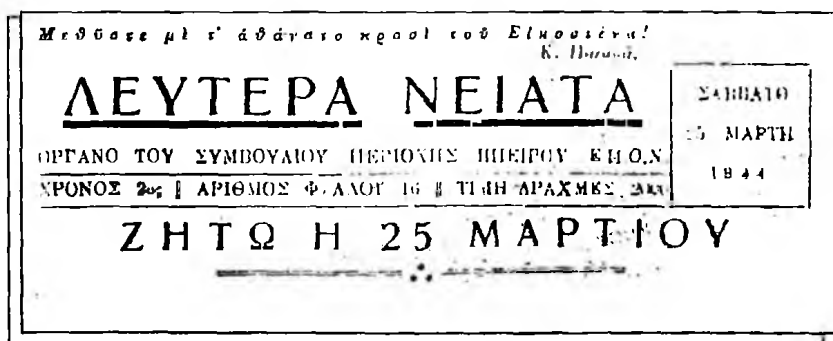
Επικίνδυνες οι αποστολές του ίδιου και άλλων νεαρών παλικαριών που μπαίνουν στην κατεχόμενη πόλη ή όργωναν τα βουνά ως «σύνδεσμοι», αγγελιοφόροι και ταχυδρόμοι από χωριό σε χωριό και από φυλάκιο σε φυλάκιο. Αυτές οι επικίνδυνες αποστολές ενέπνευσαν το Βρανούση και έγραψε ένα από τα σπουδαιότερα αντιστασιακά του ποιήματα, «Το τραγούδι του Συνδέσμου», γνωστότερο με τον τίτλο: «Σε γέλασα κι απόψε Γερμανέ!». Είναι το ποίημα που πολλούς συγκίνησε στον καιρό του.

«Σύνδεσμος –γράφει ο Βρανούσης– ήταν ο αγγελιοφόρος ή ταχυδρόμος που χρησιμοποιούσαν οι αντιστασιακές οργανώσεις. Ήταν συνήθως νεαρά παιδιά, που μετέφεραν ένα μήνυμα, ένα συνθηματικό γραμματάκι ή έναν ολόκληρο τρουβά με προκηρύξεις. Η πιο παράτολμη αποστολή ήταν να μπαينوβγαίνεις στην κατεχόμενη πόλη, όπου οι εχθροί φρουρούσαν όλες τις διαβάσεις, να ξεγλιστράς τη νύχτα μέσ' από κρυφά μονοπάτια και, πριν ξημερώσει, να ξαναπαίρνεις τον ανήφορο για το βουνό».

Και συμπληρώνει:

«Το είπα κι εγώ δυο-τρεις φορές μπαينوβγαίνοντας νύχτα στα Γιάννινα με παράνομο τύπο και προκηρύξεις».

Το ποίημα αυτό τυπώθηκε σε μονόφυλλο και κυκλοφόρησε παρένθετο στην

τετρασέλιδη εφημερίδα «Λεύτερα Νιάτα», στις αρχές του 1944. Από εκεί το πήραν οι οργανώσεις των νέων και οι αυτοσχέδιοι θίασοι των βουνών (αργότερα και των πόλεων), το βρήκαν κατάλ-

ληλο για απαγγελία και συγκινούσαν μ' αυτό το ακροατήριό τους σε συγκεντρώσεις, θεατρικές παραστάσεις και άλλες εκδηλώσεις. Ο ίδιος, με περισσή συγκίνηση και περηφάνια, το απάγγειλε, ύστερα από 44 ολόκληρα χρόνια, απ' το ραδιοφωνικό σταθμό Ιωαννίνων.

Σὲ γέλασα κι ἀπόψε, Γερμανέ!

ἢ τὸ τραγούδι τοῦ Σύνδεσμου

Τοῦ ἀρχικοῦ μου Κ. Μπαλάνη

ποταμένη ἀπόφηση τῶν αἰσθημάτων...

Ροδινὴ αὐγὴ μνησθεὶς στὸν οὐρανὸ
λαμπρὸς ὁ αὐγερινὸς τοῦ ἀνυπερβίου
κι ὁ σύνδεσμος ὁ Μῆτρος στὸ βουνὸ
ἀνηφορεῖ καὶ φιλοτραγουδάει.

Κάτω, κρυμμένη μὲς στὴν καταχνιά,
κοιμᾶται ἡ πολιτεία ἡ σκλαβωμένη.
Ξάγρυπτοι μόνο μὲς στὴ σκοτεινιά
τοῦ ἐχτροῦ οἱ πανούργοι λύκοι οἱ λυσσασμένοι.

Φυλάκιο ἐδῶ, κιό πέρα ἐκεῖ σκαπιά,
περίπολοι κι ἐνέδρα ἐκεῖ παρῖκει...
Τοῦ Μήτρος τ' ἀγναντεύει ἡ διτοματιά
καὶ σὲ τραγουδῇ τὴ χαρὰ τοῦ εὐλόου.

"Σὲ γέλασα κι ἀπόψε, Γερμανέ,
καὶ τὰ κρυφά σου ἔχω διαβῇ καρτέρια!
Ἰφρῶντας τώρα κάποιον ἀμάντ
φράδαῖν φηλὰ στ' ἀντάρτικα λημέρια..."

Ἰτὸν πλατὴ μ' ἄντρον κόκκινο τρουβὰ
τὸ Μῆτρο ὅλοι τὸν ζέρουν στὰ χεριά μας.
Πῶς δὲν κρύβει πρᾶγματα ἀκριβά,
χαρτιά τοῦ ἡρώα γιὰ τὴ λευτεριά μας.

Μὲ τὸ τραγούδι στὰ χεριά διὰ μὴ,
θὰ τὸν καλοδεχτοῦν καὶ νιοὶ καὶ γέροι.
Μαντάτα ἀπ' τοὺς ἀντάρτες θὰ μᾶς πῇ
καὶ μάτσο ἐφημερίδες θὰ μᾶς φέρῃ.

Στὸν Καπετάνιο κάποια διαταγή,
ἐνὰ σημεῖωμα στὸν ἡγεμόνισμά μας,
θὰ τὴ μοῖρα καὶ χερὶ ν' ἀεργῇ
θὰ ξεκινήσῃ πάλι ἀπ' τὸ χεριά μας...

Λεβέντης, μὲ τὴ σκούφια τοῦ στραβά ²⁸⁻²⁻¹⁹⁴⁰
καὶ μὲ πιστόλα κρεμαστὴ εἰς ζώνη,
γυρίζει στὰ χεριά μὲ τὸν τρουβὰ
καὶ φέρνει τὰ μηνύματα τοῦ ἡρώα...

Κι ὅταν τὴ νύκτα θὰ διαβῇ κρυφὰ
μὲς ἀπ' τοῦ ἐχτροῦ γλιστρώντας τὰ καρτέρια
— γενηαία καρδιά τοῦ κίνυνο ἀφῆρᾶ —
πῶς γι' αὐτὸν σταυροκοπιῶνται χέρια...

Καὶ τὰ δερτιὰ τοῦ ξάγρυπνου φυλᾶν
τὰ κάθε διαβὰ πῶς ὀδηγεῖ στὴν πόλη
γιὰ κάποιον ἱσκιον ἔντρομα μιλᾶν
τοῦ ξεγλιστράει καὶ δὲν τὸν πιάττει βόλι.

Μάταια τὸ λόγγο ὀργάνουν οἱ ριπὲς
καὶ πάντα ἀνύφελα ἀγρυπνεῖ ἡ ἐνέδρα...
Ἵσοποι μιὰ νύκτα — κλάψτε, ἀγωνιστοὶ —
μιὰ ἀνατριχίλα ἐσώλεψε τὰ κέδρα...

Καὶ στὴν πλαγιά, φηλὰ ἀπ' τὴ δημοσιά,
βρίσκουν τὸ Μῆτρο αἱ χωριανοὶ γυμνῶν
ἀνδράφρα στὸν κόκκινο τρουβὰ
μὲ τὴ γλυκοῖα τὴν ὄψη τῶν ἡλιμμένων.

Ἰντὸς, λῆς γιὰ τὰ κρύψη τὰ χαρτιά,
μὲ δίχως βόγγο ἐδεχθεκε τὰ βόλια.
Κι ἀνάβρυζε ἡ πυρετὴ λαβωματιά
τῶν εἰκοσι χρονῶν τὴ μοσχοβόλια...

Ζητάνης
28-2-1944

Ἡρώας τοῦ ποιήματος ὁ Μῆτρος: ἓνα — ανάμεσα στα τόσα ἄλλα — παλικάρι της Αντίστασης, «μέσα στη μοσχοβόλια των εἰκοσι χρόνων», μια «γενναία καρδιά που αψηφά τον κίνδυνο», ἓνας «λεβέντης» που περνάει «φυλάκιο», «σκοπιές», «περίπολες» καὶ «ενέδρες» των «λυσσασμένων πανούργων λύκων», που μπαινοβγαίνει στη «σκλαβωμένη πολιτεία» — αὐτὴ δεν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὰ Γιάννινα — φέρνει «μαντάτα ἀπ' τοὺς ἀντάρτες, ἐφημερίδες, διαταγές καὶ σημειώματα», καὶ φέρει σε πέρας τὴν αποστολὴ του. «Ανηφορεῖ καὶ τραγουδάει». Πι-

Αντιστασιακά ποιήματα (1944-1950)

Βρισκόμαστε στα τέλη του 1943 και στις αρχές του 1944. Τα πράγματα για την πόλη των Ιωαννίνων και τη γύρω περιοχή γίνονται, κάθε μέρα, και χειρότερα. Ο Βρανούσης και άλλοι πατριώτες έχουν περιληφθεί στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων. Μόνη διέξοδος το βουνό, στο οποίο θα παραμείνει μέχρι το Φεβρουάριο του 1945. Εκεί θα ζήσει όλο το μεγαλείο της Εθνικής Αντίστασης. Παράλληλα όμως θα νιώσει και όλους τους κινδύνους που διατρέχει συνεχώς, καθώς είναι υποχρεωμένος να αποτελεί, και αυτός, το σύνδεσμο ανάμεσα στην πόλη και τα ελεύθερα βουνά, να μεταφέρει τον παράνομο τύπο και να δίνει πληροφορίες για τις θέσεις και τις ενέργειες του εχθρού. Είναι η περίοδος, κατά την οποία η νεανική του ψυχή διαποτίζεται, πέρα για πέρα, από το πνεύμα της Εθνικής μας Αντίστασης. Καρπός αυτού του πνεύματος είναι και τα αντιστασιακά του τραγούδια αυτής της εποχής. Τραγούδια βγαλμένα μέσα από τη ζωή και τη δράση, τη δική του και των συντρόφων. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η αξία τους.

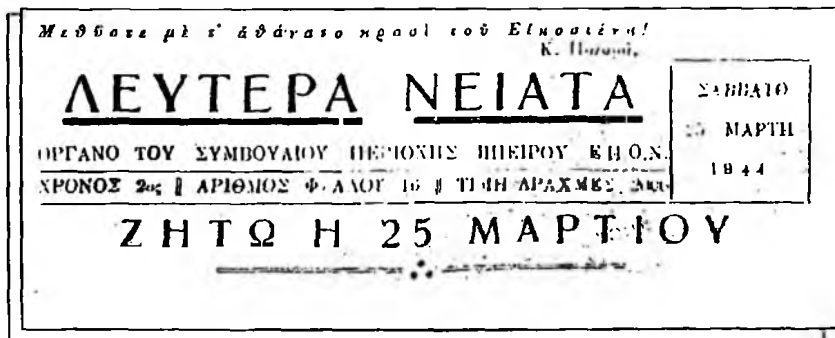
Επικίνδυνες οι αποστολές του ίδιου και άλλων νεαρών παλικαριών που μπαίνουν στην κατεχόμενη πόλη ή όργωναν τα βουνά ως «σύνδεσμοι», αγγελιοφόροι και ταχυδρόμοι από χωριό σε χωριό και από φυλάκιο σε φυλάκιο. Αυτές οι επικίνδυνες αποστολές ενέπνευσαν το Βρανούση και έγραψε ένα από τα σπουδαιότερα αντιστασιακά του ποιήματα, «Το τραγούδι του Συνδέσμου», γνωστότερο με τον τίτλο: «Σε γέλασα κι απόψε Γερμανέ!». Είναι το ποίημα που πολλούς συγκίνησε στον καιρό του.

«Σύνδεσμος – γράφει ο Βρανούσης – ήταν ο αγγελιοφόρος ή ταχυδρόμος που χρησιμοποιούσαν οι αντιστασιακές οργανώσεις. Ήταν συνήθως νεαρά παιδιά, που μετέφεραν ένα μήνυμα, ένα συνθηματικό γραμματάκι ή έναν ολόκληρο τρουβά με προκηρύξεις. Η πιο παράτολμη αποστολή ήταν να μπαينوβγαίνεις στην κατεχόμενη πόλη, όπου οι εχθροί φρουρούσαν όλες τις διαβάσεις, να ξεγλιστράς τη νύχτα μέσ' από κρυφά μονοπάτια και, πριν ξημερώσει, να ξαναπαίρνεις τον ανήφορο για το βουνό».

Και συμπληρώνει:

«Το είπα κι εγώ δυο-τρεις φορές μπαينوβγαίνοντας νύχτα στα Γιάννινα με παράνομο τύπο και προκηρύξεις».

Το ποίημα αυτό τυπώθηκε σε μονόφυλλο και κυκλοφόρησε παρένθετο στην

τετρασέλιδη εφημερι-
δούλα «Λεύτερα Νιά-
τα», στις αρχές του
1944. Από εκεί το πή-
ραν οι οργανώσεις των
νέων και οι αυτοσχέδιοι
θήασοι των βουνών (αρ-
γότερα και των πόλε-
ων), το βρήκαν κατάλ-

ληλο για απαγγελία και συγκινούσαν μ' αυτό το ακροατήριό τους σε συγκε-
ντρώσεις, θεατρικές παραστάσεις και άλλες εκδηλώσεις. Ο ίδιος, με περισσή συ-
γκίνηση και περηφάνια, το απάγγειλε, ύστερα από 44 ολόκληρα χρόνια, απ' το
ραδιοφωνικό σταθμό Ιωαννίνων.

Σὲ γέλασα κι ἀπόψε, Γερμανέ!

ἢ τὸ τραγοῦδι τοῦ Σινδέσμου

Τοῦ ἀγαπητοῦ μου Κ. Μπαλάντα

πυρομένη ἀνάμνηση τῶν εἰκοσι μᾶς χρόνων...

Ρόδινη αὐγὴ μινιάει στὸν οὐρανὸ
λαμπρὸς ὁ αὐγερινὸς τοῦ ἀνευγελαίου
κι ὁ σύνδεσμος ὁ Μῆτρος στὸ βουρὸ
ἀνηφοραίει καὶ φιλοτραγουδαίει.

Κάτω, κρυμμένη μὲς στὴν καταχνιά,
κοιμάται ἡ πολιτεία ἡ σκλαβωμένη.
Ξάγρυπνοι μόνο μὲς στὴ σκοτεινιά
τοῦ ἔχτρου οἱ πανούργοι λύκοι οἱ λυσσασμένοι.

Φυλάκιο ἐδῶ, πὶδ πέρα ἐκεί σκοπιά,
περίπολες κι ἐνέδρα ἐκεῖ πυρκαῖα...
Τοῦ Μῆτρος τ' ἀγναντεύει ἡ αἰτοματιά
καὶ σὲ τραγοῦδι τὴ χαρὰ τοῦ πλόκαι.

"Σὲ γέλασα κι ἀπόψε, Γερμανέ,
καὶ τὰ κρυφά σου ἔχω διαβῆ καρτερία!
Σφυρῶντας τώρα κάποιον ἀμυνὸ
τρεῖδάω φηλὰ στ' ἀντάρτικα λημέρια..."

Στὴν πλάτη μ' ἔσαν κέκκινο τρουβὰ
τὴ Μῆτρο ὅλοι τὸν ζέρουν στὰ χωριά μας.
Πόσα δὲν κρύβει πρᾶγματα ἀκριβά,
χαρτιά τοῦ Ἀγύνα γιὰ τὴ Λευτεριά μας.

Μὲ τὸ τραγοῦδι στὸ χωριὸ θά μῃ,
θὰ τὸν καλοδεχτοῦν καὶ νιοὶ καὶ γέροι.
μαντάτα ἀπ' τοὺς ἀντάρτες θὰ μᾶς πῇ
καὶ μάτος ἐφημερίδες θὰ μᾶς φέρη.

Στὸν Καπετάνιο κάτσια διαταγή,
ένα σημεῖωμα στὸν ἑκούθυνά μας,
θὰ τὰ μοιράση καὶ χωρὶς ν' ἀργῇ
θὰ ξεκινήσῃ καὶ ἀπ' τὸ χωριό μας...

Λεβέντης, μὲ τὴ σκοψία τοῦ στραβά
καὶ μιὰ πιστόλα κρεμαστὴ στὴ ζώνη,
γυρίζει στὰ χωριά μὲ τὸν τρουβὰ
καὶ φέρνει τὰ μηνύματα τοῦ Ἀγύνα...

Κί ὅταν τὴ νύχτα δὴ διαβῇ κρυφὰ
μὲς ἀπ' τοῦ ἔχτρου γλιστρῶντας τὰ καρτερία
— γεिताῖα καρδιά τοῦ κίνυνου ἀφηρᾷ —
πόσα γι' αὐτὸν σταυροκοποῦνται χέρια...

Καὶ τὰ δερτιὰ τοῦ ξάγρυπνα φυλᾶν
τὸ κάθε διάβα πὺ ἀδηγάει στὴν πόλη
γιὰ κάποιον ἱουσιον ἔντρομα μιλᾶν
τοῦ ζεγλιστραίει καὶ δὲν τὸν πιάκει βόλι.

Μάταια τὸ λόγγο ἀργύνουν οἱ ριπές
καὶ πάντα ἀνύφελα ἀγρυπνάει ἡ ἐνέδρα...
Ἵσσοποι μιὰ νύχτα — κλάψτε, ἀγρυπιστὸς —
μιὰ ἀνατριχίλα ἐσάλεψε τὰ κέδρα...

Καὶ στὴν πλαγιά, φηλὰ ἀπ' τὴ δημοσιά,
βρίσκουν τὴ Μῆτρο α' χωριανοὶ γυμνῶν
ἀνάλωφρα στὸν κέκκινο τρουβὰ
μὲ τὴ γλυκαὶ τὸν ὄψη τῶν ὀλιμμένων.

Γυρτός, λὲς γιὰ νὰ κρύψῃ τὰ χαρτιά,
μὲ δίχως βόγγο ἐδόχτηκε τὰ βόλια.
Κι ἀνάβρυζε ἡ πυρετὴ λαβωματιά
τῶν εἴκοσι χρόνων τὴ μοσχοβόλια...

Ζεζαννιτς
28.2.1944

Ἡρωας τοῦ ποιήματος ὁ Μῆτρος· ἓνα —ἀνάμεσα στα τόσα ἄλλα— παλικάρι τῆς Αντίστασης, «μέσα στη μοσχοβόλια των εἴκοσι χρόνων», μια «γενναῖα καρδιά που αψηφά τον κίνδυνο», ἓνας «λεβέντης» που περνάει «φυλάκια», «σκοπιές», «περίπολες» καὶ «ενέδρες» των «λυσσασμένων πανούργων λύκων», που μπαινοβγαίνει στη «σκλαβωμένη πολιτεία» —αυτὴ δεν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τα Γιάννινα— φέρνει «μαντάτα ἀπ' τοὺς ἀντάρτες, ἐφημερίδες, διαταγές καὶ σημειώματα», καὶ φέρει σὲ πέρας τὴν αποστολὴ τοῦ. «Ανηφοραίει καὶ τραγοῦδαίει». Πι-

στός κι αυτός στο γνωστό σύνθημα της εποχής του «πολεμάει και τραγουδάει». Και το τραγούδι αυτό βγαίνει απ' την καρδιά του· εκφράζει τη διπλή –εύλογη– ικανοποίησή του: Ικανοποίηση, πρώτα, γιατί, κι αυτή τη φορά, κατόρθωσε να «γελάσει το Γερμανό», να «διαβεί τα κρυφά του καρτέρια» και να τραβήξει «ψηλά στ' αντάρτικα λημέρια». Ικανοποίηση, έπειτα, γιατί συμβάλλει κι αυτός με τις επικίνδυνες αποστολές του, στον κοινό «Αγώνα για τη λευτεριά».

Μέσα από το πρόσωπο του ήρωά του –του Μήτρου– ο Βρανούσης –αγωνιστής και ποιητής μαζί– δείχνει το πλούσιο ξεχείλισμα της ψυχής του, εκδηλώνει όλο τον ενθουσιασμό του, καθώς γύρω του φουντώνει ο αγώνας για τη λευτεριά. Πνοή λευτεριάς περνά ολάκαιρο το τραγούδι, μια πνοή που βγαίνει μέσα απ' την καρδιά του ποιητή-αγωνιστή, μέσα απ' τις καρδιές όλων των ανθρώπων που βρίσκονται κοντά του. Όταν αφήνει, για ξεκούραση, το όπλο, παίρνει στα χέρια του τη λύρα και πληρώνει έτσι το διπλό –μεγάλο– φόρο προς την πατρίδα. Υψώνει στην ψηλότερη κορφή τον ήρωά του, καθώς ζει και αγωνίζεται για τη λευτεριά. Κι όταν ήρθε η στιγμή της δοκιμασίας, δέχτηκε τα βόλια «δίχως βόγγο» και άφησε έτσι να λάμψει η ηρωική μορφή του. Ο Μήτρος οδηγήθηκε στο μαρτύριο, γιατί και ο Βρανούσης περνούσε, κι αυτός, το ίδιο μαρτύριο. Αυτό ακριβώς έκανε το φίλο του, Βασίλη Σφυρόερα, να υποστηρίξει πως «ο Μήτρος του ποιήματος δεν είναι άλλος παρά ο ίδιος ο Βρανούσης». Κι αν όμως ο Μήτρος δεν είναι ο Βρανούσης, γεγονός είναι πως ο Βρανούσης έφτιαξε τον ήρωά του «κατ' εικόνα και ομοίωσή του».

Απ' το ίδιο αντιστασιακό πνεύμα είναι εμπνευσμένο και το επόμενο ποίημα του Λέανδρου Βρανούση, γραμμένο κι αυτό το 1944. Τίτλος του: «**Ήρθαν φουσάτα βάρβαρα στα λεύτερα βουνά μας**».

Παραθέτουμε απ' το ποίημα αυτό τα κυριότερα σημεία του:

«**ΗΡΘΑΝ ΦΟΥΣΑΤΑ ΒΑΡΒΑΡΑ ΣΤΑ ΛΕΥΤΕΡΑ ΒΟΥΝΑ ΜΑΣ**»

Τ' είν' το κακό που αντάριασε, τ' είν' το κακό που εγίνη;
Βαριοστενάζουν τα βουνά κι' οι ρεματιές βογγούνε,
σειούνται τα πεύκα κι' οι οξυές και σκούζουν τα ρουμάνια:
Τώρα στο έβγα του Θερτή, στο έμπα τ' Αλωνάρη,
πολλή μαυρίλα πλάκωσε το δόλιο το Ζαγόρι.
Ήρθαν φουσάτα βάρβαρα να κάψουν τα χωριά μας,
να πνίξουν γέρους σ' αίματα, τις νιες να μαγαρίσουν,
να μας ρημάξουνε το βιος, να σφάξουν τα παιδιά μας....

Φωτιά και φρίκη κι' αίματα! Κι' ο χαλασμός πλημμύρα
κι' όλο ανεβαίνει κι' έρχεται κι' όλο σιμώνει νάρθει...

Μα κάποιοι φτωχογέννητοι και φτωχοαναθρεμμένοι,
που ξαγρυπνούνε στα βουνά με το σπαθί στο χέρι,
που δε χορταίνουν το ψωμί κι' ύπνο γλυκό δε βρίσκουν,
μα τριγυρνούν στα κράκουρα, κι' ακρίτες μας κι' αντάρτες,
κι' έχουν κρατήσει λεύτερα τρεις χρόνους τα βουνά μας,
αντάρτες απ' το Μέτσοβο, Κοντσιώτες, Ζαγορίσιοι,
Μακεδονίτες σταυραετοί, μιας μάνας όλοι γέννα,
αυτοί και τώρα εχύμηξαν για να τους πολεμήσουν.

Και στην αντάρα του καπνού και στη φωτιά της μάχης
φέρει τ' αγέρι ενός λαού στ' αφτιά μας την κατάρρα:
Χτυπάτε, αδέρφια, αλύπητα! Ξολοθρεμός, λεπίδι,
φωτιά στους τύραννους, κανείς προδότης μη γλυτώσει!»

Φεύγουν οι βάρβαροι απ' του ΕΛΑΣ τα βόλια θερισμένοι...
Ξανοίγει πάλι ο ουρανός, ξανοίγει πάλι η μέρα
Και λάμπει πάλι λεύτερο στον ήλιο το Ζαγόρι...»

Τυπώθηκε κι αυτό σε μονόφυλλο, παρένθετο στην εφημεριδούλα «Λεύτερα Νιάτα» (15-7-1944) και είχε, κι αυτό, μεγάλη απήχηση την εποχή εκείνη. Βρισκόμαστε στην εποχή που είχαν ολοκληρωθεί –τον Ιούλιο του 1944, λίγους μήνες πριν απ' την Απελευθέρωση– οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Γερμανών στα Ζαγοροχώρια, στην Κόνιτσα και στο Μέτσοβο. Ήταν σαφείς οι οδηγίες της στρατιωτικής γερμανικής διοίκησης: «Όλοι οι οπλισμένοι άντρες να εκτελούνται επί τόπου. Χωριά στα οποία έχουν απαντηθεί ένοπλοι άντρες να καταστρέφονται. Οι μονάδες να λάβουν οποιαδήποτε μέτρα χωρίς περιορισμούς, ούτε προς τις γυναίκες ούτε προς τα παιδιά». Έτσι άνοιξε διάπλατα ο δρόμος για τις γερμανικές θηριωδίες. Τα «βάρβαρα φουσάτα καίνε τα χωριά, πνίγουν τους γέρους σε αίματα, μαγαρίζουν τις νιες, ρημάζουν το βιός, σφάζουν τα παιδιά. Φωτιά, φρίκη, χαλασμός παντού».

Όμως αυτές οι θηριωδίες των καταχτητών δε μένουν χωρίς εκδίκηση. «Ακρίτες και αντάρτες» που έχουν κρατήσει, τρία χρόνια, ελεύθερα τα βουνά μας, «χύμηξαν» πάνω στον εχθρό με την κραυγή και την κατάρρα κανέναν τύραννο και κανέναν προδότη να μη γλυτώσει.

Αυτό το πνεύμα μεταφέρει στο ποίημά του ο Βρανούσης. Σε στίχους δημοτικού τραγουδιού, το ποίημα αυτό αποτελεί μια επική αφήγηση μαχών, ένα μοιρολόι για τα καμένα χωριά και τα θύματα της θηριωδίας των επιδρομέων, κατάρρα και όρκο εκδίκησης. Πολλοί το είχαν απαγγείλει τότε, άλλοι το έχουν διαβάσει και ίσως μερικοί το θυμούνται ακόμα. Ένα μεγάλο μέρος αυτού του ποιήματος είχε περιληφθεί στο Αναγνωστικό της ΠΕΕΑ για τις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου.

Και απ' το 1944 στο 1945 και στο 1946. Ο Βρανούσης, στην Αθήνα πια, αγωνίζεται να ξεπεράσει τις ποικίλες αντιξοότητες και να επιβιώσει. Είχε διαπράξει, άλλωστε, και αυτός το «έγκλημα» να πάρει μέρος στην Εθνική μας Αντίσταση.

Εισβολή των Γερμανών στα Ζαγοροχώρια.

Αναγνωστικό Γ' και Δ' τάξης.

Κάθε τόσο μέσα στις ζοφερές μέρες του Εμφύλιου –που ήδη είχε κάνει την εμφάνισή του– κινδυνεύει να συλληφθεί και να πάρει το δρόμο προς τα ξερονήσια. Δεν απελπίζεται όμως, δε λυγίζει. Ξεκινάει, μαζί με άλλους συντρόφους του, μια νέα αντίσταση. Αρθρογραφεί σε εφημερίδες Ηπειρωτικές που εκδίδονται στην Αθήνα. Εκεί δημοσιεύει και τα νέα αντιστασιακά του ποιήματα.

Με πολύ πόνο αναθυμιάται τους συμπολεμιστές του που έπεσαν στα πεδία της μάχης για τη λευτεριά της πατρίδας τους. Γράφει, έτσι, με το ψευδώνυμο «ΝΙΚΑΣ» την «Ωδή σε Συμπολεμιστή», αφιερωμένη «στον αλησμόνητο Δ.Σ.». Σκυφτός, με κλάμα ο ποιητής γέρνει εκεί όπου το βόλι ξάπλωσε το λε-

βέντη σύντροφό του και ακούει την αντρίκεια προσταγή του προς τους συμπολεμιστές του, να εκδικηθούν τη θυσία του και να βαδίσουν εμπρός μέχρις ότου ξημερώσει η αυγή. Μα η αυγή αργούσε να ξημερώσει. Το σκοτάδι του Εμφύλιου τότε άρχισε να απλώνεται βαθύ στον ελληνικό ορίζοντα.

Το ποίημα αυτό, όπως το παραθέτουμε πιο κάτω, δημοσιεύτηκε στο «περιοδικό της ζωντανής σκέψης –Ελεύθερα Γράμματα», το Σεπτέμβριο του 1945.

ΩΔΗ ΣΕ ΣΥΜΠΟΛΕΜΙΣΤΗ

Του αλησμόνητου Δ.Σ.

Του ΝΙΚΑ

Λεβέντη μου, όταν πλάι μου σε ξάπλωσε το βόλι
και τ' ανθισμένο γέλιο σου το σφράγισε η σιγή,
στον έρμο τόπο, που έλαχε στερνό σου αραξοβόλι,
απ' τ' αντρειωμένα στήθια σου ολοπόρφυρη πληγή
έσταζ' αιμάτινη σπονδή στο χώμα, στα λιθάρια...
Κ' έγειρα, αδέρφι μου, σκυφτός, με κλάμα αργό στη γη
κ' είχες με τ' άλικο αίμα σου γραμμένη στα χορτάρια
για μας, για τους συντρόφους σου, μι' αντρίκεια προσταγή:
– Αδέρφια, εκδικηθείτε με! Ας γιγαντώσει εντός σας,
θρεμμένη απ' το αίμα μας τ' αχνό η δίχια σας οργή!
Φωτιά! Τσεκούρι! Ένας λαός σας το φωνάζει εμπρός σας.
Για το στερνό γιουρούσι! Εμπρός! Κ' είναι κοντά η αυγή...

Ένα χρόνο αργότερα (το 1946) δημοσιεύει στο περιοδικό «Ηπειρωτική Ζωή» ένα όμορφο σονέτο του, γραμμένο κι αυτό στον ανθό της νιότης του, πάνω στην απρόσιτη χαράδρα του Βίκου, σε μια στιγμή ανάπαυλας απ' το μόχθο της μέρας. Αφήνει με το σονέτο αυτό ο Βρανούσης και σε μας την παρακαταθήκη του:

ΣΟΝΕΤΤΟ

Μάθε το δρόμο που τραβάει ψηλά
και μ' όση αν έχης δύναμη περπάτα!
Στα πρώτα βήματά σου τα δειλά
φτερά θα βάλ' η νιότη η αλαφροπάτα..

Μη σε πλανέψουν πλούτη απατηλά
κι' η χιλιοπάτητη μεγάλη στράτα.
Λασπόνερα έχει η στράτα και κολλά
στη λάσπη και καρδιά και νους και νιάτα.

Πάρε τ' απάτητο στρατί που πάει
στις άγνωρες κορφές, στα καταράχια,
π' ο αϊτός πετώντας σύγνεφο τρυπάει

Και πάει. Σε μαγεμένη εκεί σπηλιά
δροσόνερο δακρύζουν κάποια βράχια.
Καλότυχος αν πιης και μια σταλιά!

(περ. Ηπειρωτ. Ζωή, 1946)

Αυτό το δρόμο προς τις άγνωρες, για πολλούς, κορφές της επιστήμης, προς τα άγρια καταράχια του χρέους, ακολούθησε, σε όλη του τη ζωή, με αποφασιστικότητα και συνέπεια ο Βρανούσης δείχνοντας και σε μας το δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουμε στη ζωή μας: το δρόμο που τραβάει ψηλά, δρόμο γεμάτο από τίμιο μόχθο, αγωνιστικό φρόνημα και, προπαντός, αξιοπρέπεια.

Εδώ κλείνει ο κύκλος των αντιστασιακών ποιημάτων που εμπνεύστηκε, έγραψε και δημοσίευσε ο Βρανούσης, κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφύλιου. Ποιήματα με τα οποία απαθανατίζει το δράμα του λαού μας αυτή την περίοδο, μαζί όμως και το μεγαλείο της Αντίστασης.

Το κριτικό και μεταφραστικό έργο του Βρανούση στον τομέα της ποίησης

Η αγάπη του για την ποίηση όμως δε σταματάει. Ήδη απ' το 1946 παρουσιάζει δυο μικρά μελετήματα –τα πρώτα αυτοτελή δημοσιεύματα– που έχουν

σχέση με την ποίηση και την Ήπειρο, και δείχνουν ότι ο Βρανούσης, και την εποχή ακόμα που γύριζε με τους αντάρτες στα Ζαγοροχώρια, δεν παρέλειπε, όταν και όσο μπορούσε, να επισημαίνει και να διασώζει ανέκδοτο υλικό.

Το πρώτο από αυτά τα μελετήματα, φέρνει τον τίτλο: «Νεανικοί στίχοι του Κώστα Κρυστάλλη».

Με αυτό φέρνει σε φως αγνοημένα ποιήματα που έστειλε σε αθηναϊκά περιοδικά ο νεαρός Κρυστάλλης, μαθητής ακόμα της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, ποιήματα «με ηθικολογίες μαθητικής έκθεσης», που μιλούσαν για την αμορφωσιά και τη φτώχεια του κλήρου, καθώς επίσης για την ασέβεια και την αταξία του εκκλησιάσματος την ώρα της λειτουργίας.

Στο πρώτο ποίημα γράφει:

«Πήγα προχθές στην εκκλησιά να κάμω το σταυρό μου,
να προσκυνήσω το Θεό, ν' ακούσω τα βαγγέλια,
κ' είδα τον ένα να μιλή, τον άλλο με τα γέλια,
κι' απ' ένα(ν) άλλο(ν) ήκουσα βρωμόλογα του δρόμου...

Με πήρε το παράπονο, σταυρώνομαι και φεύγω». (απόσπασμα)

Αφορμή για το δεύτερο ποίημα του Κρυστάλλη είναι τα όσα γράφονται στο περιοδικό «Ανάπλασις» για τους διάφορους «αρμόδιους» ή για τα «διάφορα σωματεία» που ανακαλύπτουν ότι «ο λαός μας υποφέρει και πεθαίνει από την πείνα» οπότε κάνουν «θερμές εκκλήσεις για να κινήσουν τα ελεήμονα αισθήματα, προς ικανοποίηση, βέβαια, εκείνων που τα λένε και όχι φυσικά των πεινασμένων».

Γράφει τότε, και στέλνει για δημοσίευση στο περιοδικό, το δεύτερο ποίημά του με τον τίτλο:

«Ο Πεινασμένος Ηπειρώτης

– Πεινώ· δεν σας ζητώ πολλά· και μόνο το ψωμάκι
Είναι μεγάλος θησαυρός για το φτωχό παιδάκι...

Έτσ' έλεγε στα Γιάννινα ένα φτωχό παιδάκι
Απ' το χωριό, κ' εγύριζε κ' εσύναζε ψωμάκι». (απόσπασμα)

Τα δυο παραπάνω ποιήματα του Κρυστάλλη ανακάλυψε ο Βρανούσης και δημοσιεύει, στα 1946, την πρώτη φιλολογική του μελέτη πάνω σ' αυτά:

«Ο ποιητής –γράφει– άφησε να αναβλύσει από μέσα του ο πόνος ο βαθύς της δικής του καρδιάς, ο σπαραγμός για τη φτώχεια των ραγιάδων, που πεθαίνουν από πείνα κι' απ' αρρώστια χρονισμένη», τα δυο κακά που θα τον οδηγήσουν και τον ίδιο γρήγορα στον τάφο...

Εκείνος που θάθελε ψυχαναλυτικά να εμβαθύνει στο δράμα του Κρυστάλλη, ξεχωριστή σημασία θα δώσει στα παιδικά αυτά στιχουργήματα των μαθητικών του χρόνων.

Είναι ανοιχτή ακόμα η πληγή της δικής του ορφάνιας και δυστυχιάς. Ο χαμός της μάνας, που η μορφή της κυριαρχεί στις «Σκιές του Άδου».

«Μάννα μου! Έζης κι όλος μου χρυσός ήταν ο βίος.
Απέθανες· σκοτείνιασεν, έγινε μαύρος, κρύος...»

«Γενικά, ρωμαντική διάθεση αρκετή και παιδιάστικη αφέλεια χαρακτηρίζουν τα πονεμένα αυτά ποιήματα του Κρυστάλλη. Είναι βέβαια ακόμα ο ανώριμος μαθητάκος της Ζωσιμαίας. Αύγουστος 1888... Λίγους μήνες προτού κυνηγηθεί από την τουρκική αστυνομία και φύγει ορφανός κ' έρημος στην Αθήνα. Μα και μετά, κι ως το θάνατό του, έμεινε ένα απλό παιδί, που περίμενε ακόμα να σωθεί από την... ελεημοσύνη των ισχυρών!...».

Με την πρώτη αυτή φιλολογική κριτική ο Βρανούσης δείχνει να χειρίζεται με τη γνωστή – από εκείνα τα πρώτα χρόνια– ερευνητική επιμέλειά του το θέμα, εμφανίζεται κάτοχος των πηγών εργασίας του και γνωρίζει να κρατάει πάντοτε έντονη την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη του. Με την παράθεση

και συσχέτιση των στίχων αυτών του Κρυστάλλη ο Βρανούσης ανασύρει το πα-
ραπέτασμα της ψυχής του ανθρώπου Κώστα Κρυστάλλη, όπως τον εκφράζει,
τόσο συγκινητικά, ο ποιητής Κρυστάλλης.

Την ίδια εποχή –το 1946– ο Βρανούσης δημοσιεύει τη δεύτερη φιλολογική του
μελέτη, με τίτλο: «Μια έμμετρη ιστορία του Ζαγορίου –έργο του παλιού Νε-
γαδιώτη δασκάλου Γεωργίου Βασ. Σωτήρη».

Το περίεργο αυτό στιχούργημα, έργο δασκαλίστικης νοοτροπίας περασμένων
εποχών, δε θάχε κανένα ενδιαφέρον, –για λογοτεχνική αξία δε μπορεί βέβαια να
γίνεται λόγος– αν δε συγκέντρωνε μερικές παραδόσεις, θρύλους και ανέκδοτα,
περιγραφές και ιστορίες απ' τα περασμένα του τόπου μας. Στην πρώτη σελίδα
του έργου άλλωστε (σελ. γ') το δηλώνει ο γεροδάσκαλος στον αναγνώστη του:

... Εγώ δεν είμαι ποιητής ποίημα να στολίσω.
Απλούστατα ηθέλησα με στίχους να γνωρίσω
όσ' άκουσα και έμαθα να διηγώνται γέροι...

Το έργο απλώνεται σε πολλούς, κακότεχνους συχνά, στίχους κι' είναι περι-
γραφή του Ζαγοριού γενική στην αρχή κι' ύστερα του κάθε χωριού χωριστά.

Και σ' αυτή τη μελέτη ο Βρανούσης δείχνει το κριτικό του ταλέντο και το
έντονο ενδιαφέρον του για το Ζαγόρι. Η περιοχή αυτή, άλλωστε, έχει πολύ
πλούσια και ενδιαφέρουσα ιστορία. Είναι μια ξεχωριστή πηγή πλουσιότατου λα-
ογραφικού, ηθογραφικού και γλωσσολογικού υλικού και έχει να παρουσιάσει
πολύμορφες και δυναμικές προσωπικότητες που άφησαν πίσω τους όνομα, θρύ-
λο και παράδοση, ιδιαίτερα στα χρόνια της τουρκοκρατίας, σε συνδυασμό με
την πλούσια χλωρίδα, τη γοητεία και την αρχοντιά των γραφικών αυτών χωριών.
Από την άποψη αυτή το στιχούργημα που ανακάλυψε και παρουσίασε ο Βρα-
νούσης είναι αρκετά χρήσιμο. Εξίσου χρήσιμο όμως είναι να διαγνώσεις, πίσω
και από αυτή την εργασία, την πολυπρόσωπη και δυναμική μορφή του Ζαγορί-
σιου Βρανούση, όταν λάβεις υπόψη σου ότι, στα χρόνια της πικρής σκλαβιάς,
την ημέρα, με το όπλο στο χέρι, πολεμούσε τον εχθρό και το βράδυ «δίπλα σ' ένα
δαδί ή χαμοκάντηλο σαπισμένα παλιόχαρτα του αποκάλυπταν συχνά μια λε-
πτομέρεια ή μια δόξα από τα περασμένα του τόπου μας».

Δίπλα στο κριτικό έρχεται να προστεθεί και –το σύντομο μεν, ενδεικτικό
όμως της αγάπης του προς την ποίηση– μεταφραστικό - ποιητικό έργο του, που
εντάσσεται κι αυτό στην πρώτη μετεμφυλιακή περίοδο. Είχε εξοικειωθεί τότε με
τη γαλλική γλώσσα, καθώς σκόπευε, από τα πρώτα μεταπτυχιακά του χρόνια,
να ολοκληρώσει τις σπουδές του στη Γαλλία. Το ενδιαφέρον του στράφηκε έτσι
προς τους Γάλλους ποιητές, όπως αργότερα θα στραφεί –και θα επηρεαστεί
στις μελέτες του– στους Γάλλους διαφωτιστές. Ενδεικτικό της στροφής του
προς τη γαλλική ποίηση, είναι το ποίημα του Εντμον Αρωκούρ που μετάφρασε
και δημοσίευσε, πρώτα στην εφημερίδα «Θεσσαλικά Νέα», το 1951, και έπειτα
στο περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία», το 1952, με τον ελληνικό τίτλο «Το τρα-
γούδι του χωρισμού». Στα γαλλικά: «Partir c' est mourir un peu...». Ο Αρωκούρ
(Haraucourt) ήταν ποιητής, πεζογράφος, συνθέτης, δημοσιογράφος και θεατρικός
συγγραφέας (1856-1941). Το παραθέτουμε σε μετάφραση Λ. Βρανούση:

EDMONT HARAUCOURT
«PARTIR C' EST MOURIR UN PEU...»

Φεύγεις... και κάτι εντός σου αργοπεθαίνει,
σαν να πεθαίνει κάτι που 'χες αγαπήσει...
Κάτι απ' την ίδια την καρδιά σου μένει
κάθε στιγμή, σε κάθε τόπο που 'χεις ζήσει...

Κάποιος καημός βαθύς, που σε βαραίνει.
Θα 'ρθει το κάθε σου τραγούδι να σφραγίσει...
Φεύγεις και κάτι εντός σου αργοπεθαίνει,
Σαν να πεθαίνει κάτι που 'χες αγαπήσει...

Και πάντα φεύγεις... -λες κι' αυτό σ' ευφραίνει
Κι ώσπου τ' αντίο τ' ολόστερνο αντηχήσει,
Την ίδια την καρδιά σου έχεις σκορπίσει,
Σε κάθε αντίο που σκόρπισες δεμένη...
Φεύγεις, και κάτι εντός σου αργοπεθαίνει...

Εδώ κλείνει ο κύκλος της απασχόλησης του Βρανούση με την ποίηση. Οι σπουδές που πραγματοποίησε, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, τον βοήθησαν να διευρύνει τους ορίζοντές του, να αναχθεί από τη στενή πατριδογνωσία και την έκφραση των συναισθημάτων του σε γενικότερες θεωρήσεις, να αναζητήσει και να βρει άλλους δρόμους, όπως χαρακτηριστικά γράφει, σε μια σύντομη αφιέρωσή του «στο φίλτατο Λέανδρο» ο Γ. Κοτζιούλας: «τον έχασε η ποίηση για χαρά της επιστήμης και δοξασμό της Ηπείρου μας».

Την ποίηση όμως δε θα την ξεχάσει ολότελα. Θα τη θυμηθεί ξανά, πολύ αργότερα, όταν το 1983, τα μαλλιά του είχαν αρχίσει να παίρνουν «το χρώμα της τέφρας» και του έμενε η

ελπίδα «αν ζήσει, να τα δει και λευκά», χωρίς ποτέ να λησμονήσει τα παλιά όνειρα που είχε φτιάξει στη ζωή του και που είχαν αρχίσει, κι αυτά, να ξεθωριάζουν καρτερικά».

Τότε έγραψε, με τη σχετική αφιέρωση, το τελευταίο -σωζόμενο- τετράστιχό του, με τον τίτλο «ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ», με την παράθεση του οποίου κλείνουμε το κεφάλαιο «ο Βρανούσης και η ποίηση».

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

Τῆς τέφρας λὲς καὶ πήραν τὸ χρῶμα τὰ μαλλιά σου·
μόνη σου ἐλπίδα, γὰ τὰ ἰδιῶς, αἶν ζήσης, καὶ λευκά.
Μιὰ τεφροδόχο ὥστόσο δὲ δὴ βρεῖς γιὰ τὰ παλιά σου
ὄνειρα, ποὺ ξεθώριασαν κι αὐτὰ καρτερικά...

Εἰς Βρανούση
14-6-1983

Στὸν ἐκλεκτὸ συνάδελφο καὶ συμ-
πατριώτη Κ^ο Σπ. Ἐργολάβο,
ποὺ μ' ἔχει σκλαβώσει μὲ τὴν ἀγκήνηται

Γκιζ.
11-12-86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

ΤΑ ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΤΟΝ ΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ (1767-1829)

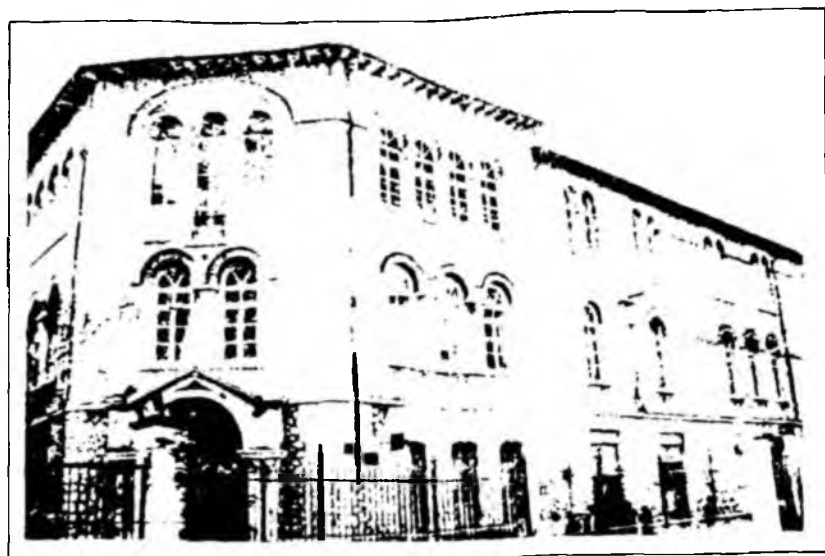
Ο Διδάσκαλος του Γένους, ο πατριώτης, ο πολιτικός, ο αγωνιστής
(Ιωάννινα 1952)

Η πνευματική αναγέννηση στα Γιάννινα

Βρισκόμαστε στο 18ο αιώνα. Ο γαλλικός διαφωτισμός έχει πάρει πανευρωπαϊκές διαστάσεις. Ο αναγεννώμενος, μόλις τότε, Ελληνισμός συναντούσε την Ευρώπη του διαφωτισμού. Οι Έλληνες διαφωτιστές, επώνυμοι και ανώνυμοι, γίνονται οι ηγετικοί παράγοντες που μεταλαμπαδεύουν στο Γένος την προγονική σοφία και τα φώτα της Ευρώπης, προτού ακόμα το Γένος πάρει στα χέρια του τα όπλα και αναδειχτούν, μέσα στο καμίνι του πολέμου, ηγέτες οι πολέμαρχοι. Το γνωστό κήρυγμα του Κοραή πως «το Έθνος για να λυτρωθεί, πρέπει πρώτα να μορφωθεί» βρίσκει πλήρη απήχηση στις ψυχές των Ελλήνων. Η διάδοση της παιδείας γίνεται κοινό ιδανικό και καθολική εξόρμηση όλων των στρωμάτων του Γένους. Βαρύ αμάρτημα θεωρείται η εγκατάλειψη του λαού στην αμάθεια. Ανώτερα και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, πριν από την αποτίναξη του ζυγού της σκλαβιάς, έχουν θέσει σαν στόχο την αποτίναξη του ζυγού της αμάθειας. Σ' αυτόν τον κοινό αγώνα προπορεύεται, βέβαια, ο Ελληνισμός της Διασποράς, όπου ικανοί και φιλοπρόοδοι επιχειρηματίες, μαζί με τους φιλομαθείς και τους λογίους, γίνονται δέκτες και φορείς των ανησυχιών του Γένους. Αυτός ο αναγεννητικός άνεμος γρήγορα θα μεταφερθεί από τα μεγάλα κέντρα των απόδημων, στα ανθηρά κέντρα της γενέτειρας. Ένα τέτοιο ανθηρό κέντρο είναι και τα Γιάννινα.

«Πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα» θέλει τα Γιάννινα η παράδοση. Και πραγματικά τέτοια ήταν. Ιδιαίτερα «στα γρόσια και στα γράμματα». Αυτό το οφείλουμε σε δυο κατηγορίες ανθρώπων: στους Ευεργέτες και στους Δασκάλους του Γένους. Οι πρώτοι άνοιξαν τους κρουνοίς του χρήματος, οι δεύτεροι άνοιξαν τους κρουνοίς του πνεύματος και οι δυο μαζί θεμέλιωσαν το λαμπρό οικοδόμημα της Παιδείας. Ευεργέτες και Δάσκαλοι του Γένους προχώρησαν μαζί σε τούτη την πόλη. Αυτή η κοινή πορεία απέδωσε πλούσιους τους καρπούς της.

Ηπειρώτες έμποροι και λόγιοι, κυνηγημένοι απ' τη μπόρα του κατακτητή, αφομοίωσαν, γρήγορα και αποτελεσματικά, τις προοδευτικές ευρωπαϊκές πνοές, και, καθώς τις μετέφεραν στην πόλη μας, σταμάτησαν τα ποικίλα αναχρονιστικά ρεύματα, έβγαλαν τη νεολαία απ' το καβούκι του συντηρητισμού και έθεσαν τα θεμέλια για την εδραίωση μιας παιδείας, με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Εδώ ο ελληνικός μεσαίωνας έδωσε την κρίσιμη μάχη με το νεότερο πνεύμα και νικήθηκε.

Η Καπλάνειος Σχολή.

Σημαντική, σ' αυτή την «επανάσταση», ήταν η συμβολή των σχολείων της πόλης. Τα σχολεία στα Γιάννινα ήταν φυτώρια απ' τα οποία εξέρχονταν άνθρωποι μορφωμένοι που μεταλαμπάδευσαν τα φώτα της παιδείας και στα υπόλοιπα μέρη. Σ' όποιο μέρος ίδρυσαν ένα σχολείο ζητούσαν δασκάλους απ' τα Γιάννινα. «Κατά τον 18ο αιώνα, λέει ο Νεόφυτος Δούκας, όσοι χρημάτισαν

Έλληνες συγγραφείς ή δάσκαλοι υπήρξαν Γιαννιώτες ή μαθητές των σχολείων που λειτουργούσαν στα Γιάννινα». Έτσι δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η πόλη αυτή ανέδειξε μεγάλους συγγραφείς και δασκάλους.

Ανάμεσα σ' αυτούς: ο Μιχαήλ Μήτρος, γνωστός ως Μελέτιος Γεωγράφος που δίδαξε στη Σχολή του Επιφάνιου (1648), ο Βησαρίων Μακρής, ο Γεώργιος Σουγδουρής και ο Μεθόδιος Ανθρακίτης που δίδαξαν στη Σχολή Γκιούμα, οι Μπαλάνοι, ο Ευγένιος Βούλγαρης που δίδαξε στη Μαρουτσαία Σχολή και ο Αθανάσιος Ψαλίδας, πρώτος δάσκαλος και διευθυντής στην Καπλάνειο Σχολή. Η φήμη του γρήγορα ξεπέρασε τα σύνορα της Ηπείρου. Ξένοι περιηγητές που τον γνώρισαν τότε στα Γιάννινα, άφησαν εγκωμιαστικές εντυπώσεις από τις συνομιλίες που είχαν μαζί του, με ιδιαίτερα γνωρίσματα την ελευθεροφροσύνη και την παρρησία του.

Το έργο του Βρανούση για τον Ψαλίδα

Αθανάσιος Ψαλίδας

Αυτή τη μεγάλη προσωπικότητα των ελληνικών γραμμάτων παρουσιάζει στο έργο του «Αθανάσιος Ψαλίδας. Ο Διδάσκαλος του Γένους» ο Λέανδρος Βρανούσης. Ο «Αρχιδιδάσκαλος των Ιωαννίνων», όπως αποκαλούνταν στα Γιάννινα ο Ψαλίδας, και ο πρωτομάρτυρας του Έθνους αιιδός, ο Ρήγας Φεραίος, ήταν οι δυο προσωπικότητες που σημάδεψαν αποφασιστικά την πνευματική πορεία του Βρανούση, ήδη απ' τα φοιτητικά του χρόνια. Τις μονογραφίες του «Αθανάσιος Ψαλίδας» και «Ρήγας» θα εκδώσει, για πρώτη φορά, όπως είδαμε, στο τυπογραφείο που είχε στήσει η ΕΠΟΝ στο Μονοδένδρι, στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής. Φοιτητής ακόμα, όπως μας πληροφορεί ο Βασίλης Σφυρόερας, «παράλληλα με τις πανεπιστημιακές υποχρεώσεις και την προετοιμασία για τις πτυχιακές εξετάσεις, σχεδίαζε τη μελέτη του για τον Αθανάσιο Ψαλίδα,

που δημοσιεύτηκε μετά την απόλυσή του από το στρατό, το 1952, και για το Ρήγα».

Το πρώτο αυτό αξιόλογο έργο του Βρανούση, που τον καταξίωσε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, δείχνει περίτρανα πως ο Βρανούσης, επίμονος και προσεχτικός ερευνητής, προικισμένος με ελεύθερο και προοδευτικό πνεύμα, δεν καταπιάνεται με ένα θέμα, αν αυτό το θέμα δεν τον συγκινεί, αν δεν πιστεύει στην αξία του και αν δεν το αγαπάει. Ο Ψαλίδας και το έργο του ήταν θέματα αγαπητά για το Βρανούση. Και αυτό ήταν εύλογο: ο Ψαλίδας ήταν ο μεγάλος Ηπειρώτης, μια απ' τις μεγαλύτερες μορφές του ελληνικού διαφωτισμού. Αντάξιο προς τον εμπνευσμένο και σοφό αυτό Δάσκαλο του Γένους, τον πολιτικό και τον πατριώτη, είναι και το έργο του Βρανούση. Με βάση τα μέχρι τότε στοιχεία που είχε στη διάθεσή του, μας δίνει μια ιστορική μονογραφία αξιοζήλευτη, γραμμένη όλη στη δημοτική γλώσσα –πράγμα όχι μόνο δύσκολο, αλλά και επικίνδυνο για κείνη την εποχή– ελέγχει και αξιολογεί τα στοιχεία με επιμέλεια και μεθοδικότητα που σκλαβώνουν, κυριολεκτικά, τον αναγνώστη. Συμβάλλει, με αυτό το έργο ο Βρανούσης, και με τα άλλα που θα ακολουθήσουν, στη συνέχεια, στην πνευματική αφύπνιση του Γένους, με την παρουσίαση της προσφοράς των διανοουμένων. Όπως γράφει ο καθηγητής Παναγιώτης Νούτσος, «ο νεοελληνικός Διαφωτισμός και με τη σφραγίδα του Λέανδρου Βρανούση, συγκροτείται ως ερευνητικό αντικείμενο της ιστορίας των ιδεών».

Το βιβλίο του Βρανούση για τον Ψαλίδα ήταν έτοιμο, το 1952· τα οικονομικά του δεδομένα όμως εκείνης της εποχής ήταν περιορισμένα. Προέκυπταν, συνεπώς, δυσκολίες για την έκδοσή· κι αυτές όμως αντιμετωπίστηκαν, χάρη στο ενδιαφέρον που έδειξε για το έργο αυτό ο συμπατριώτης και φίλος του, Δημήτριος Σαλαμάγκας, και τα υπόλοιπα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του περιοδικού «Ηπειρωτική Εστία». Διατυπώθηκε, αρχικά, η άποψη το έργο να βγει σε δυο-τρεις συνέχειες. Η λύση, τελικά, δόθηκε, με εισήγηση του Βρανούση και το έργο βγήκε ενιαίο, ως αφιέρωμα, στο παραπάνω περιοδικό. Μαζί με το έργο ο Βρανούσης στέλνει απ' την Αθήνα στους συντάκτες του περιοδικού μακροσκελή επιστολή στην οποία, ανάμεσα σε άλλα, επισημαίνει:

«Τον Ψαλίδα τον έχω μελετήσει απ' όλες τις πλευρές, αλλ' έπρεπε τουλάχιστον για το πατριωτικό του έργο και την εθνική δράση του να γράψω. Είναι η μεγαλύτερη προδρομική φυσιογνωμία του προεπαναστατικού κι επαναστατημένου Ελληνισμού και στέκει πλάι στο Ρήγα και στον Κοραή.

Συνεστίαση στελεχών της «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ». Από δεξιά προς τα αριστερά: Ιωάν. Νικολαΐδης, Μιχ. Μάνος, καθηγ. Δ. Ευαγγελίδης, Δημ. Σαλαμάγκας, Δημ. Σιωμόπουλος, Λέανδρος Βρανούσης, Βασίλειος Σφυρόερας.

Κι όμως τον αγνοούμε! Θεώρησα καθήκον μου (μια και αναμόχλευσα όλες τις σχετικές πληροφορίες, τη δυσπρόσιτη βιβλιογραφία και τις από πολλών ετών συγκεντρωμένες σημειώσεις μου) να δώσω ολοκληρωμένη την εικόνα του μεγάλου αυτού Ηπειρώτη, του υπέροχου πατριώτη και ακαταπόνητου αγωνιστή, που πρόχειρα και άκριτα κατασιλώνεται από μερικούς ανιστόρητους ως ... συνεργάτης του Αλή Πασά!...».

Έτσι το έργο αυτό, με την ολοκληρωμένη εικόνα «του μεγάλου Ηπειρώτη, του υπέροχου πατριώτη και του ακαταπόνητου αγωνιστή» βλέπει, στα πλαίσια των αφιερωμάτων του περιοδικού «Ηπειρωτική Εστία», το φως της δημοσιότητας και γίνεται κτήμα των Ελλήνων.

Βασικά σημεία απ' το περιεχόμενο του βιβλίου

Το βιβλίο χωρίζεται απ' το συγγραφέα σε πέντε κεφάλαια, μέσα στα οποία παρουσιάζεται η ζωή και

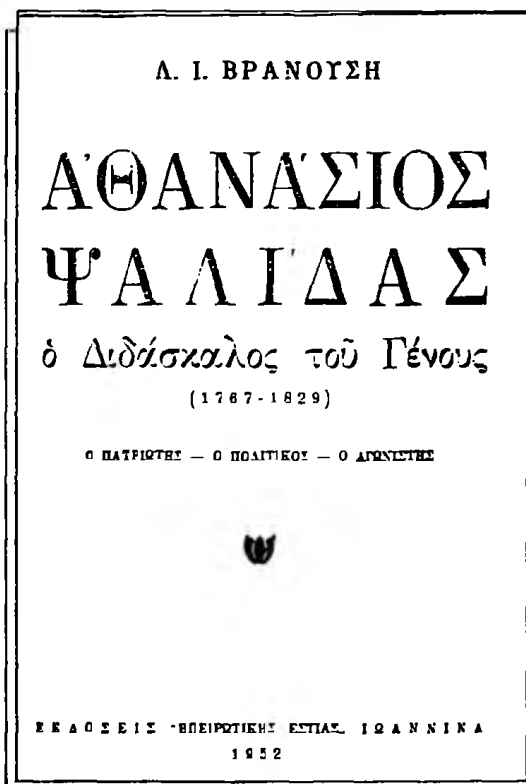
η δράση του Ψαλίδα. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχουν κατατοπιστικές σημειώσεις και παραπομπές που σχετίζονται με το περιεχόμενο κάθε κεφαλαίου. Ακολουθεί, ως παράρτημα, ένα ακόμα κεφάλαιο με τα «Ανέκδοτα γράμματα

του Ψαλίδα». Θεωρούμε σκόπιμο να δώσουμε στον αναγνώστη αυτού του τόμου, βασικά σημεία απ' το περιεχόμενο του βιβλίου. Προηγείται ένας σύντομος πρόλογος με τον οποίο ο Βρανούσης κατατάσσει τον Ψαλίδα στους κορυφαίους Διδασκάλους του Γένους και υπογραμμίζει:

«ΜΕΓΑΛΟΣ, αναμφισβήτητα, και βαρύς ο τίτλος «Διδάσκαλος του Γένους»! Όμως φοβάμαι πως η πολλή κι άκριτη συχνά χρήση του τον έχει κάπως ξεθωριάσει. Τον απονέμουμε εύκολα σε μετριώτατους γραμματοδιδασκάλους, σε κάθε ταπεινόν εργάτη της παιδείας και των γραμμάτων κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μορφές πάντοτε σεβαστές κατά πάντα, που δε μπορούν όμως να βαστάξουν στους ασθενικούς των ώμους όλοι τους το βαρύ τίτλο που τους αποδώσαμε, τίτλο που δηλώνει τον πνευματικόν ηγέτη του Έθνους και πρέπει να χαρακτη-

ρίζη την ξεχωριστή προσωπικότητα, τον αναμορφωτή, που ακτινοβόλησε κι έξω από τους τοίχους του σχολείου, τον συνειδητόν εκπρόσωπο των ανησυχιών, των προβλημάτων, των αγώνων και των ελπίδων του καιρού του και του τόπου του.

Λίγους λοιπόν θα ξεχωρίσουμε σε κάθε περίοδο προδρόμους φωτεινούς, που ανέλαβαν συνειδητά κι έπαιξαν δημιουργικά τον ηγετικό τους ρόλο στα χρόνια της σκλαβιάς, κι οι λίγοι αυτοί, οι ξεχωριστοί, θα κρατήσουν επάξια το βαρύ τίτλο και θα μείνουν στη νεοελληνική μας ιστορία πραγματικοί «Διδάσκαλοι του Γένους».

Έκρινα απαραίτητη τη διασάφηση αυτή, προτού αναφέρω τ' όνομα του Ψαλίδα, για να προσγράψω πλάι του, μ' όλη του τη βαρύτητα και τη λάμψη, τον επάξιο τίτλο.

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας, ελάχιστα γνωστός μας δυστυχώς κι άδικα αγνοημένος, κατέχει αναμφισβήτητα ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους διαλεχτούς πνευματικούς ηγέτες που ανέδειξε η μεγάλη εποχή του.

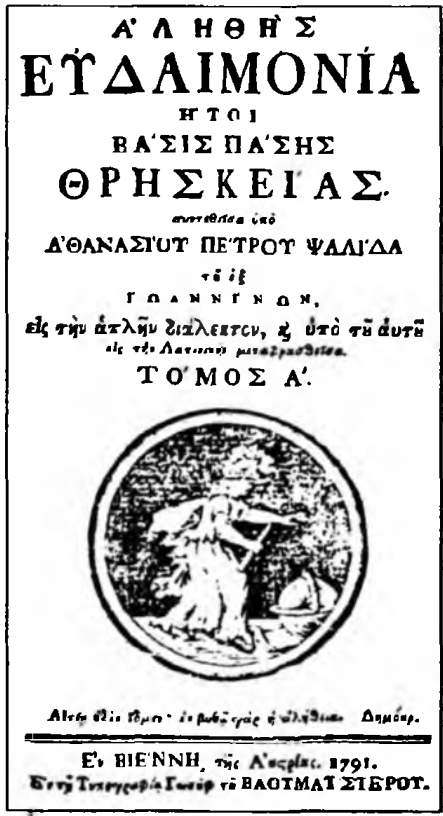
Κορυφαίος Διδάσκαλος του Γένους, αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και φυσιογνωμία από τις πιο δυνατές που έβγαλε ο προεπαναστατικός Ελληνισμός, κινείται σ' όλους τους τομείς των πνευματικών, κοινωνικών και εθνικών προβλημάτων της εποχής του, κυριαρχεί γύρω του και με την πολύμορφη δράση του καλύπτει τέσσερις δεκαετίες ολόκληρες –μισό σχεδόν αιώνα– πριν και μετά το Εικοσιένα».

Σπουδές, συγγραφική δράση και πρώτη πατριωτική εξόρμηση του Ψαλίδα

Το 1791 εμφανίζεται με το φιλοσοφικό του σύγγραμμα «Αληθής Ευδαιμονία», έργο καθαρά ακαδημαϊκής μορφής, στο οποίο μεγάλα μεταφυσικά προβλήματα απασχολούν το νεαρό Ηπειρώτη. Στη Βιέννη εξακολουθεί τις σπουδές του, τις φιλοσοφικές μελέτες κι' επεκτείνει καταπληκτικά τη συγγραφική του δραστηριότητα. Ο φωτισμός του Γένους είναι το μεγάλο αίτημα της εποχής. Η ανάσταση του Γένους πλησιάζει και ο Ψαλίδας άγρυπνα παρακολουθεί τη μεγάλη υπόθεση της πατρίδας του. Καμιά σωτηρία δεν περιμένει απ' έξω. Ο μόνος σίγουρος δρόμος είναι οι ίδιες οι δυνάμεις του Γένους. Ύστερα από τρία χρόνια σιωπής, τυπώνει ένα φυλλάδιο, τα «Καλοκινήματα» ως προανάκρουσμα και εξαγγελία μιας νέας εξορμήσεως. Αρχίζει γεμάτος ενθουσιασμό και μαχητικότητα, το μεγάλο αγώνα για την αφύπνιση του Γένους. Η φωνή του καθήκοντος τον τραβάει στην υπόδουλη πατρίδα και στις 14 Σεπτεμβρίου 1795 βρίσκεται στα Γιάννινα.

Και συνεχίζει:

«Ζωή αφιερωμένη στην υπηρεσία της πατρίδας και την προκοπή του Γένους είναι η ζωή του Ψαλίδα.

Ο Ψαλίδας στα Γιάννινα (1795-1821)

Τα Γιάννινα είναι την εποχή εκείνη η πνευματική και –ουσιαστικά– πολιτική πρωτεύουσα της κυρίως Ελλάδας. Είναι η καινούρια καρδιά του Ελληνισμού απ' όπου διοχετεύεται παντού ζωντανό το νέο αίμα. Εδώ αρχίζει το καινούριο του στάδιο. Πέτυχε να του ανατεθεί η διεύθυνση της παλιάς Μαρουτσαίας Σχολής. Πετυχαίνει σε λίγο το γενναίο κληροδότημα του Ζώη Καπλάνη και οργανώνει τη λαμπρότερη και πιο συγχρονισμένη

Σχολή της εποχής του, την οποία διευθύνει μέχρι το 1820. Επιβάλλει τις νεωτεριστικές του αντιλήψεις, μεταρρυθμίζει το εκπαιδευτικό σύστημα, διδάσκει και συγγράφει στην απλή γλώσσα, εισάγει τις Φυσικές επιστήμες, παρέχει τη ζωντανή μάθηση, πλάθει φιλελεύθερους ανθρώπους, μορφώνει συνειδήσεις. Ακλόνητος στις αντιδράσεις, ατάραχος στις καταγγελίες και τη συκοφαντική πολεμική των μικρόψυχων αντιπάλων του, συναναστρέφεται μ' όλα τα ζωντανά στοιχεία του καιρού του, αλληλογραφεί μ' όλα τα ζωντανά πνεύματα της εποχής του, ζει, ανασαίνει και σκορπάει παντού τον αναγεννητικό παλμό του Γένους. Οι αγώνες του αγκαλιάζουν όλα τα προβλήματα του καιρού του και του τόπου του και η μελέτη της ζωής του μας αποκαλύπτει ολόκληρη την εποποιΐα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και τη βασανιστική πορεία του Έθνους προς την αναγέννηση και το Μεγάλο Εικοσιένα.

Ο Ψαλίδας και η δράση του κοντά στον Αλή πασά

κοινωνικές ζυμώσεις της εποχής του. Στα Γιάννινα η ωμή πραγματικότητα καθορίζει τη στάση του. Ο Αλή πασάς που όχι μόνο ανεχόταν αλλά και υποστήριζε τα γράμματα, και την οικονομική ανάπτυξη, κυριαρχούσε σ' ολόκληρη σχεδόν την κυρίως Ελλάδα και κρατούσε στα χέρια του την τύχη και το μέλλον της. Ο Ψαλίδας τον έχει προσεταιρισθεί απ' την πρώτη στιγμή που γύρισε στα Γιάννινα· πιστεύει πως θα βρει μια μέρα το κλειδί, για να οδηγήσει σ' ευνοϊκότερες

Χριστόφορος Περραιβός

Η πληθωρική ζωτικότητα του τον ωθούσε στον ευρύ στίβο της δημόσιας ζωής, κοντά στις πολιτικές και

λύσεις τις τύχες του υπόδουλου Ελληνισμού. Αναλαμβάνει τις διπλωματικές αποστολές που του ανέθετε ο Αλής, συγχρόνως όμως ανοίγει μυστική αλληλογραφία με τον Περραιβό, το σύντροφο του Ρήγα, που βρισκείται στην Πάργα.

Οι συμπολίτες του καταφεύγουν συχνά σ' αυτόν και τον ζητούν αιρετοκριτή, δηλαδή μεσολαβητή και διαιτητή για να λυθεί η διαφορά τους ειρηνικά με διαιτησία. Το θεωρεί καθήκον του να αναμιχθεί στα κοινά, ενδιαφέρεται για τους λαϊκούς θεσμούς της αυτοδιοικούμενης πολιτείας των ομοεθνών του και προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η ανάμιξή του στις αιρετοκρισίες.

Ο οπισθοδρομικός συντηρητισμός πολεμάει με μεσαιωνικό φανατισμό τις νεωτεριστικές του ιδέες, τον συκοφαντεί, όπου και όπως μπορεί. Ο διωγμός του Ψαλίδα γίνεται με όλα τα μέσα. Χαρακτηρίζεται άθεος και βολταιριστής. Μόχθησε σκληρά για ν' αντεπεξέλθει στις αδιάκοπες σκευωρίες. Διαποτισμένος με το αντικληρικό πνεύμα της εποχής, ανελέητα ελευθερόστομος, άνοιξε σφο-

δρόν αγώνα κατά του Ιερατείου, όμοιον μ' αυτόν που βρίσκουμε σε πολλές σελίδες του Κοραή. της «Ελληνικής Νομαρχίας» και στα έργα του Βηλαρά.

Τον Αύγουστο του 1820 κάηκαν τα Γιάννινα και ο Ψαλίδας βρέθηκε σε δύσκολη θέση. Μόχθησε για να ωφελήσει το Γένος του, ενώ φθόνος, χαμέρπεια και δεισιδαιμονία, βδελυρές σκευωρίες και ποταπότητες τον κυκλώνουν καθημερινά και ο κίνδυνος της αγχόνης είναι συνεχώς πάνω από το κεφάλι του.

Ο Ψαλίδας, η Φιλική Εταιρεία και η Επαναστατική Οργάνωση της Ηπείρου

Ο φωτισμένος σοφός συμμετείχε πάντοτε σε κάθε πατριωτική κίνηση που απέβλεπε στην προετοιμασία της μελλούμενης ανάστασης του Γένους,

σε κάθε μυστικό σχέδιο για άμεση ή έμμεση δράση και ενέργεια. Η Φιλική Εταιρεία υπολογίζει πολύ και προσδοκά πάμπολλα από τους πατριωτικούς κύκλους των Ιωαννίνων. Ο φλογερός και ανήσυχος Διδάσκαλος του Γένους παίζει σημαντικό ρόλο σε όλη αυτή την κίνηση. Η Φιλική Εταιρεία έχει πλούσια συγκομιδή στελεχών, παλικαριών και χρημάτων στα Γιάννινα. Στα Ζαγοροχώρια, όπου έχει καταφύγει ο Ψαλίδας βρίσκεται η κεντρική επαναστατική οργάνωση που καθοδηγεί τον αγώνα στην Ήπειρο. Την οργάνωση αυτή και τη γνωστή Κάσσα των Ιωαννίνων διευθύνει στο Τσεπέλοβο ο Βηλαράς στο πλευρό του Βηλαρά βρίσκεται ο Ψαλίδας. Και οι δυο μαζί συντονίζουν τις ενέργειες και καταστρώνουν σχέδια για να ξεσηκώσουν ολόκληρη την Ήπειρο. Τα σχέδιά τους όμως για την εξέγερση των μαχητικότερων επαρχιών της Ηπείρου, έμειναν χωρίς καμιά σχεδόν επίσημη υποστήριξη από το κέντρο.

Ο Ψαλίδας στα Επτάνησα (1822-1829)

Κατά τα μέσα του 1822 ο Ψαλίδας πέρασε στην Κέρκυρα. Εκεί μάταια περιμένει να χρησιμοποιηθεί κάπου και να

προσφέρει τις υπηρεσίες του στη μαχόμενη πατρίδα. Συναντά Χιμαριώτες και Σουλιώτες οπλαρχηγούς, τους πείθει να περάσουν στα ελληνικά στρατόπεδα της Ρούμελης. Συγχρόνως επικοινωνεί με φιλελληνικά κομιτάτα της Ευρώπης και ιδιαίτερα με τις φιλελληνικές οργανώσεις του Λονδίνου. Παρακολουθεί από κοντά τη δυσμενή ουδετερότητα των Αγγλικών Αρχών της Επτανήσου.

Η ιδιωτική ζωή του Ψαλίδα στην Κέρκυρα κυλάει ανάμεσα στην έντιμη πενία και την περήφανη αξιοπρέπεια. Αγωνίζεται με ιδιωτικές παραδόσεις να βγάλει το ψωμί του και το ψωμί της οικο-

Άγαθῇ Τύχῃ

ΙΟΝΙΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ'

Ἐπὶ Βασιλικῇ Ἀρμοστῷ
Φριδερίκου Ἀδάμ

Προέδρου τῆς Βουλῆς
Μαρίνου Βέγια

Ἀργεντος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας
Φριδερίκου Κόμητος Γυιλφόρδου

Δέδοται τῷ Ἀρχοντὶ καὶ τῷ Συνεδρίῳ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας
τὸν Ἀθανάσιον Ψαλίδα ν, ἐπειδὴ κτλ.
στεφανῶσαι αὐτὸν τῷ τῆς Φιλσοφίας στεφάνῳ κατὰ τὸν Νόμον,
δοῦναι δ' αὐτῷ τὸ δίπλωμα τόδε τῇ οφραγίδι τῆς Ἀκαδημίας
ἐσφραγισμένον.

Κερκύρα, Ἑ-τους Σωτηρίου ΑΘΚΕ' Ἰαννίου ιε'

Γυίλφορδ
Ἀρχων

Ἰάκωβος Δουσιγιανδός
Ἀρχιγραμματεὺς

γενείας του. Παρ' όλα αυτά, έχει το σθένος να δουλεύει με νεανικό ενθουσιασμό και αμείωτο ζήλο για τον αγώνα του Έθνους.

Στις 15 Ιουνίου 1825 κάλεσαν τον Ψαλίδα και απονεμήθηκε και σ' αυτόν το επίσημο διδακτορικό δίπλωμα, χωρίς όμως να δοθεί στον Ψαλίδα και ανάλογη έδρα στην Ιόνια Ακαδημία. Το πράγμα σχολιάζεται ευρύτατα και καθηγητής της Ιονίου Ακαδημίας τονίζει: «η αληθής και βεβαία παιδεία πάντοτε εφθονήθη».

Ο μεγαλύτερος καημός του ήταν να ιδεί τα ελληνικά στρατεύματα να προχωρούν στην Ήπειρο. Ήταν γραφτό με τον αγιάτρευτο αυτό καημό να πάει στον άλλο κόσμο. Όλες οι προσδοκίες του διαψεύστηκαν. Ο κατατρεγμός και οι ατυχίες τον συνόδευσαν σε κάθε του βήμα και τον πότιζε καθημερινά με το φαρμάκι της η πικρία. Η αυτοπεποίθηση, βέβαια, και η γενναιοφυχία ποτέ δεν τον εγκατέλειψαν, γιατί ποτέ δεν του

έλειψε η ακλόνητη πίστη στη μεγάλη αποστολή του. Στη Λευκάδα είχε αναλάβει τη διεύθυνση του εκεί Ελληνικού Λυκείου. Είχε διοριστεί, επιτέλους, κι ο Ψαλίδας διευθυντής! Στον παλιό μαθητή του, το Φιλητά, γράφει: «Ίσως ζήσω και γυρίσω εις την πατρίδα μου». Μ' αυτόν τον καημό στην καρδιά τον βρήκε ο θάνατος, στις 20 Ιουλίου 1829, σε ηλικία 62 μονάχα χρόνων.

ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΨΑΛΙΔΑ

Τῷ ἐκ Κασσιόπης τῆς Ἠπείρου, ἀνδρὶ ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας οὐ μόνον
ἐν φιλοσόφῳ θεωρίᾳ τεθραμμένῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἄλλῃ παιδεΐᾳ, καὶ δὴ τῇ τῶν
γλωσσῶν Ἑλληνίδος, Λατινίδος, Τευτονίδος καὶ Ῥωσσίδος κεκοσμημένῳ,
τῷ τριάκοντα τριῶν δεόντων ἔτη ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τοῦ πρώτου τῶν
διδασκάλων βήματος εὐκλεῶς διδάξαντι, καὶ [...] τοὺς σοφίας ὑστερον
θανυμαζομένους ἀπο[...], τῷ ἐν τῇ Λευκαδίων πόλει τοῦ Λυκείου
τοὺς οἶακας συνετῶς διευθύναντι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου
Κράτους κομιδῇ τιμηθέντι, ὧν τιμῶν ἕνεκα, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ
μυρίων ὅσων ἐνεργεσιῶν ἡ περιλειφθεῖσα γαμετὴ τῇ Ἰονίῳ Ἀρχῇ
διὰ μου εὐγνώμων διατελέσει οὐσα. Τῷ φιλοστόργῳ πατρί, τῷ περὶ
πάντας διὰ τοῦ ἥθους χαρίεν εὖ φρονοῦντι φίλῳ,
ἐν ἔτει, ΔΩΚΘ' τελευτήσαντι
εἰς αἰωνίαν μνήμην
ἦδε ἡ λίθος
ἀνεγέγερται.

Επιτύμβια στήλη στον τάφο του Ψαλίδα στον Άγιο Μηνά Λευκάδας.

Το θλιβερό άγγελμα διαδόθηκε αμέσως παντού και συγκίνησε βαθύτατα την επτανησιακή κοινωνία. Στη Λευκάδα κηδεύτηκε με κάθε τιμή. Η νεκρολογία του καθηγητή Γρασσέτη στην Κέρκυρα είναι ένα θερμότατο εγκώμιο, γεμάτο εκδηλώσεις θαυμασμού και λατρείας. Ο Ιταλός φιλέλληνας θρηνεί και εξομολογείται: «Ήταν ο σίγουρος οδηγός της νεολαίας στο δρόμο της αρετής και της γνώσης. Στάθηκε ένας πραγματικός ευεργέτης της χώρας του επί τριάντα ολόκληρα χρόνια. Δεν υπάρχει σήμερα Ηπειρώτης που να μην τον αναθυμάται και να μη δακρύζει». Στο εκκλησάκι του Αγίου Μηνά στη Λευκάδα, όπου θάφτηκε με πάνδημη κηδεία, οι φίλοι και θαυμαστές του έστησαν μια μεγάλη επιτύμβια πλάκα, με μια αρκετά εύγλωττη επιγραφή, για να διαιωνίζει την ευγνωμοσύνη τους. Ίσως τα κόκκαλά του δε θ' αργήσουν να μεταφερθούν τιμητικά μια μέρα και ν' αποτεθούν σε κάποιο λαμπρό μνημείο στα Γιάννινα, για να τα κλείσει στοργικά στα σπλάχνα της η γη της Ηπείρου που τον εβλάστησε και ν' αναπαύονται για πάντα στ' άγια χώματά της, που τα πότισε, μια ολόκληρη ζωή, με ιδρώτα και αίμα».

Ανέκδοτα Γράμματα του Ψαλίδα προς τον Μαυροκορδάτο.

Δυο Υπομνήματα προς τον Καποδίστρια.

Στο τέλος του βιβλίου του Βρανούση υπάρχουν δυο «Παραρτήματα». Το Α' Παράρτημα περιλαμβάνει ανέκδοτα γράμματα του Ψαλίδα προς τον Αλεξ. Μαυροκορδάτο, και το Β' Παράρτημα δυο υπομνήματά

του προς τον Καποδίστρια. Γράμματα και υπομνήματα που μας αποκαλύπτουν έναν υπέροχο πατριώτη και ακαταπόνητο αγωνιστή. Ένα γνήσιο Ηπειρώτη που αγωνίζεται μέχρι το τέλος της ζωής του να δει την αγαπημένη του πατρίδα ελεύθερη.

Προς το Μαυροκορδάτο γράφει, το Φεβρουάριο του 1823:

«Η γνώμη μου είναι η ακόλουθη: Αφ' ου αποπαστρευθή το άνθος της Αρβανιτιάς, όπου αυτού εναυάγησε, τα ελληνικά στρατεύματα να προχωρήσουν εις την Ήπειρον αξίως της Ελλάδος, και ολίγα πολεμικά πλοία να αποκλείσουν την Πρέβεζαν και Πάργαν διά θαλάσσης, και ένα μέρος του στρατού από Άρταν διά ξηράς να προχωρήση εις Πρέβεζαν, και το άλλο το περισσότερον να φθάση τα Πέντε Πηγάδια, όπου θέλουν εύρη τόσους συντρόφους, όπου θα θαυμάζουν, φθάνει όμως να είναι αρκετό το σώμα και να φερθή Ελληνικά προς τους συναδέλφους του χριστιανούς».

Και προς τον Καποδίστρια, το Σεπτέμβριο του 1828, θα προσθέσει:

«Εγώ, εξοχώτατε, ως έμπειρος και ως πατριώτης, ιδού σας καταγράφω διά την Ήπειρον, οπού είναι το προπύργιον της δυτικής Ελλάδος κατά των αγρίων Αλβανών και τα φυσικά και προφυλακτικά σύνορά της.

Και πρώτον η Ήπειρος είναι μέρος και πολεμήσαν και πολεμούν έως ταύτης της ώρας....

Είναι λοιπόν άτοπον και άδικον εις τους τρεις μεγάλους Πρέσβεις των φιλελευθέρων Άγγλων και Γάλλων και της μεγαλοπρεπούς Ρωσσίας να ζητούν να καταστήσουν την Ελλάδα ή μισήν ή υποτελή φόρου εις τον παλαιόν της τύραννον...».

«Στη γνωστή και πολύμορφη εθνική του δράση, –γράφει ο Βρανούσης–, τα κείμενα αυτά έρχονται να προσθέσουν έναν ακόμα τίτλο τιμής για το μεγάλο τέκνο της Ηπείρου, και μας αποκαλύπτουν μια ακόμη πολύτιμη –και ανιδιοτελή, όπως πάντα –προσφορά του στη μεγάλη υπόθεση του Γένους».

Η κριτική για το έργο του Βρανούση: «Ο Αθανάσιος Ψαλίδας».

Αυτό το μεγάλο τέκνο της Ηπείρου, τον Αθανάσιο Ψαλίδα, με την ανιδιοτελή προ-

σφορά του στη μεγάλη υπόθεση του Γένους, παρουσιάζει με την πολύπονη και εμπειριστατωμένη μελέτη του, ένα άλλο μεγάλο τέκνο της Ηπείρου, ο Λέανδρος Βρανούσης. Αυτό το μνημειώδες έργο υποδέχτηκε με πολύ ενθουσιασμό η ελληνική και, αργότερα, η ξένη κριτική.

«Ο Βρανούσης –γράφει ο Φάνης Μιχαλόπουλος, απ' τους πιο αρμόδιους– εργάστηκε με φιλοπονία και ενθουσιασμό γι' αυτή τη μελέτη που αποτελεί τίτλο τιμής για το νέο επιστήμονα· χάρη σ' αυτή τη μελέτη, ο Ψαλίδας έρχεται να μας κινήσει το ενδιαφέρον, να μας συγκινήσει ως άνθρωπος και να μας ενθουσιάσει ως αναγεννητής».

Ο πάντοτε σκληρός στην κριτική του, καθηγητής Νικόλαος Τωμαδάκης θα επισημάνει:

«Το βιβλίο εγράφη με πραγματικόν έρωτα προς το θέμα, προς το πρόσωπον του Ψαλίδα και την Ήπειρον. Διά τούτο, συντελούσης και της λογοτεχνικής ικανότητος του συγγραφέως, η μονογραφία του αναγιγνώσκεται μετά μεγάλης ευχαριστήσεως και πολλού ενδιαφέροντος».

Συγκινημένος και ενθουσιασμένος από το έργο του Βρανούση ο συμπατριώτης και φίλος του ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας θα γράψει το ποίημα «Θανάσης Ψαλίδας» αφιερωμένο «Στο Λ. Βρανούση, τον εμπνευστή του, που παράτησε τη δόξα και τις τιμές στο εξωτερικό και γύρισε στην πατρίδα του για του Γένους τη φώτιση και για να σπαρθεί εδώ πέρα η γνώση του».

ΘΑΝΑΣΗΣ ΨΑΛΙΔΑΣ

(Στο Λ. Βρανούση, τόν έμπνευστή του)

Ψυχοπαθόμενος άω τό θιός· έχούμενου πατέρκ,
αήχα στού Μόσμοθου μαυριά καί στήν Άούστρια πέρα.
Χορτάγα χετίμκακ έμαθα· εάν άλλους προμοκμένους
όμως δε!· μέντα άδεαζέ, μά ώίσω χιά τοῦ Γένους
τή φώτιση ήρθα, ή χυώση μου χιά νά σπαρθεί δασέρεα,
αι άς έχω τόν Τεπειλενλή νυχτόήμερη γοβερί...·

Γ. Κοτζιούλας

Και ο Μ. Παπαϊωάννου, θα προσθέσει:

«Είναι η πρώτη πλατιά μελέτη που φάνηκε ως τα τώρα για τον Ψαλίδα. Φωτίζει πάρα πολλές πλευρές της πολιτικής και επαναστατικής ιστορίας της χώρας μας. και προπαντός απαλλάσσει το πιο μεγάλο πνευματικό κίνημα –το κίνημα του δημοτικισμού– απ' την πιο σατανική κατηγορία. Ο Βρανούσης με την ωραία μελέτη του δίνει στον Ψαλίδα τη θέση που δικαιούται μέσα στην Ελληνική Ιστορία».

Δεν εκφράστηκαν όμως με ενθουσιασμό για το μνημειώδες αυτό έργο του Βρανούση, μόνο οι συγγραφείς και οι λογοτέχνες. Με τον ίδιο ενθουσιασμό εκφράστηκαν και οι πολιτικοί της εποχής εκείνης, που το διάβασαν. Ανάμεσα σ' αυτούς και ο γνωστός πολιτικός Θ. Παπακωνσταντίνου, γράφει:

Αθήναι 17. 7. 1957.

Αγαπητέ μου Λιάνδρε,

Τώρα μί τισ διακουωές μου δοῖται ἡ εὐκαιρία νὰ διαβάω τὸν "Ψαλίδα" καὶ εἰς ταύτῃ ἐξηκιστὶ ἐκ κομμάτια. "Λυμνηθὸν ἡμερῶν ἀρχαίων". Εἶναι μιά ἀξιοφόρη ἐπιστημονικὴ μελέτη ἰσχυρὰ διακρινύουσα ὅλας τὰς κακὰς ἐπιρροὰς καὶ ἐκνευρώσεις τῶν ἰστορημάτων σου. Ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση μὲν ἔλαβον ὁ ἡρόδοτος ὑπομνηματισμός. Ἀπὸ θά' ωῃ ἐργασία μιά' εὐρα. Μορὰς Λιάνδρε. Σὲ συγχαίρω μὲ ἰσχυρὰ καὶ ἀπὸ καρδίας καὶ ἐξ ἡμερῶν

Θ. Παπακωνσταντίνου

Θ. Παπακωνσταντίνου

Χάρη σ' αυτή τη μελέτη του Βρανούση, ο Ψαλίδας έρχεται, και σήμερα, να μας συγκινήσει ως άνθρωπος και να μας ενθουσιάσει ως αναγεννητής. Παράλληλα όμως η μελέτη αυτή μας γεμίζει από θλίψη, και ντροπή ταυτόχρονα, για τη στάση την οποία, μέχρι σήμερα, έχουμε τηρήσει απέναντι στο μεγάλο σοφό συμπατριώτη μας που ακούει στο όνομα Αθανάσιος Ψαλίδας.

Θλίψη και ντροπή, πρώτα για το γεγονός ότι, όσο ζούσε ακόμα, συνάντησε στο δρόμο του «ακάνθους και τριβόλους» και άκουγε «παράχορδες φωνές

Αυτός, υποτίθεται, είναι ο τάφος του Αθανάσιου Ψαλίδα στην αυλή του Αγίου Μηνά στη Λευκάδα. Έτσι «τιμάμε» αυτό το μεγάλο Δάσκαλο του Γένους!

από κοινωνία νοσούσα και διεφθαρμένη», από όλους εκείνους τους υβριστές που δεν μπορούσαν να αναιρέσουν μετά λόγου μια υπόθεση και σκευωρούσαν σε βάρος του.

Θλίψη και ντροπή, έπειτα, για το γεγονός ότι στο εκκλησάκι του Αγίου Μηνά, στη Λευκάδα, όπου θάφτηκε, δεν υπάρχει τίποτα που να θυμίζει ότι σε μια χορταριασμένη άκρη του περιβόλου της Εκκλησίας βρίσκεται ο τάφος του Ψαλίδα. Η επιτύμβια πλά-

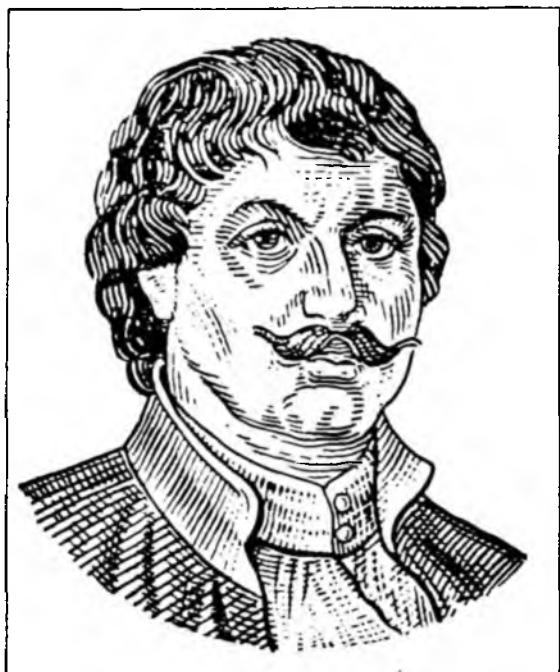
κα, με την εύγλωττη επιγραφή που έστησαν οι φίλοι του και οι θαυμαστές του, για να διαιωνίζει την ευγνωμοσύνη τους δεν υπάρχει. Τα κόκκαλά του, όπως διατυπώνει την ευχή ο Βρανούσης, δεν έχουν ακόμα μεταφερθεί τιμητικά και δεν έχουν αποτεθεί σε κάποιο λαμπρό μνημείο στα Γιάννινα, παρά τις επίμονες και επανειλημμένες προσπάθειες του Συνδέσμου μας.

Παρήγορο πάντως παραμένει το γεγονός ότι ο Βρανούσης με το έργο του ανάστησε και παράδωσε στην αιωνιότητα το μεγάλο αυτό πατριώτη, τον πολιτικό και τον αγωνιστή, τον Αθανάσιο Ψαλίδα. Εξίσου παρήγορο το γεγονός ότι το έργο αυτό του Βρανούση επιδοκιμάστηκε ομόθυμα απ' την κριτική και βραβεύτηκε, μαζί με το άλλο μνημειώδες έργο του, το Ρήγα από το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της Χώρας, την Ακαδημία Αθηνών.

II. ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

Ο άνθρωπος, η εποχή του, η δράση και το έργο του

Ρήγας Φεραίος (1757-1798)

Ψαλίδας και Ρήγας είναι οι δυο μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού που, απ' τα χρόνια τα φοιτητικά, συγκίνησαν το Βρανούση. Η έρευνα και η προβολή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ήταν, από τότε, το μεγάλο όνειρό του. Ένα όνειρο που, σιγά-σιγά, γίνεται πραγματικότητα.

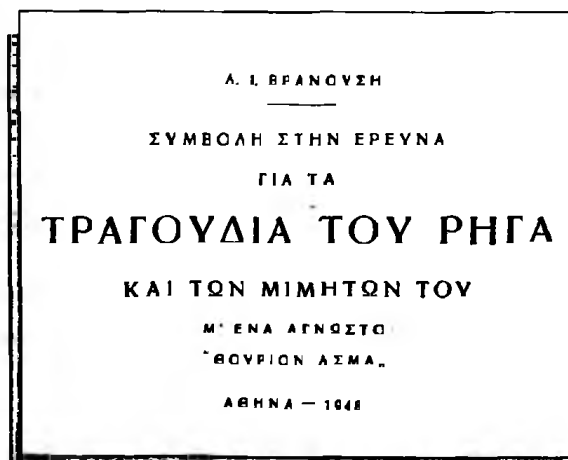
Έτσι, τον Αύγουστο του 1948, γράφει προς το φίλο του, το Βασ. Σφυρόερα:

«Δεν έχουμε μια κριτική (ούτε... Άκριτη!) έκδοση των έργων του Πρωτομάρτυρα Οραματιστή και θρυλικού Τυρταίου του Εικοσιένα! Αν δεν περίμενα μέρα με την ημέρα την πρόσκλησή μου στο στρατό, θ' αφιερωνόμουν σ' αυτό το έργο. Μια προσπάθεια συλλογής όλων των στίχων που έχουν απομείνει απ' τα Θούρια και τους Ύμνους του Ρήγα, των οπαδών ή των μιμητών του... μου έδωσε την ευκαιρία να

εισχωρήσω στο θέμα και, μέσα στην πυκνή νέφωση που επικρατεί, να καθορίσω και να φέρω στο φως, πολλά νέα στοιχεία, έτσι ώστε, με λίγη ακόμα προσπάθεια να μπορώ να πω πως κατέχω σ' όλο του το πλάτος το ζήτημα και ν' αποτολμήσω την πρώτη (τι τιμή!) έκδοση των Απάντων του».

Λίγες εβδομάδες αργότερα δημοσιευόταν στη «Νέα Εστία» η πρώτη, ουσιαστικά, μελέτη του για το Ρήγα, με τον τίτλο: «Συμβολή στην Έρευνα για τα τραγούδια του Ρήγα και των μιμητών του. Μ' ένα άγνωστο «Θούριον Άσμα».

Με θερμή έφεση προς τη νεοελληνική έρευνα, με ευσυνειδησία και επιμέλεια στη χρήση των πηγών, και με το γνωστό κριτικό του πνεύμα, ο Λ. Βρανούσης εξετάζει σ' αυτή τη μελέτη το θέμα της φιλολογικής παράδοσης των κειμένων του Ρήγα και των μιμητών του. Παίρνει αφορμή από ένα ανέκδοτο μέχρι τότε θούριο του Ρήγα που είχε περισωθεί από τον Ηπειρώτη λόγιο και αγωνιστή του 1821, το Γεώργιο Γαζή το Δελβινακιώτη, στο επίσης ανέκδοτο «Λεξικόν της Επαναστάσεως των Ελλήνων» και ασχολείται γενικότερα με τα στιχουργήματα του Πρωτομάρτυρα του Έθνους αιδοῦ Ρήγα, αυτά που κυκλοφορούσαν ευρύτατα στο σκλαβωμένο ακόμα Γένος, ενθουσίαζαν

και συγκινούσαν, και προετοιμάζαν τον Ιερό Αγώνα για την απελευθέρωσή μας από τον τουρκικό ζυγό. Παραθέτει ολόκληρο το «Θούριον άσμα» του Ρήγα και κάνει τον απαραίτητο σχολιασμό, ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό του. Παραθέτουμε τους πρώτους στίχους του ποιήματος:

*«Ακούσατε, αδέλφια, κοινώς ομογενείς,
Ελλάδος όσοι είσθε παιδιά και συγγενείς!
Ακούσατε προθύμως οπόσα σας ειπώ·
Με δάκρυα φωνάζω, ποσώς δεν σιωπώ:
Δεν είναι τρόπος πλέον κ' ελπίς ολοτελώς
Ημείς υπό τον Τούρκον να ζήσωμεν καλώς!».*

Γράφει σχετικά ο Λ. Βρανούσης:

*«Η φιλολογική έρευνα πρέπει όχι μόνο να υπομνήσει, αλλά και να ξαναζω-
ντανέψει τη δόξα που λέγεται Ρήγας, το βάρδο που μίλησε στην ψυχή του Γέ-
νους μας, όσο κανείς, τη φλογερή ψυχή που ανάβρυζε, λάβα καυτή, τους στε-
ναγμούς και την οργή του υπόδουλου Γένους».*

Και καταλήγει με την ευχή:

*«Ας ευχηθούμε να μην αργήσουν νάρθουνε στο φως και τ' άλλα που αναζη-
τούμε· εκατόν πενήντα χρόνια μετά το μαρτύριο του Ρήγα είναι ήδη καιρός να
περιυλλέξουμε ευλαβικά ό,τι απομένει από το έργο του και τα έργα των συ-
ντρόφων και των οπαδών του».*

Ο Ρήγας

(Έρευνα, Συναγωγή και μελέτη)

Αυτή την ευχή που διατύπωσε ο Βρανούσης, το 1948, ανέλαβε να την υλοποιήσει ο ίδιος πέντε χρόνια αργό-

τερα. Έτσι, ένα χρόνο μετά την έκδοση του Ψαλίδα, εκδίδεται, το 1953, στη σει-
ρά της «Βασικής Βιβλιοθήκης» Ο «Ρήγας. Έρευνα, συναγωγή και μελέτη Λ.
Βρανούση». Πρόκειται για έναν πυκνοτυπωμένο τόμο (πάνω από 400 σελίδες)
στον οποίο, για πρώτη φορά, παρουσιάζεται η πνευματική φυσιογνωμία του
βάρδου της ελευθερίας, γίνονται γνωστές οι συγγραφικές του επιδόσεις και

προσιτά τα έργα του, ενώ παράλληλα αποκαθί-
σταται η ιστορική του προσωπικότητα. Απ' τη
στιγμή που ο νεαρός φιλόλογος άρχισε ενσυνεί-
δητα, σχεδιασμένα και συστηματικά να μελετά-
ει τη ζωή, το συγγραφικό και το επαναστατικό
έργο του Ρήγα, με υπομονή απέραντη, με γνώση
και μεθοδικότητα, ερευνητική και ελεγκτική ικα-
νότητα των πηγών, καλλιέργησε μια τεράστια
γνωστική περιοχή, ένα πλαίσιο γύρω από οτιδή-
ποτε σχετιζόταν με τον ήρωά του, και παρου-
σίασε τον εθνομάρτυρα όχι μόνο ως οραματιστή
της ελευθερίας, αλλά και ως εκφραστή των νέων
προσανατολισμών και κυρίως ως πολιτικό νου.
Πόσο στοίχισε, σε χρόνο και σε κόπο, αυτή η
προσπάθεια, μονάχα όσοι έχουν καταπιαστεί με
ανάλογα εγχειρήματα είναι σε θέση να εκτιμή-

σουν. Με άγρυπνο κριτικό μάτι, αλλά και με δημιουργική πνοή, αναλαμβάνει να επαληθεύσει όλα τα μέχρι τότε γνωστά στοιχεία, με την ποικιλία τους και τη συγχνή ασυμφωνία τους, να τα διαμορφώσει συνθετικά, να καταλήξει σε μια ενιαία και οριστική γνώμη και να παρουσιάσει μια δεσπόζουσα μορφή. Παίρνει τον οραματιστή της εθνικής μας ανάστασης από την ταπεινή Πολίχνη της Θεσσαλίας και τον παρακολουθεί σ' όλη την πολυτάραχη σταδιοδρομία του. Τον παρακολουθεί σε όλους τους πολιτικούς προσανατολισμούς του και στη βαθιά ιδεολογική επίδραση που δέχτηκε απ' το Γαλλικό Διαφωτισμό και τη σύγχρονη Γαλλική Επανάσταση. Ο ίδιος νιώθει την ανάγκη να δώσει, σε γενικές γραμμές, το στίγμα της αξίας του ήρωά του:

«Η αξία του Ρήγα, τονίζει ο Βρανούσης, βρίσκεται στο γεγονός ότι κατόρθωσε να ανταποκριθεί στο μεγάλο αίτημα της εποχής του για τον ξεσηκωμό των ραγιάδων και να αναπτύξει ηγετική πρωτοβουλία. Σκέφτηκε, και σε μεγάλο βαθμό το κατόρθωσε, να ενοποιήσει και να προωθήσει προς κάτι το συγκεκριμένο, όλο το διάχυτο επαναστατικό αναβρασμό της εποχής του, να συσπειρώσει τις σκόρπιες δυνάμεις, ν' ανάψει καρδιές και να κατευθύνει την ξέχειλη ορμή των συμπατριωτών του στη μεγάλη απόφαση. Χωρίς να υπολογίζει κινδύνους, θυσίες και κόπους, ξεκινάει να κατεβεί στην πατρίδα και ν' ανοίξει πρώτος το δρόμο, για ν' ακολουθήσουν πίσω του οι άλλοι. Το σχέδιο όμως του Ρήγα, εμπνευσμένο απ' τα ευγενικότερα ιδανικά, προσαρμοσμένο στην πραγματικότητα και εφαρμόσιμο, δεν πρόλαβε να μπει σ' εφαρμογή, για να μας δώσει τα ανάλογα αποτελέσματα. Έμεινε μόνο πρόθεση και σαν τέτοια θα κριθεί. Η πρόθεση του Ρήγα και οι ενέργειές του, απ' την πρώτη σύλληψη της Ιδέας, ως την τελευταία εκδήλωσή της, είναι ιστορικά δικαιωμένες, επιβαλλόμενες από μια ανένδοτη ιστορική αναγκαιότητα. Και καταξιώνονται, όχι επειδή εξαγνίζονται τάχα εκ των υστέρων στην κρίση μας από την αίγλη του μαρτυρίου του Ρήγα, αλλ' επειδή εξέφραζαν στον καιρό τους την επιταγή της Ιστορίας και του Έθνους. Κι αυτήν ακριβώς την επιταγή ενσαρκώνει ο Ρήγας. Γι' αυτό και μόνο είναι φυσιολογική εθνική, ενσαρκωτής των ιδεωδών και των πόθων του καιρού του και του τόπου του, αληθινά Μεγάλος».

Η πνευματική φυσιολογία του Ρήγα

Στη συνέχεια ο Βρανούσης παρουσιάζει κατά τρόπο επιγραμματικό και βαθυστόχαστο την πνευματική φυσιολογία του Ρήγα, τον άνθρωπο με τις ανησυχίες και τις αναζητήσεις του, με τις συγγραφικές του επιδόσεις και τους ιδεολογικούς του προσανατολισμούς, τον κατηχητή του Γένους και τον πολιτικό νου που πήγε να μετουσιώσει τη θεωρία σε πράξη.

Γράφει σχετικά ο Βρανούσης:

«ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ προσωπικότητες δεν είναι κορνιζωμένα πορτραίτα, που τα ξεκρεμάει κανείς από τη θέση τους και τα φέρνει κοντά μας, για να μας τα επιδείξει. Ανήκουν, αναπόσπαστες, στον πολυσύνθετο πίνακα της εποχής τους – και οι πίνακες αυτοί των περασμένων εποχών ψηφοθετούν την ατελεύτητη τοιχογραφία του ιστορικού παρελθόντος. Η τοιχογραφία όμως δεν έρχεται κοντά μας, αν δε μεταφερθούμε εμείς απέναντί της. Και, καθώς πλησιάζουμε, συλλαμβάνουμε περισσότερο ή λιγώτερο ολοκληρωμένη και πιστή την εικόνα της, ανάλογα με την οπτική γωνία, όπου θα τοποθετηθούμε, κι ανάλογα με την ικα-

νότητά μας να διευρύνουμε το οπτικό μας πεδίο. Οι πολύ μύωπες ακουμπούν απ' ευθείας το μάτι σε μια λεπτομέρεια, κι αν μετακινήθούν, τ' ακουμπούν έπειτα σε μιαν άλλη, αδυνατώντας να συλλάβουν πολυσύνθετες παραστάσεις. Βέβαια, για μια ακριβέστερη εξέταση, θα πλησιάσουμε περισσότερο στις σκηνές ή στις μορφές που μας ενδιαφέρουν, θα ιχνογραφήσουμε πιο ευδιάκριτα τα αχνά περιγράμματα, θα εξονυχίσουμε ίσως την κάθε λεπτομέρεια. Όμως, μονάχα η θέαση του συνόλου θα μας δώσει ολοκληρωμένη εικόνα και, προπαντός, θα μας επιτρέψει να ιδούμε σε ενιαία κλίμακα τη θέση, την αλληλουχία, τις διαστάσεις και τις αναλογίες των σκηνών που συνθέτουν τους ευρύτερους πίνακες. Τότε είμαστε πια σε θέση να επισημάνουμε τις κεντρικές μορφές των επί μέρους συνθέσεων. Αλλά και πάλι, θα τις μελετήσουμε εκεί όπου βρίσκονται τοποθετημένες, δεμένες με το περίγυρό τους, γιατί έξω απ' αυτό δεν είναι πια ιστορικές μορφές, αλλά είδωλα αδιανόητα, έξω από κάθε κλίμακα και προοπτική.

Στην περίπτωση του Ρήγα η δυσκολία δεν είναι μόνον η δική μας μεταφορά στην εποχή του. Είναι ανάγκη, πρώτα, να τοποθετηθή ο ίδιος, εκεί όπου πράγματι ανήκει και, δεύτερο, να περιχαρακωθεί ο άνθρωπος, η διαμόρφωσή του, η δράση και το έργο του στις ανθρώπινες διαστάσεις, όπως ήταν πριν ακτινοβολήσει ο φωτοστέφανος του μαρτυρίου. Τα μετέπειτα ανήκουν σε δεύτερο στάδιο μελέτης.

Ο Πρωτομάρτυρας, τοποθετημένος στην εθνική μας πινακοθήκη, πλάι στους μπαρουτοκαπνισμένους πολεμάρχους ή στο εικονοστάσι των αγίων και των προφητών, Θρύλος και Σύμβολο, είναι κάτι διαφορετικό από την ανθρώπινη φυσιογνωμία του Ρήγα που θέλουμε να γνωρίσουμε.

Ο ταπεινός εκείνος γόνος των ραγιάδων της Θεσσαλίας ούτε προφήτης γεννήθηκε, ούτε αναχωρητής και ιεραπόστολος υπήρξε (απ' αυτούς που οδεύουν προς το μαρτύριο για να εξασφαλίσουν τη μακαριότητα του παραδείσου), ούτε πολέμαρχος αξιώθηκε να γίνη, αλλά μονάχα οραματιστής και κήρυκας του Ξεσηκωμού».

Επιλογή αποσπασμάτων του έργου από τον ίδιο το Βρανούση

Για τις ανάγκες του περιοδικού «ΕΠΟΧΕΣ» που έκανε, το 1964, ειδικό αφιέρωμα με τον τίτλο «ΡΗΓΑΣ – Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΗ», ο Βρανούσης προέβη σε μια επιλογή κειμένων από το έργο του. Βασικά σημεία από αυτή την επιλογή νιώθουμε την ανάγκη να θέσουμε υπόψη των αναγνωστών. Θα μας δοθεί έτσι η ευκαιρία να απολαύσουμε το νηφάλιο τόνο που επικρατεί στη διατύπωση των σκέψεών του και το σεμνό γενικά ύφος του, χαρίσματα που σπάνια απαντούν συγκεντρωμένα σ' ένα νέο ερευνητή επιστήμονα και κάνουν ακόμα πιο αξιοζήλευτο το πλούσιο ταλέντο του:

«ΣΠΟΥΔΕΣ συστηματικές και πανεπιστήμια δεν ευτύχησε να γνωρίση ο Ρήγας. Η σταδιοδρομία του όμως μαρτυρεί, ότι στην Πόλη και στο Βουκουρέστι είχε σημαντικά πλουτίσει τα πνευματικά του εφόδια.

Είχε τη δίψα των μαθήσεων, την περιέργεια και την έφεση για όλα, αλλά και την ισχυρή θέληση, τη φιλοδοξία ν' αναδειχθή συνόμιλος των ανωτέρων χύκλων του περιβάλλοντός του. Πολλά ωφελήθηκε από το περιβάλλον αυτό. Όσα κα-

τόρθωσε όμως να ωφεληθή, ήταν γι' αυτόν μια δύσκολη κατάκτηση, πνευματικό αγώνισμα ανώτερο από τις δυνάμεις ενός αυτοδιδάκτου.

Είχε αποκτήσει προχωρημένη εξοικείωση με τις κυριώτερες ευρωπαϊκές γλώσσες (ιταλικά, γαλλικά, γερμανικά), γύμναζε τη φιλοπονία του σε λογοτεχνικές μεταφράσεις, τροφοδοτούσε τη φιλομάθεια του μ' εγκυκλοπαιδικά αναγνώσματα και με τις νέες κατακτήσεις των επιστημών. Ξάνοιγε τους ορίζοντές του με τα «φώτα» της Ευρώπης. Οι νέες ιδέες, που καλλιεργούσαν στη Δύση την απολύτρωση των πνευμάτων από τον ζυγό των «προλήψεων», και προετοίμαζαν την κατάλυση των «τυραννιών» και την ανατροπή του δεσποτισμού, βρήκαν στο ζωηρό πνεύμα και στην εύφλεκτη καρδιά του Ρήγα τον ευπαθέστερο δέκτη.

Το 1796 στη Βιέννη, έχει πάμπολλα να τυπώσει, δικά του και ξένα, καταστρώνοντας με τους φίλους του μακρόχρονα σχέδια εκδοτικών εξορμήσεων, συνδυασμένα με την εθνοδιαφωτιστική προσπάθεια που επέβαλλαν οι περιστάσεις. Αλλά, και πάλι, δεν είχε τον καιρό για πολλά πράγματα. Λίγους μήνες μετά την εγκατάστασή του στη Βιέννη, συνέγραφε πια – και τύπωνε εσπευσμένα (Οκτώβριος 1797) – τα επαναστατικά του μανιφέστα, προετοιμάζοντας την κάθοδό του στην πατρίδα. Πρόλαβε πάντως να τυπώσει μια σειρά από χάρτες – έργα που τα είχε επεξεργασθή με πολλές φροντίδες και πολλές φιλοδοξίες – καθώς και μερικά βιβλία.

Οι χάρτες ήταν δύο γεωγραφικοί πίνακες των παραδουναβίων ηγεμονιών – η «Νέα Χάρτα της Βλαχίας» και η «Γενική Χάρτα της Μολδαβίας», δυο έργα που αποτελούσαν και υπολογίσιμη ίσως εμπορική επιχείρηση – και η μεγάλη (2Χ2 μ.) δωδεκάφυλλη «Χάρτα της Ελλάδος» (1797), γεωγραφικός και ιστορικός πίνακας του αρχαίου και νέου Ελληνισμού, μνημείο πολυμαθείας και φιλοπονίας, πατριδογνωστική εγκυκλοπαιδεια προορισμένη ν' ανακαλέση στη μνήμη των ραγιάδων την προγονική τους ιστορία και δόξα. Στο ίδιο χαλκογράφο τύπωσε τότε και μια εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, πλαισιωμένη με προρτραίτα στρατηγών και εικονογραφικές παραστάσεις μαχών – μορφές και σκηνές που αναζωπύρωναν την εθνική περηφάνεια των απογόνων του θρυλικού τιμωρού των Ασιατών.

Από τα βιβλία που τύπωσε το ίδιο εκείνο διάστημα στη

Η «Χάρτα» του Ρήγα Βελεστινλή.

Βιέννη ο Ρήγας, το ένα, ο «Νέος Ανάχαρσις» (1797), έχει στενή σχέση με το Ιστορικό περιεχόμενο της μεγάλης Χάρτας.

Ο Ρήγας μεταφράζει και υπομνηματίζει τα περί της Θεσσαλίας κεφάλαια και αναθυμιάται την ιδιαίτερη πατρίδα του, τις Φερές προσθέτοντας: Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών, όπου γίνονται την σήμερον εδώ, ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικαί χάριτές της δεν ήθελον τους αναγκάζει να υπομένουν όλα, διά ν' αφήσωσι καν τα κόκκαλά των εκεί όπου ετάφησαν και οι προπάτορές των...».)

Δεύτερο βιβλίο, τυπωμένο το ίδιο διάστημα, είναι ο «**Ηθικός Τρίπους**» (1797), ένα τρίπτυχο με «ηθικό» περιεχόμενο, έργα δηλαδή λογοτεχνικά, που κατοπτρίζουν τα ήθη των ανθρώπων.

Το «**Σχολείον των ντελικάτων εραστών**» π.χ., το πρώτο βιβλίο που τύπωσε ο Ρήγας (1790) –έξι ερωτικά διηγήματα μεταφρασμένα από τα γαλλικά και

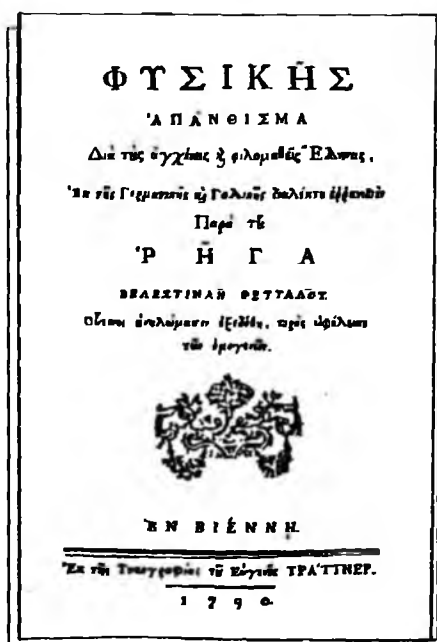
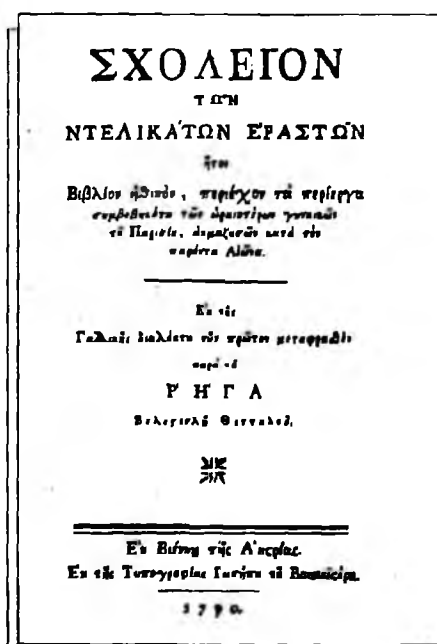
πλουτισμένα με αισθηματικά τραγούδια της εποχής – είναι ήδη μια αποκάλυψη κι ένας σταθμός στις απαρχές της λογοτεχνικής μας πεζογραφίας, μας αποκαλύπτουν τον πλούσιο αισθηματικό κόσμο του Ρήγα, μια πληθωρική και φιλελεύθερη ιδιοσυγκρασία που σπάει τα δεσμά του πουριτανισμού, ανασαίνει τον αέρα της Δύσης κι επιβάλλεται με την ευρωστία της ειλικρίνειας.

Παράλληλα, στο «**Απάνθισμα Φυσικής**», τυπωμένο την ίδια χρονιά (1790), μας αποκαλύπτεται για πρώτη φορά ο φιλογενής λόγιος κι ο φωτισμένος πατριώτης, που πονεί για την εγκατάλειψη, την αμάθεια και την κατάρπτωση του Γένους και καλεί τις εθνικές δυνάμεις σε σταυροφορία, ώστε «**Βοηθούμενον πανταχόθεν, να αναλάβη το πεπτωκός Ελληνικόν Γένος**»! Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του είναι σαφής και ο θεωρητικός οπλισμός του όχι τυχαίος.

Όμως, όλ' αυτά μοιάζουν σαν πάρεργα, όταν ξέρουμε ότι ήδη τον Σεπτέμβρη του 1796, ένα μόλις μήνα μετά τον ερχομό του στη Βιέννη, ο Ρήγας τραγουδάει σε μια συγκέντρωση, παίζοντάς το και στον αυλό του, το επαναστατικό τραγούδι «**Ως τότε παλληκάρια...**». Πράγματι, οι εκδόσεις αυτές του 1797 που αναφέραμε, με τον ειρηνικό τους χαρακτήρα, ανήκουν μάλλον στα περιθώρια μιας πληθωρικής πολυπραγμοσύνης και δεν εκπροσωπούν τον επαναστάτη Ρήγα αυτής της περιόδου, που ζούσε τώρα τον πυρετό μιας άλλης προετοιμασίας.

ΟΙ ΚΡΑΔΑΣΜΟΙ από τους οποίους δονείται ο Ρήγας προμηνούσαν την έκρηξη ενός ηφαιστείου.

Η Γαλλία, πηγή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού,

είχε αρχίσει να εκπέμπη τώρα τα μηνύματα μιας νέας κοσμογονίας και να συγκλονίζει τους λαούς με τις νικηφόρες προελάσεις των «Τυραννομάχων» της. Οι θριαμβευτικές εξορμήσεις του Βοναπάρτη στην Ιταλία, οι μεγαλειώδεις διακηρύξεις, η απόβαση των Γάλλων στα Επτάνησα (θέρος του 1797), έδειχναν ότι είχε σημάνει πια και για τους Έλληνες η ώρα της ανάστασης.

Ο Ρήγας, πριν ένα χρόνο περίπου, είχε σαλπίσει ήδη το δικό του σάλπισμα του Ξεσηκωμού. Ο «Θούριος» δεν ήταν ένα απλό πατριωτικό τραγούδι, αλλ' ανοιχτή επαναστατική προκήρυξη, προσκλητήριο δυνάμεων και πρόγραμμα ενεργείας, σύνθημα επαναστατικού συναγερμού για όλη την τουρκοκρατούμενη Βαλκανική και Εγγύς Ανατολή.

Στην ατμόσφαιρα του επαναστατικού τούτου αναβρασμού, ο Ρήγας, που ήταν ήδη η ψυχή των πατριωτικών κύκλων, αναπτύσσει ηγετική πρωτοβουλία. Παράλληλα σκέπτεται τον πολιτικό χειρισμό της απελευθερωτικής αυτής προσπάθειας, τόσο σε διεθνή όσο και σε ενδοβαλκανική κλίμακα, και καταγίνεται στην προπαρασκευή του πολιτικού καθεστώτος που θα εφήρμοζε η ανεξάρτητη επικράτεια των χωρών που θα επαναστατήσουν.

Στη Βιέννη κατόρθωσε να προμηθευθή το Γαλλικό Σύνταγμα του 1793 και καταγινόταν όλο το καλοκαίρι του 1797 ν' αναστήση, κατά τα γαλλικά πρότυπα, το πολίτευμα της αναμενόμενης «Ελληνικής Δημοκρατίας».

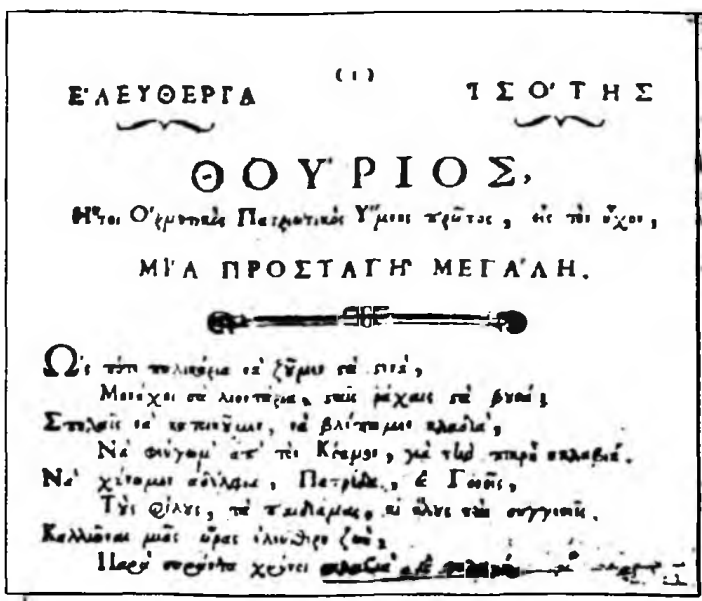
Τον Οκτώβρη του 1797, μέσα σε δυο νύχτες, τυπωνόταν κρυφά, σε 3.000 αντίτυπα, το επαναστατικό μανιφέστο του Ρήγα. Ένα πυκνοτυπωμένο τετρασέλιδο, σε μεγάλο σχήμα φύλλου, άρχισε με τα πανανθρώπινα συνθήματα της κοσμογονίας του 1789 «Ελευθερία – Ισοτιμία – Αδελφότης» και περιλάμβανε μια φλογερή Προκήρυξη στην αρχή, έπειτα το Σύνταγμα του νέου πολιτεύματος, που κατελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος του εντύπου, και στο τέλος τον αθάνατο Θούριο.

Η ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ερχόταν να κηρύξη το συναγερμό της Λευτεριάς σ' όλους τους λαούς, «όσοι στενάζουν υπό την δυσφορωτάτην τυραννίαν του Οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού», σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, «χωρίς κανένα ξεχωρισμόν θρησκείας», και συνάμα ερχόταν να διακηρύξη σ' όλη την ανθρωπότητα την ιερότητα των απελευθερωτικών του σκοπών.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΦΛΟΓΕΡΗ αυτή διακήρυξη, ακολουθούσε η «Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας».

Προτάσσονται 35 γενικά άρθρα, που περιλαμβάνουν ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ (=Δικαιώματα) ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ:

Μετά την απαρίθμηση των δικαιωμάτων του πολίτη, αναγνωρίζεται ότι: Το

να αντιστέκεται κάθε πολίτης, όταν τον καταθλίβουν και τον αδικούν, είναι αποτέλεσμα των άνω ρηθέντων δικαίων του» (άρθρ. 33). Αλλ' αν η αντίσταση κατά της βίας και της αδικίας είναι «δικαίωμα» του ελεύθερου πολίτη, η φυσική προέκτασή του, η επανάσταση για την κατάλυση της τυραννίας, δεν ανήκει μόνο στα «δικαιώματα», αλλά και στις «υποχρεώσεις» των ελευθέρων πολιτών. Όταν η Διοίκησης βιάζει, αθετεί, καταφρονεί τα δίκαια του λαού και δεν εισακούει τα παράπονά του, το να κάμει τότε ο λαός ή κάθε μέρος του λαού επανάστασιν, να αρπάξει τα όπλα και να τιμωρήσει τους τυράννους του, είναι το πλέον ιερόν από όλα τα δικάιά του και το πλέον απαραίτητον από όλα τα χρέη του»!... Ήδη κι ο ίδιος σ' αυτό εβάσιζε την επανάσταση του.

ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ το κυρίως ΣΥΝΤΑΓΜΑ, ο οργανισμός και η λειτουργία του πολιτεύματος, ο καθορισμός και οι αρμοδιότητες των εξουσιών.

Οραματίζεται ένα ελεύθερο κράτος, που θα διαδεχθή τη Σουλτανική Αυτοκρατορία, σ' όλο το χώρο της ελληνικής ακτινοβολίας – από το Δούναβη μέχρι «των Μεσογείων Νήσων» κι από την Αδριατική και το Ιόνιο ως τη Μικρά Ασία – και θα ονομάζεται «**Ελληνική Δημοκρατία**».

Είναι φανερό ότι φλέγεται από πατριωτισμό και πίστη, όταν γράφει. Η ξηρή νομική διατύπωση των συνταγματικών άρθρων μεταρσιώνεται συχνά σε πατριωτικό κήρυγμα και δημοκρατική κατήχηση. Έχει τη συναίσθηση όχι ότι νομοθετεί απλώς, αλλ' ότι σπάει τη βαρεία ταφόπετρα της μακραίωνης τυραννίας κι ανασταίνει την Ελευθερία και την Πατρίδα «των ενδόξων προπατόρων».

ΤΡΕΙΣ ΚΥΡΙΩΣ πηγές αρδεύουν το έδαφος όπου εβλάστησε ο ευγενικός αυτός βλαστός της Ρωμιοσύνης: η βυζαντινή παράδοση, η κλασσική δόξα των προγόνων και οι νεωτεριστικές ιδέες της επαναστατικής Γαλλίας. Τα τρία αυτά ρεύματα διασταυρώνονται και γονιμοποιούν το συναισθηματικό, πνευματικό και ιδεολογικό υπέδαφος, απ' όπου εβλάστησε ο Ρήγας. Σύνθεση και προέκτασή τους είν' αυτό που αποκρυστάλλωσε η μεγαλόπνοη σκέψη του.

Η επαναστατική ιδεολογία της εποχής του απαιτεί την κατάλυση όλων των τυράννων και των τυραννιών – την κατάλυση του Σουλτανικού «δεσποτισμού» κηρύσσει ο Ρήγας. Αλλά το πολιτειακό και πολιτιστικό της πρότυπο δεν μπορεί να 'ναι άλλο, παρά μονάχα η Δημοκρατία και ο πολιτισμός των κλασσικών χρόνων. Για την αναβίωσή τους, ακριβώς, σεμνύνεται και η Επαναστατική Γαλλία. Κι ο Ρήγας λοιπόν τη νεκρανάσταση της «Ελληνικής Δημοκρατίας» οραματίζεται. Δεν υπάρχουν τη στιγμή εκείνη άλλα πρότυπα στην Ιστορία των αιώνων και στις παραδόσεις των λαών. Στη συνείδηση της εποχής και στη συνείδηση του Ρήγα, το πρότυπο αυτό προβάλλει σαν πανανθρώπινο ιδανικό· κι αυτό ακριβώς είχε αγκαλιάσει η υπερεθνική προσπάθεια του Ρήγα.

Αλλά ο Ρήγας δε μπορούσε, βέβαια, και να ξεφύγει από την εποχή του, να προβλέψει τη μορφή του «εθνικού κράτους», το αίτημα που έμελλε αργότερα ν' αλλάξει την όψη της Ευρώπης. Ο πρόωρος θάνατος τον σταμάτησε εκεί, στο κατώφλι των Νέων Καιρών, κ' εκεί πύργωσε το μεγαλόπνοο «Όραμά του», ο Μεγάλος Πρόδρομος – Ήρωας και Μάρτυρας μιας εθνικής και πανανθρώπινης Ιδέας».

Ο μαρτυρικός θάνατος ήταν η τελευταία πράξη του δράματος, η φριχτή τραγωδία που διαδραματίστηκε στο σκοτάδι, με κλειστή την αυλαία.

Ήλπε μου, να 'σαι μαρτυριά
Το αίμα ως τη σταλαγματιά
για την πατρίδα χύνω!

Έτσι είχε τραγουδήσει τον όρκο του ο αγνός οραματιστής και πρωτεργάτης της Ελευθερίας. Η ιστορία πάντως τον εδικαίωσε απόλυτα. Ο σπόρος του Ρήγα είχε πέσει σε γόνιμο έδαφος. Ποτισμένος με το αίμα της θυσίας, βλάστησε και γιγάντωσε στην εύκαρπη γη της Ελευθερίας. Οι επερχόμενες γενεές δεν άργησαν να θερίσουν τους καρπούς του. Αυτό ακριβώς επισημαίνει και το χαρακτηριστικό επίγραμμα στη βάση του πανύψηλου ανδριάντα του, τον οποίο η ευγνωμοσύνη του Έθνους ύψωσε στα Προπύλαια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών:

«Σπέρματ' ελευθερίας ο Φεραίος σπείρεν αιιδός·
Και ο μεν ώλετο φευ, σπέρμα δ' έβλαστε μέγα».

Η κριτική για το έργο του Βρανούση

Η εργασία αυτή του Βρανούση εκτιμήθηκε όχι μονάχα για τα ερευνητικά της επιτεύγματα, αλλά και για τις συνθετικές ικανότητες του συγγραφέα, για την άνεση του στοχασμού του που σύμμετρα και αβίαστα προεκτείνεται σε γενικότερες θεωρήσεις. Η κριτική της εποχής εκείνης, με τους νομιμότερους εκπροσώπους της, υποδέχτηκε με ενθουσιώδη σχόλια τα δυο αυτά μνημειώδη έργα του Βρανούση, που, μολονότι πολύ νέος ακόμα, έχει καταλάβει την επίλεκτη θέση στον κόσμο των νεοελληνιστών.

«Πρόκειται για ένα νέο μελετητή –γράφει για το Βρανούση ο Βάσος Βαρίκας– που είχε και από προηγούμενες εργασίες του δείξει την ευσυνειδησία, τη φιλέρευνη διάθεση και τη στοχαστικότητά του. Η εισαγωγή που προτάσσει στο έργο του Ρήγα είναι μια ολοκληρωμένη εργασία, η πληρέστερη ασφαλώς μελέτη που έχουμε για τη ζωή και το έργο του εθνομάρτυρα. Το μεγάλο κοινό, αλλά και οι ειδικοί, έχουν τώρα τη δυνατότητα να γνωρίσουν πιο καλά τον άνθρωπο που συνέβαλε όσο λίγοι, και με τη δράση του και με την πνευματική του προσφορά, στην αναγέννηση αυτού του τόπου. Και το πράγμα δεν είναι καθόλου ασήμαντο».

Με τον ίδιο ενθουσιασμό μίλησαν για το ίδιο έργο ο Τάσος Βουρνάς, ο Πάνος Φάντης, ο Γιώργος Κοτζιούλας και τόσοι άλλοι μελετητές, ανάμεσα στους οποίους ο Κ. Θ. Δημαράς θα επισημάνει:

«Ένα τέτοιο βιβλίο για να αξίζει δεν μπορεί να είναι άθροισμα λεπτομερειών. Η εργασία του Βρανούση αποτελεί μια σύνθεση, μια προαγωγή, όχι μόνο των επί μέρους γνώσεών μας γύρω στο Ρήγα, αλλά και των γενικών μας γνώ-

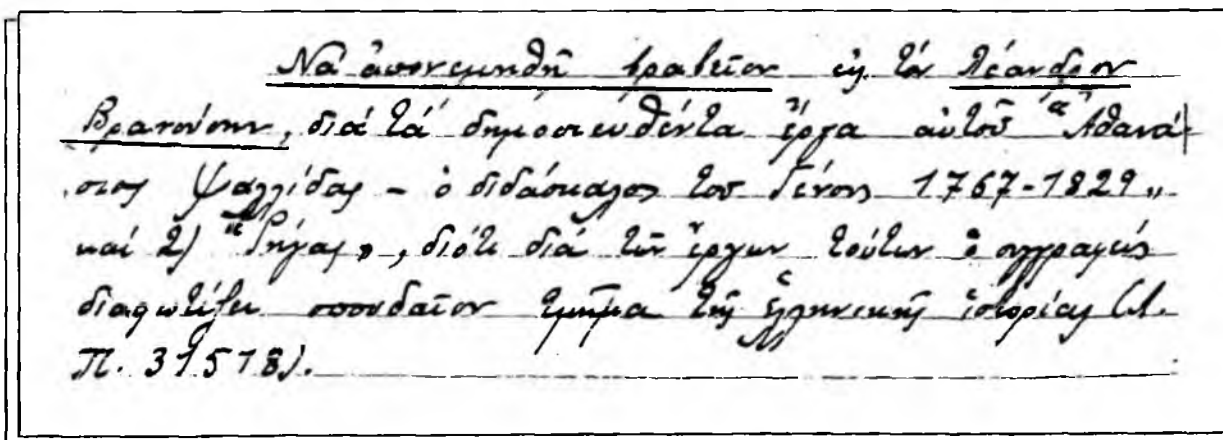
σεων γύρω στον Ελληνισμό την ώρα που ξαναγεννιόταν και ανέβαινε προς το φως της ελευθερίας. Μπορούμε να θεωρούμε ευτύχημα ότι ο Βρανούσης ανέλαβε να ξαναδώσει στο μεγάλο μορφωμένο ελληνικό κοινό το έργο εκείνου που ονειρεύτηκε την ανάσταση του Γένους και μαρτύρησε για την πραγματοποίησή του ονείρου του».

Με ενθουσιασμό και εγκαρδιότητα υποδέχτηκε το Ρήγα ο Άγγελος Τερζάκης:

«Σας σφίγγω μ' ενθουσιασμό το χέρι –γράφει στο Βρανούση– για τον έξοχο «Ρήγα» σας. Με πόση ευγλωττία, στερεότητα, διαύγεια, εσωτερικό πλούτο και σοφό μέτρο χειριζόσαστε το θέμα σας! Διάβαζα και σας καμάρωνα. Θα είμαι ευτυχής να μπορέσω, σε πρώτη ευκαιρία, να το πω και δημοσία. Φίλος σας Άγγελος Τερζάκης».

Τα δυο μνημειώδη έργα του Βρανούση, ο «Ψαλίδας» και ο «Ρήγας» δεν μπορούσαν να αφήσουν αδιάφορο το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της χώρας μας, την Ακαδημία Αθηνών. Σε έκθεση της τριμελούς επιτροπής της τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών, αποτελούμενης από τους ακαδημαϊκούς Ι. Καλιτσουνάκη, Σ. Κουγέα και Κ. Άμαντο, ο «Ψαλίδας» χαρακτηρίζεται «λαμπρά πραγματεία περί του μεγάλου τούτου Διδασκάλου του Γένους» και ο «Ρήγας» «δοκίμιον το οποίον έχει συνταχθή επί τη βάσει νέων πηγών και νέων βοηθημάτων, άτινα ο συγγραφεύς μετ' επιστήμης χειρίσθη αποτελεί πράγματι σταθμόν εις την ιστοριογραφίαν της Νεωτέρας Ελλάδος».

Έτσι η Τάξη των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών, το Νοέμβριο του 1955, «απεφάσισεν ομοφώνως να προτείνει την απονομήν βραβείου εις τον Λέανδρον Βρανούσην, διά τα δημοσιευθέντα έργα αυτού «Αθανάσιος Ψαλίδας - ο διδάσκαλος του Γένους» και «Ρήγας», διότι διά των έργων τούτων ο συγγραφεύς διαφωτίζει σπουδαίον τμήμα της ελληνικής ιστορίας».

Απόσπασμα της απόφασης (συνεδρία 269/28-11-1955) της Τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών της Ακαδημίας Αθηνών.

Η εισήγηση αυτή έγινε δεκτή από την Ολομέλεια της Ακαδημίας Αθηνών, κατά τη συνεδρίαση της 10ης Δεκεμβρίου 1955, κατά την οποία ο Ακαδημαϊκός Σ. Κουγέας «εξαίρει το έργο του Βρανούση ο οποίος την περίοδον ταύτην ερευνά με καταπληκτικήν διά την ηλικίαν του αρτιωτάτην διαύγειαν, παρέχει δε ούτος ελπίδας ασφαλούς ευδοκιμήσεως».

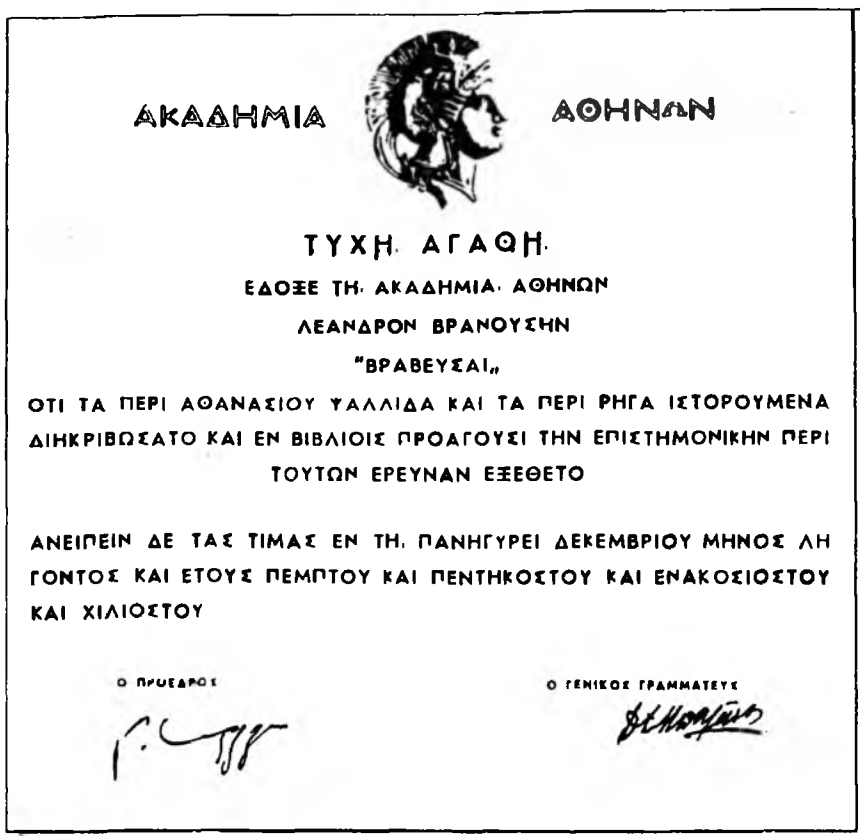
Μετά τη βράβευσή του επακολούθησε και η πρόσληψή του στην Ακαδημία Αθηνών.

Ο «Ρήγας» και η εποχή του είναι από τα θέματα στα οποία πολλές φορές επανήλθε ο Βρανούσης με αξιόλογες και πρωτότυπες συμβολές. Στη γνωστή σειρά των εκδόσεων του «Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων» εκδόθηκε το 1957, σ' ένα μικρό τόμο, το έργο «ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗΣ» μια συμπτυκνωμένη νέα επεξεργασία του πρώτου

μεγάλου έργου του για το Ρήγα, που το ελαφρύνει από τον επιστημονικό φόρτο ο οποίος ενδιαφέρει αποκλειστικά τους ειδικούς επιστήμονες και κρατάει, ό,τι μπορεί και θα πρέπει να μάθει ο μέσος μορφωμένος αναγνώστης. Η όλη εργασία έγινε με τέτοιο τρόπο, ώστε η μορφή του Ρήγα να παραμένει το ίδιο ζωντανή και το ίδιο πλήρης, να ζωντανεύει την ατμόσφαιρα της εποχής και να φωτίζει, όσο κανένας άλλος πριν απ' αυτόν, καθετί που έχει σχέση με το πολιτικό και ιδεολογικό πιστεύω του Ρήγα. Το έργο αυτό τιμήθηκε με το Α' Κρατικό Βραβείο Βιογραφίας, το 1958.

Την περίφημη φράση, «Όποιος ελεύθερα συλλογάζεται, συλλογάζεται καλά», ο Βρανούσης την επισήμανε και την ανέσυρε από μια χειρόγραφη σελίδα του Ρήγα, την αντέγραψε και έβαλε το αυτόγραφο αυτό του Πρωτομάρτυρα στην προμετωπίδα των βιβλίων του. Κι όταν η φράση αυτή, επί χούντας, είχε γίνει έμβλημα και αγωνιστικό σύνθημα του αντιδικτατορικού αγώνα στους τοίχους της Αθήνας –την ίδια εποχή στα στρατοδικεία δικαζόταν η αντιδικτατορική οργάνωση «Ρήγας Φεραίος»– ο Βρανούσης έβγαζε, σε μια δίτομη μνημειώδη έκδοση, τα Άπαντα του Ρήγα (1968-69), έκδοση που, εξαιτίας της χούντας, ελάχιστα κυκλοφόρησε τότε και σάπισε τελικά στις αποθήκες των εκδοτών.

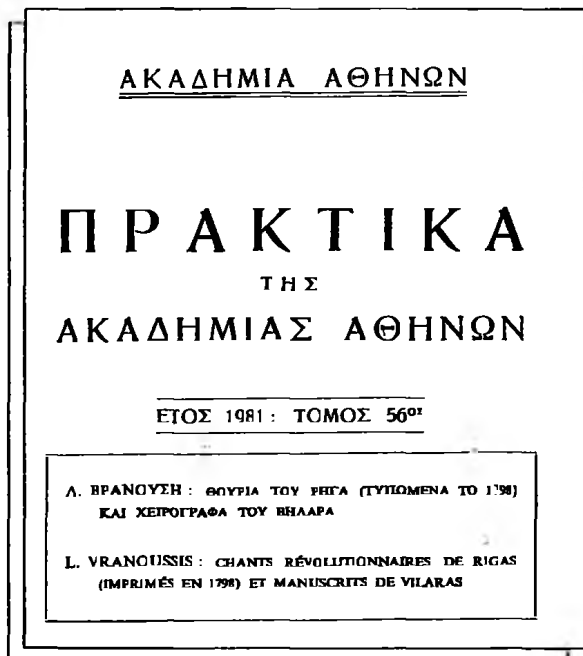
Η πιο πρόσφατη σχετική εργασία του Βρανούση για το Ρήγα είναι το βιβλίο που έβγαλαν

στη Ρουμανία, το 1980, με τον τίτλο «Rigas, un patriot grec din Principate» (Ρήγας, ένας Έλληνας πατριώτης από τα Πριγκιπάτα = τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες). Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε σε 50.000 αντίτυπα, κυκλοφόρησε ευρύτατα, πρόβαλε και καθιέρωσε το Ρήγα στις παμβαλκανικές διαστάσεις του.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1981, με υπόμνημά του προς την Ακαδημία Αθηνών, ανακοίνωσε πως, έπειτα από συστηματικές έρευνες και ιχνηλασία πολλών ετών,

κατόρθωσε να εντοπίσει δυο σημαντικότατα ευρήματα - έντυπα και χειρόγραφα της εποχής των προδρόμων της Εθνεγερσίας και των πρωτεργατών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού· πρόκειται για ιστορικά και φιλολογικά μνημεία, από τα πιο περιζήτητα, αλλά και εθνικά κειμήλια, τα οποία σχετίζονται με τον εθνομάρτυρα Ρήγα Φεραίο και με τον πρόδρομο του Σολωμού Ιωάννη Βηλαρά. Ανακοινώνοντας ο Λίνος Πολίτης, κατά τη συνεδρίαση της 4ης Ιουνίου 1981, στην Ολομέλεια της Ακαδημίας Αθηνών, την αγορά των παραπάνω εντύπων και χειρογράφων, επισήμανε, με ιδιαίτερη ικανοποίηση, πως αυτά «ανήκουν ήδη στις συλλογές της Ακαδημίας, δίπλα στο

χρυσόβουλο του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και τα αυτόγραφα του Σολωμού και του Κοραή».

Ο Ρήγας και η εποχή του θα απασχολήσει το Βρανούση σε όλη τη ζωή του. Ερευνά, αποκαλύπτει νέα στοιχεία, τα παρουσιάζει με ανακοινώσεις σε συνέδρια, με άρθρα και με συγγράμματα. Το 1992 λίγους μήνες πριν από το θάνατό του, εκδίδει το έργο του: «Η Σημαία, το Εθνόσημο και η Σφραγίδα της Ελληνικής Δημοκρατίας του Ρήγα», στο οποίο επισημαίνει ότι ο αναγεννώμενος Ελληνισμός της εποχής του Ρήγα και του Εικοσιένα, ήταν πολύ φυσικό να χρησιμοποιήσει εμβλήματα, όπως ο Ηρακλής και η Αθηνά, εμπνευσμένα από τα αρχαιοελληνικά ιδεώδη και χρώματα, όπως το λευκό, το κόκκινο και το μαύρο, κατ' επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης.

Με το έργο του για το Ρήγα και την εποχή του ο Βρανούσης, καθώς και με αυτό που προηγήθηκε για τον «Ψαλίδα», κατέστησε προς όλους σαφές ότι πρόκειται για ένα νέο ερευνητή-επιστήμονα, οπλισμένο μ' επιμονή, ακούραστο στις αναδιφήσεις και αλάνθαστο στις εξακριβώσεις, που επεξέτεινε τις αναζητήσεις του κι έξω από τον ελληνικό χώρο, σε βαλκανικά και ευρωπαϊκά πεδία, και διαθέτει όλα τα προσόντα και την ικανότητα να ανασταίνει ιστορικές φυσιογνωμίες και να φωτίζει σταθμούς του εθνικού μας παρελθόντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΣΤΟ «ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ» ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

**Συντάκτης
στο Μεσαιωνικό Αρχείο
της Ακαδημίας Αθηνών
(1956-1962)**

Αμέσως μετά τη βράβευσή του από την Ακαδημία Αθηνών –το Δεκέμβριο του 1955– ήρθε η επιβράβευσή του από το ίδιο Ίδρυμα, τον Ιανουάριο του 1956: Διορίστηκε συντάκτης του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, με βαθμό και μισθό Γραμματέως Α'.

Είχε προηγουμένως –το 1955– εργαστεί, για λίγους μήνες, στο Μεσαιωνικό Αρχείο προς εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας. Από την πρώτη στιγμή που υπηρέτησε ως συντάκτης στο Μεσαιωνικό Αρχείο κατέστησε φανερά τα προσόντα του. Είδε το έργο του ως μια πραγματική διακονία: διακονία προς την επιστημονική έρευνα. Με προσοχή και με κριτικό πνεύμα συγκέντρωνε και συστηματοποιούσε όλα τα στοιχεία που ερευνούσε. Με βαθύτατο το αίσθημα της ευθύνης, μέσα σε λίγους μήνες, συγκέντρωσε και ταξινόμησε τις πλούσιες βιβλιοθήκες Καραθεοδωρή, Μπαλτατζή– Μαυροκορδάτου και Σιδερίδου, πράγμα το οποίο προκάλεσε το θαυμασμό του διευθυντή του Αρχείου, Μ. Μανούσακα.

Με έκθεσή του προς της Σύγκλητο της Ακαδημίας εξαίρει «την συμβολήν του Βρανούση εις την συντελεσθείσαν εργασίαν». Η Σύγκλητος, με τη σειρά της, με έγγραφό της προς το Λ. Βρανούση, τον Ιούνιο του 1956, του γνωστοποίησε πως: «απεφάσισεν ομοφώνως να εκφρασθή εις υμάς η ευαρέσκειά της».

Με τον ίδιο ζήλο και συνεχώς αυξανόμενη απόδοση, συνέχισε το έργο ως συντάκτης του Μεσαιωνικού Αρχείου. Αυτή η προσφορά του δεν άργησε να αναγνωριστεί και να επιβραβευτεί. Έτσι, το Σεπτέμβριο του 1962, διορίστηκε διευθυντής του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών.

**Διευθυντής
του Μεσαιωνικού Αρχείου
της Ακαδημίας Αθηνών
(1962-1983)**

Το Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών ο Λ. Βρανούσης διηύθυνε επί 21 ολόκληρα χρόνια. Με αυτό συνέδεσε ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής του, μέσα απ' αυτό εκδήλωσε τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα, ανέ-

πτυξε στενές σχέσεις, επιστημονικές συνεργασίες και ανταλλαγές με ιδρύματα και ερευνητές του εξωτερικού, πρόσφερε πλούσιο υλικό και κάθε είδους επιστημονική βοήθεια και παρήγαγε σημαντικό επιστημονικό έργο.

Το Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών ιδρύθηκε το 1930 και άρχισε να λειτουργεί το 1931. Σκοπός του Αρχείου –όπως μας πληροφορούν ο Βρανούσης με άρθρο του στη «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια» του Δρανδάκη και ο Κώστας Λάμπας, διευθυντής σήμερα στο Κέντρο Ερευνών, σε ενημερωτικό τεύχος του 2003– ήταν η συναγωγή ιστορικού και γλωσσικού υλικού της περιόδου της Τουρκοκρατίας (1453-1821), με τη συστηματική αποδελτίωση των κειμένων αυτής, καθώς επίσης και των πραγματειών των νεότερων μελετητών –Ελ-

λήνων και ξένων— που αναφέρονται στην ίδια περίοδο. Το υλικό της αποδελτίωσης ταξινομούνταν σε δυο χωριστά τμήματα: το ιστορικό και το γλωσσικό. Το πρώτο συγκέντρωνε ονόματα προσώπων και τόπων, έγγραφα και επιγραφές, το δεύτερο λέξεις και ιδιάζοντες γλωσσικούς τύπους, υλικό το οποίο θα μπορούσε να προσφέρει στον ερευνητή κάθε μαρτυρία για τη ζωή των Ελλήνων και των ελληνικών χωρών κατά την περίοδο αυτή. Πρόκειται για εργασία εκτεταμένη και επίπονη, που έχει αποδώσει μέχρι σήμερα πλούσιο ιστορικό και γλωσσικό υλικό, με το οποίο έχουν εξυπηρετηθεί πολλοί ερευνητές, Έλληνες και ξένοι, οι οποίοι προστρέχουν στο Αρχείο και αντλούν χρήσιμες πληροφορίες.

Παράλληλα, από το 1939, το Μεσαιωνικό Αρχείο εκδίδει το περιοδικό «Επετηρίς του Μεσαιωνικού αρχείου» στο οποίο δημοσιεύτηκαν πρωτότυπες ιστο-

ρικές και φιλολογικές μελέτες, στηριγμένες, βασικά, σε αρχειακό υλικό, και εκδόθηκαν κείμενα της περιόδου της Βενετοκρατίας και Τουρκοκρατίας. Οι επιστημονικές δραστηριότητες του Μεσαιωνικού Αρχείου συνεχώς διευρύνονται. Στη δεκαετία του 1950 αρχίζει να οργανώνει ερευνητικές αποστολές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, για τον εντοπισμό αρχειακού υλικού και παλαιών εντύπων. Λίγα χρόνια αργότερα θα κυκλοφορή-

σουν οι πρώτες αυτοτελείς εκδόσεις του Μεσαιωνικού Αρχείου, ανάμεσα στις οποίες σημαντική θέση κατέχει «Η Εταιρεία των Φιλικών» που εκδόθηκε, το 1964, από το Λ. Βρανούση και το Ν. Καμαριανό.

Η επέκταση των επιστημονικών δραστηριοτήτων, στην οποία, ως συντάκτης και ως διευθυντής συνέβαλε αποφασιστικά ο Λ. Βρανούσης, δημιούργησε τις προϋποθέσεις και την αναγκαιότητα της εξέλιξης του Μεσαιωνικού Αρχείου σε ερευνητικό κέντρο.

Από το Μεσαιωνικόν Αρχείον στο Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού (1966)

«Αι διέπουσαι σήμερον το Μεσαιωνικόν Αρχείον ιδρυτικάί διατάξεις πόρρω απέχουν του πραγματικού σκοπού, του πεδίου ερεύνης και προγράμματος εργασίας του εν λόγω Αρχείου, ως ταύτα διεμορφώθησαν κατά την διαρρεύσασαν 35ετίαν κατόπιν νεωτέρων αποφάσεων, αι οποίαι δεν έχουν περιβληθή την ισχύν Νόμου». Προτείνει δε να μετονομαστεί το Μεσαιωνικό Αρχείο σε «Ινστιτούτον Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» και αναθέτει στον διευθυντή του Αρχείου Λ. Βρανούση να διατυπώσει σχέδιο σχετικού άρθρου, εν όψει του κατάρτιζόμενου τότε Νομοσχεδίου της Ακαδημίας Αθηνών.

Ο Βρανούσης πράγματι συνέταξε το σχετικό άρθρο με το οποίο ορίζει το αντικείμενο έρευνας του υπό ίδρυση «Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου

Σε συνεδρίαση της Εφορευτικής Επιτροπής του Μεσαιωνικού Αρχείου, το Δεκέμβριο του 1964, επισημαίνεται:

Ελληνισμού» και καθορίζει συνοπτικά το πλαίσιο της επιστημονικής του δραστηριότητας. Ξεκάθαρος ο σκοπός του Κέντρου, όπως διατυπώνεται στο άρθρο:

«Σκοπός του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» είναι η διερεύνησις και μελέτη του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού εις όλας αυτού τας εκδηλώσεις και από πάσης πλευράς, ιδιαιτέρως δε από ιστορικής και φιλολογικής».

Στη συνέχεια αναφέρονται λεπτομερώς οι αρμοδιότητες στα πλαίσια των οποίων «το Κέντρον αναλαμβάνει, εγκρίσει της Ακαδημίας, οιαδήποτε περαιτέρω επιστημονικήν εργασίαν, συντελεστικήν εις την εκπλήρωσιν του σκοπού του».

Όπως όμως, δυστυχώς, συμβαίνει σε τούτο τον τόπο, και το άρθρο αυτό έμεινε στα χαρτιά· για λίγο όμως. Γιατί, το Σεπτέμβριο του 1966, με νομοθετικό διάταγμα, το μέχρι τότε Μεσαιωνικό Αρχείο μετονομάζεται σε «Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» και αρχίζει, υπό τη διεύθυνση του Λ. Βρανούση τη νέα διευρυμένη αποστολή του. Συνεχίζονται, με εντατικότερο ρυθμό, οι ερευνητικές αποστολές, με επίκεντρο ενδιαφέροντος το πλούσιο υλικό των Μετεώρων. Με περιεχόμενο σχετικό με τα ενδιαφέροντα του Κέντρου εκδίδεται σειρά δημοσιευμάτων που περιλαμβάνει αξιόλογα έργα ακαδημαϊκών συγγραφέων. Πέρα απ' αυτά υπάρχει το περιοδικό «Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά» που άρχισε να εκδίδεται το 1984 και αποτελεί συνέχεια του παλιότερου περιοδικού «Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου», όπου δημοσιεύονται κυρίως εργασίες του ερευνητικού προσωπικού και εκδίδονται κείμενα της περιόδου που απασχολεί το Κέντρον. Το Κέντρο συνεργάζεται, στον τομέα των ενδιαφερόντων του, με ερευνητικά και επιστημονικά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, συμμετέχει, με ανακοινώσεις των ερευνητών του, σε ελληνικά και διεθνή συνέδρια ή άλλες συναφείς εκδηλώσεις, δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την προώθηση του ερευνητικού έργου και του επιστημονικού διαλόγου, και κάνει αισθητή την παρουσία του στον ελληνικό και στο διεθνή χώρο.

Δέκα επτά ολόκληρα χρόνια (1966-1983), διηύθυνε το «Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» ο Λ. Βρανούσης και πέτυχε να το αναδείξει σε ένα πρότυπο ερευνητικό και επιστημονικό κέντρο, η αξία του οποίου αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

«Το Κέντρον του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού υπό την διεύθυνσιν του κ. Λ. Βρανούση –αναφέρεται στα «πεπραγμένα μιας πεντηκονταετίας (1926-1976) της Ακαδημίας Αθηνών– επλουτίσθη διά συστηματικών αποδελτιώσεων με χιλιάδες δελτία ιστορικού και γλωσσικού περιεχομένου, καθώς επίσης διά μικροταινιών, και φωτογραφικών χειρογράφων κωδίκων, ιστορικών εγγράφων και σπανίων εντύπων. Οι συντάχται του Κέντρου απεθσαύρισαν υλικόν, το οποίον θα καταστή εμφανές, όταν δημοσιευθούν οι συντασσόμενοι αναλυτικοί κατάλογοι».

Αυτό το πέτυχαν ο Βρανούσης και οι συνεργάτες του, γιατί, μέρα νύχτα, ήταν σκυμμένοι πάνω στα ράφια των βιβλιοθηκών, των χειρογράφων και όλων των συναφών στοιχείων, και προσπαθούσαν να δαμάσουν όλο αυτό τον όγκο, διαθέτοντας χρόνο και δυνάμεις, με πλήρη αφοσίωση στην έρευνα και στην επιστήμη. Έργο τους δεν ήταν, βέβαια, η διδασκαλία, αλλά η έρευνα, η προαγωγή της επιστήμης. Κατά τεκμήριο ήταν οι αριστείς του κλάδου τους, με σπουδές στο εξω-

τερικό, με διδακτορικά διπλώματα, με αξιόλογες επιστημονικές εργασίες, επιστήμονες που αγωνίζονταν να διασώσουν την πνευματική κληρονομιά του Έθνους, παρασκεύαζαν και τροφοδοτούσαν τα δημοσιεύματα της Ακαδημίας, συνεργάζονταν με ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά, εκπροσωπούσαν την Ελλάδα σε διεθνή συνέδρια.

Ένα τέτοιο επιστημονικό φυτώριο θα έπρεπε ασφαλώς να εξασφαλίζει προνομιακή μεταχείριση στους τροφίμους του και, μαζί μ' αυτή, και τις απαραίτητες ευνοϊκές συνθήκες. Συνέβαινε όμως το εντελώς αντίθετο.

Όλες οι ετήσιες εκθέσεις που συντάχτηκαν από το Λ. Βρανούση και τους άλλους διευθυντές του Κέντρου, διεκτραγωδούν την κατάσταση που επικρατούσε στο Κέντρο, τόσο από άποψη προσωπικού, όσο και από άποψη προϋποθέσεων για το πολύμοχθο έργο τους. Αποκαρδιωτικό το περιεχόμενο της Έκθεσης Πεπραγμένων που υποβάλλει, το 1958, στο Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών, ο τότε διευθυντής του Μεσαιωνικού Αρχείου, **Μανούσος Μανούσακας**.

«Δεν δύναται –γράφει– να αποσιωπηθή το γεγονός ότι το προσωπικόν του ημετέρου Αρχείου, όπως και των άλλων επιστημονικών Αρχείων της Ακαδημίας, έχει περιέλθει εις την εσχάτην απόγνωσιν, εξ αιτίας της παρατεινομένης επί πολλά ήδη έτη εγκαταλείψεώς του εις μισθολογικά επίπεδα απιστεύτως χαμηλά. Η απόγνωσις αύτη, επιτεινομένη από την ηθικήν μείωσιν, ην δικαιολογημένως συναισθάνονται ώριμοι επιστήμονες, επιλεγέντες όπως προσφέρουν τας υπηρεσίας των εις το Ανώτατον Πνευματικόν Ίδρυμα της Χώρας μας και γλισχρότατα αμειβόμενοι, εξωθεί ήδη πολλούς εκ των συντακτών (επιστημόνων ειδικευμένων και αναντικαταστάτων) εις την αναζήτησιν και εξεύρεσιν άλλης βιοποριστικής εργασίας. Τούτο αποτελεί σοβαρώτατον κίνδυνον διά το μέλλον των επιστημονικών ιδρυμάτων της Ακαδημίας, το οποίον μόνη η άμεσος νομοθετική ρύθμισις του ζητήματος δύναται ν' αποτρέψη».

Και η κατάσταση αυτή συνεχίζεται επί χρόνια.

Σε Έκθεση του έτους 1969, συνταγμένη από το Λ. Βρανούση, διαβάζουμε:

«Το επιστημονικόν προσωπικόν του Κέντρου εξακολουθεί να είναι ολιγαριθμότατον. Επί οκτώ οργανικών θέσεων είναι από ετών κεναί αι πέντε. Επί πλέον, από του θέρους του 1968, μη ανανεωθείσης έκτοτε της αποσπάσεώς των, εστερήθημεν και των δύο εκτάκτων συνεργατών οι οποίοι υπηρέτουν άλλοτε παρ' ημίν ως απεσπασμένοι εκ της Μέσης Εκπαιδεύσεως. Η εν αβεβαιότητα αναμονή ενισχύσεως του Κέντρου εις προσωπικόν και εξευρέσεως των αναγκαιούντων οικονομικών πόρων δεν επιτρέπει την επιθυμητήν διεύρυνσιν και ανάπτυξιν της δραστηριότητός του. Πέραν των τρεχούσης φύσεως εργασιών (τας οποίας μεγάλως δυσχεραίνει η επί μήνας αναμονή εγκρίσεως του προϋπολογισμού και αι αφόρητοι γραφειοκρατικά διατυπώσεις) με πολλήν προσπάθειαν ανταποκρινόμεθα εις τας ανειλημμένας ήδη υποχρεώσεις, κυριωτέρα των οποίων είναι, ως γνωστόν, η επιστημονική παρουσίασις και αξιοποίησις του θησαυρού των βιβλιοθηκών και των αρχείων των Μετεώρων».

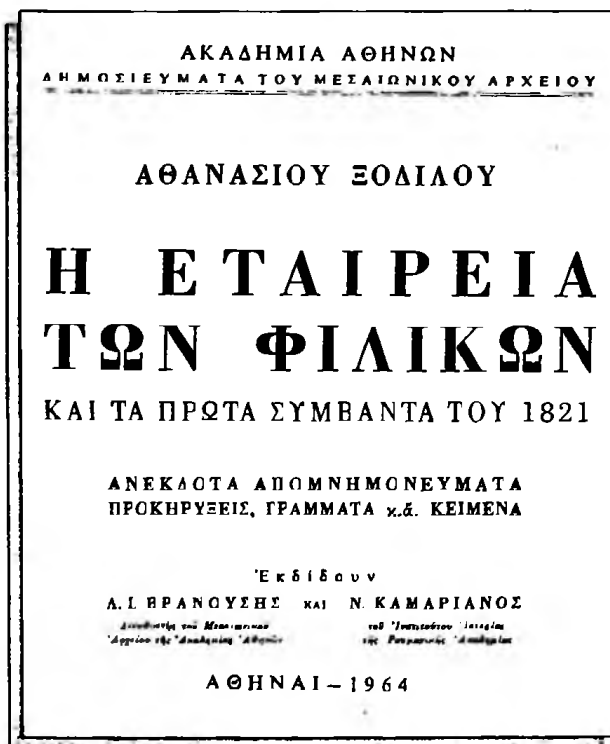
Εξίσου αποκαρδιωτικό είναι το περιεχόμενο της επιστολής του που στέλνει ο Λ. Βρανούσης στον **Ευάγγελο Παπανούτσο**, αποσπάσματα της οποίας, ο τελευταίος δημοσίευσε στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ»:

«Το επιστημονικόν προσωπικόν της Ακαδημίας Αθηνών βρίσκεται σε πολύ κα-

τώτερη μισθολογική και βαθμολογική κλίμακα απ' τους συναδέλφους του της Μέσης Εκπαίδευσης προς τους οποίους μάταια αγωνίζεται να εξομοιωθεί. Για την κατάληψη μιας θέσης ερευνητή στο Κέντρο, εκτός από τα πτυχία και τα διπλώματα, πρέπει να είναι ώριμος επιστήμων, ασχολούμενος με τα σχετικά θέματα που απασχολούν το Κέντρο και να έχει δημοσιεύσει αξιόλογες γι' αυτά πραγματείες. Δηλαδή προσόντα που απαιτούνται για την κατάληψη μιας πανεπιστημιακής έδρας. Ο ώριμος αυτός επιστήμων διορίζεται με βαθμό και μηνιαίο μισθό Γραμματέως Α', δηλαδή πληρώνεται όσο κι ένας υπάλληλος Δήμου ή ένας μόνιμος επιλοχίας, για να πεθάνει από μαρασμό, προτού τον πάρει το όριο της ηλικίας και βρεθεί στους δρόμους χωρίς σύνταξη».

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Βρανούσης στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας, στο οποίο εργάστηκε από το 1956 και διηύθυνε από το 1962, έχει δώσει το μεγαλύτερο μέρος του εαυτού του. Μεγάλη η εργασία του και η προσφορά του, αυτή την περίοδο, και μάλιστα σε πολλούς τομείς. Οργάνωσε και πραγματοποίησε ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία εσωτερικού και εξωτερικού, πήρε μέρος σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο. Ασχολήθηκε με τη σύνταξη και την έκδοση του επιστημονικού περιοδικού (της Επετηρίδας) και των αυτοτελών δημοσιευμάτων του Κέντρου. Θα χρειαζόταν πολλές σελίδες, αν επιχειρούσαμε να αναφερθούμε σε όλο το έργο του, που έφερε σε πέρας κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας Αθηνών. Θα περιοριστούμε, γι' αυτό, σε τρία από τα αυτοτελή έργα του, απ' τα οποία ο αναγνώστης εύκολα θα μπορέσει να βγάλει τα συμπεράσματά του και να εκτιμήσει την προσφορά του.

**«Η Εταιρεία των Φιλικών
και τα Πρώτα Συμβάντα του
1821» (1964)**

Ήταν γνωστό πως ο Αθανάσιος Ξοδilos από τη Βυτίνα της Πελοποννήσου εγκατεστημένος στη Βεσσαραβία, δραστήριο μέλος της Φιλικής Εταιρείας είχε γράψει απομνημονεύματα. Ο Λ. Βρανούσης, σε μια από τις ερευνητικές αποστολές που του είχε αναθέσει η Ακαδημία Αθηνών, αναζήτησε και βρήκε στη Ρουμανία, ανάμεσα σε πολλά άλλα, και το ανέκδοτο χειρόγραφο του Ξοδίου. Το ανέκδοτο αυτό κείμενο οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στον ομογενή ερευνητή που ζούσε στο Βουκουρέστι, Νέστορα Καμαριανό, ο οποίος ευγενώς το παραχώρησε. Αυτό οδήγησε, στη συνέχεια, στην ανεύρεση και άλλου όμοιου χειρόγραφου που βρισκόταν άγνωστο, σε δημόσια βιβλιοθήκη των Αθηνών. Με βάση τα δυο αυτά χειρόγραφα έγινε η έκδοση του βιβλίου «Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΟΥ 1821», στο

τερικό, με διδακτορικά διπλώματα, με αξιόλογες επιστημονικές εργασίες, επιστήμονες που αγωνίζονταν να διασώσουν την πνευματική κληρονομιά του Έθνους, παρασκεύαζαν και τροφοδοτούσαν τα δημοσιεύματα της Ακαδημίας, συνεργάζονταν με ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά, εκπροσωπούσαν την Ελλάδα σε διεθνή συνέδρια.

Ένα τέτοιο επιστημονικό φυτώριο θα έπρεπε ασφαλώς να εξασφαλίζει προνομιακή μεταχείριση στους τροφίμους του και, μαζί μ' αυτή, και τις απαραίτητες ευνοϊκές συνθήκες. Συνέβαινε όμως το εντελώς αντίθετο.

Όλες οι ετήσιες εκθέσεις που συντάχτηκαν από το Λ. Βρανούση και τους άλλους διευθυντές του Κέντρου, διεκτραγωδούν την κατάσταση που επικρατούσε στο Κέντρο, τόσο από άποψη προσωπικού, όσο και από άποψη προϋποθέσεων για το πολύμοχθο έργο τους. Αποκαρδιωτικό το περιεχόμενο της Έκθεσης Πεπραγμένων που υποβάλλει, το 1958, στο Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών, ο τότε διευθυντής του Μεσαιωνικού Αρχείου, Μανούσος Μανούσακας.

«Δεν δύναται –γράφει– να αποσιωπηθή το γεγονός ότι το προσωπικόν του ημετέρου Αρχείου, όπως και των άλλων επιστημονικών Αρχείων της Ακαδημίας, έχει περιέλθει εις την εσχάτην απόγνωσιν, εξ αιτίας της παρατεινομένης επί πολλά ήδη έτη εγκαταλείψεώς του εις μισθολογικά επίπεδα απιστεύτως χαμηλά. Η απόγνωσις αύτη, επιτεινομένη από την ηθικήν μείωσιν, ην δικαιολογημένως συναισθάνονται ώριμοι επιστήμονες, επιλεγέντες όπως προσφέρουν τας υπηρεσίας των εις το Ανώτατον Πνευματικόν Ίδρυμα της Χώρας μας και γλισχρότατα αμειβόμενοι, εξωθεί ήδη πολλούς εκ των συντακτών (επιστημόνων ειδικευμένων και αναντικαταστάτων) εις την αναζήτησιν και εξεύρεσιν άλλης βιοποριστικής εργασίας. Τούτο αποτελεί σοβαρώτατον κίνδυνον διά το μέλλον των επιστημονικών ιδρυμάτων της Ακαδημίας, το οποίον μόνη η άμεσος νομοθετική ρύθμισις του ζητήματος δύναται ν' αποτρέψη».

Και η κατάσταση αυτή συνεχίζεται επί χρόνια.

Σε Έκθεση του έτους 1969, συνταγμένη από το Λ. Βρανούση, διαβάζουμε:

«Το επιστημονικόν προσωπικόν του Κέντρου εξακολουθεί να είναι ολιγαριθμότατον. Επί οκτώ οργανικών θέσεων είναι από ετών κενά αι πέντε. Επί πλέον, από του θέρους του 1968, μη ανανεωθείσης έκτοτε της αποσπάσεώς των, εστερήθημεν και των δύο εκτάκτων συνεργατών οι οποίοι υπηρέτουν άλλοτε παρ' ημίν ως απεσπασμένοι εκ της Μέσης Εκπαιδεύσεως. Η εν αβεβαιότητα αναμονή ενισχύσεως του Κέντρου εις προσωπικόν και εξευρέσεως των αναγκαιούντων οικονομικών πόρων δεν επιτρέπει την επιθυμητήν διεύρυνσιν και ανάπτυξιν της δραστηριότητός του. Πέραν των τρεχούσης φύσεως εργασιών (τας οποίας μεγάλως δυσχεραίνει η επί μήνας αναμονή εγκρίσεως του προϋπολογισμού και αι αφόρητοι γραφειοκρατικά διατυπώσεις) με πολλήν προσπάθειαν ανταποκρινόμεθα εις τας ανειλημμένας ήδη υποχρεώσεις, κυριωτέρα των οποίων είναι, ως γνωστόν, η επιστημονική παρουσίασις και αξιοποίησις του θησαυρού των βιβλιοθηκών και των αρχείων των Μετεώρων».

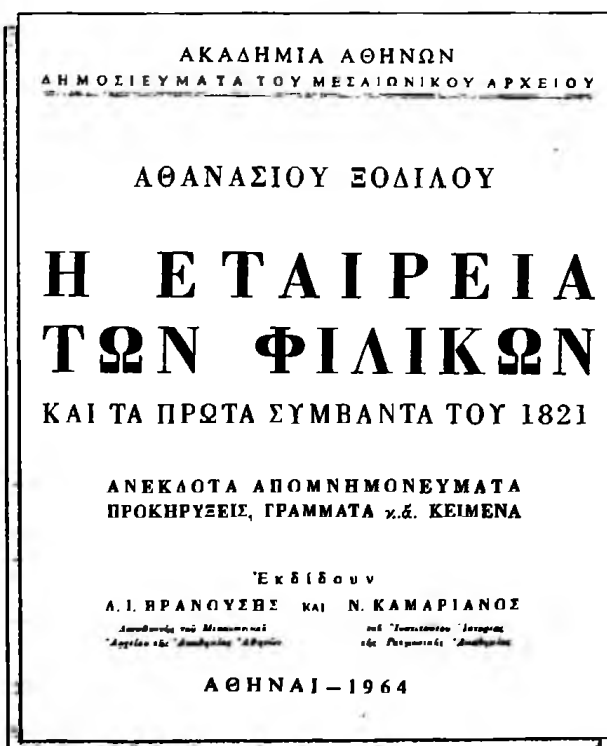
Εξίσου αποκαρδιωτικό είναι το περιεχόμενο της επιστολής του που στέλνει ο Λ. Βρανούσης στον Ευάγγελο Παπανούτσο, αποσπάσματα της οποίας, ο τελευταίος δημοσίευσε στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ»:

«Το επιστημονικό προσωπικό της Ακαδημίας Αθηνών βρίσκεται σε πολύ κα-

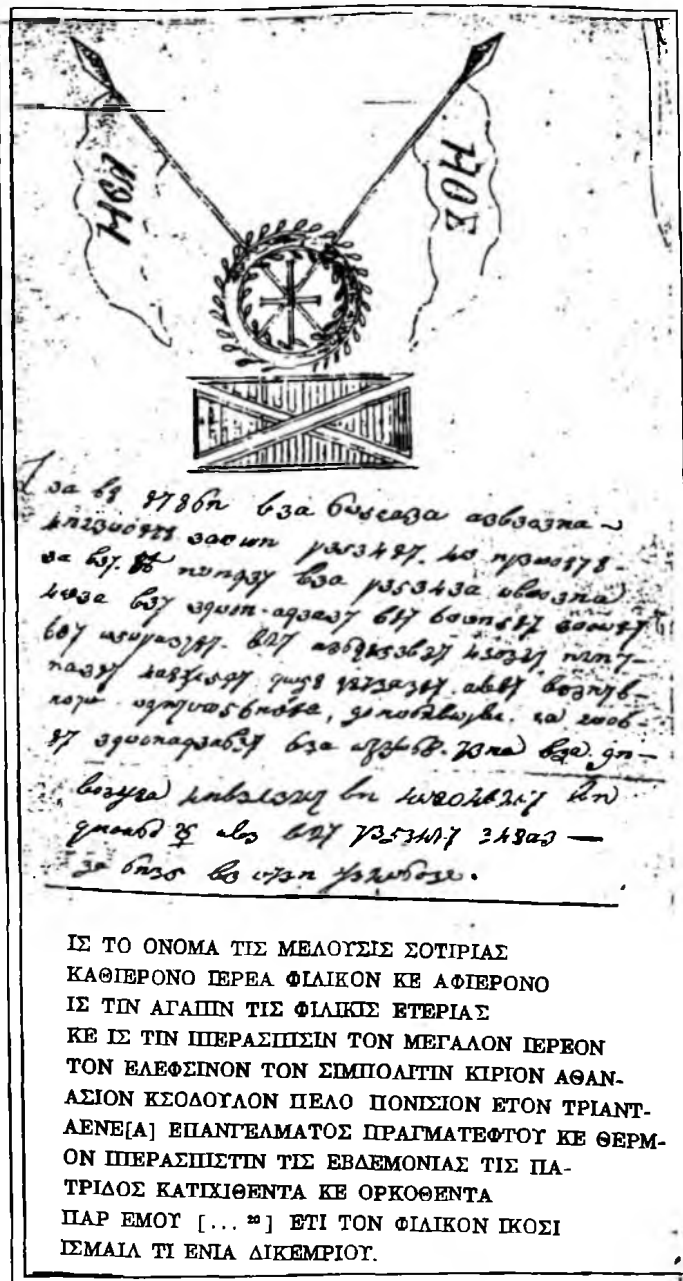
τώτερη μισθολογική και βαθμολογική κλίμακα απ' τους συναδέλφους του της Μέσης Εκπαίδευσης προς τους οποίους μάταια αγωνίζεται να εξομοιωθεί. Για την κατάληψη μιας θέσης ερευνητή στο Κέντρο, εκτός από τα πτυχία και τα διπλώματα, πρέπει να είναι ώριμος επιστήμων, ασχολούμενος με τα σχετικά θέματα που απασχολούν το Κέντρο και να έχει δημοσιεύσει αξιόλογες γι' αυτά πραγματείες. Δηλαδή προσόντα που απαιτούνται για την κατάληψη μιας πανεπιστημιακής έδρας. Ο ώριμος αυτός επιστήμων διορίζεται με βαθμό και μηνιαίο μισθό Γραμματέως Α', δηλαδή πληρώνεται όσο κι ένας υπάλληλος Δήμου ή ένας μόνιμος επιλοχίας, για να πεθάνει από μαρασμό, προτού τον πάρει το όριο της ηλικίας και βρεθεί στους δρόμους χωρίς σύνταξη».

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Βρανούσης στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας, στο οποίο εργάστηκε από το 1956 και διηύθυνε από το 1962, έχει δώσει το μεγαλύτερο μέρος του εαυτού του. Μεγάλη η εργασία του και η προσφορά του, αυτή την περίοδο, και μάλιστα σε πολλούς τομείς. Οργάνωσε και πραγματοποίησε ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία εσωτερικού και εξωτερικού, πήρε μέρος σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο. Ασχολήθηκε με τη σύνταξη και την έκδοση του επιστημονικού περιοδικού (της Επετηρίδας) και των αυτοτελών δημοσιευμάτων του Κέντρου. Θα χρειαζόταν πολλές σελίδες, αν επιχειρούσαμε να αναφερθούμε σε όλο το έργο του, που έφερε σε πέρας κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας Αθηνών. Θα περιοριστούμε, γι' αυτό, σε τρία από τα αυτοτελή έργα του, απ' τα οποία ο αναγνώστης εύκολα θα μπορέσει να βγάλει τα συμπεράσματά του και να εκτιμήσει την προσφορά του.

**«Η Εταιρεία των Φιλικών
και τα Πρώτα Συμβάντα του
1821» (1964)**

Ήταν γνωστό πως ο Αθανάσιος Ξοδilos από τη Βυτίνα της Πελοποννήσου εγκατεστημένος στη Βεσσαραβία, δραστήριο μέλος της Φιλικής Εταιρείας είχε γράψει απομνημονεύματα. Ο Λ. Βρανούσης, σε μια από τις ερευνητικές αποστολές που του είχε αναθέσει η Ακαδημία Αθηνών, αναζήτησε και βρήκε στη Ρουμανία, ανάμεσα σε πολλά άλλα, και το ανέκδοτο χειρόγραφο του Ξοδίου. Το ανέκδοτο αυτό κείμενο οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στον ομογενή ερευνητή που ζούσε στο Βουκουρέστι, Νέστορα Καμαριανό, ο οποίος ευγενώς το παραχώρησε. Αυτό οδήγησε, στη συνέχεια, στην ανεύρεση και άλλου όμοιου χειρόγραφου που βρισκόταν άγνωστο, σε δημόσια βιβλιοθήκη των Αθηνών. Με βάση τα δυο αυτά χειρόγραφα έγινε η έκδοση του βιβλίου «Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΟΥ 1821», στο

Το «Εφοδιαστικόν» του Ξοδίου.

ρός μέσα σε κυκλικό στεφάνι. Οι δυο σημαίες και το στεφάνι στηρίζονται πάνω σε παραλληλόγραμμο που διαιρείται κατακόρυφα σε 16 λευκές ταινίες και τέμνεται διαγώνια από δυο επίσης λευκές ταινίες. Πάνω στις δυο σημαίες υπάρχουν τα γράμματα ΗΕΛ (=ή Ελευθερία) και ΗΘΣ (ή Θάνατος). Κάτω δε από τα εμβλήματα το κείμενο του «Εφοδιαστικού».

Όπως όλα τα «Εφοδιαστικά» των Φιλικών, το «Εφοδιαστικό» που έλαβε ο Ξόδιλος ήταν γραμμένο στο κρυπτογραφικό αλφάβητο των Φιλικών, αποτελούμενο από ελληνικά γράμματα και αραβικούς αριθμούς, και ήταν γνωστό μόνο στα μέλη της Εταιρείας από το βαθμό του «Ιερέως» και πάνω.

Κάτω από το κρυπτογραφικό αλφάβητο υπάρχει η μεταγραφή του κειμένου.

Πληροφορούμαστε, λοιπόν, ότι ο λόγιος αυτός έμπορος της Βεσσαραβίας έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας με τον ανώτερο βαθμό του «Ιερέως» και απέβη

οποίο περιλαμβάνονται ανέκδοτα απομνημονεύματα, προκηρύξεις, γράμματα και άλλα κείμενα. Τα κείμενα αυτά συνοδεύονται από τα απαραίτητα σχόλια, εμπλουτίζονται και με άλλο σχετικό υλικό, και συμπληρώνονται με προλεγόμενα, συστηματικούς πίνακες και αναλυτικά ευρετήρια. Αποτελεί το έργο αυτό μια προσωπική μαρτυρία ενός αγνού αγωνιστή που έζησε από κοντά τις μεγάλες εκείνες ιστορικές στιγμές, και προσφέρει στον αναγνώστη μια άγνωστη, μέχρι τότε, πηγή για τη δράση των Φιλικών στις παραμονές και την πρώτη περίοδο του 1821.

Ο συγγραφέας προτάσσει του έργου του πανομοιότυπο του διπλώματος της Φιλομούσου Εταιρείας των Αθηνών, η οποία, από το 1817, τον είχε συμπεριλάβει μεταξύ των μελών της. Στη συνέχεια ο συγγραφέας έχει καταχωρίσει το δίπλωμα της μύησής του στη Φιλική Εταιρεία (το «Εφοδιαστικόν» του). Στο επάνω μέρος του διπλώματος υπάρχουν τα γνωστά εμβλήματα της Φιλικής Εταιρείας: δυο λογχοφόροι κοντοί σημαίων διασταυρώνονται στο κάτω μέρος χιαστί και τη διασταύρωσή τους καλύπτει σταυ-

γρήγορα σημαντικό στέλεχος της. Στο χειρόγραφό του ο Αθανάσιος Ξόδιλος εκθέτει, σε συντομία, πώς αναπτύχθηκε και προόδευσε η Εταιρεία, πώς προχώρησε στην κήρυξη της Επανάστασης και στη διεξαγωγή του Αγώνα· στη συνέχεια αφηγείται γεγονότα των αρχών του 1821, όπως τα έζησε ο ίδιος ή τα πληροφορήθηκε από πρώτη πηγή. Δεν αποφεύγει να παρουσιάσει και τη δική του πατριωτική δράση ως εφόρου της περιοχής κοντά στον Προύθο. Καταχωρίζει τέλος επιστολές που αναφέρονται στα όσα εκθέτει στα προηγούμενα κεφάλαια.

Το έργο αυτό το οποίο έφερε σε φως ο Βρανούσης αποτελεί σπουδαία ιστορική πηγή για τα γεγονότα της Βεσσαραβίας και της Μολδαβίας κατά το 1821 και μας δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά έναν αντιπροσωπευτικό τύπο ταπεινού εργάτη της εθνεγερσίας, ένα λησμονημένο Φιλικό και άγνωστο απομνηματογράφο του Εικοσιένα, τον Αθανάσιο Ξόδιλο.

«Τα χειρόγραφα των Μετεώρων»

Τα Μετέωρα, όπως είναι γνωστό, αποτελούν τη μεγαλύτερη, μετά το Άγιο Όρος, μοναστική πολιτεία του ελλαδικού χώρου· ήταν συνεπώς επόμενο, πολύ ενωρίς, να προσελκύσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον πολλών, κατά καιρούς, μελετητών, ερασιτεχνών και ειδικών επιστημόνων.

Οι μονές των Μετεώρων διαθέτουν αξιόλογες βιβλιοθήκες και μουσεία με αρκετά κειμήλια και αξιόλογα έργα τέχνης, καθώς και με μεγάλο αριθμό χειρογράφων· και τούτο γιατί απ' την πρώιμη ακόμα περίοδο της ιστορίας τους λειτουργούσαν εργαστήρια αντιγραφής χειρογράφων, ενώ αξιόλογες συλλογές χειρογράφων κληροδοτήθηκαν στις μονές από λόγιους άντρες που μόνασαν εκεί κατά καιρούς. Μολονότι πολλά χειρόγραφα καταστράφηκαν ή διέρρευσαν σε διάφορες βιβλιοθήκες, σήμερα υπάρχουν στις μονές των Μετεώρων 1200 περίπου κώδικες· οι περισσότεροι απ' αυτούς βρίσκονται στις μονές της **Μεταμόρφωσης** (του Μεγάλου Μετεώρου) και του **Βαρλαάμ**.

Η μελέτη των βιβλιοθηκών και των αρχείων των Μετεώρων άρχισε ουσιαστικά τον 19ο αιώνα. Το 1858 είχε αναδιφήσει τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία αυτά ο Γάλλος αρχαιολόγος **Leon Heuzey**, από τους απογόνους του οποίου ο Βρανούσης παρέλαβε για μελέτη ολόκληρο το υλικό το οποίο ο Γάλλος αρχαιολόγος είχε συναποκομίσει στο Παρίσι. Ένα χρόνο αργότερα, είχε επισκεφθεί τα Μετέωρα ο Ρώσος αρχιμανδρίτης **Πορφύριος Ουσπένσκυ**, ο οποίος συναποκόμισε τότε στη Ρωσία ό,τι έκρινε σκόπιμο ή ό,τι του επέτρεψαν να συναποκομίσει από τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία των μονών.

Η συστηματική καταλογογράφηση των χειρογράφων δυο μόνο μονών των Μετεώρων, της **Μεταμόρ-**

Η Μονή Μ. Μετεώρου.

φωσης και του Βαρλαάμ, πραγματοποιήθηκε από το σοφό, νεαρό τότε, ερευνητή, Νίκο Βέη, κατά τα έτη 1908 και 1909. Πρόκειται για μια εργασία στην οποία ο Βέης αφιέρωσε μια ολόκληρη ζωή. Χρόνια ολόκληρα, με ανύπαρκτα μέσα, δούλεψε στα Μετέωρα ο μεγάλος αυτός ερευνητής. Μελέτησε, ερεύνησε, κατέγραψε, αντέγραψε και περιέγραψε με ασύλληπτες λεπτομέρειες. Υπήρξε, κατά κανόνα, τόσο εξαντλητικός στην εξέταση και την περιγραφή των κωδίκων, ώστε το έργο του να αποτελεί μνημείο επιστημονικής ευσυνειδησίας και απέραντης υπομονής. «Είναι αμφίβολο –γράφει ο Λ. Βρανούσης– αν θα ήταν δυνατό να βρεθεί –και τότε και αργότερα– άλλος επιστήμονας, με τα ίδια ή ανάλογα προσόντα, διατεθειμένος να καταδαπανήσει τον απροσμέτρητο χρόνο και τον ανεξάντλητο μόχθο που διέθεσε ο Νίκος Βέης. Υπήρξε, αναμφισβήτητα, αγώνισμα δύσκολο και παραμένει κατόρθωμα μέγα».

Μέχρι τις παραμονές του θανάτου του όμως (το 1958) δεν κατέστη δυνατό, το έργο αυτό του χαλκέντερου ερευνητή – επιστήμονα να δει το φως της δημοσιότητας. Το επιστημονικό αυτό όνειρο ανέλαβε να πραγματοποιήσει το Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού (πρώην Μεσαιωνικόν Αρχείον) υπό τη διεύθυνση του Λ. Βρανούση.

Πρόκειται για ένα ακόμα μνημειώδες έργο που οφείλεται στην πρωτοβουλία του Βρανούση. Τα χειρόγραφα του Βέη εμπιστεύτηκε η οικογένειά του στην Ακαδημία Αθηνών, το 1961. Σε επτά πολυήμερες αποστολές του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού έγινε η αντιβολή των περιγραφών του

Από τους κώδικες των Μετεώρων: Η αρχή του ψαλτηρίου: Κωδικογράφος ιερομ. Άνθιμος εξ Ιωαννίνων.

Βέη με τα χειρόγραφα. Χρειάστηκε εργώδης προσπάθεια του ίδιου του Βρανούση και των συνερευνητών του για τη συμπλήρωση των κενών και για τη σύνταξη περιγραφών κωδίκων που δεν είχαν περιληφθεί στο αρχικό κείμενο. Οι ερευνητικές αποστολές άρχισαν, το 1965, από τη Μονή της Μεταμόρφωσης. Εκεί η επιστημονική αποστολή βρήκε, ταξινόμησε και ήλεγξε ένα προς ένα τους 620 χειρόγραφους κώδικες που είχαν περιγραφεί από το Ν. Βέη, επαλήθευσε την περιγραφή που είχε γίνει από αυτόν, σε πολλά σημεία τη συμπλήρωσε, ανασυγκρότησε σε κώδικες διεσπαρμένα χειρόγραφα, βρήκε και κατέγραψε άγνωστα χειρόγραφα, πέρα από αυτά που είχε καταγράψει ο Βέης. Φωτογράφησε σε μικροφίλμς, χιλιάδες σελίδων από παλαιά χειρόγραφα, ανάμεσα στα οποία αξιόλογα κείμενα της ελληνικής γραμματείας (αρχαίας, μεσαιωνικής και νεότερης), αρκετά απ' τα οποία ήταν εντελώς ανέκδοτα. Βρέθηκαν επίσης, ταξινομήθηκαν, καταγράφηκαν και φωτογραφήθηκαν πολλές δεκάδες από βυζα-

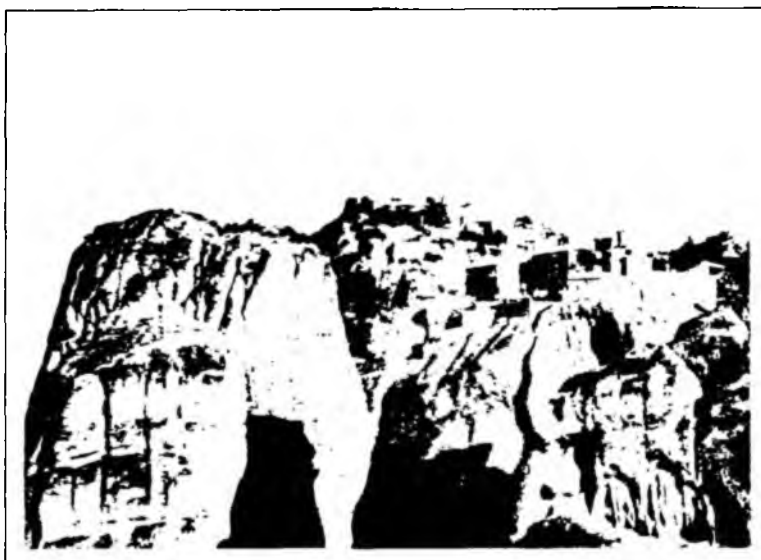
ντινά και μεταβυζαντινά έγγραφα (χρυσόβουλλα, ορισμοί, σιγίλλια κ.λ.π.) που ανήκουν στις μονές της Μεταμόρφωσης και του Βαρλαάμ. Αυτό όλο το υλικό που συγκεντρώθηκε απ' τα Μετέωρα, έπρεπε, στη συνέχεια, να γίνει αντικείμενο διαλογής, ταξινόμησης και επεξεργασίας.

Σε νέα ερευνητική αποστολή συνεχίστηκαν, επί εβδομάδες, οι εργασίες στη μονή Βαρλαάμ, όπου έγινε επεξεργασία και συμπλήρω-

ση της ύλης που απαιτούσε την αναψηλάφηση, απ' την αρχή, του όλου υλικού. Προσεχτική διερεύνηση και ενδελεχής έλεγχος επέτρεψαν την αναγνώριση, ταύτιση και επαναταξινόμηση των κωδίκων της μονής, καθώς επίσης και τη φωτογράφιση ολόκληρου του αρχείου εγγράφων της μονής Βαρλαάμ. Έτσι συγκεντρώθηκε όλο το απαραίτητο υλικό, έγιναν όλες οι απαραίτητες προσθήκες και διορθώσεις, και το 1967 κυκλοφόρησε, στη σειρά των δημοσιευμάτων του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, ο ογκώδης και επιβλητικός Α' τόμος με τις περιγραφές των χειρογράφων της μονής της Μεταμόρφωσης από τα κατάλοιπα του Ν. Βέη και με εκτενή κατατοπιστικά προλεγόμενα του διευθυντή του Κέντρου Λ. Βρανούση. Το 1984 - ο Βρανούσης είχε αποχωρήσει ήδη από τη διεύθυνση του Κέντρου - κυκλοφόρησε ο Β' τόμος της σειράς (Τα Χειρόγραφα της μονής Βαρλαάμ) από τα κατάλοιπα του Ν. Βέη και αυτός, με προλεγόμενα, πολλές συμπληρωματικές περιγραφές και πίνακες του Δ. Σοφιανού. Δείγματα από τα χειρόγραφα, έγγραφα και παλαίτυπα της Μονής της Μεταμόρφωσης εκτίθενται σήμερα στην αίθουσα Δημητρίου Σοφιανού.

Οι εργασίες του Κέντρου στα Μετέωρα δεν περιορίστηκαν μόνο στις εκδοτικές ανάγκες της Ακαδημίας Αθηνών. Φωτογραφήθηκαν επίσης και δεκάδες χειρόγραφοι κώδικες για λογαριασμό άλλων ιδρυμάτων ή ειδικών επιστημόνων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι, απ' τη στιγμή που το Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, υπό την εμπνευσμέ-

Η Μονή Βαρλαάμ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΟΝΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΟΓΩΝ

ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ - ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ
Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Δ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ

Ο Λέανδρος Βρανούσης, Διευθυντής τότε του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, σε μια από τις ερευνητικές αποστολές του Κέντρου (Ιούλ. 1966), μαζί με τον Δημήτριο Ζ. Σοφιανό, στη Μονή Μεταμορφώσεως των Μετεώρων.

νη καθοδήγηση του διευθυντή του, Λ. Βρανούση, επιδόθηκε στη συστηματική διερεύνηση και επιστημονική αξιοποίηση του θησαυρού των βιβλιοθηκών και των αρχείων των Μετεώρων και ιδιαίτερα από τότε που παρουσιάστηκε ο Α' τόμος του καταλόγου των Μετεωρικών Χειρογράφων, όχι μόνο επικροτήθηκε διεθνώς αυτή η προσπάθεια και δημοσιεύτηκαν ευμενέστατες βιβλιοκρισίες στα αρμοδιότερα επιστημονικά περιοδικά, αλλά άρχισαν να απευθύνονται στην Ακαδημία Αθηνών επιστημονικά ιδρύματα και ειδι-

κοί επιστήμονες που ζητούσαν να καταστούν προσιτά σ' αυτούς τα πολύτιμα ευρήματα των θησαυρών των Μετεώρων.

Έτσι το ειδικό αυτό Κέντρο της Ακαδημίας, χάρη στο διευθυντή του Λ. Βρανούση και τους συνεργάτες του άρχισε να εξυπηρετεί τη διεθνή έρευνα. Τα Μετεωρικά Χειρόγραφα έγιναν προσιτά σε Έλληνες ερευνητές και σε ξένα Βυζαντινολογικά Ινστιτούτα ή παρεμφερή ιδρύματα της Ευρώπης και της Αμερικής. Μια ακόμα προσφορά του Λ. Βρανούση στην ελληνική και στη διεθνή επιστημονική έρευνα.

«Εφημερίς» - Η αρχαιότερη Ελληνική εφημερίδα που έχει διασωθεί (Βιέννη 1791-1797)

Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του στο «Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» της Ακαδημίας

Αθηνών, ένα ακόμα όραμα των φοιτητικών χρόνων του Βρανούση, να συγκεντρώσει τα διάσπαρτα σε ελληνικές και ξένες βιβλιοθήκες τεύχη της «Εφημερίδος» της Βιέννης, της παλαιότερης σωζόμενης ελληνικής εφημερίδας που εξέδιδαν στα χρόνια 1791-1797 οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, γινόταν πραγματικότητα. Ένα όραμα που μαζί με το έργο για το Ρήγα και τον Ψαλίδα, τον έφερνε πιο κοντά στη γενικότερη θεώρηση των εκφάνσεων και των επιτευγμάτων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Πάνω από 30 χρόνια, από το τέλος της δεκαετίας του 50 μέχρι το τέλος της ζωής του, ο Βρανούσης ασχολήθηκε εξαντλητικά με την ελληνική «Εφημερίδα» της Βιέννης. Άρχισε ένα τιτάνιο αγώνα σε βιβλιοθήκες και αρχεία του εξωτερικού και του εσωτερικού, προσπάθησε, και σε μεγάλο βαθμό το πέτυχε, να επισημάνει και να φωτογραφίσει συστηματικά όλους τους σωζόμενους και διεσπαρμένους, εδώ κι εκεί, γνωστούς ή άγνωστους τόμους και μεμονωμένα τεύχη της «Εφημερίδος» με σκοπό τη φωτομηχανική ανατύπωση. Αποτέλεσμα αυτής της επίπονης εργασίας ήταν η ανασυγκρότηση και ανατύπωση, το 1995, της «Εφημερίδος», σε πέντε τόμους (1791, 1792, 1793, 1794, 1797),

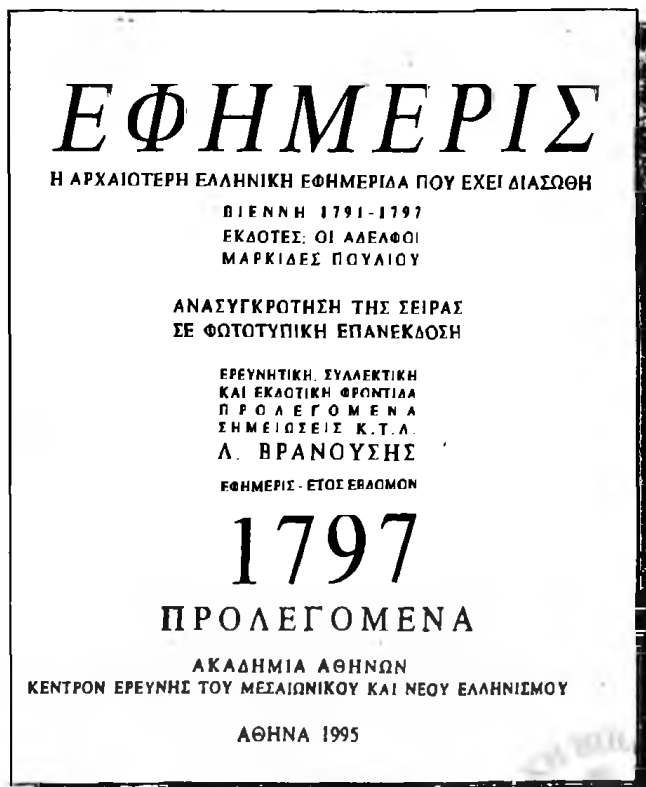
μαζί με έναν ακόμα τόμο που περιέχει εκτενή «Προλεγόμενα» του Βρανούση στην «Εφημερίδα» του 1797. «Προλεγόμενα» που καταπλήσσουν για τον εξονυχιστικό ιστορικό και βιβλιογραφικό σχολιασμό του περιεχομένου της αρκετές σημειώσεις σ' αυτά τα «Προλεγόμενα» αποτελούν μικρές πραγματείες που συμπληρώνουν ειδησεογραφικά κενά για πρόσωπα και για γεγονότα, ανασκευάζουν πλάνες της παλαιότερης ιστοριογραφίας και φωτίζουν σκοτεινές πτυχές της πορείας του Ελληνισμού κατά την τελευταία δεκαετία του 18ου αιώνα. Η σειρά αυτή συμπληρώθηκε με την έκδοση, το 2000, των Ευρετηρίων της «Εφημερίδος», που συντάχτηκαν από το προσωπικό του Κέντρου. Με την ανατύπωση της «Εφημερίδος» έγινε προσιτή στους ερευνητές μια σημαντική πηγή της ελληνικής και γενικότερα της βαλκανικής ιστορίας αυτής της περιόδου και αναδείχτηκαν οι σχέσεις του Ρήγα Βελεστινλή με την «Εφημερίδα» και τους εκδότες της.

Από τα γνωστά τότε κέντρα της ελληνικής Διασποράς και της ελληνικής τυπογραφίας η Βιέννη, πήρε το προβάδισμα και έγινε το λίκνο της ελληνικής δημοσιογραφίας και του ελληνικού τύπου.

Μέσα σ' αυτό το ευνοϊκό περιβάλλον καρποφόρησε η πρώτη σωζόμενη ελληνική εφημερίδα της Βιέννης με τον τίτλο «Εφημερίς». Είχε κυκλοφορήσει για πρώτη φορά την παραμονή της πρωτοχρονιάς του 1791, όταν οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, από τη Σιάτιστα της Μακεδονίας, κατόρθωσαν να αποσπάσουν την άδεια για την έκδοση ελληνικής εφημερίδας από τις αυστριακές αρχές. Έβγαινε δυο φορές την εβδομάδα, κάθε Τρίτη και Παρασκευή. Η «Εφημερίς» της Βιέννης υπόκειται, βέβαια, στον έλεγχο της λογοκρισίας. Ο έλεγχος όμως ήταν, φαίνεται, χα-

«Εφημερίς»: η πρώτη σελίδα του πρώτου φυλλαδίου το 1797.

λαρός. Έτσι η «Εφημερίς» τον πρώτο κιόλας χρόνο της εκδόσεώς της δημοσίευσε τη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη», το μεγαλειώδες αυτό προοίμιο του δημοκρατικού Συντάγματος της επαναστατικής Γαλλίας, και οι σελίδες της γέμιζαν από ειδήσεις για όσα συνέβαιναν στη Γαλλία. Δύσκολα οι στήλες της κρύβουν τα φιλογαλλικά τους αισθήματα και τις εθνικές προσδοκίες των Ελλήνων πατριωτών, ενώ δεν παραλείπουν να μεταφέρουν, κάθε φορά, τα μηνύματα της νέας κοσμογονίας και να μεταδίδουν από το Παρίσι συνθήματα, όπως «ελευθέρως ζην ή κάλλιον αποθανείν».

Η «Εφημερίς» απτόητη ως την τελευταία στιγμή στις επάλξεις, είχε αφηγήσει τα διαβήματα των αξιωματούχων της Πύλης, οι οποίοι εφρύαξαν, ασφαλώς, όταν πληροφορήθηκαν αργότερα, ότι στα τυπογραφεία της είχε τυπωθεί και η επαναστατική «Προκήρυξη» του Ρήγα, το «Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας», ο «Θούριος» και άλλα παρόμοια κείμενα.

Η «Εφημερίς» τυπωνόταν σε κάμποσες εκατοντάδες αντίτυπα και κυκλοφορούσε σε περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και σε όλα σχεδόν τα αστικά κέντρα της Βαλκανικής, όπου υπήρχαν πολυάνθρωπες ελληνικές αποικίες. Τη λάβαιναν και τη διάβαζαν άνθρωποι όλων των κοινωνικών τάξεων. Φιλάρχαιος περιηγητής της εποχής εκείνης εντυπωσιάστηκε από την απήχηση που είχε στους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πρόσθεσε: «Η Ελληνική Εφημερίδα της Βιέννης είναι γι' αυτούς το μέγα μαντείο που χρησιμοδοτεί και τροφοδοτεί όλες τις συζητήσεις τους». Η εκτύπωση των επαναστατικών εντύπων του Ρήγα στο τυπογραφείο της «Εφημερίδος» ήταν η επισφράγιση των στενών δεσμών του Πρωτομάρτυρα της Ελευθερίας με το δημοσιογραφικό όργανο των Ελλήνων πατριωτών της Βιέννης. Το τυπογραφείο και η «Εφημερίς» είναι στη διάθεση του Ρήγα. Λίγες μέρες πριν από τη σύλληψη του Ρήγα και των συντρόφων του, η «Εφημερίς» δημοσίευσε τη συνηθισμένη ανακοίνωση προς τους αναγνώστες να ανανεώσουν εγκαίρως τη συνδρομή τους. Τους πλημμυρίζει από χαρά η διαπίστωση ότι βρέθηκαν συμπορευόμενοι και συναθλητές στην αφύπνιση και στην ανοδική πορεία του Γένους. Με το όραμα της δόξας των προγόνων οι εκδότες της «Εφημερίδος» διατρανώνουν την ακράδαντη πεποίθησή τους:

«Με κάθε πιθανότητα ημπορούμεν να ομολογήσωμεν ότι το σκότος, οπού εκάλυπτε την ποτέ περίφημον Ελλάδα, θέλει εκλείψει μετ' ολίγον, και θέλει εκλάμψει έπειτα το φως της δόξης των προγόνων αυτής».

Μ' αυτό το όραμα είχε αρχίσει και μ' αυτό τελείωνε τη ζωή της η «Εφημερίς». Την ημέρα –Δεκέμβριος 1797– που η «Εφημερίς» μετέδιδε στους αναγνώστες αυτά τα ελπιδοφόρα μηνύματα και τους πατριωτικούς οραματισμούς της, ο Ρήγας αναχωρούσε από τη Βιέννη για την Τεργέστη· εκεί γίνεται η σύλληψή του· αρχίζουν οι ανακρίσεις και τα γνωστά επακόλουθα. Η «Εφημερίς» εξακολουθούσε να εκδίδεται ανύποπτη στη Βιέννη. Και τη νύχτα των Χριστουγέννων για τους Δυτικούς, η Αυστριακή Αστυνομία είχε πληροφορηθεί τη σύλληψη του Ρήγα στην Τεργέστη και είχε σπεύσει να συλλάβει στη Βιέννη τους εκεί συνενόχους του. Η «Εφημερίς» είχε περάσει στην ιστορία.

Μαζί της όμως πέρασε στην ιστορία και το λαμπρό μελέτημα του Βρανούση για την «Εφημερίδα».

«Εντυπωσιακό δείγμα ευρυμάθειας και μέγιστο όργανο σπουδής» απο-

καλεί την εργασία του Βρανούση για την «Εφημερίδα» ο Σπύρος Ασδραχάς. Και ο ιστορικός Βασίλης Παναγιωτόπουλος θα προσθέσει:

«Δεν είναι υπερβολικό να μιλάμε για την «Εφημερίδα» του Βρανούση ως μια καινούρια πηγή της Ελληνικής Ιστορίας».

Με την πολύμοχθη, συνεχή και αγωνιώδη προσπάθειά του ο Βρανούσης άνοιξε διάπλατα το δρόμο για να δοθεί στο Γένος των Ελλήνων ένα έργο αυτόχρονο εθνικό, πέρα από την ιδιαίτερη και μοναδική επιστημονική του αξία. Ένα έργο μέσα από το οποίο προβάλλουν οι φιλελεύθεροι και ριψοκίνδυνοι τυπογράφοι και εκδότες της Βιέννης, οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, που η δημοσιογραφική τους εξόρμηση είχε έντονο πατριωτικό χαρακτήρα κι ερχόταν να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο στην πνευματική και πολιτική αφύπνιση του Ελληνισμού.

Δυστυχώς όμως ο δημιουργός αυτού του έργου, ο διακεκριμένος ερευνητής επιστήμονας, δεν έζησε για να χαρεί τα αποτελέσματα της πολύπονης και μακροχρόνιας προσπάθειάς του, μιας προσπάθειας που κατέληξε στο μεγαλύτερο εκδοτικό γεγονός των τελευταίων ετών, σε μια μοναδική ιστορική πηγή που επί διακόσια χρόνια μετά την έκδοση της «Εφημερίδος» παρέμενε σχεδόν απρόσιτη στην έρευνα και ήταν ανεκμετάλλευτη. Τέτοια έργα δικαιώνουν την ύπαρξη των ερευνητικών κέντρων της Ακαδημίας, τέτοια έργα αναδεικνύουν τους πραγματικούς ερευνητές επιστήμονες, ανάμεσα στους οποίους ο Λέανδρος Βρανούσης κατέχει επίζηλη θέση.

Η πολύπλευρη δραστηριότητά του στα πλαίσια του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού.

Πολύπλευρη η δραστηριότητά του στο Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της

Ακαδημίας Αθηνών. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις επιστημονικές συνεργασίες και στην καλλιέργεια στενών σχέσεων με άλλα ομοειδή Ιδρύματα του εξωτερικού. Ινστιτούτα Ερευνών, ειδικοί επιστήμονες, Έλληνες και ξένοι, ζητούν πληροφορίες πάνω σε ερευνητικά θέματα και κάθε είδους σχετικές υποδείξεις. Οργανώνει ερευνητικές αποστολές, συμμετέχει σε διεθνή συνέδρια, σε επιστημονικά, πολιτιστικά και κοινωνικά σωματεία –δραστηριότητες που θα μας απασχολήσουν σε ξεχωριστό κεφάλαιο– εγκαινιάζει σειρά ομιλιών και ενημερωτικών συγκεντρώσεων του επιστημονικού προσωπικού των ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών, εκθέτει το ιστορικό της ίδρυσης και

Ο Λέανδρος και η Ερα στο Παρίσι (1974)

της διεύρυνσης των στόχων του Κέντρου που διευθύνει. Προσκαλείται και δίνει σειρά μαθημάτων και διαλέξεων σε επιστημονικές Εταιρείες και σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Εκθέτει, ύστερα από σχετικό αίτημα, τις απόψεις του για τη γλώσσα και δε διστάζει να προβεί σε πρωτοπόρες, για την εποχή του, διακηρύξεις, όπως η παρακάτω:

«Δε νομίζω ότι έχει πια ανάγκη από θεωρητική υπεράσπιση το δίκαιο της εθνικής μας γλώσσας. Το ζήτημα ήταν λυμένο κιόλας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Πρέπει, ωστόσο εδραιωθεί ένα γλωσσικό όργανο στο παιδί, να διδάσκεται μια γλώσσα, η δημοτική και μάλιστα με τις πιο τολμηρές απλοποιήσεις στην ορθογραφία. Όσον αφορά τη νόθευση της δημοτικής, θέμα δεν υπάρχει. Όταν μια γλώσσα πλουτίζεται, δε νοθεύεται και οι λέξεις που αφομοιώνει δεν αποτελούν δάνειο, αλλά νόμιμη κατάκτηση».

Με ομιλίες και συνεντεύξεις σε ραδιόφωνα και εφημερίδες, με διαβήματα και ψηφίσματα, μέσα και έξω απ' την Ελλάδα, αγωνίζεται να υποκινήσει διεθνείς οργανισμούς, επιστημονικά ιδρύματα, ξένες προσωπικότητες και διεθνή συνέδρια, για να λάβουν θέση απέναντι στην Κυπριακή τραγωδία –του 1974– και τιμάται για τούτο με ευαρέσκεια απ' τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Φροντίζει συνεχώς για τον πλουτισμό της βιβλιοθήκης και των συλλογών του Κέντρου με επιστημονικά έργα και περιοδικά, με πολύτιμους χειρόγραφους κώδικες, ιστορικά έγγραφα και σπάνια για την έρευνα έντυπα, ενδιαφέρεται για την εξύψωση και τη διάδοση των περιοδικών και των αυτοτελών δημοσιευμάτων του Κέντρου. Διατηρεί ιδιαίτερους πνευματικούς δεσμούς με όλα τα διαμερίσματα της πατρίδας μας –τα οποία συχνά επισκέπτεται– και με συχνά δημοσιεύματα προβάλλει προσωπικότητες της ιστορίας και της λογοτεχνίας μας, φωτίζει σκοτεινές και άγνωστες πτυχές του παρελθόντος, με πρωτοτυπία, μεθοδικότητα και επιστημολογική συνέπεια. Διατηρεί άριστες σχέσεις και αλληλογραφία, με εξέχουσες προσωπικότητες και δε διστάζει να εκφράσει τη θλίψη του –αλλά και την οργή του– όταν διαπιστώνει «πόσο αργοκίνητη είναι η Ιστορία και πόσο άργησε η Ακαδημία Αθηνών να ανοίξει τις πύλες της στον Παπανούτσο».

Βρίσκει, κάθε τόσο, την ευκαιρία και την αφορμή να κάνει καθετί που εξαρτάται απ' τον ίδιο για να καταστήσει πρότυπο το Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, το οποίο διευθύνει. Το Κέντρο αυτό (πρώην Μεσαιωνικόν Αρχεῖον) στο οποίο η πρόσληψή του έγινε, το 1956, ύστερα από διαγωνισμό, με διευθυντή τότε τον Ακαδημαϊκό Μανούσο Μανούσακα, πρόθυμο πάντοτε συμπαραστάτη και καθοδηγητή των νέων συνεργατών του, υπήρξε σταθμός καθοριστικός για την ερευνητική και συγγραφική του πορεία. Στο μοναδικό αυτό, την εποχή εκείνη, ερευνητικό κέντρο της πνευματικής ιστορίας του Ελληνισμού κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ο Βρανούσης, απερίσπαστος από τις χρονοβόρες και ψυχοφθόρες βιοποριστικές ενασχολήσεις του, επιδόθηκε, με πρωτοφανή ζήλο, στη διερεύνηση των πολιτιστικών φαινομένων και των ιδεολογικών ρευμάτων του δουλεύοντος Γένους και πλούτισε τη νεοελληνική βιβλιογραφία με δεκάδες μελετών, που διακρίνονται για την αυστηρή μεθοδολογία, τις κριτικές ικανότητες και τη γλαφυρότητά τους, αρετές που χαρακτηρίζουν όλα τα κείμενα του Βρανούση.

Έτσι σήμερα το Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, υπό τη διεύθυνση του ακούραστου εργάτη του πνεύματος, στενού συνεργάτη

και φίλου του Λ. Βρανούση, του Κώστα Λάππα, έχει καταστεί ένα ίδρυμα ανοιχτό στην επιστημονική κοινότητα, με πλούσιο υλικό που χρησιμοποιήθηκε και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται από Έλληνες και ξένους ερευνητές, με υπηρεσίες πολύτιμες στο επιστημονικό κοινό, σε όλους όσοι ακολουθούν τον όμορφο, αλλά και ανηφορικό, δρόμο της επιστημονικής έρευνας. Μια ακόμα πολύτιμη προσφορά του Λέανδρου Βρανούση προς το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της Χώρας και προς την επιστημονική έρευνα.

Κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού δυο γεγονότα σημάδεψαν τη ζωή –προσωπική και επιστημονική– του Λ. Βρανούση: ο γάμος με τη βυζαντινολόγο Ερασμία (Ερα) Σιγάλα και η αναγόρευσή του ως διδάκτορα Φιλοσοφίας από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

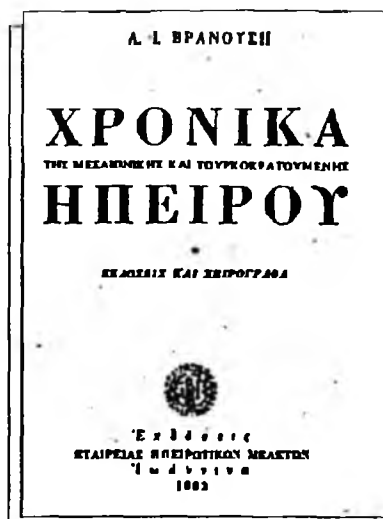
**Ο Λέανδρος Βρανούσης
διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών (1962)**

Από το 1956 που έγινε η πρόσληψή του στο Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών μέχρι το 1962 είχε πραγματοποιήσει

μια αξιόλογη επιστημονική διαδρομή και είχε αναγνωριστεί το έργο του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Διέθετε όλα τα ουσιαστικά προσόντα για μια λαμπρή επιστημονική εξέλιξη· αυτά όμως, όσο κι αν ήταν αναγκαία, δεν ήταν αρκετά· έπρεπε –με βάση τουλάχιστο τα ελληνικά δεδομένα– να αποκτήσει και τα ανάλογα τυπικά προσόντα. Ένα τέτοιο προσόν ήταν και η απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος. Αυτό δεν ήταν δύσκολο για το Λέανδρο Βρανούση. Είχε πραγματοποιήσει τόσες αξιόλογες επιστημονικές έρευνες, είχε παρουσιάσει αρκετές μελέτες, είχε συγκεντρώσει άφθονο επιστημονικό υλικό. Απέμενε, λοιπόν, ο εντοπισμός του σχετικού θέματος για την εκπόνηση της διδακτορικής του διατριβής. Και σ' αυτό το σημείο δε συνάντησε δυσκολίες ο Βρανούσης.

Το απαραίτητο για τη διδακτορική διατριβή υλικό –καρπός μακρόχρονης και εξονυχιστικής έρευνας– ήταν ήδη στη διάθεσή του. Και το υλικό αυτό για μια τόσο επίσημη πραγματεία, δεν μπορούσε παρά να είναι σχετικό με την Ήπειρο και το ιστορικό της παρελθόν. Συστηματική και πολύχρονη έρευνα επέτρεψε στο Βρανούση ν' ανακαλύψει άγνωστες πηγές και να ρίξει άπλετο φως σε μια από τις σκοτεινότερες περιόδους της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου. Μελετητές και εκδότες αυτών των πηγών αγνοούσαν συνήθως τις σχετικές εργασίες προγενέστερων ή και σύγχρονων ερευνητών, με αποτέλεσμα, αντί να προάγουν, όσο θα περίμενε κανείς τα πράγματα, να τα συσκοτίζουν και να τα περιπλέκουν ακόμα περισσότερο. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι και αυτός ακόμα ο πολύς Κάρολος Krumbacher, είχε διατυπώσει, από τα τέλη του 19ου αιώνα, την ευχή για μια νέα κριτική έκδοση των Ηπειρωτικών κειμένων, εργασία την οποία, όπως γράφει «θα μπορούσε να αναλάβει Έλληνας που ζει στα Γιάννινα, γνώστης της Ηπειρωτικής Ιστορίας από την εποχή της αλώσεως».

Αυτή την αξιόλογη εργασία ανέλαβε να φέρει σε πέρας ο Βρανούσης. Πρωτόπειρος ακόμα φοιτητής είχε εγκαινιάσει τις αρχειοδιφικές έρευνές του στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τα Γιάννινα, και επί είκοσι περίπου χρόνια δεν έπαψε να τον απασχολεί η ιστορική διερεύνηση της μεσαιωνικής και νεότερης Ηπείρου. Η πορεία προς τις πηγές τον οδηγούσε κάθε φορά σε νέες αφετηρίες, του επέτρε-

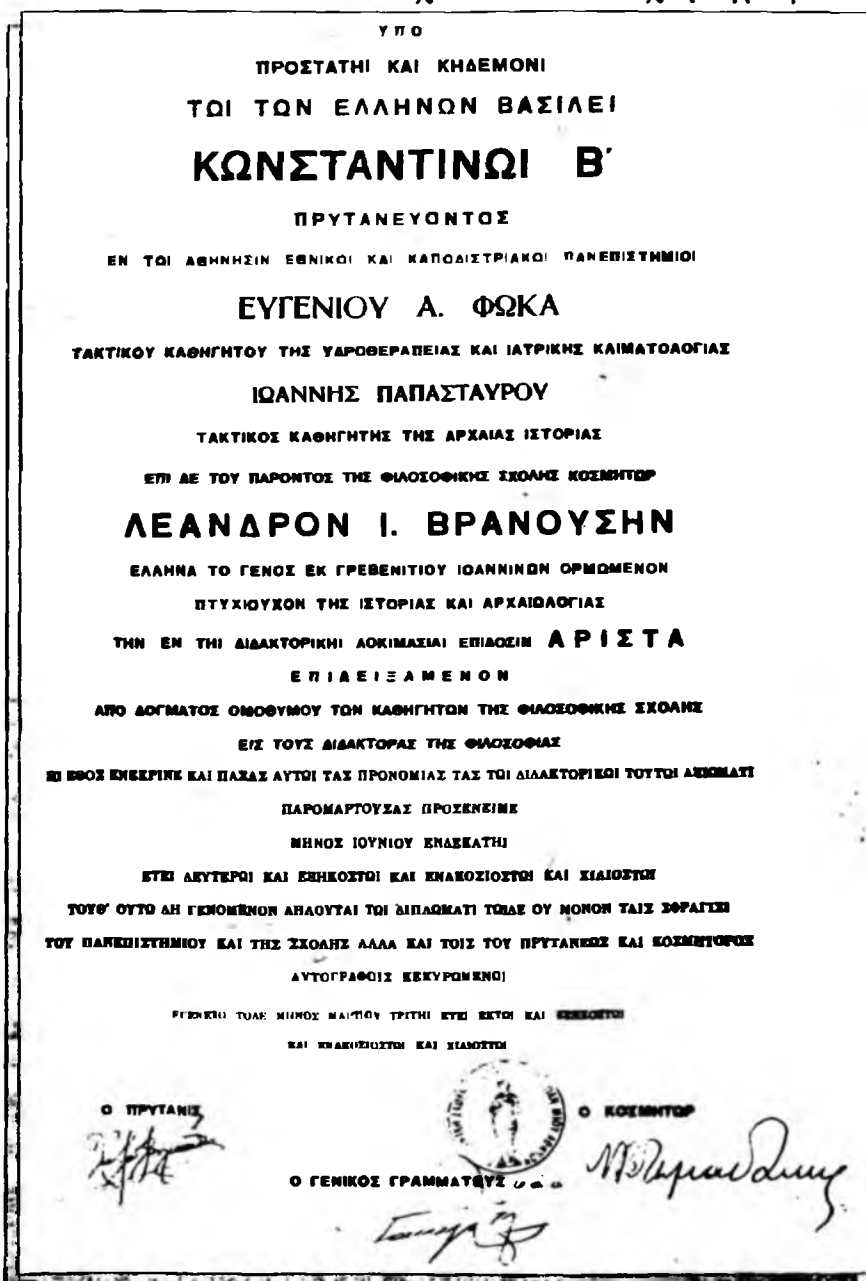
ψε τελικά, από πολλά σημεία, να προσεγγίσει το θέμα των τοπικών χρονικών της Ηπείρου και να προχωρήσει στη συστηματική συγκέντρωση και συνολική έκδοση των κατάσπαρτων και απρόσιτων τούτων πηγών της Ηπειρωτικής Ιστορίας, με τον τίτλο «Χρονικά της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου».

Πρόκειται για κείμενα που ήταν μέχρι τότε σκορπισμένα σε ποικίλα δημοσιεύματα, χωρίς καμιά κριτική επεξεργασία, απροσπέλαστα σχεδόν στην επιστημονική έρευνα. Τα κείμενα αυτά ανασυγκροτούνται στο έργο του Βρανούση κατά τρόπο συστηματικό, ανιχνεύονται τα χειρόγραφα στα οποία περισώθηκαν,

εξετάζονται οι πηγές, ο χρόνος και ο τρόπος της σύνθεσής τους και για πρώτη φορά παρουσιάζονται συνολικά και κριτικά, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της επιστήμης. Ο ίδιος εξομολογείται:

«Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να προσφέρει το χαμένο μίτο για να μπορέσει ο ερευνητής να διατρέξει το λαβύρινθο των διεσπαρμένων και συγκεχυμένων ειδήσεων για να προχωρήσουμε, επί τέλους, στην οριστική κατάστρωση αυτών που υπήρχαν άλλοτε, αυτών που χάθηκαν ή μένουν άγνωστα, και αυτών, που υπάρχουν ακόμα από τη μεγάλη σειρά των τοπικών χρονικών της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου».

Ανάμεσα σ' αυτά τα τοπικά Χρονικά που

Το διδακτορικό δίπλωμα του Α. Βρανούση.

περιλαμβάνονται στο έργο του Βρανούση είναι και το περίφημο «Χρονικόν των Ιωαννίνων – ο Γιαννιώτικος Κουβαράς».

Σε όσους ασχολήθηκαν με την ιστορία της Ηπείρου είναι γνωστή η παράδοση και οι θρύλοι για το λεγόμενο «Κουβαρά». Πρόκειται για ογκώδη χειρόγραφη συλλογή χρονικών και ενθυμήσεων που σωζόταν άλλοτε στη Μονή Φιλανθρωπινών, στο Νησί των Ιωαννίνων και χάθηκε κατά τα πολεμικά γεγονότα του 1820. Αντίγραφα του «Κουβαρά» είχαν καταρτιστεί από Γιαννιώτες λογίους και χρησίμευσαν ως βασική πηγή στον Π. Αραβαντινό για τη συγγραφή της «Χρονογραφίας της Ηπείρου». Κατά τις έρευνές του στα Γιάννινα ο Βρανούσης ευτύχησε να ανακαλύψει και να φέρει σε φως ολόκληρο κώδικα που περιείχε αντίγραφο του περίφημου «Κουβαρά» και αποτελούνταν από σειρά σύντομων χρονικών και ενθυμήσεων από την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου μέχρι και τις αρχές του 18ου αιώνα. Όλα αυτά τα πολύτιμα κείμενα και χειρόγραφα, καρπός εικοσάχρονης συστηματικής έρευνας, σε βιβλιοθήκες και αρχεία της Ελλάδας και του εξωτερικού, αποτελούν αντικείμενο του έργου του Βρανούση «Χρονικά της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου».

Και αυτό το έργο πέρασε στη διεθνή βιβλιογραφία. Ο Ostrogorsky, στη Βυζαντινή του Ιστορία, το χαρακτηρίζει έργο «θεμελιώδες» και ο Δ. Ευαγγελίδης το θεωρεί «αποθησαύριση πολύτιμου υλικού που αφορά τις σκοτεινές σελίδες της Ηπείρου».

Τη σημασία της συλλεκτικής και κριτικής αυτής εργασίας του Βρανούση ήρθε να επιβεβαιώσει η απόφαση της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία την ενέκρινε ως «διατριβή επί διδακτορία», το έτος 1962, με το βαθμό «άριστα» και έτσι ο Βρανούσης «ενετάχθη εις τους διδάκτορας της Φιλοσοφίας».

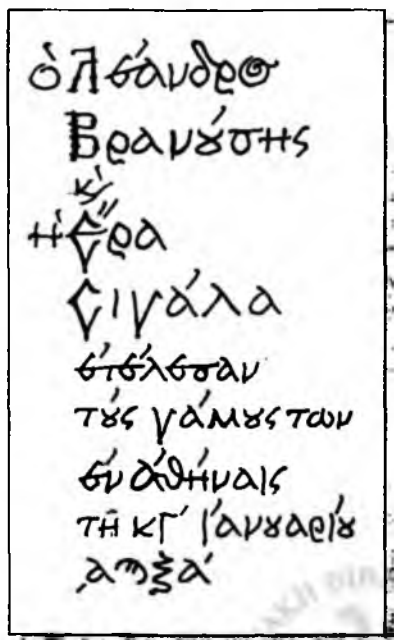
Με νέα, λοιπόν, «προσόντα» και περισσότερο ζήλο θα συνεχίσει τις ερευνητικές του αποστολές και θα πυκνώσει τη συμμετοχή του στα διεθνή συνέδρια.

Ο γάμος του Λ. Βρανούση με την Ερασμία (Έρα) Σιγάλα (1961)

«Ενα χρόνο πριν, στις 10 Ιανουαρίου 1961, η εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», στη στήλη «Μέλλοντες Γάμοι» αναγγέλλει ότι «ο Λέανδρος Βρανούσης, κάτοικος Αθηνών και η Ερασμία Σιγάλα μέλλουν να έλθουν εις γάμον τελεσθησόμενον εν Αθήναις». Λίγες μέρες αργότερα κυκλοφόρησε αγγελτήριοι κάρτα, σε γραφή βυζαντινή, στην οποία αναγράφεται ότι «ο Λ. Βρανούσης και η Ε. Σιγάλα ετέλεσαν τους γάμους των εν Αθήναις τη ΚΓ' Ιανουαρίου αλξά'» (1961).

Η Έρα Σιγάλα γεννήθηκε τον Οκτώβριο του 1932 στην Αίγυπτο, όπου και περάτωσε τις γυμνασιακές της σπουδές (1949). Στη συνέχεια σπούδασε παιδαγωγικά στη Ράλλειο Παιδαγωγική Ακαδημία (1949-1951) και Ιστορία- Αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1952-1957). Η ίδια Σχολή την αναγόρευσε διδάκτορα (το 1966). Πα-

Ενα χρόνο πριν, στις 10 Ιανουαρίου 1961, η εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», στη στήλη «Μέλλοντες Γάμοι»

Ο Λεάνδρος και η σύζυγός του Έρα

ράλληλα, έμαθε πολλές ξένες γλώσσες (γαλλικά, αγγλικά, αραβικά, γερμανικά, ιταλικά, ρωσικά, ρουμανικά), οι οποίες της επέτρεψαν να παρακολουθεί τη διεθνή βιβλιογραφία και να συμμετέχει ενεργά σε διεθνείς συναντήσεις και συνέδρια.

Από το 1959 ως το 1986 εργάστηκε στο Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

(Ε.Ι.Ε.), αρχικά ως ερευνήτρια και στη συνέχεια ως προϊσταμένη έρευνας (από το 1979). Από το 1986 δίδαξε (ως καθηγήτρια Α' βαθμίδας) Βυζαντινή Ιστορία στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και έχει αφοσιωθεί στην οργάνωση του νεοσύστατου αυτού Τμήματος Ιστορίας. Το Μάιο του 1990 διορίζεται σε οργανική θέση Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού, στη βαθμίδα του μόνιμου καθηγητή του Τομέα Αρχαίας Ελληνικής, Ρωμαϊκής, Μεσαιωνικής και Βυζαντινής Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, απ' όπου αποχωρεί το έτος 1996.

Έχει λάβει μέρος σε πολλές διεθνείς συναντήσεις, συνέδρια και συμπόσια, σε πολλά από τα οποία παρουσίασε ανακοινώσεις. Διατήρησε συνεχείς και σταθερές επαφές με ιδρύματα και συναδέλφους του εξωτερικού.

Για τις μελέτες και ανακοινώσεις της, που υπερβαίνουν τις 40, έχουν γραφεί εγκωμιαστικά σχόλια από διαπρεπείς βυζαντινολόγους σε έγκυρα περιοδικά. Πολλές μελέτες της έχουν περάσει στη διεθνή βιβλιογραφία. Το έργο της χαρακτηρίζει η συνέχεια και η συνέπεια, η σωστή μέθοδος έρευνας, ο εξαντλητικός έλεγχος των πηγών και της βιβλιογραφίας, η σαφήνεια στη διατύπωση και η πρωτοτυπία της σκέψης.

**Η Έρα Σιγάλα-Βρανούση
διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών (1965)**

λοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Διον. Ζακυθηνού, είχε αναλάβει, τη δεκαετία του 1960, τη συστηματική διερεύνηση, μελέτη και επιστημονική αξιοποίηση των χειρογράφων και των εγγράφων της μονής Πάτμου. Η μονή Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, απ' τα αξιολογότερα μοναστικά κέντρα της Ανατολής, από καιρό είχε προσελκύσει την προσοχή των ερευνητών. Ιδρύθηκε κατά τους χρόνους της βυζαντινής ακμής από τον όσιο Χριστόδουλο, έχει να παρουσιάσει, από τον ΙΑ' αιώνα μέχρι σήμερα, συνεχή ιστορικό βίο, συγκρότησε

Το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών - Κέντρον Βυζαντινών Ερευνών υπό τη διεύθυνση του καθηγητή της Βυζαντινής Ιστορίας της Φι-

και διαφύλαξε, διά μέσου των αιώνων, πολύτιμη βιβλιοθήκη χειρογράφων και πλούσιο αρχείο εγγράφων, πολλά απ' τα οποία είδαν, κατά καιρούς, το φως της δημοσιότητας. Στα πλαίσια των εργασιών αυτών η Έρα Σιγάλα-Βρανούση είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί με τα πατμιακά πράγματα. Καρπός αυτής της εργασίας της ήταν σει-

Η Έρα Βρανούση σε συνέδριο στη Ρουμανία (1975)

ρά μικρότερων δημοσιευμάτων –όπως π.χ. «Σάββας, καθηγούμενος της μονής Πάτμου», «Το αρχείον της Ι. Μονής Ιωάννου του Θεολόγου– τα βυζαντινά έγγραφα» και άλλα –και προπαντός η πραγματεία της «Τα αγιολογικά κείμενα του Οσίου Χριστοδούλου, ιδρυτού της εν Πάτμω μονής – φιλολογική παράδοσις και ιστορικά μαρτυρία» (Αθήναι 1965).

Η πραγματεία αυτή υποβλήθηκε «ως εναίσιμος επί διδακτορία διατριβή» στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και, ύστερα από ευμενή εισήγηση του καθηγητή Διον. Ζακυθινού, εγκρίθηκε από τη Σχολή, και η Έρα Σιγάλα αναγορεύτηκε διδάκτωρ.

Κρίνοντας την παραπάνω εργασία ο καθηγητής Π. Βοκοτόπουλος επισημαίνει ότι: «Πρώτη κριτική βιογραφία του αγίου, γραφείσα επί τη βάσει εξονυχιστικής μελέτης των πηγών, είναι η παρεχομένη, υπό της κ. Έρας Βρανούση εκπονηθείσα περί των αγιολογικών κειμένων του οσίου Χριστοδούλου αξιόλογος πραγματεία της».

Το πλούσιο έργο της Έρας Βρανούση επιδοκιμάστηκε από Έλληνες και ξένους κριτικούς. Από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης χαρακτηρίστηκε ως «δόκιμος βυζαντινολόγος και επιτυχημένη καθηγήτρια» και με το σκεπτικό ότι «πολλά θα μπορούσε να προσφέρει στο Ιστορικό και Αρχαιολογικό Τμήμα» της μετακλήθηκε από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και εντάχθηκε, όπως είδαμε, από το 1990, στο προσωπικό της Σχολής.

**Ι. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ**

**Ιδεολογικός προσανατολισμός
του ερευνητικού έργου
του Βρανούση**

Πόθος και καημός μιας ολόκληρης
ζωής για το Βρανούση η έρευνα. Μα-
θητής του Δημοτικού, στο Γρεβενίτι,
ερευνούσε τις επιγραφές που υπήρχαν
στις εκκλησίες του χωριού του. Μαθη-

τής του Γυμνασίου, στα Γιάννινα, ερευνούσε τις επιγραφές που υπήρχαν στους
δρόμους της πόλης και στο Κάστρο. Κι όταν, στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής,
αντάρτης στα λεύτερα βουνά της Ηπείρου, πολεμούσε την ημέρα τον κατακτη-
τή, το βράδυ, με το τρεμάμενο φως του καντηλιού ή κάποιου κεριού, μέσα σε
κάποιο μοναστήρι, πάσχιζε να διαβάσει «κάποια σαπισμένα παλιόχαρτα» που
του αποκάλυπταν συχνά «μια λεπτομέρεια ή μια δόξα απ' τα περασμένα του
τόπου μας». Το πνεύμα της εποχής εκείνης σημάδεψε σε μεγάλο βαθμό τα ερευ-
νητικά του ενδιαφέροντα, το ύφος του και το συγγραφικό του έργο στο οποίο
αφιερώθηκε με πραγματική αυταπάρνηση σε ολόκληρη τη ζωή του.

Υπήρξε, κατά κοινή ομολογία, ιστορικός με ακαταμάχητο φιλολογικό οπλι-
σμό και ακαταπόνητος ερευνητής, με πάθος για την ιστορική έρευνα και με άρ-
τια επιστημονική συγκρότηση. Είχε τη δύναμη –ψυχική και πνευματική– να συγ-
γενέψει με τα περασμένα. Αυτή η συγγένεια προϋποθέτει ιστορική όραση και
ιστορική συνείδηση. Είχε δηλαδή συνειδητοποιήσει πως η ιστορία αξίζει μονάχα
για τους ζωντανούς, αξίζει για όσους πιστεύουν πως δεν πρέπει να πάμε προς
τα πίσω, αλλά, αντίθετα, να ανοίξουμε τα βήματα προς τα μπρος, πως δεν πρέ-
πει να μιμηθούμε, αλλά να δημιουργήσουμε. Έβλεπε μέσα στους αγώνες που
έκαναν οι προηγούμενες γενιές, τους αγώνες της γενιάς της δικής του. Πίστευε
πως χωρίς το αντίκρουσμα του παρόντος και χωρίς τη στροφή προς το μέλλον, το
παρελθόν, ως ζωντανός παράγοντας του πολιτισμού, μένει σκοτεινό και αδιε-
ρεύνητο.

Δεν ήταν απλός ερευνητής ο Βρανούσης· ήταν ιδεολόγος ερευνητής. «**Ιστορι-
κό των Ιδεών**» τον αποκαλεί ο καθηγητής Παναγιώτης Νούτσος. Την ιστορική
πραγματικότητα την ερεύνησε και προσπάθησε να την ερμηνεύσει με βάση τις
ιδέες. Εδώ, βέβαια, χρειάζεται κάποια διευκρίνιση: Στον κόσμο των ιδεών εμπε-
ριέχονται, απ' το ένα μέρος οι αλήθειες που ανακαλύπτουμε με τη γνώση, απ' το
άλλο μέρος οι αξίες που πραγματοποιούμε με την πράξη. Με την έρευνα ο Βρα-
νούσης αναζητούσε και έβρισκε την αλήθεια· με την πράξη, με την ίδια τη ζωή
του, προάσπιζε τις αξίες. Αυτό το σύστημα των επεξεργασμένων ιδεών που
αντανακλούσαν στη σκέψη του και στα συγκεκριμένα βιώματά του αποτελού-
σαν την ιδεολογία του. Η ιδεολογία ήταν εκείνη που του εξασφάλιζε το φως που
χρειάζεται για το ξάνοιγμα της δικής του σκέψης, αυτή του δημιουργούσε μια
τεράστια ψυχοκινητική δύναμη, του γεννούσε έναν απέραντο ενθουσιασμό, μια
ηρωική διάθεση δράσης, μια αντοχή μοναδική για αγώνες και για θυσίες. Δε θέ-

λησε να μεταβληθεί ποτέ σε ένα απλό θεωρητικό πλάσμα. Ζωή, για το Βρανούση, σήμαινε ενέργεια, σήμαινε πράξη. Πράξη συνειδητή, πράξη ελεύθερη.

Το γνωστό κήρυγμα του Ρήγα «όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά» ήταν και δικό του κήρυγμα. Και όποιος «συλλογάται καλά» νιώθει τη θέληση να αγωνιστεί για να βελτιώσει τη ζωή τη δική του και τη ζωή των άλλων. Αυτή η βελτίωση προϋποθέτει τη διαφώτιση του συνόλου, προϋποθέτει την αφύπνισή του, που οδηγεί πρώτα στην προοδευτική απόκτηση μιας κοινωνικής ιδεολογίας και, στη συνέχεια, στην πολιτική ένταξη και δραστηριότητα για την κατάρκτηση της ευτυχίας του ατόμου μέσα στην ευδαιμονία του συνόλου.

Πλούσιο –πρωτοφανές θα λέγαμε– για τα ελληνικά δεδομένα, το ερευνητικό έργο του Βρανούση. Συνεχείς και καρποφόρες οι ερευνητικές του αποστολές, στα πλαίσια, βασικά, των προγραμμάτων και της δραστηριότητας του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών.

Ερευνητικές αποστολές, πρώτα, στην Ελλάδα. Επίκεντρο αυτών των αποστολών, όπως ήταν επόμενο, η αγαπημένη του Ήπειρος. Μαζί δε με την Ήπειρο και ο υπόλοιπος ελληνικός χώρος. Δεν υπάρχει –χωρίς υπερβολή– χώρος της πατρίδας μας με ενδιαφέρονσα πολιτιστική κληρονομιά–στα πλαίσια πάντα της έρευνας του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού –τον οποίο να μην έχει επισκεφθεί και να μην έχει ερευνήσει ο Βρανούσης. Κέντρα μοναστικά, με πολύτιμους θησαυρούς, όπως το Άγιο Όρος, τα Μετέωρα, υπήρξαν αντικείμενο των ερευνητικών αποστολών του. Και δεν περιοριζόταν μόνο να συγκεντρώνει το υλικό που με πόνο και πάθος ερευνούσε και έφερνε σε φως. Το υλικό αυτό, στη συνέχεια, γινόταν αντικείμενο

συστηματικής επεξεργασίας και αποτελούσε τη ζύμη με την οποία έπλαθε τα αυτοτελή του δημοσιεύματα, τα επιστημονικά του συγγράμματα –μια γεύση αυτής της προσφοράς πήραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο– και τις ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις του στα διεθνή συνέδρια στα οποία ήταν μόνιμος προσκεκλημένος.

Ερευνητικές αποστολές έπειτα στο εξωτερικό. Άλλοτε με ειδική αποστολή

Χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου που επικυρώνει Μετόχια της Μονής Βατοπαιδίου. Ένας από τους κώδικες που μελέτησε στο Άγιο Όρος ο Βρανούσης.

του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, άλλοτε με δική του πρωτοβουλία και με δικά του έξοδα –μάλιστα κατά την περίοδο διακοπών– άλλοτε, τέλος, στα πλαίσια κάποιου διεθνούς συνεδρίου στο οποίο συμμετείχε. Μέρη αξιόλογα στα οποία έδρασε και ήκμασε ο Απόδημος Ελληνισμός, βιβλιοθήκες και αρχεία, Ινστιτούτα και Ανώτατα Πνευματικά Ιδρύματα, που έκρυβαν ανεξερευνήτους και άγνωστους θησαυρούς, είχαν τακτικό επισκέπτη και θαμώνα το Βρανούση. Βενετία, Τεργέστη, Βιέννη και ιδιαίτερα οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, εκεί όπου ο Ελληνισμός άφησε ζωηρά τα ίχνη του, είχαν προτεραιότητα, στον κύκλο των ενδιαφερόντων του Βρανούση.

Ερευνητικές αποστολές στη Ρουμανία

Η Ρουμανία είχε την πρωτοπορία στις προτιμήσεις του. Και αυτό, βέβαια, δεν ήταν τυχαίο. Εκεί, όπως είδαμε, είχε εγκατασταθεί ο

παππούς του και ο πατέρας του. Εκεί ο ίδιος πέρασε μερικά από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, η Μολδαβία και η Βλαχία, είχαν αποβεί, ήδη από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ακμάζοντα κέντρα –πνευματικά και εμπορικά– του εξωελλαδικού χώρου. Εκεί έζησαν αρκετοί και δραστήριοι Έλληνες λόγιοι της εποχής εκείνης, εκεί συγκροτήθηκαν κοινοτικές, σχολικές και

ιδιωτικές βιβλιοθήκες αξιόλογες, εκεί τυπώνονταν ελληνικά βιβλία και εφημερίδες, που είχαν ευρύτατη κυκλοφορία στους κύκλους των ομογενών. Τα παλαιά κέντρα αυτών των περιοχών διέσωζαν και διασώζουν ακόμα άφθονο πνευματικό υλικό. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο, όπως προκύπτει από τις ετήσιες εκθέσεις του Κέντρου Ερεύνης της Ακαδημίας Αθηνών και από το πλούσιο και ανέκδοτο αρχείο του Βρανούση, στη Ρουμανία, βρέθηκε, επανειλημμένα, συγκομίζοντας από εκεί αξιόλογο υλικό απαραίτητο για την καταρτιζόμενη βιβλιογραφία, από τα ερευνητικά κέντρα της Ακαδημίας Αθηνών.

Μερικά μόνο βασικά στοιχεία από μια πολυσέλιδη και εμπεριστατωμένη έκθεση που υπέβαλε στην Ακαδημία Αθηνών, ύστερα από μια πολυήμερη ερευνητική του αποστολή στη Ρουμανία, δίνουν στον αναγνώστη τη δυνατότητα να διαπιστώσει τη συνθετική ικανότητα που χαρακτήριζε το Βρανούση, με την οποία έδινε πνοή και ενότητα ακόμα και στις πιο σκληρές λεπτομερειακές αναζητήσεις, συνδύαζε την ιστορική έρευνα με τη φιλολογική κριτική, οργάνωνε και πραγματοποιούσε, κατά τρόπο συστηματικό τις ερευνητικές του αποστολές και έβρισκε την ευκαιρία, πέραν του ειδικού αντικειμένου της αποστολής του, να επεκτείνει τα προσωπικά του ενδιαφέροντα στα ευρύτερα πλαίσια ενός γενικό-

Σε ερευνητική αποστολή στο Βουκουρέστι, το 1971.

τερου κατατοπισμού, που μπορούσε να αποβεί, από πολλές πλευρές, χρήσιμος στον ίδιο, στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας και στους αναγνώστες της Έκθεσής του.

Γράφει, λοιπόν, προς το Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών, τον οποίο είχε συνοδεύσει ως συντάκτης του Μεσαιωνικού Αρχείου, στη Ρουμανία, κατά το έτος 1958:

«*Ἦρχισα την έρευνάν μου από την Βιβλιοθήκην της Ρουμανικής Ακαδημίας. Εμελέτησα, αντέγραψα ή εφωτογράφησα: έντυπα (βιβλία και περιοδικά, παλαιά ή νεώτερα, ρουμανικά, ελληνικά και ευρωπαϊκά), εκατοντάδας ελληνικών χειρογράφων, έγγραφα, χάρτας και παλαιάς χαλκογραφίας. Προσεφέρθησαν να μου φωτογραφήσουν δωρεάν και εις απεριόριστον έκτασιν παν ό,τι με ενδιέφερεν από τους θησαυρούς της βιβλιοθήκης και των Αρχείων των. Πέραν της γενναιοδωρίας ταύτης και των τυπικών, ούτως ειπείν, διευκολύνσεων, ευρήκα πραγματικήν και πολύτιμον συμπαράστασιν εις τας ερεύνas και μελέτας μου. Με αφετηρίαν και βάσιν εξορμήσεως την Βιβλιοθήκην της Ακαδημίας εφρόντισα να κατατοπισθώ εις ποικίλους τομείς της επιστημονικής και πνευματικής κινήσεως του τόπου. Έγινα δεκτός εις τα Ινστιτούτα των, προσεκλήθην εις γεύματα, επιλοξενήθην εις σπίτια, εξεναγήθην εις μουσεία, μοναστήρια, εξοχάς, θεάματα και κέντρα ψυχαγωγίας, και διέσχισα την χώραν, εις διήμερον εκδρομήν, μέχρι των Καρπαθίων.*

Η ξενάγησίς μας εις τα μουσεία και τα ιστορικά μνημεία όχι μόνον επλούτιζε την γενικήν εποπτείαν περί του ιστορικού παρελθόντος της χώρας, αλλά συχνάκις παρείχε την ευκαιρίαν της προσκτήσεως αγνώστων και λίαν ενδιαφερουσών ειδήσεων περί των καταλοίπων του εν Ρουμανία Ελληνισμού. Ελάβομεν φωτογραφίας και σημειώσεις επιγραφών, βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, έργων τέχνης, αρχαιικού υλικού κλπ.

Ζήσας υπ' αυτάς τας συνθήκας επί ένα ολόκληρον μήνα, είχα την ευκαιρίαν να συνάψω γνωριμίας με ποικίλους ανθρώπους, επισήμους και ανεπισήμους, επιφανείς και αφανείς, οι οποίοι με κατέκτησαν με τα ειλικρινή των αισθήματα, εις τρόπον ώστε να μη δύναμαι ν' αποφανθώ, αν η αυθόρμητος αυτή εγκαρδιότης των ανθρώπων βαρύνη περισσότερο εις τας αναμνήσεις μου ή τα όσα από επισήμου πλευράς μοι επεδαφιλεύθησαν».

Η ερευνητική και συλλεκτική αυτή προσπάθεια, η ανίχνευση, μελέτη και φωτογράφηση στοιχείων που σχετίζονται με τον άλλοτε ακμάζοντα Ελληνισμό των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, είναι ένδειξη απλή της μεγάλης προσφοράς του Βρανούση προς την επιστημονική έρευνα και την αποθησαύριση του άφθονου υλικού του πολιτιστικού παρελθόντος της πατρίδας μας.

Ελληνική εκκλησία στο Βουκουρέστι.
(Φωτογρ. Λ. Βρανούση)

Συμβολή του Βρανούση στις Ελληνορουμανικές σχέσεις

σημανση των πολιτιστικών και πνευματικών δεσμών ανάμεσα στις δυο χώρες και στη συνεργασία των Ακαδημιών Αθηνών και Ρουμανίας. Έτσι, με δική του πρωτοβουλία, 40 ημέρες πριν από το θάνατό του, στις 2 Μαρτίου 1993, πραγματοποιήθηκε στην Ακαδημία Αθηνών έκτακτη συνεδρία, στα πλαίσια της συ-

Σημαντική επίσης ήταν η προσφορά του Βρανούση στην καλλιέργεια των Ελληνορουμανικών σχέσεων, στην επι-

νεργασίας της Ακαδημίας Αθηνών με την Ακαδημία της Ρουμανίας. Ομιλητές ο πρόεδρος της Ρουμανικής Ακαδημίας ο οποίος ανέπτυξε το θέμα «Η Φιλοσοφία και η ενοποίηση της επιστήμης» και ο ακαδημαϊκός Candea, με θέμα: «Ελληνορουμανικές σχέσεις κατά το τέλος του 20ου αιώνα».

Την προσφορά αυτή του Βρανούση στη συνεργασία των δύο Ακαδημιών –Αθηνών και Ρουμανίας– και στη σύσφιξη των Ελληνορουμανικών σχέσεων αναγνώρισε η Ρουμανική Ακαδημία. Έτσι, το Μάρτιο του 1993, το Τμήμα Γραμμάτων και Καλών

Τεχνών της Ρουμανικής Ακαδημίας, με ομόφωνη απόφασή του, εισηγήθηκε στην Ολομέλεια της Ακαδημίας να ανακηρυχθεί ο Βρανούσης αντεπιστέλλον μέλος της Ρουμανικής Ακαδημίας. Ο ξαφνικός θάνατός του, ένα μήνα μετά, δεν του επέτρεψε να χαρεί και αυτή την τιμητική διάκριση, όπως μας πληροφορήσε, με έγγραφό της, η Ρουμανική Ακαδημία, στο οποίο γράφει:

ACADEMIA ROMÂNĂ
Calea Victoriei 125
010071, București, ROMÂNIA
Telefon: +401-212 8640, Fax: +401-211-6608

Bucarest, le 20 mars 2008

Monsieur
Frixo Pourlis
Président
Association des Anciennes Elèves
du Lycée « Zosimaia »
3, rue Gounari
45444 Ioannina – Grèce

Με το έγγραφο αυτό η Ακαδημία της Ρουμανίας μας ενημερώνει ότι η πρόταση για να ανακηρυχθεί ο Λ. Βρανούσης επίτιμο μέλος της Ακαδημίας έγινε δεκτή, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε λόγω του θανάτου του, ένα μήνα αργότερα.

En réponse à votre lettre du 14 mars 2008, j'ai le plaisir de vous informer que le dossier du regretté Leandros Vranoussis, grand chercheur grec et encenseur de la civilisation roumaine, a fait l'objet des discussions de la Section des séances historiques de l'Académie Roumaine en mars 1993 pour qu'il soit reçu membre d'honneur de l'Académie Roumaine. Cette proposition a été acceptée et elle devait être approuvée dans l'Assemblée Générale de l'Académie Roumaine. Malheureusement un mois plus tard M. Vranoussis a décédé et son dossier n'a pas été discuté dans l'Assemblée Générale.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, nos sentiments les plus distingués,

Marius Sala
Vice-président de l'Académie Roumaine

II. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Ο σκοπός των συνεδρίων Η διεθνής αναγνώριση του Βρανούση αποδεικνύεται περλίτρανα από τη διαρκή και πλούσια συμμετοχή του σε διεθνή συνέδρια. Διεθνή επιστημονικά συνέδρια πραγματοποιούνται, εδώ και πολλά χρόνια, σχεδόν κάθε χρόνο, σε ολόκληρο τον κόσμο. Σ' αυτά τα συνέδρια, διακεκριμένοι επιστήμονες, από όλον τον κόσμο, καλούνται να ανακοινώσουν τα αντικείμενα των ερευνών τους, να ανταλλάξουν απόψεις γύρω από συγκεκριμένα θέματα και να καταλήξουν στα ανάλογα συμπεράσματα. Οι επιστήμονες διακατέχονται από την ορμή της ανακοίνωσης των ερευνών και των ευρημάτων τους. Και αυτό είναι φυσιολογικό. Όταν ερευνήσουν και βρουν, αισθάνονται την ανάγκη ν' ανακοινώσουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους στους συναδέλφους τους, αλλά και στους άλλους ανθρώπους. Αυτό το κάνουν, γιατί θέλουν, θέτοντας υπό τον έλεγχο και την έγκριση των άλλων τα ευρήματά τους, να βεβαιώνονται οι ίδιοι γι' αυτό που έκαναν. Όταν οι άλλοι πειστούν για την ορθότητα των ερευνών τους, πείθονται και οι ίδιοι περισσότερο. Δεν αναζητούν τίτλους και αμοιβές, αλλά θέλουν να επιβεβαιώσουν και να ολοκληρώσουν μια πράξη που άρχισαν. Ένας τέτοιος ερευνητής επιστήμονας ήταν ο Βρανούσης.

Η διοργάνωση διεθνών συνεδρίων αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο της εποχής μας που, κατά καιρούς, προκάλεσε και τον ανάλογο προβληματισμό για τη χρησιμότητά τους, για τον τρόπο που πραγματοποιούνται και για τα αποτελέσματα που αποφέρουν. Έτσι, το 1976, αθηναϊκή εφημερίδα διεξήγαγε μεγάλη έρευνα και απηύθυνε σε γνωστούς Έλληνες επιστήμονες, ειδικούς στο θέμα, ανάμεσα σ' αυτούς ο Νικόλαος Λούρος, ο Αδαμάντιος Πεπελάσης και ο Λέανδρος Βρανούσης, συγκεκριμένα ερωτήματα, όπως:

Δικαιολογούνται τόσα πολλά και πολυπληθή συνέδρια; Έχουν κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα; Προσφέρονται για γόνιμη, ήρεμη και αποδοτική ανταλλαγή απόψεων; Προωθούν τη λύση επιστημονικών και κοινωνικών προβλημάτων; Αξιοποιούν δημιουργικά το χρόνο των επιστημόνων συνεδριών; Συντελούν στη λήψη ευεργετικών μέτρων για το σύνολο από την πολιτεία;

Υπέρμαχος των συνεδρίων ο Ακαδημαϊκός Ν. Λούρος, θέτει όρους για την πραγματοποίησή τους και επισημαίνει:

«Οι συνέδριοι δεν πρέπει να υπερβαίνουν τους 100, ώστε να αναπτύσσεται ο δημοκρατικός διάλογος.

Χρειάζεται γνώση του περιβάλλοντος, δηλαδή της χώρας όπου γίνεται το Συνέδριο.

Τα συνέδρια δεν αποτελούν τουριστική υπόθεση. Περιήγηση και ψυχαγωγία είναι μια ευχάριστη παρένθεση μέσα στο πρόγραμμα.

Τα πορίσματα των συνεδρίων πρέπει να προβληματίζουν τους αρμοδίους της πολιτείας. Οι συζητήσεις, λόγου χάρη, για την προστασία του περιβάλλοντος συνέτειναν ώστε να ληφθούν, στο Λονδίνο, τα κατάλληλα μέτρα και να καταπολεμηθεί κατά 75% η ομίχλη».

«Συμπαθητικές ευκαιρίες για κοινωνικές (και λίγο «ελευθέρους») επαφές με-

ταξύ κοκτέιλ - γευμάτων και σοβαροφανών ανακοινώσεων», χαρακτηρίζει τα συνηθισμένα συνέδρια ο καθηγητής κ. Αδ. Πεπελάσης και επισημαίνει:

«Ένα ακόμη φαινόμενο που αναπτύχθηκε μεταπολεμικά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και διαδόθηκε σ' ολόκληρο τον κόσμο. Και όπως συμβαίνει συνήθως στον τόπο μας εκτυλίσσεται με υπερβολή και έξαρση.

Είναι η βιομηχανία συνεδρίων, ένας πυρετός των οργανωτών, που πολλές φορές δημιουργεί καταστάσεις του αδιαχωρήτου. Έπειτα, χωρίς να υπολογίσουμε την θετική προσφορά της νέας αυτής «βιομηχανίας» των συνεδρίων στην ανάπτυξη του τουρισμού, δεν είναι πάντα και πολύ βέβαιο, ότι αυτά είναι ο οικονομικότερος τρόπος για την προαγωγή των σκοπών που υποτίθεται ότι επιδιώκουν.

Τα ακαδημαϊκά επιστημονικά συνέδρια, τουλάχιστον των κοινωνικών επιστημών, διεθνή και τοπικά, ειλικρινά δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια κοινωνική εκδήλωση (και συχνά παρέκκλιση)».

Οι απόψεις του Βρανούση για τα συνέδρια

Βαθύτερη τομή στο θέμα επιχειρεί ο Βρανούσης, επιστήμονας με πλούσια συνεδριακή πείρα.

«Έχουμε ανάγκη –λέει– από μικρά συνέδρια για ειδικά θέματα, καλά οργανωμένα και καλά περιχαρακωμένα, ώστε να καταλήγουν σε θετικά συμπεράσματα. Τα συνέδρια μαμμούθ είναι ένα πρόβλημα πλέον στην εποχή μας και όσοι συμμετέχουν σ' αυτά δεν έχουν τη δυνατότητα εκ των πραγμάτων να παρακολουθήσουν παρά ορισμένες επί μέρους συζητήσεις.

Ένα Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, κάθε πέντε χρόνια, είναι απαραίτητο.

Γιατί το Συνέδριο αυτό:

- Αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τον επιστήμονα που θέλει συνεχώς να ενημερώνεται, ν' ανοίγει τους ορίζοντές του, να πληροφορείται τα επιτεύγματα ή τους προσανατολισμούς των άλλων και να παρουσιάσει τα δικά του.

- Ήταν και είναι (ή αν θέλετε, πρέπει να είναι) ένας σταθμός στην πορεία και στην εξέλιξη του αντίστοιχου επιστημονικού κλάδου.

- Είναι συνάμα και μια διεθνής αναμέτρηση. Εκεί βλέπεις αν η δική σου συμβολή, ή της χώρας σου, στέκει ή δεν στέκει σε διεθνή επίπεδα, βγάζεις τα συμπεράσματά σου, καθορίζεις την παραπέρα πορεία σου.

Διεθνείς οργανισμοί, με τη συμμετοχή πολλών χωρών, με επιτροπές και υπο-επιτροπές, συγκροτήθηκαν και διαμορφώθηκαν –με την ενθάρρυνση συνήθως και την ενίσχυση της Ουνέσκο– σε συντονιστικά όργανα που μεριμνούν σε παγκόσμια κλίμακα, για την ανάπτυξη των επί μέρους επιστημονικών κλάδων, την αλληλοενημέρωση των ειδικών στα προβλήματα και στα επιτεύγματα των συναδέλφων τους, την ενδεχόμενη συνεργασία κλπ. Διεθνή περιοδικά, ενημερωτικά δελτία, συσκέψεις εμπειρογνομόνων, έρευνες από κοινού, ενίσχυση προσπαθειών γενικότερου ενδιαφέροντος και προπαντός πολλές και ποικίλες διεθνείς συναντήσεις, άμεσες επαφές σε μικρή ή σε μεγάλη κλίμακα.

Ο απληροφόρητος παραξενεύεται βέβαια, κάποτε, αναρωτιέται για το πού βρέθηκαν ξαφνικά τόσες εκατοντάδες ή χιλιάδες διεθνών προσωπικοτήτων, αναρωτιέται αν πρόκειται για κάτι χρήσιμο ή για μια νέα επινόηση τουριστικής κινήσεως και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων. Πληροφορήστε τον ότι το πλήθος των

**ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ
ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ**

- IB' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Αχρίδα, 1961).
- Διεθνές Συνέδριο για την χιλιετηρίδα του Αγίου Όρους (Βενετία, 1963).
- Σύνοδος της Διεθνούς Ενώσεως Βυζαντινών Σπουδών (Αθήνα, 1963).
- IB' Διεθνές Συνέδριο Ιστορικών Επιστημών (Βιέννη, 1965).
- Γ' Πανιώνιο Συνέδριο (Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, 1965).
- Α' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών ΝΑ Ευρώπης (Σόφια, 1966).
- Β' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο (Χανιά, 1966).
- ΙΓ' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Οξφόρδη, 1966).
- Α' Διεθνές Συνέδριο Κυπριακών Σπουδών (Λευκωσία, 1969).
- Β' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών ΝΑ Ευρώπης (Αθήνα, 1970).
- Διεθνές Συμπόσιο περί Φαναριωτών (Θεσ/νίκη 1970).
- ΙΔ' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Βουκουρέστι, 1971)
- Σύνοδος Διεθνούς Ενώσεως Βυζαντινών Σπουδών (Χίος, 1973).
- Διεθνές Συμπόσιο με θέμα Istanbul a la juncion des cultures κ.λ. π. (Κων/πολη, 1973).
- Β' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας της Βενετίας (Βενετία, 1973).
- Σύσκεψη εμπειρογνομόνων της ΑΙΕΣΕΕ και της UNESCO (Βάρνα, 1974).
- Α' Διεθνές Συμπόσιο Παλαιογραφίας και Διπλωματικής (Παρίσι, 1974).
- Διεθνές Συμπόσιο με θέμα "Les arte des peuples du Sud – Est europeen et leur environnement intellectuel" (Succava – Ιεσί, 1975).
- Α' Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών (Σπάρτη, 1975).
- Διεθνές Συνέδριο με θέμα "Les cultures slaves et les Balkans " (Βάρνα, 1975)
- ΙΕ' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Αθήνα, 1976).
- Ελληνο – Σερβικό Συμπόσιο, οργανωμένο από το ΙΝΧΑ Θεσ/νίκης και το Βαλκανικό Ινστιτούτο του Βελιγραδίου (Καβάλα, 1976).
- Διεθνές Συμπόσιο της Διεθνούς Ενώσεως Κριτικών και Ιστορικών της Λογοτεχνίας (Αθήνα, 1976).
- Διεθνές Συμπόσιο, οργανωμένο από το Ινστιτούτο Ιστορίας της Ακαδημίας των Επιστημών της Μόσχας σε συνεργασία με την Διεθνή Ένωση Σπουδών ΝΑ Ευρώπης με θέμα: La tradition Byzantine chez les Slaves et les peuples balkaniques (Μόσχα – Κίεβο, 23 – 28 Ιαν. 1978).
- Α' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (Θεσσαλονίκη, 8 – 9 Δεκ. 1979).
- Δ' Διεθνές Συμπόσιο Νεοελληνιστών (IV Colloque International des Neohellenistes), Γενεύη, Μάιος 1980.
- ΙΕ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορικών Επιστημών (Βουκουρέστι, 10 – 17 Αυγ. 1980)
- Διεθνές Συμπόσιο με θέμα: Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες (Εθν. ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 15 – 17 Μαΐου 1981).
- Συμπόσιο για το Εικοσιένα (Αθήνα, Πάντειος Σχολή, 21 – 23 Μαρτ. 1981).
- XVI Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Βιέννη, Οκτωβρ. 1981).
- Συνέδριο Κοραή (Χίος, 1983).

Σ. Ζαρούνης

ανθρώπων που συρρέει στις διεθνείς αυτές συναντήσεις αποτελείται, κατά μέγιστο ποσοστό, από σεμνούς και αφανείς εργάτες της επιστήμης, που δεν υποσχονται μ' ένα Συνέδριο ν' αλλάξουν την πορεία του κόσμου, αλλά το θεωρούν απαραίτητο για την αλληλοενημέρωσή τους, για τον συντονισμό των προσπαθειών τους, και –ας μη ξεχνάμε– το πληρώνουν συνήθως και ακριβά από το πενιχρό τους βαλάντιο...».

Ο Βρανούσης στα διεθνή συνέδρια

Σεμνός και αποδοτικός εργάτης της επιστήμης ο Βρανούσης, είχε γίνει πολύ ενωρίς γνωστός στους διεθνείς κύκλους της ειδικότητάς του, και όλοι θεωρούσαν απαραίτητη την παρουσία του –και την εισήγησή του– σε ένα διεθνές συνέδριο, με αποτέλεσμα τη συμμετοχή του σε όλα σχεδόν τα διεθνή συνέδρια της ειδικότητάς του. Δεν ήταν όμως γνωστή μόνο η παρουσία του Βρανούση στα διεθνή συνέδρια· ήταν ταυτόχρονα γνωστή η αναγνώ-

Ο Λεάνδρος και η Ερα, σε διεθνές συνέδριο
στη Βιέννη, το 1965.

ρισή του στο διεθνή στίβο της επιστήμης του. Έτσι, το 1981, στο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο της Βιέννης του είχαν αναθέσει να παρουσιάσει –και παρουσίασε– μια γενική εισήγηση, όπως συνηθίζεται, στο προγραμματισμένο θέμα: Ο μεταβυζαντινός Ελληνισμός και η Ευρώπη (με υπότιτλο Χειρόγραφα, βιβλία, τυπογραφεία). Το κείμενό της, γραμμένο γαλλικά (*L' hellénisme postby-*

zantin l' Europe - Manuscrits, livres, imprimeries), πήρε τις διαστάσεις βιβλίου. Διανεμήθηκε στους συνέδρους ως προσυνεδριακό δημοσίευμα, ανατυπώθηκε στα Πρακτικά του Συνεδρίου και στο διεθνές βυζαντινολογικό περιοδικό της Βιέννης και, στη συνέχεια, είδε το φως αγγλική έκδοσή του σε δημοσίευμα Αμερικανικού Πανεπιστημίου (*Modern Greek Studies Yearbook*, 1986, σελ. 1-75). Η εργασία αυτή, που είχε τόση απήχηση στους διεθνείς κύκλους των ειδικών –ένα πυκνό κείμενο με εντυπωσιακή τεκμηρίωση– κατέδειξε την ελληνική συμβολή στην Αναγέννηση, στην ουμανιστική κίνηση και στη δημιουργία της νέας Ευρώπης, προβάλλοντας τις πραγματικές διαστάσεις της προσφοράς των Ελλήνων λογίων, επιφανών και αφανών, που μεταλαμπάδευσαν στη Δύση, πριν και μετά την Άλωση, την προγονική τους κληρονομιά, διέσωσαν και πολλαπλασίασαν τα χειρόγραφα, κι όταν άρχισε να διαδίδεται η τυπογραφία, υπήρξαν πρωτεργάτες στις κλασικές εκδόσεις των πρώτων αιώνων. Μπορούμε να μιλάμε, για ένα ιστορικό κατόρθωμα πρώτου μεγέθους.

Μικρή μόνο γεύση του πολύτομου και αρκετά ενδιαφέροντος έργου του Βρανούση, που έχει σχέση με τη συμμετοχή του στα διεθνή συνέδρια, θα πάρει ο αναγνώστης αυτού του βιβλίου. Γεύση όμως αρκετή –πιστεύουμε– για να δικαιολογήσει πλήρως το αναμφισβήτητο γεγονός της διεθνούς αναγνώρισής του.

**Νεοελληνικές Φιλολογικές Σπουδές
(Β' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών
Νοτιοανατολικής Ευρώπης
-7 Μαΐου 1970)**

Στο Β' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης που συνήλθε στη Γενεύη το Μάιο του 1970, την Ελλάδα εκπροσώπησε ο Λ. Βρα-

νούσης, διευθυντής τότε του Κέντρου Ερεύνες του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Οι σύεδροι προέρχονταν κυρίως από τα γαλλόφωνα πανεπιστήμια της Ευρώπης και του Καναδά. Τις εργασίες του συνεδρίου άνοιξε ο Βρανούσης με γενική εισήγηση, στα γαλλικά, που έφερε τον τίτλο: «Νεοελληνικές Φιλολογικές Σπουδές»

Με την εισήγησή του αυτή ο Βρανούσης εξήγησε στους ξένους συναδέλφους του, τους λόγους για τους οποίους καθυστέρησε η ανάπτυξη της Νεοελληνικής Φιλολογίας στη χώρα μας, σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης:

«Η νεοελληνική λογοτεχνία –είπε– κάπως καθυστερημένα έγινε αντικείμενο συστηματικών σπουδών· και οι σπουδές αυτές πολύ πρόσφατα κατόρθωσαν ν' αναγνωρισθούν ως αυτοτελής επιστημονικός κλάδος.

Το πράγμα δεν είναι ανεξήγητο: Ένας λαός που βρέθηκε με πνευματική κληρονομιά τριών χιλιετηρίδων, αγωνιζόμενος να ξαναβγή στο προσκήνιο της Ιστορίας, μετά από μακραίωνη σκλαβιά, και να επανασυνδεθή με το ιστορικό παρελθόν του, επόμενο ήταν να στραφή κατά προτεραιότητα στη μελέτη και τη σπουδή της πιο λαμπρής περιόδου, στα κλασσικά γράμματα. Υποκειμενικοί και αντικειμενικοί παράγοντες (το σύνθημα της επιστροφής στα κλασσικά πρότυπα το έδινε η Ευρώπη της εποχής) εκεί τον οδηγούσαν. Τα αρχαία ελληνικά γράμματα δικαιολογημένα απορρόφησαν –και πριν και μετά το 1821– τις φιλολογικές σπουδές των Νεοελλήνων. Η ενασχόληση με τα ταπεινά πνευματικά προϊόντα μεταγενέστερων εποχών φυσικό ήταν να τεθή σε δευτερώτερη μοίρα.

Έτσι παρουσιάστηκε στην περίπτωση μας η εξής ιδιομορφία: Ενώ άλλοι λαοί, προετοιμάζοντας ή εδραιώνοντας την εθνική τους χειραφέτηση, έδωσαν έμφαση στην εθνική τους λογοτεχνία, προφορική και γραπτή, αναπτύσσοντας τις αντίστοιχες φιλολογικές σπουδές πάνω στο πρόσφατο σχετικά παρελθόν τους, σ' εμάς το γενικό αυτό φαινόμενο εν μέρει μόνον είχε εφαρμογή. Οι φιλολογικές σπουδές μας, μέχρι χθες ακόμη, σε μικρό ποσοστό αφορούσαν την καθαυτό νεοελληνική περίοδο...

Όλοι αυτοί οι λόγοι που αναφέραμε –και που δεν είναι οι μόνοι– εξηγούν την κάποια καθυστέρηση που παρατηρούμε στην ανάπτυξη της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Μια αναδρομή στις συνθήκες που της έδωσαν το ξεκίνημα και στους παράγοντες που συνετέλεσαν στην ανάπτυξή της θα μας επιτρέψει χρήσιμες διαπιστώσεις.

Πολύ πριν δημιουργηθή αντίστοιχος επιστημονικός κλάδος με αποσαφηνισμένο αντικείμενο, και πολύ πριν οι Νεοέλληνες στραφούν στη σπουδή της λογοτεχνίας τους, η νεοελληνική φιλολογική παραγωγή είχε αρχίσει να γίνεται

αντικείμενο επιστημονικού ενδιαφέροντος από μέρους ξένων ελληνιστών...

Με τις ίδιες τάσεις και τα ίδια ενδιαφέροντα μεταφυτεύθηκαν και αναπτύχθηκαν οι νεοελληνικές φιλολογικές σπουδές και στην Ελλάδα. Ο 19ος αιώνας, που καθιέρωνε την αρχή των εθνοτήτων κι έδινε ανάλογες κατευθύνσεις σ' όλες τις Ιστορικές Επιστήμες, το διεθνές ενδιαφέρον που προκάλεσε η ελληνική υπόθεση, οι υπέρμαχοι και οι αρνητές της Ιστορικής συνέχειας των Ελλήνων, όλα συνετέλεσαν ώστε ν' αναπτυχθή η μελέτη του λαϊκού βίου, της λαϊκής γλώσσας, των δημοτικών τραγουδιών και των λαϊκών παραδόσεων, με την επίμονη τάση ν' ανιχνευθή μέσα στη νέα Ελλάδα η επιβίωση της αρχαίας. Έτσι, παύαμε σιγά-σιγά να περιφρονούμε, όπως άλλοτε, κάθε τι που ήταν ντυμένο στη λαϊκή γλώσσα των υποδούλων και η ίδια η γλώσσα, η «γραικοβάρβαρη» των ευρωπαίων ελληνιστών, έπαυε πια να θεωρήται ως γλωσσικό ιδίωμα δούλων, αφού η γλωσσική επιστήμη την αποδείκνυε τώρα και την αναγνώριζε ως φυσική εξέλιξη και συνέχεια της αρχαίας, της «κοινής» των αλεξανδρινών, της γλώσσας των ευαγγελίων και των παπύρων. Ο φολκlorισμός αυτός δημιουργήσε το υγιές αντίρροπο στον αρχαϊσμό, οδήγησε στο αναγεννητικό κίνημα του δημοτικισμού και, συμπορευόμενος με την παράλληλη ανάπτυξη της βυζαντινολογίας, έστρεψε την προσοχή των μελετητών προς τη μεσαιωνική και νεώτερη γραμματεία μας...»

Και ο Βρανούσης κατέληξε:

«Αλλ' ήδη έχουμε φτάσει στη συστηματοποίηση των νεοελληνικών φιλολογικών σπουδών και μια αυτόνομη επιστήμη, η Νεοελληνική Φιλολογία, αφού πέρασε την εφηβική της περίοδο, με τους εύκολους ενθουσιασμούς και τους αναπόφευκτους ίσως φανατισμούς, έχει πια ανδρωθεί και βαδίζει προς την εκπλήρωση της αποστολής της.

Πολλά έχει ακόμα να επιτελέσει και πολλές επιστημονικές δυνάμεις χρειάζεται ο βασικός αυτός κλάδος της μελέτης του Νέου Ελληνισμού, η Νεοελληνική Φιλολογία».

Η εισήγηση αυτή δείχνει ότι ο Βρανούσης ήταν πλήρως κάτοχος των θεμάτων της Νεοελληνικής Φιλολογίας· γι' αυτό άλλωστε ορίστηκε να ενημερώσει συναδέλφους του από όλο τον κόσμο σε διεθνές συνέδριο. Και όμως: οχτώ χρόνια αργότερα οι εκλέκτορες καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών –όπως θα δούμε στο σχετικό κεφάλαιο– αρνήθηκαν στο Βρανούση την έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας!

**Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες
(Α' Διεθνές Συμπόσιο του Κέντρου
Νεοελληνικών Ερευνών
του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών)**

Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι η εισήγηση του Βρανούση στο Α' Διεθνές Συμπόσιο του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, με θέ-

μα: «Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες». Βιβλιόφιλος και βιβλιοφάγος ο Βρανούσης κατέχει το θέμα της εξέλιξης και της ιστορίας του βιβλίου σε όλες του τις διαστάσεις και, με την ευχέρεια που τον διακρίνει, βρίσκει την ευκαιρία στο συνέδριο να δώσει μια πλήρη εικόνα του βιβλίου στις προβιομηχανικές κοινωνίες και να επισημάνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο βιβλίο και στην εποχή του, με επίκεντρο, βέβαια, το ελληνικό βιβλίο και το χαρακτήρα του.

«Επειδή θέμα του Συνεδρίου μας –λέει– είναι το βιβλίο των περασμένων εποχών, θα αναφερθώ, ειδικότερα, στο ελληνικό βιβλίο των πρώτων αιώνων, από τις απαρχές της τυπογραφίας ως το Εικοσιένα.

Είναι αυτονόητο ότι το βιβλίο αποτελεί τεκμήριο της εποχής του. Εκφράζει ή αντικατοπτρίζει αντιλήψεις, τάσεις και καταστάσεις της

εποχής του. Μένει όμως να διερευνηθεί και να προσδιοριστεί, κάθε φορά, ως ποιο σημείο εκπροσωπεί την εποχή του: ποιες πλευρές του καιρού του και του τόπου του μας δείχνει, ποια κοινωνία αντικατοπτρίζει, ποιες τάσεις εκφράζει και ποιες ανάγκες ικανοποιεί, ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα σ' εκείνους που το παράγουν και σ' εκείνους που το απορροφούν, ποιοι παράγοντες επηρεάζουν, θετικά ή αρνητικά, την παραγωγή και τη διάδοσή του, το είδος και το περιεχόμενό του.

Ως προς το ελληνικό βιβλίο της περιόδου που εξετάζουμε (1476-1821), θα μου επιτραπεί να διατυπώσω μερικές διαπιστώσεις σχετικές με τα παραπάνω ερωτήματα:

Τη συγγραφική παραγωγή των Ελλήνων αυτής της περιόδου –μιας περιόδου τριών ή τεσσάρων αιώνων– σε μικρό ποσοστό την εκπροσωπεί το τυπωμένο βιβλίο. Στον τομέα της λογοτεχνίας, προσωπικής και απρόσωπης, το ποσοστό αυτό είναι ακόμα μικρότερο. Είναι βέβαιο, εξάλλου, ότι η συγγραφική παραγωγή αυτής της περιόδου, τυπωμένη κι ατύπωτη, θα ήταν πολύ μεγαλύτερη, αν την εποχή εκείνη ήταν κάπως ευκολότερη η έκδοση ενός βιβλίου, αν δηλαδή ήταν διαδομένη στις ελληνικές χώρες προσιτότερη η τυπογραφία.

Στην εκδοτική παραγωγή της περιόδου που εξετάζουμε κυριαρχεί, καθώς ξέρουμε, το εκκλησιαστικό-λειτουργικό βιβλίο.

Το πράγμα έχει την εξήγησή του: Από τη στιγμή που οι εκκλησίες και τα μοναστήρια άρχισαν να αντικαθιστούν τα χειρόγραφα βιβλία τους με έντυπα, άνοιγε για το εκκλησιαστικό βιβλίο μια απέραντη αγορά – όλη η ελληνορθόδοξη Ανατολή– με σταθερή και αυξανόμενη πελατεία επί αιώνες. Στην τεράστια αυτή ζήτηση ανταποκρίθηκε ανάλογα η εκδοτική παραγωγή. Έτσι, σε αριθμούς εκδόσεων και σε

KENTRON NEOELLHNIKON EPETNΩN
ETHNIKON IDRYMA EPETNΩN

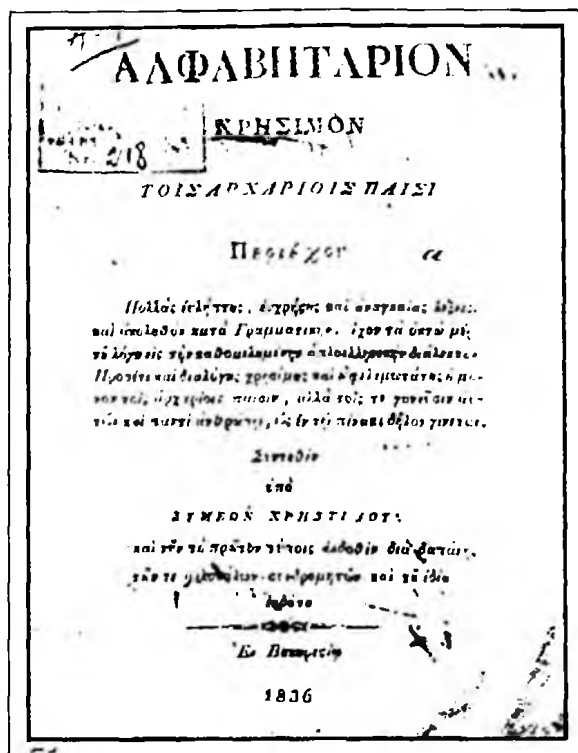
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΙΣ ΠΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συμποσίου
του Κέντρου Νεοελληνικών Έρευνών

ΑΘΗΝΑ
1982

Ο Ευαγγελιστής Μάρκος. Ελληνικό
Ευαγγέλιο στη Ρουμανία (1693)

Ελληνικό Αλφαβητάριο. Εκδόθηκε
στο Βουκουρέστι το 1836.

αριθμούς αντιτύπων, το εκκλησιαστικό - λειτουργικό βιβλίο παρουσιάζει ένα σημαντικό προβάδισμα.

Μετά απ' αυτό, διστακτικά έκαναν την εμφάνισή τους βιβλία που δεν είχαν άμεση, πρακτική σκοπιμότητα. Οι εκδόσεις των πρώτων αιώνων προέρχονται από έναν στενό κύκλο ανθρώπων και απευθύνονται -αρχικά τουλάχιστον- σ' έναν στενό επίσης κύκλο αγοραστών και αναγνωστών.

Με τον καιρό, το έντυπο βιβλίο διοχετεύεται πολύ πέρα από τα κέντρα της παραγωγής του, κατακτά μια ευρύτατη και αυξανόμενη πελατεία στις ελληνικές χώρες, αυτή όμως η νέα πελατεία -πολύ πιο πολυάριθμη και σε πολλά διαφορετική από την αρχική- δεν βρήκε ανάλογη εκπροσώπηση στις εκδόσεις των μετέπειτα αιώνων· ένα έργο είναι, βέβαια, τεκμήριο της εποχής που το γέννησε· αλλά και οι μετέπειτα τύχες του, κατά καιρούς

και κατά τόπους, αποτελούν επίσης ένα τεκμήριο: αντικατοπτρίζουν κάθε φορά την κοινωνία και την εποχή που το δέχεται ή το αγνοεί, το ξαναφέρει στην επιφάνεια ή το προσαρμόζει σε άλλες αντιλήψεις».

Κλείνοντας την εισήγησή του ο Βρανούσης για την ελληνική τυπογραφία και το ελληνικό βιβλίο, επισημαίνει:

«Η ελληνική τυπογραφία δεν αναπτύχθηκε, όπως αλλού, στους κόλπους ή υπό την αιγίδα της Εκκλησίας, ούτε περιήλθε ποτέ στην κηδεμονία κάποιας εξουσίας. Ελεύθεροι επαγγελματίες την ξεκίνησαν -λόγιοι και έμποροι, κοινωνικά στοιχεία από τα πιο φιλοπρόοδα- κι αυτοί την κράτησαν ως το τέλος. Δημιούργημα αυτοδημιούργητων ανθρώπων, βρίσκεται στα χέρια ενός λαού που αγωνίζεται να επιζήσει και να φτάσει τους άλλους που προπορεύονται· βρίσκεται, αιώνες ολόκληρους, στα χέρια του Ελληνισμού της Διασποράς.

Το ελληνικό βιβλίο, από την πρώτη εμφάνισή του, έχει έναν εθνικό χαρακτήρα πολύ ευδιάκριτο και πολύ έκδηλο. Ήταν ένα γνώρισμα που δεν το είχαν πάντοτε τα βιβλία άλλων λαών ή άρχισαν να το αποκτούν με κάποια καθυστέρηση, λίγη ή πολλή, κατά καιρούς και κατά τόπους.

Επί 350 χρόνια η ελληνική τυπογραφία βρίσκεται στα χέρια ενός λαού υπόδουλου και εκπατρισμένου, ο οποίος αγωνίζεται να επιζήσει, να αποκτήσει όσα έχασε, να φτάσει τους άλλους που προπορεύονται. Μέσα σ' αυτό το πνεύμα δεν υπάρχει εκδότης, συγγραφέας, μεταφραστής, διορθωτής βιβλίου, που να μην αισθάνεται και να μη διακηρύσσει ότι εμόχθησε για το Γένος και κίνητρό του ήταν ο «φιλογενής ζήλος». Το ελληνικό βιβλίο των αιώνων της Δουλείας έχει, πράγματι, έναν υπερτονισμένο εθνικό χαρακτήρα. Ανάλογος ήταν κι ο ιστορικός ρόλος τον οποίο διαδραμάτισε».

**Η Επανάσταση του Εικοσιένα
(Επιστημονικό Συμπόσιο,
21-23 Μάρτη 1981)**

Κάπως απροετοίμαστος δέχτηκε την πρόσκληση να μιλήσει στο Επιστημονικό Συμπόσιο που οργάνωσε το «Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών»

το Μάρτιο του 1981, με θέμα: «Η Επανάσταση του Εικοσιένα». Η ιστορία όμως ήταν το στοιχείο του. «Το Μεγάλο Εικοσιένα» –όπως συνήθιζε να το αποκαλεί– ήταν η αδυναμία του. Είχε ζήσει, μέσα από τις πηγές, κατά τις πολύχρονες έρευνές του, όλο τον προεπαναστατικό πυρετό, όλες τις ιδεολογικές ζυμώσεις και συγκρούσεις, και, «σαν έτοιμος από καιρό» δε δυσκολεύτηκε να διατυπώσει τις απόψεις του γύρω από το μεγάλο αυτό ιστορικό γεγονός που σημάδεψε τις τύχες του νεότερου Ελληνισμού.

«Επιτρέψτε μου –είπε– να αρχίσω απ' αυτό που γράφει η μεγάλη επιγραφή πίσω από το βήμα του προεδρείου: «Δόξα

στο Αθάνατο Εικοσιένα». Ξεκινώ απ' αυτό επειδή το βλέπω σαν ομολογία πίστεως. Προσωπικά συμμερίζομαι πολύ την αισιοδοξία της Ιστορίας, την αισιοδοξία που μας εμπνέει η μελέτη της. Είναι αναμφισβήτητα χρήσιμο ν' ακονίζουμε την ιστορική μας κρίση, επισημαίνοντας αδυναμίες, αστοχίες ή ατυχίες, και είναι αναπόφευκτο ίσως να μας επηρεάζουν προσδοκίες που έμειναν ανεκπλήρωτες. Βλέπουμε όμως τα πράγματα εκ των υστέρων, ξέρουμε την έκβαση των ιστορικών γεγονότων που μελετάμε, και μας είναι εύκολο να εκφέρουμε κρίσεις και επικρίσεις. Ας μην ξεχνάμε, ωστόσο, τα θετικά επιτεύγματα, το μέγα κατόρθωμα του Εικοσιένα: Μας χάρισε, πρώτα απ' όλα και πάνω απ' όλα («μέγα αγαθό και πρώτο», καθώς θα έλεγε ο Σολωμός), την Ελλάδα – αυτό που εμείς το βρήκαμε έτοιμο και το θεωρούμε αυτονόητο, αλλά την εποχή εκείνη δεν υπήρχε παρά μόνο στα θολά όνειρα των υποδούλων – την Ελλάδα με το εθνικό και ιδεολογικό της περιεχόμενο, που πήρε για πρώτη φορά κρατική υπόσταση. Όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα. Όποιος μελετάει την ιστορία, τα ξέρει. Το έχουν πει, άλλωστε, ότι η ιστορία συχνά προχωρεί δύο βήματα εμπρός και ένα πίσω. Θα πρόσθετα ακόμα ότι η ιστορία δεν συμμερίζεται πάντοτε την ανυπομονησία μας. Κάποτε επιταχύνει τα βήματά της. Πολλές φορές όμως είναι απελπιστικά βραδυκίνητη. Το γεγονός είναι, πάντως, ότι προχωρεί, κι αυτό είναι το ουσιώδες. Με την αισιόδοξη αυτή διαπίστωση μπορούμε να έχουμε εμπιστοσύνη στο μέλλον: Με μεγάλα ή μικρά βήματα, με κάποιες αναστολές κάποτε, ο κόσμος πηγαίνει μπροστά...

Θα ήθελα επίσης να ξεχωρίσω και να υπογραμμίσω, με την ευκαιρία αυτή, το ενθουσιαστικό στοιχείο που υπάρχει στο Εικοσιένα – ιστορικός παράγοντας από τους αστάθμητους, αλλ' από τους πιο σημαντικούς. Ο σκεπτικιστής των ημερών μας θα έβρισκε πολλά ανεδαφικά, άσκοπα ή αστόχαστα, στους οραματισμούς και στα έργα των προγόνων μας: παράτολμους ενθουσιασμούς που

**Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ**

Επιστημονικό Συμπόσιο

21-23 Μάρτη 1981

Κέντρο Μαρξιστικών Έρευνών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
ΑΘΗΝΑ 1988

πληρώθηκαν ακριβά, σχέδια και κινήματα κάποτε εκ των προτέρων καταδικασμένα ν' αποτύχουν. Ποιος θα μπορούσε όμως να πει άσκοπη και περιττή τη θυσία του Ρήγα, ποιος θα εξηγήσει με τα μέτρα της λογικής τα ολοκαυτώματα; Το φοβερό εκείνο «Ελευθερία ή Θάνατος» δεν το είπαν κάποιοι απελπισμένοι, εξωθημένοι σε εξέγερση απελπισίας· το είπαν, το βροντοφώναξαν και το έκαναν πράξη όλοι οι Έλληνες του Εικοσιένα...

Η πρώτη ομιλία αναφερόταν στην έκβαση της επανάστασης και στα επακόλουθα της ξένης «προστασίας». Θα τολμούσα να ρωτήσω: Τι είχε απομείνει από την Επανάσταση το 1827; Αν δεν κάνω λάθος, οι ανεξάντλητες εφεδρείες του σουλτάνου, ο στρατός και ο στόλος του Ιμπραήμ την είχαν –ή θα την είχαν σε λίγο– καταπνίξει... Μοιραία είχαμε κρεμαστεί πια από την ξένη βοήθεια. Αναπόφευκτη η «εξάρτηση» από τους ξένους «προστάτες». Ας μην αδικούμε όμως τους ηγέτες του αγώνα κι ας μην τα φορτώνουμε όλα στους δικούς μας. Η «προστασία» μας είχε ήδη επιβληθεί. Δεν είχαν απομείνει παρά μικρά περιθώρια επιλογής....

Θα ήθελα επίσης, με την άδειά σας, να επισημάνω ένα άλλο θέμα από τα πιο σημαντικά: την ιδεολογική προετοιμασία του Εικοσιένα, το ιδεολογικό υπόβαθρο από το οποίο αναδύθηκε ο αναγεννώμενος ελληνισμός κι έφτασε στο κορύφωμα του Εικοσιένα. Πολλοί παράγοντες το ανέβασαν, σκαλί-σκαλί, το υπόδουλο Γένος στην κλίμακα της οικονομικής, της κοινωνικής και της πνευματικής ανόδου. Από τους παράγοντες αυτούς οι αφανέστεροι έχουν συνήθως βαθύτερες ρίζες – υποχθόνια κάποτε ρεύματα, που έχουν μακρινές πηγές και κυλούν αργά αλλά σταθερά στο διάβα των αιώνων: Η παράδοση, η προγονική κληρονομιά ενέπνεαν την πατραγαθία· η μεσσιανική προσδοκία έγινε αυτοπεποίθηση· η επίγνωση της ιστορικής συνέχειας έγινε εθνική συνείδηση (σ' αυτό πολύ συνέβαλαν οι «λογιώτατοι» – ας είναι ανάλαφρο το χώμα τους– και οι συκοφαντημένοι «καλαμαράδες», που έδωσαν την «ιντελιγκέντσια» του Γένους). Δεν είναι τυχαίο το ότι το ελληνικό στοιχείο βρέθηκε να έχει το προβάδισμα ανάμεσα σ' όλους τους συνυπόδουλους λαούς και να διεκδικήσει πρώτο την εθνική του χειραφέτηση. Αναδύεται στο προσκήνιο της ιστορίας και αποδύεται στον αγώνα με μια συναίσθηση υπεροχής απέναντι στον ασιάτη κατακτητή –το βλέπουμε στα κείμενα της εποχής– μια αυτοπεποίθηση και μια περηφάνεια που εγγίζουν κάποτε τα όρια της κομπορρημοσύνης, κάτι σαν σύμπλεγμα ανωτερότητας, αν θέλετε, πολλές φορές ίσως ανεδαφικό, ικανό όμως να εμπνεύσει έναν αγώνα –ξαναγυρίζω στο ενθουσιαστικό στοιχείο και σας θυμίζω τα θούρια της εποχής του Ρήγα και του Εικοσιένα– έναν αγώνα που δεν ήταν μια οποιαδήποτε τοπική εξέγερση, αλλά μια επανάσταση με πρόγραμμα και περιεχόμενο, ένας πανεθνικός συναγερμός, ξεκινημένος απ' όλα τα πέρατα του Ελληνισμού, με στόχο την εθνική ανεξαρτησία.

Νομίζω θετικό απόκτημα, αν με τις εργασίες αυτού του Συμποσίου εδραιωθεί η διαπίστωση και παγιωθεί ο ορισμός ότι το Εικοσιένα ήταν αγώνας πρώτιστα και βασικά εθνικοαπελευθερωτικός: Αγώνας για την εθνική ανεξαρτησία. Σ' αυτό έγκειται όλο το μεγαλείο του, γι' αυτό και μόνο είναι σταθμός στην ιστορία, σύμβολο και οδηγός. Δόξα, λοιπόν, στο αθάνατο Εικοσιένα! ».

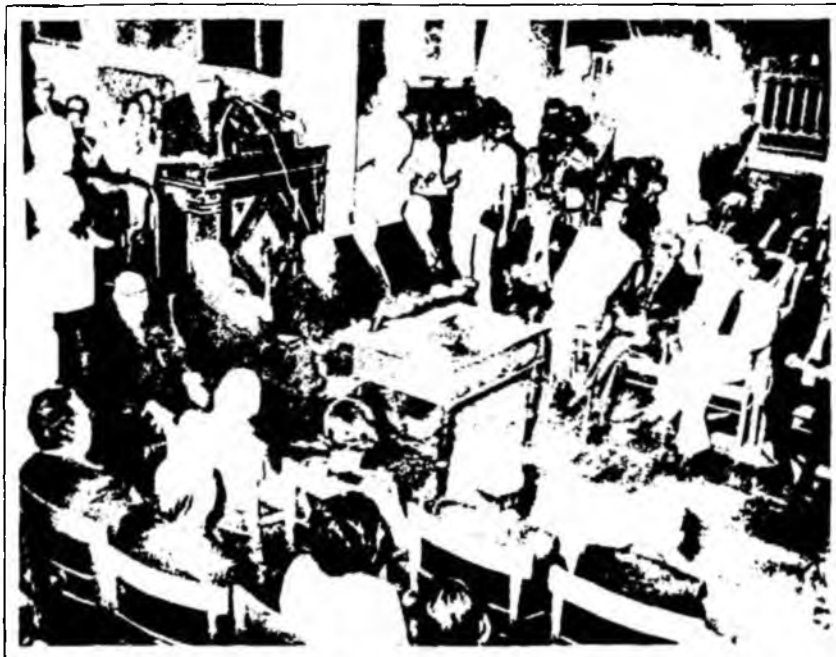
Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Κοραής (Συνέδριο Κοραή, Χίος 1983)

του λαού, έχει τις ρίζες του στην τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας –μια απ' τις δημιουργικότερες εποχές της ιστορίας μας– τότε ακριβώς που ένας νέος κόσμος γεννιέται και προχωρεί πια με γοργότερο ρυθμό. Τότε ακριβώς βγαίνει

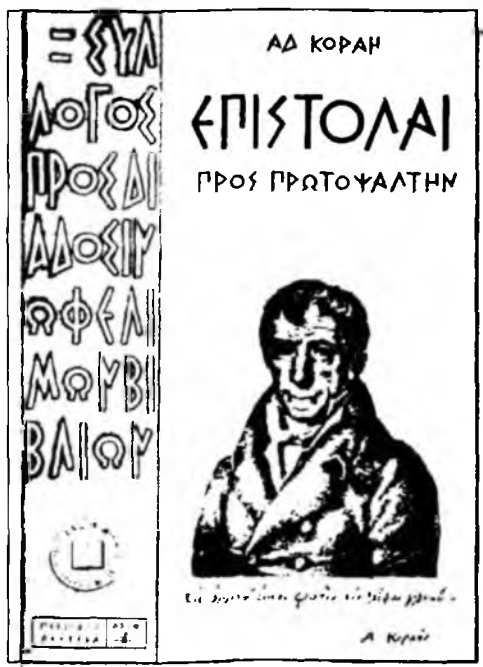
στην επιφάνεια η χορεία των Διδασκάλων του Γένους, καθένας απ' τους οποίους αποτελεί μια ηρωική ραφωδιά μέσα στην πολύφωνη εποποιία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Κορυφαίος στη χορεία αυτή ο Αδαμάντιος Κοραής. Αυτός ο κορυφαίος αναγεννητής που συνέβαλε αποφασιστικά στην πνευματική αφύπνιση του Γένους μας, υπήρξε, για πολλά χρόνια μάλιστα, αντικείμενο του ερευνητικού ενδιαφέροντος του Βρανούση. Το 1959 δημοσιεύει στη σειρά των εκδόσεων του Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, τις επιστολές του Κοραή προς τον Πρωτοψάλτη. Το 1973, συμμετέχει στη Σύνοδο των Βυζαντινολόγων –που συνήλθε στη Χίο– ως Γενικός Γραμματέας της Ελληνικής Επιτροπής Βυζαντινών Σπουδών, με Πρόεδρο τον Αναστάσιο Ορλάνδο.

Τότε ακριβώς του δόθηκε η ευκαιρία να εξετάσει από κοντά το αυτόγραφο χειρόγραφο του Κοραή με τίτλο: «Δίκαια του ανθρώπου και του πολίτη». Πρόκειται για την περίφημη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, του 1789, την οποία η Συντακτική Συνέλευση της επαναστατικής Γαλλίας είχε προτάξει στο Σύνταγμα του 1791. Πρόκειται για ένα μεγαλειώδες προοίμιο και μια πανανθρώπινη διακήρυξη των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης που ύψωνε λάβαρό της τα πανανθρώπινα ιδεώδη της Ελευθερίας και της

Αυτό, λοιπόν, το «Αθάνατο Εικοσιένα» πέρα απ' τη θυσία του αίματος, σαν υπέρτατη έξαρση όλων των δημιουργικών δυνάμεων

Στο ΙΕ Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών στην Αθήνα (1976). Στο βήμα ο Κων/νος Τσάτσος.

Αδ. Κοραή: «Επιστολές προς Πρωτοψάλτην».

Στο προαύλιο της Βιβλιοθήκης Κοραή, στη Χίο (1973).

Ισότητας, και αποτελούσε επιταγή της Ιστορίας για όλους τους λαούς της Οικουμένης.

Αυτό το κείμενο μετέφρασε ο Κοραής και σκέφτηκε να το διοχετεύσει στους ομογενείς του στην Ελλάδα, καθώς, μόλις πληροφορείται την έκρηξη της Επανάστασης του 1821, επιστρατεύει όλες τις δυνάμεις του, για να κινητοποιήσει τους πατριωτικούς και φιλελληνικούς κύκλους, να διαφωτίσει τη διεθνή κοινή γνώμη και να εμψυχώσει

τους αγωνιστές. Αυτό το κείμενο που παρέμενε ανέκδοτο και άγνωστο, θεώρησε σκόπιμο ο Βρανούσης να το παρουσιάσει και να το σχολιάσει, στο Συνέδριο που συνήλθε στη Χίο το Μάιο του 1983, με τίτλο : «Συνέδριο Κοραή».

Παραθέτουμε, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν ακόμα και σήμερα, τα τρία πρώτα, από τα 17 άρθρα, όπως αυτά είναι καταχωρισμένα στην ανακοίνωση του Βρανούση με τίτλο: **Δίκαια του ανθρώπου και του πολίτου:**

1. Οι άνθρωποι γεννώνται και μένουν (ελεύθεροι και) ίσοι κατά τα δίκαια· αι κοινωνικά διακρίσεις και ανισότητες βάσιν άλλην δεν έχουν παρά την κοινήν ωφέλειαν.

2. Σκοπός πάσης πολιτικής κοινωνίας είν' η φυλακή των φυσικών και απα-
ραγράπτων του ανθρώπου δικαίων· τα δίκαια ταύτα είναι η ελευθερία, η ιδιο-
κτησία, η προσωπική ασφάλεια και η αντίστασις εις την καταδυναστείαν.

3. Εις μόνον το έθνος ανήκει φυσικά πάσα κυριαρχία· ουδεμία σύνοδος αν-
θρώπων, ουδέ κανείς μερικός άνθρωπος εμπορεί να εξουσιάζη, χωρίς την συ-
γκατάθεσιν του έθνους.

Μετά την παράθεση του κειμένου ο Βρανούσης προβαίνει σε λεπτομερή σχό-
λια και παρατηρήσεις που αφορούν τον τίτλο και όλα τα άρθρα του χειρογρά-
φου του Κοραή και στη συνέχεια διερωτάται:

«Ποιες σκέψεις και ποια σχέδια οδήγησαν τον Κοραή στην ιδέα να μεταφρά-
σει την περίφημη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»;

Και χωρίς να καταλήξει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα –αφού δεν είχε στη

διάθεσή του τα σχετικά στοιχεία – διατυπώνει προς το Συνέδριο τους προβληματισμούς του:

«Στη σειρά των έργων του Κοραή παίρνουν –τώρα– προτεραιότητα τα έργα πολιτικής θεωρίας και πολιτικής αγωγής. Μόλις φάνηκε ότι στην επαναστατημένη Ελλάδα σταθεροποιείται κάποια ελεύθερη επικράτεια, η σκέψη του Κοραή πηγαίνει αμέσως στη σύγκληση εθνικής αντιπροσωπείας και στην επείγουσα σύνταξη ενός Καταστατικού Χάρτη. Αυτό θα επέτρεπε και στον ίδιο να δείξει στους διεθνείς κύκλους, όπου απευθυνόταν, ότι δεν ήταν αναρχούμενη εξέγερση η Επανάσταση των Ελλήνων. Συνεχώς τον κυρίευε το όραμα μιας ανεξάρτητης Ελλάδας άξιας των μεγάλων της παραδόσεων, ενός κράτους με το πιο φιλελεύθερο πολιτειακό καθεστώς και με την πιο δημοκρατική άσκηση της εξουσίας –το όραμα και η φιλοδοξία της προετοιμασίας του νέου «Πολιτεύματος» που θ’ αντικαθιστούσε το «προσωρινόν» της Επιδαύρου. Επωμιζόταν, ίσως χωρίς να το καταλάβει, το έργο των νομομαθών και των συνταγματολόγων που θα εκπονούσαν τον οριστικό Συνταγματικό Χάρτη της ελεύθερης και ανεξάρτητης Ελλάδας. Τότε είναι που αναζήτησε, προμηθεύτηκε και μελέτησε, συστηματικά και εξονυχιστικά, συλλογές συνταγματικών κειμένων. Αναζητούσε τις πηγές και τα πρότυπά του στα δημοκρατικά Συντάγματα της επαναστατικής Γαλλίας που την είχε ζήσει σε όλη την πορεία και την εξέλιξή της. Πνευματικός άνθρωπος με ευρύτατους ορίζοντες ο Κοραής, διαμορφωμένος κατά τα πρότυπα των Γάλλων εγκυκλοπαιδιστών του αιώνα του, διέθετε όλα τα εφόδια γι’ αυτό.

Έπρεπε κι αυτός, όπως και όλη η γενιά των Ελλήνων διαφωτιστών της εποχής του να ρίξει το σπόρο του, για να φυτρώσει και να καρπίσει το δέντρο της Λευτεριάς. Αφιερώθηκε σ’ ένα έργο που οι απαιτήσεις και οι προοπτικές του ξεπερνούν κατά πολύ τις δυνάμεις ενός ανθρώπου και τα χρονικά όρια μιας ζωής».

Αυτό το έργο μελέτησε και διεξήλθε, με προσοχή και με εμβρίθεια, ο Βρανούσης, στην προσπάθειά του να αποκαλύψει στους συμπατριώτες του το σοφό αγωνιστή-συναθλητή των ηρώων του 21 –το φορέα όλων των ανησυχιών της εποχής του, τον άνθρωπο που αναλώθηκε αφειδώλευτα στην υπηρεσία των συνανθρώπων του. Αυτό το επιδίωξε, και σε μεγάλο βαθμό το πέτυχε, με τις συχνές και καρποφόρες ερευνητικές του αποστολές, με την πολύχρονη και αποδοτική συμμετοχή του στα διεθνή συνέδρια της ειδικότητάς του, που εξασφάλισαν και στον ίδιο τη διεθνή αναγνώριση και τον ανάδειξαν σε έναν από τους πιο περίφημους ερευνητές επιστήμονες της πατρίδας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Άρθρα - διαλέξεις - κριτικές - συνεργασίες, συμμετοχή σε επιστημονικά, πνευματικά και κοινωνικά ιδρύματα.

Οι ερευνητικές αποστολές και η συμμετοχή του Βρανούση σε διεθνή συνέδρια, ήταν ασφαλώς το κύριο έργο του.

αυτό, άλλωστε, απέρρεε απ' την εκπλήρωση των καθηκόντων του ως διευθυντή του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, προπαντός όμως από την ικανοποίηση των επιστημονικών του ενδιαφερόντων. Δεν ήταν όμως το μοναδικό. Πλούσιο, επίσης, και συνεχές το έργο του σε πολλούς τομείς της πνευματικής, πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Ο Βρανούσης δίνει, επί ολόκληρες δεκαετίες, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, το «παρών» σε ποικίλους τομείς και σε όλους σχεδόν τους κλάδους της πνευματικής ζωής, χωρίς να απομακρύνεται από βασικές ενότητες, στις οποίες, σταθερά, περιστρέφονται οι επιστημονικές επιδόσεις του. Κάθε εργασία του Βρανούση αποκαλύπτει τη γνώση, την ακρίβεια, την ευσυνειδησία, το ήθος και τη συναίσθηση της ευθύνης που απαιτούνται στην επιστήμη και που συχνά λείπουν στον τόπο μας.

Πέρα από τα αυτοτελή έργα του που αποτελούν τομή στην επιστημονική έρευνα, κάνει κάθε τόσο αισθητή την παρουσία του στα πνευματικά δρώμενα της πατρίδας μας, με άρθρα και κριτικές που του ζητούνται επίμονα και καταχωρίζονται σε αξιολογικά επιστημονικά έργα, σε εφημερίδες και περιοδικά. Μια μόνο μικρή ανθολόγηση αυτών των εργασιών, που επιχειρούμε στο κεφάλαιο τούτο, δίνει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει γιατί το όνομα του Βρανούση έχει γίνει ταυτόσημο με την έρευνα και την κριτική.

Ιδεολογικές ζυμώσεις και συγκρούσεις στις παραμονές της Εθνεγερσίας του 1821

Παίρνει τη μεγάλη απόφαση η «ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ – ΕΤΑΙΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ» να παρουσιάσει το μνημειώδες έργο της

«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ». Πρόκειται για ένα έργο πολύπλευρο, πολυεδρικό, που συνθέτει, σε μια καθολική εικόνα, τις πραγματώσεις του Ελληνισμού διά μέσου των αιώνων, αποκαλύπτει την πορεία του, τη συνέχεια και την ενότητά του, τη μεγάλη προσφορά του προς την ανθρωπότητα. Ένα τέτοιο έργο αποτελούσε εθνική επιταγή και πνευματική ανάγκη για την πατρίδα μας. Χρειάστηκε μακροχρόνιες έρευνες από ειδικούς και καταξιωμένους επιστήμονες με αφοσίωση, πραγματικό μόχθο και ευσυνειδησία. Ανάμεσα σ' αυτούς τους καταξιωμένους συνεργάτες και ο Λ. Βρανούσης. Αναλαμβάνει, στο κεφάλαιο «Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία – Τουρκοκρατία και Λατινοκρατία» (Τόμος ΙΑ'), να παρουσιάσει τις «Ιδεολογικές Ζυμώσεις και Συγκρούσεις» στις παραμονές της Εθνεγερσίας του 21. Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συμπύκνωση και καταστάλαγμα ερευνών του για τους λογίους της τελευταίας και πιο

κρίσιμης περιόδου που είχε διανύσει ο Ελληνισμός στο πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο, όταν η συνείδηση της ιστορικής συνέχειας βάθαινε και απλωνόταν για να διαμορφωθεί σε εθνική συνείδηση.

Παρουσιάζει ο Βρανούσης όλο το ιδεολογικό υπόβαθρο εκείνης της εποχής και επισημαίνει:

«Οι ιδεολογικοί και πολιτικοί προσανατολισμοί του υπόδουλου Γένους συνδέονται αναπόσπαστα με το άμεσο και το απώτερο ιστορικό παρελθόν του και, φυσικά, συνυφαίνονται με τις ιστορικές του περιπέτειες, τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, τις εσωτερικές και τις εξωτερικές συνθήκες που κάθε φορά επικρατούσαν. Σταθερό υπόβαθρο η παράδοση. Καθώς το Γένος προχωρεί στην ανασυγκρότησή του, συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο του συνεκτικούς δεσμούς του. Η συνοχή του υπάρχει ήδη διαμορφωμένη στο ιδεολογικό του υπόβαθρο. Από τη μια, η βυζαντινή κληρονομιά, απροσδιόριστος ίσως μυστικισμός, αλλά αέναη πάντοτε πηγή μεσσιανικής προσδοκίας, αυτοπεποίθησης και οραματισμών. Από την άλλη, οι αρχαίοι πρόγονοι, η δόξα των αιώνων, σοφοί και ήρωες, τιμωροί των Ασιατών, και αυτοκράτορες. Ο υπόδουλος Ελληνισμός είναι ένας κόσμος που γαλουχείται με τους θρύλους του «Μαρμαρωμένου βασιλιά», αναζητεί το «πλήρωμα του χρόνου» στα χρησολόγια, ιστορεί στις τοιχογραφίες των εκκλησιών τον Ακάθιστο με την πολιορκημένη Κωνσταντινούπολη, κάτω από τη σκέπη της Υπερμάχου, ζωγραφίζει όμως και τους «Έλληνες» φιλοσόφους δίπλα στους προφήτες· ονομάζει «ελληνικά» τα κυκλώπεια τείχη και φαντάζεται τους «Έλληνες» μυθικούς γίγαντες· ξέρει για κάθε ακρόπολη ή πεδίο μάχης θαυμαστές ιστορίες που συνέβησαν «στον καιρό των Ελλήνων»· έμαθε να απαντά στις γοργόνες ότι «ζη ο βασιλιάς Αλέξανδρος»· ρωτάει και ξέρει ποιους μεγάλους άνδρες έβγαλε ο τόπος του στην αρχαιότητα· μοχθεί να σπουδάσει τα «ελληνικά» των παλαιών βιβλίων, γιατί είναι η γλώσσα του Ευαγγελίου και των Πατέρων της Εκκλησίας, αλλά και η γλώσσα των σοφών του προγόνων· σκύβει με κατάνυξη στα συναξάρια των νεομαρτύρων, που τονώνουν την εγχαρτέρηση με την υπόσχεση ουρανίων φωτοστεφάνων, αλλά παθαίνεται διαβάζοντας τη «φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου» τον οποίο προσμένει να ξαναφανεί τιμωρός και δικαιοκρίτης.

Στο γόνιμο αυτό έδαφος έρριχνε ολόενα και πλου-

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΙΑ΄ ΤΟΜΟΥ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΑΣΠΑΧΑΣ
ΔΟΜΝΑ ΒΙΣΒΙΖΗ ΔΟΝΤΑ

ΔΕΑΝΑΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΑΡΑΣ
ΛΟΥΚΙΑ ΔΡΟΥΛΙΑ
ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΛΑΜΠΡΙΑΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΟΥΚΑΤΟΣ
ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΑΤΕΖΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΟΥΔΑΛΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Ιστορικός, Αδελφότης
Διευθυντής του Ιστορικού Αρχείου του Υπ. Έκδοσης
Διευθυντής Κέντρου Έρευνας Μεσαιωνικού Έλληνισμού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών
Ιστορικός, Αδελφότης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών
Ιστορικός, Αδελφότης
Ιστορικός, Αδελφότης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Ιστορικός, Αδελφότης
Ιστορικός
Φιλολόγος
Ιστορικός

Πορτρέτο του Μεγαλέξανδρου χαραγμένο στη Βιέννη από το Ρήγα το 1797.

σιότερο το σπόρο της η παιδεία. Όχι μόνο η παιδεία των ολίγων, οι γνωστοί και οι κορυφαίοι των πατριαρχικών ή των ηγεμονικών ακαδημιών και των μεγάλων αστικών κέντρων, αλλά και του ανώνυμου πλήθους των αφανών, των εκ περιστάσεως γραμματοδιδασκάλων των πιο απόμακρων οικισμών. Και αυτοί ακόμα –μικροί παρήγοροι λύχνοι στο ψηλαφητό σκοτάδι της σκλαβιάς και της αμάθειας–, μαζί με τα στοιχειώδη κολλυβογράμματα που δίδασκαν, κάτι είχαν να λένε για μεγάλους προγόνους, για σοφούς και για ήρωες, για μεγαλεία που τα σφετερίστηκαν άλλοι. Η συνείδηση της ιστορικής συνέχειας βάθαινε και απλωνόταν, διαμορφωνόταν σε εθνική συνείδηση. Το απροσδιόριστο άλλοτε «Γένος» ταυτίζεται με τη συγκεκριμένη «πατρίδα». Ο πατριώτης λέγεται «φιλογενής», αλλά και «φιλέλλην». Οι «ομόδοξοι» και οι «ρωμαίοι» θα γίνουν «ομοεθνείς» και «Έλληνες». Με την οικονομική, κοινωνική και πνευματική άνοδο του Γένους η επίγνωση της προγονικής κληρονομίας, κάτι σαν συναίσθημα υπεροχής, γίνεται αυτοπεποίθηση. Από τις μυστικές πηγές των μεσσιανικών προσδοκιών αναδύεται η πίστη σε κάποια ιστορικά πεπρωμένα. Κανείς δεν αμφιβάλει ότι, μετά την εβδομάδα των Παθών, έρχεται η Ανάσταση».

**«Έκφρασις της Αγίας Σοφίας»
Ευγένιου Αντωνιάδου.
Συμπλήρωμα - Πρόλογος
Λ. Βρανούση**

Αναλαμβάνει μια αξιέπαινη πρωτοβουλία ο εκδοτικός οίκος Γρηγοριάδης, επανεκδίδοντας το τρίτομο έργο του Κωνσταντινουπολίτη Ευγένιου Αντωνιάδη «Έκφρασις της Αγίας Σοφίας»,

να προσθέσει έναν τέταρτο τόμο τον οποίο αποκαλεί προσφυέστατα «Συμπλήρωμα». Αναθέτει στο Λ. Βρανούση να συντάξει έναν εκτενή πρόλογο. Με το γνωστό εμβριθές και γλαφυρό ύφος ο Βρανούσης βρίσκει την ευκαρία να παρουσιάσει το συγγραφέα –αστρονόμο, αρχιτέκτονα και βυζαντινολόγο μαζί– ως κλασικής μορφής διανοούμενο, αξιοθαύμαστο και αξιομίμητο εθνικό πρωτεργάτη και ερμηνευτή του ναού της Αγίας (του Θεού) Σοφίας, του μνημείου που συνδέθηκε αναπόσπαστα με τις ρίζες του Νέου Ελληνισμού και κατατάχτηκε από όλο τον κόσμο, μέσα στο πάνθεο των εντελώς πρώτης γραμμής μεγαλουργημάτων της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής.

«Όταν οι πρώτοι αυτοκράτορες της «Νέας Ρώμης» –γράφει ο Βρανούσης στον Πρόλογό του– και ιδιαίτερα ο Ιουστινιανός και οι Έλληνες αρχιτέκτονές

του ανύψωσαν στη βασιλεύουσα της Οικουμένης τον επιβλητικό Ναό της του Θεού Σοφίας, είναι φανερό ότι φιλοδόξησαν –και το κατόρθωσαν– να ανεγείρουν ένα μνημείο για την Αιωνιότητα.

Επιβλητική και γαλήνια ανάμεσα στους υπερφίλους μιναρέδες, εξακολουθεί να δεσπόζει στο ιστορικό αυτό σταυροδρόμι των

ΕΥΓΕΝΙΟΥ Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ
ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α' - Γ'

ΑΘΗΝΑΙ 1907 - 1909

Σ Υ Μ Π Λ Η Ρ Ω Μ Α

π ρ ο λ ο γ ί ζ ε ι

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Διευθυντής τῶν «Κέντρων Ἑρῶν»
τῶν Μισσανητικῶν καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: Β. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ & ΥΙΟΙ Ο.Ε. — ΑΘΗΝΑΙ 1983

ηπείρων και των πολιτισμών, έμβλημα και σύμβολο, όπως ο ιερός βράχος της Ακρόπολης με τον Παρθενώνα...

Αγιά Σοφιά (Aya Sofya) στη γλώσσα των πιστών και των αλλόπιστων, ο μεγαλύτερος ναός της Ορθόδοξης Ανατολής και το μεγαλύτερο τέμενος της Istanbul των Τούρκων –σεβάσμιο προσκύνημα, αλλά και θαυμαστό κατόρθωμα της τέχνης και της τεχνικής– το περιφανές και πολυθρύλητο αυτό μνημείο τράβηξε, όπως ήταν φυσικό, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των μελετητών. Τα σχετικά δημοσιεύματα –από τις περιγραφές των πρώτων περιηγητών ως τις επιστημονικές πραγματείες των ειδικών– γραμμένα σε όλες σχεδόν τις γλώσσες, ήταν ήδη άφθονα στις αρχές του αιώνα μας, όταν ήρθε να προστεθή σ' αυτά και το τρίτομο έργο του Ευγ. Αντωνιάδη Έκφρασις της Αγίας Σοφίας (1907-1909). Καρπός μακροχρόνιας έρευνας και πολύμοχθης εργασίας, επιστημονικής ακριβολογίας και καλλιτεχνικής πνοής, το μνημειώδες αυτό έργο δικαιολογημένα θεωρήθηκε σταθμός στη σχετική βιβλιογραφία.

Ο βυζαντινολόγος Αντωνιάδης αναδύθηκε αυτοδημιούργητος μέσα από τις προγονικές καταβολές του. Ο ανήσυχος αυτός Κωνσταντινουπολίτης, που από τα νεανικά του χρόνια τον απομάκρυναν από τη γενέτειρα οι συνεχώς διευρυνόμενες επιστημονικές του περιέργειες και οι φιλόδοξες επιδόσεις του στον διεθνή επιστημονικό στίβο, ο πολυμαθής με το ακόρεστο πάθος των μεγάλων εξερευνήσεων, που ακρετά νωρίς εκπατρίστηκε– αυτοεξόριστος στην Ευρώπη και αιχμάλωτος των μεγάλων τηλεσκοπίων της– για να ξανοιχτεί σε μιαν ατέρμονη περιπλάνηση στους αχανείς κόσμους του Σύμπαντος, ο άνθρωπος που έδινε την εντύπωση ότι δεν τον χωρούσε ο πλανήτης του, στην πραγματικότητα είχε βαθιά τις ρίζες του στη γενέθλια γη. Γαλουχημένος με τις παραδόσεις των επιγόνων του Βυζαντίου, είχε από μικρός εξοικειωθεί με την ιστορία και τα μνημεία της δορυάλωτης Βασιλεύουσας, εντρυφούσε στην ιστορία του Γένους και ένιωθε μυσταγωγικά δεμένος με την προγονική κληρονομιά.

Ο Μείζων Ελληνισμός του Γένους εδώ, στην Κωνσταντινούπολη, είχε στραμμένα τα βλέμματά του· μνήμες κι οράματα αιώνων η Πόλη και η Αγιά Σοφιά. Ο φιλογενής ζήλος ενέπνεε τους Μαικήνες και τους θεράποντες των γραμμάτων και των επιστημών, η πατραγαθία ενέπνεε την πατριδογνωσία. Μέσα σ' αυτό το κλίμα, ο αρχιτέκτων Αντωνιάδης, συνόμιλος των αρχαιολογούντων βυζαντινολόγων της Πόλης, ομογενών και ευρωπαίων, επωμίστηκε το μέγα εγχείρημα: να μελετήσει συστηματικά την Αγιά Σοφιά, την ιστορία και την εξέλιξή της, από την πρώτη θεμελίωση του ναού ως την οριστική διαμόρφωσή του, ν' αποτυπώσει με όλες τις λεπτομέρειες το πολυδαίδαλο χτιριακό συγκρότημα, τα γλυπτά, τα μωσαϊκά, τα πάντα, ν' αναπαραστήσει το πολυθρύλητο μνημείο σε όλο του το μεγαλείο και να προβεί σε μια συνολική και εξαντλητική παρουσίασή του.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΣ αυτό έργο του Αντωνιάδη –πέρα από το συναισθηματικό του υπόβαθρο και πέρα από την απήχησή του στις ευαίσθητες χορδές των επιγόνων του Βυζαντίου – ήταν και είναι ένα πραγματικό απόκτημα για την επιστήμη.

Αλλά το έργο δεν είναι μόνο αρχιτεκτονική μελέτη και αποτύπωση ενός μνημείου. Με επίκεντρο την Αγιά Σοφιά ο Αντωνιάδης παρουσίασε ολόκληρη σχεδόν τη μεσαιωνική Κωνσταντινούπολη, την πόλη και τον ιστορικό της βίο, στη διάρκεια δέκα αιώνων.

Επιβλητικό μνημείο, αντάξιο της Αγιά-Σοφιάς, η «Εκφρασις» του Αντωνιάδη, έργο απροσμέτρητου μόχθου και αποστολικού ζήλου, επιστημονικής ακριβολογίας και καλλιτεχνικής πνοής, ανήκει αναμφισβήτητα στα μεγάλα εκείνα έργα που δεν παύουν ποτέ να είναι χρήσιμα, να συγκινούν και να εμπνέουν...».

**«Η Ιστορία μας: μήπως πρέπει να την ξαναγράψουμε;»
(11-7-1977)**

Διεξάγει πανελλήνια έρευνα η εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» με θέμα: «Η Ιστορία μας: μήπως πρέπει να την ξαναγράψουμε»; Καλεί τους «κο-

ρυφαίους ιστορικούς» του τόπου να δώσουν την απάντησή τους στο καίριο αυτό ερώτημα. Ανάμεσα σ' αυτούς, πρώτος και καλύτερος, ο Λ. Βρανούσης, του οποίου είχε αναγνωριστεί, από τότε, η σημαντική προσφορά του στην ανίχνευση και παρουσίαση νέων ιστορικών πηγών και άγνωστων μνημείων της νεοελληνικής γραμματείας. Με την πολύπλευρη ιστορική του γνώση και τη συνακόλουθη ιστορική κρίση ο Βρανούσης θα δώσει την απάντηση:

«Το γεγονός ότι μια εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας παίρνει την πρωτοβουλία κι ανοίγει τις σελίδες της για μια έρευνα γύρω από την Ιστορία μας – με μια σειρά ερωτήματα που ανακινούν καίρια προβλήματα – δείχνει, νομίζω, ότι το θέμα παρουσιάζει γενικότερο ενδιαφέρον, αλλά και κάποιαν επικαιρότητα.

Έτσι, στο βασικό ερώτημα, «μήπως πρέπει να ξαναγράψουμε την Ιστορία μας», θα απαντούσα ότι κάθε εποχή, κάθε γενεά και κάθε ιστορικός, αυτό ακριβώς κάνει: ξαναγράφει την Ιστορία. Είτε φέρνει άγνωστα στοιχεία στο φως, είτε αντιμετωπίζει από άλλη σκοπιά πρόσωπα και πράγματα, «ξαναγράφει» μια περίοδο ή μια πτυχή της Ιστορίας. Το ερώτημα, επομένως, δεν είναι αν πρέπει ή δεν πρέπει να ξαναγράψουμε την Ιστορία μας, αλλά πώς «ξαναγράφεται» η Ιστορία.

Αυτό το «πώς» σημαίνει πρώτα-πρώτα, μια κριτική επισκόπηση του πώς ερ-

Ελληνο-ρουμανικό Συμπόσιο για το 1821 στο αμφιθέατρο του Ιστορικού Μουσείου (Παλιά Βουλή) το 1991. Τρίτος από δεξιά ο Λέανδρος.

γάζεται, πώς γράφει και τι προσφέρει ο καθένας μας. Ποιες εργασίες, ποιες έρευνες, ποιες τάσεις και ποιες κατευθύνσεις προάγουν την ιστορική γνώση και την ιστορική κρίση.

Μετά τις απαραίτητες αυτές διαπιστώσεις, θα συζητούσαμε, σε δεύτερο στάδιο, το πώς θα έπρεπε και πώς θα μπορούσε, με ποιες προϋποθέσεις και ποιες κατευθύν-

σεις, να «ξαναγράφεται» η Ιστορία (λέω να «ξαναγράφεται» και όχι να «ξαναγραφεί», γιατί φυσικά, δεν θα πάψει να «ξαναγράφεται»).

Αλλά το θέμα είναι απέραντο.

Το Διεθνές Συνέδριο Ιστορικών Επιστημών, που συγκεντρώνει κάθε πέντε χρόνια χιλιάδες ιστορικούς απ' όλο τον κόσμο, όλων των ιδεολογικών αποχρώσεων, καταπονείται και καταπονεί τους συνέδρους (ή τους μελετητές των πολύτομων Πρακτικών του) με τα «μεγάλα» και τα «μικρά» θέματα της Ιστορίας, με τα μεθοδολογικά της προβλήματα, με τις ποικίλες κατευθύνσεις της έρευνας, με τους βοηθητικούς κλάδους της Ιστορίας, με τις συγγενικές της επιστήμες και τις ποικίλες διασταυρώσεις τους, με την καθαυτό Ιστορία. μ' ένα πλήθος επιτεύγματα, καινοτομίες ή νέες απαιτήσεις, σε σημείο που ξεπερνάει τ' ανθρώπινα όρια πολυμέρειας και αντοχής του οποιουδήποτε ιστορικού. Κι ο πιο «ειδικός» κι ο πιο ενημερωμένος, όση πολυμέρεια κι αν διαθέτει, βγαίνει στο τέλος λίγο- πολύ πελαγωμένος...

Απ' όλ' αυτά, τι να μεταφέρει κανείς «εις τα καθ' ημάς», από πού ν' αρχίσει και πού να τελειώσει; Είναι ευτυχείς εκείνοι που δεν υποψιάζονται την έκταση της έρευνας και της επιστήμης, την οποία τάχθηκαν να υπηρετούν, έχουν εντοπίσει το πρόβλημα ή τα προβλήματά τους και με ζηλευτή αυτάρκεια, έχουν βρει τη «λύση» τους. Δεν έχουν ίσως αυτήν την ευτυχία κι αυτή την αυτάρκεια, έχουν όμως όλη την εκτίμησή μας, εκείνοι που έχουν διαπιστώσει τα όρια των δυνατοτήτων τους και εργάζονται τίμια σε έργα υποδομών ή ανανεώνουν, έστω και με υπερβολικές κάποτε τάσεις πρωτοτυπίας τον ιστορικό προβληματισμό μας.

Δεν ξέρω τι έκταση θα πάρει η εγκαινιαζόμενη δημοσιογραφική έρευνα. Τα ερωτήματα είναι πολλά και δεν επιδέχονται συνοπτικές απαντήσεις. Απαιτούν συζήτηση. Αν ο μονόλογος του καθενός μας κατέληγε σε έναν καλά οργανωμένο διάλογο, θα ήταν πολύ χρήσιμο».

Διαλέξεις - ομιλίες στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό

Η πλούσια επιστημονική, ερευνητική και συγγραφική δράση έκαναν το Βρανούση, πολύ ενωρίς μά-

λιστα, γνωστό σε όλη την Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σε όλα τα μέρη θεωρούσαν τιμή να έχουν ομιλητή το Βρανούση. Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα, Ινστιτούτα, Επιστημονικές Εταιρίες, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Ραδιοφωνικοί και Τηλεοπτικοί Σταθμοί, είχαν, επανειλημμένα, ανάμεσα στους ομιλητές το Βρανούση.

Όσοι τον έχουν ακούσει σε διαλέξεις, σε ανακοινώσεις, σε σειρά μαθημάτων, μπορούν να βεβαιώσουν ότι πάντοτε κατόρθωνε να συναρπάξει το ακροατήριο και να βρίσκεται, με τις παρεμβάσεις του, σε πλαίσια αυστηρώς επιστημονικά. «Εγώ τουλάχιστον που έτυχε να τον ακούσω πολλές φορές -γράφει ο Β. Σφυρόερας- έφευγα από την ομιλία του με την εντύπωση ότι παρακολούθησα ένα σεμιναριακό μάθημα».

Σε πολλές εκατοντάδες ανέρχονται οι ομιλίες και οι διαλέξεις του· πολλές απ' αυτές βρίσκονται, και σήμερα, χειρόγραφες ή δακτυλογραφημένες, στο αρχείο του. Πλούσια και ποικίλα τα θέματα στα οποία αναφέρονται, κατατοπιστική και συναρπαστική η διαπραγματεύσή τους. Θέματα πάντοτε επίκαιρα, προσαρμοσμένα πλήρως στις απαιτήσεις και στα ενδιαφέροντα του ακροατηρίου. Η ανα-

φορά μας και σε μια μόνο παρέμβασή του στη «Σειρά Διαλέξεων του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου» με θέμα «Ο κόσμος των Φαναριωτών, φυτώριο ηγετικών στελεχών», είναι, πιστεύουμε, αρκετή για να σχηματίσει ο αναγνώστης μια χαρακτηριστική εικόνα της προσφοράς του Βρανούση και σ' αυτόν τον ευαίσθητο παιδευτικό τομέα.

Είναι γνωστές, και από άλλα κείμενα, οι απόψεις του Βρανούση για την αποφασιστική συμβολή των Φαναριωτών στην πνευματική αφύπνιση και στην εθνική χειραφέτηση όχι μόνο των Ελλήνων, αλλά και όλων σχεδόν των γειτονικών λαών της Ελληνορθόδοξης Ανατολής. Σε συμπυκνωμένο περίγραμμα, στην αρχή της ομιλίας του, έδωσε ο Βρανούσης την εποχή των Φαναριωτών και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, αναφέρθηκε, στη συνέχεια, στην αγωγή και στη θεωρητική τους κατάρτιση, και κατέληξε πως η μικρή Ελλάδα του Εικοσιένα, όπως και

άλλοι βαλκανικοί λαοί μετέπειτα, στον κόσμο των Φαναριωτών οφείλουν πολλά και επίλεκτα στελέχη της πνευματικής και πολιτικής τους ηγεσίας. Τόνισε δε, χαρακτηριστικά, ότι:

«Τον ιδεολογικό κόσμο των Φαναριωτών δεν τον εκπροσωπούσαν, μόνο, οι κορυφές. Άλλωστε, οι λεγόμενοι Φαναριώτες δεν είναι μόνο μια δεκάδα οικογένειες, εκείνες που αξιώθηκαν να βγάλουν μέσα από τους κόλπους των δραγομάνων και ηγεμόνες· γύρω τους είναι και πάμπολλες άλλες, εκείνες που προμήθευαν στην πατριαρχική και στις ηγεμονικές αυλές τα σμήνη των αξιωματούχων με τους πομπώδεις τίτλους· και πιο πέρα, σε μια ευρύτατη ομόκεντρη περιφέρεια, είναι ένα πλήθος ανθρώπων ποικίλης προελεύσεως, που αναζητούσε και έβρισκε εκεί βελτίωση όρων ζωής, μόρφωση και επαγγελματική σταδιοδρομία. Από την κορυφή ως τα μεσαία τουλάχιστον στρώματα της κοινωνικής πυραμίδας, ένας κόσμος ολόκληρος, η φαναριώτικη κοινωνία, από τον Βόσπορο ως τον Δούναβη· μια κοινωνία που, όσο και αν έχει πρότυπά της τις κορυφές –πράγμα που της δίνει κάποια

Το πρώτο έργο για τους Φαναριώτες που επανεξετάζει το ρόλο τους στην Ιστορία των Πριγκηπάτων. Εκδόθηκε το 1901 από τον Ι. Φιλίττη.

ομοιογένεια, πολλές φορές μάλλον επιφανειακή– δεν συναπαρτιζει, στο σύνολό της, μια συμπαγή αριστοκρατία με ενιαία ταξική συνείδηση και ιδεολογία. Αντίθετα, το πρόσφορο αυτό έδαφος, που δέχεται συνεχείς προσχώσεις, θα γίνει φυτώριο νέων δυνάμεων, κέντρο διασταυρώσεως όλων των ιδεολογικών και πολιτικών ρευμάτων της εποχής.

Πραγματικά, είναι και θα εξακολουθεί ως το τέλος να είναι ένα φυτώριο ηγετικών στελεχών. Οι αβροδιάιτοι βλαστοί της ανώτατης αριστοκρατίας, οι «μπεϊζαντέδες» (ηγεμονόπαιδες) παίρνουν την πιο επιμελημένη ανατροφή και μόρφωση κατά τα πρότυπα της αγωγής των ευγενών της Ευρώπης. Ειδικοί παιδαγωγοί, οικοδιδάσκαλοι –συχνά και ένας ή δύο Ευρωπαίοι ανάμεσά τους– για όλες τις μαθήσεις, από τα ιερά γράμματα ως τις θετικές επιστήμες και τις ξένες

γλώσσες, κάποτε και ως το κλειδοκύμβαλο. Στα είκοσί τους χρόνια είναι πάνοπλοι για τη λαμπρή αλλά δύσκολη σταδιοδρομία που ανοίγεται μπροστά τους. Πολύγλωσσοι, ενήμεροι των προόδων της Ευρώπης, των πολιτικών πραγμάτων της Δύσεως και της Ανατολής, των διεθνών εξελίξεων. Στις παρακάτω κοινωνικές βαθμίδες ανάλογες φροντίδες για την

Το Ελληνικό Σχολείο στη Βράιλα της Ρουμανίας.

αγωγή των νέων: οικοδιδάσκαλοι και κοινά σχολεία, ηγεμονικές ακαδημίες, εκσυγχρονισμένη, κατά το δυνατόν, παιδεία, σπουδές σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Τα ανερχόμενα κοινωνικά στρώματα επωφελούνται όσο μπορούν και συνακολουθούν. Η μόρφωση εξασφαλίζει ανάλογη σταδιοδρομία. Αλλά, αν σε άλλες περιοχές οι υπόδουλοι μόλις κατόρθωναν να συντηρούν λίγους γραμματοδιδασκάλους και σπάνια κάποιο σπουδασμένο στην Ευρώπη, οι ημιαυτόνομες ηγεμονίες χρειάζονται και προσελκύουν επιστήμονες ανωτέρου επιπέδου, καθηγητές λυκείων και ακαδημιών, οικοδιδασκάλους αξιώσεων, ιατρούς, «ιατροφιλοσόφους», νομομαθείς, διερμηνείς, μεταφραστές, «γραμματικούς» των μεγάλων «αρχόντων» και της Αυλής, καθώς και πλήθος κρατικών υπαλλήλων».

**Συνεργασίες, άρθρα,
επιφυλλίδες και κριτικές
στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο**

ουσιαστικής δράσης μέσα στην κοινωνία, ο άνθρωπος της επικαιρότητας· άνθρωπος της δράσης που συμβάλλει αποφασιστικά στην ανύψωση του πνευματικού και πολιτιστικού επιπέδου του λαού.

Παρουσιάζει ο Εκδοτικός Οργανισμός «ΦΟΙΝΙΞ» τα «Συμπληρώματα» στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Δρανδάκη· στο Βρανούση θα καταφύγει για να συντάξει περισπούδαστα άρθρα, όπως αυτά που αναφέρονται στην Ακαδημία Αθηνών και στα Αρχεία του Κράτους.

Εκδίδει Ο Οργανισμός Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων τη «Νέα Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια» Χάρη Πάτση και επιστρατεύει ολόκληρη την πνευματική ηγεσία της χώρας σε μια πανεθνική σταυροφορία, για να εκλαϊκεύσει και να προσφέρει τον απέραντο θησαυρό των γνώσεων και της σοφίας του ανθρώπινου πολιτισμού· το Βρανούση, ανάμεσα σε άλλους εκλεκτούς επιστήμονες, θα συμπεριλάβει στον κατάλογο των συνεργατών της.

Ο Βρανούσης δεν υπήρξε μόνο ο άνθρωπος της επιστήμης και της έρευνας· υπήρξε, παράλληλα ο άνθρωπος της πολύπλευρης και

Συντάσσει η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ενέργειας Βιομηχανίας και Τεχνολογίας, πρόταση για εκτέλεση ερευνητικού έργου του Προγράμματος Προσανατολισμένης Έρευνας στο Βρανούση απευθύνεται να αξιολογήσει αυτή την πρόταση και να διατυπώσει τις απόψεις του, με το σκεπτικό ότι, «λόγω της πείρας σας στο ειδικό θέμα αυτής της ερευνητικής πρότασης, η γνώμη σας και τα σχόλιά σας για το επιστημονικό, τεχνικό και οικονομικό περιεχόμενο της ερευνητικής πρότασης, έχουν ιδιαίτερη σημασία για την τελική διαμόρφωσή της».

Συνέλαβε ο Αντώνης Τρίτσης, ως υπουργός Παιδείας, την ιδέα να εκσυγχρονίσει τη νομοθεσία που είχε σχέση με τις Βιβλιοθήκες, τα Αρχεία, τα Συνέδρια και τα Κέντρα Τεκμηρίωσης Ελληνικών Σπουδών· το Βρανούση κάλεσε στο Γραφείο του και του ζήτησε τη συνεργασία, σε μόνιμη βάση, για την αντιμετώπιση βασικών προβλημάτων του Υπουργείου Παιδείας· η συνεργασία αυτή άρχισε· δε συνεχίστηκε όμως γιατί, σε λίγες μέρες –όπως γράφει ο Βρανούσης– «ακούω από το δελτίο ειδήσεων της Ε.Τ. ότι έγινε δεκτή η παραίτηση του Υπουργού Παιδείας Αντώνη Τρίτση». Είχε παραιτηθεί τότε για το θέμα της Εκκλησιαστικής Περιουσίας.

Όποιον τομέα πνευματικής και πολιτικής δραστηριότητας και να εξετάσεις, το Βρανούση θα βρεις μπροστά σου. Ήθελε –και επιδίωκε– για βασικά πνευματικά και κοινωνικά θέματα να ενημερώνεται υπεύθυνα ο πολίτης, για να μη πέφτει θύμα της προπαγάνδας, που συμβάλλει στην επικίνδυνη παραπληροφόρησή του. Συχνά, στις συζητήσεις του, επαναλάμβανε το παράπονο του ποιητή Έλιοτ που έλεγε: «Είχαμε τη σοφία και την πνίξαμε στη γνώση· είχαμε τη γνώση και χαθήκαμε στην πληροφόρηση». Εννοούσε, βέβαια, την παραπληροφόρηση και τον αποπροσανατολισμό του ανθρώπου.

Έτσι εξηγείται η μεγάλη σημασία την οποία απέδιδε ο Βρανούσης στον περιοδικό και στον ημερήσιο τύπο, του οποίου υπήρξε μόνιμος συνεργάτης. Μέσω του τύπου άνοιγε ένα διάλογο με τον κόσμο. Ενημέρωνε τους συναδέλφους του, αλλά και τους απλούς πολίτες, για θέματα –μικρής ή μεγάλης– επικαιρότητας, προκαλούσε συζητήσεις. Έκρινε πολιτικά, πνευματικά και ηθικά την επικαιρότητα· κρίση που συνοδευόταν, πάντοτε από την ανάλογη ευθύνη. Δεν περιοριζόταν, για βασικά θέματα, στην αρνητική κριτική, γιατί ήξερε πως αυτή για να είναι αποτελεσματική, χρειάζεται και τη θετική αντιπροσφορά. Έτσι μόνο η ενημέρωση ανάγεται σε ύψιστη κοινωνική λειτουργία, διαμορφώνει αποτελεσματικά τη συλλογική συνείδηση.

Οργανώνεται, το 1948, μια αξιόλογη έκθεση ζωγραφικής, όπως αυτή του συμπατριώτη μας Κώστα Μαλάμου, του δημιουργικού αυτού Ηπειρωτικού ταλέντου, που ξεκίνησε απ' τη Ζίτσα μ' επιμονή και με θέληση να κατακτήσει τα μυστικά της μεγάλης τέχνης και είχε στο ενεργητικό του σημαντικές επιτυχίες· σπεύδει ο Βρανούσης στο χώρο της Έκθεσης, περιεργάζεται και απολαμβάνει τους 50 ζωγραφικούς πίνακες· σταματάει και προβληματίζεται ιδιαίτερα με θέματα που άγγιξαν, από την παιδική ηλικία, την ευαίσθητη και καλλιεργημένη ψυχή του, όπως αυτά που σχετίζονται με την τραγωδία της σφαγής, της προσφυγιάς, της πείνας και της δυστυχίας που γνώρισε η πατρίδα μας στα χρόνια της Κατοχής. Ο μεγάλος πίνακας μάλιστα, που επιγράφεται «Φευγιό απ' το Κομμένο» δείχνει το μπουλούκι των κυνηγημένων ανθρώπων, που ξέφυγαν τη

σφαγή και τρέχουν έξαλλοι, με την ψυχή στα δόντια, μακριά απ' το ρημαγμένο ειρηνικό χωριό τους που καπνίζει στο βάθος του ορίζοντα. Πρόκειται για μια ζωντανή σύνθεση που αντιπροσώπευσε, μαζί με λίγα άλλα διαλεχτά έργα, τη σύγχρονη νεοελληνική ζωγραφική μας στην έκθεση της Στοκχόλμης και απέσπασε, σε διεθνές επίπεδο, ευμενέστατα σχόλια.

Το έργο του Κ. Μαλάμου: «Φευγιό απ' το Κομμένο».

Εκδίδεται, το 1949, το βιβλίο του τότε διδάκτορα της Θεολογικής Σχολής Αθηνών –και αργότερα διευθυντή της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας –Σοφοκλή Λώλη με θέμα: «Αι θρησκευτικάί ιδέαι του Νεοφύτου Δούκα».

Χαίρεται ο Βρανούσης αυτό το έργο «με την καλαίσθητη εμφάνιση, την επισημονική διάρθρωση και τον πλούτο του περιεχομένου του» και καταφεύγει στον τύπο για να το καταστήσει γνωστό στο ευρύ αναγνωστικό κοινό και να τονίσει την προσφορά του συμπατριώτη μας Νεόφυτου Δούκα και του συγγραφέα:

«Ο μεγάλος Ηπειρώτης Διδάσκαλος του Γένους –γράφει ο Βρανούσης– άξιζε να βρει έναν μελετητή, που να εγκύψει με στοργή στο έργο του και να μας ξαναφέρει ζωντανή μπροστά μας τη μεγάλη προσωπικότητα, που γεμίζει με τη δραστηριότητά της μισόν αιώνα στην ιστορία των γραμμάτων μας.

Το βιβλίο του κ. Σοφ. Λώλη είναι αποκαλυπτικό. Ο Νεόφυτος Δούκας, ο πρόμαχος του αρχαϊσμού, που τον φανταζόμαστε ίσως βράχο συντηρητισμού, αρτηριοσκληρωμένο πολέμιο κάθε προόδου και νεωτερισμού, αποδεικνύεται προοδευτικότετος μεταρρυθμιστής, ανακαινιστής της παραδόσεως, ένθερμος κήρυκας της αναμορφωτικής προσπάθειας του αναγεννώμενου τότε Ελληνισμού. Διαποτισμένος ως ένα σημείο κι' ο Δούκας απ' το πνεύμα του Διαφωτισμού –όσο κι' αν δυσκολευόμαστε να το παραδεχτούμε– διατυπώνει τολμηρές συχνά ιδέες, δείχνει προοδευτικές αντιλήψεις και –επηρεασμένος, φαίνεται, απ' το αντικληρικό κι' αντιμοναχικό πνεύμα της εποχής που γκρέμιζε τα υπολείμματα του μεσαίωνα στην Ευρώπη – ελέγχει αυστηρότατα τον ανώτερο κλήρο και τον άγονο μοναχισμό των χρόνων του με γλώσσα ωμή, που θυμίζει

Νεόφυτος Δούκας
(1760-1845)

Οκτάβ Μερλιέ

ζει τη δριμύτητα των αυστηρών λόγων του Κοραή πάνω στα ίδια ζητήματα.

Αξίζει να τονιστεί πως η φιλοπονία του εκλεκτού συμπατριώτη μας χάρισε στην ελληνική βιβλιογραφία μια σημαντική εργασία, μεθοδική και ευσυνειδήτη, όπου θα προστρέχουν όλοι όσοι θα ενδιαφερθούν για το Δούκα, για την εποχή του, για τη θρησκευτική, εκκλησιαστική, εκπαιδευτική και την πνευματική γενικότερα πορεία του Νέου Ελληνισμού πριν και μετά το Εικοσιένα».

Γιορτάζεται, το 1950, στην Αθήνα, «σεμνά και αθόρυβα, μακριά απ' την κραυγαλέα πολυπραγμοσύνη του αμφίβολου φιλελληνισμού» η εικοσιπενταετηρίδα του εκλεκτού τέκνου της Γαλλίας, του Οκτάβ Μερλιέ, που έκανε δεύτερη πατρίδα του την Ελλάδα, πράγμα που δεν αφήνει ασυγκίνητο το Βρανούση και, για να κάνει γνωστή στους Έλληνες τη μεγάλη προσφορά του, συντάσσει τη «φιλολογική επιφυλλίδα» του, στην οποία γράφει:

«Λαμπρός ελληνιστής, είχε από νωρίς προεκτείνει τη γερή φιλολογική του κατάρτιση προς τα μετακλασικά και τα νέα Ελληνικά και προοριζόταν για την ανάλογη Πανεπιστημιακή έδρα της Σορβόνης, όπου επανειλημμένα εκλήθηκε. Προτίμησε όμως ν' αφιερωθεί ουσιαστικότερα στην Ελλάδα κι' έμεινε κοντά μας, διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, εμπνευστής και δημιουργός μιας εκτεταμένης πνευματικής και πολιτιστικής προσπάθειας, που σφυρηλατεί ακατάλυτους τους πνευματικούς δεσμούς των δύο χωρών κι αξίζει ολόθερμη την εθνική μας ευγνωμοσύνη. Ο αγνός φιλελληνισμός του και η ακαταπόνητη δραστηριότητά του σ' όλο το διάστημα αυτής της τόσο γόνιμης και δημιουργικής εικοσιπενταετίας βρήκε πάντα τον τρόπο να συμβάλει θετικά στην πνευματική ζωή του τόπου μας, να διαδώσει ευρύτερα στο εξωτερικό την εθνική μας λογοτεχνία και ν' αξιοποιήσει γενικότερα κάθε νεοελληνική αξία. Εργάστηκε γενικά μ' ενθουσιασμό πάνω σε πολλά άλλα ελληνικά θέματα, ενώ εξ άλλου οι επιστημονικές του πραγματείες γύρω απ' τα Ευαγγέλια και τη γλώσσα τους τον έχουν επιβάλει στη διεθνή εκτίμηση».

Συμμετοχή σε Συμβούλια Επιστημονικών Εταιρειών, Οργανώσεων και Ιδρυμάτων

Αυτή την πλούσια πνευματική, πολιτιστική και κοινωνική δράση του Βρανούση εκτίμησαν, όπως του άξιζε, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Επιστημονικές Εται-

ρείες και Οργανώσεις, Πνευματικά και Κοινωνικά Ιδρύματα, τα οποία φιλοδόξησαν –και πέτυχαν– να τον καταστήσουν επίλεκτο μέλος τους, είτε απλό είτε του Διοικητικού Συμβουλίου τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως διετέλεσε, μέχρι το τέλος της ζωής του, ενεργό μέλος σε διεθνείς Επιστημονικούς Οργανισμούς που λειτουργούν υπό την αιγίδα της UNESCO, σε Οργανωτικές Επιτροπές Διεθνών Συνεδρίων, αντεπιστέλλον μέλος ξένων Ινστιτούτων, και πολλών επιστη-

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Διευθυντής του Κέντρου Ερευνής του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών.

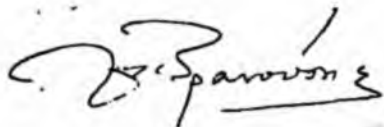
- αντεπιστέλλον μέλος του Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici.
- μέλος της Association Internationale des Critiques Littéraires (AICL) και Γραμματεάς της Ελληνικής Επιτροπής.
- μέλος της Societé Francaise d' Etude du XVIII siècle.
- μέλος της Association Internationale d' Etudes du Sud – Est européen (AIESEE) και μέλος του Συμβουλίου του Comité hellénique (μέχρι πέρυσι).
- Γενικός Γραμματεάς του Comité hellénique (πρόεδρος Α. Ορλάνδος) της Association Internationale des Etudes Byzantines (AIEB).
- Αναπληρωτής Γραμματεάς (Γενικός Γραμματεάς Ν. Μανούσακας) της Ελλ. Επιτροπής (πρόεδρος Δ. Ζακυθηνός) του Comité International des Sciences Historiques (CISH).
- μέλος του Conseil International des Monuments et des Sites (ICOMOS).
- ιδρυτικό μέλος του Ομίλου Μελέτης του Ελληνικού Διαφωτισμού (ΟΜΕΔ), αντιπρόεδρος του Συμβουλίου (ως τον περασμένο Μάιο) και μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού "Ερανιστής".
- ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (Ιωάννινα) και επιμελητής των εκδόσεών της.
- μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΙΜΙΑΧ (Ίδρυμα Μελετών Ιόνιου και Αδριατικού χώρου).
- ιδρυτικό μέλος του περιοδ. " Ηπειρωτική Εστία " (Ιωάννινα) και αντεπιστέλλον μέλος της Συντακτικής Επιτροπής.
- μέλος της Αρχαιολογικής Εταιρείας.
- μέλος της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών (και μέλος του Συμβουλίου).
- μέλος της Ιστορικής και Εθνολ. Εταιρείας (και μέλος του Συμβουλίου).
- μέλος της Επιστημονικής Εταιρείας.
- μέλος της Λαογραφικής Εταιρείας (και μέλος του Συμβουλίου).
- μέλος της Γλωσσικής Εταιρείας (και μέλος του Συμβουλίου).
- μέλος της Ελλ. Βιβλιογραφικής Εταιρείας
- μέλος του Φιλολογικού Συλλόγου " Παρνασσός "
- και άλλων.....

Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής του ΙΕ Διεθνούς Συνεδρίου Βυζαντινών Σπουδών (Αθήνα, Σεπτ. 1976).

Γενικός Γραμματεάς της Οργανωτικής Επιτροπής του Διεθνούς Συμποσίου της Διεθνούς Ενώσεως Κριτικών και Ιστορικών της Λογοτεχνίας (Αθήνα, Οκτ. 1976).

Μέλος του Διοικ. Συμβουλίου της Ελλ. Ιστορικής Εταιρείας.

Μέλος του Διοικ. Συμβουλίου της Association Internationale des Etudes Byzantines - Neo - Helleniques.

Ο Βρανούσης μέλος Επιστημονικών Οργανώσεων.

μονικών Οργανώσεων στην Ελλάδα. Δε νομίζουμε πως υπάρχει άλλος Έλληνας επιστήμονας που να είχε τέτοιες συμμετοχές. Και δεν αρκέστηκε ο Βρανούσης να αποτελεί, όπως συνήθως γίνεται, ένα τυπικό μέλος των Συμβουλίων στα οποία μετείχε. Παντού, όπου υπηρέτησε, επέδειξε ολόθερμο ζήλο, προθυμία, μεθοδικότητα στην εργασία, διακρινόμενος συνάμα για το λαμπρό και ενάρετο χαρακτήρα του, για την αρμονική συνεργασία με τους συναδέλφους. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η ουσιαστική του προσφορά· προσφορά που αναγνωρίστηκε από όλους:

Στην «εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία», σύμφωνα με σκοπό που αναγράφεται στον Οργανισμό της, συνέβαλε στην επιστημονική έρευνα των χριστιανικών, βυζαντινών και λοιπών μνημείων μέχρι την εποχή της Ελληνικής Επανά-

στασης· στη μελέτη και εξερεύνηση της βυζαντινής και μεσαιωνικής αρχαιολογίας και τέχνης, στην πρόσκληση του ενδιαφέροντος για τις καλές τέχνες και στη διάδοση των γνώσεων για την ιστορία της μεσαιωνικής και νεότερης τέχνης.

Ενεργός και αποδοτική υπήρξε επίσης η συμμετοχή του στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. Από το έτος 1882, λαμπροί εκπρόσωποι της επιστημο-

νικής έρευνας και μελετητές της ιστορίας του Νεότερου Ελληνισμού, ανάμεσα στους οποίους ο Σπυρίδων Λάμπρος και ο Νικόλαος Πολίτης, συνέλαβαν την ιδέα για την ίδρυση της παραπάνω Εταιρείας, με σκοπό τη μελέτη της μεσαιωνικής και της νεότερης ιστορίας του Έθνους. Από μια τέτοια επιστημονική Εταιρεία δεν μπορούσε να λείπει ο Λ. Βρανούσης· γνώστης βαθύς του αντικειμένου βοήθησε στην εκπλήρωση των σκοπών της Εταιρείας, ανέπτυξε αξιόλογη εκπαιδευτική και επιστημονική δραστηριότητα και συνέβαλε, ως δόκιμος ερευνητής, στην ιστορική έρευνα.

Η μελέτη των εκδηλώσεων και των φαινομένων του λαϊκού μας πολιτισμού –τα ήθη, τα έθιμα, η λαϊκή τέχνη, τα δημοτικά τραγούδια, οι παραδόσεις, οι παροιμίες– απασχόλησε το Βρανούση ήδη από τα πρώτα παιδικά του χρόνια. Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων που ανέπτυξε στην Ακαδημία Αθηνών, είχε τη δυνατότητα και την ευκαιρία να συνεργαστεί με το αντίστοιχο Κέντρο Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας που λειτουργούσε –από το 1926– στην Ακαδημία Αθηνών. Αυτή τη συνεργασία επεξέτεινε, στη συνέχεια με τη συμμετοχή του και τη

δράση του στην Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία την οποία, από το 1908, είχε ιδρύσει, ο Νικόλαος Πολίτης που διαμόρφωσε, όπως είναι γνωστό, την ελληνική λαογραφία σε επιστήμη και μόχθησε για την καταγραφή του λαογραφικού υλικού της πατρίδας μας.

Όπου κι' αν βρέθηκε ο Βρανούσης εργάστηκε με ζήλο και συνεργάστηκε με πνεύμα συναδελφικότητας, πράγμα που αναγνωρίστηκε από όλους και έκανε τον Κ. Θ. Δημαρά να διακηρύξει πως «όταν βλέπω τη μεθοδικότητα και τη φιλόκαλη επιμέλεια του Λέανδρου Βρανούση, σκέφτομαι πως η γενιά των νέων, που μας ακολουθεί, πραγματοποιεί στον τομέα της νεοελληνικής φιλολογίας πολλά από εκείνα που ζητήσαμε».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

ΣΤΟ ΠΟΛΥΜΕΛΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Η ελληνική και διεθνής αναγνώρισή του στον ερευνητικό-επιστημονικό τομέα και η πλούσια δράση του στην πνευματική ζωή του τόπου μας, ήταν επόμενο να επιφέρει και την ανάλογη κοινωνική του καταξίωση. Αυτό αποδεικνύεται από τη συμμετοχή του σε αρκετά κοινωφελή ιδρύματα και οργανισμούς, συμμετοχή που ήταν απότοκος της κοινωνικότητας που διέκρινε το Βρανούση. Αυτή την κοινωνικότητα δεν την εννοούσε, βέβαια, ως τυπική, εξωτερική στάση και συμπεριφορά, αλλά ως ουσιαστική συμμετοχή στις υποθέσεις που αφορούσαν το ίδρυμα ή τον οργανισμό του οποίου αποτελούσε μέλος. Αυτό το γνώριζαν όσοι είχαν συναναστραφεί μαζί του, και όλοι ζητούσαν τη συνεργασία του και την προσφορά του. Έτσι, μόλις στο Ίδρυμα της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής κενώθηκε μια θέση στο Πολυμελές Συμβούλιο, με το θάνατο του γνωστού Ζαγορίσιου εκπαιδευτικού **Στάθη Λαμπρίδη**, τα μέλη του Συμβουλίου έσπευσαν να αναπληρώσουν την κενή θέση διορίζοντας ως σύμβουλο το Λεάνδρο Βρανούση. Σύντομη βέβαια –λόγω του πρόωρου θανάτου του– η θητεία του στο Ριζάρειο Ίδρυμα, ενδεικτική όμως του τρόπου, με τον οποίο έβλεπε τη θέση του στα διάφορα συμβούλια, η προσφορά του.

Το Ριζάρειο Ίδρυμα Ο χώρος, άλλωστε, στον οποίο βρέθηκε ο Βρανούσης ήταν, σ' αυτόν, αρκετά οικείος. Χώρος που μύριζε Ζαγόρι, χώρος που θύμιζε Ήπειρο. Στο Μονοδένδρι του Ζαγορίου γεννή-

(Παροδότης και επιτύμβιος Λίθος)

- Π. — *Τίνα καλύπτεις, λίθε, "Ελληνα άνδρα;
τίνας κρύπτεις, τύμβε, κόνιν ανθρώπου;*
Α. — *Κεῖται ἐνταῦθα Ματθαῖος ὁ Ριζάρης
σώματι, τὸ δὲ πνεῦμα πόλῳ ἀπέπτη,
ἐδπατρίδης Ἑπείρου ἐκ Ζαγορίων.*
Π. — *Λέγε μοι σαφῶς ζωῆς αὐτοῦ τὰς πράξεις.*
Α. — *Ἔζησεν αὐτὸς εὐσεβῶς καὶ ἐντίμως,
βλαστὸς Ἑλλάδος καὶ ζηλωτῆς πατρίδος,
ἔτη ἐν κόσμῳ ἄγαμος ἐξήκοντα,
βίον ποριζόμενος ἀπ' ἐμπορίου
καὶ πάντα θύσας πρὸς σπουδὴν τοῦ Γένους
Τέως τρυχωθεὶς μαρμαρῶ ζωὴν λύει
κατὰ τὸ 1824 ἔτος, ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ 20.
Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ὦ Ριζάρη,
γαῖαν ἔχοις ἑλαφρὰν καὶ Θεοῦ χάριν.*

Επιγραφή στην επιτύμβια στήλη του Μάνθου Ριζάρη στη Μονή Δονακὴ στη Μόσχα. Το μνημεῖο ἔστησε ο αδερφός του Γεώργιος με την επιγραφή: «Κασιγνήτω φιλάτῳ Ματθαίῳ τῷ Ριζάρη Γεώργιος ομαίων ἀνέθετο μνημεῖον».

θηκαν τα δυο αδέρφια. ο Μάνθος και ο Γεώργιος Ριζάρης. Ἐμείναν, σε μικρή ηλικία, ορφανά από πατέρα και την ανατροφή τους την ανέλαβε η μητέρα τους. Δεν ἄργησαν και αυτοί να πάρουν το γνώριμο, τότε, για τους Ηπειρώτες, δρόμο της ξενιτιάς. Πρώτος ἔφυγε για τη Ρωσία ο Μάνθος· τον ακολουθήσε αργότερα ο Γεώργιος. Καλλιέργησαν, μαζί με τους απόδημους συμπατριώτες τους, ένα σύγχρονο εμπορικό πνεῦμα και ανέπτυξαν αξιόλογη επιχειρηματική δράση. Παράλληλα διατήρησαν στενές οικονομικές και πνευματικές σχέσεις με την

υπόδουλη πατρίδα τους, και ιδιαίτερα με την Ήπειρο. Γρήγορα ξύπνησε στις ψυχές τους η πανάρχαια εκείνη αρετή της φιλοπατρίας, αυτή δημιούργησε την απαίτηση της προσφοράς που εκδηλώθηκε σε όλους τους τομείς, ιδιαίτερα δε στον ευαίσθητο τομέα της παιδείας. Ενισχύουν, με όλα τα μέσα, τη Φιλική Εταιρεία και τον αγώνα της Ανεξαρτησίας. Το 1824 πεθαίνει ο Μάνθος, πριν προφτάσει να δει την πατρίδα του ελεύθερη. Ο Γεώργιος κατεβαίνει στην Αθήνα προκειμένου να εκπληρώσει το όνειρό του και να συμβάλει στη θεμελίωση του λαμπρού οικοδομήματος της παιδείας. Είχε προηγηθεί πολυετής αλληλογραφία και στενή σχέση με το μεγάλο Διδάσκαλο του Γένους, τον Αδαμάντιο Κοραή, τις σοφές συμβουλές του οποίου έλαβε, τελικά, υπόψη. Χαρακτηριστική η επιστολή που στέλνει ο Κοραής στο Γ. Ριζάρη, στις 5 Μαΐου 1825:

«Τιμιώτατε Κύριε Γεώργιε Ριζάρη.

Αναγκάζομαι να σε δώσω τον εις πολλά ολίγους πρέποντα τίτλο. «χρησιμώτατος». επειδή απεφασίσατε εσύ και ο μακαρίτης αδελφός σου να κατασταθήτε χρήσιμοι εις την πατρίδα αφήνοντές την κληρονόμον εις όλην

σας την περιουσίαν. Τοιαύτη γενναία και όντως ελληνική απόφασις γίνεται ασυγκρίτως επαινετωτέρα, διότι συνεργεί εις των αδελφών μας Ελλήνων την παιδείαν, από την οποίαν άλλο ωφελιμώτερον, ως ορθώς κρίνεις και λέγεις, δεν είναι, διότι η παιδεία μόνη δύναται να φυλάξη την με τόσα αίματα και τόσους κόπους αποκτηθείσαν ελευθερίαν. Η γνώμη σας, χρησιμώτατε φίλε, είναι να χρησιμεύσητε εις την μερικήν σας πατρίδα, το Ζαγόρι, συσταίνοντες εκεί Σχολεία εις παιδείαν των νέων. Αλλά αναγκαζόμενος υπό των περιστάσεων, κλίνεις εις την γνώμην να δανείσης την περιουσίαν σας εις την κοινήν πατρίδα διά να φροντίση αυτή να καταστήση το Σχολείον ή εις το Ζαγόριον ή όπου αλλού κριθή χρησιμώτερον. Η γνώμη μου είναι η κυβέρνησις της Ελλάδος να μεταχειρισθή την ευεργεσίαν σας κατά το παρόν εις την κοινήν παιδείαν όλων των Ελλήνων και όταν οι περιστάσεις το συγχωρήσωσι να λάβη φροντίδα εξάίρετον, ως είναι δίκαιον, και διά τους συμπατριώτας σας Ζαγοριανούς. Μην αμφιβάλλεις, φίλε, ότι ωφελών την κοινήν πατρίδα ωφελείς εν ταυτώ και την μερικήν και γίνεσαι τω όντι χρήσιμος εις όλην την Ελλάδα».

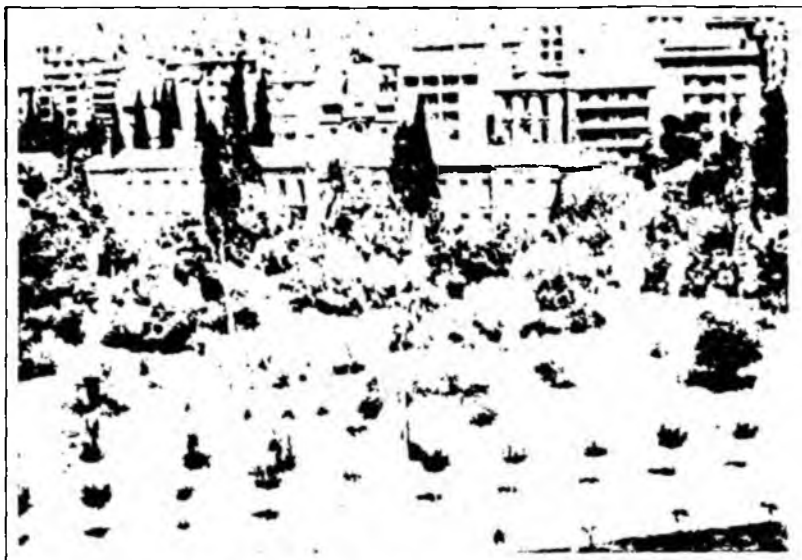

Ο εθνικός ευεργέτης Γεώργιος Ριζάρης.

(Έργο του Ν. Λύτρα)

Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Ἐτσι παίρνει τὴ μεγάλη ἀπόφαση νὰ ιδρύσει στὴν ἐλεύθερη πια Ελλάδα Ἐκκλησιαστικὴ Ακαδημία, τὴ γνωστὴ **Ριζάρειο Σχολή**. Τὸ ἔτος 1840, ἓνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, συντάσσει τὴ διαθήκη του. Ἐξωριστὴ μνεῖα κάνει στὴ διαθήκη του γιὰ τὴν «πολυπόθητη πατρίδα του, τὸ Ζαγόρι» καὶ ιδιαίτερα γιὰ τὸ Μονοδένδρι. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διαθήκης του ἀναφέρεται στὴ σύσταση καὶ τὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς, στὴν ὁποία «αφιερώνει» ὅλα τὰ ἀκίνητα κτήματά του, ὅλα τὰ μετρητὰ χρήματα, ὅλη τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα θέλουν εἰσπραχτεῖ ἀπὸ τόκους καὶ ενοίκια, μέχρις ὅτου συσταθεῖ ἡ Σχολή.

Εἶναι ἐκδηλῆ στὴ διαθήκη του, καὶ στὶς προσθήκες τῆς, ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ριζάρη

Ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

νὰ εκπληρωθοῦν ὅλα ὅσα παραγγέλλει καὶ ἐλπίζει ὅτι με τὴ συνετὴ διοίκηση ὅλα θὰ λάβουν καλὸ καὶ αἰσιο τέλος. Ἐπιθυμεῖ ὁ Γ. Ριζάρης ὅλοι ὅσοι ἀναφέρονται στὴ διαθήκη του νὰ διακρίνονται γιὰ τὰ προσόντα καὶ τὴν ἀρετὴ τους. Ζητάει οἱ καθηγητὲς τῆς Σχολῆς νὰ διαπρέπουν γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν ἀρετὴ τους. Οἱ μαθητὲς νὰ διακρίνονται γιὰ τὴν ευφυΐα καὶ τὴν ἐπίδοσή τους στα μαθήματα. Εἶναι δε γεγο-

νὸς ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, ἐπὶ δεκαετίες ολόκληρες, σεπτὴ καὶ πνευματικὴ τροφὸς πολλῶν γενεῶν, ἀπέδωσε ἀγλαοὺς καρπούς στὸ ἔθνος καὶ στὴν Ἐκκλησία καὶ συνέτεινε στὴν ἀνόρθωση τῆς χώρας με τὴν παροχὴ οὐσιαστικῆς παιδείας στοὺς τροφίμους τῆς. Κάθε χρόνο τροφοδοτοῦσε τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία με φωτισμένους κληρικοὺς καὶ δασκάλους, καθηγητὲς καὶ πολιτικούς, στρατιωτικούς καὶ κάθε κατηγορίας ταπεινοὺς ἐργάτες ποὺ συνέβαλαν στὴν ἀνόρθωση τῆς χώρας. Ἀπὸ τὴ Ριζάρειο προήλθαν ἑκατοντάδες δάσκαλοι, σειρά πρυτάνεων καὶ καθηγητῶν πανεπιστημίων, ἐπίσκοποι, μητροπολίτες καὶ ἀρχιεπίσκοποι, γι' αὐτὸ καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ελλάδας, ἐπανειλημμένα ἐκδήλωσε τὴν ευγνωμοσύνη του πρὸς τὴ Σχολή γιὰ τὶς μεγάλες υπηρεσίες ποὺ πρόσφερε σ' αὐτό. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, θεωροῦσαν τοὺς εαυτοὺς τοὺς ευτυχεῖς, διότι υπῆρξαν τρόφιμοι τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, υπῆρξαν –ὅπως οἱ ἴδιοι διακήρυτταν– «ομόστεγοι καὶ ομογάλακτοι ἀδελφοί», τὰ δε ἰδανικά με τὰ ὁποῖα τοὺς ἀνέθρεψε ἡ Σχολή, περιλαμβάνονται περιεκτικὰ στὸν ὕμνο τῆς Σχολῆς, ποὺ ἀρχίζει με τοὺς στίχους:

*«Τῆς θρησκείας Χριστοῦ σταυροφόροι
τῆς πατρίδος πιστοὶ μαχηταί
τῆς Ελλάδος ἡμεῖς δορυφόροι
Ριζαρείου Σχολῆς μαθηταί».*

Ο Βρανούσης στο Πολυμελές Συμβούλιο του Ιδρύματος της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής.

Αυτό, λοιπόν, το Ίδρυμα κλήθηκε να υπηρετήσει ο Βρανούσης, το 1989, ως μέλος του Συμβουλίου του.

Ήταν τότε κατάφορτος από συγγραφικό έργο, από ειδικές γνώσεις και εμπειρίες, με καταγραμμένη την ελληνική και τη διεθνή του αναγνώριση, προπαντός όμως πλημμυρισμένος από ένα πλούσιο ψυχικό και ηθικό μεγαλείο που του επέτρεπε –του επέβαλλε μάλλον– να συνάπτει δεσμούς με τους συνανθρώπους του, δεσμούς απαλλαγμένους από κάθε σκοπιμότητα και να εκδηλώνεται προς όλους με τη μορφή της αγνής φιλίας και του γνήσιου ανθρωπισμού. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η υποδοχή του στο Πολυμελές Συμβούλιο –όπως εκφράστηκε με τη χαιρετιστήρια ομιλία του Προέδρου, Άγγελου Κίτσου, υπήρξε ενθουσιαστική:

«Καλωσορίζουμε –είπε ο Άγγελος Κίτσος– με ξεχωριστή χαρά το νέο Σύμβουλό μας κ. Λέανδρο Βρανούση, ο οποίος κατέλαβε τη θέση του αποθανόντος αλησμόνητου Στάθη Λαμπρίδη. Ο κ. Βρανούσης, μέχρι πρότινος Διευτή

Ο Λ. Βρανούσης και ο Α. Κίτσος.

του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, πανελληνίως και διεθνώς γνωστός για το ερευνητικό και συγγραφικό του έργο, έρχεται να πλαισιώσει το Συμβούλιό μας σε μία κρίσιμη για την ιστορία της Σχολής μας περίοδο, που, για να εκπληρώσει το υψηλό έργο της, βάσει και των συνεχώς μεταβαλλομένων κοινωνικών και άλλων συνθηκών, έχει ανάγκη από άνδρες επιφανείς, φωτισμένους, δημιουργικούς αλλά και μαχητικούς. Στο νέο μας συνάδελφο ευχόμαστε να είναι γόνιμη και από κάθε πλευρά επιτυχής η θητεία του».

Στο ίδιο πνεύμα μίλησαν και τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου, ο δε Βρανούσης διατύπωσε την άποψη πως «οι ιδρυτές της Σχολής Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης, αν ζούσαν σήμερα, θα διεύρυναν οπωσδήποτε τους σκοπούς του Ιδρύματος».

Προς αυτή την κατεύθυνση εργάστηκε άοκνα ο Βρανούσης, κατά το σύντομο διάστημα της θητείας του στο Ριζαρείο Ίδρυμα. Έτσι όταν, το 1992, ο συντάκτης του παρόντος αναμνηστικού τόμου και ο Νίκος Σούλης –ανεψιός του Χρίστου Σούλη– εντοπίσαμε σε υπόγειο πολυκατοικίας στο Παγκράτι και οικίας στη Μύκονο, τη βιβλιοθήκη, τις αρχειακές συλλογές και τα κατάλοιπα του αείμνηστου Χρίστου Σούλη, απόφοιτου της Ριζαρείου, Γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής και γνωστού ιστοριοδίφη, και τη μεταφέραμε, ως δωρεά των συγγενών του, στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ιωαννιτών, βρήκαμε, ανάμεσα

Το απολυτήριο του Χρίστου Σούλη ή Βασιλείου
από την Εκκλησιαστική Ριζάρειο Σχολή.

στ' άλλα, και δυο πολύτιμα ντοκουμέντα που αφορούσαν το Ζαγόρι και το Ριζάρειο Ίδρυμα:

Το πρώτο ντοκουμέντο ήταν μια ομιλία του Χρίστου Σούλη με τίτλο «Πραγματεία περί Ζαγορίου» που εκφωνήθηκε, το 1910, τότε που η Ήπειρος στέναζε ακόμα κάτω απ' το ζυγό της σκλαβιάς, σε πανηγυρική εκδήλωση της Ριζα-

Ο Αλέξανδρος Καθάρειος

ρείου Σχολής, από τον τότε Ριζαρίτη Χρίστο Σούλη. Ήταν ένα κείμενο που δεν αποτελούσε μόνο ένα πολύτιμο ιστορικό στοιχείο, αλλά διατηρούσε, έπειτα από τόσα χρόνια, στο ακέραιο, την επικαιρότητά του.

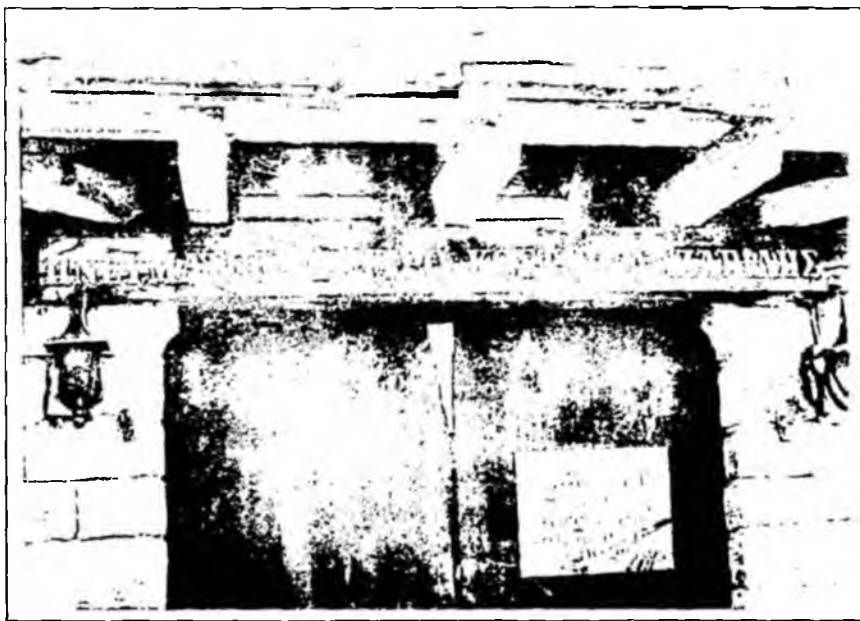
Το δεύτερο ντοκουμέντο ήταν μια πολυσέλιδη έκθεση για την εθνολογική σύσταση, την κοινωνική και εκπαιδευτική κατάσταση των Ζαγοροχωρίων, την οποία συνέταξε, το 1913, ευθύς μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου, με εντολή του Υπουργείου Παιδείας, ο τότε Γενικός Επιθεωρητής και μετέπειτα Εκπαιδευτικός Σύμβουλος, Αλέξανδρος Καθάρειος. Η Έκθεση αυτή απεικονίζει, με ακριβή στοιχεία, την κατάσταση στα Ζαγοροχώρια, το 1912-13, ιδιαίτερα στο χώρο της Παιδείας, σε μια εποχή που την Παιδεία τη συντηρούσε η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο πατριωτισμός των αλύτρωτων τότε Ηπειρωτών.

Το ίδιο ακριβώς έτος -1992- ο Βρανούσης συναντήθηκε στην Αθήνα με το γνωστό Ρώσο ιστορικό GRIGORI ARSH, δεινό μελετητή των ρωσικών αρχείων, τον παρακάλεσε, να ενδιαφερθεί και να πληροφορήσει το Ριζάριο Ίδρυμα αν υπάρχει, στα ρωσικά αρ-

χεία που ερευνά, αρχειακό υλικό σχετικό με τους αδελφούς Ριζάρη, ιδιαίτερα δε της πόλης Νίζνα, που υπήρξε το κέντρο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των αδελφών Ριζάρη.

Λόγω όμως του πρόωρου θανάτου του Λ. Βρανούση και του προχωρημένου της ηλικίας του GRIGORI ARSH, η έρευνα αυτή έμεινε ημιτελής. Ανέλαβε, προ οκταετίας, να τη συνεχίσει ο Σύνδεσμος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, στα πλαίσια των ερευνών που διεξάγει σε κέντρα του εξωτερικού, όπου έζησαν και έδρασαν Ηπειρώτες ευεργέτες, ανάμεσα στους οποίους οι αδελφοί Ριζάρη κατέχουν πρωτοποριακή θέση. Ανέθεσε μάλιστα, κατά τη μετάβαση μελών του Διοικητικού Συμβουλίου στη Νίζνα, το έτος 2000, σε ειδικούς ερευνητές του εκεί Πανεπιστημίου, να ερευνήσουν τα αρχεία και να συγκεντρώσουν στοιχεία για τους αδελφούς Ριζάρη και τους αδελφούς Ζωσιμά. Ένα μέρος του πολύτιμου αυτού υλικού που αφορά τους αδελφούς Ριζάρη, και προέρχεται από τα αρχεία της Μόσχας και της Νίζνας, έχει ήδη παραδοθεί για το αρχείο του Ιδρύματος. Η έρευνα των αρχείων της Νίζνας και της Μόσχας, με την οικονομική ενίσχυση και του Ριζαρείου Ιδρύματος, συνεχίζεται.

Ενδιαφέρον επίσης έδειξε ο Βρανούσης, ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ριζαρείου Ιδρύματος, για το Πνευματικό Κέντρο «Κώστας Λαζαρίδης».

Το Πνευματικό Κέντρο - Μουσείο «Κώστας Λαζαρίδης»
στο Κουκούλι Ζαγορίου.

Ο αείμνηστος αυτός Ζαγορίσιος εκπαιδευτικός δώρισε στη Ριζαρείο Εκκλησιαστική Σχολή τις πλούσιες λαογραφικές του συλλογές, βιβλία και κινητά πράγματα. Ο Βρανούσης, σε συνεργασία με το Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου, ανέλαβε να συντάξει ένα σύγχρονο κανονισμό λειτουργίας του, ώστε το Κέντρο αυτό, με έδρα το Κουκούλι Ζαγορίου, να μπορέσει να αξιοποιήσει τη δωρεά

του Κώστα Λαζαρίδη και να συμβάλει στην προβολή και στην ανάπτυξη του Ζαγορίου.

Μόνιμη μέριμνα του Βρανούση η πλούσια πολιτιστική του κληρονομιά, ιδιαίτερα τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία. Από τις συχνές επισκέψεις του στα Ζαγοροχώρια, διαπίστωσε ότι οι εικόνες και οι τοιχογραφίες λαμπρών εκκλησιών –ιστορικών διατηρητέων μνημείων– βρίσκονται σε κακή κατάσταση και κινδυνεύουν να καταστραφούν. Συντάσσει, λοιπόν, με έγκριση του Συμβουλίου, σχετικό υπόμνημα προς τον καθηγητή Νίκο Ζία – Διευθυντή Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού– και του γνωστοποιεί ότι «το Ίδρυμα Ριζάρη και ιδιώτες χορηγοί προτίθενται να αναλάβουν τις δαπάνες για να γίνει καθαρισμός και συντήρηση εικόνων και τοιχογραφιών των Εκ-

κλησιών στα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου». Ζητάει δε, στη συνέχεια, τη γνώμη και την έγκριση της Δ/σης του Υπουργείου Πολιτισμού για τον τρόπο υλοποίησης του έργου.

Αντιλαμβάνεται κανείς –από τα σύντομα στοιχεία που παραθέσαμε πιο πάνω– πόσο πολύτιμη θα ήταν η προσφορά του Λέανδρου Βρανούση, στο Ριζάρειο Ίδρυμα, αν συνεχιζόταν, επί κάμποσα ακόμα χρόνια, με τον ίδιο ρυθμό. Δυστυχώς όμως: Η βάσκανος μοίρα αλιώς διάλεξε και το Πολυμελές Συμβούλιον της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, στις 20 Απριλίου 1993, πληροφορήθηκε το θλιβερό άγγελμα του θανάτου του Α. Βρανούση «του προσεγγεγόντος πολυτίμου υπηρεσίας εις το Ίδρυμα», όπως αναφέρεται στο σχετικό ψήφισμα.

Δεν ήταν μόνο οι «πολύτιμες υπηρεσίες» που πρόσφερε στο Ριζάρειο Ίδρυμα. Ήταν, μαζί μ' αυτές, «οι γνώσεις, η οξύτητα του νου, η ζεστασιά της καρδιάς και η ευγένεια των τρόπων, η αντικειμενικό-

τητα και η ευρηματικότητά του, ο σεβασμός που έδειχνε προς τον ανθρώπινο μόχθο και η βαθιά εκτίμηση που έτρεφε προς τους πνευματικούς ανθρώπους, χαρίσματα με τα οποία γοήτευε τους συνανθρώπους του και δημιουργούσε στις συναναστροφές μια ατμόσφαιρα σπάνιας πνευματικής ευφορίας», όπως γράφει ο Ά. Κίτσος.

Έβαλε κι αυτός ένα μικρό μεν, αλλά οπωσδήποτε στερεό, λιθάρι για να χτιστεί και να αναπτυχθεί το λαμπρό οικοδόμημα που λέγεται Ίδρυμα Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής. Ένα Ίδρυμα που τιμάει, πρώτα και κύρια, τους ιδρυτές του, τιμάει έπειτα την ιδιαίτερη πατρίδα τους, τα Ζαγοροχώρια, τιμάει, τέλος, αυτούς που ανέλαβαν την ευθύνη να το διοικήσουν, να διαχειριστούν και να αξιοποιήσουν την πολύτιμη περιουσία του. Αυτό σήμερα το αναγνωρίζουν όλοι. Φαίνεται, μάλιστα, καθαρά και στο ενημερωτικό τεύχος που εξέδωσε, το 2004 –επανεκδόθηκε επανειλημμένα σε χιλιάδες αντίτυπα– η «Επιτροπή Αγώνα για

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Έν 'Αθήναις σήμερον τήν 20ήν 'Απριλίου 1993 τό Πολυμελές Συμβούλιον τῆς Ριζαρείου 'Εκκλησιαστικῆς Σχολῆς συνελθόν ἐκ-
τάκτως ἐπὶ τῷ θλιβερῷ ἐγγέλματι τοῦ θανάτου τοῦ ἐπὶ σειράν
ἐτῶν διατελέσαντος Συμβούλου τοῦ 'Ιδρύματος

Λ Ε Α Ν Δ Ρ Ο Υ Β Ρ Α Ν Ο Υ Σ Η

Ἐπιτίμου Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῶν Μεσαιωνικῶν Ἀρχείων τῆς
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,

προσενεγγόντος πολυτίμου ὑπηρεσίας εἰς τό Ίδρυμα

Ἀποφασίζει

Νά ἐκφρασθοῦν τά συλλυπητήρια τοῦ 'Ιδρύματος εἰς τήν οἰκογένειαν τοῦ μεταστάντος.

Νά κατατεθεῖ στεφάνι εἰς τήν σορόν του.

Νά δημοσιευθεῖ τό παρόν διὰ τῶν Ἐφημερίδων ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΣΤΙΑ,
ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ, τό ΔΕΛΤΙΟ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚῆς ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ καί
ΤΑ ΖΑΓΟΡΙΣΙΑΚΑ ΝΕΑ.

τα Ηπειρωτικά Κληροδοτήματα», με τον τίτλο: «Εθνικά -Ηπειρωτικά Κληροδοτήματα».

Στο τεύχος αυτό, αφού εξάιρεται, στην αρχή, η Ηπειρωτική ευποιία, διεκτραγωδεύεται, στη συνέχεια, η κατάσταση που επικρατεί στα Εθνικά μας Κληροδοτήματα. εξαιτίας της αδιαφορίας του Κράτους, της άγνοιας και της αδιαφορίας των πολιτών. Η τραγική κατάσταση των Εθνικών μας Κληροδοτημάτων αποτελεί γενικό κανόνα. Εξαιρέση απ' αυτόν τον κανόνα αποτελούν μερικά μόνο κληροδοτήματα. Ανάμεσα σ' αυτά και το Ριζάρειο Ίδρυμα. Χαρακτηριστικές οι διαπιστώσεις της Επιτροπής Αγώνα, όπως αναγράφονται στο σχετικό ενημερωτικό τεύχος:

«Θα ήταν παράλειψη ανεπίτρεπτη και αδικία αν σήμερα αποφεύγαμε να αναφέρουμε και ένα, έστω, θετικό παράδειγμα. Πρόκειται για το Ριζάρειο

Ο Λεάνδρος Βρανούσης ενώ παραδίδει στον Δ/ντή της «ΕΥΡΩΠΕΝΔΥΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ» Κ. Γ. Γόντικα το λεύκωμα «ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ» κατά την επίσημη εκδήλωση της παρουσίασης του λευκώματος, για την έκδοση του οποίου τα μέγιστα συνέβαλε.

Ίδρυμα. Χάρη στο Πολυμελές Συμβούλιό του ψυχής του οποίου είναι ο σημερινός Πρόεδρός του, Άγγελος Κίτσος, το Ριζάρειο Ίδρυμα αξιοποιείται σήμερα κατά τον καλύτερο δυνατό, κατά τη γνώμη μας, τρόπο. Αναμορφώνεται η ιδιαίτερη πατρίδα των Ριζάρηδων -το Μονοδένδρι- και γίνεται -έχει ήδη γίνει- πόλος τουριστικής έλξης, πολιτιστικών και επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Αξιοποιείται η περιουσία του Ιδρύματος στα Γιάννινα και επίκειται επωφελής, όπως πληροφορούμαστε, αξιοποίηση της περιουσίας του

στην Αθήνα. Γίνεται, σε πανελλήνια και διεθνή κλίμακα προβολή των Ζαγοροχωρίων, με τις εκδόσεις, τις εκθέσεις και λοιπές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στο Μονοδένδρι, στα Γιάννινα και στην Αθήνα».

Επίκεντρο, βέβαια, όλης αυτής της δραστηριότητας, το ενδιαφέρον για την εκπαίδευση. Έτσι, στο Μονοδένδρι λειτουργούν σήμερα:

Το Ριζάρειο Χειροτεχνικό Κέντρο (μαθητεία, κατάρτιση, επαγγελματική αποκατάσταση για τις απόφοιτες του Ιδρύματος).

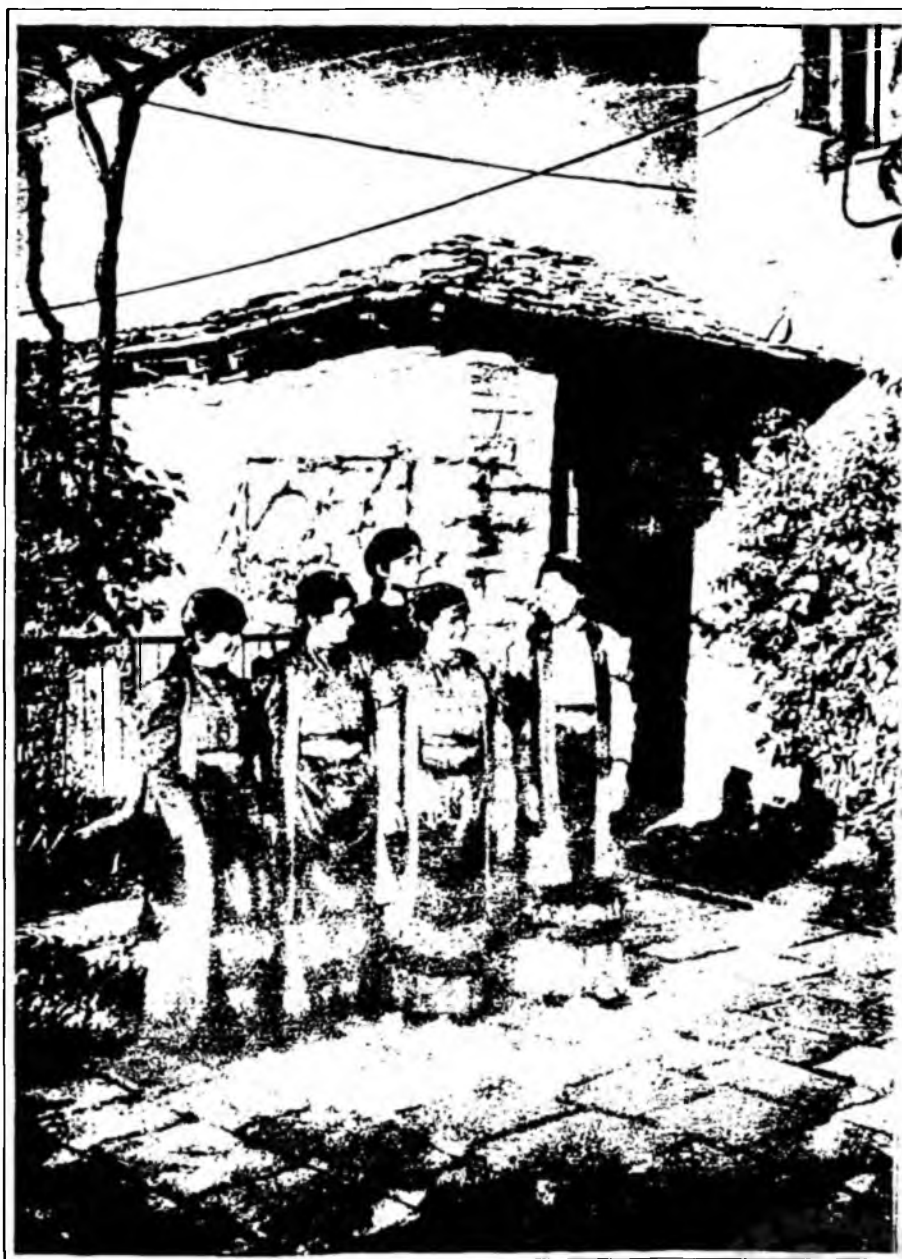
Η Μαθητική Εστία (διαμονή, σίτιση) για τις σπουδάστριες και τεχνίτριες της Χειροτεχνικής Σχολής και για τα παιδιά του Ριζαρείου Δημοτικού Σχολείου.

Στην Αθήνα η ιστορική Ριζάρειος Σχολή μεταπολεμικά και μέχρι την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση λειτουργήσε σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία περί εκκλησιαστικής εκπαίδευσης, σε επταετές Εκκλησιαστικό Γυμνάσιο και, στη συνέχεια, μέχρι σήμερα ως τριετές Εκκλησιαστικό Γυμνάσιο και Λύκειο. Η φθίνουσα πορεία των Εκκλησιαστικών Λυκείων στη χώρα μας οδήγησε τη Διοίκηση του

Ιδρύματος –σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας– στη δημιουργία και λειτουργία του Ριζαρείου Εκκλησιαστικού Λυκείου ως διπλής κατεύθυνσης (θεωρητικής και πρακτικής).

Δικαιώνεται έτσι και ο Λέανδρος Βρανούσης ο οποίος, μόλις ανέλαβε στο Πολυμελές Συμβούλιο του Ριζαρείου Ιδρύματος, διατύπωσε την άποψη πως «αζούσαν σήμερα οι ιδρυτές της Σχολής Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης, θα διεύρυναν οπωσδήποτε τους σκοπούς του Ιδρύματος».

Γι' αυτή τη διεύρυνση και την υλοποίηση των σκοπών εργάστηκε και ο Λέανδρος Βρανούσης. Το ίδιο, άλλωστε, έπραξε και στα άλλα ιδρύματα, επιστημονικά και κοινωνικά στα οποία έλαβε μέρος.

*Μαθήτριες και τεχνίτριες του Ριζαρείου Χειροτεχνικού Κέντρου
στο Μονοδένδρι.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄

Ο ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ

Η αγάπη του για την Ήπειρο

Υπήρξε ο Βρανούσης αγνός αγωνιστής της Εθνικής μας Αντίστασης, αναγνωρισμένος, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ερευνητής επιστήμονας. Αλλά, πριν και πέρα απ' όλα αυτά, ο Βρανούσης ήταν και παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του αθεράπευτος και αμετανόητος Ηπειρολάτρης. Γνωστή σ' όλους μας η αγάπη του για την Ήπειρο. Την αγάπη του αυτή την έδειξε έμπρακτα, παλιότερα και τελευταία, με τους αγώνες του, με τις έρευνές του, με τη συμμετοχή του σε συνέδρια και εκδηλώσεις που είχαν αντικείμενο την Ήπειρο. Ο ίδιος εξομολογείται, σε υπόμνημά του που υπέβαλε, το 1954, στην Ακαδημία Αθηνών:

«Μετά συγκινήσεως φυλλομετρώντας εισέτι τα ογκώδη τετράδια των μαθητικών και φοιτητικών μου χρόνων, εις τα οποία συνεκέντρωνα πάσης φύσεως λαογραφικόν, γλωσσικόν και ιστορικόν υλικόν (λαϊκά μνημεία του λόγου και έθιμα, διαλεκτικά λεξιλόγια, τοπωνύμια, επιγραφάς και ενθυμήσεις, παλαιά έγγραφα κ.π.ά.). Θεωρώ δε μέγα ευτύχημά μου το ότι έζησα επ' αρκετόν και εκ του σύνεγγυς την ζωήν της Ελληνικής υπαίθρου, ιδία δε των ορεινών πληθυσμών της Πίνδου και των περίξ περιοχών της Ηπείρου, Μακεδονίας και Θεσσαλίας. Ένεκα τούτου αισθάνομαι ότι τον έρωτά μου προς την πάτριον ιστορίαν συνοδεύει ακριβής γνώσις του λαϊκού βίου, των ξενικών ή ξενοφανών γλωσσικών στοιχείων και διαλεκτικών ιδιωμάτων, και εν γένει της ιστορικής, κοινωνικής, γλωσσικής και εθνολογικής φυσιογνωμίας του τόπου. Με τα εφόδια ταύτα, τα οποία επιτρέπουν, νομίζω, ευχερεστέραν κατανόησιν των εθνικών περιπετειών και της ιστορικής συνεχείας της φυλής, έστρεψα νωρίς τα ενδιαφέροντά μου προς την μεσαιωνικήν ιστορίαν της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, εν στενή συναρτήσσει συνήθως προς τα εθνολογικά προβλήματα του παρελθόντος και τα εθνικά ζητήματα του παρόντος».

Όσοι τον γνώρισαν από κοντά διαπίστωσαν την «μετά τοσαύτης αφοσιώσεως ασχολίαν αυτού με την ιστορίαν της ιδιαιτέρας του πατρίδος της Ηπείρου», ακόμα και τον καιρό που μαχόταν στις πρώτες γραμμές της Εθνικής μας Αντίστασης, τότε που δεν παρέλειπε κατά τις μετακινήσεις της μονάδας του στον Ηπειρωτικό χώρο να ερευνά σπίτια και εκκλησίες και να συγκεντρώνει πολύτιμα στοιχεία για την ιστορία της Ηπείρου, που αλλιώς θα είχαν χαθεί για πάντα. «Τις ελεύθερες ώρες –θυμάται ο Τάτσης Αποστολίδης– ακολουθούσα το Λέανδρο μέσα στην εκκλησία, που προσπαθούσε να διαβάσει στο ημίφως κάτι χειρόγραφες σημειώσεις στα περιθώρια του Ευαγγελίου – ένα παμπάλαιο βιβλίο κιτρινισμένο από το χρόνο, το σκοτάδι και την υγρασία». Μετά την Απελευθέρωση ξανά στην Αθήνα για να συνεχίσει τις σπουδές του. Ζει στην Αθήνα, η ψυχή του όμως βρίσκεται στην Ήπειρο. Το μαύρο σκοτάδι της δυστυχίας και της απόγνωσης ακολουθεί τώρα το λαμπρό φως που ξεπήδησε απ' τις κορυφές της θρυλικής Πίνδου, πέρασε απ' τα δοξασμένα βουνά της Εθνικής μας Αντίστασης και καταύγασε τον κόσμο ολόκληρο. Ο Ηπειρωτικός λαός, κάτω από

τραγικές συνθήκες, αγωνίζεται απεγνωσμένα για την επιβίωσή του. Πονάει η ψυχή του Βρανούση για το δράμα που περνάει η Ήπειρος και μαζί μ' αυτή ολόκληρη η Ελλάδα. Γι' αυτό από τις στήλες Ηπειρωτικής εφημερίδας που εκδίδεται στην Αθήνα, στέλνει προς όλους την έκκλησή του:

«Ο Ηπειρωτικός Λαός, που στάθηκε πάντα ο φορέας των δημοκρατικών, και των πιο προοδευτικών αρχών, που έδωσε με τα Γιάννινα του τα «πρώτα στα άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα», τη μάχη με τον ελληνικό μεσαίωνα και πραγματοποίησε τη Νεοελληνική αναγέννηση περνάει σήμερα τις πιο μαύρες μέρες τη ζωής του. Αφού έπαιξε τον πρωταγωνιστικό του ρόλο στην εποποιΐα της Πίνδου, με τα παλληκάρια του, τους άντρες, τις γυναίκες, τους γέρους και τα παιδιά ακόμα, δίνοντας έτσι το μοναδικό τότε παράδειγμα της αυτοθυσίας και της ηρωικής αντιστάσεως για τη Λευτεριά της Πατρίδας. Αφού με την ίδια αγωνιστική διάθεση πάλεψε στα τέσσερα χρόνια της σκλαβιάς εναντίον των κατακτητών θυσιάσε τα πάντα, σήμερα γυμνός, νηστικός, άστεγος, αντιμετωπίζει τον αφανισμό».

Κι όταν αργότερα, φτασμένος πια επιστήμονας, κυριαρχεί με τη δράση του, στους πνευματικούς κύκλους της πρωτεύουσας, και τότε δεν ξεχνάει, ούτε στιγμή μάλιστα, την Ήπειρο. Συγκινητική η πολύχρονη παρουσία του στον Ηπειρωτικό χώρο. Από τα ιδρυτικά μέλη –και μέλος της Συντακτικής Επιτροπής– των περιοδικών Ηπειρωτικά Γράμματα (Γιάννινα 1943), Ηπειρωτική Ζωή (Αθήνα 1946), Ηπειρωτική Εστία (Γιάννινα 1952). Ιδρυτικό μέλος και βασικό στέλεχος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (1956), συνέβαλε κι αυτός στα «Δωδωναία» των πρώτων ετών (1960 κεξ.) κι επιμελήθηκε όλες τις πρώτες εκδόσεις της

Ομιλητής στο Φιλολογικό Μνημόσυνο Δημήτρη Χατζή (Αθήνα, 1984).

(20 περίπου τόμους). Επιμελήθηκε επίσης τις μεταθανάτιες εκδόσεις των Ηπειρωτών Γ. Σούλη, Β. Μπαρά κ.ά. Γνωστός ομιλητής σε διαλέξεις και άλλες εκδηλώσεις που οργανώνουν, κατά καιρούς, οι Ηπειρώτες της Αθήνας: Διαλέξεις στην «Ηπειρωτική Εταιρεία» (1965, 1966, 1967), φιλολογικό μνημόσυνο Γ. Σούλη (1967), Δ. Χατζή (1984), Γ. Κοτζιούλα (1984).

Τακτική ήταν και είναι η παρουσία του στ' αγαπημένα του Γιάννινα. Γνωστές οι διαλέξεις του στην «Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών» (1966, 1971) και

τα μαθήματα-διαλέξεις που έδωσε στο Πανεπιστήμιο της πόλης μας, προσκεκλημένος της Φιλοσοφικής Σχολής (1979), τα οποία παρακολούθησαν και πολλοί συμπολίτες μας.

Τόμοι ολόκληροι θα μπορούσαν να γραφούν για το Βρανούση, την αγάπη του και την προσφορά του προς την Ήπειρο. Λίγα μόνο δείγματα αυτής της προσφοράς του που παραθέτουμε πιο κάτω –σε συνδυασμό, βέβαια, με όσα επιση-

μάναμε στα προηγούμενα κεφάλαια –είναι αρκετά για να αντιληφθεί ο αναγνώστης τους λόγους για τους οποίους ο Βρανούσης έδωσε, σε ένα από τα τελευταία δημοσιεύματά του, ιδιαίτερη έμφαση σε κείμενο του Ρήγα στο οποίο τονίζεται ότι:

«Ο ιερός της πατρίδος έρωσ εμφωλεύει εις την καρδίαν και η καρδιά δεν γηράσκει ποτέ».

Σε ολόκληρη τη ζωή του, η καρδιά του Βρανούση παλλόταν για την Ήπειρο, την Ήπειρο που τόσο αγάπησε και τόσο αγαπήθηκε από αυτή, την Ήπειρο που ποτέ δε θα τον λησμονήσει, γιατί στη γνώση του παρελθόντος της έβαλε γερά τα θεμέλια.

**«Κ. Κρυστάλλης - Χ. Χρηστοβασίλης»
Βασική Βιβλιοθήκη (1954)
Επιμέλεια Λ. Βρανούση**

Μετά το μνημειώδες έργο του «Ρήγας», που μαζί με το άλλο εξίσου μνημειώδες έργο του «Αθανάσιος Ψαλίδας - ο Διδάσκαλος του Γένους» τον καθιέρωσαν στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, έρχονται στη σειρά της Βασικής Βιβλιοθήκης δυο ακόμα τόμοι, με επιμέλεια του Λ. Βρανούση. Ο πρώτος τόμος επιγράφεται: «Κ. Κρυστάλλης -

Χ. Χρηστοβασίλης»· ο δεύτερος τόμος επιγράφεται «Οι Πρόδρομοι». Ο πρώτος τόμος αποτελεί μια κριτική παρουσίαση του έργου των διόσκουρων της Ηπείρου. Με τη ζωή και το έργο του ποιητή Κώστα Κρυστάλλη είχε ασχοληθεί –όπως είδαμε– ο Βρανούσης και παλιότερα και είχε παρουσιάσει στο περιοδικό «Ηπειρωτική Ζωή», το 1946, την εργασία του, με τίτλο: «Νεανικοί στίχοι του Κώστα Κρυστάλλη».

Με το Χρηστοβασίλη αλληλογραφεί από την ηλικία των δώδεκα χρόνων και είναι, κατά κάποιο τρόπο, ο πνευματικός του ανάδοχος. Τώρα έρχεται και ζωντανεύει την εποχή που κυριαρχείται από την ηθογραφία, στο πλαίσιο της οποίας κινούνται οι Ηπειρωτικές αναμνήσεις, η ιστορία, η λαογραφία και η παράδοση. Αναλύει την επίδραση του δημοτικού τραγουδιού και στους δυο πιο πάνω δημιουργούς, διακρίνει την αυτοδυναμία και ως ποιο σημείο του έργου τους, κάνει τομές στην πυκνότητα του ύφους τους και στην τεχνική τους, και με πλούσια βιογραφικά και βιβλιογραφικά στοιχεία, καθώς και με γλωσσάριο, συμβάλλει αισθητά στην πνευματική τους παρουσία και την εδραίωσή της. Σε μια γενική εισαγωγή διαγράφονται τα πλαίσια, εθνικά, κοινωνικά και πνευματικά, μέσα στα οποία άνθισε η ποιμενική λογοτεχνία και η νεοελληνική ηθογραφία. Παραθέτουμε μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα αυτής της εισαγωγής, που βοηθούν τον αναγνώστη να εκτιμήσει και αυτού του έργου την αξία:

«Ο Κώστας Κρυστάλλης και ο Χρήστος Χρηστοβασίλης. Συνομήλικοι σχεδόν, συντοπίτες και συνομότεχνοι, πήραν τη θέση των τυπικών εκπροσώπων του είδους που καλλιέργησαν. Και το λογοτεχνικό αυτό είδος υπήρξε, αναμφι-

224

σβήτητα. ένα απ' τα γνησιότερα αυτοφυή άνθη του νεοελληνικού μας Παρνασσού –της Πίνδου θα 'θελα να πω. αν μπορούσα. Και οι δυο τους ανήκουν στην εφηβική ηλικία της λογοτεχνίας μας και η τροχιά τους μεσουράνησε κ' έδυσε πολύ γρήγορα. σε μια εποχή που μας φαίνεται πολύ μακρινή πια. Υπήρξαν όμως γνήσια έκφραση του εαυτού τους και ικανοποίησαν τις αναζητήσεις μιας μεταβατικής περιόδου. που κυοφορούσε την καινούρια εθνική. γλωσσική και πνευματική εξόρμηση της τελευταίας γενεάς του περασμένου αιώνα. Ακαταστάλαχτη κι αλλοπρόσαλλη η πνευματική ζωή του τόπου ακόμα. Δισταγμοί. ακρότητες. δημοσιογραφικός θόρυβος. Τα περιοδικά κι ο καθημερινός τύπος επιτείνουν τη σύγχυση. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα κά-νουν δειλά-δειλά την εμφάνισή τους ο Κρυστάλλης κι ο Χρηστοβασίλης. Ο πρώτος με την ποίησή του κυρίως. ο δεύτερος με το διήγημα. Δεν εδυσκολεύτηκαν ίσως πολύ να βρουν τον προσανατολισμό τους. Πρέπει να τους αναγνωρισθεί πως δεν τους έλειψε το απαραίτητο αισθητήριο. Έδωσαν αυτό που ζητούσε η εποχή τους. Ούτε πρωτοπόροι υπήρξαν ο Κρυστάλλης και ο Χρηστοβασίλης. ούτε «μεγάλοι». Υπήρξαν ακριβώς αυτό που ζητούσε η εποχή τους. Τους αναζητούσε. θαρρείς. η εποχή τους και γι' αυτό, όταν τους ανακάλυψε. τους ενθάρρυνε και τους ανέδειξε. Λιγόζωος ο Κρυστάλλης – πέθανε στην καλύτερή του ώρα. όταν ακριβώς κατακτούσε τις πιο ευτυχισμένες του επιτεύξεις. κ' έζησε τόσο μόνον. όσο τον χρειαζόταν η εποχή του. Ο Χρηστοβασίλης έζησε ως τις μέρες μας σχεδόν κ' εφθάρηκε αυτοεπαναλαμβανόμενος. κατάλοιπο της εποχής που τον ανέδειξε. απροσάρμοστος στις εξελίξεις και αυτοεξαντλούμενος στην εμμονή του. για να πεθάνει σχεδόν αγνοημένος. Όμως επιβάλλεται πάντοτε – είναι σωστό για μας δίκαιο για κείνους– να τους τοποθετούμε εκεί που ανήκουν. Στην τελευταία γενεά του περασμένου αιώνα η προσφορά τους υπήρξε πολύτιμη. Κι ό,τι επέζησε ή επιζεί από το έργο τους, είναι ένα απ' τα χαρακτηριστικότερα και γνησιότερα προϊόντα του νεοελληνικού μας πολιτισμού. της εφηβικής αλλά εύρωστης λογοτεχνίας των ζωγράφων της ελληνικής υπαίθρου. Κινούνται ολοζώνταντοι τις περισσότερες φορές. πρωταγωνιστούν στην «ιστορία» που σου αφηγούνται. Ό,τι έγραψαν είναι γνήσια έκφραση του εαυτού τους. Κι όταν σου ανιστοράνε την

Κώστας Κρυστάλλης

Ο Χρ. Χρηστοβασίλης
στα χρόνια της ακμής του.

τραχιά ζωή των βουνών τους, αν το καλοπροσέξεις, εξωτερικεύουν όλο τον ψυχικό τους κόσμο, τους καημούς και τις λαχτάρες τους, όλο εκείνο το μέσα πλούτος, το ζηλευτό, του λαού τους. Είναι ένα με τον κόσμο τους και με τους ήρωές τους, άνθρωποι κι αυτοί από πουρναρόξυλο και στουρναρόπετρα της Πίνδου. Ακατανίκητο θέλγητρο θα βρούμε όσοι κατεβήκαμε από τα ίδια κακοτράχαλα βουνά και ολογαρκείς ίσως στις απαιτήσεις μας, εύκολα θ' αρκεσθούμε στο θέλγητρο αυτό της αναπαράστασης του γνώριμου διακόσμου των παιδικών μας αναμνήσεων. Ξένοι από παρόμοια βιώματα οι άλλοι, γρήγορα ίσως θα δυσφορήσουν. Ποιος θα τους κατακρίνει;».

Χωρίς υπερβολές και χωρίς στείρους τοπικισμούς ο Βρανούσης αξιολογεί τους δυο συντοπίτες του – τον ποιητή Κρυστάλλη και τον πεζογράφο Χρηστοβασίλη– στα πλαίσια της λογοτεχνίας της εποχής τους. Καθώς δε παραθέτει, στη συνέχεια, στοιχεία από την πολύμορφη εθνική και λογοτεχνική τους δράση, δίνει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να βγάλει μόνος του τα συμπεράσματά του.

Το Χρ. Χρηστοβασίλη είχε γνωρίσει ο Βρανούσης, σε ηλικία δώδεκα ετών, όταν ακόμα ήταν μαθητής στο Ημιγυμνάσιο Γρεβενιτίου, και από τότε συνδέθηκε μαζί του. Σαράντα πέντε χρόνια μετά, το 1978, στα πλαίσια ενός διεθνούς ιστορικού συνεδρίου, στην Πετρούπολη της Ρωσίας και στο τμήμα ελληνικών χειρογράφων της Αυτοκρατορικής Βιβλιοθήκης, βρέθηκε μπροστά σε ένα χειρόγραφο του Χρ. Χρηστοβασίλη· το χειρόγραφο αυτό περιείχε ένα πολύστιχο ποίημα αφιερωμένο στον Τσάρο Νικόλαο Β', στη στέψη του οποίου, το 1896, πα-

ραβρέθηκε ως απεσταλμένος της εφημερίδας «Ακρόπολις». Από τη Μόσχα ο Χρηστοβασίλης είχε στείλει ανταποκρίσεις για την εφημερίδα, που είχαν σχέση με τη στέψη του Τσάρου, τους τάφους Ηπειρωτών στη Μόσχα και επιτύμβιες επιγραφές. Όλα αυτά τα στοιχεία τα συγκέντρωσε ο Βρανούσης και, το 1983, εξέδωσε το βιβλίο

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Ο ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΣΤΗ ΡΩΣΣΙΑ

Ένα αυτόγραφο ποίημά του στην παλιά Αυτοκρατορική Βιβλιοθήκη.
Η στέψη του Τσάρου (1896) και οι σχετικές ανταποκρίσεις του Χρηστοβασίλη.
Τάφοι Ηπειρωτών στη Μόσχα και επιτύμβιες επιγραφές.

«Ο Χρ. Χρηστοβασίλης στη Ρωσία», με το οποίο απέδιδε, για μια ακόμα φορά, τον οφειλόμενο σεβασμό στον «πρεσβύτερο γέροντα της Ηπείρου».

«Οι Πρόδρομοι»
Βασική Βιβλιοθήκη
Επιμέλεια Α. Βρανούσης (1955)

Ένα χρόνο αργότερα, το 1955, στην ίδια σειρά της Βασικής Βιβλιοθήκης, ακολουθεί ο δεύτερος τόμος, με τον τίτλο: «Οι Πρόδρομοι». Έτσι, μετά τον

Ψαλίδα, έρχεται, ο Βηλαράς, που αποτελεί και το κυριότερο κεφάλαιο σ' αυτό το έργο. Δεν είναι μόνο το γεγονός ότι ο Βηλαράς είναι ίσως ο μόνος που άξιζε να ονομαστεί Πρόδρομος. Είναι παράλληλα το γεγονός ότι ο Βηλαράς και ο Ψα-

λίδας σημάδεψαν, επί χρόνια ολόκληρα, την πνευματική ζωή της ιδιαίτερης πατρίδας του Βρανούση, της Ηπείρου.

«Οι Πρόδρομοι» είναι μια κριτική παρουσίαση των προδρόμων της νεοελληνικής ποίησης και των εκπροσώπων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ανάμεσα στους οποίους σημαντική θέση κατέχουν ο Χριστόπουλος και ο Βηλαράς. Σε μια επιτυχημένη κράση διεξοδικής βιογραφίας και κριτικής μελέτης, παρουσιάζονται με αξιολογή συνοχή και ενότητα εποχές και μορφές, ιστορία και εθνική μνήμη, πνευματικός πολιτισμός και αρχές. Ουσιαστικά έχουμε μια πολύτιμη συμβολή στη διατήρηση ακμαίας της πνευματικής μας ζωής.

Ποιοι είναι όμως αυτοί οι πρόδρομοι;

«Πρόχειρα –γράφει στο σύντομο αλλά κατατοπιστικό προλογικό σημείωμα του τόμου ο Βρανούσης– αναθυμάται αμέσως κανείς τη γνωστή τριάδα: **Ρήγας, Χριστόπουλος, Βηλαράς**. Πρόδρομος στην ευρύτερη σημασία του όρου ο πρώτος, πρόδρομοι του Σολωμού στη Νεοελληνική ποίηση οι άλλοι δύο. Δίπλα σ' αυτούς υπάρχουν και οι σύγχρονοί τους. Έτσι, κάτω από τον τίτλο «**Πρόδρομοι**» συγκεντρώνονται όχι μονάχα προδρομικές φυσιογνωμίες αναγεννητών και καινοτόμων, αλλά όλοι σχεδόν, όσοι χρονολογικά προσηγήθηκαν του Σολωμού και κατέχουν κάποια θέση στη Νεοελληνική ποίηση της τελευταίας προ του Εικοσιένα πεντηκονταετίας.

Τα χρονολογικά μας πλαίσια σημαδεύουν αναμφισβήτητα μια νέα περίοδο στην πορεία του υπόδουλου Γένους. Ο ιστορικός, που σφυγμομετρεί τον υψηλό πυρετό της δημιουργικής αυτής περιόδου, σε κάθε βήμα στηθοσκοπεί και καταγράφει την ασθμαίνουσα άνοδο του Νέου Ελληνισμού. Στον τομέα του πνεύματος κυοφορείται, προβάλλει κι ανδρώνεται ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

Την εποποιία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού δεν την εκφράζει, βέβαια, μονάχη η ποίηση. Οι νέοι προσανατολισμοί διακρίνονται στην κίνηση των ιδεών και προβάλλουν πιο έκδηλοι κυρίως στους αγώνες για την γλωσσοεκπαιδευτική αναγέννηση, αγώνες που ανέδειξαν ηγετικές φυσιογνωμίες Διδασκάλων του Γένους και σεβάσμιους μεταρρυθμιστές, άξιους καθ' όλα να στηθούν στα ψηλά βάθρα των Προδρόμων: Ο Βηλαράς αγωνίζεται κάτω απ' τη σκέπη του Ψαλίδα, ο Χριστόπουλος δια-

Το πορτρέτο του Ιωάννη Βηλαρά, όπως το σχεδίασε ο άγγλος περιηγητής Holland.

μορφώνεται κάτω απ' τον ίσchio του Καταρτζή. Δίπλα τους αρκετοί άλλοι ακόμα χειροκρατιούνται στη χορεία των Διαφωτιστών. Πολλοί λοιπόν είν' εκείνοι που θα κρατούσαν επάξια τον τίτλο «Πρόδρομοι». Δεν επεκτείνεται όμως σ' όλους αυτούς ο τόμος, αλλά περιορίζεται μονάχα στους ποιητές και τα πεζά που τυχόν έγραψαν όσοι απ' αυτούς είναι γνωστοί κυρίως ως ποιητές. Ανάμεσα σ' αυτούς περιλαμβάνονται:

Ο **Καيسάριος Δαπόντες**, εκπρόσωπος της λόγιας στιχουργίας.

Ακολουθεί η **Φαναριώτικη ποίηση** που καλλιέργησε η νέα γενιά στις όχθες του Βοσπόρου και του Δούναβη. Τη Φαναριώτικη αυτή ποίηση ανέβασε στον ανώτατο βαθμό ο τελειότερος εκπρόσωπός της, ο **Αθανάσιος Χριστόπουλος**. Το αναγνωστικό κοινό της εποχής του τον λάτρεψε γιατί βρήκε στους κομψούς στίχους του τις πρόσχαρες περιγραφές των απολαύσεων της ζωής, και την τόσο συχνά προσποιητή εικόνα αμεριμνησίας και ξενοιασιάς.

Στην εύκαρπη γη της ελληνικής υπαίθρου άντλησε ευωδιαστούς χυμούς από τη βρυσομάνα του δημοτικού τραγουδιού ο **Ιωάννης Βηλαράς**, με τον οποίο συμπληρώνονται «οι **Πρόδρομοι**» της Βασικής Βιβλιοθήκης. Γιος του γιατρού Στέφανου Βηλαρά, από παλιά γιαννιώτικη οικογένεια, με λαμπρές σπουδές στα Γιάννινα και στην Ιταλία, φημιζόταν ανάμεσα στους ιατροφιλόσοφους της εποχής του για την επιστημονική του κατάρτιση, την πολυμάθεια και την πολυμέρειά του. Διακρίθηκε ως λυρικός και σατιρικός ποιητής, κυρίως όμως τον απορρόφησε η μεγάλη πατριωτική προσπάθεια των πρωτοπόρων της εποχής, ο φωτισμός του Γένους. Σταθερός υπερασπιστής της δημοτικής γλώσσας, μαχητικός, συνεπής και απόλυτος στις ιδέες του, ανέλαβε, μαζί με τον Ψαλίδα, την καθοδήγηση και τη διαχείριση του Αγώνα στην Ήπειρο. Στα ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας του καιρού και του τόπου, όπου έζησε και κινήθηκε ο Βηλαράς, η Μούσα δεν μπορούσε να τραγουδάει αμέριμνη. Καυτηριάζει και μαστιγώνει, με τη σάτιρά της, τα πάθη, τις αδυναμίες και ιδιαίτερα τις «**πρόληψες**» που νεκρώνουν τις αισθήσεις και αχρηστεύουν το νου. Γνωστό το περίφημο τετράστιχό του:

Ω πρόληψες του κόσμου
τύραννοι της ψυχής
ο κόσμος σας λατρεύει
για να 'ναι δυστυχής!

Παράλληλα όμως νοιάζεται στοργικά για τη νέα γενεά και την παιδαγωγεί με τους μύθους και τους διδακτικούς στίχους. Αλλά και πέρα από την ποίηση ο Βηλαράς έμεινε και θα μείνει επιβλητική φυσιογνωμία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Στέρεα συγκροτημένος, ιδεολογικά κατασταλαγμένος, με αλάθητο το αισθητήριό του και τους σθεναρούς του αγώνες, είναι ο μόνος ίσως μέσα στον τόμο που άξιζε να ονομαστεί **Πρόδρομος**».

Η κριτική υποδέχτηκε, με ευμενέστατα σχόλια, και τούτο το έργο του Βρανούση. Από τους πιο νόμιμους εκπροσώπους της, ο Κ. Θ. Δημαράς επισημαίνει για το Βρανούση:

«Η προσφορά του στη μελέτη των νεοελληνικών γραμμάτων γίνεται, σε κάθε καινούρια επίδοσή του, ολοένα και πιο αισθητή και τον κάνει να ξεχωρίζει, μαζί με ολίγους άλλους, της γενιάς του. Ο καινούριος τόμος της Βασι-

κής Βιβλιοθήκης, φροντισμένος καθώς παρουσιάζεται, με καλά ξεδιαλεγμένη και καλά σχολιασμένη την ύλη, δεν θα αποτελέσει μόνο ένα ευχάριστο και διδακτικό ανάγνωσμα για το μεγάλο μορφωμένο κοινό, αλλά συνάμα παρέχει και ένα εκλεκτό δείγμα του υψηλού επιπέδου, όπου έχει φτάσει και κινείται σήμερα άνετα ο εκδότης του».

Και να λάβει κανείς υπόψη ότι αυτά λέγονται για το Βρανούση το 1956, τότε που ακόμα βρισκόταν στην αρχή της επιστημονικής του δημιουργίας. Με τα ίδια επαινετικά λόγια θα εκφραστεί, είκοσιπέντε χρόνια μετά, για το Λέανδρο Βρανούση, ο ακαδημαϊκός Λίνος Πολίτης, καθώς παρουσίασε στην Ακαδημία Αθηνών, σε τακτική συνεδρίαση, «τρία πολύτιμα θούρια του Ρήγα και του συνεργάτη του Χριστόφορου Περραιβού, καθώς και εννέα Χειρόγραφα τετράδια, πολλά αυτόγραφα, του Ιωάννη Βηλαρά, που ελάνθαναν από καιρό και είχε την τύχη να τα εντοπίσει πρόσφατα ο διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, κ. Λέανδρος Βρανούσης». Και ο Λίνος Πολίτης κατέληξε:

«Θα τελειώσω, από μέρους μου, με μια ευχή: ο κ. Βρανούσης να μας δώσει τώρα πια, και σύντομα, κάτι που μας χρωστά από καιρό, την κριτική έκδοση των Απάντων του Βηλαρά, του μεγάλου αυτού αναγεννητή και ευαίσθητου ποιητή, που σημαδεύει, μαζί με τον Αθανάσιο Χριστόπουλο, την ευφρόσυνη αυγή της νεότερης ελληνικής ποίησης στις αρχές του περασμένου αιώνα και στις παραμονές της μεγάλης Επανάστασας».

**«Τα Ιστορικά και Τοπογραφικά
του Μεσαιωνικού Κάστρου
των Ιωαννίνων»
Λ. Βρανούση (1968)**

λείπει από τα ερευνητικά και επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Από αυτό, άλλωστε, υπήρχαν αρκετά από τα παιδικά του βιώματα. Μέσα στο Κάστρο των Ιωαννίνων έζησε, μαζί με την οικογένειά του, ως μαθητής της Ζωσιμαίας Σχολής. Γύρω από το Κάστρο είχε πραγματοποιήσει σημαντικές έρευνες, είχε εκπονήσει αξιόλογες μελέτες. Όλο αυτό το υλικό θα το χρησιμοποιήσει για το νέο έργο του «Τα Ιστορικά και Τοπογραφικά του Μεσαιωνικού Κάστρου των Ιωαννίνων». Είναι η πρώτη συστηματική εργασία για τον ιστορικό αυτό χώρο των Ιωαννίνων, που έχουμε μέχρι σήμερα.

«Ρόλο βυζαντινού ακρίτα» αποδίδει στο Κάστρο των Ιωαννίνων ο Βρανούσης, που αναδείχτηκε «σώτεια κιβωτός», καταφύγιο και εστία αντίστασης. Παρουσιάζει μέσα στο έργο του αυτό τα τείχη, τις ακροπόλεις, τους πύργους, τους ναούς, τις μονές, τους τάφους,

Γερά τα θεμέλια που έβαλε στη γνώση του παρελθόντος της Ηπείρου ο Βρανούσης, γερά σαν το Γιαννιώτικο Κάστρο. Και αυτό το Κάστρο δεν μπορούσε να

Γιαννιώτικες γωνιές:
Η Πύλη του Κάστρου
(Ν. Σημηριώτη)

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ
ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

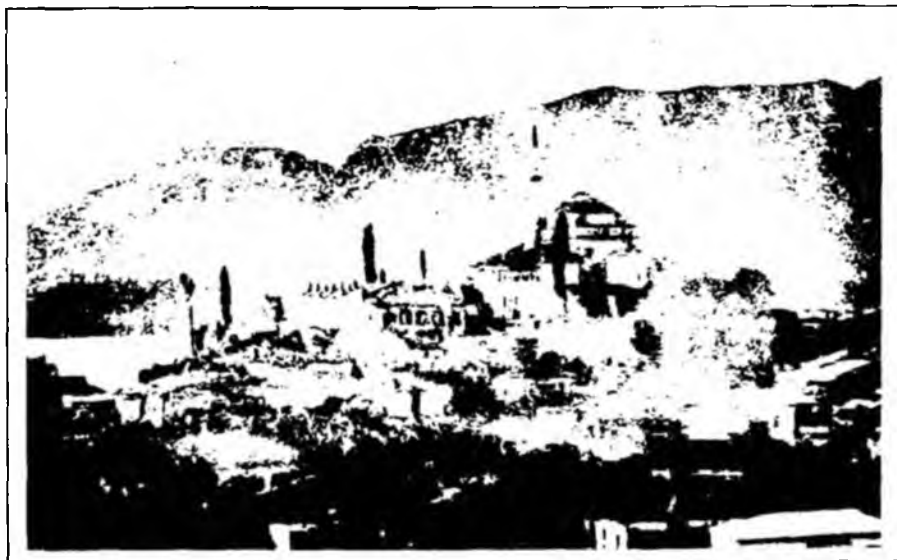

Ἐκδόσεις
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ
ΜΕΛΕΤΩΝ

1968

τα μνημεία που σώζονται ή μαρτυρούνται από γνωστές και άγνωστες πηγές. Με την ευχέρεια που τον διακρίνει ανατρέχει σε πλήθος ιστορικών, αρχαιολογικών και τοπογραφικών στοιχείων, με τα οποία φωτίζεται η εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου και η ιστορία των Ιωαννίνων. Αναπληρώνει τις ελλείψεις που παρουσιάζονται στον τομέα των αρχαιολογικών λειψάνων του Κάστρου, καταφεύγοντας σε αξιόπιστες ιστορικές πηγές, στους βυζαντινούς συγγραφείς Προκόπιο και Άννα Κομνηνή, σε αυτοκρατορικά έγγραφα και χρυσόβουλλα, σε τοπικά χρονικά, όπως το Χρονικό των Ιωαννίνων, γνωστό άλλοτε ως Χρονικό του Κο-

μνηνού και του Πρόκλου. Από αυτές τις πηγές αντλεί όλα τα στοιχεία που του χρειάζονται για να προσδιορίσει τοπικά το Κάστρο και τα ποικίλα κτίσματά του. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδει ο συγγραφέας στις διάφορες επιγραφές –είχε δείξει αδυναμία προς αυτές ως μαθητής της Ζωσιμαίας Σχολής, υπό την καθοδήγηση του γυμνασιάρχη Χρίστου Σούλη– παραθέτει όλες τις σχετικές μαρτυρίες, σχολιάζει το περιεχόμενό τους και αποκαθιστά την ορθή μορφή του κειμένου τους. Ο συγγραφέας αποκαθιστά τα γεγονότα που αποδόθηκαν εσφαλμένα από άλλους ερευνητές, Έλληνες και ξένους, αποδεικνύει τη συνεχή δράση του Δεσποτάτου μέχρι την τουρκική κατάκτηση, το 1430, αναιρεί την ως τότε υποστηριζόμενη άποψη ότι το Κάστρο και το Δεσποτάτο είχαν πέσει για ένα χρονικό διάστημα στα χέρια των Αλβανών Φυλάρχων. Η εργασία κλείνει με το κεφάλαιο το αφιερωμένο στον ιστορικό ρόλο που διαδραμάτισε το Κάστρο των Ιωαννίνων. Χρησιμεύει, για πολύ, ως άσυλο στους διασκορπισμένους βυζαντινούς άρχοντες και στους γόνους επισήμων οίκων· αυτοί, μαζί με τους ισχυρούς Γιαν-

Η βορειοδυτική ακρόπολη του Κάστρου
με το τζαμί του Ασλάν πασά.

νιώτες, τους Καστρινοί, θα αποτελέσουν μια παντοδύναμη αριστοκρατία στην καρδιά της Ηπείρου, καθώς κατορθώνουν να περιφρουρούν και να επανυξάνουν τα προνόμια με τα οποία έχουν προικιστεί ήδη από την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Δεν είναι τυχαίο, ούτε έμεινε χωρίς ιστορικά επακόλουθα, το γεγονός ότι στο Κάστρο των Ιωαν-

νίων βρίσκουμε εγκαταστημένους ακμαίους κλάδους μεγάλων βυζαντινών οικογενειών που εξουσίαζαν, επί αιώνες, στην Ήπειρο και στη Θεσσαλία.

«Χάρις εις το Κάστρον των Ιωαννίνων και τους Καστρινούς Ιωαννινιώτας –καταλήγει ο Βρανούσης– παρετάθη πράγματι, μέχρι της τουρκικής κατακτήσεως ο βίος του παλαιού Δεσποτάτου και διετηρήθη εις την καρδίαν της Ηπείρου ένας κυματοθραύστης που αντεπεξήλθε νικηφόρος, επί πολλάς γενάς, εις την αλβανικήν πλημμυρίδα».

Η πραγματεία αυτή του Βρανούση «εις Α. Ορλάνδον, σοφόν και ακαταπόνητον μελετητήν και αναστηλωτήν των μνημείων και της ιστορίας του Δεσποτάτου της Ηπείρου, αφιέρωμα, παρά τινος ελαχίστου των αυτού μαθητών, λεάνδρου τούννομα, τουπίκλην δε βρανούση, καστρινού Ιωαννινιώτου, αλξζ'» αποτελεί το πέμπτο, κατά σειρά, μνημειώδες έργο του Βρανούση –μετά τον Ψαλίδα, τα Χρονικά, τον Κρυστάλλη-Χρηστοβασίλη και τους Προδρόμους –εμπνευσμένο και αυτό και αφιερωμένο στην αγαπημένη του Ήπειρο.

Διονύσιος ο Φιλόσοφος ή Σκυλόσοφος

Στην Ήπειρο ο Ελληνισμός των χρόνων της Τουρκοκρατίας έχει να παρουσιάσει φρόνημα υψηλό, ασυμβίβαστο, παλικάριά και παιδεία·

το Γένος σε ό,τι έδωσε καλύτερο, ωραιότερο, με τις μεγάλες μορφές του, ανάμεσα στις οποίες προβάλλει ο φλογερός εκείνος Δεσπότης, ο Διονύσιος ο Φιλόσοφος που κρατάει ακόμα το χλευαστικό επίθετο Σκυλόσοφος, φωτοστέφανο διπλό του μαρτυρίου του απ' τους Τούρκους και της καταφρόνιας του απ' τους ανάξιους τουρκολάτρες εχθρούς της μνήμης του. Σήκωσε δυο επαναστάσεις εναντίον των Τούρκων –μια στη Θεσσαλία, μια στην Ήπειρο– καταπιάστηκε να ξεσηκώσει τη Χριστιανική Ευρώπη σε μια σταυροφορία για την απελευθέρωση της Ελλάδας, ώσπου τον πιάσανε οι Τούρκοι και τον έγδαραν ζωντανό.

Και επειδή ο Βρανούσης αγάπησε την Ήπειρο, ήταν επόμενο να αγαπήσει και να καταστήσει αντικείμενο των ερευνών του και το Διονύσιο. Νεαρός φιλόλογος ακόμα, το 1947, νιώθει ιδιαίτερη ικανοποίηση από το γεγονός ότι οι σχετικές έρευνες που είχαν γίνει μέχρι τότε στα αρχεία της Βενετίας και της Ισπανίας είχαν βοηθήσει στην ιστορική αποκατάσταση του αδικημένου Διονύσιου και είχαν φωτίσει πολύπλευρα το έργο του. Την ίδια εποχή η συγκίνησή του κορυφώνεται, καθώς πληροφορείται τη λαμπρή χειρονομία του Δήμου Τρικάλων να στήσει εκεί την προ-

Ο Διονύσιος ο Φιλόσοφος· προτομή στον τόπο του μαρτυρίου του, στα Γιάννινα.

τομή του Εθνεγέρτη Δεσπότη. Τότε ακριβώς, με άρθρο σε Ηπειρωτική εφημερίδα της Αθήνας, στο οποίο θα προσθέσει το χαρακτηριστικό υπότιτλο: «**Τα Τρίκαλα στήνουν την προτομή του, τα Γιάννινα πότε**»; θα διατυπώσει και τις πρώτες βαθυστόχαστες σκέψεις του γι' αυτόν τον αφανή ήρωα της φυλής μας.

«**Στα Γιάννινα**, –γράφει ο Βρανούσης– **στη ρίζα του πανύψηλου βράχου, που φυτρώνει στην ακρολιμνιά της «Κυρά-Φροσύνης» και στεφανώνεται με το κομψό τζαμί του Ασλάν - Πασά (Δημοτικό Μουσείο τώρα), στις κουφάλες του βράχου, που ο πόλεμος τις είχε μετατρέψει σε αντιαεροπορικά καταφύγια, ξεχωρίζει η «τρύπα του Σκυλόσοφου», η σκοτεινή σπηλιά που δέχτηκε καταδιωγμένο τον αντάρτη Δέσποτα, όταν τ' ασκέρια του σκορπίσανε και λυσσασμένοι οι Τούρκοι τον καταζητούσαν. Μια μαρμάρινη στήλη μπροστά στη σπηλιά διηγείται λιγόλογα τη φριχτή ιστορία.**

Ρίγος ιερό παγώνει το κορμί κι' αντιβογγούν, θαρρείς, τα βάθη της σπηλιάς, το βογγητό του Μάρτυρα... Τρίζουν τα βραχοθέμελα, σα να τρίζουν των βασιανισμένων τα κόκκαλα, απ' το Σκυλόσοφο ως τον Κατσαντώνη κι' από τον Κατσαντώνη ως το στερνό μας ήρωα, που έπεσε για την Πατρίδα και μαρτύρησε στων εχτρών τα χέρια...

Εδώ πρέπει ν' ανάψει ακοίμητο καντήλι, πρέπει να καίει λιβανωτό βαρύ η ευγνωμοσύνη του Έθνους και να στηθεί στον άγριο βράχο πάλλευκη η μορφή του Ιεράρχη, συμβολικό μνημείο του **Άγνωστου Εθνομάρτυρα**, προσκύνημα ιερό στων χιλιάδων μαρτύρων τη μνήμη, των αναρίθμητων αγωνιστών της Λευτεριάς, των αφανών ηρώων της Πατρίδας...

Και καταλήγει:

«**Η Ιστορία ολοζώντανη μιλάει σε κάθε βήμα και στέλνει θερμό απ' τα έγκατα της γης μας τον ανασασμό της. Κι' οι μορφές των Αφανών Μαρτύρων μας, του Ελληνισμού και της Χριστιανοσύνης, ζητούν εκεί το Μνημείο τους. Η Ήπειρος και προπάντων τα Γιάννινα δεν μπορούν να τους αρνηθούν την ελάχιστη αυτή προσφορά, την ευγνώμονη αναγνώριση της μεγάλης Τους θυσίας**».

Χρειάστηκαν, βέβαια, να περάσουν, από τότε, 58 ολόκληρα χρόνια για να ακουστεί η φωνή του Βρανούση, να στηθεί στο χώρο του μαρτυρίου του από τη σημερινή Δημοτική Αρχή η προτομή του Εθνομάρτυρα και να σταματήσει να απλώνεται διάχυτο των λησμονημένων το παράπονο.

«**Το βογγητό του Μάρτυρα**» προκάλεσε, πράγματι «ιερό ρίγος» στο Βρανούση και από τότε άρχισε να αναζητάει, στα διάφορα αρχεία της Ευρώπης, ανέκδοτα έγγραφα που φώτιζαν ανεπισημάντες πτυχές της δράσης του Διονύσιου του Σκυλόσοφου, και ειδικότερα της εξέγερσής του εναντίον των Τούρκων, το 1611. Πλούσια η συγκομιδή των ερευνών του, συνεχής η προσπάθεια, σε κάθε ερευνητική αποστολή του, για τη συγκέντρωση και νέων στοιχείων. Όλα αυτά τα στοιχεία τα αξιοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο, όχι μόνο με δημοσιεύματα στον τύπο, αλλά και με επίσημες επιστημονικές ανακοινώσεις. Στην Εφορευτική Επιτροπή του Μεσαιωνικού Ινστιτούτου, το 1966, δεν μπορεί να συγκρατήσει τη συγκίνησή του, όταν ανακοινώνει πως, ανάμεσα σε άλλα πολύτιμα έγγραφα, «**μετά επίμονον ιχνηλασίαν**» ευτύχησε να ανακαλύψει στα αρχεία της Ρουμανικής Ακαδημίας και να φωτογραφήσει ένα πολύτιμο απόκτημα· και ήταν πολύτιμο αυτό το απόκτημα, «**διά την υπό το ιταλικόν κείμενον αυτόγραφον υπογραφήν του εθνομάρτυρος και την ωραίαν σφραγίδα**». Πράγματι η βού-

λα του επαναστάτη Δεσπότη έγραφε: «Θεσσαλίας πάσης και Ελλάδος, ης και βλαστός».

Ο λόγιος ούτος ιεράρχης ήθελε και με τη σφραγίδα του να δείξει ότι ένιωθε περήφανος, επειδή ήταν «βλαστός της Ελλάδος».

«Κοιτάζουμε –γράφει ο Ηλίας Βενέζης, που ήταν παρών στην ανακοίνωση– με συγκίνηση τη φωτοτυπία αυτού του κειμένου, αυτής της βούλας, αυτής της υπογραφής που μας έφερε ο Βρανούσης».

Και καταλήγει:

«Α, τι άλλη εποχή αυτή των δεσποτάδων της Τουρκοκρατίας, όταν δεν επεκαλούντο το Άγιον Πνεύμα διά το μεταθετόν, αλλά μάχονταν για το Γένος και, ταπεινοί, έγραφαν ιστορία με τη θυσία τους».

Σ' έναν τέτοιο δεσπότη που αγωνίστηκε για το Γένος και, ταπεινός, έγραψε ιστορία με τη θυσία του, αφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος της ζωής του και της ερευνητικής του προσπάθειας ο Βρανούσης. Ο πρόωρος θάνατός του δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει ό,τι είχε σχεδιάσει γι' αυτόν το σεμνό Ηπειρώτη επαναστάτη.

**«Η εν Ηπείρω Μονή Σωσίνου»
Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου
της Ακαδημίας Αθηνών (1956)**

Με το ίδιο πνεύμα, που ο Βρανούσης είδε το Διονύσιο Φιλόσοφο, αντιμετώπισε κα-
τά τις πολύχρονες έρευνές του

τις εκκλησίες και ιδιαίτερα τα μοναστήρια. Μερικά απ' αυτά μάλιστα τα αποκαλούσε –όπως και πραγματικά ήταν – «κιβωτούς του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας».

Έτσι εξηγούνται – στα πλαίσια της ενασχόλησής του με το Μεσαιωνικό και Νέο Ελληνισμό– οι συχνές ερευνητικές αποστολές του Βρανούση στο Άγιον Όρος, στα Μετέωρα και σε άλλα γνωστά μοναστήρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Από τις ερευνητικές αυτές αποστολές δεν μπορούσαν να λείψουν τα μοναστήρια της Ηπείρου. Με αυτά, άλλωστε, η επικοινωνία του Βρανούση είχε αρχίσει, όπως είδαμε, από τα φοιτητικά χρόνια και από τα χρόνια της Αντίστασης. Τα μοναστήρια της Βουτσάς, του Ρογκοβού, του Γηρομερίου και –κυρίως– του Σωσίνου ήταν τόποι συχνών επισκέψεών του.

Το μοναστήρι του Σωσίνου ερεύνησε και μελέτησε από όλες τις πλευρές, τα πορίσματα δε αυτών των ερευνών του μας τα έδωσε σε μια πολύπλευρη και ολοκληρωμένη εργασία του που δημοσιεύτηκε, το 1956, στο περιοδικό «Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών» το

Η Μονή Σωσίνου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Η ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΜΟΝΗ ΣΩΣΙΝΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1956

οποίο εκδιδόταν και κυκλοφορούσε με επιμέλεια του ίδιου, υπό τον τίτλο: «Η εν Ηπείρῳ Μονή Σωσίνου».

Στην αρχή αυτής της εργασίας περιγράφει την τοποθεσία στην οποία βρίσκεται η Μονή Σωσίνου, ανάμεσα στην Άνω και Κάτω Πογδόριανη –σημερινό Παρακάλαμο– στην ακριτική περιοχή της επαρχίας Πωγωνίου του νομού Ιωαννίνων.

Αναφέρεται, στη συνέχεια, στο χώρο στον οποίο είναι κτισμένη η Μονή, επικαλείται ξέ-

νους περιηγητές– τον **Holland** και τον **Hammond** –που μιλάνε για ερείπια «Κυκλωπείων τειχών», πράγμα που οδήγησε κάποιους ιστορικούς στην υπόθεση ότι πρόκειται για πελασγικά τείχη και για αρχαία πόλη. Έρχεται έπειτα σε αναλυτική περιγραφή του ναού, στις εικόνες και στις επιγραφές που υπάρχουν σ' αυτόν, με πιο χαρακτηριστική την επιγραφή που αναφέρεται στον κτίτορα της Μονής, τον Ιωάννη Σιμωτά.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στο γεγονός ότι σύμφωνα με ανεξακρίβωτη πληροφορία ο ιδρυτής της Μονής «διέταξεν ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς σχολεῖον τῶν περιούκων». Μνημονεύεται μάλιστα ως δάσκαλος, κατά τον 17ο αιώνα, ο παλαιός τρόφιμος της Μονής Δανιήλ ο οποίος «ἀόκνως καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη αὐτόθι ηγουμενεύων καὶ εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν πέριξ, Δημοσθένη καὶ Πλάτωνα ἐρμηνεύων».

Άλλος γνωστός τρόφιμος της Μονής αναφέρεται ο Δοσίθεος Φιλίτης, που αναδείχτηκε μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας και άφησε μεγάλο μέρος της παρουσίας του υπέρ των σχολείων και των μονών της ιδιαίτερης πατρίδας του. Η ση-

Ο Μητροπολίτης Δοσίθεος Φιλίτης.

μασία της Μονής δεν περιορίζεται μονάχα στην εκπαιδευτική της προσφορά. Η πολύπλευρη προσφορά της είχε γίνει γνωστή και έξω από τα ελληνικά σύνορα, πράγμα που έκανε το Νικόλαο Ζωσιμά, το Γεώργιο Χατζηκώστα και άλλους ευεργέτες να ενισχύσουν με δωρεές τη Μονή. Ήταν τότε που γνώρισε, κατά τον 19ο αιώνα, μικρή περίοδο ακμής. Κάτω από συνεχείς αναστατώσεις, αλλεπάλληλες επιδρομές, λεηλασίες και καταστροφές που υφίστατο κατά τους σκοτεινούς εκείνους αιώνες η ακριτική αυτή περιοχή, η Μονή κλήθηκε να προσφέρει και άλλες υπηρεσίες εθνικές.

Πολλαπλή, λοιπόν, η σημασία της Μονής Σωσίνου. Σημασία, πρώτα, θρησκευτική,

εκκλησιαστική. Σημασία, έπειτα, αρχιτεκτονική. Αυτή αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ασχολήθηκε διεξοδικά, από αρχιτεκτονική άποψη, με τη Μονή, το Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και περιέγραψε το Καθολικό της Μονής Σωσίνου στο ενδιαφέρον βιβλίο που εξέδωσε, το 1982, με τίτλο: «Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση». Σημασία τέλος παιδευτική, εθνική. «Ως σχολείον των περιοίκων» διέταξε ο ιδρυτής να χρησιμοποιηθεί η Μονή. Καταφύγιο των κατατρεγμένων Ηπειρωτών έγινε στα δίσεχτα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Αυτή η τελευταία διπλή σημασία προκάλεσε και του Βρανούση το ενδιαφέρον, οι έρευνες και οι μελέτες του οποίου δεν είχαν απλό ιστορικό χαρακτήρα, αλλά απέβλεπαν ταυτόχρονα στην πνευματική αφύπνιση και αναγέννηση του τόπου.

**Η αναζωογόνηση της πνευματικής
και εκπολιτιστικής κίνησης
των Ιωαννίνων
(ένα εμπεριστατωμένο υπόμνημα 1951)**

Στα πλαίσια αυτού του οράματος για την πνευματική αφύπνιση και αναγέννηση του τόπου εντάσσονται οι

σκληροί και επικίνδυνοι αγώνες που έδωσε –ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια. Τα δύσκολα χρόνια της Αντίστασης και του Εμφύλιου που ακολούθησε ο Βρανούσης αγωνίστηκε για την αναζωογόνηση της πνευματικής και εκπολιτιστικής κίνησης της Ηπείρου και ιδιαίτερα της πόλης των Ιωαννίνων. Πριν από το Βρανούση και τους άλλους φωτισμένους ανθρώπους της εποχής, είχαν δώσει σκληρούς αγώνες, κατά τα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, οι Διδάσκαλοι του Γένους, οι οποίοι συνετέλεσαν ώστε τα Γιάννινα να καθιερωθούν στην παράδοση ως «πρώτα και στα γράμματα» και να καταστούν το σπουδαιότερο, κατά κοινή ομολογία, πνευματικό κέντρο του Αλύτρωτου Ελληνισμού. Σ' αυτή την αναζωογόνηση, ήδη από τα πρώτα χρόνια της μετεμφυλιακής περιόδου αποβλέπουν όλες οι δραστηριότητες του Βρανούση, που σχετίζονται με τον Ηπειρωτικό χώρο, δραστηριότητες πέρα από τη γνωστή ερευνητική και επιστημονική του προσπάθεια. Πρωτοστατεί έτσι στην ίδρυση της «**Ηπειρωτικής Εστίας**» και της «**Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών**». Αναλαμβάνει πνευματικές αποστολές στην Ήπειρο, με ομιλίες, εισηγήσεις, χαιρετίζει κάθε νέα πνευματική προσπάθεια και συμβάλλει αποφασιστικά στην ολοκλήρωσή της. Δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναδιοργάνωση της Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης και την οριστική στέγασή της.

Μια επίσκεψή του στα Γιάννινα τον Αύγουστο του 1949 –ήταν τότε που μόλις είχε τελειώσει ο Εμφύλιος– τον γεμίζει απογοήτευση για την τραγική κατάσταση που διαπίστωσε στην «κατακαχημένη πατρίδα» και θα γράψει:

«Είναι τόσο κυρίαρχο και τόσο οδυνηρό το αίσθημα του πόνου για τον ρημαγμένο αυτό τόπο, κι είναι τόσο συγκλονιστικός ο ίλιγγος μπροστά στο ασύλληπτο κενό που άνοιξε ο χαλασμός, ώστε κι ο νους του ανθρώπου σταματά».

Παίρνει, λοιπόν, την πρωτοβουλία, δυο χρόνια αργότερα, το 1951, μαζί με το Σ. Δάκαρη και το Δ. Σαλαμάγκα, συντάσσει εκ μέρους όλων των ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών ένα εμπεριστατωμένο υπόμνημα και το υποβάλλει στον τότε Δήμαρχο Θ. Θεοδωρίδη και το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης.

Σωτήρης Δάκαρης

Πολλά σημεία αυτού του Υπομνήματος διατηρούν και σήμερα την επικαιρότητά τους.

«Εκπροσωπώντας –γράφουν ανάμεσα σε άλλα, στο υπόμνημά τους – τας αντιλήψεις ολοκλήρου του φιλοπροόδου και πνευματικού ιδία κόσμου της Ηπειρωτικής Πρωτεύουσας, λαμβάνομεν την τιμήν να φέρωμεν ενώπιον Υμών και του Δημοτικού Συμβουλίου, τας κατωτέρω απόψεις, καταστάλλαγμα πολλών συζητήσεων, αιτημάτων και σκέψεων, αναγομένων εις το θέμα των βασικών ελλείψεων και στοιχειωδών αναγκών της Πόλεώς μας εις τον Πνευματικόν τομέα.

Ο πνευματικός μαρασμός που μαστίζει τον τόπον –γέννημα πολλών και ποικίλων παραγόντων– είναι από πολλού έκδηλος. Το φαινόμενο υποτιμά τον τόπον μας και τραυματίζει καθημερινώς

την πατριωτικήν φιλοτιμίαν παντός Ηπειρώτου– και ιδιαιτέρως παντός πολίτου της θρυλικής πόλεως των Ιωαννίνων, τα οποία, «... πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα», εκράτησαν άσβεστον την πνευματικήν λαμπάδα του Γένους κατά τους σκοτεινούς αιώνας της Δουλείας.

Η παλαιά αυτή ακτινοβολία και η ιστορική αίγλη της Ηπειρωτικής Πρωτεύουσας μας υποχρεώνουν να σταθμίσωμεν τας ευθύνas μας και να αναδειξώμεν εαυτούς, αν μη ανταξίους, τουλάχιστον ευλαβείς κληρονόμους και –κατά το δυνατόν– συνειδητούς συνεχιστάς της λαμπράς παραδόσεως.

Τα ανωτέρω, ούτε νέα είναι, ούτε ως προσφάτους ιδικάς μας διαπιστώσεις θέλομεν να τα παρουσιάσωμεν, κομίζοντες «γλαύκα εις Αθήνας»... Στηριζόμενοι απλώς εις την γενικήν αυτήν διαπίστωσιν, την οποίαν με τόσην κατανόησιν επανέλαβαν προσφάτως τα προγραμματικά δημοσιεύματά Σας, θα ηθέλαμεν να μας επιτραπή να υποδείξωμεν ολίγα πρακτικά και πραγματοποιήσιμα, κατά την γνώμην μας, μέτρα ως θετικήν απαρχήν βαθμιαίας θεραπείας του χρονίου νοσήματος.

Η Πόλις μας, η οποία εις τον πνευματικόν τομέα υστερεί, όχι μόνον έναντι της λαμπράς της Παραδόσεως, αλλά και εν συγκρίσει προς πολλές άλλας επαρχιακάς πόλεις, έχει, νομίζομεν, απόλυτον ανάγκην μιας Πνευματικής Εστίας. Αι πνευματικάί δυνάμεις του τόπου αποτελματούνται διά της απομονώσεως και η αποκαρδίωσις είναι, κατά κανόνα, το τέρμα πάσης φιλοτίμου ατομικής πρωτοβουλίας. Μεμονωμένα ευγενείς προσπάθειαι παραμένουν ασυντόνιστοι, η φιλομάθεια των νεωτέρων μένει ακαθοδήγητος και τίποτε δεν ημπορεί να σημειώσει την βαθυτέραν και ευρυτέραν εκείνην απήχησιν, που συντελεί εις την πνευματικήν καλλιέργειαν του κοινού και εις την πολιτιστικήν εξύψωσιν του τόπου.

Η ΑΡΩΓΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ εις τον τομέα αυτόν είναι ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΣ.

Ελπίζομεν ότι δεν θα εύρετε απραγματοποιήτα τα ακόλουθα:

1ον) Να ιδρυθή πρωτοβουλία του Δήμου η τόσον απαραίτητος «Πνευματική Εστία».

2ον) Να ιδρυθή και να στεγασθή εντός αυτής Δημοτική Βιβλιοθήκη και τοπικόν Ιστορικόν Αρχεῖον.

3ον) Να ιδρυθή Αναγνωστήριον και αίθουσα διαλέξεων, καλλιτεχνικών εκθέσεων κλπ.

4ον) Να στεγασθούν εκεί όλα τα εκπολιτιστικά σωματεία της πόλεως, η παλαιά Λέσχη Διανοουμένων, μορφωτικοί όμιλοι, μουσικοί, καλλιτεχνικοί, αθλητικοί, εκδρομικοί, αρχαιόφιλοι, τουριστικοί σύλλογοι κλπ.

5ον) Να στηθούν αι προτομαί των συμπατριωτών μας Διδασκάλων του Γένους, των Μεγάλων Ευεργετών και υποστηρικτών της Παιδείας.

6ον) Να θεσπίση ο Δήμος βραβεῖα διὰ τας πνευματικάς επιδόσεις των νέων.

7ον) Να αναλάβη ο Δήμος την έκδοσιν έργων Ηπειρωτών συγγραφέων, την συνέχισιν των «Ηπειρωτικών Χρονικών» ή την έκδοσιν άλλου περιοδικού συγγράμματος.

Αναφέρομεν, ενδεικτικώς, παρεμφερείς προσπάθειάς, τα «Μακεδονικά» της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, εκδιδόμενα με την επιχορήγησιν του Δήμου Θεσσαλονίκης, τα «Κρητικά Χρονικά» του Δήμου Ηρακλείου, τα «Θρακικά», το «Χιακόν Αρχεῖον», τα δημοσιεύματα του Δήμου Κοζάνης και άλλα.

Εύκολος και απαραίτητος επίσης κρίνεται η εν μεταφράσει έκδοσις όλων των ξένων περιηγητών οι οποίοι, κατά το παρελθόν, επεσκέφθησαν τα Ιωάννινα και την Ήπειρον.

8ον) Να αθλοθετήση ο Δήμος μέγα βραβείον διὰ την προαγωγήν των Ηπειρωτικών Μελετών, παραχωρών κατ' έτος 5-10 εκατομμύρια εις την Ακαδημίαν Αθηνών, ίνα αύτη βραβεύη την καλυτέραν πραγματείαν την αναφερομένην εις την ιστορίαν, την εθνογραφίαν, τα γράμματα, την γλώσσαν, τα εθνικά δίκαια, τον βίον και τον πολιτισμόν εν γένει της Ηπείρου».

Ακολουθεί η παράθεση συγκεκριμένων μέτρων για την υλοποίηση όλων των παραπάνω προτάσεων και επισημαίνονται οι ωφέλειες που θα προκύψουν από αυτές, όπως:

«Θ' αναζωπυρωθή η πνευματική και εκπολιτιστική κίνησις, θα καλλιεργηθή η ευγενής άμιλλα εις τα έργα του πολιτισμού και της προόδου.

Θ' ανέλθη το γόητρον της πόλεως, η οποία φιλοδοξεί να περιβληθή την παλαιάν της αίγλην.

Θα συντονισθούν αι μεμονωμένοι ενέργειαι και θ' αναπτυχθούν αποδοτικώτερα υπό μίαν κεντρικήν κατευθυντήριον γραμμήν όλαι αι παρεμφερείς προσπάθειαι των Δημοτικών και Δημοσίων υπηρεσιών, του Τουρισμού, του Εθνικού Ιδρύματος, της Εκκλησίας, της Εκπαιδείσεως, της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, των διαφόρων Σωματείων και Οργανώσεων και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Η «Πνευματική εστία» της πόλεως θ' αποβή ασφαλώς συν τω χρόνω η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ η οποία θ' αποτελέση το ανώτατον συντονιστικόν όργανον των εκπολιτιστικών μας προσπαθειών και θ' ανοίξη τον δρόμον προς την πραγματοποίησιν των μεγαλυτέρων μας ονείρων εις αυτόν τον τομέα.

Ο Τουρισμός θα πάρη την μεγαλυτέραν ώθησιν προς μεγίστην οικονομικήν και ηθικήν ωφέλειαν της Πατρίδος μας».

Και το υπόμνημα καταλήγει με τις σχετικές προβλέψεις για το μέλλον της πόλης και της Ηπείρου γενικότερα.

«Δεν θ' αργήση ασφαλώς η ημέρα, κατά την οποίαν θα ιδώμεν εις την πόλιν μας και ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ, αν προπαρασκευασθή καταλλήλως το έδαφος ώστε η Ήπειρος να συνεχίση την παλαιάν της παράδοσιν εις τα Γράμματα.

Δεν θ' αργήση ασφαλώς η ημέρα, κατά την οποίαν αι αρχαιολογικά ανασκαφαί θ' αποκαλύπτουν τας αρχαίας πόλεις της Ηπείρου και τους θησαυρούς του παρελθόντος.

Δεν θ' αργήση ασφαλώς η ημέρα, κατά την οποίαν εις το αρχαίον θέατρον της Δωδώνης με την συνδρομήν του Τουρισμού και του Εθνικού Ιδρύματος, θα βλέπωμεν παραστάσεις αρχαίου δράματος από εκλεκτά στελέχη του Εθνικού Θεάτρου και θα οργανώνωνται «Φεστιβάλ» όμοια προς εκείνα της Επιδαύρου και των Δελφών, που συγκεντρώνουν χιλιάδας περιηγητών».

Τα Κληροδοτήματα Ιωαννίνων και το ενδιαφέρον του Βρανούση (1986)

Τα Γιάννινα –έγραφε στο υπόμνημά του ο Βρανούσης, το 1951– «κράτησαν άσβεστον την πνευματικήν λαμπάδα του Γένους κατά τους

σκοτεινούς αιώνας της δουλείας». Αυτό το οφείλουν, βασικά σε δυο κατηγορίες ανθρώπων: στους Ευεργέτες και στους Δασκάλους του Γένους. Και για τις δυο αυτές κατηγορίες έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο Βρανούσης. Είχε ενημερωθεί πλήρως για την κατάσταση που επικρατούσε στα Παλαιά –επί τουρκοκρατίας– Κληροδοτήματα Ιωαννίνων, με το αδιαφανές και απαράδεχτο καθεστώς που είχαν επιβάλει διατάγματα αντισυνταγματικά των τριών δικτατορικών καθεστώτων –του Παγκάλου, του Μεταξά και της χούντας– του 20^{ου} αιώνα. Ανησυχούσε για την τύχη των προσόδων που προέρχονταν από τα Κληροδοτήματα και για τον τρόπο της διάθεσής τους. Ερεύνησε, λοιπόν, τα σχετικά αρχεία του εξωτερικού και όλα τα στοιχεία που είχαν δημοσιευτεί κατά καιρούς.

Ξεκίνησε την έρευνά του από τον πληρεξούσιο Σκεύο Ζερβό, ο οποίος, το 1925, είχε δηλώσει στη Δ' Εθνοσυνέλευση –και τη δήλωση αυτή την είχε καταχωρίσει στο περισπούδαστο σύγγραμμά του– πως: «Με τα Εθνικά Κληροδοτήματα, δεόντως διευθυνόμενα, εκτελούμενα επακριβώς και συμφώνως προς τους όρους των ευεργετών, θα μπορούσε να αναγεννηθή η Ελλάς και ιδιαίτερος η Ήπειρος που θεωρείται και είναι η πατρίς των ευεργετών».

Στα πλαίσια των ερευνών του για τα Ηπειρωτικά Κληροδοτήματα ο Βρανούσης βρήκε ενδιαφέροντα στοιχεία στο έργο «ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΘΗΝΗΣΙΝ, 1841». Ο Ι. Καποδίστριας φεύγοντας για την Ελλάδα από τη Ρωσία, στέλνει από την Πετρούπολη στη Μόσχα ένα γράμμα (14 Ιουλίου 1827), απευθυνόμενο στους εκεί πλούσιους Έλληνες, και τους προτρέπει ν' ανταποκριθούν στην έκκληση της αγωνιζόμενης Ελλάδας, που διατρέχει τον έσχατο κίνδυνο του αφανισμού, μετά από εφτάχροτους αγώνες, και να εισφέρουν όσα περισσότερα μπορούν στο πατριωτικό δάνειο που είχε ζητήσει τότε απ' όλους τους ομογενείς η Προσωρινή Κυβέρνηση.

Το γράμμα αυτό απευθύνεται στο Ζωσιμά, στο Γοργόλη, στο Ριζάρη και σε άλλους εμπόρους Έλληνες στη Μόσχα. Στην προτελευταία παράγραφο απευθύνεται ιδιαίτερα στο Ν. Ζωσιμά, στους εκτελεστές της διαθήκης του Ζώη Κα-

πλάνη και στους επιτρόπους των άλλων Ηπειρωτικών Κληροδοτημάτων και τους ζητάει να παραχωρηθούν, ως δάνειο, στην προσωρινή Κυβέρνηση της Ελλάδας οι τόκοι που προορίζονταν για τα σχολεία των Ιωαννίνων και δεν είχαν εισπραχθεί, επειδή από το 1820 δε λειτουργούσαν, επί επτά ή οχτώ χρόνια, τα σχολεία, με τα γνωστά επεισόδια της πολιορκίας του Αλή πασά από τα σουλτανικά στρατεύματα. Οι τόκοι αυτοί έμεναν ανατοχιζόμενοι και είχαν ανέλθει σε τεράστια ποσά.

Γράφει, σχετικά, ο Καποδίστριας.

«Δώσατε εις το δάνειον την ποσότητα των τόκων, λαμβάνοντες αποδεικτικά καθ' α το έθνος, άμα αναλαβόν, θέλει αποδώση τα οφειλόμενα. Σας το είπα και το εννοήσατε, ότι από μόνην την ανάληψιν της Ελλάδος κρέματα η αποκατάστασις των εν Ιωαννίνοις σχολείων και αν ταύτην επιθυμήτε, συνεισφέρετε πρώτον εις σωτηρίαν του έθνους, και τότε τελειούται και ο σκοπός των ευεργετών».

Και καταλήγει:

«Μη λείψετε λοιπόν να στείλετε εις το δάνειον το ποσόν των τόκων, και ημέραι έρχονται, και η πατρίς θέλει τους αποδώση όπου ανήκουσι, και ούτως οι των Ιωαννίνων πολίται, ευεργέται έσονται όχι μόνον της γενεθλίου αυτών πόλεως, αλλά και συμπάσης της Ελλάδος».

«Η πατριωτική αυτή έκκληση –γράφει ο Βρανούσης, ο οποίος έστειλε όλα τα στοιχεία των ερευνών του, το 1986, στο Δήμο Ιωαννιτών– δεν ήταν δυνατό να μη συγκινήσει τους αγαθούς εκείνους ομογενείς της Μόσχας» τη στιγμή μάλιστα που «τους διαβεβαίωνε, με όλο του το κύρος, ότι οι των Ιωαννίνων πολίται ευεργέται έσονται όχι μόνον της γενεθλίου αυτών πόλεως, αλλά και συμπάσης της Ελλάδος».

Η διαβεβαίωση όμως του Καποδίστρια ότι «το έθνος άμα αναλαβόν» θέλει αποδώσει τα οφειλόμενα είναι μάλλον βέβαιο ότι έμεινε ανεκπλήρωτη (ο Κυβερνήτης δολοφονήθηκε, η Ήπειρος έμεινε τότε έξω από την ελληνική επικράτεια).

Πρόκειται όμως για χρήματα που ανήκαν στην πόλη των Ιωαννίνων και που δόθηκαν

Νικόλαος Ζωσιμάς

Ιωάννης Καποδίστριας

ως δάνειο, με την υπόσχεση ότι θα επιστραφούν («δώσατε εις το δάνειο –έγραφε ο Καποδίστριας– λαμβάνοντες αποδεικτικά, καθ' α το έθνος, άμα αναλαβόν, θέλει αποδώσει τα οφειλόμενα»).

Μας τα οφείλουν ακόμα...».

Λίγα χρόνια αργότερα μας διαβεβαίωνε ότι τα χρήματα αυτά δόθηκαν στον Καποδίστρια. Δυστυχώς όμως! Παρά τις ενέργειες της Δημοτικής Αρχής Ιωαννίνων, της περιόδου 1983-1986, το Κράτος έμεινε και στο σημείο αυτό –όπως παραμένει και μέχρι σήμερα– παγερά αδιάφορο. Η ευθύνη όμως γι' αυτό βαρύνει, βασικά, εμάς τους Ηπειρώτες, μερικοί από τους οποίους μάλιστα, όχι μόνο ανέχονται αυτή την τραγική κατάσταση που επικρατεί στην πόλη των Ιωαννίνων, αλλά –άλλοι φανερά, άλλοι παρασκηνιακά– συνεργούν στη διαιώνισή της και στο μαρασμό, οικονομικό, κοινωνικό και ηθικό, της Ηπείρου.

Τα Διεθνή Συνέδρια, ο Βρανούσης και η Ήπειρος

Συνεχής μέριμνα των ερευνών του Βρανούση και των συμμετοχών του σε Διεθνή Συνέδρια, η προβολή και η ανάπτυξη –οικονομική και πνευματική– της Ηπείρου. Αυτό φαίνεται, εκτός των άλλων, και από το γεγονός ότι ανταποκρίθηκε πρόθυμα στην πρόσκληση του Δήμου Ιωαννιτών και υπήρξε πρόεδρος και συντονιστής στο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας που οργάνωσε, το 1985, ο Δήμος με θέμα: «Ήπειρος, Κοινωνία –Οικονομία, ΙΕ' – Κ' αιώνες». Έχοντας πλούσια εμπειρία από την πολύχρονη και

Με το Γιώργο Παπαγεωργίου, καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στο Ιστορικό Συνέδριο, στα Γιάννινα (1985).

ενεργή συμμετοχή του σε Διεθνή Συνέδρια που πραγματοποιήθηκαν σε πολλά μέρη του κόσμου, ήθελε τα Συνέδρια που αφορούσαν την Ήπειρο να μην αποκαλούνται μόνο, αλλά και να είναι Διεθνή. Για το σκοπό αυτό, έθεσε –γραπτά μάλιστα– ορισμένες βασικές προϋποθέσεις.

«Ένα Διεθνές Συνέδριο –γράφει– προϋποθέτει, εκτός των άλλων, Έλληνες συνέδρους και ελληνικές ανακοινώσεις

διεθνούς επιπέδου, αλλά και αυξημένες δαπάνες για έξοδα ταξιδιού και φιλοξενίας 15-20 ξένων αναγνωρισμένων συνέδρων. Υπάρχουν ειδικοί σε κάθε χώρα, παλιοί και νεότεροι, που είναι σε θέση να παρουσιάσουν τη συμβολή τους στη διερεύνηση του Ηπειρωτικού παρελθόντος και, κυρίως, να προσκομίσουν τη σχετική συγκομιδή τους από το πλούσιο αρχειακό υλικό των χωρών τους.

Για ένα τέτοιο Συνέδριο πρέπει να αρχίσει πολύ νωρίς η σχετική προεργασία, οι προσκαλούμενοι να λαβαίνουν πρόσκληση και προγράμματα ένα χρόνο

τουλάχιστον πριν από τη σύγκληση του Συνεδρίου, για να έχουν το χρόνο να κανονίσουν το πρόγραμμά τους, να βρουν, να προσδιορίσουν και να μας γνωστοποιήσουν το θέμα της ανακοίνωσής τους, καθώς επίσης για να διεκπεραιώσουν τις γραφειοκρατικές διαδικασίες –μέσω των Ιδρυμάτων που ανήκουν– ώστε να είναι έτοιμοι για αναχώρηση στις ημερομηνίες που καθορίζουμε. Να ξεκινάμε εγκαίρως για να εξασφαλίζουμε και τις ανάλογες επι-

Με τους αδελφούς Παναγιώτη και Χαράλαμπο Νούτσο, καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στα Γιάννινα, το 1985.

χορηγήσεις· ξέρω πόσες και ποιες πηγές επιχορηγούν αυτές τις προσπάθειες.

Σε όλους τους ξένους συνέδρους πρέπει να δώσουμε τη δυνατότητα να διασχίσουν την Ήπειρο, οριζοντίως και καθέτως, να ιδούν πόλεις και χωριά, μνημεία και ανθρώπους, να τους πάμε ως τα βόρεια σύνορά μας και, αν είναι δυνατό, και μέχρι το Αργυρόκαστρο.

Σε κάθε Συνέδριο γίνονται εισηγήσεις, συζητήσεις και διατυπώνονται προτάσεις. Έτσι π.χ., όταν ένα Συνέδριο καταλήγει στη διαπίστωση –όπως συνέβη το 1985– ότι πρέπει να μελετηθεί το έργο, η δράση και η προσωπικότητα των Ηπειρωτών Διδασκάλων του Γένους, και ιδιαίτερα των πρωτεργατών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση μιας τέτοιας διαπίστωσης είναι να εκδοθούν τα έργα τους, καθώς και τα κάθε λογής κατάλοιπά τους, σε μια συστηματική σειρά τόμων και σύμφωνα με τις σύγχρονες απαιτήσεις της επιστήμης».

12ο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο στην Αχρίδα (1961)

Με τέτοιες ξεκαθαρισμένες απόψεις ο Βρανούσης συμμετείχε σε Διεθνή Συνέδρια –στην Ελλάδα και στο εξωτερικό– που είχαν σαν θέμα την Ήπειρο. Αυτό φαίνεται

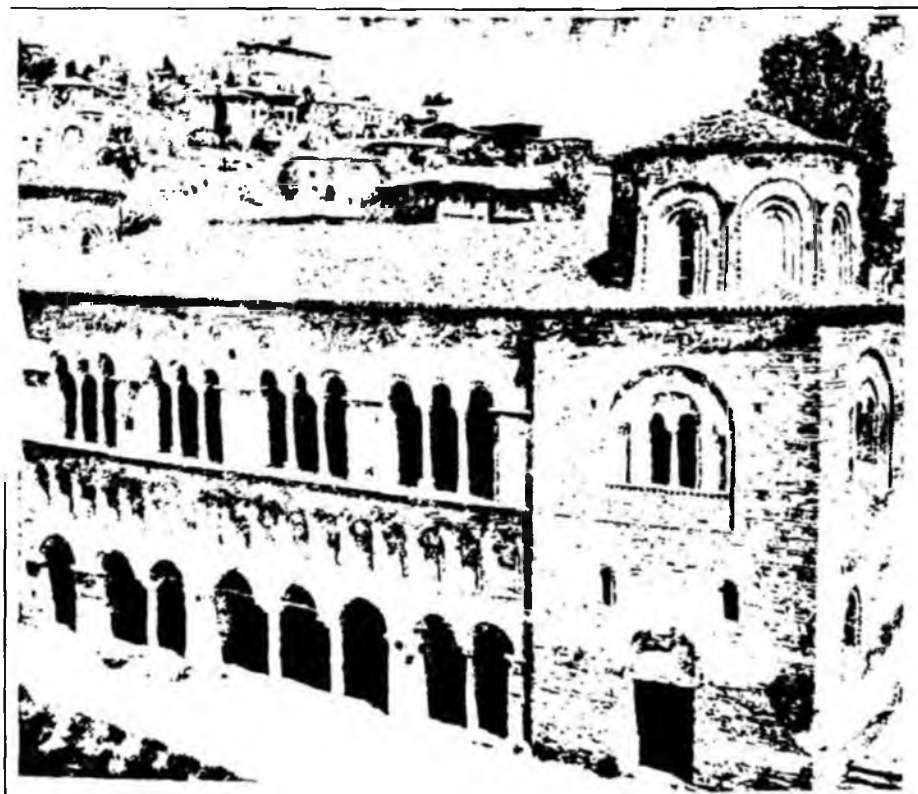
καθαρά σε αρκετά Συνέδρια. Περιοριζόμαστε σε δύο από αυτά:

Στο 12ο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε, το 1961, στην Αχρίδα της –τότε– Γιουγκοσλαβίας πήραν μέρος ο Λ. Βρανούσης και η σύζυγός του Έρα. Ο Βρανούσης προέβη σε ειδική επιστημονική ανακοίνωση (γαλλιστί) για τα Χρονικά της Μεσαιωνικής Ηπείρου, τα δε πορίσματά του έγιναν από όλους τους συνέδρους αποδεχτά. Πολλές άλλες ανακοινώσεις επίσης είχαν σχέση –άμεσα ή έμμεσα– με την Ήπειρο. Άλλωστε, η έδρα του Συνεδρίου, η Αχρίδα, ανήκε άλλοτε, όπως και ολόκληρη η περιοχή, στο Δεσποτάτο της Ηπείρου. Παλιότερα δε, κατά το 10ο αιώνα, στην Αυτοκέφαλη Αρχιεπισκοπή Αχρίδας υπάγονταν οι μητροπόλεις και οι επισκοπές της Ηπείρου. Βρήκε μάλιστα την ευκαιρία ο Βρανούσης –και αυτό το έκανε πάντοτε– στα πλαίσια του

Στο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών,
στην Αχρίδα, το 1961.

ρα, γραμμένα στην ελληνική. Σε κάθε βήμα ο Έλληνας επισκέπτης αιφνιδιάζεται που ακούει να του μιλάνε ελληνικά. Στην πόλη Μοναστήρι (Βιτόλια) βρέθηκε ξεναγός μας –η καθηγήτρια των Γαλλικών στο εκεί Γυμνάσιο– πρόθυμη, μόλις πληροφορήθηκε την εθνικότητά μας, να αφήσει τα γαλλικά και να αρχίσει να μιλάει ελληνικά, με την ευχέρεια που έχει ο καθένας μας στη μητρική του γλώσσα. Ανέφερε μάλιστα ότι είναι ανεψιά του αείμνηστου καθηγητή Αλεξ. Σβώλου, ο οποίος, όπως είναι γνωστό, γεννήθηκε στο Μοναστήρι και εκεί –στα ανθούντα άλλοτε ελληνικά εκπαιδευτήρια– είχε μάθει τα πρώτα γράμματα».

Η Εκκλησία της Αγίας Σοφίας στην Αχρίδα.

Συνεδρίου αυτού, να συγκεντρώσει από τα βυζαντινά μοναστήρια της περιοχής– από παλιά χειρόγραφα, βιβλιοθήκες και αρχεία–επιγραφές και σημειώματα χρήσιμα για την ιστορία της Μεσαιωνικής Ηπείρου και για τους Ηπειρώτες της βόρειας αυτής εσχατίας του Ελληνισμού. Χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Βρανούσης:

«Δεν είναι μόνο οι επιγραφές και τα χειρόγρα-

Στη διεθνή αυτή αναμέτρηση ο Βρανούσης –και οι υπόλοιποι Έλληνες σύεδροι– εκπλήρωσαν, στο ακέραιο, την αποστολή τους. Απ' το ένα μέρος κράτησαν υψηλά το γόητρο της ελληνικής επιστήμης, απ' το άλλο δε κατόρθωσαν να επαγρυπνούν κατά την πορεία των εργασιών του Συνεδρίου και να κατευθύνουν τα πορίσματα των συζητήσεων, κάθε φορά που θίγονταν θέματα ευαίσθητα από εθνική άποψη.

**Διεθνές Συνέδριο στην Άρτα
με θέμα τη Μεσαιωνική Ήπειρο
και ειδικότερα το Δεσποτάτο της Ηπείρου
(Μάιος 1990)**

Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με αφορμή τη συμπλήρωση είκοσι πέντε χρόνων από την ίδρυσή του, είχε τη λαμπρή ιδέα

να οργανώσει επιστημονικό Συνέδριο στην Άρτα, το Μάιο του 1990, με θέμα τη Μεσαιωνική Ήπειρο και ειδικότερα το Δεσποτάτο της Ηπείρου. Το θέμα του Συνεδρίου ήταν στο Βρανούση αρκετά οικείο. Γύρω από το Κάστρο των Ιωαννίνων και το Δεσποτάτο της Ηπείρου στρέφεται ένα από τα περισπούδαστα συγγραφικά του έργα, τα «Ιστορικά και Τοπογραφικά του Μεσαιωνικού Κάστρου των Ιωαννίνων». Πάνω από 50 οι ανακοινώσεις, στο Συνέδριο, περιστράφηκαν σε ποικίλα θέματα. Ο Βρανούσης παρουσίασε στο Συνέδριο, 60 περίπου χάρτινες ταινίες, οι οποίες είχαν επικοληθεί ως μπαλώματα σε παλιό ογκώδες χειρόγραφο και οι οποίες αποδείχτηκε ότι προέρχονται από ψαλιδισμένα έγγραφα της εποχής του Δεσποτάτου των Ιωαννίνων (διαθήκες, πωλητήρια, δωρητήρια) με τις υπογραφές και τα ονόματα γνωστών και άγνωστων αξιωματούχων, λογίων και άλλων «Καστρινών», όπως οι Φιλανθρωπηνοί, οι Αφαράδες και πολλοί άλλοι.

Θέμα οπωσδήποτε ενδιαφέρον για τους συνέδρους και τους ειδικούς, όχι όμως και για το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Αυτό έκανε το Βρανούση, λίγους μήνες μετά τη λήξη του Συνεδρίου –τον Οκτώβριο του 1990– να παρουσιάσει από το γνωστό περιοδικό «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» τα βασικά σημεία του και να μας δώσει, συμπληρωματικά, ένα κατατοπιστικό σημείωμα για το Δεσποτάτο της Ηπείρου, χρήσιμο για κάθε φιλομαθή αναγνώστη. Σ' αυτό το σημείωμα παρουσιάζει το Δεσποτάτο της Ηπείρου ως μια εστία εθνικής αντίστασης μετά την Άλωση της Πόλης, το 1204, από τους Φράγκους και επισημαίνει:

«**Το Δεσποτάτο των Ιωαννίνων**, αυτόνομη επικράτεια στο κέντρο της Ηπείρου, κατόρθωσε, με σκληρούς αγώνες μιας εκατονταετίας περίπου, να αποχρούσει όλα τα κύματα των Αλβανών και έμεινε αδούλωτο ως την υποταγή του στους Τούρκους (1430).

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου είναι μια ξεχωριστή παρουσία στις ιστορικές εξελίξεις των τελευταίων βυζαντινών αιώνων, μια παρουσία με ευρύτερες προεκτάσεις, που συνδέονται και με τις απαρχές του Νέου Ελληνισμού.

Στην κρίσιμη εκείνη ιστορική καμπή, από την Άλωση του 1204 ως την Άλωση του 1453 – μια περίοδο κοσμοϊστορικών γεγονότων και ριζικών ανακατατάξεων– ένα τμήμα της βυζαντινής επικράτειας, στη δυτική εσχατιά της Αυτο-

**Πρακτικά
Διεθνούς Συμποσίου
για το Δεσποτάτο της Ηπείρου
(Άρτα, 27-31 Μαΐου 1990)**

Επιμέλεια
Ευάγγελος Χρυσός

ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΤΗΣ
«Ο ΣΚΟΥΦΑΣ»

κρατορίας, διαμορφώνεται σε κράτος με νέες, θα λέγαμε, αντιλήψεις, προσαρμοσμένο σε μια νέα πραγματικότητα.

Η γεωγραφική θέση και η εδαφική έκτασή του (από τη Ναύπακτο και τον Κορινθιακό ως το Δυρράχιο και την Εγνατία κι από την Κέρκυρα ως τη Θεσσαλονίκη) δείχνουν ότι δικαιολογημένα το αποκαλούσαν και Δεσποτάτο της Ελλάδος.

Δημιούργημα και φορέας ενός ακμαίου αντιστασιακού πνεύματος, το νέο αυτό κράτος αποσυνδέεται από την καταρρέουσα Αυτοκρατορία, που είχε το κέντρο του βάρους της στην Ανατολή, οργανώνεται στον ελλαδικό χώρο και βασίζεται στις δικές του δυνάμεις. Οι δυνάμεις αυτές του ελλαδικού χώρου, που βρίσκονται σε συνεχή αντιπαράθεση με Φράγκους, Σέρβους, Αλβανούς και άλλους αλλοεθνείς, αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι το ελληνοβυζαντινό κρατίδιό τους και οι αγώνες τους έπαιρναν το χαρακτήρα μιας εθνικής άμυνας κατά των αλλοεθνών. «Πάτριο» έδαφος από τη μια, κατακτητής από την άλλη. Όλα αυτά σε νεότερες εποχές χαρακτηρίζονται «εθνικοί» αγώνες και «πατριωτικοί» πόλεμοι.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι, λίγο μετά την Οθωμανική κατάκτηση, στο μεγαλύτερο κέντρο του Ελληνισμού της Διασποράς, στη Βενετία, αν εξαιρέση κανείς τους προερχόμενους από την Κρήτη και τις άλλες βενετικές κτήσεις, οι πολυπληθέστεροι και οι πιο δραστήριοι (έμποροι, λόγιοι, τυπογράφοι, ευεργέτες της γενέτειρας και του Γένους) ήταν Ηπειρώτες.

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου είχε ανακαλύψει και είχε αξιοποιήσει τις θαλάσσιες και τις χερσαίες εμπορικές αρτηρίες, από την Αδριατική ως τον Εύξεινο κι από την Ηπειρωτική Ελλάδα ως το Δούναβη. Συνεπακόλουθο οι οικονομικές και κοινωνικές εκείνες μεταλλαγές της πρώιμης Αναγέννησης που προμηνούσαν το τέλος του Μεσαίωνα».

Έτσι εννοούσε ο Βρανούσης τη συμμετοχή του στα Διεθνή Συνέδρια. Συμμετοχή με προσφορά προς την επιστήμη, προσφορά προς το Έθνος, προσφορά προς την Ήπειρο.

Στην Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών

Σ' αυτό το πνεύμα της προσφοράς προς την Ήπειρο εντάσσεται και η συμμετοχή του στα δρώμενα της Εταιρείας Ηπειρωτικών

Μελετών (ΕΗΜ). Υπήρξε –όπως ο ίδιος αναφέρει– ιδρυτικό μέλος και βασικό στέλεχος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, από το 1956, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Μελετών Ιονίου και Αδριατικού Χώρου (Ι.Μ.Ι.Α.Χ.) από το 1980, συνέβαλε κι' αυτός στα Δωδωναία των πρώτων ετών κι επιμελήθηκε όλες σχεδόν τις πρώτες εκδόσεις της.

Η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών ιδρύθηκε, το 1953, με απόφαση του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων και ήρθε να καλύψει –όπως αναφέρεται σε ενημερωτικό σημείωμά της– με την παρουσία της ένα κενό που υπήρχε στην πόλη των Ιωαννίνων, τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια. Το υπόμνημα που είχαν συντάξει και είχαν αποστείλει στο Δήμο ο Βρανούσης, ο Σαλαμάγκας και ο Δάκαρης, το 1951, για τη δημιουργία μιας «πνευματικής Εστίας» που θα απέβαινε το κατάλληλο όργανο, ικανό να υλοποιήσει τη διάχυτη έφεση που υπήρχε στον πνευματικό χώρο, και ν' ανταποκριθεί στα αιτήματα των καιρών, δεν είχε, δυστυχώς, βρει την ανάλογη ανταπόκριση.

Είναι δε γεγονός ότι η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (ΕΗΜ) αποτέλεσε ήδη επί δεκαετίες –όσο μάλιστα ζούσε και κατηύθυνε τις τύχες της και την πορεία της, ο εμπνευστής και δημιουργός της, ο Κώστας Φρόντζος – μια αναμφισβήτητη παρουσία στον Ηπειρωτικό χώρο και έξω από αυτόν, καθώς ήταν δεμένη οργανικά με την παραδοσιακή ατμόσφαιρα της Ηπείρου, συνέβαλε θετικά στην άνοδο της πολιτιστικής στάθμης του τόπου και την προσαρμογή του πνεύματος της παράδοσης στα σύγχρονα δεδομένα της ζωής.

Για να ενισχύσει μάλιστα την επιστημονική έρευνα στον παριόνιο και παραδριατικό χώρο από ιστορική, εθνολογική, οικονομική άποψη και για να διαφωτίσει την κοινή γνώμη στα προβλήματα του χώρου αυτού, συνέστησε, το 1976, το Ίδρυμα Μελετών Ιονίου και Αδριατικού χώρου (Ι.Μ.Ι.Α.Χ.).

Ψυχή της Εταιρείας υπήρξε ο Κώστας Φρόντζος, ιδρυτής και μόνιμος πρόεδρος της. Ευτύχησε, βέβαια, η Εταιρεία να έχει στους κόλπους της ορισμένους εμπνευσμένους συνεργάτες που βοήθησαν τον Κώστα Φρόντζο στο πλούσιο, πράγματι, έργο του. Ένας από αυτούς ήταν και ο Λέανδρος Βρανούσης, από τα ιδρυτικά της μέλη. Η συμβολή του στην ανέλιξη της Εταιρείας ήταν πρωταρχικής σημασίας.

Όπως σε κάθε τομέα δραστηριότητάς του, έτσι και στο χώρο της ΕΗΜ ο Βρανούσης επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και πρόσφερε αξιόλογες υπηρεσίες για τη θεμελίωση και την ανοδική πορεία της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών. Ιδιαίτερα στον εκδοτικό τομέα. Η προσφορά του αυτή αναγνωρίστηκε από τον Πρόεδρο και το Διοικητικό Συμβούλιο της Ε.Η.Μ.

Θετική, οπωσδήποτε, και αξιόλογη –το τονίσαμε ήδη– η προσφορά της Ε.Η.Μ., και στον Ηπειρωτικό χώρο, ιδιαίτερα κατά τα χρόνια της Προεδρίας του Κώστα Φρόντζου. Δεν έλειψαν όμως και τα μειονεκτήματά της.

Μειονεκτήματα που πρέπει όλους να μας προβληματίσουν. Προβλημάτισαν, άλλωστε, πρώτον, το Λέανδρο

Κώστας Φρόντζος

Στα Α΄ Δωδωναία. Από αριστερά: Γιάννης Δάλλας, Γ. Παπακώστας, Ιωάν. Νικολαΐδης, Γρηγ. Σακκάς δήμαρχος και Λέανδρος Βρανούσης.

IdPYTHΣ:
Ευδόκιμος Τελλής

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Ελευθέριος Τελλής
(1960-1983)

ΕΡΕΥΝΑ

Μία ελευθερία που αντιστοιχεί στην
μία ελευθερία που αντιστοιχεί στην
μία ελευθερία που αντιστοιχεί στην

Ε Η Μ

ΕΡΕΥΝΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΝΑΣ ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ -
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΣΤΟΝ ΠΗΓΕΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ,
ΜΕ ΠΛΟΥΣΙΑ ΔΡΑΣΤΗ ΤΟΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ,
ΑΛΛΑ ΜΕ ΑΒΕΒΑΙΟ ΜΕΛΛΟΝ:

ΕΛΕΤΩΝ

ΕΡΕΥΝΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΡΕΥΝΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΡΕΥΝΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΡΕΥΝΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Υστερα από διεξοδική συζήτηση μας επέδειξε δυο άρθρα που είχε συντάξει με τίτλο «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» και υπότιτλο «Ένας αξιόλογος πνευματικός-πολιτιστικός οργανισμός στον Ηπειρωτικό χώρο, με πλούσια δράση στο παρελθόν, αλλά με αβέβαιο μέλλον».

Στα δυο αυτά περισπούδαστα άρθρα έχετε –προλογικά– ερωτήματα και προβληματισμούς γύρω απ’ το μέλλον της Εταιρείας, για ενημέρωση του Ηπειρωτικού κοινού, με βάση στοιχεία της ίδιας Εταιρείας», όπως:

* Διοικείται από Διοικητικά Συμβούλια που λειτουργούν σε κλειστά κυκλώματα.

α) Την Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ.)

* Διαθέτει τεράστια πολιτιστική υποδομή και αξιόλογη περιουσία.

Στη συνέχεια ο Βρανούσης κάνει μια διεξοδική και εμπεριστατωμένη αναδρομή στο έργο της Εταιρείας, επισημαίνοντας τον πρωταρχικό ρόλο που διαδραμάτισε σ' αυτό ο Κώστας Φρόντζος, στον τρόπο διοίκησης της Εταιρείας, στους σκοπούς του Ιδρύματος, στην περίπτωση της διάλυσης της Εταιρείας και στην τύχη της περιουσίας της.

Επιμένει δε και προβληματίζεται πάνω σε τρία βασικά θέματα, που αφορούν το μέλλον της Εταιρείας, όπως:

α) Στον τρόπο διοίκησης της Εταιρείας

Τον ανησυχεί το γεγονός ότι «η εγγραφή των μελών γίνεται έπειτα από πρόταση δυο μελών του Διοικητικού Συμβουλίου» και επισημαίνει:

«Όπως διαπιστώνει ο αναγνώστης, πρόκειται για ένα Σωματείο που λειτουργεί με κλειστό κύκλωμα, απρόσιτο στους πολλούς. Για να γίνεις μέλος της Ε.Η.Μ. πρέπει να σε προτείνουν δύο μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου! Εδώ το κύκλωμα είναι τελείως κλειστό.

Στην πρώτη συγκρότηση του Δ.Σ. του Ι.Μ.Ι.Α.Χ. (1976), από τα 11 μέλη μόνο 3 ήταν κάτοικοι Ηπείρου και απ' τους καθηγητές του Πανεπιστημίου κανένας δεν προέρχεται απ' το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, μολονότι τότε είχε συμπληρώσει 12 χρόνια λειτουργίας και διέθετε αξιόλογους επιστήμονες σ' αυτό το χώρο. Η πλειοψηφία τους δεν έχει άμεση σχέση με την Ήπειρο, δεν ξέρουμε δε ποια σχέση έχει με την επιστημονική έρευνα του Παριονίου και Αδριατικού χώρου.

β) Στο σκοπό της Εταιρείας και στη δυνατότητα υλοποίησής του:

«Στο Καταστατικό της Εταιρείας ορίζεται ότι αυτή αποβλέπει στην ανέλιξη του Ηπειρωτικού χώρου, στην άνοδο της πνευματικής και της πολιτιστικής στάθμης και του βιοτικού επιπέδου του Ηπειρωτικού λαού».

Και ο Λεάνδρος Βρανούσης διερωτάται:

«Πιστεύουν οι σημερινοί εταίροι πως είναι δυνατόν να πετύχουν αυτόν τον αξιόλογο σκοπό, τη στιγμή κατά την οποία το Σωματείο τους λειτουργεί σε κλειστό κύκλωμα, η διαδικασία εκλογής και ανανέωσης των μελών του είναι υπόθεση εσωτερική λίγων ατόμων, που, κατά κανόνα, προέρχονται απ' τον ίδιο ιδεολογικό χώρο, και έξω από την Ε.Η.Μ. βρίσκονται σήμερα αξιόλογα άτομα που πολλά μπορούν να προσφέρουν στον Ηπειρωτικό χώρο»;

«Πιο περίεργη, απaráδεκτη θα λέγαμε –συνεχίζει ο Βρανούσης– εμφανίζεται η κατάσταση στο άλλο ίδρυμα της Εταιρείας, το Ι.Μ.Ι.Α.Χ. Στον Οργανισμό ως σκοπός αναγράφεται η επιστημονική έρευνα του παριονίου και αδριατικού χώρου, η διαφώτιση της κοινής γνώμης σε προβλήματα του χώρου, η διαμόρφωση ατμόσφαιρας συνεργασίας και αλληλοκατανόησης των λαών αυτού του χώρου.

Για να υλοποιηθεί αυτός ο σκοπός πρέπει να συντρέχουν δύο απαραίτητες προϋποθέσεις:

I) Την έρευνα αυτού του χώρου πρέπει να την αναλάβουν άτομα με αναγνωρισμένη επιστημονική γνώση αυτού του χώρου.

II) Τα άτομα που θα ερευνήσουν το χώρο πρέπει να βρίσκονται σε άμεση και συνεχή επαφή με το χώρο, για να παρακολουθούν τα προβλήματά του, όπως εμφανίζονται και εξελίσσονται καθημερινά. Πιστεύουμε ότι οι δύο αυτές προϋποθέσεις, με τον τρόπο που συστήθηκε και διοικείται το ίδρυμα, δεν εξασφαλίζονται».

Εξηγεί δε, στη συνέχεια, τους λόγους για τους οποίους δεν μπορεί να επιτευχθεί και αυτού του Ιδρύματος ο σκοπός.

γ) Στους πόρους και την παρουσία της Εταιρείας

«Η Εταιρεία διαθέτει σήμερα τεράστια περιουσία. Υπάρχει σήμερα πρόβλημα συντήρησης και σωτηρίας της περιουσίας. Αυτό το πρόβλημα αφορά την ίδια την Εταιρεία –Ε.Η.Μ. και Ι.Μ.Ι.Α.Χ.– παράλληλα όμως αφορά όλους μας. Και μας αφορά διότι η δημιουργία μιας τέτοιας περιουσίας δε θα ήταν δυνατή, αν δεν υπήρχαν οι κατά καιρούς γενναίες κρατικές επιχορηγήσεις.

Τι γίνεται όμως με την περιουσία της Εταιρείας, σε περίπτωση διάλυσής της;

Στο αρχικό καταστατικό της Εταιρείας (231/1953), άρθρο 23, προβλέπεται ότι σε περίπτωση διάλυσης της Εταιρείας η χρηματική περιουσία αυτής και των παραρτημάτων της, το Αρχείο, η Βιβλιοθήκη και τα λοιπά έγγραφα περιέρχονται στο Δήμο Ιωαννιτών. Τότε η Εταιρεία τελούσε υπό ιδρύση και δεν είχε ακίνητη περιουσία.

Το 1976 ιδρύθηκε το Ι.Μ.Ι.Α.Χ., στο δε Προεδρικό Διάταγμα με το οποίο ιδρύθηκε (514/76) προβλέπεται ότι σε περίπτωση διάλυσης του Ιδρύματος όλα τα περιουσιακά στοιχεία αυτού περιέρχονται στην ιδρύτρια Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών.

Στο νέο καταστατικό της Εταιρείας που τροποποιήθηκε το 1985 (λίγους μήνες πριν από το θάνατο του Φρόντζου) προβλέπεται ότι σε περίπτωση διάλυσης της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (ΕΗΜ) η ακίνητη περιουσία αυτής και των παραρτημάτων της, ως και το Αρχείο, περιέρχονται στο Ίδρυμα Μελετών Ιονίου και Αδριατικού χώρου (Ι.Μ.Ι.Α.Χ.) που ιδρύθηκε απ' την Εταιρεία».

Ύστερα απ' τις παραπάνω επισημάνσεις ο Βρανούσης θέτει δύο βασικά ερωτήματα:

I) «Τι ήταν εκείνο που έκανε το Δ.Σ. της ΕΗΜ, με την τροποποίηση του Καταστατικού, το 1985, να αλλάξει γνώμη και αντί για το Δήμο Ιωαννιτών τα περιουσιακά στοιχεία να περιέλθουν στο Ι.Μ.Ι.Α.Χ.;

II) Το καταστατικό της ΕΗΜ (1985) προβλέπει ότι σε περίπτωση διάλυσής της η περιουσία περιέρχεται στο Ι.Μ.Ι.Α.Χ., ο Οργανισμός του Ι.Μ.Ι.Α.Χ. προβλέπει ότι η περιουσία του, αν διαλυθεί, περιέρχεται στην ΕΗΜ, τι θα γίνει όμως η περιουσία της Εταιρείας (ΕΗΜ και Ι.Μ.Ι.Α.Χ.) σε περίπτωση που και τα δυο αυτά, ΕΗΜ και Ι.Μ.Ι.Α.Χ. διαλυθούν;»

Και ο Βρανούσης καταλήγει:

«Εδώ ακριβώς υπάρχει το μεγάλο κενό που πρέπει να προβληματίσει όλους μας, αφού δεν προβληματίσε αυτούς που πήραν τις σχετικές αποφάσεις».

Δεν περιορίζεται όμως ο Βρανούσης, με τα δυο άρθρα του, να κάνει τους ανάλογους προβληματισμούς και να διατυπώσει τα σχετικά ερωτήματα. Προχωράει, όπως έχει καθήκον, παραπέρα και μας λέει: «ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ».

«Υπάρχουν –μας επισημαίνει– δυο λύσεις:

I) Η μία, η πιο απλή είναι να αφήσουμε την Εταιρεία (Ε.Η.Μ. και Ι.Μ.Ι.Α.Χ.) να συνεχίσει το έργο της να συνεχίσουν –Ε.Η.Μ. και Ι.Μ.Ι.Α.Χ.– να λειτουργήσουν μέσα στο κλειστό κύκλωμά τους, παραμένοντας έτσι απρόσιτα στο πολύ Ηπειρωτικό κοινό, κλειστά σε ανθρώπους που μπορούν να προσφέρουν επιστημονικό, πνευματικό και πολιτιστικό έργο. Είναι κι' αυτή μια κάποια λύση, που μερικοί ίσως την προτιμούν.

II) Υπάρχει όμως και η άλλη λύση: Είναι αυτή που πηγάζει απ' την πεποίθηση πως ο θάνατος του Κώστα Φρόντζου και τα αιτήματα των καιρών επιβάλλουν την επανεξέταση, πάνω σε νέες βάσεις, του όλου προβλήματος της Εταιρείας. Είναι αυτή που ξεκινάει απ' την πίστη πως ιδρύματα με επιστημονικές, πνευματικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιδιώξεις δεν μπο-

ρούν να λειτουργούν με κλειστά κυκλώματα και με διαδικασίες που θυμίζουν άλλου είδους σωματεία και άλλες εποχές. Όσοι τάσσονται με αυτή τη λύση πρέπει να προβληματιστούν και να πάρουν θέση.

Και πρώτα απ' όλα πρέπει:

I) Τα Διοικητικά Συμβούλια ΕΗΜ και Ι.Μ.Ι.Α.Χ., σε κοινή συνεδρίαση, να προβούν σε μια ολοκληρωμένη εξέταση του θέματος: το πρόβλημα της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών μετά το θάνατο του Κώστα Φρόντζου.

II) Το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης μας, σε ειδική συνεδρίαση να συζητήσει το θέμα και να κάνει τις σχετικές προτάσεις.

III) Ο Δικηγορικός Σύλλογος να εξετάσει τη νομική πλευρά του θέματος και να εισηγηθεί τις απαραίτητες τροποποιήσεις του καταστατικού για να γίνει η Εταιρεία πραγματικό πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο, ανοιχτό σε όλους όσοι μπορούν και θέλουν να βοηθήσουν στην επίτευξη των σκοπών της Εταιρείας.

IV) Τα Υπουργεία Πολιτισμού και Οικονομικών, στις επιχορηγήσεις των οποίων οφείλεται η απόκτηση μέρους της περιουσίας της Εταιρείας οφείλουν να πάρουν θέση».

Και καταλήγει ο Βρανούσης:

«Αυτό θα είναι καλό πρώτα για την ίδια την Εταιρεία.

Καλό έπειτα για ολόκληρη την Ήπειρο. Καλό για όλους μας. Και τούτο γιατί οι ευθύνες που δημιουργήθηκαν από το θάνατο του Κώστα Φρόντζου, δεν αφορούν μονάχα τους διαδόχους του, αλλά ολόκληρο τον Ηπειρωτικό λαό, και ιδιαίτερα το λαό των Ιωαννίνων».

Κανένας δεν αμφισβήτησε μέχρι σήμερα την αγάπη του Βρανούση για την Ήπειρο και το ενδιαφέρον του για την πνευματική και πολιτιστική ανέλιξή της. Κανένας δεν αμφισβήτησε τις υπηρεσίες που πρόσφερε στην Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών για την ευπρόσωπη παρουσία της στον Ηπειρωτικό χώρο. Κανένας, συνεπώς, δεν μπορεί να αμφισβητήσει την αγνότητα των προθέσεών του που τον οδήγησαν στους παραπάνω προβληματισμούς για το μέλλον της Εταιρείας.

Πέρασαν από τότε που δημοσιεύτηκαν τα δυο άρθρα του Βρανούση 21 ολόκληρα χρόνια. Κανένας όμως δε συγκινήθηκε. Η Εταιρεία, ως κλειστό κύκλωμα, συνεχίζει το έργο της. Και δεν είναι το μόνο κλειστό κύκλωμα που λειτουργεί στην πόλη μας. Με το ίδιο κλειστό κύκλωμα λειτουργεί και το καθεστώς των Παλαιών Κληροδοτημάτων Ιωαννίνων. Δεν είναι, ασφαλώς, τυχαίο ότι μέλη του ενός κυκλώματος είναι ταυτόχρονα και μέλη του άλλου. Έτσι η πόλη μας από «πόλη των Γραμμάτων» έχει γίνει η πόλη των κλειστών κυκλωμάτων. Αυτά, δυστυχώς, συνοδεύουν, με όλες τις γνωστές συνέπειες, την πορεία της.

**«Ήπειρος», 4000 χρόνια Ελληνικής
Ιστορίας και Πολιτισμού
Το «κύκνειο άσμα» του**

Από την Ήπειρο ξεκίνησε τη ζωή και τη σταδιοδρομία του ο Βρανούσης, με την Ήπειρο, ήταν γραφτό, να κλείσει, χωρίς όμως να ολοκλη-

ρώσει, λόγω του πρόωρου θανάτου του, τη συγγραφική του δημιουργία. Αυτό ήταν και το «κύκνειο άσμα» του. Η «Εκδοτική Αθηνών» ετοίμαζε έναν συλλογικό τόμο, με τον τίτλο «Ήπειρος, 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολι-

Γιάννινα 21-2-1986. Εορταστική εκδήλωση
με ομιλήτῃ το Α. Βρανούση.

τισμού». Είχε αναθέσει στο Βρανούση να γράψει το κεφάλαιο «Από την υποταγή στους Τούρκους ως τις αρχές του 19ου αιώνα». Η εργασία αυτή έπρεπε να παραδοθεί τον Ιούνιο του 1993. Ο Βρανούσης, από τις αρχές του 1992, ξενυχτούσε παράλληλα για να ολοκληρώσει τα «Προλεγόμενά» του στη γνωστή «Εφημερίδα» της Βιέννης. Πιεζόμενος από το χρόνο παρακάλεσε τον επιστήθιο φίλο του, το Βασίλη Σφυρόε-

ρα, να γράψει τα κεφάλαια από την περίοδο του Αλή πασά ως τις αρχές του 20ού αιώνα. Λίγες εβδομάδες αργότερα –τον Απρίλιο του 1993– τον βρήκε ο θάνατος και ανέλαβε το βαρύ καθήκον ο Σφυρόερας να γράψει αυτός και για την περίοδο που ετοίμαζε ο Βρανούσης, αντλώντας το σχετικό υλικό από τις σημειώσεις του και τα κατά καιρούς δημοσιεύματά του. Θεώρησε όμως χρέος προς το φίλο του και συνερευνητή του να προτάξει το όνομά του στη δημοσίευση εκείνης της μελέτης. Έτσι, το σχετικό κεφάλαιο δημοσιεύτηκε στο συλλογικό τόμο «ΗΠΕΙΡΟΣ» της «ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ», που εκδόθηκε το 1997, με τα ονόματα του Α. Βρανούση και του Β. Σφυρόερα.

Ο Βρανούσης, και πεθαμένος, συνέχιζε να εκπληρώνει το χρέος του προς την Ήπειρο. Η Ήπειρος, αυτό το προαιώνιο λίκνο του Ελληνισμού, είχε ριζώσει βαθιά μέσα στην ψυχή του, και τον έκανε να μελετάει το παρελθόν της και να τον προβληματίζει το παρόν και το μέλλον της. «Δεν πρέπει να ωραιοποιούμε το παρελθόν και να τραγικοποιούμε το παρόν» έλεγε, στην ομιλία του, με τον τίτλο «Έπαινος Ιωαννίνων», όπου παρουσίασε την πρωτεύουσα της Ηπείρου στην ιστορική της διαδρομή, στα πλαίσια των εκδηλώσεων του Δήμου Ιωαννιτών –το 1985– για την επέτειο της 21ης Φεβρουαρίου 1913. Και κατέληγε: «Στην περίπτωση μας όμως, έχουμε ένα παρελθόν που, χωρίς να το ωραιοποιούμε, είναι ικανό να μας εμπνέει».

Δεν τον απασχολούσε όμως το παρελθόν για χάρη του παρελθόντος. Ήξερε καλά πως «σήμερα είναι άλλοι καιροί, άλλοι άνθρωποι, και πως άλλα προβλήματα μας καλούν σε άλλου είδους αγώνες. Η σκέψη μας –έγραφε– δικαιολογημένα στρέφεται στο παρόν και στο μέλλον. Το χτες όλο και ξεμακραίνει, ξεθωριάζει, με τον καιρό, γίνεται ιστορικό παρελθόν· τ' αφήνουμε πίσω μας και προχωράμε».

Αυτό ήταν το όραμά του: να προχωρήσει η Ήπειρος μπροστά. Αυτό το όραμα τον έκανε να φοβάται –όπως έγραφε στο φίλο του το Γιώργο Σούλη, στην Αμερική, το 1947– «μήπως τον χάσει η Ήπειρος και η πατρίδα μας γενικότερα» και

ένιωσε ιδιαίτερη χαρά όταν διαπίστωσε πως «δεν πρόδωσε την παράδοση του πατέρα του των νεοελληνιστών και των Ηπειρωτολόγων που τον είχαν δίπλα τους σε θέση διακριτική». Η παλιά ακτινοβολία και η ιστορική αίγλη της Ηπείρου, με επίκεντρο τα Γιάννινα, τον έκαναν να σταθμίσει τις ευθύνες του· τον ανάδειξαν σε ένα συνειδητό συνεχιστή της λα-

Γιάννινα 1985. Λ. Βρανουσης, Χ. Τόλης, Α. Σοφης, Β. Αναστασίου.

μπής Ηπειρωτικής παράδοσης, σε ένα αγνό και συνεπή Ηπειρολάτρη που ακολούθησε τον ωραίο και υψηλό αγώνα για την Ήπειρο, έναν αγώνα τον οποίο υπαγόρευε η αποθέωση της πίστης στην ιδέα του χρέους.

«Πήγαμε τον ίδιο δρόμο, Λέανδρε –του γράφει σε μια σύντομη τιμητική αφιέρωση, το 1976, ο Δημήτρης Χατζής– αυτό το δρόμο που ξεκινώντας από τη σεβάσμια Ήπειρο, πάει στο χρέος· το κάναμε το χρέος μας».

Και πράγματι ο Βρανούσης το έκανε το χρέος του προς την Ήπειρο. Θεώρησε το χρέος του προς τη «σεβάσμια Ήπειρο» αρχή και τέλος της ζωής του, συναίσθηση της ανθρωπίνης ανωτερότητάς του, θεμέλιο της πραγματικής του ευτυχίας. Επιστράτευσε όλες του τις δυνάμεις και τις έθεσε στη διάθεση του κοινού καλού της αγαπημένης ιδιαίτερης πατρίδας του, της Ηπείρου, χωρίς κανένα υπολογισμό, χωρίς κανένα φόβο, χωρίς καμιά ταπεινή επιδίωξη, χωρίς κανένα εξωτερικό καταναγκασμό. Αυτό είναι το γνώρισμα του ηθικά ελεύθερου ανθρώπου: Κάνει το καλό, όχι από κάποια εξωτερική επιβολή ή απ' τη συναίσθηση της ντροπής, αλλά από ανάγκη ψυχική, από σεβασμό στην ιδέα του χρέους, από σεβασμό στον ίδιο τον εαυτό του. Αυτή την παρακαταθήκη άφησε ο Βρανούσης σε όλους μας.

Δημήτρης Χατζής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ Α' ΕΔΡΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ (1977-1978)

Δεν εκπλήρωσε μόνο προς την Ήπειρο το χρέος του ο Βρανούσης. Με τον ίδιο ζήλο –και μάλιστα σε εντονότερο ρυθμό– εκπλήρωσε το χρέος του προς την επιστήμη. Και όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, φτασμένος πια επιστήμονας, γνωστός στους ελληνικούς και διεθνείς επιστημονικούς κύκλους, παρακινούμενος από συνεργάτες του και φίλους καθηγητές, υπέβαλε, το 1977, υποψηφιότητα για την Α' έδρα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Βέβαια, η υποψηφιότητά του δεν έγινε δεκτή. Άλλωστε, δεν ήταν η πρώτη φορά στα ελληνικά πανεπιστήμια, όπου υποψηφιότητες, όπως αυτή του Βρανούση, δεν έγιναν δεκτές. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο αυτή την υποψηφιότητα θα την εξετάσουμε, με όλη τη δυνατή συντομία, στα πλαίσια της λειτουργίας της Ανώτατης Εκπαίδευσης στη χώρα μας. Έτσι θα κατανοήσουμε καλύτερα τους λόγους για τους οποίους ο Βρανούσης δεν έγινε καθηγητής.

Η Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η Παιδεία αποτελεί για ένα λαό υπόθεση καθαρά εθνική. Αυτό όμως, φαίνεται, δεν έγινε κατανοητό σε τούτο τον τόπο, όπου η Παι-

δεία θεωρείται, και είναι, ο «μέγας ασθενής». Και μόνο το γεγονός ότι, δεκάδες και δεκάδες χρόνια τώρα, επισημαίνεται από παντού, σ' όλους τους τόνους, ο παραλογισμός και η αχρηστία της «Παιδείας» μας, κι ωστόσο το Κράτος επιμένει, να διατηρεί τις δομές, τα προγράμματα, τα συστήματα ενός καταδικασμένου ομόφωνα παρελθόντος, φτάνει πια ν' αποδείξει πως η αποτελμάτωση της Παιδείας δεν είναι τυχαία. Μένει έτσι, επειδή συμφέρει έτσι να μένει: Αυτή δε η αποτελμάτωση παρατηρείται, δυστυχώς, και μάλιστα διαχρονικά, και στο χώρο της Ανώτατης Παιδείας. Και λέμε δυστυχώς, γιατί η Ανώτατη Παιδεία είναι ο καθρέφτης της όλης πνευματικής ζωής και κατάστασης ενός Έθνους. Τους λόγους αυτούς της αποτελμάτωσης τους επισημαίνει ο Παπανούτσος στο γνωστό έργο του «Η Παιδεία, το Μεγάλο μας Πρόβλημα».

«Αν δεν έχουμε –γράφει– ούτε πρόκειται, τουλάχιστο στο άμεσο μέλλον, να έχουμε εκπαίδευση σωστή, είναι γιατί από την αρχή πάμε στραβά». Εξηγεί, στη συνέχεια, τους λόγους για τους οποίους στα Πανεπιστήμιά μας «δε μαθαίνεται επιστήμη. Υπάρχουν δάσκαλοι με μειωμένο κύρος –οι παρήγορες εξαιρέσεις ασφαλώς δε λείπουν– άνθρωποι που κατάκτησαν τη θέση τους, όχι με την προσωπική τους αξία, αλλά με τη φανερό ή την αφανή εύνοια των ισχυρών της ημέρας· ή επάξια ίσως πήραν το καθηγητικό χρίσμα, αλλά από δειλία και καιροσκοπισμό γίνονται συνεργοί ανομιών».

Τι διαφορά, αλήθεια, από άλλες χώρες! Ίσως σας είναι γνωστή η περίπτωση Αϊνστάιν: Είχε υποβάλει υποψηφιότητα για την έδρα της Φυσικής στο Πανεπι-

στήμιο της Ζυρίχης. Συνυποψήφιός του ήταν ο Φ. Άντλερ, ο οποίος, εξαιτίας των πολιτικών του φρονημάτων, είχε πολύ περισσότερες πιθανότητες να κερδίσει την έδρα. Μόλις όμως ο Άντλερ έμαθε ποιος είναι συνυποψήφιός του, δήλωσε στις πανεπιστημιακές αρχές: «Όταν υπάρχει η δυνατότητα να έχουμε στο Πανεπιστήμιό μας άνθρωπο του μεγέθους του Αϊνστάιν, η εκλογή μου θα αποτελούσε καθαρή ανοησία. Μη χάνετε, για πολιτικούς λόγους, την ευκαιρία να υψώσετε τη στάθμη του Πανεπιστημίου μας». Και η ευκαιρία αυτή δε χάθηκε.

Η περίπτωση της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η Σχολή αυτή έχει μια μακρόχρονη ιστορία, με πολλές διακυμάνσεις. Τις έδρες της, τίμησαν, κατά καιρούς, πνευματικά αναστήματα που ανύψωσαν τη στάθμη της. Μερικά τέτοια αναστήματα, τον Ορλάνδο, το Μαρινάτο, το Θεοδωρακόπουλο, το Ζακυθινό και άλλους είχαμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε κι εμείς, κατά τα φοιτητικά μας χρόνια. Έχει όμως να παρουσιάσει και σελίδες μελανές. Δεν είναι ανάγκη να ανατρέξουμε στο Μιστριώτη και τους ομοίους του. Είναι όμως απαραίτητο να σταθούμε σε δυο χαρακτηριστικές περιπτώσεις, απ' τα νεότερα χρόνια. Στην περίπτωση του Ι. Συκουτρή και του Ι. Κακριδή.

Δυνατός και ρωμαλέος υπερασπιστής και εκπρόσωπος της ελληνικής φιλολογικής επιστήμης ο Ι. Συκουτρή. Ήθελε στο χώρο του να είναι πρόδρομος που το νόημα της ύπαρξής του δεν το αντλούσε, ούτε από το παρελθόν, ούτε από το παρόν, αλλά από το μέλλον. Στην οικογένεια των ανθρώπων του πνεύματος, από την πρώτη του εμφάνιση, είχε πάρει μια ειδική, μια προσωπική και ξεχωριστή θέση. Ξένοι φοιτητές στην αίτησή τους προς τις αρμόδιες αρχές ανέφεραν, κοντά στην ανάγκη να γνωρίσουν την ελληνική φύση και τα αρχαία μνημεία, και την επιθυμία τους να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του υφηγητή Συκουτρή. Τα κλασικά κείμενα τα αντιμετώπιζε με καταπληκτική αισθητική διείσδυση, με εσωτερική σύνθεση και με την ένταξη του επί μέρους νοήματος στον καθολικό χώρο του πνεύματος. Ήταν, με δυο λόγια, ο Συκουτρής πνευματικός άνθρωπος, ζωντανός, δραστήριος, αγωνιστικός. Διατύπωνε ελεύθερα τη γνώμη του και πίστευε στην ελεύθερη διακίνηση των γνώμων:

«Η ύπαρξις ποικιλίας των γνωμών –έγραφε– είναι η μεγαλυτέρα απόδειξις αληθινά ζωντανού πνευματικού βίου και μόνον εις τον μεσαίωνα είχεν επιτευχθή απόλυτος σχεδόν ομοφωνία εις τα θεμελιώδη ζητήματα· αλλά θα επιθυμούσε κανείς να επανέλθωμεν εκεί;»

Μα, όλα αυτά τα χαρίσματα είναι, για όσους τα στερούνται, αμαρτήματα που

Ιωάννης Συκουτρής

εύκολα δε συγχωρούνται και που ακριβιά πληρώνονται. Έτσι, αναπόφευκτα, βρέθηκε σε αντίθεση με το περιβάλλον, με τις «ταπεινές φωνές, πικρές και στείρες», όπως λέει ο Σικελιανός, και προκάλεσε το φθόνο. «Τον εφθόνησαν –λέει ο Π. Κανελλόπουλος– όσοι είναι ανίκανοι να αγαπούν. Τον εμίσησαν οι στείροι. Τον εσυκοφάντησαν οι επαγγελματίες. Τον εσταύρωσαν οι μισθοφόροι». Του αρνήθηκαν καθηγητική έδρα στην Ελλάδα –που του πρόσφεραν τα ξένα πανεπιστήμια– και τον οδήγησαν στο μαρτύριο.

Ιωάννης Κακριδής

Αυτά συνέβαιναν στα 1937. Πέντε χρόνια αργότερα, ένα νέο μαρτύριο εκδηλώνεται στον ίδιο χώρο. Το μαρτύριο του Ι. Κακριδή. Κίνητρο και εδώ ο φθόνος. Είχε κατανοήσει ο Κακριδής, ως κλασικός φιλόλογος, τη μοναδική σπουδαιότητα που έχει η κλασική παιδεία, σαν πηγή πνευματικής ζωής, για τους σύγχρονους ανθρώπους. Όμως αυτή η μορφωτική δύναμή της πήγαινε, σιγά-σιγά, να σβήσει ολωσδιόλου, καθώς ο κλασικισμός στην Ελλάδα, είχε ξεπέσει σε άγονο και στείρο γραμματικό αρχαϊσμό, και τα κλασικά κείμενα –όπως θα γράψει αργότερα ο Ι. Θεοδωράκόπουλος– είχαν μετατραπεί σε «χαλάσματα, όπου σαν νυχτοπούλια κουρνιαίζουν οι γραμματιστές και οι σχολαστικοί φιλόλογοι». Σ' αυτό το «πνεύμα» αντιτάχτηκε ο Κα-

κριδής. Πίστεψε –και έγραψε– πως «ότι μας κληροδοτούν οι παλιές γενιές, πνευματικό βέβαια, αυτό που λέμε πνευματική παράδοση, τότε έχει για μας μορφωτική αξία, όταν κατορθώνει να μας κεντρίσει το νου, να μας δονήσει την ψυχή για καινούριες νίκες, όχι να μας αποκοιμίσει». Και επειδή ήταν κι αυτός, όπως ο Συκουτρός, «πρόδρομος», και έβλεπε, μέσα από το παρελθόν το μέλλον, κατάργησε στα γραπτά του τις δασείες και τις ψιλές, τις οξείες και τις περισπωμένες, και καθιέρωσε το μονοτονικό σύστημα. Αυτό που το επίσημο Κράτος καθιέρωσε, ύστερα από 40 χρόνια, και το οποίο χρησιμοποιούμε σήμερα. Αυτό ήταν και το διπλό έγκλημά του. Ξεσήκωσε «το γλωσσικό φανατισμό, μεσαιωνικού χαρακτήρα– κατά το Γ. Θεοδοκά– που φώλιαζε στους κόλπους της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών» και η πλειοψηφία των συναδέλφων του ζήτησε την πειθαρχική δίωξη και την απόλυση του καθηγητή Ι. Κακριδή, γιατί θεώρησε «άκαιρον, αντιεπιστημονικήν και αντεθνικήν» την προσπάθειά του. Να και η κατηγορία εναντίον του:

«Αι ιδέαι του είναι άκρως αντίθετοι προς την διδασκαλίαν των άλλων τριών καθηγητών της ιδίας έδρας, ούτω δε φέρει σύγχυσιν εις τους διδασκόμενους και αναρχίαν, καθώς στρέφεται κατά των κλασσικών σπουδών και διασύρει ιδέας εις τας οποίας απολύτως πιστεύει το Ελληνικόν Έθνος».

Δηλαδή ο Ακαδημαϊκός Δάσκαλος δε δικαιούται να διαφωνήσει προς την καθιερωμένη παράδοση και προς τη γνώμη των συναδέλφων του! Αλλά, αν δε δικαιούται ελεύθερα να διατυπώσει τη γνώμη του, τότε ποιο λόγο ύπαρξης έχει το Πανεπιστήμιο σε μια χώρα και πώς θα συμβάλει στην πρόοδο της επιστήμης;

Η Ανώτατη Εκπαίδευση στα χρόνια της χούντας και στην πρώτη μεταχουντική περίοδο.

Με δυο «συντακτικές πράξεις» το καθεστώς της χούντας κατέλυσε τη συνταγματικά διασφαλισμένη αυτοδιοίκηση

των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και ήρε τη μονιμότητα των καθηγητών, καθώς και των άλλων δημόσιων λειτουργών και υπαλλήλων. Άρχισαν έτσι οι διώξεις των ανεπιθύμητων, δηλαδή εκείνων που δεν ήταν ευπειθείς στα κελεύσματα των κρατούντων. Λίγοι τότε καθηγητές βρήκαν το θάρρος να πουν το «Μεγάλο ΟΧΙ» και να περισώσουν την αξιοπρέπειά τους· αυτοί, ασφαλώς, απολύθηκαν. Ίσως σας είναι γνωστή η περίπτωση του καθηγητή Αριστ. Μάνεση· στο τελευταίο μάθημά του, καλούσε τους φοιτητές του να κρατήσουν από τη διδασκαλία του «τη σημασία της πολιτικής ελευθερίας ως ιστορικής κατάκτησης για την παραπέρα εξέλιξη του κοινωνικού βίου και ως προϋπόθεσης για τη γενικότερη απελευθέρωση και καταξίωση του ανθρώπου». Τους αποχαιρετούσε δε με τη φράση του Κάλβου.

«Θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία».

Η κατάσταση, απ' εδώ και πέρα, μας είναι γνωστή. Κάθε χρόνο τα Ανώτατα Πνευματικά Ιδρύματα της χώρας γιόρταζαν πανηγυρικά την «εθνοσωτήριο επανάστασιν» και ο τρελός δικτάτορας στις συχνές επισκέψεις του εξαπέλυε τους πύρινους λόγους του, δηλώνοντας, ως αυτόκλητος χειρουργός— και μάλιστα καταχειροκροτούμενος—ότι «ευρισκόμεθα προ ενός ασθενούς και εξαρτάται από την βαρύτητα της υγείας του ο χρόνος της αναρρώσεως, τον οποίον αυτήν την στιγμήν δεν θα μπορούσα να είπω ότι γνωρίζω».

Έτσι η Ανώτατη Εκπαίδευση βγήκε από τη διάρκεια της επταετίας βαρύτατα τραυματισμένη. Ενδεικτική η κατάσταση της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπως την παρουσιάζει ο Εμμαν. Μικρογιαννάκης—που ζούσε από μέσα αυτή την κατάσταση— το 1975, στο βιβλίο του: «Χάος στη Φιλοσοφική Αθηνών», διεκτραγωδεί την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Σχολή και, ανάμεσα σε άλλα, επισημαίνει:

«Καίριο είναι και το θέμα της συγκροτήσεως επιτροπής εκλεκτόρων που θα προβεί στην εκλογή του κατάλληλου για την αναμόρφωση καθηγητικού προσωπικού, μακριά από κομματικούς και πολιτικούς μηχανισμούς».

Η προκήρυξη της Α' έδρας της Νεοελληνικής Φιλολογίας, η εισηγητική επιτροπή και οι συνεδριάσεις της Σχολής

Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα προκηρύχτηκε, δυο χρόνια αργότερα, η Α' έδρα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η Σχολή, κατά τη

συνεδρίαση της 6-10-1977, όρισε εισηγητική επιτροπή κρίσεως των υποψηφίων αποτελούμενη απ' τους καθηγητές Ν. Λιβαδάρα, Αρ. Σκιαδά και Αθ. Κομίνη. Υποψήφιοι για την έδρα ο Λ. Βρανούσης, ο Π. Μαστροδημήτρης, ο Καρ. Μητσάκης και ο Ε. Σκουβαράς. Εμπεριστατωμένο το Υπόμνημα που υπέβαλε στη Σχολή ο Λ. Βρανούσης. Μέσα από τις 24 πυκνογραμμένες σελίδες του παρελαύνουν η καταπληκτική επιστημονική του σταδιοδρομία, η ερευνητική και συγγραφική του δράση, η ενασχόλησή του, επί πολλά χρόνια, με θέματα σχετικά με τη συνθετική θεώρηση της πνευματικής πορείας του Γένους, κατά τα νεότερα

χρόνια, άρα και σχετικά με το περιεχόμενο της έδρας της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Στοιχεία όμως που άφησαν ασυγκίνητα τα μέλη της εισηγητικής επιτροπής.

Ομόφωνη η εισήγηση της παραπάνω επιτροπής που διανεμήθηκε σε όλους τους τακτικούς καθηγητές· προτείνει για την έδρα τον υποψήφιο Ε. Σκουβαρά. Βρήκαν, βέβαια, και μερικά επαινετικά λόγια να πούνε για το Βρανούση τα μέλη της εισηγητικής επιτροπής, έτσι απλά για να τηρήσουν τα προσχήματα, φαίνεται. Ανάμεσα σε άλλα, αναφέρεται ότι «ο Βρανούσης ανήκει στους σοβαρούς ερευνητάς που τιμούν την ελληνική επιστήμη. Οι επιστημονικές του μελέτες μαρτυρούν την εργατικότητα του, την παιδεία του και την επιστημονική του συγκρότηση. Έχουμε ενώπιόν μας έναν ώριμο και γνωστό επιστήμονα που υποβάλλει υποψηφιότητα με έργο σημαντικό».

Αλλά! Αυτό το αιώνιο αλλά!

Και οι τρεις εισηγητές διαπίστωσαν πως το έργο του Βρανούση έχει περισσότερο «χαρακτήρα ιστορικό και όχι φιλολογικό και δε σχετίζεται με το περιεχόμενο της έδρας».

Όστε, λοιπόν, δεν είναι φιλολογικό το έργο του Βρανούση! Δεν είναι φιλολογικό το έργο που έχει σχέση με τον Ψαλίδα, το Ρήγα, τον Κοραή, το Χριστόπουλο, το Βηλαρά, δεν είναι φιλολογικό έργο η ανασύνθεση της «Εφημερίδας» της Βιέννης και η μνημειώδης εισαγωγή του σ' αυτή, δεν είναι φιλολογικό έργο η ανθολόγηση Νεοελληνικών Αναγνωσμάτων που εγκρίθηκαν από το Υπουργείο Παιδείας και χρησίμευσαν ως εγχειρίδια των μαθητών του Γυμνασίου, δεν είναι φιλολογικό έργο οι ανακοινώσεις του Βρανούση στα διεθνή συνέδρια, οι εισηγήσεις του σε δεκάδες επιστημονικές οργανώσεις της Ελλάδας και του εξωτερικού, που τον κατέταξαν στα μέλη τους, δεν είναι φιλολογικό έργο η ανακάλυψη των πολύτιμων θησαυρών του παρελθόντος σε αρχεία και βιβλιοθήκες του εξωτερικού και του εσωτερικού;

Κακώς τότε ο ακαδημαϊκός Λίνος Πολίτης παρουσίασε στην Ακαδημία Αθηνών, με εγκωμιαστικά λόγια, τα «Θούρια του Ρήγα» και τα «χειρόγραφα του Βηλαρά» που έφερε σε φως ο Βρανούσης. Κακώς ο καθηγητής Νικόλ. Τωμαδάκης θεωρεί τη μελέτη του Βρανούση για το Ρήγα «ιστορική, βιογραφική και φιλολογική, που συνεισφέρει νέα στοιχεία και ανασκευάζει επικρατησάσας πλάνες».

Κακώς ο Κ. Θ. Δημαράς, ο πιο έγκυρος κριτικός της νεοελληνικής μας λογοτεχνίας, θεωρεί το έργο «Πρόδρομοι» του Βρανούση «ώριμη προσφορά στη μελέτη των νεοελληνικών γραμμάτων» και κακώς επισημαίνει για το «Ρήγα» πως «ένα τέτοιο βιβλίο δεν είναι άθροισμα λεπτομερειών, αλλά αποτελεί μια σύνθεση, μια προαγωγή των γενικών μας γνώσεων γύρω στον Ελληνισμό την ώρα που ξαναγεννιόταν και ανέβαινε προς το Φως της Ελευθερίας».

Κακώς, τέλος, ο Π. Μαστροδημήτρης, συνυποψήφιος του Βρανούση για την έδρα, θα γράψει, λίγο αργότερα, για την «πολυεδρική και δημιουργική έρευνα του Βρανούση» επισημαίνοντας ιδιαίτερα πως «προκειμένου για τη νεοελληνική γραμματεία πρέπει να σημειωθεί ότι ο Βρανούσης κατανόησε τόσο την ανάγκη ερμηνευτικής μελέτης της κυρίως λογοτεχνίας, όσο και το γεγονός ότι η νεοελληνική φιλολογία πρέπει να προσαρμόζει την οπτική της σε ένα διαχρονικά μεταλλασσόμενο αντικείμενο, χωρίς να δεσμεύεται από τα παγιωμένα διακριτικά της νεότερης λογοτεχνικότητας· δημιούργησε δε ένα

κλίμα ευφορίας και εύκοσμης αυτοπεποίθησης στο πεδίο της νεοελληνικής φιλολογίας και στους κύκλους των νεοελληνιστών».

Είπαν και έγραψαν και άλλα εύχα οι τρεις εισηγητές: Ότι τάχα ο Βρανούσης δεν έχει διδακτική πείρα, ότι εργάστηκε κάτω από ευνοϊκές συνθήκες στο Κέντρο Ερεύνες της Ακαδημίας Αθηνών και ότι δε δίδασκε στη Μέση Εκπαίδευση!

Όλα αυτά τα «επιχειρήματα» των εισηγητών ανέτρεψε ο Βασ. Σφυρόερας, με τη μνημειώδη αγόρευσή του, κατά τη συνεδρίαση της 20/3/1978, με την οποία διέσωσε το κύρος αυτής της Σχολής:

«Οι εισηγητές –είπε ο Σφυρόερας– δεν μας έδωσαν την εικόνα που θα μας βοηθούσε να αποτιμήσουμε σωστά την προσφορά των υποψηφίων. Σημαντικότερα έργα του Βρανούση, που προκάλεσαν διεθνώς επαινετικότερες κρίσεις, αναλύονται με ελάχιστους στίχους. Ο Βρανούσης ασχολείται από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι σήμερα σ' αυτόν τον τομέα της έρευνας (που σχετίζεται με την έδρα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας), έχει αναγνωριστεί όχι μόνο από ελληνικούς, αλλά και από ξένους κύκλους νεοελληνιστών, είναι από τα γνωστότερα διεθνώς ονόματα νεοελληνιστών. Θα αμφισβητήσω το χαρακτηρισμό του έργου του Βρανούση ως ιστορικού. Ο Βρανούσης είναι φιλόλογος, από τους καλύτερους νεοελληνιστές που διαθέτει ο τόπος, διεθνώς αναγνωρισμένος. Όσοι τον έχουμε ακούσει σε διαλέξεις, σε ανακοινώσεις, σε σειρά μαθημάτων, μπορούμε να διαβεβαιώσουμε ότι όχι μόνο συναρπάζει το ακροατήριό του, αλλά και βρίσκεται πάντοτε μέσα σε πλαίσια καθαρώς επιστημονικά. Αν εκλεγεί ο Βρανούσης στην Α' έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας, η Σχολή μας θα αποκτήσει μια δύναμη επιστημονική από τις λίγες που διαθέτει ο τόπος στον τομέα της έρευνας των νεοελληνικών γραμμάτων. Δεν λέω πως ο Σκουβαράς δεν είναι άξιος επιστήμων· αξιότερος όμως αναμφισβήτητα είναι ο Βρανούσης και σ' αυτόν ανήκει η έδρα».

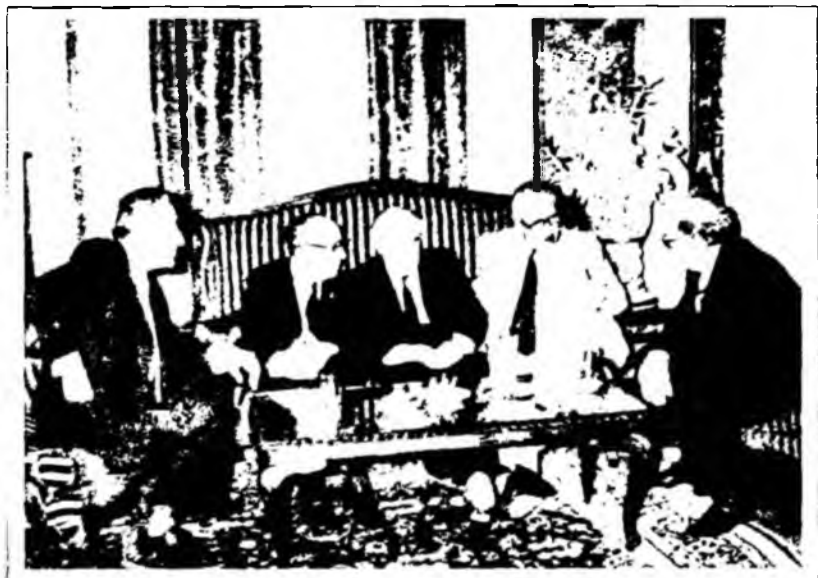
Με το ίδιο πνεύμα του Β. Σφυρόερα μίλησαν και άλλοι έξι –από τους 14 παρόντες– εκλέκτορες καθηγητές– ο Ι. Παπαδημητρίου, ο Σ. Βρυώνης, ο Γ. Μπαμπινιώτης, η Αικατ. Χριστοφιλοπούλου, ο Ν. Δρανδάκης και ο Μ. Κοκολάκης– και πρότειναν το Βρανούση ως τον πλέον κατάλληλο και άξιο να καταλάβει την έδρα. Ακολούθησε ψηφοφορία, κατά την οποία έλαβαν: ο Βρανούσης 7 ψήφους, ο Σκουβαράς 5 ψήφους, ο Μητσάκης 1 και ένας δεν ψήφισε κανένα. Κανένας υποψήφιος δε συγκέντρωσε τα προβλεπόμενα 2/3 του συνόλου των καθηγητών και, συνεπώς, δεν εκλέχτηκε καθηγητής.

Ακολούθησε νέα συνεδρίαση της Σχολής, στις 22-3-1978, και νέα ψηφοφορία, κατά την οποία έλαβαν: Βρανούσης 7 ψήφους, Σκουβαράς 5, Μητσάκης 1 και ένας δεν ψήφισε κανένα υποψήφιο. Έγινε, έτσι, νέα, η τρίτη, κατά σειράν, ψηφοφορία, κατά την οποία έλαβαν: Βρανούσης 7 ψήφους, Σκουβαράς 7. Σύμφωνα με την τότε ισχύουσα νομοθεσία «επί ισοψηφίας θεωρείται πλειοψηφήσας και συνεπώς εκλεγείς ο έχων υπέρ αυτού τους πλείονας των εισηγητών».

Έτσι ο Βρανούσης, αν και πλειοψήφησε σε δύο ψηφοφορίες και ισοψήφησε στην τρίτη, αποκλείστηκε από την Α' έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Μια ακόμα ευκαιρία για τη Σχολή και, προπαντός, για την νεοελληνική φιλολογία, χάθηκε.

Ο αντίκτυπος

Όσοι, τότε, πληροφορηθήκαμε την απόρριψη της υποψηφιότητας του Βρανούση από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και γνωρίζαμε την προϊστορία της Σχολής σε παρόμοιες περιπτώσεις, δεν νιώσαμε καμιά έκπληξη. Ήταν ακόμα ζωντανές στη μνήμη μας οι περιπτώσεις με το «μαρτύριο» του υφηγητή Ι. Σουκουτρή και την πειθαρχική δίωξη του Ι. Κακριδή. Μνήμες που ξαναζωντάνεψαν με την περίπτωση του Βρανούση. Πώς όμως αντιμετώπισε ο Βρανούσης αυτή την υπόθεση; «Αντιμετώπισε το αποτέλεσμα –μας λέει ο Β. Σφυρόερας– με αξιοθαύμαστη ψυχραιμία και με σαρκαστικό χιούμορ· συνέχισε τις έρευνές του και τις δημοσιεύσεις του, χωρίς τον τίτλο του Πανεπιστημιακού Καθηγητή, αλλά με το κύρος και με τη λάμψη ενός από τους αξιολογότερους ερευνητές της γενιάς μας, που η αξία του αναγνωρίστηκε από άλλα Ιδρύματα». Χαρακτηριστικό όμως είναι το γεγονός ότι στο αρχείο του δε βρέθηκε κανένα στοιχείο που να αφορά την υποψηφιότητά του.

Με προσωπικότητες της πνευματικής ζωής. Από αριστερά: Λ. Βρανούσης, Μ. Μανούσας, Μ. Χατζηδάκης, Ε. Condurachi, Ν. Todorov.

τητά του, δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν τη θλίψη τους, μαζί δε και την αγανάκτησή τους:

«Τις δεκάδες μελετών του για τη νεοελληνική φιλολογία –γράφει ο Β. Σφυρόερας– και την ιστορία του πνεύματος από τους χρόνους της Τουρκοκρατίας ως τον δέκατο ένατο αιώνα, υπέβαλε ο Βρανούσης στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όταν προκηρύχτηκε η θέση για την έδρα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας. Εν τούτοις, με διαφορά μιας ψήφου, δεν εξελέγη. Συνάδελφοι άλλων γνωστικών αντικειμένων προέβαλαν το επιχείρημα ότι το έργο του ήταν κυρίως ιστορικό και υποστήριξαν άλλο υποψήφιο. Ο λόγος, βέβαια, της αρνητικής τους ψήφου δεν ήταν αυτός. Απλούστατα: Κατά την άποψή μου οφειλόταν, πέρα από τις όποιες πολιτικές προεκτάσεις, στο γεγονός ότι ο Βρανούσης αντιμετώπιζε με ανοικτή ματιά την πνευματική δημιουργία ως ιδεολογικό μόρφωμα της πολιτικής διαδικασίας και υπ' αυτή την προοπτική η μελέτη της νεοελληνικής γραμματείας εμπίπτει στην αρμοδιότητα του ιστορικού των ιδεών. Η ημέρα εκείνη ήταν από τις πικρότερες της καθηγεσίας μου στο Πανεπιστήμιο».

Για το ίδιο θέμα ο Άγγελος Κίτσος εξομολογείται:

«Θυμάμαι τη βραδιά που κρινόταν η εκλογή του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ήμαστε μια παρέα κι ανάμεσά μας κι ο Σπύρος

Βρυώνης, μια σύγχρονη δόξα της ιστορικής επιστήμης με διεθνή ακτινοβολία: καθηγητής αμερικανικών Πανεπιστημίων. Δ/τής Κέντρου Μεσανατολικών Σπουδών του Χάρβαρντ και σήμερα επικεφαλής του Ωνασείου Πολιτιστικού Κέντρου στη Ν. Υόρκη. Κάποια στιγμή, λοιπόν, που ο Βρυώνης έμαθε από τηλεφώνημα την αποτυχία του Βρανούση, αποσβολώθηκε κυριολεκτικά κι αποτραβήχτηκε σε μια γωνιά μονολογώντας συνεχώς:

Θεέ μου! Τι μικρότητα... Θεέ μου! Τι αδικία, τι ζημιά για τον τόπο. Ο Λέανδρος βέβαια δεν έχει ανάγκη από άλλους τίτλους, αλλά εμείς πώς θα δικαιολογήσουμε στους επερχόμενους αυτή την άδικη πράξη;»

«Ανοικτή ματιά» –κατά το Σφυρόερα– ο Βρανούσης, αντιμετώπισε, σ' αυτή την περίπτωση, τη «μικρότητα», την «αδικία» και την «άδικη πράξη» που έκανε μεγάλη «ζημιά στον τόπο» κατά το Βρυώνη.

Αυτός, λοιπόν, ο «γίγαντας της φιλολογικής επιστήμης», όπως χαρακτηρίστηκε από πολλούς, ο «ιστορικός των ιδεών», με τις «ιδεολογικές επιλογές του, διαμορφωμένες στα χρόνια της Αντίστασης κατά των Γερμανών, αυτός που το πνεύμα της εποχής εκείνης σημάδεψε σε μεγάλο βαθμό τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα και το συγγραφικό του έργο, δεν είχε καμιά θέση μέσα σ' αυτό το θολό τοπίο που επικρατούσε, σε μεγάλο βαθμό, εκείνα τα χρόνια στη Φιλοσοφική Σχολή.

Η Ανώτατη Εκπαίδευση στη χώρα μας σήμερα

Θα ήταν, ασφαλώς, ένα από τα συνηθισμένα φαινόμενα που εκδηλώθηκαν στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, η περίπτωση του Βρανούση, αν, από τότε μέχρι σήμερα– πέρασαν 34 ολόκληρα χρόνια από τη λεγόμενη μεταπολίτευση– η κατάσταση, σ' αυτόν τον ευαίσθητο χώρο είχε αλλάξει και είχε βελτιωθεί για το καλό της επιστήμης και του τόπου γενικότερα.

Δυστυχώς όμως! Όπως μας διαβεβαιώνουν διακεκριμένοι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι, και όπως διαπιστώνουμε όλοι μας καθημερινά, η κατάσταση κάθε άλλο παρά αλλαγμένη προς το καλύτερο παρουσιάζεται. «Τα ελληνικά Πανεπιστήμια –δήλωσε πρόσφατα ο υπουργός Παιδείας βρίσκονται σε τέλμα και η μόνη επίλυση είναι ένα σοκ». Αποψη, οπωσδήποτε, απαξιωτική και άδικη, αν λάβουμε υπόψη ότι υπάρχουν και σήμερα διάσημοι Έλληνες επιστήμονες που διακρίνονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η ευθύνη για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι κατά βάση πολιτική και βαρύνει, πρωτίστως, τους πολιτικούς· αυτοί, με τους αλλεπάλληλους θεσμικούς πειραματισμούς και με ευτελείς κομματικές επιδιώξεις, δυσχεραίνουν κάθε προσπάθεια αναβάθμισης της δημόσιας Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης και εμποδίζουν την εκπλήρωση των υψηλών κοινωνικών στόχων και αναγκών που –πρέπει να– υπηρετούν τα Πανεπιστήμια.

«Το Πανεπιστήμιο –γράφει στο έργο του «Η Μεγάλη Παρακμή» ο Δημήτρης Τσάτσος, διακεκριμένος καθηγητής της Νομικής, γνωστός συνταγματολόγος και πολιτικός– είναι ο χώρος όπου η μεγάλη παρακμή είναι εμφανής και λειτουργεί αποσυνθετικά για το μέλλον αυτής της χώρας. Η παρακμή αυτή σταθεροποιείται, θεσμοποιείται και κατοχυρώνεται. Κατευθυνόμαστε με ταχύτητα προς την καθολική γελοιοποίηση. Το τραγικό γεγονός είναι ότι τα ελληνικά Πανεπιστήμια έκλεισαν τις πόρτες τους σε όσους άξιους βρίσκονται έξω από αυ-

τά. Συντεχνιακές προαγωγές εκτοπίζουν αξιοκρατικές εκλογές διδασκόντων. Το επίπεδο των διδασκόντων στο μέσο όρο είναι μη Πανεπιστημιακό. Η φράση υποβάθμιση σπουδών δεν εκφράζει την τραγική πραγματικότητα. Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε ανυπαρξία σπουδών. Σήμερα η εξαθλίωση των σπουδών δύσκολα είναι αναστρέψιμη. Τα ελληνικά Πανεπιστήμια, με όσες καλές δυνάμεις κι αν διαθέτουν, είναι γεμάτα ερείπια και πετρώματα αθλιότητων υπό μορφή δημοκρατικών κεκτημένων».

Το ίδιο καυστικός και ο Χαράλ. Μουτσόπουλος, απ' τους κορυφαίους επιστήμονες που διαθέτει σήμερα η Ιατρική Επιστήμη στη χώρα μας. Στο βιβλίο του «Απόψεις ...για αυτιά που δεν ακούν» γράφει:

«Ακούγεται ωραία η δημοκρατία στα Πανεπιστήμια· δημοκρατικό πανεπιστήμιο για μας είναι αυτό που βγάζει σωστούς επιστήμονες προάγοντας την εκπαίδευση και την έρευνα· όπως όμως εφαρμόζεται στα Ελληνικά Πανεπιστήμια, συμβάλλει εν πολλοίς στην απαξίωσή τους. Η συστηματική αξιολόγηση του πανεπιστημιακού έργου παραμένει ακόμα όνειρο απατηλό. Οι καθηγητές δεν πρέπει να εκλέγονται με εκλογές –βαφτίσια ή με δημοσιούπαλληλικά– συντεχνιακά κριτήρια, αλλά μετά από σκληρή δουλειά και καταξίωση στη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Πρέπει να θεσμοθετηθούν πρότυπα εκλογής καθηγητών υψηλού κύρους, καταρτίζοντας εκλεκτορικά σώματα στα οποία θα πλειοψηφούν διακεκριμένοι ξένοι καθηγητές. Οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ γνωρίζουν ότι οι θέσεις καταλαμβάνονται με φωτογραφικές προκηρύξεις θέσεων και με, κατά περίπτωση, επιλεγμένες εισηγητικές επιτροπές».

Να ελπίσουμε πως κάτι θα αλλάξει; Ασφαλώς, ναι. Με μια προϋπόθεση. Ότι όλοι θα παραδεχτούμε πως το θέμα της Ανώτατης Εκπαίδευσης –όπως και της Παιδείας γενικότερα– είναι και αυτό θέμα καθαρά πολιτικό, και πως τα διαχρονικά συμπτώματά της συμπορεύονται με τα θέματα αναξιοπιστίας της πολιτείας και της πολιτικής.

Και προπαντός να συνειδητοποιήσουμε όλοι ότι η Ανώτατη Παιδεία είναι ο καθρέφτης της όλης πνευματικής ζωής και κατάστασης ενός Έθνους, και συνεπώς μας αφορά όλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ'

Ο ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πολιτικοί και πολιτικάντηδες

«Πολιτικός», με τη συνηθισμένη σημασία της λέξης, δεν ήταν ο Βρανούσης. Ήταν όμως ένα βαθύτατα «πολιτικό ον», με τον όρο του Αριστοτέλη: όμως «σε κοινωνίες όπου κυριαρχούν οι πολιτικάντηδες τα πραγματικά πολιτικά όντα νιώθουν προδομένα και αδύναμα».

Ο Κάρολος Παπούλιας και ο Λ. Βρανούσης
σε δεξίωση στη Ρουμανική Πρεσβεία (1989)

Έκανε, συχνά, τη διάκριση ανάμεσα στους πολιτικάντηδες και τους πολιτικούς. Οι πρώτοι, έλεγε, ενδιαφέρονται για τις επόμενες εκλογές. Οι δεύτεροι ενδιαφέρονται για τις επόμενες γενεές. Έβλεπε και έκρινε τη σύγχρονη ελληνική πολιτική, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια, σε πρώτη φάση, από τη μεταπολίτευση και μετά, σε δεύτερη φάση. Δεν ένιωθε καμιά ιδιαίτερη ικανοποίηση για την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα μας. Διατηρούσε, βέβαια, σχέσεις, στενές μάλιστα, με αρκετούς πολιτικούς, είτε στα πλαίσια της φιλίας, είτε στα πλαίσια της συνεργασίας που, υποχρεωτικά, δημιουργούνταν εξαιτίας της διευθυντικής του θέσης στην Ακαδημία Αθηνών, των ερευνητικών του αποστολών και της συμμετοχής του σε διεθνή

συνέδρια. Εκφραζόταν μάλιστα, πολλές φορές με αρκετή συμπάθεια για τους πολιτικούς: τους θεωρούσε και αυτούς δέσμιους και θύματα του συστήματος. Ένα σύστημα που έχει μετατρέψει την πολιτική σε επάγγελμα: έχει οδηγήσει το βουλευτή σε πελατειακή σχέση με τους εκλογείς και τον έχει αναγκάσει, προκειμένου να εκλεγεί και να επανεκλεγεί, να οργανώσει μηχανισμό εξυπηρέτησης προσωπικών ζητημάτων των ψηφοφόρων του. Αυτό ακριβώς τον έκανε να αποστρέφεται την ανάμιξή του στην ενεργό πολιτική.

Αυτή η αποστροφή του εκδηλώθηκε, ύστερα από απανωτές πιέσεις, παραμονές των βουλευτικών εκλογών του έτους 1989. Τοπικά κομματικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ των Ιωαννίνων ανακάλυψαν στο πρόσωπο του Βρανούση «το νεαρό εθνοσύμβουλο του 1944, τον οργανωτή και ομιλητή του μνημόσυνου του Παλαμά, το 1943, το συνειδητοποιημένο πολίτη και αναγνωρισμένο επιστήμονα που τίμησε με το μετάλλιο της πόλης ο Δήμος Ιωαννιτών, το 1986». Τον έβαλαν, λοιπόν, «στη λίστα των προτεινόμενων υποψήφιων βουλευτών του νομού Ιωαννίνων και η λίστα αυτή στάλθηκε στο ανώτατο κομματικό όργανο το οποίο θα

Με το βουλευτή Ιωαννίνων
Θεμιστοκλή Λούλη.

έπαιρνε τις τελικές αποφάσεις». Παντού ενθουσιασμός για το πρόσωπό του, μαζί μ' αυτόν και οι επανειλημμένες πιέσεις συγγενών και φίλων. Αμετάπειστος όμως ο Βρανούσης.

«Είναι κάτι έξω εντελώς από το κλίμα μου» έγραφε. «Δεν είχα ποτέ καμιά ενεργό ανάμιξη στην πολιτική, δεν είμαι καθόλου κατάλληλος για το ρόλο που σκεφθήκατε να μου αναθέσετε. Είναι αδιανόητο να βγω στα μπαλκόνια και να εκφωνήσω προεκλογικούς λόγους, δεν μπορώ ούτε μια εμφάνιση ή επίσκεψη να κάνω σε προεκλογικές συγκεντρώσεις».

Και τα έγραφε αυτά ένα, πέρα για πέρα, πολιτικοποιημένο άτομο, ένας διεθνούς κύρους ερευνητής επιστήμονας, με ολοκληρωμένη και ξεκαθαρισμένη πολιτική ιδεολογία. Ιδεολογία που άρχισε να διαμορφώνεται από τα πρώτα μαθητικά του χρόνια, τότε που, σε ηλικία δώδεκα ετών, έπαιρνε μέρος σε λαϊκή συγκέντρωση, προκειμένου να διακηρύξει, μαζί με τους συγχωριανούς του τα δίκαια αιτήματα του Ανατολικού Ζαγορίου, τότε που παρακολουθούσε τις προεκλογικές συγκεντρώσεις του θείου του, γιατρού και πολιτευτή, Δ. Ρογκότη, τότε που στα ελεύθερα βουνά της Ηπείρου έγραφε, μαζί με τους συμπατριώτες του το αθάνατο έπος της Εθνικής μας Αντίστασης. Κι όταν αργότερα επιδόθηκε, με πάθος και νεανικό ενθουσιασμό, στην ιστορική έρευνα, και απέκτησε μια άρτια επιστημονική συγκρότηση, εκείνες οι ιδεολογικές επιλογές, το πνεύμα της ηρωικής εκείνης εποχής, σημάδεψαν σε μεγάλο βαθμό τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα και το συγγραφικό του έργο, στο οποίο αφιερώθηκε, σε όλη του τη ζωή, με πραγματική αυταπάρνηση.

Επιστήμη και πολιτική

Η πολιτική, όπως ασκείται σήμερα, δεν ταίριαζε καθόλου στο Βρανούση. Αυτό είναι το προσωπείο της πολιτικής δεν είναι το αληθινό της πρόσωπο. Και ενώ το Σύνταγμα της χώρας μας προάγει τα πολιτικά κόμματα σε συνταγματικούς θεσμούς «από την οργάνωση και τη λειτουργία των οποίων εξαρτάται η ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος», συχνά βλέπουμε τα πολιτικά κόμματα να μετατρέπονται σε γραφειοκρατικοποιημένους μηχανισμούς, που υπακούνε σε κάποιο αρχηγό, όχι για να επιτελέσουν κάποιο αξιόλογο κοινωνικό έργο, αλλά για να διακονήσουν και να θεραπεύσουν προσωπικούς σκοπούς.

Τέτοια πολιτική είναι ξένη προς την επιστήμη, και ήταν επόμενο να είναι και ξένη προς το Βρανούση. Αυτός δεν έβλεπε την πολιτική ως επάγγελμα, όπως ως επάγγελμα δεν είδε ποτέ και την επιστήμη. Είχε ξεκαθαρίσει, αρχικά, τις σχέσεις επιστήμης και πολιτικής. Η επιστήμη πρέπει να είναι ως προς τη λειτουργία της χωρισμένη από την πολιτική και δεν πρέπει να γίνεται υπαγωγή της επιστήμης στην πολιτική. Αυτό όμως δε σημαίνει πως η επιστήμη, ως προς τα πορίσματά της, δεν πρέπει να έχει καμιά σχέση με την πολιτική. Κάθε άλλο μάλι-

στα· η επιστήμη τότε έχει νόημα, όταν είναι απαραίτητη και χρήσιμη στην πολιτική πράξη. Όταν τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας συμβάλλουν στην κοινωνική και ανθρώπινη πρόοδο· και αυτό γίνεται μέσα από την πολιτική.

Έβλεπε, έπειτα, την πολιτική ο Βρανούσης, όπως και όλοι οι διανοούμενοι, ως μια μορφή παιδαγωγίας. Αυτή είναι μια ιδέα καθαρά ελληνική. Όλοι οι μεγάλοι πολιτικοί ηγέτες, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα,

προσπάθησαν, με τη νομοθεσία τους, με το έργο τους, και προ παντός με το παράδειγμά τους, να πλάσουν ανθρώπους· και από την άποψη αυτή ήταν και μεγάλοι παιδαγωγοί. Και όσοι το πέτυχαν αυτό ήταν αγνοί ιδεολόγοι, η ύπαρξή τους ολόκληρη φλεγόταν από ενθουσιασμό που άναβε το όραμα μιας τέλει κοινωνίας, της θεμελίωσης της προκοπής και της ευδαιμονίας του λαού.

Το κήρυγμα του Ρήγα «όποιος ελεύθερα συλλογάζεται, συλλογάζεται καλά» είχε γίνει βίωμα, όραμα της ζωής και της δράσης για το Βρανούση. Και συλλογάζεται καλά –όπως γράφει ο Βρανούσης– «εκείνος που βλέπει τις ατέλειες της ζωής και της κοινωνίας, μέσα στην οποία αφέθηκε να ζει, εκείνος που νιώθει τη θέληση και οπλίζεται με θάρρος για να βελτιώσει και τη δική του τη ζωή και τη ζωή των άλλων».

Για να συλλογάζεται όμως κάποιος καλά –σύμφωνα με το κήρυγμα του Ρήγα– πρέπει να «συλλογάζεται ελεύθερα». Μόνο με την ελευθερία μπορεί καθένας μας να καταλήξει σε σωστές σκέψεις, να εκτελέσει πνευματικές πράξεις που τις υπαγορεύει μια αυτόνομη ηθική προσωπικότητα. Για να υπάρξει ελευθερία πρέπει να δοθεί στον άνθρωπο και ο εξωτερικός χώρος όπου θα κινηθεί η σκέψη και η πράξη του. Ο εξωτερικός αυτός χώρος είναι η πολιτεία. Προϋπόθεση για την ύπαρξη της πνευματικής και ηθικής ελευθερίας, είναι η πολιτική ελευθερία. Αυτό το ένωσε, για τα καλά, ο Βρανούσης. Βρέθηκε, σε μια από τις ερευνητικές του αποστολές, σε μια χώρα καθ' όλα φιλόξενη και εξυπηρετική, σε βαθμό αξιοθαύμαστο.

«Έζησα ένα ολόκληρο μήνα –γράφει στην έκθεση που συνέταξε στο τέλος της αποστολής του– με κάθε άνεση και με τα πάντα στη διάθεσή μου. Είδα από κοντά την καλή οργάνωση και τα λαμπρά επιτεύγματα σε τομείς που μπορούσα να σχηματίσω ο ίδιος γνώμη. Όλα θαυμάσια, αλλά... Το μεγάλο «αλλά» που σου μαραίνει κάθε ενθουσιασμό: λείπει το βασικό, το μέγα καλό και πρώτο του Σολωμού, η ελευθερία. Μόνο εδώ καταλαβαίνει κανείς την αξία της. Εμείς τη συνηθίσαμε και τη θεωρούμε κάτι αυτονόητο, σαν την αναπνοή μας. Εδώ ασφυξία! Αναφέρομαι στην ασφυξία από την οποία υπο-

Γιάννης Παππάς, γλύπτης, Ευάγγ. Αβέρωφ, Λ. Βρανούσης
(Αθήνα, 1983)

Ο Βρανούσης στο Brasov της Ρουμανίας.

φέρουν ακριβώς οι άνθρωποι του πνεύματος και τη δοκιμασία που περνούν οι επιστήμονες με τα ευρύτερα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες».

Όπου λείπει η πολιτική ελευθερία, η πνευματική και ηθική ελευθερία μένει φυλακισμένη στον εσωτερικό άνθρωπο. Και εκεί, στην απομόνωσή της, μαραίνεται. Γι' αυτό οι πολιτικές εξουσίες που αρνούνται την πολιτική ελευθερία, έμμεσα, χωρίς αυτό εκ πρώτης όψεως να φαίνεται, τραυματίζουν και την πνευματική ελευθερία. Το πνεύμα για να καρ-

ποφορήσει χρειάζεται προπαντός το επικίνδυνο κλίμα της πολιτικής ελευθερίας.

Αυτή ήταν η πεποίθηση του Βρανούση, αυτή είναι, σε τελευταία ανάλυση, η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην επιστήμη και στην πολιτική.

Αυτή η σχέση απασχόλησε το Βρανούση, κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ερευνητικής του προσπάθειας και αποτυπώνεται, κατά τρόπο χαρακτηριστικό, σε δυο συγκεκριμένες περιπτώσεις:

«Τα πολιτικά Σοφίσματα» Του Αθαν. Χριστόπουλου

Η πρώτη περίπτωση σχετίζεται με τα «Πολιτικά Σοφίσματα» του Αθανάσιου Χριστόπουλου. Ο Αθ. Χριστόπουλος, απ' την Καστοριά της Δυτ. Μακεδονίας, ποιητής, πεζογράφος, μελετητής και μεταφραστής αρχαίων Ελλήνων κλασικών συγγραφέων, αγωνιστής για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στη νεοελληνική λογοτεχνία, αποτελεί, μαζί με το Ρή-

Αθανάσιος Χριστόπουλος

γα και το Βηλαρά, την τριάδα των «Προδρόμων» με τους οποίους ιδιαίτερα ασχολήθηκε ο Βρανούσης. Συνδέθηκε με την οικογένεια του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Μουρούζη, έζησε μέσα στην άνεση και την ευμάρεια των αρχόντων, είδε ανθρώπους που ευτυχούσαν, αν και ζούσαν καταπατώντας τους κανόνες του Δικαίου και της Ηθικής. Στους κύκλους αυτούς είδε και έμαθε ότι βασικό κίνητρο των ανθρώπων της εξουσίας είναι το συμφέρον.

Ο Χριστόπουλος είχε συνθέσει ένα συστηματικό σύγγραμμα περί κοινωνίας, πολιτείας και πολιτευμάτων. Το έργο αυτό, με τον τίτλο «Πολιτικά Σοφίσματα», έφερε σε φως και εξέδωκε ο Βρανούσης. Ξεκινάει ο Χριστόπουλος με τη γενική διαπίστωση ότι οι λαοί γενικά κυβερνιούνται με τη βία ή με το δόλο. Δίνει, στη συνέχεια, τον ορισμό του πολιτικού

σοφίσματος που δεν είναι παρά ένας δόλος κρυφά ενεργούμενος από τους εξουσιαστές· όταν το σόφισμα αποβλέπει μόνο στην ωφέλεια των εξουσιαστών, τότε γίνεται ληστεία, θηριωδία και απάνθρωπη τυραννία. Γνωρίσματα της πολιτικής –κατά το Χριστόπουλο– είναι η υποκρισία, η διαφθορά, η απάτη και η επιορκία.

«*Οποιος δεν ηξεύρει να υποκρίνεται –μας λέει– δεν ηξεύρει και να εξουσιάζει*». Αναφέρεται επίσης στα σοφίσματα που

εφαρμόζονται ανάλογα με το κάθε είδος του πολιτεύματος. «*Ο τύραννος εφαρμόζει όλα τα σοφίσματα και όλες τις μεθόδους, γιατί φοβάται τους πάντες και τα πάντα· τίποτε δεν είναι χειρότερο για μια χώρα από τους τυράννους. Στη Δημοκρατία υπάρχει ισορροπία δυνάμεων, ισχυρών και αδύνατων, ευγενών και λαού. Υπάρχει όμως πάντοτε ο κίνδυνος των δημαγωγών οι οποίοι κολακεύουν και παρασύρουν τα πλήθη, με συνέπεια η Δημοκρατία να καταντάει οχλοκρατία και αναρχία*».

Ο Χριστόπουλος, στο έργο του, εκθέτει τα πράγματα με μια ψυχρή αντικειμενικότητα, πράγμα που οδήγησε ορισμένους μελετητές σε παρανοήσεις και προκάλεσε αυστηρές επικρίσεις. Στην πραγματικότητα όμως ο συγγραφέας ονειρεύεται ένα κράτος βασισμένο πάνω στους νόμους. Ο άνθρωπος αυτός που έζησε, όλη σχεδόν τη ζωή του, στις ηγεμονικές αυλές, βρίσκει την ευκαιρία να στηλιτεύσει το αυλικό περιβάλλον με τις φράσεις: «*Ίσως έξω από τις αυλές να υπάρχουν φίλοι και φιλία· στις αυλές όμως των ηγεμόνων ποτέ! Οι αυλές είναι μόνο και μόνο σχολεία και εργαστήρια του ψεύδους και της απάτης*».

Κρίνοντας, συμπερασματικά, το έργο του Χριστόπουλου ο Βρανούσης, επισημαίνει πως «*μας προσφέρει ένα τεκμήριο της εποχής του και ένα θέμα για μελέτη και προβληματισμό*».

Ο προβληματισμός του Βρανούση πάνω σ' αυτό το βασικό πολιτικό θέμα είναι ξεκάθαρος, και τον έχει διατυπώσει επανειλημμένα: Ο άνθρωπος έχει το προνόμιο –αλλά και το καθήκον– να καθορίζει ο ίδιος της ζωή του– μέσα στα πλαίσια που έχει χαράξει ένας νόμος, με κοινή συγκατάθεση– χωρίς να εξαναγκάζεται από την αυθαίρετη βούληση εκείνων που ασκούν την πολιτική εξουσία. Αυτό το

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΣΟΦΙΣΜΑΤΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΤΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ
Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Ο Φαναριώτης ηγεμόνας
Νικόλαος Μαυρογένης

προνόμιο αποτελεί θεμελιακή αρχή της Δημοκρατίας. Ο σωστός άνθρωπος –και τέτοιος πρέπει να είναι ο επιστήμονας– δεν ανέχεται για τον εαυτό του και για τους άλλους τον απάνθρωπο ζυγό της πολιτικής δουλείας.

Οι φάκελοι, τα αρχεία, το χρέος μας (1989)

Η δεύτερη περίπτωση σχετίζεται με την απόφαση της κυβέρνησης του 1989 – κυβέρνηση Ν.Δ. και Ενιαίου Συνασπισμού– να παραδώσει

στην πυρά, στο όνομα της εθνικής συμφιλίωσης, τους φακέλους εκατοντάδων χιλιάδων πολιτών που κατασκεύαζαν, από τα μεταπολεμικά ήδη χρόνια, οι κρατικές υπηρεσίες. Οι αντιδράσεις της επιστημονικής κοινότητας, ιδιαίτερα δε των ιστορικών και άλλων κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων, δε στάθηκαν ικανές να αποτρέψουν την αυθαίρετη αυτή απόφαση, που είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση ενός πολύτιμου τμήματος του εθνικού μας αρχειακού πλούτου.

Η «Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού» και το περιοδικό «Τα Ιστορικά» οργάνωσαν δημόσια εκδήλωση, στις αρχές Οκτωβρίου 1989, με θέμα: «Σύγχρονα Αρχεία, Φάκελοι και Ιστορική Έρευνα».

Στην εκδήλωση αυτή πήραν μέρος γνωστοί ιστορικοί επιστήμονες, ανάμεσα στους οποίους και ο Λέανδρος Βρανούσης. Όπως τονίζεται στο προλογικό σημείωμα που βρίσκεται στον τόμο με τις εισηγήσεις των ομιλητών, «σκοπός της εκδήλωσης δεν ήταν μόνο να αποδοκιμάσει την καταστροφή των φακέλων, αλλά και να ευαισθητοποιήσει την Πολιτεία και την κοινή γνώμη στο θέμα της διά-

σωσης και της συντήρησης των Αρχείων της χώρας και να βοηθήσει να γίνει κοινή συνείδηση ότι τα Αρχεία, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο ή την ηλικία τους, αποτελούν πολύτιμα τεκμήρια για τη σύγχρονη ιστοριογραφία: μια ιστοριογραφία που δεν ενδιαφέρεται μόνο για τα γεγονότα και τις πράξεις των επωνύμων, αλλά και για τα συλλογικά φαινόμενα, τις νοοτροπίες, τις συμπεριφορές και τους κοινωνικούς μηχανισμούς».

Σκληρός στην τοποθέτησή του ο Βρανούσης:

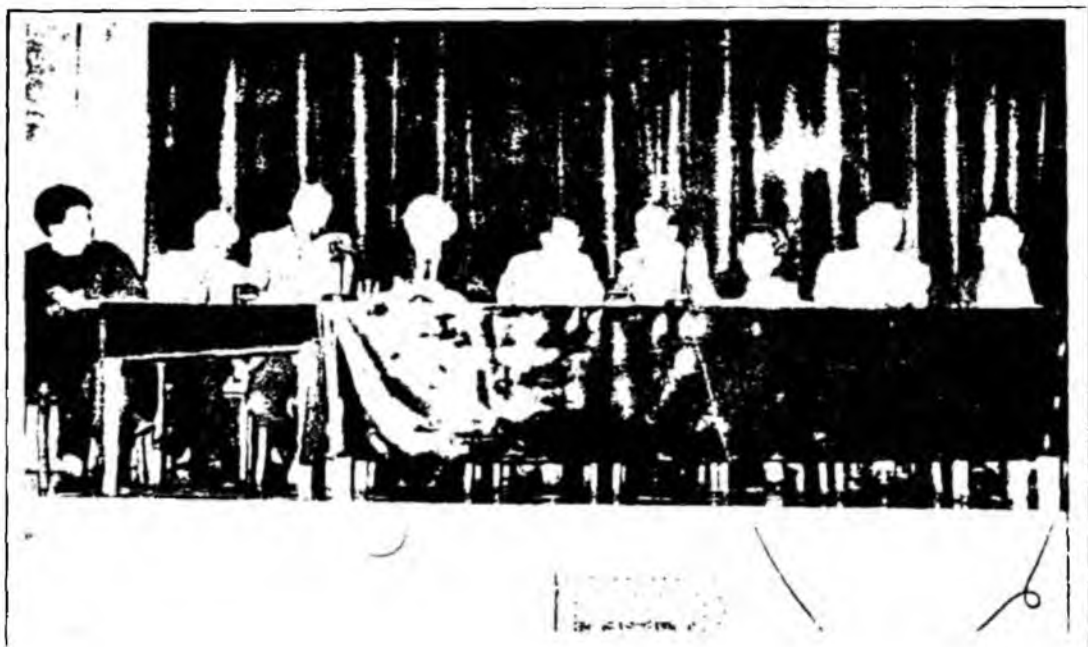
«Το θέμα –είπε στην αρχή της ομιλίας του– μου είναι ιδιαίτερα

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ»

Όργανώνουν
Δημόσια Συζήτηση
με θέμα:

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΑΡΧΕΙΑ ΦΑΚΕΛΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΘΗΝΑ, ΠΕΜΠΤΗ 5 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1989
ΑΙΘΟΥΣΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Πανεπιστημίου 22, 18.30 μ.μ.

Δημόσια συζήτηση με θέμα: Σύγχρονα Αρχεία - Φάκελοι - Ιστορική Έρευνα (5-10-1989). Από αριστερά: Γ. Μπαφούνης, Σπ. Ασδραχάς, Λιάκος, Μάνεσης, Λεονταρίτη, Ηλιού, Ματθαίου, Βρανούσης, Παναγιωτόπουλος.

οδυνηρό. Το έγκλημα έχει συντελεστεί, οι φάκελοι παραδόθηκαν στην πυρά, στις στήλες των εφημερίδων –όπου πολλοί από μας είχαμε εγκαίρως προστρέξει, για να προλάβουμε το ανεπανόρθωτο –οι Φιλισταίοι– κοντόθωροι καιροσκόποι και θλιβεροί κομπάρσοι– εξακολουθούν να επαίρονται για το ανοσιούργημα και κάποιοι Φαρισαίοι προσπαθούν να μας πείσουν ότι οι θρηνολογούντες γι' αυτή την εθνική απώλεια είμαστε όργανα ή θύματα κομματικών σκοπιμοτήτων και διενέξεων. Το μόνο που μας απομένει, ίσως, είναι ν' αφήσουμε κάπου καταγραμμένη την υπεύθυνη γνώμη των ιστορικών, την ομόφωνη –που αποδείχτηκε όμως ανίσχυρη να αποτρέψει το έγκλημα– και να καταδείξουμε το μέγεθος και τις διαστάσεις του εγκλήματος».

Και συνέχισε:

«Θρηνούμε απόψε μια ανεπανόρθωτη ιστορική απώλεια και στηλιτεύουμε το ιστορικό έγκλημα που συντελέστηκε στις 29 Αυγούστου 1989».

Η ιστορική επιστήμη αντιμέτωπη με την πολιτική. Εθνική και ιστορική απώλεια, για την επιστήμη, το κάψιμο των φακέλων. Υπηρεσία στο βωμό της εθνικής συμφιλίωσης, για την τότε «εφήμερη κυβέρνηση, κάθε άλλο παρά αντιπροσωπευτική του συνόλου των πολιτικών παρατάξεων της χώρας», κατά το χαρακτηρισμό που απέδωσε σ' αυτήν ο Βρανούσης. Από το ένα μέρος οι «κοντόθωροι καιροσκόποι» και «θλιβεροί κομπάρσοι» που διέπραξαν το «ανοσιούργημα» για το οποίο μάλιστα «επαίρονται». Από το άλλο μέρος οι ιστορικοί επιστήμονες που θρηνούν «για την ανεπανόρθωτη ιστορική απώλεια» και στηλιτεύουν αυτή την «πολιτική αυθαιρεσία που οδηγεί σε βάρβαρες πρακτικές» και υποδηλώνει «το πολιτισμικό κλίμα μιας φθίνουσας κοινωνίας».

Ανάμεσα σ' αυτούς τους επίλεκτους ιστορικούς επιστήμονες και ο Βρανούσης. Με πλούσια –διεθνή– ιστορική εμπειρία αγωνίζεται να προσφέρει στην κοινωνία εκείνο τον ανθρώπινο προσανατολισμό και εκείνη την πνευματική καθο-

Με την, τότε υφυπουργό, Βάσω Παπανδρέου, στο Βόλο (1985).

δήγηση που είναι επι-
τρεπτή σε κάθε σημείο
της ιστορικής πορείας.
Με πλήρη συναίσθηση
της ευθύνης απέναντι
στην επιστήμη και στην
αλήθεια, δεν περιορίζε-
ται μόνο να διακηρύσ-
σει την αλήθεια. Βρί-
σκει, ταυτόχρονα, το
θάρρος να ασκήσει, δη-
μόσια, αλύπητη κριτική,
να «στηλιτεύσει το ανο-
σιούργημα», χωρίς καν
να υπολογίζει τη σύ-
γκρουση με τις υπάρ-
χουσες δυνάμεις. Με-

ταβάλλεται έτσι από ερευνητή επιστήμονα σε κοινωνικό κριτικό, υπερνικάει τα
προσωπικά, εγωιστικά συμφέροντα, και τα υποτάσσει στην υπηρεσία της επι-
στήμης, στο βωμό της οποίας ιερουργεί στην υπηρεσία της κοινωνικής προόδου.
Μια τέτοια στάση όμως απαιτεί πάντοτε πολύ θάρρος, ακεραιότητα χαρακτήρα
και υπευθυνότητα. Ξέρει ότι η πολιτική υπηρετεί τη σκοπιμότητα· η επιστήμη
υπηρετεί την αλήθεια. Η πολιτική στηρίζεται στην προπαγάνδα, η επιστήμη βα-
σίζεται στη διαφώτιση. Πόθος του διακαής κάποτε επιστήμη και πολιτική να
μπορέσουν να συμπορευτούν, για το καλό και των δύο, προπαντός όμως για το
καλό του κοινωνικού συνόλου. Έτσι εξηγείται πως σε ένα από τα χειρόγραφα
κατάλοιπά του υπάρχει, μεταφρασμένη η γνωστή άποψη του Πλάτωνα. «Εάν οι
φιλόσοφοι (=άνθρωποι βαθιά καλλιεργημένοι) δεν κυβερνήσουν, ή εάν οι κυ-
βερνήτες δε φιλοσοφήσουν σε βαθμό ικανοποιητικό, δεν πρόκειται να σταματή-
σουν τα δεινά για τις πολιτείες». Δε μιλούσε, βέβαια, για τα πράγματα όπως
έχουν, αλλά όπως έπρεπε να έχουν. Ήταν ασφαλώς, και στο σημείο αυτό αρχε-
τά αισιόδοξος. Γι' αυτό σε συζητήσεις πάνω σ' αυτό το θέμα έκλεινε με το αρ-
χαίο απόφθεγμα που συχνά χρησιμοποιούσε ως επιμύθιο, κρίνοντας τα πολιτι-
κά πράγματα, ο «μεγάλος δάσκαλός του» ο Παπανούτσος: «Δεν έχουμε πραγ-
ματικούς πολιτικούς, τους περιμένουμε όμως». Αυτός απ' την πλευρά του
ενεργούσε πάντως ως ελεύθερο και υπεύθυνο πνευματικό και πολιτικό ον, και
το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν η αποκάλυψη και η προάσπιση της αλήθειας.
Και αυτό γιατί είχε πλήρως συνειδητοποιήσει πως η αξία ενός ανθρώπου βρί-
σκεται βασικά στο βάρος της αλήθειας – και μαζί και της ευθύνης– που μπορεί
να σηκώσει. Και αυτό το βάρος το σήκωσε ο Βρανούσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΖ'

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ

Το νόημα των τιμητικών διακρίσεων

Ο Βρανούσης είχε, όσο πολύ λίγοι σε τούτο τον τόπο, την τιμή και το προνόμιο να δεχτεί και να χαρεί τιμητικές διακρίσεις καθόλα αντάξιες προς τα λαμπρά δημιουργήματά του. Όλες αυτές οι εξαιρετικές τιμές στο πρόσωπό του και στο έργο του, τον γέμιζαν, βέβαια, συγκίνηση —«όλα τα θέλει ο άνθρωπος» έλεγε— κυρίως όμως μεγάλωναν ακόμα περισσότερο το βαθύτατο αίσθημα ευθύνης και του χρέους που ένιωθε. Με πλήρη ειλικρίνεια, επανειλημμένα μάλιστα, δημόσια είχε διακηρύξει, ότι όλες αυτές τις τιμές δεν τις είδε ποτέ σαν αναγνώριση μόνο του έργου του, αλλά σαν κατάθεση προσδοκιών και σαν κίνητρο για τη συνέχιση της πορείας του.

Δεν πρέπει, άλλωστε, να ξεχνάμε πως οι τιμητικές διακρίσεις αντανακλούν πρώτα στα πρόσωπα προς τα οποία γίνονται. Είναι πράγματι συγκινητικό και

ευχάριστο συνάμα να αφιερώνεις τη ζωή σου σε κάποιο υψηλό σκοπό και να έρχονται οι συνάνθρωποί σου, όταν ακόμα δεν έχεις ολοκληρώσει το έργο σου, να το αναγνωρίζουν και να το τιμούν. Αντανακλούν έπειτα στην ιδιαίτερη πατρίδα τους, από την οποία ξεκίνησαν και για την οποία μόχθησαν σε όλη τους τη ζωή. Και αυτό συμβαίνει προπάντων, όταν αυτή η ιδιαίτερη πατρίδα τους —όπως είναι, στην περίπτωση μας, η Ήπειρος,—τυχαίνει να διακρίνεται για μια μακροχρόνια πολιτιστική παράδοση, να έχει αναγνωριστεί ως η γενέτειρα τόσων μεγάλων Εθνικών Ευεργετών και Δασκάλων του Γένους, και να ξέρει να τιμάει τα εκλεκτά τέκνα της. Αντανακλούν, τέλος, σε ολόκληρη την κοινωνία μας, κάτω μάλιστα απ' τις συνθήκες που ζούμε στη σημερινή εποχή. Μια εποχή της οποίας το

Με τον Ηλία Βενέζη και τον Απ. Βακαλόπουλο,
στην Ακαδημία Αθηνών (1970).

δράμα δε βρίσκεται τόσο στην έλλειψη, όσο στην εκμετάλλευση της αρετής. Όταν ο Θεόφραστος ρωτήθηκε, στην αρχαιότητα, «τι είναι εκείνο που συγκρατεί τον ανθρώπινο βίο», χωρίς κανένα δισταγμό, απάντησε: «Τιμή και τιμωρία». Εννοούσε μ' αυτό την τιμωρία των κακών, την τιμή και την επιβράβευση των αγαθών. Και ο Βρανούσης έμπρακτα, με τη ζωή και το έργο του, αναδείχτηκε αγαθός. Τίμησε τον εαυτό του, την επιστήμη του και την ιδιαίτερη πατρίδα του. Γι' αυτό, έμπρακτα, εκδηλώθηκαν στο πρόσωπό του οι τιμές, επιβραβεύοντας, κατά τον καλύτερο τρόπο, την αρετή του. Και αυτό ήταν αναγκαίο να συμβεί, γιατί δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε τη γνωστή Περίκλεια άποψη, σύμφωνα με την οποία: «εκεί όπου τα άθλα της αρετής κείνται μέγιστα, εκεί και οι πολίτες γίνονται τέλειοι».

Γρήγορα αναγνωρίστηκε η επιστημονική του αξία, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Εφημερίδες, περιοδικά, εγκυκλοπαιδικά λεξικά και εγκυκλοπαίδειες, εκδοτικές εταιρίες, ζητούσαν συνεχώς τη συνεργασία του, με άρθρα, μελέτες και κριτικές.

Δεν υπάρχει αξιόλογη επιστημονική και λογοτεχνική εγκυκλοπαίδεια, δεν υπάρχει βιογραφικό λεξικό και ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας που να μην έχουν συμπεριλάβει, και μάλιστα πολύ ενωρίς, το Βρανούση στα λήμματά τους.

Δεν υπάρχει επιστημονικό, ιστορικό, λογοτεχνικό και φιλολογικό σωματείο που να μην επιδίωξε να τον καταστήσει μέλος της.

Η αναγνώρισή του στο εξωτερικό

Η αναγνώριση όμως του Βρανούση και η ένταξή του στα διάφορα επιστημονικά σωματεία και οργανώσεις, δεν περιορίζεται μόνο στην Ελλάδα, αλλά επεκτείνεται και στο εξωτερικό. Έτσι «το εν Παλέρμω Σικελικόν Ινστιτούτον Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, κατά την συνεδρίαν αυτού τη 26 Μαρτίου 1977, ανεκήρυξε τον κύριον Λέανδρον Βρανούσην Μέλος αυτού

Αντεπιστέλλον και απονέμει αυτώ το παρόν δίπλωμα».

Σε ιδιαίτερα θερμή επιστολή του προς το Λ. Βρανούση, με την οποία του ανακοινώνει αυτή την τιμητική διάκριση, ο Πρόεδρος του Ινστιτούτου, **Bruno Lavagnini**, του επισημαίνει ότι «με αυτή τη νέα σχέση το Ινστιτούτο μας επιθυμεί να ενισχύσει και να καταστήσει πλήρως ενεργή μια συνεργασία που εδώ και καιρό υπάρχει στην πράξη» και καταλήγει: «Είμαι ιδιαίτερα ευτυχής που το Ινστιτούτο μας μπορεί να στηρίζεται στην ένταξη και στη συνεργασία σας».

Το ίδιο θερμή είναι και η επι-

στολή που απευθύνει στο Λ. Βρανούση, το 1988, ο Διεθνής Γενικός Γραμματέας της «Ευρωπαϊκής Εταιρίας Πολιτισμού» που εδρεύει στη Βενετία, **Michelle Campagnolo-Bouvier**, και του ανακοινώνει την απόφαση του Εκτελεστικού Συμβουλίου της να ικανοποιήσει την υποψηφιότητά του, γράφοντάς του τα ακόλουθα:

«Έχουμε τη χαρά να σας πληροφορήσουμε ότι το Εκτελεστικό Συμβούλιο της Εταιρίας μας, στην συνεδρίαση της 21ης Οκτωβρίου στο Μπάρι, αφού εξήτασε τις υποψηφιότητες των νέων μελών, σύμφωνα πάντα με τους όρους του Κανονισμού της, έκανε δεκτή με μεγάλη ικανοποίηση την υποψηφιότητά σας.

Η ένταξη σας στην εταιρία μας, σύμφωνα με το άρθρο 10 του Κανονισμού, μας χαροποιεί ιδιαίτερα. Ο δεσμός που εγκαθίσταται ανάμεσα στα παλαιότερα μέλη και σας θα συμβάλει σίγουρα στην επιτέλεση του έργου μας. Η έκφραση της συμφωνίας σας με τα ιδεώδη της Εταιρίας, η συμμετοχή σας στη ζωή της θα την ευνοήσουν.

Από την πλευρά μας, είμαστε στην διάθεσή σας για οποιαδήποτε περαιτέρω διευκρίνιση επιθυμείτε, αφού συνταχθήκατε με την πολιτισμική πολιτική μας και την πρακτική του διαλόγου, στο θεωρητικό πλαίσιο και στο βάθος που την οδήγησε η δραστηριότητα των σαράντα χρόνων της».

Στον κατάλογο των τιμητικών διακρίσεων που προέρχονται από το εξωτερικό, αξίζει να προσθέσουμε ακόμα το τιμητικό δίπλωμα που απένειμε

η «Διεθνής Εταιρία Μελετών Νοτιοανατολικής Ευρώπης» (Association Internationale D' Etudes Du Sud –Est Europeen): «Στον Κύριο Καθηγητή **Λέανδρο Βρανούση**, με την ευκαιρία της 10ης Επετείου της Διεθνούς Εταιρίας Μελετών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, για τη σημαντική συμβολή του στο επιστημονικό πρόγραμμα και στο έργο συνεργασίας, συνεννόησης και φιλίας που προωθεί η Εταιρία».

Καθολική αναγνώριση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η αναγνώριση του Βρανούση υπήρξε καθολική. Μοναδική –θλιβερή– εξαίρεση η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, που αρνήθηκε –όπως είδαμε– στο Βρανούση την έδρα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, με ένα αστείο δικαιολογητικό.

Οι τιμές στο Βρανούση άρχισαν –όπως είδαμε στο οικείο κεφάλαιο– από το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της χώρας, την Ακαδημία Αθηνών. Αφού τον βράβευσε, το 1955, για τα δυο υπέροχα έργα του, τον «Ψαλίδα» και το «Ρήγα», με τα οποία διεπίστωσε ότι «προάγουσι την επιστημονικήν έρευναν», τον προσέλαβε, την επόμενη χρονιά, αρχικά ως συντάκτη, και, στη συνέχεια, του ανέθεσε τη διεύθυνση του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού –πρώην Μεσαιωνικού Αρχείου– το οποίο λάμπρυνε με την παρουσία του.

Από τότε η μια τιμητική διάκριση διαδέχεται την άλλη. Και αυτό συμβαίνει –πράγμα που έχει ιδιαίτερη σημασία– όχι μόνο από επιστημονικούς φορείς, αλλά και από φορείς κοινωνικούς. Και τούτο συνέβη, γιατί ο Βρανούσης δεν περιορίστηκε μόνο στα στενά πλαίσια της επιστημονικής έρευνας, αλλά, ως πραγματικός πνευματικός άνθρωπος, ανοίχτηκε στην κοινωνία.

Α' Κρατικό Βραβείο Μυθιστορηματικής Βιογραφίας (1958)

Το έτος 1958 η Επιτροπή Απονομής Κρατικών Βραβείων –εκείνη την εποχή υπαγόταν στο Υπουργείο Παιδείας, σήμερα υπάγεται στο –κατ'

όνομα– Υπουργείο Πολιτισμού– έκρινε το Βρανούση άξιο του πρώτου βραβείου Μυθιστορηματικής Βιογραφίας, με το έργο του «Ρήγας Φεραίος». Την ίδια χρονιά βραβεύτηκαν, μαζί με το Βρανούση, εξέχουσες προσωπικότητες της πνευματικής ζωής του τόπου μας, όπως: ο Νίκος Εγγονόπουλος (Α' βραβείο ποίησης, με το έργο του «Σε ελληνικό λουλουδιασμένο τύπο») ο Άγγελος Τερζάκης (Α' βραβείο μυθιστορήματος, με το έργο «Μυστική Ζωή») και ο Μιχάλης Περάνθης (Α' βραβείο μυθιστορηματικής βιογραφίας, με το έργο «οι Σουλιώτες»).

Πρόκειται, όπως αντιλαμβάνεστε, για ένα θεσμό αξιόλογο που, οπωσδήποτε, συμβάλλει αποφασιστικά στην εξέλιξη της πνευματικής μας ζωής. Ο τρόπος όμως που λειτουργεί η αρμόδια επιτροπή είναι απαράδεκτος, προσβλητικός για τους βραβευόμενους και για την πνευματική μας ζωή γενικά. Φαίνεται πως τα

Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού στη χώρα μας δεν έχουν σχέση, ούτε με την Παιδεία ούτε με τον Πολιτισμό. Και να η απόδειξη: Αναζητήσαμε, στα πλαίσια της έρευνάς μας για το Βρανούση, στα «αρμόδια» αυτά Υπουργεία, στοιχεία για τη βράβευση του Βρανούση. Δε βρήκαμε τίποτε: ούτε σχετικό πρακτικό της Επιτροπής, ούτε βραβείο· μόνο μια

Ε Τ Ο Σ 1 9 5 8	
Α' Βραβείον Ποίησης Έργον	: Νίκος Εγγονόπουλος : "Σε Ελληνικό λουλου διασμένο τύπο"
Α' Βραβείον Μυθιστορήματος Έργον	: Άγγελος Τερζάκης : "Μυστική ζωή"
Α' Βραβείον Δραμικού Έργον	: Τίμος Μαλάνος : "Καβάφης"
Α' Βραβείον Μυθιστ/κής Βιογραφίας Έργον	: Μιχάλης Περάνθης : "Οι Σουλιώτες"
Α' Βραβείον Μυθιστ/κής Βιογραφίας Έργον	: Βρανούσης : "Ρήγας Φεραίος"

Κατάσταση βραβευθέντων το έτος 1958. Το μόνο στοιχείο που υπάρχει για τη βράβευση στο «αρμόδιο» Υπουργείο.

δακτυλογραφημένη κατάσταση με τα ονόματα και τα έργα των βραβευθέντων. Λύσαμε όμως την απορία μας γι' αυτή την απαράδεκτη κατάσταση, διαβάζοντας στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» (16-12-1959) επιστολή του Βρανούση, στην οποία αναφέρεται ότι:

«Όχι μόνο τελετή επίδοσης των κρατικών βραβείων δεν έγινε, αλλά ούτε καν επίδοση. Ούτε καν ταχυδρομικώς μας στάλθηκε ένα απλό υπηρεσιακό έγγραφο του Υπουργείου, να το έχουμε για ανάμνηση, αν όχι σαν αποδεικτικό στοιχείο του ότι κάποτε το Κράτος μας απένειμε κάποια τιμητική διάκριση».

Δυστυχώς, αυτό είναι το Κράτος!

Βραβείο Πανηπειρωτικής Συνομοσπονδίας Ελλάδας (1985)

Στις 20 Δεκεμβρίου 1984, το Διοικητικό Συμβούλιο της Πανηπειρωτικής Συνομοσπονδίας Ελλάδας, με Πρόεδρο το δικηγόρο Λεωνίδα Διαμάντη, απο-

φάσισε, «τιμώντας όσους προσφέρουν εξαιρετικές υπηρεσίες στη γενέτειρα πατρίδα μας Ήπειρο», ύστερα από εισήγηση της αρμόδιας Επιτροπής, να βραβεύσει, το έτος 1985, το Λέανδρο Βρανούση και το Νίκο Σκοπούλη. Τον πρώτο «για την πολύτιμη και συνεπή προσφορά του στα Νεοελληνικά Γράμματα» και το δεύτερο, γιατί «αφιέρωσε όλη του την ζωή στην επιστήμη του και στην υπηρεσία του συνανθρώπου».

Το Λέανδρο Βρανούση παρουσίασε, με ολιγόλεπτη ομιλία του, ο λυκειάρχης –και γνωστός τραγουδιστής– Στέλιος Μπέλλος, τονίζοντας ότι ο «Λ. Βρανούσης έχει ξεπεράσει από πολλά χρόνια τα πλαίσια των Ηπειρωτικών Μελετών για να εξελιχθεί σε επιστήμονα και συγγραφέα διεθνούς προβολής. Ο Λ. Βρανούσης είναι ένας ξεχωριστός Ηπειρώτης. Στο πρόσωπό του βραβεύεται η δράση και το ενδιαφέρον για τη γενέτειρα».

Ο Λεάνδρος Βρανούσης παραλαμβάνει το τιμητικό δίπλωμα από τον πρόεδρο της Π.Σ.Ε., Λεωνίδα Διαμάντη.

πριν από μένα και μαζί μ' εμένα, είναι πολλοί εκείνοι που θ' άξιζαν και αξίζουν την αναγνώρισή σας για τις λαμπρές επιδόσεις τους, στον τομέα του ο καθένας, για τους τίμιους αγώνες τους, για την προσφορά τους στην Ήπειρό μας...».

Τιμητικό Δίπλωμα του Δήμου Ιωαννιτών (1986)

Στις 17-12-1986, ο Δήμος Ιωαννιτών, ύστερα από ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, οργάνωσε ειδική εκδήλωση και απένειμε Τιμητικά Διπλώματα και το Μετάλλιο της πόλης, σε δυο διακεκριμένες προσωπικότητες των Ηπειρωτικών Γραμμάτων: Στο Σωτήρη Δάκαρη και στο Λεάνδρου Βρανούση, για την «πνευματική τους προσφορά προς την Ήπειρο και προς το Έθνος γενικότερα».

Στη σύντομη αντιφώνησή του ο Βρανούσης τόνισε:

«Όσο και να ξανοίγεται κανείς σε ευρύτερους ορίζοντες (θηρεύοντας «τα δύσκολα και ανεκτίμητα Εύγε», που λέει ο ποιητής), μια αναγνώριση από συντοπίτες και συμπατριώτες –σε ατμόσφαιρα μάλιστα τόσο θερμή– είναι κάτι που συγκινεί ιδιαίτερα...

Ευχαριστώ, αλλά ξέρω και ξέρετε όλοι σας, ότι,

Στη σύντομη προσφώνησή του ο δήμαρχος Ιωαννίνων, Χαρίλαος Τόλης, τόνισε:

«Η ζωή, η δράση και το έργο των δύο τιμώμενων προσώπων, που είναι σε όλους μας γνωστά, επέβαλαν μια τέτοια τιμητική διάκριση. Η πιο αρμόδια γι' αυτή τη διάκριση είναι η πόλη μας. Μ' αυτή την πόλη συνδέθηκαν ο Βρανούσης και ο Δάκαρης, γι' αυτή, και για την Ήπειρο ολόκληρη, εργάστηκαν με υπευθυνότητα και συνέπεια. Τίμησαν, με τη ζωή τους και με το έργο τους,

την πόλη μας. Και έρχεται σήμερα η πόλη να ανταποδώσει. μ' αυτή την εκδήλωση, την τιμή που δικαιωματικά τους ανήκει».

Κλείνοντας τη σύντομη αντιφώνησή του, γεμάτος συγκίνηση, ο Βρανούσης πρόθεσε:

«Πολύ μ' ευχαριστεί το γεγονός ότι συνέπεσε απόψε να παραλαμβάνω το βαρύτιμο κυτό Μετάλλιο της πόλης, έχοντας δίπλα μου, προπορευόμενο, το διακεκριμένο φίλο μου, Σωτήρη Δάκαρη, τον αρχειολόγο που ανέσκαψε όσα κανέννας άλλος, πριν απ' αυτόν, ιερά προσκυνητάτα και άλλα κατάλοιπα της αρχαίας Ηπείρου. Σκέφτομαι λοιπόν («αγαθό: το εξομολογείσθαι» –μας το θύμισε πρόσφατα κι ο Γιάννης Τσαρούχης) ό

Ο Λεανδρος Βρανούσης παραλαμβάνει το Μετάλλιο της πόλης των Ιωαννινών από το δήμαρχο Χαρ. Τόλη.

Ιωάννινα 1986, μετά την τιμητική εκδήλωση του Δήμου για το Σ. Δάκαρη και το Λ. Βρανούση. Απριστερά προς τα δεξιά: Στάθης Παπαβρανούσης, Μιχ. Παπακώστας, Σωτ. Δάκαρης, Χαρ. Τόλης, Σπ. Ργολάβος, Λ. Βρανούσης, Λευτ. Ζώλας, Βασ. Κύρκος, Βαγγ. Φαρμάκης, Γιώργος Ντίνος.

εκείνο που με κάνει να αποδέχομαι κι εγώ, χωρίς υπέρμετρους δισταγμούς, την τιμητική σας αναγνώριση, είναι κυρίως το μέρος εκείνο της προσφοράς μου που έχει κάποιες ομοιότητες με το ανασκαφικό έργο των αρχαιολόγων. Αν έφερα ή θα φέρω στο φως κάποια νέα ευρήματα, αγνοημένες πηγές της ιστορίας του τόπου μας, είναι το μόνο τελικά που θα παραμείνει θετικό απόκτημα –βάθρο ή μικρό λιθαράκι– αφετηρία για τους ομότεχνους που έρχονται μετά από μας».

**Επίτιμος Δημότης
του Δήμου Βελεστίνου
(1987)**

Ο Λέανδρος Βρανούσης –όπως προκύπτει και από τα προηγούμενα κεφάλαια– έχει αφιερώσει μεγάλο μέρος της πνευματικής δραστηριότητάς του στον Εθνεγέρτη

Ρήγα Βελεστινλή, στη ζωή και στο έργο του. Ήταν επόμενο, λοιπόν, να συνδεθεί στενά με την ιδιαίτερη πατρίδα του Ρήγα, το Βελεστίνο. Με πρωτοβουλία μάλι-

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
«ΦΕΡΑΙ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ - ΡΗΓΑΣ»**

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ, 2-4 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1992

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜ. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ «ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ»

ΔΗΜΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

στα και διοργανωτές το Δήμο Βελεστίνου και το Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών, οργανώθηκαν, στο Βελεστίνο, δύο Διεθνή Συνέδρια με θέμα: «Φεραί - Βελεστίνο - Ρήγας». Το πρώτο Συνέδριο οργανώθηκε το Μάιο-Ιούνιο 1986 και το δεύτερο, τον Οκτώβριο του 1992. Και στα δυο αυτά Συνέδρια, όπως ήταν επόμενο, έλαβε, ενεργό μάλιστα, μέρος ο Βρανούσης, ως μέλος της τιμητικής επιτροπής και ως εισηγητής, με θέματα παρμένα από τη ζωή και το έργο του Ρήγα.

Στο Α' Διεθνές Συνέδριο στο Βελεστίνο, με το δήμαρχο Βασ. Καραμπερόπουλο.

Όλοι αναγνώρισαν την προσφορά του Βρανούση στη διεθνή προβολή του Ρήγα. Επισφράγιση αυτής της αναγνώρισης αποτελεί η πρόταση του Συλλόγου Βελεστινιωτών, λίγο μετά το Α' Συνέδριο, προς το Δημοτικό Συμβούλιο Βελεστίνου, να ανακηρύξει το Λέανδρο Βρανούση επίτιμο δημότη Βελεστίνου. Η πρόταση αυτή έγινε ομόφωνα δεκτή από το Δημοτικό Συμβούλιο

του Βελεστίνου το οποίο «αποφάσισε να ανακηρύξει επίτιμο δημότη του τον διακεκριμένο ιστορικό ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, για την εξαιρετική του συμβολή στην έρευνα της ζωής και του έργου του εθνεγέρτη και βάρδου της Ελευθερίας ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ».

Κατά το δεύτερο μάλιστα Συνέδριο πάρθηκε απόφαση να εκδοθεί, για την ενημέρωση των επισκεπτών της γενέτειρας του Ρήγα, ένα συνοπτικό και έγκυρο βιβλίο –οδηγός για το Ρήγα Βελεστινλή από τον Ιστορικό της ζωής και του έργου του Ρήγα Λ. Βρανούση. Μετά τη λήξη των εργασιών του Συνεδρίου ο Βρανούσης παρέδωσε στον Πρόεδρο της «Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών –Βελεστίνου–Ρήγα», κ. Δ. Καραμπερόπουλο, το κείμενο για το Ρήγα, το οποίο εκδόθηκε στο Βελεστίνο, τον Ιανουάριο του 1998, μετά το θάνατο του Βρανούση.

Ο θάνατος του Βρανούση, το 1993, συγκλόνισε κυριολεκτικά τους κατοίκους του Βελεστίνου και τον Ιούνιο του 1994, η «Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου –Ρήγα» οργάνωσε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων «Επιστημονικό Συμπόσιο» αφιερωμένο στο Λεάνδρο Βρανούση.

Τ Ο
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ
ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ,
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΗΝ 6^Η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1987
ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ
ΝΑ ΑΝΑΚΗΡΥΞΕΙ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΗΜΟΤΗ ΤΟΥ
ΤΟΝ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ
Κ. ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΕΓΕΡΤΗ ΚΑΙ ΒΑΡΔΟΥ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ.

Από την τελετή της ανακήρυξης του Λ. Βρανούση
σε επίτιμο δημότη Βελεστίνου Βόλου.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ
ΣΤΟΝ ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Επιστημονική Έταιρεία Μελέτης "Φερών - Βελεστίνου - Ρήγα"
Άλκμήνης 21-23, 118 54 ΑΘΗΝΑ, τηλ.: 8011.066

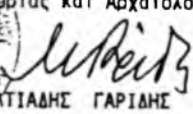
6 ΙΟΥΝΙΟΥ 1994 ΩΡΑ 6.30 μ.μ.
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

**Επίτιμος Διδάκτορας του Τμήματος
Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής
Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
(1992)**

Την προσφορά του
Βρανούση στα Νεο-
ελληνικά Γράμματα
και στην επιστημονι-
κή έρευνα του Ηπει-

ρωτικού χώρου, ήταν επόμενο να αναγνωρίσει και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ήδη, από το 1989, μέλη του ΔΕΠ του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, είχαν υποβάλει στο Τμήμα ενυπόγραφο υπόμνημα με το οποίο πρότειναν να ανακηρυχθεί σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος ο Λ. Βρανούσης, με το αιτιολογικό ότι «είναι μία προσω-
πικότητα διεθνώς αναγνωρισμένη για το πολύτιμο και πλούσιο επιστημονι-
κό-ερευνητικό έργο του, αναφερόμενο στην Ιστορία και τη Φιλολογία... Πι-
στεύουμε ότι η ανακήρυξή του θα είναι τιμή όχι μόνο για τον ίδιο αλλά και
για το Ίδρυμά μας».

Για λόγους όμως καθαρά τυπικούς-νομικούς η απόφαση του Τμήματος καθυστερούσε. Τελικά, ύστερα από γνωμοδότηση του νομικού συμβούλου του Πανεπιστημίου, κ. Γιώργου Ντίνου, το τυπικό πρόβλημα ξεπεράστηκε και το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, σε συνεδριάσή του (αριθ. 114/2-4-92) αποφάσι-
σε ομόφωνα να ανακηρύξει το Βρανούση Επίτιμο Διδάκτορα.

 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ	Ιωάννινα, <u>20-4-92</u> Αριθ. Πρωτ. <u>1108</u>
Κύριε Βρανούση, Ευχαρίστως σας γνωρίζουμε ότι η Γ.Σ. του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας στην υ' αριθ. 114/2-4-92 συνεδρία της, ύστερα από αιτιολογημένη εισήγηση των καθηγητών κ.κ. Ζαχαρία Τσιρπανλή και Γεωργίου Πλουμίδη, αποφάσισε ομόφωνα να σας ανακηρύξει Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η ακριβής ημερομηνία της επίσημης τελετής θα προσδιορισθεί ύστερα από κοινή συνεννόηση.	
Με τιμή Πρ. Πρόεδρος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΑΡΙΔΗ 	

Ύστερα από κοινή συνεννόηση ορίστηκε η επίσημη τελετή της ανακήρυξης να γίνει τον Οκτώβριο του 1992. Αναβλήθηκε όμως για την άνοιξη του 1993, οπότε και ματαιώθηκε λόγω του αδόκητου θανάτου του Βρανούση. Ο πρόωρος θάνατός του, τον Απρίλιο του 1993, ματαίωσε δυο τιμητικές εκδηλώσεις που είχαν αποφασιστεί, αλλά δεν πραγματοποιήθηκαν. Την τιμητική εκδήλωση στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και την αντίστοιχη τιμητική εκδήλωση στη Ρουμανική Ακαδημία από την οποία, όπως είδαμε, είχε ανακηρυχτεί Επίτιμο Μέλος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΗ'

Ο ΠΡΩΩΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΙ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ – ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ

«Κεραυνός εν αιθρία»
ο πρόωρος θάνατός του
(20-4-1993)

Σαν κεραυνός εν αιθρία έπεσε η είδηση του πρόωρου χαμού του, στους συγγενείς του, στους φίλους του και στους συνεργάτες του. Δεν υπήρχε, για τούτο το θλιβερό συμβάν κα-

νένα τέτοιο μήνυμα. Βέβαια, πριν από εννιά περίπου χρόνια, τον Οκτώβριο του 1984, είχε κλονιστεί η υγεία του και είχε υποβληθεί σε εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς στον Ευαγγελισμό. Την προηγούμενη ημέρα της εγχείρησης έγραφε στο φίλο του, τέως Δ/ντή των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Αθαν. Διαμάντη:

«Αγαπητέ φίλε· αύριο εισάγομαι στον Ευαγγελισμό για σοβαρή εγχείρηση. Αν επιζήσω, θα τα ξαναπούμε...».

Ο Λέανδρος επέζησε, μάλιστα με ανανεωμένες τις δυνάμεις του και με περισσότερη όρεξη για δουλειά. Έτσι, δυο χρόνια αργότερα, το Δεκέμβριο του 1986, στην τιμητική εκδήλωση που οργάνωσε, προς τιμή του, ο Δήμος Ιωαννιτών, πήρε το λόγο και διαβεβαίωσε:

«Κύριε Δήμαρχε, τιμούν συνήθως τους απόμαχους. Επιτρέψτε μου να σας διαβεβαιώσω -κι ας μη θεωρηθεί ύβρις στην άτεγκτη Μοίρα που καιροφυλακτεί -ότι δεν αισθάνομαι καθόλου απόμαχος και ότι επωμίζομαι με ανανεωμένες τις δυνάμεις το Χρέος -το παραπέρα Χρέος- που συνεπάγεται η αναγνώριση και η τιμητική τούτη διάκριση, το βαρύτιμο για μένα Μετάλλιο της πόλης των Ιωαννίνων, της Ηπειρωτικής Πρωτεύουσας, που μας κληροδότησε την πιο ακριβή για μας ιστορική κληρονομιά».

Πιστός σ' αυτή την υπόσχεση συνέχισε, με τον ίδιο ζήλο, το παραγωγικό του έργο. Ως τις τελευταίες ημέρες, πριν από το θάνατό του, ένιωθε ακμαίος, ερευνούσε, δημοσίευε εργασίες του, συμμετείχε σε συνέδρια, παρακολουθούσε τα δημοσιεύματα στον τύπο, που είχαν γι' αυτόν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, βρισκόταν σε διαρκή επαφή με την αγαπημένη του Ήπειρο και τους ανθρώπους της, αλληλογραφούσε με φίλους του, τακτοποιούσε τις εκκρεμότητές του. Προετοίμαζε τις λεπτομέρειες για τις δυο τιμητικές εκδηλώσεις -του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και της Ρουμανικής Ακαδημίας- που είχαν οριστεί για την άνοιξη του 1993. Σαράντα μόλις ημέρες πριν από το θάνατό του, έστειλε στο συντάκτη αυτού του τόμου επιστολή, με λεπτομέρειες για τη φοίτηση του Κρυστάλλη στη Ζωσιμαία και με πλήρη ενημέρωση για τα συμβαίνοντα στην Ήπειρο. Όσοι τον είχαν συναναστραφεί, τις τελευταίες μέρες της ζωής του, τον έβλεπαν κάπως κουρασμένο και τον προέτρεπαν να κόψει τις κακές του συνήθειες, ανάμεσα στις οποίες τα ξενύχτια - για έρευνες, βέβαια- και το τσιγάρο:

Αθήνα 11-3-1993

Αγαπητέ φίλε,

Σχετικά με τη φοίτηση του Κ. Κρυστάλλη
στη Ζωσιμαία σου είχα δώσει τηλεφωνικώς,
όταν με είχες ρωτήσει, δύο παραπομπές στα γρα-
φόμενα του Χρ. Σούλη. Σου ξεκλείδω σήμερα
φωτοτυπίες από το περ' Ηπειρωτικά Γράμματα

Λαβαίνω τον Ηπειρ. Αγώνα και εν-
τευφώ στα γραφόμενά σου.

Ώρα το κέρφο σου γὰ τὸν ἥλιον ἡλίου!
Τὸ διαβίβασα στὰ γιό του τὸν Φίλιππο.

Ἔγγραψε καὶ εὐδαιμόνει!

Λ. Βρανούση

«Για το Θεό, Λέα-
ντρε -του φώναζε κάθε
φορά που τον έβλεπε
να καπνίζει ο Γιάννης
Νικολαΐδης- σταμάτα
το τσιγάρο, σταμάτα
να μπάζεις το δολοφό-
νο στα σωθικά σου.
Εκείνος γελούσε με
την αδιαφορία των αν-
θρώπων που δε δίνουν
σημασία στους για-
τρούς, είχε αφοσιωθεί
στη λατρεία της επι-
στήμης που απαιτεί
ατέλειωτα ξενύχτια,
μεγάλους κόπους, τρο-
μερή ένταση, και νάτο
το τσιγάρο να μη σβή-
νει ποτέ, να κι ο θάνα-
τος να σκάβει τα λα-
γούμια στα πλεμόνια
και να σκεβρώνει την
καρδιά».

Επιστολή του Λ. Βρανούση λίγες μέρες πριν από το θάνατό του.

Και ο Άγγελος Κί-
τσος θα προσθέσει:

«Είχα τη σημαδιακή τύχη να συναντήσω το Λέανδρο Βρανούση μια εβδο-
μάδα προ του θανάτου του στο σπίτι του, ύστερα από πρόσκλησή του. Τί-
ποτε δεν προμηνούσε το επερχόμενο κακό. Έδειχνε κουρασμένος, αλλά η
καθημερινή κούραση -τον τελευταίο καιρό κοιμόταν γύρω στις 4 το πρωί
σκυμμένος επάνω στου γραπτούς θησαυρούς του -δικαιολογούσε αυτή την
καταβολή των δυνάμεων».

Σ' ένα από τα τελευταία δημοσιεύματά του (1990) «Ρήγας και Marmontel» πε-
ριέλαβε στον υπότιτλο μια φράση του Γάλλου στοχαστή που βρίσκεται σε κεί-
μενο του Ρήγα: «Ο ιερός της Πατρίδος έρως εμφωλεύει εις την καρδίαν και η
καρδιά δεν γηράσκει ποτέ».

Όμως, όπως γράφει ο φίλος του Βασ. Σφυρόερας, «η καρδιά του Βρανούση,
η παλλόμενη επί μισόν αιώνα για την επιστήμη και για την Ήπειρο, γήρασε
πρόωρα και σταμάτησε να λειτουργεί τις μέρες της Λαμπρής του 1993. Ο
ίδιος, βέβαια, δεν είχε κανένα λόγο να προβλέψει το τέλος του. Εν τούτοις σε
γράμματα ή σε αφιέρωση βιβλίων σε φίλους του, έγραφε δίπλα στην ημερο-
μηνία ή σε χωριστό σημείωμα -έχω ένα ακριβό θυμητάρι της φράσης -ου θέ-
λω υμᾶς αγνοεῖν περί των κεκοιμημένων».

Φαίνεται πως «η άτεγκτος Μοίρα καιροφυλακτούσε, εξέλαβε ως ύβριν» τη
διαβεβαίωση που είχε δώσει, πριν λίγα χρόνια στα Γιάννινα και, πριν ολοκλη-

Στο Μονοδένδρι, κατά την επίσκεψη της κ. Μπενάκη, το 1990, με τον Άγγελο Κίτσο και άλλους Ζαγορίσιους (δεύτερος από δεξιά).

ρώσει το Χρέος του, τον πήρε ξαφνικά από κοντά μας. Ο θάνατός του, στις 20 Απριλίου 1993, τον βρήκε στη γονιμότερη στιγμή της πνευματικής του προσφοράς.

Οι επικήδειοι λόγοι

Στον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής γράφτηκε ο επίλογος της ζωής του Λ. Βρανούση. Συγκεντρωμένοι εκεί συγγενείς, φίλοι, συνεργάτες και γνωστοί, όσοι πρόλαβαν και πληροφορήθηκαν το θλιβερό μαντάτο. Βαριά η ατμόσφαιρα μέσα και έξω από την εκκλησία, χλωμή σαν το κεράκι που έκαιγε μπροστά στο Λέανδρο. Την απεικονίζει, με δυο λόγια ο παλιός του σύντροφος στην Εθνική Αντίσταση και αγαπημένος του φίλος Τάτσης Αποστολίδης: «Χλωμός, με αναμμένο το κερί στο μέτωπο· νέος πάντα, σχεδόν παιδί. Δε μου άρεσε καθόλου που δεν μπορούσε πια να καπνίσει».

Χλωμά επίσης τα πρόσωπα των ομιλητών που του απηύθυναν τον ύστατο χαιρετισμό. Ζεστά όμως τα λόγια τους, έθιγαν τις ευαίσθητες καρδιές των παραισκόμενων, γιατί έβγαιναν κι αυτά απ' την καρδιά τους. Ανάμεσα στους ομιλητές ο Δημήτριος Σοφιανός, Διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, –διάδοχος του Λ. Βρανούση στη θέση αυτή και στενός συνεργάτης του–, ο Κων/νος Φαφαλιός, Πρόεδρος του Πολυμελούς Συμβουλίου του Ριζαρείου Ιδρύματος και ο Φίλιππος Ηλιού, ιστορικός, συνεργάτης και φίλος του Λ. Βρανούση.

«ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ»

Μέρα τ' Απρίλη,
πράσινο λάμπος·
γελούσ' ο κάμπος
με το τριφύλλι.

Εκελαϊδούσαν
πουλιά, πετώντας
όλο πιο πάνω.

Ως την εφίλει
το πρωινό θάμπος,
η φύση σάμπως
γλυκά να ομίλει.

Τ' άνθη ευωδούσαν.
Κι είπ' απορώντας:
«Πώς να πεθάνω;»

(Κ. Καρυωτάκη, Διάκος)

Σαν «κεραυνός εν αιθρία», χωρίς καμιά λεκτική υπερβολή στην προκειμένη περίπτωση, έφτασε σε μας, τους συνεργάτες σου του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, το θλιβερό άγγελμα του αιφνίδιου θανάτου σου, και μας άφησε ενεούς κι ανήμπορους να το πιστέψουμε.

Έχουμε τόσο συνηθίσει στη ζωντανή και πληθωρική παρουσία σου, που μας είναι αδύνατο, τούτη τη στιγμή, να συνειδητοποιήσουμε και να παραδεχτούμε πως δεν θα σε ξαναδούμε πια στους γνώριμους και αγαπητούς σου χώρους της δουλειάς σου στο Μεσαιωνικό Αρχείο –σκόπιμα χρησιμοποιώ τον παλαιό όρο– ν' ανασκαλεύεις τα βιβλία, τα δελτία και τα χαρτιά σου, να συζητείς μαζί μας θέματα επιστημονικά, να μας καθοδηγείς και να μας διδάσχεις.

Συχνά πυκνά μας έλεγες «Ως τότε θα ζω για να σας διδάσκω», και μεις το παίρναμε πάντοτε γι' αστείο. Ήτανε όμως, φευ, από την πλευρά σου, όπως βλέπουμε τώρα, η φιλοσοφημένη και ρεαλιστική αντιμετώπιση του πρόσκαιρου και φευγαλέου της ζωής ετούτης!

Ως Διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, επί είκοσι και περισσότερα χρόνια, υπήρξες η ψυχή και το στήριγμά του.

Το Κέντρο μας, με τον τωρινό χαμό σου, θρηνεί τον πολύτιμο συνεργάτη του, αλλά γενικότερα και τα Μεσαιωνικά και Νεοελληνικά Γράμματα θρηνούν τον καταξιωμένο και πολυτάλαντο θεράποντά τους, τον αφοσιωμένο μύστη, τον ακάματο και προικισμένο εργάτη.

Κι η γενέθλιά σου γη, η λεβεντογέννα Ήπειρος, σε μοιρολογεί όπως η μάνα τον τρυφερό βλαστό της.

Όμως, κοντά στον επιστήμονα και τον άνθρωπο, θρηνούμε και τον ενθουσιώδη νεαρό εκλεγμένο (Μάιος του 1944) Εθνοσύμβουλο των Κορυσχάδων και φλογερό αγωνιστή της Εθνικής μας Αντίστασης, τον σθεναρό μαχητή των δημοκρατικών ιδεών σε καιρούς χαλεπούς και χρόνια μαύρα... Παραθέτω εδώ τους χαρακτηριστικούς για την περίπτωση πατριωτικούς και γεμάτους από ενθουσιαστικό νεανικό παλμό στίχους σου, με τον εύγλωττο τίτλο: «Σε γέλασα κι απόψε, Γερμανέ, ή Το τραγούδι του Σύνδεσμου»:

Ρόδινη αυγή μηνάει στον ουρανό
λαμπρός ο αυγερινός που αχνογελάει
κι ο σύνδεσμος ο Μήτρος στο βουνό
ανηφοράει και ψιλοτραγουδάει....

Στην πλάτη μ' έναν κόκκινο τρουβά
το Μήτρο όλοι τον ξέρουν στα χωριά μας.
πόσα δεν κρύβει πράγματα ακριβά.
Χαρτιά του αγώνα για τη λευτεριά μας...

Οι πολλές και ποικίλες εργασίες και μελέτες σου, Λέανδρε Βρανούση, για τον Ελληνικό Διαφωτισμό, για Δασκάλους του Γένους και λογίους της Τουρκοκρατίας, για την Παιδεία και τα Γράμματα εν γένει της εποχής αυτής, για τον Φαναριώτικο Ελληνισμό και την πολυδύναμη παρουσία του στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, καθώς και για άλλα συναφή θέματα του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, είναι και θα παραμείνουν θεμελιώδεις· υποδείγματα στέρεου επιστημονικού στοχασμού, ύφους και μεθόδου, φιλολογικής και ιστορικής κριτικής σκέψης και σύνθεσης, πνευματικής διεισδυτικότητας, οξύνοιας, σαφήνειας και υπευθυνότητας.

Και είναι ακριβώς αυτά τα μυστικά της επιστήμης και της έρευνας, στα οποία μας εμπήσες κατά τη μακρόχρονη αναστροφή μας μαζί σου, και σου οφείλουμε γι' αυτό ένα μεγάλο «ευχαριστώ».

Στους «δόμους και τα μέλαθρα» του ηπειρώτικου Αχέροντα, που οι ανεξέρευνητες βουλές του Θεού όρισαν, τόσο αναπάντεχα και απρόσμενα, να πορευτείς, ας βρεις εκεί την αιώνια ανάπαυση και γαλήνη, μέσα σε ασφοδελούς λειμώνες, σε τόπους χλοερούς και αναψύξεως, ανώδυνους κι αστέναχτους, όπου, μ' αγαλλίαση και ευφροσύνη, θα σε απαντήσουν και θα σε δεχτούν πρόσωπα αγαπημένα σου και οικεία· οι ψυχές, του πρωτομάρτυρα και βάρδου της Ελληνικής Λευτεριάς Ρήγα του Βελεστινλή· του κορυφαίου Γιαννιώτη Διδάσκαλου του Γένους, πατριώτη και αγωνιστή Αθανάσιου Ψαλίδα· των «διοσκούρων της Πίνδου», συντοπιτών σου ποιητών Κρουστάλλη και Χρηστοβασίλη· του μεγάλου Γιαννιώτη πρόδρομου των Νεοελληνικών μας Γραμμάτων Γιάννη Βηλαρά· των ανώνυμων κι επώνυμων χρονικογράφων της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου· των περήφανων αρχόντων και πολέμαρχων του Γιαννιώτικου Κάστρου· του φλογερού Δεσπότη και εθνεγέρτη Διονύσιου του Φιλόσοφου και των ηρωικών συντρόφων του· των Σιατιστινών αδελφών Μαρκιδών Πούλιου, εκδοτών και τυπογράφων της «Εφημερίδος» (1791-1797) της Βιέννης· μα και τόσων άλλων που εσύ, με τη σπάνια γλαφυρότητα κι αξεπέραστη δύναμη της πέννας σου, την απaráμιλλη καλλιέπεια, την υψηλή ποιητική διάθεση και ευαισθησία του λόγου σου, αλλά και τη μοναδική σοφία και επιστημονική σου γνώση, ακρίβεια, εμβρίθεια, ελληνομάθεια και ευρυμάθεια, ζωντάνεψες και έστησες πάνω στα βάθρα των πανθέων του Έθνους, όπως συ ο ίδιος συνήθιζες να γράφεις.

Λέανδρε Βρανούση, αγαπημένε μας φίλε και συνεργάτη, δεν λέω Διευθυντή, αφού η συμπεριφορά σου απέναντί μας υπήρξε πάντοτε του πραγματικού φίλου και συνεργάτη, ως ύστατο φόρο τιμής και αγάπης αποθέτουμε στο νιόσκαφο τάφο σου, «εις οσμήν ευωδίας», λίγ' ανοιξιάτικα λουλούδια και πασχαλιά-

τικους ανθούς, και με πόνο ψυχής και συντριβή καρδιάς σου απευθύνουμε το στερνό «Χαίρε»... με τους δικούς σου αισθαντικούς και λυρικούς στίχους:

Την ηδυπάθεια τρύγησα του ονείρου·
κι απόψε πνιγμένοι σβηούν οι πόθοι,
στη συντριβή, βουβά, ψυχή μου, οδύρου·
σαν κυπαρίσσι εντός μου η θλίψη ωρθώθη...

Και πάντα φεύγεις – λες κι αυτό σ' ευφραίνει·
κι ώσπου τ' αντίο τ' ολόστερνο αντηχήσει,
την ίδια την καρδιά σου έχεις σκορπίσει,
σε κάθε αντίο που σκόρπισες δεμένη.

Ο επικήδειος του Κων/νου Φαφαλιού

**«Αποχαιρετισμός
στο Λέανδρο Βρανούση»**

«Η χαλεπή αγγελία του θανάτου
σου, εκλεκτέ και αγαπητέ συνάδελφε
του Πολυμελούς Συμβουλίου της
Ρ.Ε.Σ., με βρήκε στην ιδιαίτερή μου
πατρίδα Χίο, της οποίας η πνευματική

παράδοση και ιστορία ήταν τόσο οικεία, όσο και της δικής σου ιδιαίτερης πατρίδας, της οποίας λαμπρός γόνος, ανάστημα και φωτισμένος ιστορικός υπήρξες.

Κινήθηκες πάντοτε με την ίδια άνεση, αλλά και με απόλυτη επάρκεια στους χώρους που ελάμπρυναν οι πνευματικές μορφές του Ψαλίδα, του Βηλαρά, του Χριστόπουλου, των Προδρόμων, όπως τους αποκαλούσες, και τέλος του Ρήγα, του οποίου έγινες ο διαπρεπέστερος μελετητής, ερευνητής του βίου και ερμηνευτής του έργου και της εθνικής προσφοράς του, χωρίς να σου είναι λιγότερο οικείος ο κόσμος των Λογίων της Τουρκοκρατίας, ο παλμός του Διαφωτισμού και η κορυφαία μορφή του, ο Αδαμάντιος Κοραής, το απάνθισμα των περί Γαλλικής Επανάστασεως επιστολών του οποίου, απετέλεσε αντικείμενο των πάντοτε επιμελών φροντίδων σου.

Με περγαμηνές σπάνιας ποιότητας, επιμελείας και ερευνητικής πληρότητας συγγραφικού έργου, που καλύπτει ευρύ φάσμα θεμάτων ιστορίας και φιλολογίας του νεώτερου Ελληνισμού, έργου που τιμά τον άξιο δημιουργό του, ο οποίος υπήρξε Διδάσκαλος επιφανής χωρίς έδρα μεν, αλλά με έργο αυτόχρονα υποδειγματικό, που το διακρίνει παιδεία αμφιλαφής, ο Λέανδρος Βρανούσης εκόσμησε με την παρουσία του και τη συμμετοχή του το Πολυμελές Συμβούλιο της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, ως εκλεκτός εκπρόσωπος του Ζαγοριού στο Συμβούλιο των Εκτελεστών της Διαθήκης του αοιδίμου Γεωργίου Ριζάρη. Εν όψει δε της επικείμενης 150^{ης} επετείου από της ιδρύσεως της Ριζαρείου, όλοι οι συνάδελφοί του στο Πολυμελές Συμβούλιο ετρέφαμε χρηστές ελπίδες έχοντας σαφείς ενδείξεις, για την ουσιαστική συμβολή του στο σχετικό εορτασμό.

Οι προτάσεις και εισηγήσεις σου μεστές επιστημοσύνης και φιλογενείας, έδιναν το αίσθημα της αδιάλειπτης συνέχειας της πνευματικής ζωής του γένους, τα ζώπυρα της οποίας συντηρούσε η ακοίμητη και ανύστακτη συνείδησή σου διαρκώς ζωντανά. Με έργο και λόγο εθεράπευσες αυτό που έταξες να υπηρετήσης

με άκρα συνέπεια και κατέλιπες έργο που το διαπνέει η ελεuthεροφροσύνη του Ρήγα, το αξίωμα του οποίου έκανες πράξη με τη ζωή και το έργο σου: «όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά».

Έτσι ολοζώντανο, ελεύθερο, ασυμβίβαστο σε χάσαμε ύστερα από βραχεία, σχετικά, θητεία στο Πολυμελές Συμβούλιο και σε προπέμποτε «θαλερόν λείβοντες δάκρυ» ποθεινότατε Φίλε.

Ο Κύριος της Ζωής και του Θανάτου να σε αναπαύση».

Ο επικήδειος του Φίλιππου Ηλιού

«Ιχνηυτής των νεωτερικών
σκιρτημάτων του Ελληνισμού»

Οι σύντροφοί σου, οι συναγωνιστές σου, οι συνάδελφοι και οι φίλοι σου, σε αποχαιρετούν, πρόωρα, Λέανδρε Βρανούση, με συντριβή και οδύνη. Τιμούν τη ζωή

και τη μνήμη σου, γιατί γνώρισαν και θυμούνται – κι άλλοι, νεώτεροι, έμαθαν και δεν ξεχνούν.

Θυμούνται και δεν ξεχνούν ένα νέο, γραμματιζόμενο παληκάρι από τα Γιάννινα, που στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης, χωρίς να κλείσει τα βιβλία του, αφιέρωσε το νου και την ψυχή του στους αγώνες του λαού του.

Θυμούνται και δεν ξεχνούν τον ακαταπόνητο μαχητή των παράνομων οργάνωσεων του Κομμουνιστικού Κόμματος και της ΕΠΟΝ, στα σκλαβωμένα Γιάννινα. Και τον θυμούνται, στα ελευθερωμένα βουνά, με τη στολή του αντάρτη του ΕΛΑΣ και με το καλαμάρι του γραμματικού πάντα μαζί του –και στο διάκι του τη δίκαιη τη λύρα.

Θυμούνται τον νεώτερο εθνοσύμβουλο της ΠΕΕΑ.

Θυμούνται, κυρίως, αυτόν τον φλογερό κι εμπνευσμένο αγωνιστή που, μέσα στο καμίνι της παρανομίας και τη φωτιά του πολέμου, με πρόσθετους κινδύνους και αυτοθυσία, οικοδομούσε, με τους συντρόφους του, έργα πολιτισμού και παιδείας –νόμιμα φιλολογικοϊστορικά περιοδικά και παράνομες εφημερίδες, ποιήματα του αγώνα και στοχαστικές μελέτες.

Γιατί ο Λέανδρος και η γενιά του –κι ο Λέανδρος Βρανούσης όσο λίγοι στη γενιά του– γνώριζαν και ήθελαν ο αγώνας για την ελευθερία να είναι μαζί και αγώνας για την πνευματική αναγέννηση του τόπου.

Ελευθερία και φώτα! Δίδασκε ο μεγάλος πρόγονος.

Δεν δόθηκε στη γενιά σου, Λέανδρε, να γευτεί τους καρπούς των προσπαθειών της. Την εποχή των αγώνων για μία ελεύθερη και φωτισμένη πατρίδα την διαδέχθηκε η εποχή του μίσους, της χλεύης και του κατατρεγμού των αγωνιστών.

Ήθελες και προσπάθησες, Λέανδρε, να κρατήσεις τη φλόγα άσβεστη. Με εξαναγκασμένες σιωπές και με πείσμα. Μέσα από τα μυστικά μονοπάτια που συνδέουν τα αόρατα νήματα μιας παράδοσης, βρήκες τους δικούς σου δρόμους, για να λάβουνε τα όνειρα εκδίκηση –και να μην ξεχαστούν.

Και ξαναγύρισες στα παλιά χαρτιά και στα παλιά βιβλία –που δεν είχες κλείσει ποτέ. Στις αγαπημένες μελέτες που ξεκινούσαν από την Ήπειρο και ξανοίγονταν στο σύνολο του Ελληνισμού. Που εκτείνονταν από την όψιμη Τουρκοκρατία και την Επανάσταση ως τους ύστερους βυζαντινούς αιώνες.

Μα δεν είναι συμπτωματικό που το έργο σου επικεντρώθηκε σε καιρούς, σε μορφές, σε έργα και σε κινήματα που, το καθένα με τον τρόπο του, και με τους όρους της εποχής του, εξέφραζαν τα νεωτερικά σκιρτήματα και τη ρήξη με τα παραδομένα. Και που, για το λόγο αυτό, συνάντησαν αντίδραση μεγάλη και κατατρεγμούς. Γνώριζες εσύ από αυτά. Τα είχες ζήσει και τα ζούσες.

Οι πνευματικοί πρόδρομοι του 21 –ο Ρήγας, ο Βηλαράς, ο Χριστόπουλος– η λαϊκότητα λογισύνη και η λόγια ανατρεπτική παράδοση· και μαζί μ' αυτά οι αγώνες των Ελλήνων για το Διαφωτισμό, για τη γλώσσα τους, για την ελευθερία τους και για τα δικαιώματά τους, τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη –έγνοια του Ρήγα και του Κοραή και καημός δικός σου, στη ζωή και στην ιστορική έρευνα.

Ξανάδενες έτσι, μέσα στη μεγάλη ιστορική διαδρομή του Ελληνισμού, τις στιγμές και τις εποχές όπου η νεοελληνική κοινωνία, φωτισμένα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας, επιχειρούσαν να υπερβούν τα συντηρητικά σχήματα και τις παραδοσιακές αδράνειες, για να μπορέσουν να ζήσουν οι άνθρωποι του τόπου αυτού με την αξιοπρέπεια που ταιριάζει στους ανθρώπους.

Τα μελέτησες όλα αυτά κι άλλα πολλά, με αγάπη και γνώση –ανοίγοντας νέους ορίζοντες και νέες προοπτικές στις ιστορικές σπουδές και στη νεοελληνική έρευνα. Τα μελέτησες με μια γνώση και με μια ευρυμάθεια που εντυπωσίαζε πάντα, και πολλές φορές τρόμαζε και ανησυχούσε τους ομότεχνούς σου.

Γιατί το έργο σου, υπομονετικά χτισμένο με σοφία και γνώση, ήταν το έργο ενός ανθρώπου που ήθελε όλα να τα γνωρίζει για ένα θέμα πριν μιλήσει γι' αυτό.

Κι ήταν ακόμα το έργο ενός ανθρώπου που, και όταν γνώριζε όλα όσα ήταν δυνατόν να μάθει, πάλι προτιμούσε, πολλές φορές, να παρατείνει τη σιωπή του, ελπίζοντας πάντα ότι η τύχη και το πείσμα της έρευνας θα τον οδηγούσαν προς την ανακάλυψη των στοιχείων που έλειπαν για να συμπληρωθούν τα κενά της εικόνας που ιστορούσε.

Ξέρουμε ή μπορούμε να υποψιαστούμε τι άγνωστους θησαυρούς έχουμε ακόμη να βρούμε στο εργαστήρι σου – πρώτ' απ' όλα την τεράστια σχολιασμένη έκδοση της Εφημερίδας, του Ρήγα του Βελεστινλή, μόχθο και επιστέγασμα μιας ολόκληρης ζωής αφιερωμένης στην έρευνα.

Ξέρουμε πόσα ακόμα σχεδιάζες και ετοίμαζες ως την ύστατη ώρα. Μα δεν είναι αυτό που θα μικράνει τη θλίψη μας.

Σε αποχαιρετούμε, Λέανδρε Βρανούση, με την τιμή και την αγάπη που σου ταιριάζουν.

Η στοργή των φίλων σου ας είναι μια ελάχιστη παρηγοριά στον πόνο της Έρας, των αδελφών σου και των δικών σου ανθρώπων.

Δεν θα σε ξεχάσουμε, Λέανδρε. Και να το μπορούσαμε, το έργο σου δεν θα μας το επέτρεπε».

**Ψηφίσματα, δημοσιεύματα,
αφιερώματα στη μνήμη του**

**Ακολούθησαν ψηφίσματα, δημοσιεύ-
ματα και αφιερώματα στη μνήμη του,
από τα οποία γίνεται αντιληπτός ο**

αντίκτυπος που είχε στον ευρύτερο επιστημονικό και κοινωνικό χώρο ο πρόω-
ρος θάνατός του. Στο ψήφισμα του «Ομίλου Μελέτης Ελληνικού Διαφωτι-
σμού» στον οποίο ο Βρανούσης υπήρξε ιδρυτικό μέλος και επί σειρά ετών μέ-
λος του Διοικητικού Συμβουλίου, τονίζεται η απόφαση «να οργανωθεί επιστη-
μονικό μνημόσυνο και να εξαρθεί η συμβολή του στην έρευνα της ιστορίας του
Νέου Ελληνισμού». Στο ανάλογο ψήφισμα του Διοικητικού Συμβουλίου του
Ριζαρείου Ιδρύματος εξαίρονται «οι πολύτιμες υπηρεσίες τις οποίες προσέφε-
ρε στο Ίδρυμα».

Τη σκυτάλη πήρε, στη συνέχεια, ο επαρχιακός και αθηναϊκός τύπος. Πρώτος
ανάγγειλε στην πατρίδα του την Ήπειρο το θάνατο του Λ. Βρανούσης η εφημε-
ρίδα «**Ηπειρωτικός Αγών**», τονίζοντας χαρακτηριστικά: «Πέθανε χθες το από-
γευμα στην Αθήνα ο ογκόλιθος των Ηπειρωτικών Γραμμάτων, ο Λ. Βρανούσης.
«Όλες σχεδόν οι αθηναϊκές εφημερίδες, όπως η «**ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ**», η «**ΕΛΕΥ-
ΘΕΡΟΤΥΠΙΑ**», «**ΤΑ ΝΕΑ**», η «**ΑΥΓΗ**», μαζί με την αναγγελία του θανάτου, επι-

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ Τετάρτη 21 Α

21-4-93

Πέθανε ο ιστορικός Λέανδρος Βρανούσης

ΠΕΘΑΝΕ χθες, σε ηλικία 72 χρόνων, ο ιστορικός του Νέου Ελληνισμού Λέανδρος Βρανούσης. Γεννήθηκε στα Γρεβενί Ιωαννίνων, σπούδασε στο Ιστορικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και πραγματοποίησε εκτεταμένες έρευνες σε επιστημονικά κέντρα και αρχεία του εξωτερικού (Παρίσι, Βενετία, Βιέννη, Βουκουρεστή και ως και σε πόλεις της Ρωσίας και της Ισπανίας).

Το 1952 δημοσίευσε τη μονογραφία του με τίτλο «Αθανάσιος Ψαλίδας, ο Διδάσκαλος του Γένους» με την οποία φώτισε άγνωστες

Ο αθηναϊκός
Τύπος
για το
θάνατο του
Λ. Βρανούση

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 22/4/93
ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

Πέθανε ο ιστορικός Λ. Βρανούσης

Πέθανε χθες και κηδεύε-
ται αύριο ο ιστορικός Λέαν-
δρος Βρανούσης, ένας από
τους σημαντικότερους ε-
ρευνητές της πνευματικής ι-
στορίας του νέου Ελληνι-
σμού. Γεννήθηκε στα Γρεβε-
νίτι Ιωαννίνων το 1921, σπού-
δασε στη Φιλοσοφική Σχολή
του Πανεπιστημίου Αθηνών
και πραγματοποίησε μακρό-
χρονες έρευνες στα Αρχεία
της Ρουμανίας, της Γαλλίας,
της Αυστρίας και άλλων χω-
ρών, καθώς και στα Μετέωρα
και στο Άγιο Όρος. Το 1956
διορίστηκε συντάκτης του
Μεσαιωνικού Αρχείου της
Ακαδημίας Αθηνών (τόρα Κέν-
τρου Ερεύνης Μεσαιωνικού
και Νέου Ελληνισμού) και
διετέλεσε διευθυντής του α-
πό το 1962 ως το 1984. Την
εμφάνισή του στα γράμματα
έκαμε από τα φοιτητικά του
χρόνια σε ηπειρωτικά φιλο-
λογικά περιοδικά και το 1952
δημοσίευσε το πρώτο του βι-
βλίο «Αθανάσιος Ψαλίδας, ο
διδάσκαλος του γένους, 1767
- 1829», που εντυπωσίασε για
τις ερευνητικές ικανότητες
και την κριτική ευστοχία του
συγγραφέα. Το δεύτερο βι-
βλίο του «Ρήγας» (1953) απο-
τέλεσε σταθμό για τη μελέτη

του βίου και του έργου του
εθνομάρτυρα και η ενασχό-
λησή του με τον κορυφαίο
εκπράσωπα του νεοελληνι-
κού διαφωτισμού υπήρξε α-
διάκοπη ως τις τελευταίες η-
μέρες της ζωής του. Οι έ-
ρευνές του στα Μετέωρα για
την έκδοση του καταλόγου
των χειρογράφων των μονών
Μεταμορφώσεως και Βαρλα-
άμ, που είχαν αρχίσει από
τον Νίκο Βέη, υπήρξαν
αυστηματικές, όπως επίσης
και οι σχετικές με τη μεσαι-
ωνική ιστορία της Ηπείρου
στην οποία αναφέρονται δύο
άλλα βιβλία του («Χρονικά
της Ηπείρου», 1962 και «Το
μεσαιωνικό κάστρο των Ιωαν-
νίνων», 1968).

σημαίνουν την προσφορά του στην επιστήμη «με τις εκτεταμένες έρευνες σε επιστημονικά κέντρα και αρχεία του εξωτερικού» και «με τον αριθμό των δημοσιευμάτων, τα περισσότερα από τα οποία αναφέρονται σε μορφές και φαινόμενα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ανέρχονται σε πολλές δεκάδες και χαρακτηρίζονται για την εξαντλητική χρησιμοποίηση των πηγών, για την κριτική ευστοχία και για την πρωτοτυπία τους». Μαζί με τα άρθρα, τα κολακευτικά σχόλια των εφημερίδων, τα άρθρα επώνυμων ανθρώπων του πνεύματος και της τέχνης που ένιωσαν άφατη θλίψη για τον πρόωρο χαμό του «μεγάλου αυτού ερευνητή επιστήμονα» με τις πολύτιμες υπηρεσίες του προς το Έθνος.

Οι εκδηλώσεις και τα αφιερώματα στη μνήμη του Λ. Βρανούση άρχισαν από τις πρώτες ημέρες μετά το θάνατό του και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Πρωτόπορος σ' αυτόν τον ευγενή αγώνα εκδηλώσεων και αφιερωμάτων στο Βρανούση αναδείχτηκε η ιδιαίτερη πατρίδα του, το Ζαγόρι. Το μηνιαίο περιοδικό «**Το Ζαγόρι μας**» που εκδίδεται στα Γιάννινα, ένα μήνα μετά το θάνατό του, το Μάιο του 1993 –είναι ολόκληρο αφιερωμένο στη μνήμη του «**σαν ελάχιστη τιμή στο γελαστό κι άξιο παιδί του Ζαγοριού**»– όπως επισημαίνει η συντακτική επιτροπή του περιοδικού–, που μας έφυγε μέσα στην άνοιξη. Θέλουμε ο ύμνος για τη ζωή και το έργο του και το μοιρολόι για το χαμό του, ν' αγγίξει όλους τους Ζαγορίσιους, όπου γης, σίγουροι πως θα νιώσουν περήφανοι για τη βρυσομάνα των γραμμάτων, το Ζαγόρι μας. Θέλουμε η αγάπη του για τον άνθρωπο και τον τόπο του ν' αποτελέσει γόνιμη παρακαταθήκη για τις σημερινές και επόμενες γενεές των Ζαγορισίων, ιδιαίτερα σε μια εποχή που το Ζαγόρι μας δοκιμάζεται και δίνει τον αγώνα του για την επιβίωσή του». Και πραγματικά αυτό το αφιέρωμα με την καλαίσθητη και προσεγμένη σελίδα του, με τις λεπτομέρειες απ' την κηδεία του, τους επικήδειους και τα ψηφίσματα που ακολούθησαν, με τα δημοσιεύματα του Αθηναϊκού τύπου και τα ενδιαφέροντα άρθρα επώνυμων Ηπειρωτών, αποτελεί έναν ύμνο και ένα μοιρολόι μαζί προς το «**Ζαγορίσιο πρίγκιπα του πνεύματος και της επιστήμης**».

Ένα μήνα αργότερα, το έγκυρο λογοτεχνικό περιοδικό «**ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ**» που ίδρυσε ο Γρ. Ξενόπουλος και διηύθυνε τότε ο Πέτρος Χάρης, αφιερώνει στο Λ. Βρανούση δυο ενδιαφέροντα άρθρα των συνεργατών του, Π. Μαστροδημήτρη και Γ. Χιονίδη. Στο πρώτο άρθρο, με τίτλο «**Λ. Βρανούσης η πολυεδρική και δημιουργική έρευνα**» επισημαίνεται πως ο Βρανούσης έφυγε «σε μιαν ηλικία και κυρίως σε μια φάση εργασίας που γνωρίσματά τους ήταν η αδιάπτωτα ακμαία δημιουργικότητα και η διαρκής ανανέωση της προοπτικής». Και στο δεύτερο, με τίτλο «**Ο Λ. Βρανούσης και η βοήθειά του στους νέους ερευνητές**», εξάιρεται αυτή η βοήθεια «που πρόσφερε απλόχερα στους άλλους ερευνητές και μάλιστα όχι μονάχα στους καθιερωμένους, αλλά και στους νέους, στα πρώτα φτερουγίσματά τους».

Από τη χορεία αυτών των εκδηλώσεων δεν μπορούσε να λείπει η πόλη που τόσο αγάπησε ο Βρανούσης και που τόσο τον αγάπησε, η πόλη των Ιωαννίνων. Με τη συμπλήρωση ενός χρόνου από το θάνατό του, Δήμος Ιωαννιτών και Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στα πλαίσια του «**Ελεύθερου Ανοιχτού Πανεπιστημίου**», που λειτουργούσε τότε στην πόλη μας, οργάνωσαν εκδήλωση, για να τιμήσουν «αυτή την ξεχωριστή προσωπικότητα των Ηπειρωτικών Γραμμάτων». Όπως τo-νίστηκε από τους ομιλητές «με την απουσία του ο τόπος μας έγινε πνευματι-

ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ • ΕΤΟΣ ΙΣΤ' • ΑΡ. ΦΥΛ. 182 • ΜΑΪΟΣ 1993 • ΓΙΑΝΝΙΝΑ - ΣΙΝΑ 4

ΑΦΙΕΡΩΜΑ στο ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

«Τόσο ψηλή ήταν η δρυς που μόνα
σαν έπεσε μπορούσαμε να τη μετρήσουμε»
(Ενγκελς για το Γκαίτε)

Το Περιοδικό μας, σαν ελάχιστη τιμή στο γελαστό κι άξιο παιδί του Ζαγορίου, που μας έφυγε μέσα στην άνοιξη, αφιερώνει ολοκληρωτό το τεύχος τούτο στη μνήμη του. Θέλουμε ο ύμνος για τη ζωή και το έργο του και το μοιρολόι για το χαμό του, ν' αγγίζει όλους τους Ζαγοριώτες, όπου γής, σίγουροι πως θα νοιώσουν περήφανοι για τη βουλομένη των γραμμάτων, το Ζαγόρι μας. Θέλουμε τη ζωή και το έργο του, η αγάπη του για τον άνθρωπο και τον τόπο του ν' αποτελέσει γόνιμη παρακαταθήκη για τις σημερινές και τις επερχόμενες γενιές των Ζαγοριωτών, ιδιαίτερα σε μια εποχή που το Ζαγόρι μας δοκιμάζεται και δίνει τον αγώνα για την επιβίωσή του. Το γράφουμε, δυστυχώς, όλο και πιο συχνά τώρα τελευταία: Το Ζαγόρι μας χρόνο με το χρόνο ερματώνεται. Χάνονται οι βαρδοί του. Σιγούν οι γλυκίτσες καιμπάνες του. Ρέβουν τ' αγκωνάρια του... Σαν φεύγουν άνθρωποι σαν το ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, τα κενά π' αφήνουν πίσω τους δυσκόλα —πολύ δυσκόλα— γεμίζει. Σαν φεύγουν άνθρωποι σαν κι Αυτόν, προκισμένοι από τη φύση για τ' Όμορφο και το Μεγάλο, ο τόπος που τους γέννησε νοιώθει, πράγματι, φτωχότερος κι ορφανός... Ετσι νοιώθει και το Ζαγόρι μας, σήμερα. Μένει, όμως, η παρηγορητική περφόρνια, πως οι Βρανουσίδες — οι οποίοι Βρανουσίδες— δεν χάνονται ποτέ. Ζούν μέσα από το έργο τους κι αφήνουν, μ' αυτό, ανεξίτηλα τ' αγκωνάρια τους στις καρδιές των ανθρώπων και στα σκοκία του κόσμου, που περπάτησαν... Για το Ζαγόρι μας, ο Λεάνδρος Βρανουσής θάνατο για πάντα ζωντανός κι υμναίος. Ωστόσο όπως έζησε και ζωντανός όπως και το έργο του, το πολίμορφο και πολυσμάντο με την πανελλήνια και παγκόσμια ακτινοβολία του.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ο ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΠΑΝΤΑ ΚΟΝΤΑ ΜΑΣ

Άγαπητοί φίλοι,

• Φυλλομετρώ κι διαβάζω τὸ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ..
(Ιαν. 1992) — καλοτυπώρην ὅπως πάντοτε
(ἄξιος «μυθισσας») ὅτ' εἰσέρχουν, τὰ φύλλα
τῆς κάθε χρονιάς νὰ ἔχουν συνεχῆ
συνδεδεμένη.

Αὐτὸ διευκολύνει τὴ σύνταξη ἐνὸς πίνακα
παρατεταμένων (ἂν ποτὲ συνταχθῇ αὐτὸς τέτοιος
πίνακας). Τὸ εἶχα ἐκδοθεῖς κάποτε στὸν
παρατεταμένο Κίμωντα καὶ τὸ εἶχα ἐφαρμόσει
ἐνὰ δίκτυομα.

Καλὸ νὰ ἦταν ἐπίσης, στὴν ἐκδο-
ματρία τῶν σελίδων, δίπλα στὸν τίτλο
"Τὸ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ", νὰ προστεθῇ καὶ (μὴ στοιχε-
ῖοι μᾶλλον): ἄρ. 166, Ἰανουάριος 1992, ἐπὶ ἐπὶ
μὴ φύλλο, Φεβρουάριος 1992 κ.ο.κ. Εἴτω χρη-
σῖμο, ὅταν ἰδίως φυλλομετρῶς δερμὶς τέρους
(τοῦ δίκτυοι ἀρίστου τοῦ ἐρίσκου).

• Σχολαστικὲς παρατηρήσεις ἐνὸς ἀντι-
μῆστη καὶ χαίρειται πάντοτε τὴ φρονι-
μὴν ἐκδοτῆς σου.

Μετὰ πολλοὺς χαίρεισιμους

Γιάννης Βρανουσής

6-2-1992

ΟΜΙΛΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Πρακτικά
Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου
Ἀθήνα, 10 - 11 Μαΐου 1995

ΑΘΗΝΑ 1997

κά φτωχότερος. Η Ἡπειρος ἔχασε ἓνα ἀκόμα ἀπὸ τα ἐκλεκτά παιδιὰ της. Ἐχασε τὸν ἐπιστήμονα, τὸν ἐρευνητὴ, τὸν ἱστορικό, τὸ συγγραφέα, τὸν ἀγωνιστὴ. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως ἔχασε τὸν ἄνθρωπο Λέανδρο Βρανούση.

Ἡ «Μνήμη Λέανδρου Βρανούση» συνεχίζεται καὶ τα ἐπόμενα χρόνια. Δυο χρόνια μετὰ τὸν πρόωρο θάνατό του, ὅπως εἶχε ἀνακοινωθεῖ με σχετικὸ ψήφισμα που ἐκδόθηκε τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του, ὁ «Ὁμιλος Μελέτης Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ» ὁργάνωσε, τὸ Μάιο τοῦ 1995, «Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο γιὰ τὸ διακεκριμένο νεοελληνιστὴ καὶ ἀγωνιστὴ τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης Λ. Βρανούση». Στὸ «Συμπόσιο» αὐτὸ τονίστηκε ἰδιαίτερα πὼς ὁ Βρανούσης υπῆρξε ὁ «τελευταῖος ἀρχὼν Ἰωαννίτης, κεντρικὴ μορφή των νεοελληνικῶν σπουδῶν, με πλούσιο συγγραφικὸ ἔργο γιὰ τὸ νεοελληνικὸ διαφωτισμὸ, με τὸ ὁποῖο ξανάδενε, μέσα στη μεγάλη ἱστορικὴ διαδρομὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὶς στιγμές καὶ τὶς ἐποχές ὅπου φωτισμένα τμήματα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ἐπιχειροῦσαν νὰ υπερβοῦν τα συντηρητικὰ σχήματα καὶ τὶς παραδοσιακὲς ἀδράνειες».

«Ελάχιστο φόρο τιμῆς στὴ μνήμη ἐνός ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους καὶ κατὰξιωμένους ἐρευνητὲς τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ Διαφωτισμοῦ», ἀποτελεῖ ὁ 5ος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Με-

σαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά» (Ἀθήνα 1996) που ἐξέδωκε τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, με τίτλο «ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ».

Ὀχτὼ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βρανούση τὸ ἐγκυρὸ «δίδυμο περιοδικὸ τῆς μαχόμενης λογοτεχνίας «Αἰολικά Γράμματα» εἶναι καὶ αὐτὸ ἀφιερωμένο στὸ «δημοκράτη, ἀγωνιστὴ τῆς ἀντίστασης, ἀκούραστο ἐργάτη τοῦ πνεύματος, ἐπιστήμονα περιωπῆς, πένα χρυσή, τὸ Βρανούση που θὰ ζεῖ ὅσο ὑπάρχει ἐλληνικὴ γραμματολογία».

Καὶ πραγματικὰ ὁ Βρανούσης ἐξακολούθησε νὰ ζεῖ, καὶ θὰ ζεῖ, στὶς ψυχές των ἀνθρώπων που συνδέθηκαν μαζί του καὶ ἐκτίμησαν τὴν πολὺτιμη προσφορά του. Ἐτσί τὸ ἔτος 2003, με ἀφορμὴ τὴ συμπλήρωση 10 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του, με πρωτοβουλία τοῦ Συνδέσμου μας, ὁργανώθηκαν στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Ἀθήνα,

δυο εκδηλώσεις με τίτλο «ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ – 10 χρόνια από το θάνατό του». Οργανωτές αυτών των εκδηλώσεων ήταν, εκτός από το Σύνδεσμό μας, ο Δήμος Ιωαννιτών, το Ριζάρειο Ίδρυμα, ο Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου, η Εταιρεία Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου, ο Μορφωτικός – Αναπτυξιακός Σύλλογος Γρεβενιτίου και η Αδελφότητα Γρεβενιτίου Αθηνών. Ομιλητής ο γνωστός φίλος του Λ. Βρανούση, Βασίλης Σφυρόερας, που ανέλυσε, με τρόπο γλαφυρό, την προσωπικότητα του φτασμένου επιστήμονα που έγινε γνωστός στους πνευματικούς κύκλους της Ελλάδας και του εξωτερικού, με έργα, πραγματικά, μνημειώδη, καρπό συστηματικής έρευνας και εξαντλητικής εργασίας. Η Εταιρεία Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου, στο σύντομο χαιρετισμό της, επισήμανε πως ο «Λέανδρος Βρανούσης, μαζί με τον Ιωάννη Λαμπρίδη, το Σωτήρη Δάκαρη και το Δημήτρη Σαλαμάγκα, ανήκει στη χορεία των μεγάλων εκείνων Ηπειρωτών λογίων που συνέχισαν επάξια το έργο των γνωστών Ηπειρωτών Δασκάλων του Γένους, αυτών που άνοιξαν το δρόμο προς το Νεοελληνικό Διαφωτισμό και έθεσαν τα θεμέλια της πνευματικής μας αφύπνισης και της εθνικής μας ανεξαρτησίας».

Με αφορμή την εκδήλωση που έγινε στην Αθήνα, στην

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ «ΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ»
ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΔΗΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΜΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ - ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

(10 χρόνια από το θάνατό του)

ΔΕΥΤΕΡΑ 3 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2003, ΩΡΑ 7.30 μ.μ.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ο Β. Σφυρόερας στο βήμα, κύριος ομιλητής στις δυο τιμητικές εκδηλώσεις (Γιάννινα - Αθήνα) το 2003.

ατάμεστη αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας, η «Αδελφότητα Γρεβενιτίου Ιθηνών», αφιέρωσε την τριμηνιαία εφημερίδα της, «ΤΟ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙ» (τεύχη: Ικτώβριος-Δεκέμβριος 2003) στη «Μνήμη του Λέανδρου Βρανούση», με πλή-
ρες ρεπορτάζ και με ομιλίες από την εκδήλωση.

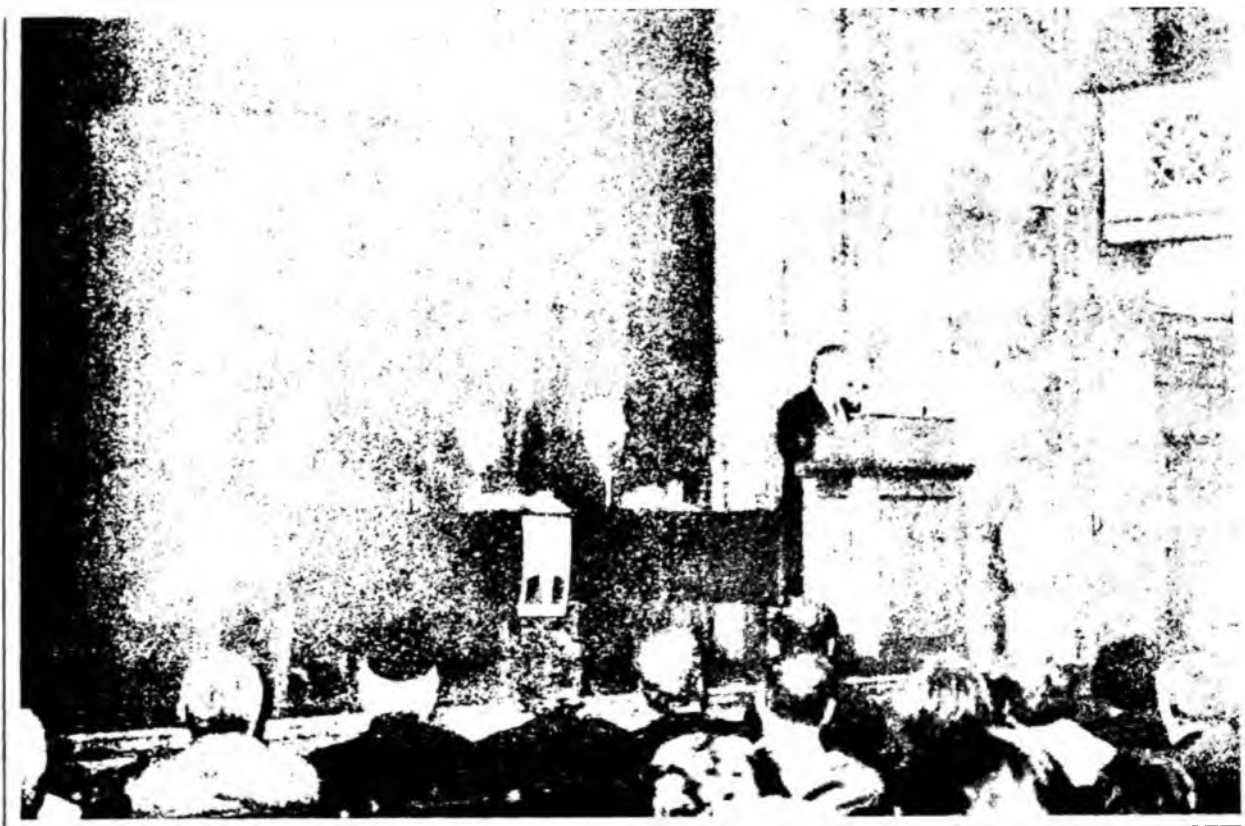
Αφιέρωμα στη μνήμη του Λέανδρου Βρανούση αποτελεί και ετούτος ο ανα-
μνηστικός τόμος, ύμνος στη ζωή και στο έργο του, θρήνος για τον πρόωρο χαμό
ου, ελάχιστος φόρος τιμής και ευγνωμοσύνης για τη μεγάλη προσφορά του.

Από την
τιμητική
εκδήλωση
στα
Γιάννινα
(2003)

Αναμνη-
στική φω-
τογραφία
μετά το
τέλος της
εκδήλω-
σης στα
Γιάννινα
(2003)

Από την τιμητική εκδήλωση στην Αθήνα (2003). Στο βήμα ο Α. Κίτσος, από αριστερά Γ. Παπακώστας, Β. Σφυρόερας και Σπ. Εργολάβος.

Από την τιμητική εκδήλωση στην Αθήνα (2003).

ΕΙΠΑΝ ΚΑΙ ΕΓΡΑΨΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Ευτύχησε στη ζωή του ο Βρανούσης να απολαύσει πολλές τιμητικές διακρίσεις για την πολύμορφη και ουσιαστική προσφορά του· τιμητικές διακρίσεις και συγκινητικά αφιερώματα στη μνήμη του, που συνεχίστηκαν και μετά το θάνατό του. Ευτύχησε όμως, πάνω απ' όλα, να καλλιεργήσει ζεστές ανθρώπινες σχέσεις. Ήξερε να εκτιμάει τους συνεργάτες του, να δείχνει τον καλύτερο εαυτό του προς τους φίλους του, να σέβεται και να θαυμάζει τους άξιους πνευματικούς αν-

θρώπους. «Διδάσκαλο του Γένους» αποκαλούσε τον Ευάγγελο Παπανούτσο, την πνευματική εκείνη φυσιογνωμία «με τις ευρύτερες ανησυχίες και το φιλοσοφικό του στοχασμό, που με διαύγεια αξιοθαύμαστη συγκροτούσε πολύ γρήγορα σε κατασταλαγμένη σύνθεση την πορεία και την πείρα των πνευματικών του αναζητήσεων». Καμάρι και σύμβολο ήταν γι' αυτόν ο Νίκος Βέης, «ο γηραιός σοφός και ακαταπόνητος ερευνητής που με την, επί μισό αιώνα, ασταμάτητη, επίμονη και επίμοχθη εργασία του, αφιερωμένη στην υπηρεσία της επιστήμης και της πατρίδας», τον έκανε «να μεταρσιώνει τον απλό θαυμασμό του σε βαθύτατο σεβασμό και απέραντη εθνική ευγνωμοσύνη».

Νίκος Βέης

Τον ίδιο θαυμασμό και εκτίμηση που έτρεφε ο Βρανούσης προς τους άλλους, έτρεφαν και οι άλλοι προς το πρόσωπό του. Όσοι είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν και να συνδεθούν μαζί του, μίλησαν με τα καλύτερα λόγια για τον άνθρωπο, για το φίλο και συνεργάτη, για τον ερευνητή επιστήμονα που έφερε στο φως θησαυρούς πολύτιμους, προορισμένους να χαθούν με τον καιρό ή να ταφούν για πάντα, ανέπτυσσε και στήριζε, σε διεθνείς κύκλους, ακλόνητες τις ελληνικές απόψεις πάνω σε βασικά θέματα της προγονικής μας ιστορίας. Πολλοί είπαν και έγραψαν για το Λεάνδρου Βρανούση, από τα πρώτα ήδη χρόνια της επιστημονικής του σταδιοδρομίας. Απλά και πολύ περιορισμένα –μόνο δείγματα των όσων, κατά καιρούς, ειπώθηκαν και γράφτηκαν για το Λεάνδρου Βρανούση, καθώς επίσης και με την αφορμή της έκδοσης του αναμνηστικού αυτού τόμου – καταχωρίζουμε στο κεφάλαιο τούτο. Δείγματα όμως ικανά να μας βοηθήσουν να εκτιμήσουμε τη μεγάλη προσφορά του. Η παρουσίαση των προσώπων που «είπαν και έγραψαν για το Λεάνδρου Βρανούση» γίνεται με αλφαβητική σειρά.

Στα Γιάννινα, το Φεβρουάριο του 43, ο Λέανδρος [Παπα] Βρανούσης μίλησε για τον Κωστή Παλαμά, που πρόσφατα είχε πεθάνει. Χαλασμός. Γερμανοί. μαζί με τους χωροφύλακες, ταράχτηκαν όταν ο κόσμος φώναζε «Ζήτω η Ελλάδα». κι όρθιοι τραγουδούσαν τον Εθνικό Ύμνο. Ψάχνανε τον Λέανδρο, αλλά είχε φύγει από την πίσω πόρτα του ΟΡΦΕΑ για τα Ζαγοροχώρια και την Πανηπειρωτική της ΕΠΟΝ.

Αυτά τα είχα ακούσει από τους πιο μεγάλους.

Την Άνοιξη του 44 έφτασα στο Καπέσοβο – κι όλοι με κοιτάγανε κάπως, φορτωμένο μ' ένα μπόγο και το βιολί στο άλλο χέρι. Μπήκα σ' ένα αρχοντικό δίπατο: επάνω, τα γραφεία της ΕΠΟΝ· κάτω σ' ένα μεγάλο δωμάτιο η Κυρα - Ανέτα τριγυρνούσε όλη την ώρα σκυφτή και τρέμουσα στην αυλή της· μας καταριόταν μ' όλη της την ψυχή όλους μας –εκτός από τον Λέανδρο. Ήταν ενενήντα χρόνων κι αυτό το σπίτι ήταν δικό της.

Με υποδέχτηκε ο Λέανδρος, με τακτοποίησε, με σύστησε στους άλλους, μου έδωσε το ψευδώνυμό μου: «Από εδώ και πέρα είσαι ο Ρήγας», είπε.

Την άλλη μέρα μου ανέθεσε «καθήκοντα»: υπεύθυνος, μαζί με τη Χαραυγή, για τις χορωδίες της ΕΠΟΝ στα χωριά του Ζαγοριού και στο Πωγώνι. Θα δούλευα, μαζί του, μια μπροσούρα με τραγούδια – μουσική και λόγια· ήταν δύσκολο να χαράζω στον πολύγραφο πεντάγραμμο και νότες με το ειδικό εργαλείο – στην άκρη η οδοντωτή ροδίτσα. Θα έπαιρνα μέρος στις καλλιτεχνικές βραδιές του γραφείου μας. Εκεί άκουσα τον Λέανδρο να απαγγέλλει με την ξεχωριστή του φωνή και το αδιευκρίνιστο όραμα στο βλέμμα, τους αξέχαστους στίχους του:

«Σε γέλασα κι απόψε Γερμανέ....»

Εγώ έπαιζα βιολί – τα λιγοστά κομμάτια που θυμόμουν, μέσα σ' αυτά και το Μενουέτο του Μπετόβεν. Ο Λέανδρος του είχε βάλει και λόγια: «με του Ρήγα το βιολί, το βιολί, το βιολί» – και μ' ενοχλούσε θυμάμαι λιγάκι.

Κάποτε, όταν εν τέλει η μπροσούρα είχε ετοιμαστεί, ο Λέανδρος σκέφτηκε να βάλουμε για μότο, μετά τον τίτλο «Τραγούδια του Αγώνα», ένα τετράστιχο του Παλαμά, με τους δυο τελευταίους στίχους:

«.....κι από μας θα γεννηθούμε
τ' αψεγάδιαστα παιδιά».

Φανταστείτε τι έγινε, όταν κυκλοφόρησε σ' όλη την Ελεύθερη Ελλάδα:

«κι από μας θα γεννηθούμε
τα ψεγάδια στα παιδιά».

– Μικρέ μου Ρήγα, θα μας εκτελέσουνε, είπε· με χάιδεψε στο μάγουλο χαμογελώντας κι άναψε ένα άθλιο αποτσίγαρο.

Για ένα διάστημα χάθηκε: εκλέχτηκε Εθνοσύμβουλος της Π.Ε.Ε.Α. και ταξίδεψε στους Κορυσχάδες – βγάζανε Κυβέρνηση. Όταν γύρισε, τον θαύμαζα πιο πολύ ακόμα.

Έτσι ζούσαμε εκείνον τον καιρό, πάντα κοντά, αυτός με την αιώνια γόπα ανάμεσα στο δείκτη και τον αντίχειρα, κρατημένη σφιχτά στα λεπτά του χείλη – και πάντα απορούσα τι θέλει αυτός ο Ευπατρίδης ανάμεσά μας.

Ήρθε όμως η μέρα που έπρεπε ν' αφίσουμε τα γραφεία, να επιστρατευθούμε – το σύνθημα της Κεντρικής Επιτροπής ήταν: ΟΛΟΙ ΣΤΑ ΟΠΛΑ. Κατηφορίσαμε

λοιπόν στα έμπεδα, στο Ρογκοβό, να εκπαιδευτούμε – μαζί κι ο Λέανδρος. Σε μια υπέροχη μεριά, δίπλα στο Βίκο, το μοναστήρι και γύρω - γύρω τα δώματα. Για όπλα, τίποτα δεν έμαθα – τις ελεύθερες ώρες ακολουθούσα το Λέανδρο μέσα στην Εκκλησία, που προσπαθούσε να διαβάσει στο ημίφως κάτι χειρόγραφες σημειώσεις στα περιθώρια του Ευαγγελίου – ένα παμπάλαιο βιβλίο κιτρινισμένο από το χρόνο, το σκοτάδι και την υγρασία.

Ο Λέανδρος μετά από μέρες, κατάφερε να το διαβάσει και μας το ανακοίνωσε θριαμβευτικά: μισή οκά ζάχαρη, καφές, αλεύρι, δυο πήχες μαύρο πανί για ράσο, εσώβρακον παπαδιάς.

Μετά, μας στείλανε στο ύψωμα του Άη - Λιά, πάνω από την Κόνιτσα που την εκκενώνανε οι Γερμανοί. Στοιχισμένοι πρηνηδόν – στον δημόσιο δρόμο κάτω, ρίχνανε κάθε τόσο τα φώτα τους τ' αυτοκίνητα των Γερμανών που φεύγανε. Δίπλα μου ο Λέανδρος, καπετάνιος της υποδειγματικής, τα τσιγάρα απαγορευμένα από τον ίδιο – θα προδίδανε τη θέση μας στον εχθρό, που καθόλου δεν σκοτιζότανε γι' αυτήν· όμως ο Λέανδρος κράταγε κρυμμένη στη χούφτα του τη γόπα – πυγολαμπίδα. Κάποτε έσκυψε και μου τραγούδησε ψιθυριστά: «**Με του Ρήγα το βιολί, το βιολί, το βιολί, πάμε να καταλάβουμε την Πολιτεία**».

Εξημερωθήκαμε μέσα σ' ένα δυσοίωνα κτήριο, πλήθος τσιμεντένιες κολώνες στην είσοδό του, μας βάλανε σ' ένα παγωμένο δωμάτιο με γερμανικό ρουχισμό και πολλές κονσέρβες στα ντουλάπια. Αυστηρή διαταγή να μην αγγίζουμε οτιδήποτε. Μια κονσέρβα είχε τσάι· ο Λέανδρος το ετοίμασε και μου το προσέφερε με τρόπους επίσημους, σαν νάμαστε καλεσμένοι σε σαλόνι. Πήγα να δοκιμάσω, με πρόλαβε: «Μη!», ήταν ρινίσματα σιδήρου – ποιος ξέρει για ποια χρήση. Κι είχε θαυμάσιο βαθυκίτρινο χρώμα σκουριάς, εκλεκτού τσαγιού.

Μ' αυτό το τσάι χωρίσαμε.

Για πολύν καιρό δεν συναντηθήκαμε. Τυχαία μόνο, στην Αθήνα και στα Γιάννινα, μετά το 52. Σ' έναν περίπατό μας στη Λίμνη, μιλήσαμε πικρά – πού τα ευτυχισμένα χρόνια στο βουνό!

Τελευταία φορά, τον είδα ξαπλωμένον στο εκκλησάκι της Ριζαρείου· χλωμός με αναμμένο το κερί στο μέτωπο· νέος πάντα, «**σχεδόν παιδί**». Δεν μου άρεσε καθόλου που δεν μπορούσε πια να καπνίσει. Έτσι κάπως έγιναν όλα – κι όλα πια έχουν γίνει.

Ασδραχάς Σπύρος

Δ/ντής Ερευνών

Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών·

Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο

της Σορβόνης I

Μνήμη Λέανδρου Βρανούση

Η ευρυμάθεια του Βρανούση δεν ήταν μόνο το αποτέλεσμα μιας σωρευτικής διαδικασίας: πίσω απ' αυτή υπήρχε ένα σχέδιο, μια σύνθεση της ελληνικής ιστορίας. Αναφέρο-

μαι σε δυο συντεταγμένες του σχεδίου του, χωρίς αυτές οι δυο να το εξαντλούν ή να το συνοψίζουν, τη συνέχεια και την ασυνέχεια που και οι δυο συνυπάρχουν στον ίδιο χρόνο, αλλά που κάθε μια έχει το δικό της κοινωνικό και πολιτισμικό χρόνο. Την ασυνέχεια την εκφράζει ο Διαφωτισμός, ίσως και ο Σκυλόσοφός του, αν τον είχαμε ως ιστοριογραφικό αποτέλεσμα: πρόκειται για μια ασυνέχεια που γίνεται συνέχεια μέσα από άλλους δρόμους, λόγου χάρη το κίνημα για τη δημοτική γλώσσα.

Ο γλωσσικός του Ψαλίδας και ο Βηλαράς εικονογραφούν με τον πιο «εύ-γλωττο» – όπως θα έλεγε ο ίδιος – τρόπο τις προϋποθέσεις για τη μελέτη αυτού του είδους της συνέχειας μέσα από την ασυνέχεια. Το ίδιο ισχύει για τα φαναριώτικα τραγούδια. ασυνέχεια εδώ μέσα από τη συνέχεια των “μουσικολογιωτάτων”, τραγούδια που τα έμασε ένα ένα και τα έβλεπε ως μέλος και στιχουργία, δηλαδή ως πολιτισμικό γεγονός. Τη συνέχεια τη βλέπει και την αναδεικνύει με το δικό του συστηματικό και σοφό τρόπο σε άλλα εκφραστικά πεδία, εκκλησιαστικής ή κοσμικής προέλευσης: τα χρονικά της Ηπείρου αποτελούν ένα καλό παράδειγμα αναλυτικής προσπέλασης στο θέμα αυτό, και όχι μόνο τα χρονικά της Ηπείρου αλλά και οι Διδαχές του Νεάγου, τα λειτουργικά κείμενα. Ωστόσο, η συνέχεια αυτή δεν είναι μια επανάληψη, είναι μια προσαρμογή και μια ανασηματοδότηση. Όχι μόνο αυτό: είναι έκφραση πολιτισμικών ωσμώσεων και συγχρόνως δείκτης των προσλήψεων των συστατικών στοιχείων αυτής της συνέχειας. Προς την πρώτη κατεύθυνση, για να μην πολλαπλασιάζουμε τα παραδείγματα, πάλι οι Διδαχές του Νεάγου. Το εύρημα του Βρανούση δεν συνίσταται απλώς στο ότι υπέδειξε το πρότυπο του έργου αυτού, κάποιους λόγους του Μανουήλ του Κορινθίου· συνίσταται κυρίως στο ότι εικονογραφεί μέσω ενός πολυσήμαντου ιστορικού παραδείγματος την έννοια του *après Byzance*, δείχνοντας συγχρόνως τις κοινωνικές προϋποθέσεις των πολιτισμικών ωσμώσεων που συνεπάγεται η έννοια αυτή.

Τα φαναριώτικα τραγούδια του δεν καλύπτουν μόνο ένα γραμματειακό κενό: δείχνουν κι αυτά μια διαδικασία πολιτισμικής ώσμωσης που αρχίζει αιώνες πριν από τον ιη' αιώνα, αλλά εκφράζει την ιστορικότητα μιας κοινωνίας που εδραιώνεται στον αιώνα αυτό. Η «στρωματογραφία» – όπως την έλεγε – των ηπειρωτικών χρονικών, ως ευρετική διάσταση της έρευνας αυτού του είδους ιστορικής απομνημόνευσης, παραπέμπει σε γενικότερα φαινόμενα, ανάμεσα στα οποία η ασυνέχεια των σημαινομένων, η οπτική ασυνέχεια των σημαινόντων δεν είναι απλώς αντικείμενα τρυφής περί τα αξιοπερίεργα, αλλά δείκτες για τη διακρίβωση των ορίων της συνέχειας των μηχανισμών της μνήμης.

Όλα τούτα δεν είναι άσχετα με γενικότερες θεωρήσεις για την ίδια την ιστορία των νεοελληνικών γραμμάτων και για ό,τι αυτή συνέλκει, τόσο ως προς την “κοινωνιολογία” της όσο και ως προς την εργαλειακή της συγκρότηση. Η ιστορία των νεοελληνικών γραμμάτων ξεκίνησε ως μια ασύνδετη ανασκόπηση της νεοελληνικής παιδείας για να υποταχθεί κατόπιν στην οπτική της ιστορίας της λογοτεχνίας και να ξαναγυρίσει μετά στην πρώτη της αφετηρία. Ο Βρανούσης υπότασσε στην τέχνη του λόγου αυτό που πραγματικά αποτελούσε την πνευματική καλλιέργεια, δίνοντας έτσι το ιστορικό ανάπτυγμα της τελευταίας και συγχρόνως τη φυσιογνωμία των διανοουμένων: και η μια και οι άλλοι παραπέμπουν σε συνέχειες και ασυνέχειες που με έκδηλο τρόπο επισήμανε όταν αναδείκνυε το πεδίο του πολιτικού στοχασμού, υπόφορο μιας μακράς πνευματικής πρακτικής με καθορισμένες τις κοινωνικές της υποδοχές, αλλά και διαμορφούμενο σε ασυνέχεια, όταν οι υποδοχές αυτές άλλαζαν φυσιογνωμία μέσα από τους μηχανισμούς οι οποίοι διέπαν τα εξουσιαστικά μορφώματα. Ο πολιτικός του Χριστόπουλος δίνει το στίγμα των ενδιαφερόντων του και προς την κατεύθυνση αυτή.

Η συνέχεια ωστόσο εξειδικεύεται και στους εκφραστικούς τρόπους: βαθύς γνώστης των κειμένων, ήξερε την τεχνική της κατασκευής τους, την εξάρτησή τους από άλλα κείμενα, ήξερε τον κυκλικό βηματισμό ενός τρόπου σκέψης που κάποτε καταλήγει σε εθισμό χωρίς την αρχική της δομική και λειτουργική τονικότητα. Για το λόγο αυτό μίλησε για την ανάγκη της συγκρότησης της *concordance* της νεοελληνικής γραμματείας, από τις ρίζες ως τον Ελύτη, που θα αναδείκνυε όχι μόνο την εξάρτηση του νεοελληνικού λόγου από τη θρησκευτική και εκκλησιαστική παράδοση, αλλά και τους μηχανισμούς της εκφοράς του. Είναι ευνόητο ότι φτάνουμε έτσι σε άλλου τύπου αναζητήσεις, στην αναζήτηση της φυσιογνωμίας του δέκτη του νεοελληνικού λόγου, σ' αυτό που ο Δημαράς ονόμαζε συλλογικές συνειδήσεις.

Να, λοιπόν, γιατί έχουμε να κάμουμε με δυο ιστορίες, με τη συνείδηση ότι έχουμε να κάμουμε με δυο ιστορίες. Δεν είναι οι μόνες.

Βαλέτας Κώστας

Δ/ντής του Περιοδικού
«ΑΙΟΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

Ο Κολοσσός των Ιωαννίνων

Ο Βρανούσης ήταν τόσο ψηλό ανάστημα ώστε όταν τον γνώριζες δε σούκανε εντύπωση. Ταπεινός, μετριόφρων, καλόκαρδος, δεν έδειχνε το μεγαλείο του! Όταν τον πρωτογνώρισα παιδί ακόμα (γιατί ήταν φίλος και συνεργάτης του πατέρα μου - Συνεργάστηκε στην τρίτομη «Ανθολογία της δημοτικής πεζογραφίας» του Γιώργου Βαλέτα (1947) και στην «Ελληνική Νομαρχία» (1949) - δεν υποψιάστηκα ότι βρισκόμουν μπρος σε μια εξαιρετική φυσιογνωμία των γραμμάτων μας. Κι αν η παιδική κι η νεανική ηλικία δικαιολογεί αυτή μου την παράλειψη ούτε αργότερα, άντρας πια, συνειδητοποίησα το μεγαλείο του. Έπρεπε να περάσουν τα χρόνια και για μένα και για κείνον, κι όταν πια μεγάλος έμαθα το θάνατό του απόμεινα με την πίκρα ότι ποτέ δεν μπόρεσα να του εκφράσω την όψιμη εκτίμηση και τον καθυστερημένο θαυμασμό μου. Δημοκράτης, αγωνιστής της αντίστασης, ακούραστος εργάτης του πνεύματος, επιστήμονας περιωπής, πένα χρυσή, ο Βρανούσης θα ζει όσο υπάρχει ελληνική γραμματολογία.

Αυτές οι λίγες γραμμές ας είναι ένα μικρό μνημόσυνο στο σπουδαίο φιλόλογο και διαπρεπή βυζαντινολόγο, εξαίρετο άνθρωπο, τον ατρόμητο δημοκράτη και αγωνιστή της αντίστασης, το λαμπρό συγγραφέα. Αγάπησε την πατρίδα του Ήπειρο όπως μόνο οι Ηπειρώτες ξέρουν ν' αγαπούν. Πρόσφερε πολλά, δεν ζήτησε τίποτα, έλαβε λίγα. Υπήρξε ανυπέρβλητος στη σεμνότητα, το ήθος, τη σοβαρότητά του. Η γενναιότητά του στο πεδίο της μάχης αμιλλάται με την εργατικότητά του τη φιλολογική, κι η συγγραφική του αξία συγκρίνεται με τον άσπιλο χαρακτήρα του.

Συνελόντι ειπείν είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ή μάλλον είναι ανεκτίμητη η προσφορά του Λεάνδρου Βρανούση στη γραμματολογία μας. Γόνος και συνεχιστής της ηπειρώτικης λεβεντογενιάς του Ψαλίδα, του Κρυστάλλη, του Χρηστοβασίλη, βάδισε στη γραμμή που χάραξε ο Ρήγας. Ένας σοφός, ένας ήρωας του καιρού μας.

Βέης Νίκος
της Ακαδημίας Αθηνών
Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Αθηνών

Ο Λέανδρος Παπαβρανούσης εξ Ηπεί-
ρου είναι τελειόφοιτος του Ιστορικού
Τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του
καθ' ημάς Πανεπιστημίου και μέλος δρα-
στήριον του υπό την ημετέραν διεύθυνσιν

Σπουδαστηρίου της Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Καθ' όλας τας
σπουδάς αυτού επέδειξεν εξαιρετικήν επιμέλειαν, επιστημονικόν πνεύμα και
σεμνότητα. Αξιολογώταται είναι αι έρευναι του νεαρού τούτου ερευνητού σχε-
τικώς προς την Ήπειρον. (Αθήνα 1945)

Βενέζης Ηλίας
Ακαδημαϊκός

Ο Λέανδρος Βρανούσης, Διευθυντής του Μεσαιωνι-
κού Ινστιτούτου της Ακαδημίας Αθηνών, είναι απ' τους
νέους επιστήμονές μας που κατόρθωσαν όχι μόνο να
αποκτήσουν κύρος μεγάλο με τις εργασίες τους, αλλά και να δημιουργήσουν γύ-
ρω τους, κοντά τους, εστίες ερευνητών που πείθουν και εμπνέουν.....(1966).

Γεωργουσόπουλος Κώστας
Κριτικός - Πανεπιστημιακός

Ένας ταμένος

Έφυγε από κοντά μας ένας σημαντικός
Έλληνας επιστήμονας, ο Λέανδρος Βρανού-
σης. Έφυγε αθόρυβα όπως έζησε διακινώντας την ιστορία, και την φιλολογία με
άκρα συνέπεια και βαθιά εμπιστοσύνη.

Αυτός ο ευαίσθητος Ηπειρώτης με τα ονειροπόλα μάτια και το λεπτοκαμω-
μένο σώμα, με το αετίσιο βλέμμα και την αδούλωτη ψυχή πλούτισε την ελληνι-
κή ιστοριογραφία με τις πολύτιμες έρευνές του σε απρόσιτα αρχεία και παρα-
μελημένες πηγές.

Οπλισμένος με κριτική διαίσθηση αλλά και οξυδέρκεια είχε την ικανότητα να
ανακαλύπτει το καίριο και να απομονώνει το ύποπτο. Τα ενδιαφέροντά του
ήταν η περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η Επανάσταση και η Καποδι-
στριακή Ελλάδα.

Οι έρευνές του για τον Ρήγα Βελεστινλή ήταν υποδειγματικές και η φωτεινή
αυτή προσωπικότητα έγινε λαγαρή με το βιβλίο που της αφιέρωσε ο Βρανούσης.
Άνθρωπος με ανοιχτό μυαλό, ο Βρανούσης, αγωνίστηκε στην Εθνική Αντίσταση
και στους δύσκολους καιρούς ακόνισε τα γνήσια ιστορικά του μέτρα και την τί-
μια κριτική του μέθοδο.

Αφήνει πλήρες έργο αλλά η απουσία του ελαττώνει δυναμικά τον αριθμό των
λίγων ταμένων του τόπου.

Γκογκώνη Ελένη
Δ/τρια - Εκδότρια
της Εφημερίδας
«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ»

Ο Ηπειρώτης γίγαντας

Τι να γράψω και τι να τολμήσω να πω εγώ
για τον Ηπειρώτη αυτό πνευματικό γίγαντα, ο
οποίος αφιέρωσε την ζωή του στην έρευνα και
ό,τι είχε σχέση με την λατρεμένη του Ήπειρο. Εάν, όπως συνήθιζε να τονίζει, η
Ήπειρος μας κληροδότησε την πιο ακριβή ιστορική κληρονομιά, ο αξέχαστος
Λέανδρος κληροδότησε σε όλους τους Ηπειρώτες και στις επερχόμενες γενιές τις

πολύχρονες και ανεκτίμητες έρευνες και τα συγγράμματά του, με τα οποία ετίμησε στο έπακρον και, συγχρόνως, ανέδειξε παγκόσμια την κληρονομιά αυτή.

Συνδέθηκε από τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής του στην Αθήνα, με τον αείμνηστο πατέρα μου Αθανάσιο Γκογκώνη και τον ετίμησε με την στενή φιλία και την συνεργασία του, δημοσιεύοντας στο «**Ηπειρωτικόν Μέλλον**» αξιόλογες μελέτες και άρθρα. Όταν δε ανέλαβα την διεύθυνση του «Η.Μ.», η χαρά του ήταν έκδηλη και μεγάλη και, μάλιστα, σε κάθε εκδήλωση που έπαιρνα μέρος, απαγγέλλοντας ή χορεύοντας ηπειρωτικούς χορούς, φανερά συγκινημένος, με καμάρωνε και έλεγε, πολύ τυχερός ο Γκογκώνης!.....

Όσα χρόνια κι αν περάσουν, ο Λέανδρος Βρανούσης θα ζει στην καρδιά μου, όπως θα ζει και στις καρδιές όσων τον γνώρισαν. Υπήρξε ο εκλεκτός μεταξύ των εκλεκτών, ο πνευματικός ταγός που διακρίθηκε σε όλους τους τομείς και άφησε ανεξίτηλη την σφραγίδα του στα Ηπειρωτικά γράμματα, στον πολιτισμό, αλλά και στην μεγάλη Ηπειρωτική αποδημία των Αθηνών.

Δερμάνης Γιώργος
Πρόεδρος Αδελφότητας
Γρεβενιτίου Αθηνών

Ένας αλησμόνητος συμπατριώτης

Ανάμεσα στα εκλεκτά τέκνα του Ανατολικού Ζαγορίου ξεχωρίζει ασφαλώς ο Λέανδρος Βρανούσης από το Γρεβενίτι, επίλεκτο μέλος της Αδελφότητάς μας. Υπήρξε ακαταπρόκλητος ερευνητής επιστήμονας. Η προτεραιότητα των ερευνητικών προσπαθειών του Λέανδρου Βρανούση, δίδεται σε Ηπειρωτικά Θέματα, όπως επίσης οι ιστορικές του περιγραφές συμβάντων και προσπαθειών. Αυτή η δουλειά κρατάει πενήντα χρόνια!

Στο Α' Συνέδριο Μετσοβίτικων Σπουδών που έγινε στο Μέτσοβο 28 – 30 Ιουνίου 1991, ανακοινώνοντας την εργασία του με θέμα: «**ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗΣ**», από το δεκαπεντάλεπτο της ομιλίας του, θα αναφέρω αυτούσια πολύ μικρά αποσπάσματα για να γνωρίσετε εκτός των άλλων και τον βιβλιοσυλλέκτη Λέανδρο.

«**Είχα την ευτυχία να ζω στο γειτονικό Γρεβενίτι, εδώ, στα Ανατολικά Ζαγόρια, στο σπίτι του θείου μου του γιατρού, του Ρογκότη. Ο γιατρός Ρογκότης ήταν υποψήφιος βουλευτής του Αγροτικού Κόμματος του Αλέξανδρου Μυλωνά. Για φαντάσου, μας επισκέπτονταν τότε οι αρχηγοί Κομμάτων, εδώ πάνω και όταν ο δικός σας ο Μετσοβίτης ο Ζαούσης ήταν στο ψηφοδέλτιο του Λαϊκού Κόμματος, ο Ρογκότης ήταν στο ψηφοδέλτιο του Αγροτικού Κόμματος και των Φιλελευθέρων. Εκλογικές διαμάχες, συναντήσεις. Θυμάμαι στο πανηγύρι της Βοτσάς τους εκπροσώπους του Λαϊκού Κόμματος και των Φιλελευθέρων. Ωραίες εποχές**»!

«**Στην κατοχή ήμουν νεαρός φοιτητής και ο μακαρίτης ο γυμνασιάρχης ο Σούλης μου είχε παραπέμψει πολλά αρχοντόπουλα καλών οικογενειών να τους κάνω προγυμνάσεις να μη χάνουν τον καιρό τους, γιατί ήταν κλειστά τα σχολεία**».

Σήμερα το αρχειακό υλικό του Λέανδρου Βρανούση, που αφορά ιστορικά του Γρεβενιτίου και της Ιερής Μονής Βοτσάς, βρίσκεται στο Γρεβενίτι, στο φυσικό του χώρο.

Ο Λέανδρος Βρανούσης έφυγε τον Απρίλιο του 1993. Παρακαταθήκη άφησε

σε μας το πνευματικό του έργο, συνδεδεμένο με τη δράση του, αντιστεκόμενος ενεργά, στην Κατοχή, στους Γερμανούς κατακτητές.

Δημαράς Κ.

Κριτικός

Η προσφορά του Βρανούση στην μελέτη των νεοελληνικών γραμμάτων γίνεται σε κάθε του καινούργια επίδοση ολοένα και πιο αισθητή. Γνώσεις, και γνώση, ακρίβεια, ευσυνειδησία, επιμέλεια, ήθος, συνείδηση της ευθύνης, προσόντα που όλα απαιτούνται, και που πολύ συχνά λείπουν στον κλάδο μας, τον χαρακτηρίζουν και τον ξεχωρίζουν μαζί με ολίγους άλλους της γενιάς του. Ο καινούργιος τόμος της Βασικής Βιβλιοθήκης, φροντισμένος καθώς παρουσιάζεται, με καλά ξεδιαλεγμένα και καλά σχολιασμένα την ύλη, δεν θα αποτελέσει μόνο ένα ευχάριστο και διδακτικό ανάγνωσμα για το μεγάλο μορφωμένο κοινό, αλλά συνάμα παρέχει και ένα εκλεκτό δείγμα του υψηλού επιπέδου, όπου έχει φθάσει και κινείται σήμερα άνετα ο εκδότης του.

(1956)

Ευαγγελίδης Δημήτριος
Καθηγητής Ε.Μ. Πολυτεχνείου

Γνωρίζω τον Λέανδρο Βρανούση εκ προσωπικής επαφής και ηδυνήθηνα να παρακολουθήσω τον ζήλον και την έφεσιν

αυτού προς επιστημονικήν σταδιοδρομίαν, της οποίας δείγματα υπάρχουν και αι μικραί σποραδικαί αυτού δημοσιεύσεις, αλλά κυρίως η μετά τοσαύτης αφοσιώσεως ασχολία αυτού με την νεωτέραν ιστορίαν της πατρίδος του Ηπείρου. Προς τούτο, αν και νεώτατος, επεδόθη εις συντόνους αρχειακάς ερεύνas, των οποίων αποτέλεσμα είναι η αποθησαύρισις πολυτίμου υλικού αφορώντος εις σκοτεινάς σελίδας της Ηπείρου, ως ο περίφημος «Κουβαράς», ανέκδοτοι επιστολαί του Rouqueville και εκθέσεις των χρόνων του Αλή πασά, διά να αναφέρω μνημεία τινά διευκρινούντα σημαντικά ιστορικά γεγονότα.

(Αθήνα 1947)

Ζακυθηνός Διονύσιος
Καθηγητής της Βυζαντινής Ιστορίας
Πανεπιστημίου Αθηνών – Ακαδημαϊκός

Ο Λέανδρος Παπαβρανούσης, πτυχιούχος Φιλολογίας, υπήρξε για σειρά ετών ένας από τους πιο επιμελείς και ενεργούς ακροατές μου.

Ξεχώρισε κυρίως από τα εργαστηριακά μαθήματα όπου παρουσίασε εργασίες τις οποίες διέκρινε μεγάλη ακρίβεια και μεθοδολογία. Έκτοτε είχα την πεποίθησιν ότι ο Λέανδρος Παπαβρανούσης, ήταν προικισμένος από τη φύση για την επιστημονική έρευνα και ότι θα γινόταν μια ημέρα χρήσιμος και ευσυνείδητος εργάτης των ιστορικών σπουδών. Τα προοίμια των εργασιών του δεν διέψευσαν τις προβλέψεις μου. Οι έρευνες που διενεργήθηκαν στα Αρχεία του Προξενείου της Γαλλίας στα Ιωάννινα και στα πνευματικά και μοναστηριακά κέντρα της Ηπείρου, του παρείχαν πλούσιο υλικό για την μεσαιωνική και μοντέρνα ιστορία της περιοχής αυτής. Θα σημειώσω ιδιαίτερα τα σύντομα ηπειρωτικά χρονικά και το πλήθος επιστολών του Rouqueville.

Επιπλέον, οι μελέτες που έχει ήδη δημοσιεύσει δείχνουν πως ο Λ. Παπαβρανούσης δεν είναι μόνο ένας ακούραστος ερευνητής ανέκδοτων έργων, αλλά και ένας νέος λόγιος ο οποίος ξέρει να εργάζεται μεθοδικά και να επωφελείται από τα ευρήματά του.

(Αθήνα 1947)

Καλυβιώτης Κώστας
Οργανωτικός Γραμματέας ΕΠΟΝ
Ηπείρου και Επτανήσου (Ανδρέας)

Ο Λέανδρος Βρανούσης
και η ΕΠΟΝ στην Ήπειρο

Γραμματέας της ΕΠΟΝ Ηπείρου ήταν ο Γεώργιος Τσαούσης «Περικλής», φοιτητής του Πολυτεχνείου, γαμπρός της οικογένειας Δαγκλή. Μέλος του Συμβουλίου της Ηπείρου η Αφροδίτη Δαγκλή, ο Λέανδρος Παπαβρανούσης, ο Γιάννης Αναστασίου (καθηγητής Πανεπιστημίου) και ο Στέφανος Κατσουλίδης, πολιτικός μηχανικός.

Το σπίτι του Παπαβρανούση ήταν καταφύγιο όλων των κατατρεγμένων. Ο Λέανδρος Παπαβρανούσης είχε μια ακτινοβολία στην πόλη και όταν μιλούσε, καθόμουν με ανοιχτό το στόμα και τον άκουγα. Όταν γινόταν μια συνάντηση, έπαιρνε το λόγο και έλεγε: Παιδιά, αυτή τη στιγμή η πατρίδα μας είναι σκλαβωμένη· άλλοι αγωνίζονται εναντίον του εχθρού και άλλοι για να σώσουν τη νεολαία.

Αν η Ήπειρος είχε ανθηρό κίνημα, σε πολύ καλή βάση, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μερικές οικογένειες, όπως του Παπαβρανούση, του Μελανίδη και του Δαγκλή, στάθηκαν στο πλευρό του αγωνιζόμενου λαού. Όταν γυρίζαμε απ' το βουνό ψωριασμένοι και άπλυτοι, μας δέχονταν με κίνδυνο της ζωής.

Ο Λέανδρος ήταν άνθρωπος χαμηλών τόνων· τον διέκρινε η σεμνότητα. (Εκρηκτική ήταν η Όλγα). Ήταν ο πνευματικός αθόρυβος εργάτης, το πνευματικό υπόβαθρο της Εθνικής Αντίστασης των νέων. Υπήρξε μεταξύ μας αμοιβαίος σεβασμός και ο ένας ενέπνεε τον ενθουσιασμό στον άλλο. Οι νέοι και οι νέες που τον άκουγαν, αμέσως ανταποκρίνονταν στο κάλεσμα. Η ακτινοβολία του Λέανδρου έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οργάνωση των νέων στην Ήπειρο. Και ότι η ΕΠΟΝ Ηπείρου ήταν πρωτοπόρα στον αγώνα, αυτό οφείλεται στο Λέανδρο. Αυτό γρήγορα αναγνωρίστηκε από όλους, γι' αυτό εκλέχτηκε και στάλθηκε, ως ο πιο νεαρός, Εθνοσύμβουλος. Τα σπίτια Μελανίδη και Παπαβρανούση ήταν σχολεία και κέντρα φιλοξενίας.

Κανελλόπουλος Παναγιώτης
Ακαδημαϊκός

Εκφράζω τη βαθύτατη εκτίμησή μου για το έργο που επιτελεί ο κ. Βρανούσης, όχι μόνον ως διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης

του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, αλλά και ως λόγιος και κριτικός ερευνητής σημαντικών φάσεων της νεοελληνικής πνευματικής ζωής, ιδίως της προεπαναστατικής και εύχομαι να είναι πάντοτε γόνιμες οι έρευνές του... (1981)

Καραμπερόπουλος Δημήτριος
Πρόεδρος
Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης
Φερών, Βελεστίνου - Ρήγα

Ο Λέανδρος Βρανούσης (1921-1993)
και η Επιστημονική Εταιρεία
Μελέτης Φερών - Βελεστίνου - Ρήγα

Με τον σημαντικό ιστορικό του Ρήγα Βελεστινλή, τον Λέανδρο Βρανούση, η επικοινωνία μας άρχισε από το καλοκαίρι του 1985, όταν του γνωστοποιήσαμε την απόφασή μας να διοργανώσουμε το Α' Διεθνές Συνέδριο για τον Ρήγα και τη γενέτειρά του. Τότε αυθόρμητα μας αναφώνησε: «Επιτέλους βρέθηκαν οι άνθρωποι να διοργανώσουν Διεθνές Συνέδριο για τον Ρήγα». Εκφράζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια αλή-

θεια, πως δεν είχε μέχρι εκείνα τα χρόνια διοργανωθεί Συνέδριο για τον Ρήγα Βελεστινλή.

Εκτοτε είχαμε την αμέριστη συμπαράστασή του στη διοργάνωση του Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί - Βελεστίνο - Ρήγας», που πραγματοποιήθηκε με επιτυχία στη γενέτειρα του Ρήγα τον Μάιο του 1986. Μάλιστα ο ίδιος είχε συντάξει, με χαρά και ικανοποίηση, με τα χαρακτηριστικά καλογραμμένα γράμματα του μολυβιού του την πρώτη εγκύκλιο με την αναγγελία της σύγκλησης του Α' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Ρήγα Βελεστινλή.

Για την σημαντική προσφορά του στη μελέτη και ανάδειξη της φυσιογνωμίας του Ρήγα Βελεστινλή και του έργου του, η Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών - Βελεστίνο - Ρήγα πρότεινε στο Δημοτικό Συμβούλιο του Βελεστίνο, της γενέτειρας του Ρήγα, να ανακηρύξουν τον Λέανδρο Βρανούση Επίτιμο Δημότη τους. Πράγματι με συγκίνηση δέχθηκε την απόφαση του Δήμου της γενέτειρας του Ρήγα και θεωρούσε την πιο ύψιστη τιμή, από όλες που είχε δεχθεί στη ζωή του.

Ακόμη ο Λέανδρος Βρανούσης συμμετείχε ενεργά και στο Β' Διεθνές Συνέδριο για τον Ρήγα και τη γενέτειρά του, που διοργανώθηκε τον Οκτώβριο του 1992. Μάλιστα όταν αναγγείλαμε ότι έχουμε την πρόθεση να τυπώσουμε για την ενημέρωση των επισκεπτών τρεις συνοπτικές μελέτες, μία για τις αρχαίες Φερές, την άλλη για τον Ρήγα και την τρίτη για το νεώτερο Βελεστίνο, αμέσως μετά τη λήξη του Β' Διεθνούς Συνεδρίου μας πρόσφερε τη συνοπτική μελέτη του «Ρήγας Βελεστινλής», ώστε να την τυπώσουμε και να τη χρησιμοποιήσουμε για την σύνομη ενημέρωση των επισκεπτών και φίλων.

Είχαμε τακτική επικοινωνία για τα θέματα τα σχετικά με τον Ρήγα, αλλά δυστυχώς, στον όγδοο χρόνο της επικοινωνίας μας, τον Απρίλιο του 1993, η καρδιά του έπαυσε να λειτουργεί. Η Επιστημονική μας Εταιρεία κατά τη συμπλήρωση του πρώτου χρόνου από το θάνατο του Λέανδρου Βρανούση, το 1994, στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, διοργάνωσε Επιστημονικό Μνημόσυνο, στο οποίο γίνανε ανακοινώσεις για τη ζωή και το έργο του. Επί πλέον η Επιστημονική μας Εταιρεία τον τόμο ΥΠΕΡΕΙΑ με τα Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί - Βελεστίνο - Ρήγας», Αθήνα 1994, τον αφιέρωσε στον Λέανδρο Βρανούση.

Κεραμόπουλος Αντώνιος
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Αθηνών - Ακαδημαϊκός

Σπανίως μοι εδόθη η ευκαιρία να χαρακτηρίσω και επαινέσω νέον επιστήμονα ως ο Λέανδρος Βρανούσης. Τον ωνόμασα «νέον» αλλ' έχει δείξει ήδη αρετάς ωρίμου επιστήμο-

νος, ώστε δύναμαι να είπω ότι καλύπτει εις τον ανώτατον βαθμόν τας επιστημονικάς απαιτήσεις εις λόγον ήθους, διανοητικής ικανότητος, φιλεργίας και επιμονής. Η συγγραφή του περί Ρήγα (1953) τιμά αυτόν, ως θα ετίμα και οιονδήποτε γνωστόν καλόν επιστήμονα. Είναι δυσχερέστατον, ειμή αδύνατον, να ευρεθῇ εν τη ασκήσει των φιλολογικῶν ιστορικῶν έργων ἄλλος νέος Ἕλλην ἔχων ἴσῃν ἢ ομοίαν ικανότητα.

(1954)

Κίτσος Άγγελος

Δικηγόρος – μέλος Δ.Σ.

Ριζαρείου Εκκλησιαστικής
Σχολής

Ο Ζαγορίσιος Πρίγκηπας

Εμείς οι νεώτεροί του, στα παιδικά μας χρόνια, νιώθαμε για τον Λέανδρο Βρανούση δέος μαζί και θαυμασμό. Κι όταν τον βλέπαμε –γιατί περισσότερο ακούγαμε και διαβάζαμε γι' αυτόν– τα παραπάνω συναισθήματά μας γίνονταν πιο έντονα.

Κομφός, αεράτος, με παιδικό πρόσωπο και με κορμοστασιά που γέμιζε τον αέρα, έδινε αμέσως στίγμα έντονης προσωπικότητας.

Όταν αργότερα επιχειρούσαμε να ανασυνθέσουμε την μορφή του, ανακατευόταν μέσα μας το μακρύ μαύρο παλτό και κάπου – κάπου το διακριτικό παπιγιονάκι ή το κολλαρισμένο πουκάμισο με την αντάρτικη στολή, όπως φευγαλέα η τελευταία είχε χαραχθεί στη μνήμη μας από τα περάσματα αυτού του ιδιότυπου έφηβου στα μετακατοχικά Γιάννινα που κάποτε διέσχισε την κεντρική πλατεία τους έφιππος σαν μεσαιωνικός ιππότης!!!

Μετά ήρθαν για μας τα χρόνια της στενής γνωριμίας και συνεργασίας στη Ριζαρείο Σχολή.

Ζώντας από κοντά τον κατάφορτο πλέον από συγγραφικό έργο, από ειδικές γνώσεις και εμπειρίες Λέανδρο Βρανούση, χαιρόμαστε το καθετί του: την θαυμάσια άρθρωση με τις υψιπετείς εκφράσεις, το λεπτό και εύστοχο χιούμορ, την απέραντη μνήμη του (μπορούσε να σας απαγγείλει χωρίς λάθος και τελειωμό δεκάδες κτητορικές επιγραφές ή ολόκληρα αποσπάσματα από ιστορικά ντοκουμέντα).

Χαιρόμαστε τον ωραίο γραφικό χαρακτήρα του, αλλά και την υπομονή του και την μεγαλοσύνη του να γράφει, σαν άλλος Ρομαίν Ρολάν, δεκάδες γράμματα σε νέα παιδιά που αποζητούσαν στήριξη της ερευνητικής δραστηριότητάς του.

Πιο πολύ, μερικές φορές, κι από τις ιστορικές γνώσεις του, θαυμάζαμε την αντικειμενικότητά του – δεν χαριζόταν ούτε στο Ζαγόρι του οποίου απομυθοποιούσε ορισμένες «υπερβαλόντως προβεβλημένες» πλευρές του. Έπειτα μας εντυπωσίαζε η λεπτολογία και η ευρηματικότητά του. Ο σεβασμός που έδειχνε προς τον ανθρώπινο μόχθο και η βαθιά εκτίμηση που έτρεφε προς τους πνευματικούς ανθρώπους που τους ζέστανε πάντοτε με τον καλό λόγο.

Κοντά σ' όλα τ' άλλα απολαμβάναμε και την υποκριτική τέχνη του, όταν χρησιμοποιούσε με άφθαστη κομψότητα λόγου και κινήσεως ιδιωματισμούς του Ζαγορίου. («Γιώργο Νουτσόπουλε, ιμείς ήμιστι από τα Βλαχουζάγουρα που ίνι πνιγμένα στα νερά και τα δέντρα. Μήπους θέλιτι να στείλουμε στ' ασπρολίθια σας τίποτι παρασόλια να μη σας καίει ου ήλιους;», πείραζε συχνά το λαμπρό μας Πρύτανη). Άσε οι περιγραφές των ανθρώπινων «τύπων» της εποχής του και οι απαγγελίες του.

Κοντολογίς ο Λέανδρος Βρανούσης δεν ήταν μόνο μεγάλος και ακούραστος πνευματικός δημιουργός –που ήδη παραδόθηκε στην ιστορία και σε άλλους πιο ειδικούς για να κρίνουν το εξαιρετικά ενδιαφέρον έργο του– αλλά και ένας θαυμάσιος και χαρισματικός άνθρωπος. Σωστός Πρίγκηπας: που με τις γνώσεις και την οξύτητα του νου, την ζεστασιά της καρδιάς και την ευγένεια των τρόπων γοήτευε τους ανθρώπους και δημιουργούσε στις συναναστροφές μια ατμόσφαιρα σπάνιας πνευματικής ευφορίας.

Κουγέας Σωκράτης
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Αθηνών – Ακαδημαϊκός

Τον πτυχιούχον της Φιλολογίας Βρανούσην
Λέανδρον γνωρίσας εν τω Πανεπιστημίω ως
άριστον φοιτητήν και παρακολου-

θών αυτόν εν τη κατόπιν σταδιοδρομία του,
εξετίμησα πάντοτε την επιμέλειαν, την φιλοπονίαν και την επιστημονικήν του
ικανότητα τεκμηριωμένην από δημοσιευθείσας πραγματείας διακρινομένας επί
ακριβολογία, κριτική και μεθοδικήν ερεύνην. Έχων δε και ήθος άριστον θα αποβή
άριστος επιστήμων.
(1954)

Λαμπρίδης Βασίλειος

Δικαστικός

Πρωτογνώρισα τον τιμώμενο από τα περισπούδα-
στα συγγράμματά του, για τη Μεσαιωνική και Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο, για
το Μεσαιωνικό Κάστρο των Ιωαννίνων και για το Διδάσκαλο του Γένους Αθα-
νάσιο Ψαλίδα.

Λίγο πριν από το θάνατό του ευτύχησα να τον συναντήσω αρκετές φορές στα
Γραφεία της ιστορικής Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, παρέα με τον κοινό
φίλο και συμπατριώτη μας Άγγελο Κίτσο.

Στις συζητήσεις που κάναμε σ' αυτά μας τα ανταμώματα πήρα μια αληθινή
γεύση από την εναγώνια προσπάθειά του να συλλέξει και να αξιοποιήσει πνευ-
ματικούς θησαυρούς που στη συνέχεια μας κληροδότησε με το ανυπολόγιστης
αξίας ιστοριοδιφικό συγγραφικό του έργο. Θησαυρούς που αναζήτησε όχι μόνο
στα αρχεία και τις βιβλιοθήκες του Ελλαδικού Χώρου και του Εξωτερικού, αλ-
λά και με έρευνες που από τα φοιτητικά του χρόνια ξεκίνησε, πηγαίνοντας σε
εκκλησίες και μοναστήρια, ψάχνοντας ακόμη και σε κασέλες και απρόσιτες γω-
νιές ταπεινών σπιτιών στα χωριά που επισκέπτονταν.

Έχει γραφεί από το διαπρεπή ζαγορίσιο λόγιο Γιάννη Νικολαΐδη πως ο Λέ-
ανδρος Βρανούσης ακόμη και τον καιρό που μάχονταν στις γραμμές της Εθني-
κής Αντίστασης, δεν παρέλειπε κατά τις πολεμικές μετακινήσεις της αντάρτικης
μονάδας του στον Ηπειρωτικό χώρο να ερευνά σπίτια και εκκλησίες και να συ-
γκεντρώνει γράμματα και έγγραφα, με στοιχεία πολύτιμα για την ιστορία της
Ηπείρου, που αλλιώς θα είχαν χαθεί για πάντα. Άλλωστε στην ίδια αγωνιστική
περίοδο της ζωής του ο εκλεκτός συντοπίτης μας συνέθεσε το υμνητικό, για τα
τολμηρά παιδιά που μπαινόβγαιναν στην κατεχόμενη από τον εχθρό πόλη των
Ιωαννίνων, ποίημα με τον τίτλο «το τραγούδι του συνδέσμου».

Μια πρώιμη ενασχόλησή του με τα πολιτιστικά δρώμενα της μικρής ιδιαίτε-
ρης πατρίδας του, το Γρεβενίτι, μαρτυρείται και από άγνωστη στους πολλούς,
πολυσέλιδη, με ημερομηνία 2 Σεπτεμβρίου 1938, προκήρυξη της Ηπειρωτικής
Εταιρίας, με αντικείμενο «διαγώνισμα εκπόνησης γλωσσολογικής και λαο-
γραφικής συλλογής» που αφορούσε τις κοινότητες του Ζαγορίου.

Ως προς την τότε κοινότητα του Γρεβενιτίου υπάρχει στο επισυναπτόμενο
στην παραπάνω προκήρυξη λοιπό κείμενο καταχώριση εβδομήντα τριών, αμι-
γώς ως επί το πλείστον ζαγορισιακών παροιμιών, που ο ίδιος με εξαιρετική επι-
μέλεια συνέλεξε και με σπανίζουσα θυμοσοφία επεξήγησε. Κάτω μάλιστα από
τον πίνακα των λαϊκών αυτών παροιμιών φαρδιά πλατιά αναγράφεται: «Λέα-
ντρος Βρανούσης – Φοιτητής στη Φιλολογία εκ Γρεβενιτίου – Ιούλιος 1940».

Στις συναναστροφές, που όπως ανέφερα είχα με τον αείμνηστο συμπατριώτη μας, εντυπωσιάστηκα ιδιαίτερα από τη λατρεία του για το Ζαγόρι, τη βαθιά πίσκρα του για όσα χάνονται, τις αντιλήψεις του για όλα όσα διαδραματίζονταν γύρω του, μέχρι την ημέρα που έκλεισε τα μάτια του, και προ παντός από το ελεύθερο φρόνημά του.

Για τον τρόπο ζωής του Λεάνδρου Βρανούση που εκτός από τα τόσα άλλα πνευματικά δημιουργήματά του μας χάρισε επιπλέον και μια συνοπτική, ιστορικά τεκμηριωμένη μελέτη τιτλοφορούμενη, «Ρήγας Βελεστινλής», ταιριάζει η επιγραμματική φράση του Εθνεγέρτη «όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά».

Τελειώνοντας θέλω να προσθέσω ότι η μοίρα επιφύλαξε σε μένα την τιμή να διαδεχθώ στη θέση του μέλους του Πολυμελούς Συμβουλίου της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής το Λεάνδρο Βρανούση, άνδρα επιφανή.

Λάμπας Κώστας

**Διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης
του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού
της Ακαδημίας Αθηνών**

Λεάνδρος Βρανούσης

Το αφιέρωμα του Συνδέσμου
Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής των
Ιωαννίνων στον Λεάνδρο Βρανού-

ση, που με πολλή φροντίδα και αγάπη επιμελήθηκαν παλαιοί συμμαθητές και φίλοι του, μας δίνει την ευκαιρία να ξαναθυμηθούμε τη μορφή και το έργο του Βρανούση. Του ιστορικού και φιλόλογου, που αφιέρωσε τα πιο δημιουργικά χρόνια της ζωής του (1956–1983) στο Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών και, στη συνέχεια του, στο Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, ως συντάκτης αρχικά και κατόπιν ως διευθυντής του.

Μπαίνοντας στο Μεσαιωνικό Αρχείο το 1956 ο Βρανούσης, σε ηλικία 35 ετών, ήταν ήδη ένας ώριμος ερευνητής. Είχε δημοσιεύσει αρκετά άρθρα για Ηπειρώτες λογίους κυρίως, όπως ο Αθανάσιος Ψαλίδας, ενώ λίγα χρόνια πριν από τον διορισμό του στην Ακαδημία είχε επιμεληθεί στη σειρά της Βασικής Βιβλιοθήκης τρεις επιβλητικούς τόμους (1953 – 1955) με συναγωγές κειμένων του Ρήγα, του Κρυστάλλη και του Χρηστοβασίλη, καθώς και εκπροσώπων της προεπαναστατικής ελληνικής λογοτεχνίας (των Προδρόμων).

Με την ερευνητική του πείρα, την ευρύτητα των ενδιαφερόντων του και τη ζωντάνια του ο Βρανούσης έδωσε νέα πνοή στο Μεσαιωνικό Αρχείο. Μία από τις πολλές οφειλές στον Βρανούση είναι ότι έδωσε σ' αυτό σαφέστερη ερευνητική κατεύθυνση, την οποία επιχείρησε να κατοχυρώσει και θεσμικά. Σημειώνω ότι πρωτοστάτησε στη μετεξέλιξη του Μεσαιωνικού Αρχείου σε ερευνητικό Κέντρο το 1965–1966, προτείνοντας τη μετονομασία του σε «**Ινστιτούτον Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού**», το οποίο θα είχε ως σκοπό τη διερεύνηση και μελέτη του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού –και κατά προτεραιότητα την μετά την Άλωση χρονική περίοδο– «εις όλας αυτού τας εκδηλώσεις και από πάσης πλευράς, ιδιαιτέρως δε από ιστορικής και φιλολογικής».

Συνεχίζοντας ως διευθυντής το έργο του προκατόχου του Μανούσου Μανούσακα, ο Βρανούσης έδωσε έμφαση στις εργασίες υποδομής, μονιμοποίησε τις ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία της Ελλάδας και του εξωτερικού και εμπλούτισε με άφθονο υλικό το αρχείο μικροταινιών και τη συλλογή

χειρογράφων του Κέντρου. Συνέχισε την έκδοση του περιοδικού **Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου**, ενώ παράλληλα συνέβαλε στην καθιέρωση από το 1964 σειράς αυτοτελών δημοσιευμάτων, στην οποία περιελήφθησαν εκδόσεις σημαντικών φιλολογικών και ιστορικών κειμένων, κατάλογοι χειρογράφων κ.α. Οι εκδόσεις αυτές φέρουν τη σφραγίδα της επιμέλειας και της καλαισθησίας του Βρανούση, που γνώριζε άριστα τα μυστικά της τυπογραφίας. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι ο Βρανούσης, ανοιχτός στις επιστημονικές συνεργασίες και ανταλλαγές, ανέπτυξε στενές σχέσεις με ιδρύματα και ερευνητές του εξωτερικού, προσφέροντάς τους τεκμηριωτικό υλικό και κάθε είδους επιστημονική βοήθεια.

Στα χρόνια της θητείας του στην Ακαδημία ο Βρανούσης παρήγαγε σημαντικό επιστημονικό έργο. Ιστορικός με φιλολογικό οπλισμό και ακαταπόνητος ερευνητής, συνέχισε τις μελέτες του για την Ήπειρο, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε συστηματικά με την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, συνεισφέροντας με τις εργασίες του στην καλύτερη γνωριμία μας με την εποχή αυτή. Πραγματικά, οι μελέτες του για τον Ρήγα και τον Κοραή, τους Φαναριώτες, τον Ψαλίδα, τον Βηλαρά, και μάλιστα η έκδοση μέσα από την Επετηρίδα του Μεσαιωνικού Αρχείου άγνωστων κειμένων, όπως τα **Πολιτικά Σοφίσματα** του Αθανάσιου Χριστόπουλου, ο **Ρήγας ή Κατά ψευδοφιλελλήνων** του Μιχαήλ Περδικάρη και τα **Άγνωστα πατριωτικά φυλλάδια και ανέκδοτα κείμενα της εποχής του Ρήγα και του Κοραή**, εμπλούτισαν τις γνώσεις μας για τα ιδεολογικά κινήματα της εποχής.

Εξίσου σημαντικό έργο του Βρανούση ήταν η ανατύπωση της ελληνικής **Εφημερίδος της Βιέννης** (1791–1797). Ένα έργο στο οποίο αφιέρωσε πολλά χρόνια της ζωής του και πολύ μόχθο, αλλά δυστυχώς δεν πρόλαβε να το δει τυπωμένο (κυκλοφόρησε σε έξι τόμους δύο χρόνια μετά τον θάνατό του στη σειρά των εκδόσεων του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού). Με την ανατύπωση της **Εφημερίδος** ο Βρανούσης έκανε για πρώτη φορά προσιτή στους ερευνητές μια πολύτιμη πηγή της ελληνικής και γενικότερα της βαλκανικής ιστορίας, ενώ με τα εμπεριστατωμένα **Προλεγόμενά** του στην Εφημερίδα του 1797, τα οποία αποτέλεσαν ξεχωριστό τόμο, ανέδειξε τον ειδησεογραφικό πλούτο της **Εφημερίδος**, τις σχέσεις των εκδοτών της με τον Ρήγα Βελεστινλή, καθώς και ένα πλήθος θεμάτων της ελληνικής γραμματολογίας, γεγονός που καθιστά τα **Προλεγόμενα** εργαλείο για μια συνολική μελέτη της εποχής.

Ο Βρανούσης, όπως τον γνωρίσαμε στο Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, ήταν ένας άνθρωπος που τον διέκρινε από τη μια μεριά το πάθος για την ιστορική έρευνα και ο σχεδόν νεανικός ενθουσιασμός του, και από την άλλη η άρτια επιστημονική του συγκρότηση. Τα στοιχεία αυτά είναι ορατά στο έργο του, όπως επίσης και οι ιδεολογικές επιλογές του, διαμορφωμένες κυρίως στα χρόνια της Αντίστασης κατά των Γερμανών, στην οποία, νεαρός τότε ο Βρανούσης, έλαβε ενεργό μέρος. Το πνεύμα της εποχής εκείνης σιμάδεψε σε μεγάλο βαθμό τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του Βρανούση, το ύφος του και γενικότερα το συγγραφικό του έργο, στο οποίο αφιερώθηκε με πραγματική αυταπάρνηση από τα δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια ως το τέλος.

Μαστροδημήτρης Π.
Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Λέανδρος Ι. Βρανούσης (1921-1993)
εκπροσωπεί ευδιάκριτα τη συμβολή της
πρώτης μεταπολεμικής γενιάς των νεοελ-
ληνιστών στην πραγματολογική έρευνα

της λόγιας εκδήλωσης του ελληνισμού κατά την Τουρκοκρατία. Συνεχίζοντας οργανικά αλλά και ανανεώνοντας τη σχετική παράδοση που είχε διαμορφωθεί από τον Κωνσταντίνο Ν. Σάθα (1842 – 1914) ως τον Νίκο Α. Βέη (1883 – 1958) και αξιοποιώντας μια σχέση περαιτέρω μαθητείας και συνεργασίας με τη φιλολογική γενιά του 30, εξ αρχής δεν περιορίζεται στην προσφορά πρωτογενούς ερευνητικού υλικού, αλλά τη συνδυάζει με τη σύνθεση τεκμηριωμένων πραγματειών και με διαρκείς εξακριβώσεις στοιχείων και σχέσεων. Η μακρά θητεία του ως συντάκτη και ως διευθυντή στο «Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού» της Ακαδημίας Αθηνών αξιοποίησε μια προδιάθεση πολυσχιδών ιστοριοφιλολογικών ενδιαφερόντων.

Προκεμένου μάλιστα για τη νεοελληνική γραμματεία, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Βρανούσης κατανόησε τόσο την ανάγκη ερμηνευτικής μελέτης της κυρίως λογοτεχνίας (όπως δείχνει και το σημαντικό κείμενό του Νεοελληνικές φιλολογικές σπουδές, 1971) όσο και το γεγονός ότι κατά τους αιώνες της Τουρκοκρατίας λειτουργούσε, στη θέση της σημερινής ανάγνωσης της «καθαρής» λογοτεχνίας, η επαφή με ένα σύνολο πολυειδούς γραπτού και προφορικού λόγου και επομένως ότι η νεοελληνική φιλολογία πρέπει να προσαρμόζει την οπτική της σε ένα διαχρονικά μεταλλασσόμενο αντικείμενο, χωρίς να δεσμεύεται από τα παγιωμένα διακριτικά της νεώτερης λογοτεχνικότητας. Όλη αυτή η γραμματεία πρέπει να αντιμετωπίζεται όχι μόνο ως πηγή ιστορικών πληροφοριών και ως αντικείμενο κειμενοδιφικής έρευνας, αλλά και ως “άτυπη” ευρύτερη λογοτεχνία που απαιτεί εξιδιασμένην ιστορική – αισθητική προσέγγιση, ώστε να συλληφθεί σε όλες τις όψεις της η πνευματική φυσιογνωμία του νέου ελληνισμού...

Η άνετη συνύπαρξη της αυστηρής τεκμηρίωσης με τον δυναμογόνο ενθουσιασμό, η ροπή προς την ανασυνθετική σύλληψη των λόγων διεργασιών του νέου ελληνισμού και ο διεισδυτικός όσο και διαυγής επιστημονικός λόγος ενισχύουν την ιστορική πνευματικότητα σε έναν χώρο όπου, σε κυριαρχικόν βαθμό, η αυχμηρή και παρατακτική ιστοριογνωσία εναλλασσόταν ή συνεργούσε με τον συναισθηματισμό της εθνικής ρητορείας.

Και δημιουργώντας μέσα από τις επιτεύξεις αυτές ένα κλίμα ευφορίας και εύκοσμης αυτοπεποίθησης στο πεδίο της νεοελληνικής φιλολογίας και στους κύκλους των νεοελληνιστών, ο Βρανούσης συνέβαλε καθοριστικά στην τοποθέτηση του τομέα αυτού εκεί όπου κάθε επιστητό από τη φύση του ανήκει, δηλαδή στην πρώτη γραμμή του διεθνούς επιστημονικού ενδιαφέροντος (πέρα πια από την καθυστέρηση που, για συγκεκριμένους πρακτικούς και ιδεολογικούς λόγους, είχε προσδιορίσει την ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών).

Μερακλής Μιχάλης
Ομότιμος Καθηγητής,
Πρόεδρος Ελληνικής
Λαογραφικής Εταιρείας

Δύο θάνατοι

Ήταν την περασμένη Τετάρτη που άνοιγα το «**ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ**» με την επιθυμία να μάθω περισσότερα για τον αδόκητο θάνατο του λαμπρού ανθρώπου. ηθοποιού, αγωνιστή Τίμου Περλέγκα.

Και ένιωθα ένα ακόμα σφίξιμο στην καρδιά. Δημοσιευόταν την ίδια μέρα η αγγελία θανάτου του Λέανδρου Βρανούση. Η κατάπληξή μου γινόταν πιο μεγάλη από το γεγονός, ότι τον είχα δει μόλις πριν από λίγες μέρες. Χαμογελαστός μου χάριζε τον εξαίρετο τόμο του Κώστα Μπαλάφα, «**Το αντάρτικο στην Ήπειρο**» (Γιάννενα 1991), ένα άλμπουμ με ασπρόμαυρες φωτογραφίες της περιόδου 1940–1944 τραβηγμένες από τον ίδιο, με πρόλογο του Σπύρου Μελετζή.

Στο άλμπουμ υπάρχει και η φωτογραφία του χειρογράφου ενός αντάρτικου ποιήματος του Βρανούση, με ημερομηνία 28.2.1944 και με αφιέρωση γραμμένη με την ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου: «**Του αγαπητού μου Κ. Μπαλάφα πονεμένη ανάμνηση των είκοσί μας χρόνων**». Το ποίημα, τυπωμένο σε μονόφυλλο, είχε κυκλοφορήσει παρένθετο στην εφημερίδα «**Λεύτερα Νιάτα**», όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Ηπείρου της ΕΠΟΝ. Η εφημερίδα τυπωνόταν σ' ένα μικρό χειροκίνητο τυπογραφείο εγκαταστημένο στο Μοναστήρι της χαράδρας του Βίκου, στα Ζαγοροχώρια, όπως μας πληροφορεί ο φιλόλογος κ. Σπύρος Εργολάβος, σε τεύχος με την ομιλία του στην τιμητική εκδήλωση του Δήμου Ιωαννιτών (1986) για τον Σωτήρη Δάκαρη και τον Λ. Βρανούση («**Δύο προσωπικότητες των ηπειρωτικών γραμμών**»).

Ο Βρανούσης συνδεόταν φιλικά με τον Κ. Μπαλάφα. Μπήκαν και οι δύο νεαροί στον αγώνα. Όπως γράφει ο Μελετζής, «**μια χρήσιμη συνεργασία αναπτύχθηκε ανάμεσα στους δύο φίλους, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθεί αξιόλογο ιστορικό και καλλιτεχνικό έργο**». Ο Λέανδρος εξελέγη αντιπρόσωπος Ιωαννίνων στο Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ το Μάιο του 1944, στους Κορυσχάδες της Ευρυτανίας. «**Ήταν τότε το νεαρότερο μέλος της Εθνοσυνέλευσης εκείνης της Ελεύθερης Ελλάδας**».

Ξεφυλλίζω το λεύκωμα. Βλέπω τη μορφή του νεαρού φοιτητή με τη στολή του αντάρτη σε μια, δύο, τρεις, πολλές φωτογραφίες. Σε μια είναι μαζί με τον αδελφό του, αξιωματικό του ελληνικού στρατού προπολεμικά, διοικητή του Τάγματος 11/85 του ΕΛΑΣ τότε. Διαβάζω τη λεζάντα: «**Οι Βρανούσηδες, Στάθης και Λέανδρος, απ' τις οικογένειες που ξεσηκώθηκαν συφάμελα**». Σε τρεις άλλες φωτογραφίες από παρελάσεις ΕΠΟΝιτών στην πόλη των Ιωαννίνων, η μικρότερη αδελφή του Μαρία. Μου την είχε υποδείξει ο ίδιος μαζί και με άλλες πληροφορίες (και για τον αδελφό του, που πέθανε το 1973), σε ιδιαίτερο σημείωμα βαλμένο μέσα στο βιβλίο. Πάνω στο βιβλίο μου είχε γράψει: «**Ου θέλω υμάς αγνοείν περί των κεκοιμημένων**».... Πόσο βαθιά μελαγχολική, ολόπικτη γίνεται η φράση αυτή, γραμμένη λίγες μέρες πριν απ' τον αιφνίδιο θάνατό του, που είναι και σαν προαναγγελία της «**κοιμήσεώς**» του!

Μπενάκης Λίνος
Τ. Δ/τής του Κέντρου Ερεύνης
της Ελληνικής Φιλοσοφίας
της Ακαδημίας Αθηνών

Μνήμη Λέανδρου Βρανούση

Με συγκίνηση καταθέτω φόρο τιμής
και αγάπης στον αεί- μνηστο συνάδελφο
και φίλο Λέανδρο Βρανούση για την με-

γάλη προσφορά του στην επιστήμη και στην παιδεία του νεώτερου Ελληνισμού. Υπηρετήσε την έρευνα στις πολύ δύσκολες περιοχές της ιστοριοδιφίας και της μελέτης των πηγών με εξαιρετική προσωπική ποιοτική επίδοση και με ευεργετική καθοδήγηση νεώτερων συνεργατών, δημιουργώντας πραγματική σχολή μεθόδου και ερευνητικών αποτελεσμάτων στον χώρο της σπουδής του Νεώτερου Ελληνισμού.

Η ιδιαίτερη αγάπη του και η αφοσίωσή του στα Ηπειρωτικά γράμματα άνοιξε σπουδαίους δρόμους στην γνώση και αξιολόγηση του σπουδαίου αυτού μέρους της εθνικής μας παράδοσης (θα ήταν πολύ ευτυχής, αν προλάβαινε να μάθει, ότι το αγνοούμενο πολύτιμο χειρόγραφο της Φυσικής του Νεύτωνος σε μετάφραση του σπουδαίου Μετσοβίτη Νικολάου Ζερζούλη βρέθηκε τελικά στο Ιάσιο. Πόσες έρευνες δεν είχε κάνει στην Ήπειρο και στην Ρουμανία!). Η πλούσια βιβλιοθήκη του σε σπάνια και δυσπρόσιτα δημοσιεύματα τον βοήθησε πολύ στο έργο του, και αποτελεί παρηγοριά μας το ότι μεγάλο μέρος της με ηπειρωτικά, επτανησιακά κυρίως και ιταλικά έργα βρήκε την κατάλληλη στέγη σε σπουδαία Κερκυραϊκή βιβλιοθήκη.

Άλλοι θα αναφερθούν ασφαλώς στο ευρύτατο συγγραφικό και εκδοτικό έργο του και την αξία του. Προσωπικά έχω την ικανοποίηση και την υποχρέωση να αναφερθώ στις αρετές της προσωπικότητας του φορτωμένου με μεγάλες ευθύνες Διευθυντή Ερευνών του αγαπημένου του «**Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και του Νεωτέρου Ελληνισμού**» της Ακαδημίας Αθηνών. Υπήρξε υποδειγματικός προϊστάμενος, με εμπνευστική πολιτική απέναντι σε συνεργάτες και μαθητές, και παρέμεινε ως το τέλος της ζωής του παραγωγικός και οδηγητικός σπουδαίων έργων – και μετά την παράνομη απομάκρυνσή του (και την δική μου) με την τότε κυβερνητική παρέμβαση, απομάκρυνση που του στοίχισε ασφαλώς πολύ.

Η αναγνώριση των αρετών και του έργου του είναι καθολική, και αυτό αποτελεί μία ελάχιστη παρηγοριά για την πρόωγη απώλεια του πολύτιμου συναδέλφου και φίλου.

Νικολαΐδης Ιωάννης
Γενικός Επιθεωρητής
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Αποχαιρετισμός σ' ένα φίλο

Ένας, ένας φεύγουν... Γνωστοί, φίλοι,
συνεργάτες, συμπατριώτες, άνθρωποι
αγαπημένοι, ανώνυμοι και επώνυμοι, νέοι και ηλικιωμένοι, γυναίκες κι άντρες,
και μένουμε πίσω, όσοι μένουμε, της εποχής μας εννοώ, να τους μοιρολογούμε.

Τις μέρες του Πάσχα, τις μέρες της χαράς και του φωτός, αποφάσισε κι ο Λέαντρος να μας αφήσει.

Με το Λέαντρο, κατά τα μαθητικά χρόνια, δεν είχα επαφές, ήταν μικρότερος από μένα και οι διδασκαλιστές (σπουδαστές του Πεντατάξιου Διδασκαλείου), δεν είχαν σχέσεις με τους μαθητές του Γυμνασίου. Για πρώτη φορά είδα τ' όνο-

μά του στην προεκδοτική αγγελία των «**Ηπειρωτικών Γραμμάτων**», για την ιστορία των οποίων έγραψα προ καιρού στον «**Ηπειρωτικό Αγώνα**».

Η έμμεση γνωριμία, μέσω των εντύπων, έγινε άμεση κατά τα χρόνια της Κατοχής. Συναντηθήκαμε πολλές φορές στις αντιστασιακές οργανώσεις, στα κατοπινά χρόνια ποτέ δεν πάψαμε να επικοινωνούμε. Από τότε, από τις συζητήσεις και τις δραστηριότητες που ανέπτυξε, πρόβλεψα πως αυτός ο ανήσυχος, ο παθιασμένος για την έρευνα νέος, θ' ανέβαινε ψηλά. Δεν διαψεύστηκα. Έδωσε έργο που τον καταξίωσε παγκόσμια. Τον έβλεπα, στην Κατοχή, να χρησιμοποιεί κάθε λεπτό του ελεύθερου χρόνου του, για συγκέντρωση ιστορικών στοιχείων, παλιών βιβλίων και εγγράφων, ό,τι τέλος πάντων είχε σχέση με το παρελθόν του Ζαγοριού, κι ένοιωθε άφατη χαρά, όταν ανακάλυπτε κάτι που το θεωρούσε αξιόλογο. Η χαρακτηριστική μυρωδιά που αναδίνουν τα παλιά βιβλία και έγγραφα τον έθελγε, ήταν το πάθος της έρευνας που την μετουσίωνε «εις οσμήν ευωδίας πνευματικής», έτσι πάντοτε εκφραζόταν και στα κατοπινά χρόνια όταν έπιανε στα χέρια του κάτι παλιό. Θυμάμαι με πόση χαρά δέχτηκα, στο Δίκορφο, όπου υπηρετούσα τότε, για λίγο καιρό ως δάσκαλος, τις δύο πρώτες τυπωμένες αυτοτελείς μικρές εργασίες.

Προσπάθησα ν' αντικρύσω τον αλησμόνητο φίλο περισσότερο ως άνθρωπο, παρά ως επιστήμονα και συγγραφέα.

Εξάλλου τι να προσθέσω εγώ στις διθυραμβικές κριτικές που έχει αποσπάσει διεθνώς για το πολύτομο και πολύτιμο έργο του; Προσπάθησα ακόμα να κάνω ευρύτερα γνωστό το ενδιαφέρον που επέδειξε, συνοδευόμενο από αξιολογή προσφορά υπηρεσιών, για τη θεμελίωση και ανοδική πορεία της «**Ηπειρωτικής Εστίας**» και προπαντός της «**Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών**».

Κι όλα αυτά ενδεικτικά. Γιατί είναι πάρα πολλά εκείνα που ο Λέαντρος πρόσφερε στην Ήπειρο και τα πνευματικά της ιδρύματα. Κάποτε θα δουν το φως της δημοσιότητας.

Νούτσος Παναγιώτης
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων

Ο Λέανδρος Βρανούσης
ως ιστορικός των ιδεών

Αν ανασυγκροτήσουμε την υποστάτωση του συνολικού –πολυσχιδούς και πολυσέλιδου– έργου του Βρανούση, θα υπογραμμίσουμε τα εξής σημεία:

α) Υπάρχει προφανώς η θητεία στην έρευνα των επιμέρους θεμάτων της μεσαιωνικής και νεοελληνικής ιστορίας, με τη συναγωγή και αξιολόγηση των αναγκαίων τεκμηρίων. Τούτο όμως δεν τον εγκλωβίζει στη θετικιστική λατρεία μιας κατακερματισμένης ιστορίας που οφείλει απλώς την οντότητά της στην παρουσία των πηγών, μολονότι και μια τέτοια μεθοδολογική στάση αναμφίλογα θα τον προστάτευε από τις σειρήνες της πανοραμικής ιστοριογραφίας, στην οποία επιδίδονταν οι επίγονοι του Παπαρηγόπουλου.

β) Συντελείται η συζυγία της ιστορικής και της φιλολογικής ματιάς, δηλαδή μια αμοιβαία επωφελής κατανόηση του ιστορικού περιβάλλοντος μέσω των κειμένων του και των τελευταίων μέσω των ιστορικών τους συμφραζομένων. Ως προς τη φιλολογική ματιά, αυτή αρχίζει από τα θεμελιώδη, δηλαδή από τη μελέ-

τη των χειρογράφων, και εκτείνεται ως την ανάλυση περιεχομένου και την ανίχνευση των πηγών.

γ) Ενυπάρχει το μέλημα για τη διακρίβωση των όρων συνέχειας και ασυνέχειας ανάμεσα στον βυζαντινό και τον νέο Ελληνισμό με κομβικό σημείο την ανάδυση του νεοελληνικού έθνους. Στο επίδικο αυτό θέμα καταβάλλεται προσπάθεια να διακριθεί η εθνότητα από το εθνικό ζήτημα, εφόσον είχε εδραιωθεί το εγχείρημα συμβιβασμού ετερογενών ερμηνευτικών παραδόσεων που αναδείκνυαν είτε τη διαχρονία είτε την ιστορική ιδιαιτερότητα στη διεργασία εμπέδωσης της πολιτικής και πολιτιστικής ηγεμονίας της αστικής τάξης.

δ) Ως προς την πνευματική αφύπνιση του «Γένους», με την ανασυγκρότηση της προσφοράς των διανοουμένων, η συμβολή του Βρανούση υπήρξε τεράστια: Ρήγας Φεραίος, Ψαλίδας, Βηλαράς, Κοραΐς κ.λ.π. Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός και με τη γραφίδα του συγκροτείται ως ερευνητικό αντικείμενο της ιστορίας των ιδεών. Την έρευνα του νεοελληνικού Διαφωτισμού, ως αυτοτελούς πνευματικού φαινομένου, εισηγήθηκε και σε μεγάλο βαθμό πραγματοποίησε, ο «Όμιλος Μελέτης του Ελληνικού Διαφωτισμού». Η ιδρυτική του γενιά (στην οποία μία από τις πρώτες θέσεις ανήκει αναμφισβήτητα στον Λ. Βρανούση) και οι κατοπινοί συνεργάτες συνέδεσαν με την ποιότητα αυτής της έρευνας μια φιλελεύθερη κοσμοθεωρητική στάση, περιορίζοντας έτσι την ιδεολογική χρήση της ιστορίας που είχαν επιβάλει οι θεσμοί της μετεμφυλιακής διανόησης. Εκτός από την πολυσχιδή προσπάθεια για την ανεύρεση άγνωστου ή αθησαύριστου υλικού, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης «απογραφικής» εκστρατείας για την «εθνική αυτογνωσία» του νέου ελληνισμού (KNE 1980:10), επιχειρήθηκαν νέες αναγνώσεις και ερμηνευτικές προσεγγίσεις της πνευματικής παρουσίας αυτής της εποχής, που απέκτησαν, στη συνέχεια, τις ιδιότητες του κοινού τόπου.

Η φιλολογική αυτή έρευνα, που ανανεώθηκε βαθμιαία με την αξιοποίηση των αναλυτικών εργαλείων της ιστορίας των ιδεών και λόγω της συνύπαρξης φιλολόγων και ιστορικών στο «Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών» και στο «Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού», είχε διαφορετική πορεία από τους πανίσχυρους ακόμη θύλακες της παραδοσιακής ερευνητικής δραστηριότητας. Από την άλλη πλευρά, και η ιστοριογραφία επωφελήθηκε από τις επεξεργασίες της ανανεωμένης φιλολογικής έρευνας που πρόσφερε σημαντικό υλικό για τη σύνθεση μιας ιστορίας των ιδεών, που δεν ξεχνά ότι το αντικείμενό της είναι τμήμα της ολικής ιστορίας και οικοδομείται με τις μεθόδους της ιστορικής επιστήμης. Ένα παράδειγμα αυτής της γονιμοποιού συμπόρευσης οικονομίας και νοοτροπιών συνιστά η παρέμβαση του Βρανούση σε σεμιναριακό μάθημα του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών με εισηγητή τον Σπ. Ασδραχά: το αντικείμενο του μαθήματος αφορούσε στο Χρονικό των Σερρών, μια μαρτυρία δηλαδή για τις σχέσεις οικονομίας και νοοτροπιών.

ε) Η προτεραιότητα των ερευνητικών προσπαθειών του Βρανούση δίδεται σε ηπειρωτικά θέματα – μικρότερες εργασίες ή μεγαλύτερες συνθέσεις, χωρίς –εννοείται– να περιπίπτει στα ολισθήματα της ομφαλοσκοπίας που συνεπάγεται συχνά η τοπική ιστορία.

στ) Προσεγμένη εμφανίζεται στο Βρανούση η κοινωνική αίσθηση της ιστορίας, εφόσον τον προφυλάσσει από τα ερμηνευτικά αποπλήματα του κοινωνιολογισμού. Καταφαίνεται, δηλαδή, διαρκής η μέριμνα για την ισοσθενή παράκαμψη

τόσο της συμβαντολογικής ιστορίας όσο και της ιστορίας χωρίς πρόσωπα.

ζ) Ως καταστάλαγμα της μακράς ιστοριογραφικής του συγκομιδής ο Βρανούσης θα θεωρούσε μια μεθοδολογικής υφής παρέχβαση της ομιλίας του κατά την 20η Φεβρουαρίου 1986 για την πρωτεύουσα της Ηπείρου στην «ιστορική της διαδρομή»: «ο ιστορικός θα ανατρέξει πρώτιστα στους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες.... Σε κάθε ανόρθωση όμως γίνεται εμφανέστερο και το υπόστρωμα εκείνο των παραδόσεων και των προσδοκιών που συντηρεί και καλλιεργεί η συλλογική μνήμη των λαών – υπόστρωμα που γίνεται υπόβαθρο συναισθηματικό, πνευματικό και ιδεολογικό.... Κι αν η μοντέρνα ιστοριογραφία ρίχνει το βάρος της, δικαιολογημένα, στους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, εξ ίσου μοντέρνα είναι και η λεγόμενη ιστορία των νοοτροπιών (*histories de mentalités*), που ερευνά το υπέδαφος και την επιφάνεια κάποιων φαινομένων, αντιλήψεις και συμπεριφορές που τροφοδοτούν και αντικατοπτρίζουν το λεγόμενο «ιδεολόγημα» μιας εποχής. Αυτό το ιδεολόγημα άλλοτε υποβόσκει, σαν να περνάει τη χειμερία του νάρκη, κι άλλοτε αναδύεται σε πρώτο επίπεδο και γίνεται κυρίαρχη ιδεολογία».

Νούτσος Χαράλαμπος
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων

«Ου θέλω υμάς αγνοείν
περί των κεκοιμημένων...»

Μ' αυτό το ελαφρά τροποποιημένο χωρίο από την «Α' προς Θεσσαλονικείς επιστολή» (δ', 13) του Αποστόλου Παύλου, ως αφιέρωση, ο Λέανδρος Βρανούσης, το Δεκέμβρη του 1991, μου χάριζε το βιβλίο του Κώστα Μπαλάφα για το «Αντάρτικο στην Ήπειρο». Είχε, επιπλέον, σημειώσει και τις σελίδες του βιβλίου με τις φωτογραφίες, στις οποίες ο φακός του παλιού του φίλου και συναγωνιστή τον είχε συλλάβει ποικιλότροπα στα σκληρά και ηρωικά χρόνια του αντιφασιστικού αγώνα. Νομίζω πως δεν ήταν απλώς μια έκφραση της μόνιμης έγνοιας του, ως ιστορικού, για τη διάσωση της μνήμης εκείνου του αγώνα στα ηπειρωτικά βουνά. Ήταν συνάμα η επιθυμία του να μην αποσυνδέσουμε εδώ τη δική του νιότη, μια και φαίνεται αν είχε τη βεβαιότητα πως ο κύκλος των «κεκοιμημένων» θα μεγάλωνε σύντομα ακόμα περισσότερο...

Γνώρισα από κοντά τον Λέανδρο μετά τη λεγόμενη μεταπολίτευση. Ήξερα, όμως, πολύ καλά το όνομά του, όταν, ξοδεύοντας αφειδώλευτα το χρόνο της εφηβείας μου στη βιβλιοθήκη του Ιεροδιδασκαλείου Βελλάς, διάβασα και το βιβλίο του για τον «Ρήγα». Πέρα από τη γλαφυρή δημοτική – στον αντίποδα των άχαρων σχολικών εγχειριδίων μου – η γραφή του υποβάσταζε μια ακαθόριστη τότε για μένα και συνάμα οικεία ιδεολογική πνοή, που διαπερνούσε την ανάλυσή του. Πολύ αργότερα όλα αυτά θα ξεκαθαρίσουν στη σκέψη μου, μέσα από άλλους δρόμους.

Θυμάμαι τον Λέανδρο στο Παρίσι, ίσως στις αρχές του 1981, να δίνει κι αυτός τη διάλεξή του στο Νεοελληνικό Ινστιτούτο της Σορβόνης, στο πλαίσιο των φιλόξενων και ανοιχτών μαθημάτων της Αικατερίνης Κουμαριανού. Το θέμα της διάλεξής του θα αποτελέσει σε λίγο την ανακοίνωσή του στο 16ο διεθνές συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών: «Χειρόγραφα, Βιβλία, Τυπογραφεία.....». Η ίδια έγνοια από παλιά, έως τη μεταθανάτια εντυπωσιακή έκδοση της «Εφημερίδας» του Ρήγα, συνέιχε τον ιστορικό Βρανούση.

Ξανακοιτάζοντας σήμερα το αντίτυπο εκείνης της ανακοίνωσης και την αφιέρωση (14-10-81), σκέφτομαι πόσες ελπίδες και προσδοκίες είχαν τότε βιώσει πολλοί από τους παλιούς συναγωνιστές του Λέανδρου. Γι' αυτό δεν παραξενεύτηκα καθόλου, όταν οχτώ χρόνια αργότερα, τον άκουγα στην Αθήνα, ανάμεσα σε ομοτέχνους και φίλους του, να ειρωνεύεται με αξιοθαύμαστη τεκμηρίωση την πολιτική απόφαση της «εφήμερης Κυβέρνησης» να καταστρέφει καίγοντας τους «Φακέλους» κρατικών υπηρεσιών. Για τον Λέανδρο ήταν «ένα έγκλημα πρωτάκουστο και ανεπανόρθωτο».

Τον συνάντησα για τελευταία φορά στα σκαλιά της Εθνικής Βιβλιοθήκης, ύστερα από τη σοβαρή περιπέτεια της υγείας του. Στο χέρι του κρατούσε αναμμένο τσιγάρο και το μειδίαμά του, στην εύλογη απορία μου, ήταν ακριβώς το ίδιο, όπως στη φωτογραφία της 5-9-1985, που δημοσιεύεται εδώ (σελ. 241). Είχε έρθει ακόμα μια φορά στα Γιάννινα για το Α' Διεθνές Συμπόσιο Ιστορίας, το οποίο είχε ενταχθεί από το Δήμο στις πολιτιστικές εκδηλώσεις «Ηπειρωτικά 85». Για να προσδώσει ο ίδιος, με την παρουσία του, κύρος στις εργασίες του Συμποσίου, ως βαθιά Ηπειρώτης, ως διανοούμενος και ως πολίτης.

Ορλάνδος Αναστάσιος
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Αθηνών – Ακαδημαϊκός

Ο τελειόφοιτος της Φιλολογίας Λέανδρος Βρανούσης τυγχάνει εις των καλυτέρων νέων και ζηλωτών της Επιστήμης ους εγνώρισα. Ήδη από των γυμνασιακών του

χρόνων έδειξε ζωηρόν ενδιαφέρον δι' επιστημονικάς μελέτας σχετικάς προς την πατρίδα του, την Ήπειρον. Τας μελέτας του αυτάς συστηματικώτερον εκαλλιέργησε κατά τα έτη των εν τω Πανεπιστημίω σπουδών του, ότε ειδικώτερον ησχολήθη με την βυζαντινήν και την νεωτέραν ιστορίαν ως και την βυζαντινήν αρχαιολογίαν. Αρκεί ν' αναφέρω ότι κατά το διάστημα της ξενικής κατοχής αναδιδών τα αρχεία των Ιωαννίνων ανεύρε και επεξεργάσθη έγγραφα σημαντικά διά την ιστορίαν της Ηπείρου, των περί την επανάστασιν χρόνων, εξ ων προήλθον ενδιαφέρουσαι, ανέκδοτοι εισέτι μελέται του.

Κατά τας φροντιστηριακάς εν τω Πανεπιστημίω ασκήσεις και τας τμηματικάς του εξετάσεις, μου edόδη πλέον ή άπαξ η ευκαιρία να εκτιμήσω την σοβαρότητα, μεθοδικότητα και το κριτικόν πνεύμα με το οποίον επιλαμβάνεται των διαφόρων θεμάτων, ως και την ιδιαιτέραν επίδοσίν του εις την βυζαντινήν αρχαιολογίαν. Τον μεγάλον επιστημονικόν του ζήλον συνοδεύει εξαιρετική σεμνότης ήθους.
(Αθήνα 1945)

Παναγιωτόπουλος Βασίλης
Ιστορικός

Ο «Νεοελληνιστής»

Ο Λέανδρος Βρανούσης είχε μια έντονη επιστημονική ζωή που αξίζει τον κόπο να μελετηθεί από τις νεότερες γενεές των ιστορικών, γιατί όχι μόνον αντικαθρέφτιζε την προσωπική ευαισθησία και τη γνώση ενός ξεχωριστού ανθρώπου, αλλά και γιατί αποκρυστάλλωνε στην ισχυρή προσωπικότητά του εικόνες και στιγμές, ανθρώπινες και κοινωνικές, που ξεπερνούσαν τα όρια της στενής επιστημονικής του ταυτότητας και ξεχύνονταν στον ευρύτερο χώρο του πολιτιστικού.

«Καστρινός Ιωαννινιώτης», όπως υπέγραψε σε μία ευτυχημένη στιγμή της

ζωής του την υποδειγματική μελέτη του **Ιστορικά και τοπογραφικά του μεσαιωνικού κάστρου των Ιωαννίνων** (Γιάννενα, 1968) , ο Λέανδρος ακουμπούσε γερά πάνω στην παράδοση της μακραίωνης ηπειρωτικής λογιόσύνης, εκείνης του ορθολογισμού, της ποιήσης και του δημοτικισμού, που την έζησε δημιουργικά μέσα από τη διδασκαλία των συνεχιστών και τελευταίων εκπροσώπων της που ακμαίοι ακόμη, σφράγισαν τα τρυφερά σχολικά χρόνια της Γιαννιώτικης ζωής του. Οι Μπαλάνοι από τη μία πλευρά και από την άλλη ο Κυρίτζης Καραγιάννης, ο Ψαλίδας και ο Βηλαράς, οι Αραβαντινοί και ο φυσικός του δάσκαλος Χρ. Σούλης, ανάμεσα σε πάμπολλα ονόματα της ηπειρωτικής γραμματείας, είναι τα ιδρυτικά πρότυπα της πνευματικής του διαδρομής.

Εκείνες οι πρωταρχικές εικόνες εντυπώθηκαν βαθιά στη συνείδηση του, και δίπλα σε άλλες πλουσιότερες και ποικιλόμορφες, προσδιόρισαν στη συνέχεια το επιστημονικό του έργο. Φιλόπονος και με αξιόλογες οργανωτικές ικανότητες σε μία προ-ηλεκτρονική εποχή, συγκρότησε στις απαρχές κιόλας της επιστήμης του Νέου Ελληνισμού ένα δικό του πανόραμα θεματολογίας και ενδιαφερόντων που καλλιεργήθηκαν μέσα στο πνεύμα έρευνας και διδασκαλίας των μεγάλων πανεπιστημιακών δασκάλων του (Κ. Άμαντου, Ν. Βέη, Διον. Ζαχυθηνού, Νικ. Βλάχου κ.α.) που στη συνέχεια απέδωσαν, και γι' αυτόν και για εμάς, μια καινούρια επιστημονική ταυτότητα, εκείνη του «**Νεοελληνιστή**».

Αυτονόητη σήμερα η «**ειδικότητα**» του Νεοελληνιστή, ίσως γι' αυτό κιόλας να πορεύεται προς την εξαφάνιση, στα χρόνια των σπουδών και των πρώτων επιστημονικών βημάτων του Λέανδρου Βρανούση αποτελούσε μια μικρή επανάσταση, μια ριζοσπαστική τομή στο σώμα της ψευδεπίγραφης κλασικής παιδείας του Μεσοπολέμου. Οι αναδυόμενες και με πανεπιστημιακό πλέον status «**Νεοελληνικές σπουδές**» συνιστούσαν και εξέφραζαν ένα νέο προοδευτικό συμβολισμό και ταυτόχρονα έστελναν ένα μήνυμα χειραφέτησης από τα συντηρητικά αδιέξοδα της σχολικής ζωής. Αναδείκνυαν αυτό που έλεγαν οι «**πατέρες**» του δημοτικισμού και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης: «**ζωντανές δυνάμεις του έθνους** ».

Άλλωστε, κάτι καταλάβαιναν και εκείνοι που ανησυχούσαν από τη νέα επιστημονική «**αίρεση**». Μήπως οι Νεοελληνιστές δεν είχαν καταφανή τα σημάδια μιας νέας κοινωνικής συνείδησης; Μήπως δεν ήταν στη μεγάλη πλειοψηφία τους δημοτικιστές και αριστεροί;

Πρωτοπόρος Νεοελληνιστής, χρονολογικά και θεματολογικά, ο Λέανδρος Βρανούσης είναι ένας από τους πρωτόκλητους και τους εκλεκτούς, που συμβάλλανε στην καθιέρωση του κλάδου με την ποιότητα και την ευρύτητα των γνώσεών τους και την ασταμάτητη, σκληρή ερευνητική τους εργασία και προσφορά. Και ακόμη με τον ευτυχισμένο συνδυασμό των σπουδών και του έργου του φιλόλογου και του ιστορικού, ένα συνδυασμό που αφόπλιζε κάθε δυσπιστία και κάθε επιθετικότητα, τουλάχιστον φανερά.

Πολυμαθής και αυστηρός, τρυφερός και εύχαρις, σιδερένιος εργάτης και πρόθυμος συμποσιαστής, ο Λέανδρος Βρανούσης, ήταν ο υποδειγματικός θεράπων της νέας για την εποχή του αιρετικής επιστήμης των «**Νεοελληνικών Σπουδών**» που εξασθενημένη σήμερα μέσα από την ίδια την ανάπτυξή της και από μία ανοίχτεια κατάτμηση, καλείται να διασώσει τους ερευνητικούς της ορίζοντες και τον κριτικό της λόγο, δηλαδή να αποδεχτεί την κατάτμηση του επιστημονικού

της πεδίου και ταυτόχρονα να αναχθεί η ίδια σε συνθετικό ιστό των θυγατρικών της κλάδων. Αυτή η επιστήμη των «Νεοελληνικών Σπουδών» με το έργο των πρωταγωνιστών της που ανάμεσά τους ξεχωρίζει η μορφή του Λέανδρου Βρανούση, συγκρότησε το πολιτιστικό «Πάνθεον» που πάνω του εδράζεται, στέρεη πια, η σύγχρονη κοινωνική ταυτότητα των Ελλήνων. Ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Ρήγας Βελεστινλής, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Γιώργος Σεφέρης, δίπλα σε άλλες εμβληματικές μορφές του Νέου Ελληνισμού, είναι οι στυλοβάτες ενός καινούριου αξιακού συστήματος, πάνω στο οποίο στηρίχθηκε το σημερινό δημοκρατικό κατακτημένο που έκανε πιο ειρηνική και πιο δημιουργική τη ζωή των Ελλήνων. Αυτή τη νέα ταυτότητα που χτίστηκε με πολύ κόπο, που χτιζόταν με μεγάλες προσπάθειες ως λίγα χρόνια πριν, αυτήν υπηρέτησε με πάθος και με επάρκεια, με πράξεις και με τα γραπτά του, ο Λέανδρος Βρανούσης.

Παπαγεωργίου Γεώργιος
Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Αντιπρύτανης

Ο Ιστορικός Λέανδρος Βρανούσης

Ο Λέανδρος Βρανούσης εγκαινίασε τις συγγραφικές του δραστηριότητες με τη ζωή και το έργο ενός κορυφαίου εκπροσώπου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Αθανάσιος Ψαλίδας, ο διδάσκαλος του Γένους, ο Πατριώτης, ο πολιτικός, ο αγωνιστής, είναι ο τίτλος του πρώτου βιβλίου του που εντυπωσιάζει για την ερευνητική δυνατότητα και την κριτική ευστοχία του συγγραφέα.

Μελετώντας κάποιος προσεκτικά το πόνημα αυτό θα βρει πλουσιότατες πληροφορίες όχι μόνο για τη ζωή και το έργο του μεγάλου Ηπειρώτη διανοούμενου αλλά και για τα Γιάννενα που εκείνη την εποχή είναι η καινούρια καρδιά του Ελληνισμού από όπου διοχετεύεται παντού ζωντανό το νέο αίμα, η πνευματική και κοινωνική ανάπλαση, η οικονομική και εμπορική ζωτικότητα, ο διαφωτισμός και η αφύπνιση.

Ο φωτισμός του Γένους είναι το μεγάλο αίτημα της εποχής, όλες οι δυνάμεις του ελληνισμού εκεί κατευθύνονται, «όπως βοηθήσωμεν πανταχόθεν να αναλάβη το πεπτωχός γένος των Ελλήνων» καθώς γράφει την ίδια εποχή ο Ρήγας.

Ο Ρήγας Βελεστινλής είναι το δεύτερο λαμπρό έργο του Λέανδρου, όπου αναδεικνύεται η παμβαλκανική φυσιογνωμία του βάρδου της ελευθερίας που ανδρώθηκε και έζησε μέσα στους φαναριώτικους κύκλους όλη την άμπωτη και την πλημμύρα των προσδοκιών και αποκαρδιώσεων του καιρού του και του γένους του.

Ακολουθούν οι Πρόδρομοι στον 11ο τόμο της Βασικής Βιβλιοθήκης: Χριστόπουλος, Βηλαράς, Περδικάρης, Σακκελλάριος που, μαζί με τον Ρήγα και τον Ψαλίδα και τη χορεία άλλων διαφωτιστών, φέρνουν πρωτοπόρο τον Λέανδρο Βρανούση μπροστά σε καίρια θέματα της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας στο πεδίο των πνευματικών κατ' εξοχή φαινομένων, με μέγιστο σημείο παρατήρησης του 18ου αιώνα και σε ό,τι παραπέμπει ή σε ό,τι εκβάλλει ο μεταρρυθμιστικός και επαναστατικός αυτός αιώνας.

Πριν από την επανάσταση που σχεδιάζει ο Ρήγας και η Φιλική Εταιρεία που και γι' αυτή έγραψε ο Λέανδρος υπάρχει μια διαφορετική επανάσταση· η εξέγερση του Σκυλόσοφου που από νωρίς οριοθετεί τους ερευνητικούς του ορίζο-

ντες.

Μπαίνουμε λοιπόν στην Ήπειρο, στη νοσταλγία του, και μάλιστα στην Μεσαιωνική και τουρκοκρατούμενη Ήπειρο, για την οποία ο Λέανδρος μας άφησε πολύτιμο και πολύτιμο έργο.

Κι αφού δεν ευτύχησε να ανακαλύψει τον Μεγάλο Κουβαρά τον παλιό κώδικα που κάποτε βρισκόταν «εις την νήσον της λίμνης των Ιωαννίνων εις το μοναστήριον του Αγίου Νικολάου των φιλανθρωπητών», κατέστρωσε περίτεχνα το δικό του Κουβαρά με τα «Χρονικά της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου» την έκδοση του χρονικού των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημώδη επιτομήν και τα Ιστορικά και τοπογραφικά του μεσαιωνικού κάστρου των Ιωαννίνων.

Οι εργασίες του Λέανδρου είναι υποδειγματικές και ως προς την ευρηματικότητα τους, αλλά και για την τεκμηρίωσή τους, με στοιχεία και πληροφορίες που προέρχονται από αρχειακές, κυρίως, πηγές τις οποίες «ως διψώσα έλαφος», όπως θα έλεγε μεταφορικά και ο ίδιος, συχνά επισκεπτόταν και συχνά προσέγγιζε, σαν μέλισσα θα λέγαμε εμείς, τις δυσπρόσιτες αυτές περιοχές προσπαθώντας να ανακαλύψει κάτω από βάτους και αγκάθια τα πιο «ευώδη των ανθέων από τα οποία ευθύς το χρειώδες ελάμβανεν».

Η πληθώρα των έργων του Λέανδρου Βρανούση εκφράζει μόνον ένα τμήμα της ευρυμάθειάς του. Μιας ευρυμάθειας που το υπόλοιπο τμήμα της γινόταν αμέσως αντιληπτό σ' όσους βρέθηκαν σε διεθνή συμπόσια και συνέδρια στα οποία συμμετείχε και ο Λέανδρος Βρανούσης.

Για τον ιστορικό Λέανδρο Βρανούση που δίκαια οι ομότεχνοί του τον αποκαλούν ιχνευτή των νεωτερικών πιστεύω ότι το χρέος μας δεν εξαντλείται εδώ. Στο έργο και στη μνήμη του οφείλουμε πολλά ιδιαίτερα μάλιστα εμείς που ζούμε στα Γιάννενα. Μια πόλη για την οποία ο Λέανδρος έπλεξε τον έπαινό της σε μια ομιλία του που στη συνέχεια εξέδωσε με περισσή φροντίδα και επιμέλεια που είναι έκδηλη άλλωστε σ' όλα τα τυπωμένα έργα του.

Παπαευσταθίου – Τσάγκα Μαρούλα **Το τελευταίο καλοκαίρι του**
Καθηγήτρια φιλόλογος **στο Γρεβενίτι**
Msc στις Επιστήμες της Αγωγής

Ο Λέανδρος Βρανούσης σπάνια ανέβαινε το Δεκαπενταύγουστο στο Γρεβενίτι. Το καλοκαίρι όμως του 1992, τα κατάφερε να επισκεφτεί τη γενέτειρά του και «να βγει» στο πανηγύρι. Πρόβαλε στη νότια πλευρά της πλατείας στο Μεσοχώρι στην είσοδο μεταξύ του Σχολείου και του μεγάλου πλατάνου, όπου κατέληγε και το γκαλντερίμι που περνούσε και μπροστά από το σπίτι των Παπαβρανούσηδων. Σητρός και ολόρθος ανάμεσα στο πλήθος, στηριγμένος στην γκλίτσα, απαραίτητη συνοδεία στα δύσκολα ανεβοκατεβάσματα του εκτεταμένου σε πολλούς ανηφορικούς και κατηφορικούς μαχαλάδες του χωριού μας, στάθηκε να κοιτάζει τον κόσμο. Τον είδαμε από την άλλη άκρη που καθόμαστε. Ο αείμνηστος πατέρας μου πρώτος τον εντόπισε και αμέσως μου τον έδειξε προτείνοντάς μου να του μιλήσουμε. Πριν κατευθυνθούμε προς το μέρος του παρακολουθούσα για λίγο το βλέμμα του, τη στάση του. Βρισκόταν στο πανηγύρι, αλλά ήταν έξω από το πανηγύρι, στο Μεσοχώρι, αλλά στον προθάλαμο – παρατηρητήριο μπροστά από τη βρύση, ένα

σκαλί πριν από το κέντρο, μια απόσταση όχι ασφαλείας, μάλλον... ποίησης. Έβλεπε, ένωθε, αναπολούσε, προγραμματίζε, προβληματιζόταν;

Πάντως δεν έμοιαζε να παρακολουθεί τα δρώμενα με το βλέμμα του εφήμερου, της άμεσης συμμετοχής στο χορό ή στο όποιο γλέντι. Έμοιαζε ο αναχωρητής της τέτοιας ζωής, ο αναλώσας εαυτόν ερευνώντας την ουσία της, αποθησαυρίζοντας τους κρυφούς χυμούς της και αναπνέοντας την οσμήν του απόηχου των γεγονότων καταγράφοντάς τα με το λογοτεχνικό και ερευνητικό του αισθητήριο. Τον ένωσα «ωσεί παρόντα» με τα κριτήρια των πανηγυριστών, αλλά αληθινά δρώντα, με τα κριτήρια του ασκητή που στη μόνωση ποιεί.

Συνάντησα ένα σκεπτικό ήσυχο βλέμμα σεμνότητας, αυτάρκειας και δημιουργικής ανησυχίας, ένα δυνατό πνεύμα που αναμετρούσε τα χρόνια της ζωής του, αντικρίζοντας για τελευταία φορά τη γενέθλια γη, απ' ό,τι φάνηκε σε λίγο, αναλογιζόμενος τον κύκλο που ίσως να προαισθανόταν ότι ετοιμαζόταν να κλείσει, τόσο πρόωρα για τόση ορμή!

Υποβάλλοντας τα σέβη μας, την αγάπη και την εκτίμησή μας, στον ίδιο και το έργο του συνομιλήσαμε ελάχιστα μαζί του.

– «Παιδί μου, θα ήθελα να είχα ακόμα μια ζωή να την αφιέρωνα σε όσα έχω να κάνω...Κι άλλη μια ζωή να είχα τα ίδια θα έκανα»!

Ένωσα να εκφράζει το παράπονο της θνητότητάς μας μαζί με τον απολογισμό του καταξιωμένου βίου, της ήσυχης συνείδησης, που με όλες της τις δυνάμεις πολλαπλασίαζε το τάλαντο.

Φαίνεται εξεπλήρωσε την ευχή του δασκάλου και συνεργάτη του Χρίστου Σούλη, ο οποίος είχε δωρίσει στον φοιτητή, τότε, Λέανδρο το πόνημα – διδακτορική διατριβή του Βράνου Βωζάνη, διδασκάλου του Γένους εκ Γρεβενιτίου, με την εξής αφιέρωση: «Χαρίζεται στον αγαπημένο μου μαθητή κ. Α. Παπαβρανούση με την ευχή να τιμήση και αυτός το Γρεβενίτι σαν τον Βωζάνη. Χρ. Σούλης 1942».

Τίμησε τον τόπο του και τον πρόγονό του έτσι ώστε, εκείνοι μεν να έχουν καταταγεί στη χορεία των «μεγάλων στα γράμματα και τη γνώση», όπως τον έχει χαρακτηρίσει σε επιστολή του ο Δ. Χατζής, εμείς δε να χαιρόμαστε και να σεμνυνόμεθα για τέτοια πρότυπα που ανέδειξε το Γρεβενίτι και τα Γιάννινα μας.

Παπανούτσος Ευάγγελος
Ακαδημαϊκός

Με συγκίνηση ως τα δάκρυα, αγαπητέ
Λέανδρε, με το θερμό γράμμα σου. Σ' ευ-
χαριστώ πολύ και σου εύχομαι περαστικά.

Είσαι πολύτιμος και αναντικατάστατος στην Επιστήμη.....

Πέτσιου Αθηνά
Πρόεδρος του Μορφωτικού -
Αναπτυξιακού Συλλόγου Γρεβενιτίου

Είπε ο Λέανδρος Βρανούσης
λίγους μήνες πριν φύγει από κοντά
μας: «και τρεις ζωές να ζούσα,
πάλι δεν θα προλάβαινα να γρά-

ψω για όλα όσα έχω στο νου μου».

Κι όπως όλοι μας, τα δικά μας και τα αγαπημένα τα αφήνουμε για αργότερα, για καλύτερα και με μαθηματική ακρίβεια δεν τα προλαβαίνουμε, έτσι κι ο Λέανδρος Βρανούσης άφησε τον τόπο του, το Γρεβενίτι, τη γη που τον γέννησε και που αγάπησε, για το τέλος, για το καλύτερο.

Στις συχνές επισκέψεις του στο Γρεβενίτι επικοινωνούσε με τους συγχωριανούς του όλων των ηλικιών, δείχνοντας μεγαλύτερη αδυναμία στους γεροντότερους, ανασκαλίζοντας μνήμες των παλαιότερων χρόνων.

Ήταν απλοϊκός, πράος, προσιτός και ευγενικός, φιλικός και γλυκομίλητος, με πλούσια ψυχικά χαρίσματα και πλούσια μνήμη και όλοι τον συμπαθούσαν και τον εκτιμούσαν. Ένιωθαν δε υπερήφανοι για το μεγάλο άνδρα Λεάνδρου Βρανούση.

Όμως δεν το πρόλαβε. Δεν πρόλαβε τις σκέψεις του και τις έρευνές του για το Γρεβενίτι να τις υλοποιήσει, να τους δώσει τη δική του προσωπική γραφή, τη δική του σφραγίδα.

Άφησε όμως παρακαταθήκη μεγάλη, έργο σπουδαίο και μοναδικό.

Άφησε τη δόξα και την τιμή στο τόπο που γέννησε έναν τέτοιο σπάνιο άνδρα, με τεράστια προβολή και μεγάλη προσφορά. Το Γρεβενίτι πάντα θα τον θυμάται.

Ευχή όλων μας είναι το έργο του Λ. Βρανούση να γίνει κτήμα των νέων γενιών.

Γιατί το παράδειγμά του δεν είναι τίποτε άλλο από το πώς η Παιδεία και η Γνώση ανυψώνουν τον άνθρωπο.

Ράιος Δημήτριος
Καθηγ. Κλασ. Φιλολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ο Λεάνδρος Βρανούσης και το «χωριό του»

Οι λαμπρές σπουδές, η συγγραφική παραγωγή και το ποιητικό ταλέντο του Λεάνδρου Βρανούση (έστω κι αν αυτό δεν έδωσε τους καρπούς που ανέμεναν πολλοί, αφού από ένα σημείο και πέρα η επιστήμη απορρόφησε τον ποιητή...) έχουν υπογραμμιστεί ήδη επάξια από άλλους. Η *Σύνταξη* και τα *Ρήματα* της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, ο πλούτος και η διακίνηση χειρόγραφων και έντυπων ελληνικών βιβλίων (αλλά και εφημερίδων) στην Ευρώπη κατά τα μεταβυζαντινά χρόνια, η *Νεοελληνική Ποίηση*, η *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία* (ιδιαίτερα ο *Διαφωτισμός*) και άλλοι 'χώροι' υπηρετήθηκαν μοναδικά από τα έργα του. Ο Ψαλλίδας, ο Ρήγας και ο Κοραής, ο Κρυστάλλης και ο Χρηστοβασίλης τον απασχόλησαν ιδιαίτερα, ενώ σημαντική θέση στην έρευνά του κατέχουν η *Μεσαιωνική και Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος* και το *Κάστρο των Ιωαννίνων*. Το ίδιο γνωστή είναι η αντιστασιακή, κοινωνική και πολιτιστική δράση του Λεάνδρου σε δύσκολες και σκοτεινές περιόδους του νεότερου Ελληνισμού, γεγονός που προκάλεσε την οργή απάνθρωπων κατακτητών και μικρόψυχων γηγενών τυραννίσκων και οδήγησε τον Λεάνδρου σε μακρές και οδυνηρές περιπέτειες. Έτσι δεν θα επιμείνουμε τώρα σε αυτά τα θέματα.

Θα περιοριστούμε σε λίγες μόνον προσωπικές αναμνήσεις από τις ευκαιρικές συναντήσεις μας. Η μεταπολεμική μόνιμη εγκατάσταση του Λεάνδρου στην Αθήνα, οι επαγγελματικές και ερευνητικές του δραστηριότητες, η καταστροφή του πατρικού του σπιτιού κατά τις διαδοχικές πυρπολήσεις του χωριού των παιδικών του χρόνων από τους Γερμανούς έκαναν σπάνιες και σύντομες τις επισκέψεις του Λεάνδρου στο Γρεβενίτι, στο "χωριό του" που τόσο τον πλήγωνε, ιδιαίτερα μετά τον καταραμένο Εμφύλιο που ακολούθησε τη γερμανική λαίλαπα και ολοκλήρωσε τον όλεθρο και την ερήμωσή του.

Δεν ήταν μόνο η θλιβερή όψη των μικρών και φτωχικών σπιτιών “της Στέγας”, με τους λασπότοιχους, το πισσόχαρτο και τις τσίγκινες στέγες, εκεί που άλλοτε υψώνονταν περήφανα τα πέτρινα πλακοσκέπαστα αρχοντικά. Ήταν η συρρίκνωση του πληθυσμού που αναγκάστηκε να μεταναστεύσει σε ‘άλλες πολιτείες’, και πάνω απ’ όλα ήταν η καταστροφή των ανθρώπινων σχέσεων. Ο Εμφύλιος είχε σκληρύνει τις καρδιές γεμίζοντάς τις με πίκρα, ανασφάλεια και καχυποψία· η αδελφική αγάπη είχε χαθεί· στη θέση της φώλιαζαν ο διχασμός, το μίσος και ο μίζερος φθόνος. Ακόμη κι όταν τα παραδοσιακά τοπικά πανηγύρια δεν κατέληγαν σε αιματηρούς καβγάδες, ξεχώριζε κανείς καθαρά τα δυο σπασμένα κομμάτια που είχε αφήσει πίσω του ο αδελφοκτόνος σπαραγμός. Κι ο Λέανδρος που είχε γνωρίσει στα τρυφερά του χρόνια τους κοινούς τρύγους και θερισμούς σε Τσίπιανη και Πενταλώνια, την κοινή ‘προσωπική εργασία’, τα κοινά ξέφρενα πανηγύρια σε κάθε ευκαιρία, την αλληλεγγύη και την έγνοια όλου του χωριού στην αναποδιά κάποιου συγχωριανού τους, νοσταλγούσε αθεράπευτα την παλιά πραγματική κοινοτική ζωή. Το διέκρινες στην ελαφριά, αδιόρατη σχεδόν, μελαγχολία που ξεπηδούσε από τα μάτια του, καθώς αυτά αναζητούσαν απελπισμένα ίχνη από την παλιά ψυχή του χωριού και τη χαμένη ευτυχία των παιδικών του χρόνων. Το ένιωθες ακόμα στον τόνο της φωνής του και την ατέλειωτη ευχαρίστησή του να μιλάει για τις ‘παλιές μέρες’, να ψάχνει και να βρίσκει λεπτομέρειες που τις προσπερνούσαν τα μάτια μας, να ακούει και να κάνει κι εμάς να ακούμε τη φωνή των ‘περασμένων χρόνων’.

Είναι αλήθεια ότι το “χωριό του” προσπάθησε να απαλύνει τον πόνο του δείχνοντάς του με κάθε τρόπο την αναγνώριση και την ευγνωμοσύνη του. Κι ο Λέανδρος, που έζησε τη σπάνια ευτυχία να δει να τον τιμά ο τόπος του εν ζωή, ένιωθε γι’ αυτό βαθιά ικανοποίηση, όπως το καλοκαίρι του 1988, όταν τιμήθηκε από τον τοπικό *Μορφωτικό και Αναπτυξιακό Σύλλογο* σε μια πάνδημη συγκινητική εκδήλωση του χωριού. Στο περιθώριο αυτής της εκδήλωσης είχαμε την ευκαιρία να συζητήσουμε την επιτακτική και επείγουσα ανάγκη συγκέντρωσης και αξιοποίησης όλων των μαρτυριών, που είχαν ξεφύγει από την καταστροφή, για την παλαιότερη και νεότερη ιστορία του χωριού (χειρόγραφα, ιδιωτικά έγγραφα, οικογενειακά κειμήλια, τοπωνύμια, οικογενειακά ονόματα, επιγραφές, παραδόσεις, ίχνη παλαιών κτηρίων και δρόμων κλπ). Στην τελευταία συνάντησή μας, στην Αθήνα, λίγους μήνες πριν φύγει για πάντα ο Λέανδρος, είχαμε σχεδιάσει να βρεθούμε στο Γρεβενίτι το επόμενο καλοκαίρι και να οργανώσουμε την υλοποίηση αυτού του σχεδίου. Δυστυχώς ο αδόκητος θάνατος του Λέανδρου δεν επέτρεψε την από κοινού πραγματοποίηση αυτού του ονείρου.

Η προσπάθεια όμως δεν εγκαταλείφθηκε, αλλά συνεχίζεται (με κάποια καθυστέρηση είναι αλήθεια), χάρη στο πολύτιμο υλικό που ‘κληροδοτήθηκε’ στον υπογράφοντα το παρόν σημείωμα και που η συλλογή του είχε αρχίσει από τα φοιτητικά χρόνια του Λέανδρου, όταν το Γρεβενίτι δεν είχε καταστραφεί ακόμη. Ήδη τέσσερις δημοσιεύσεις διακοσίων περίπου σελίδων έχουν φιλοξενηθεί στα *Ηπειρωτικά Γράμματα*, το περιοδικό που ίδρυσε, ως γνωστόν, μαζί με άλλους το 1943 ο νεαρός τότε Λέανδρος. Και έπεται συνέχεια ...

Πατώντας το κατώφλι του κόσμου ετούτου, εκτός από τους γονείς μου και την αξέχαστη γιαγιά Μαρία, μια μορφή και μια προσωπικότητα έμεινε άσβεστη στην ψυχή και το μυαλό μου. Τίποτε άλλο δεν χάραξε τόσο βαθιά, ούτε οι γονείς μου, τον χαρακτήρα και την ψυχή μου και τίποτε άλλο δεν αποτέλεσε για μένα μόνιμη προσπάθεια να μοιάσω σ' αυτό το πλάσμα, δυστυχώς χωρίς επιτυχία, όσο ο Λέαντρος. Δεν ήταν απλά ο αγαπημένος πρωτοξάδελφος. Ετούτος ήταν πάνω απ' όλα ο πρώτος μου φίλος! Οι αναμνήσεις μου έχουν μείνει κατακάθαρες στη μνήμη μου, ιδιαίτερα αυτές της Κατοχής και της Αντίστασης. Ο χειμώνας 1941 – 42, ο πρώτος κατοχικός χειμώνας, μπαίνει άγριος και αδυσώπητος. Το ψωμί, αυτό το αγαθό που πάντοτε το θεωρούσαμε σαν αυτονόητο, μας λείπει κι αυτό.

Κατά το Φλεβάρη – Μάρτη είναι που εμφανίζονται στους τοίχους των σπιτιών κάτι περίεργα γράμματα, Ε.Α.Μ - Ε.Π.Ο.Ν. Καταλαβαίνουμε πως κρύβουν κάτι σοβαρό αλλά ο φόβος των κατακτητών και των ντόπιων συνεργατών τους, δεν μας επιτρέπει ούτε να το συζητήσουμε. Αργότερα ξεκαθαρίζουμε πως Ε.Α.Μ. σημαίνει “ Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο ” και ΕΠΟΝ “Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων”.

Τα σιγανά ψιθυρίσματα, αντικαθίστανται από τις συνωμοτικές τριάδες και χέρι – χέρι κυκλοφορούν προχειρογραμμένες εφημεριδούλες γεμάτες επαναστατικό παλμό και γραμμένες από φλογερούς νέους επαναστάτες. Πολύ συχνά τα πιο επιτυχημένα κείμενα φέρουν την υπογραφή ενός Επονίτη με το ψευδώνυμο «Νίκας». Πολύ αργότερα θα μάθω πως ο Νίκας είναι ο δικός μου Λέαντρος.

Αυτή η ηρωική ομάδα των νέων σύντομα εκδίδει σωστή παράνομη εφημερίδα, τα «Ηπειρώτικα Νιάτα», όργανο του πανηπειρωτικού γραφείου της Ε.Π.Ο.Ν. Ψυχή της εφημερίδας ήταν ο Λέαντρος και σ' αυτήν πρωτοδιαβάσαμε το θαυμάσιο ποίημά του : «Σε γέλασα κι απόψε Γερμανέ». Δεν υπήρχε γιορτή της ΕΠΟΝ που να μην απαγγελθεί αυτό το ποίημα. Κι εγώ το απάγγειλα πολλές φορές. Σήμερα όσες φορές επιχείρησα να το απαγγείλω δεν τα κατάφερα. Ένας κόμπος ανεβαίνει στο λαιμό μου και τα μάτια μου πλημμυρίζουν δάκρυα!

Όλο αυτό το διάστημα έχω χάσει κάθε επαφή μαζί του! Τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια του, ο Στάθης και ο Θωμάς, υπηρετούν στα αντάρτικα τμήματα της περιοχής.

Παραμονές Χριστουγέννων του 1943. Το Γρεβενίτι και ολόκληρο το Ανατολικό Ζαγόρι είναι καμένο ολοκληρωτικά. Πού και πού κάποιο σπιτάκι ξέφυγε ανάμεσα στους καπνούς κι έτσι βολεύονται οικογένειες ολόκληρες στοιβαγμένες η μία πάνω στην άλλη. Εμείς μένουμε στο φαρμακείο του πατέρα που ξέφυγε από τη λαίλαπα.

Στις 23 Δεκεμβρίου εμφανίζεται από το πουθενά, ένας Λέαντρος ξέπνοος και ταλαιπωρημένος. Έχει ξεφύγει το προηγούμενο βράδυ από τα Γιάννινα, ειδοποιημένος για την επικείμενη σύλληψή του από τους Γερμανούς, από παλιό συμμαθητή του, άνθρωπο των Γερμανών. Το πρόσωπό του είναι σβησμένο από την ταλαιπωρία και την πείνα κι ο λαιμός του αδύνατος λες και θα σπάσει. Μια πλεχτή κουκούλα στο κεφάλι και στους ώμους του ένα στρατιωτικό αδιάβροχο.

Αργότερα ξανασμίγουμε στο εξωκλήσι του Αη – Λιά, πτώματα από την κού-

ραση και το φόβο. Νυχτώνοντας σταματούν τα πυρά και καταφέρνουμε να ανάψουμε μια φωτιά.

Μικρά παιδιά, γέροι, αλλά όλοι λίγο πολύ με τις κόρες των ματιών διασταλμένες από το φόβο, στριμωγμένοι στο μικρό εξωκλήσι, ρημαγμένοι από την κούραση, την πείνα και το φόβο. Κι όμως, το λαμπερό πνεύμα του “ Νίκα “ δεν παύει να μας αναζωογονεί με εκείνο το αστείρευτο χιούμορ του. Χιούμορ λεπτό μα και προσιτό τόσο σε μορφωμένους όσο και σε απλούς αγράμματους χωρικούς.

Κατά τις 7 Ιανουαρίου, με ένα μέτρο χιόνι, θεονήστικοι και αφού οι Γερμανοί έφυγαν, κατηγορίζουμε για τα χαμηλώματα, σε αναζήτηση καμιάς πιο ζεστής καλύβας.

Ο Λέαντρος φεύγει για την έδρα του 85 Συντ/τος του Ε.Λ.Α.Σ.

Ξαναχωρίζουμε!

Ξανασμίγω στα Γιάννινα με το Λέαντρο την ημέρα της παράδοσης των όπλων από τον Ε.Λ.Α.Σ. Ο Λέαντρος παρέδωσε την κοντόκανη ιταλική αραβίδα του και έβγαλε το δίκοχο με το τιμημένο σήμα “ Ε.Λ.Α.Σ “.

Όσοι υπηρέτησαν στο 85 Σύνταγμα και είναι εν ζωή τον θυμούνται με αγάπη και σεβασμό.

Είναι άνοιξη του 1993 και η φύση γύρω μου οργιάζει, ενώ εγώ οδηγώ προς την Αθήνα σαν αυτόματο χωρίς να έχω αποδεχθεί τη θλιβερή είδηση.

Ο Λέαντρος πέθανε!

Δεν είναι δυνατόν. Μόλις πριν τρεις μήνες συζητούσαμε διάφορα θέματα, του επισήμανα κάποιο θέμα που παρέλειψε να καταπιαστεί κατά τη γνώμη μου. Μου είχε απαντήσει τότε: «Αχ ρε ξάδελφε, μου χρειάζονται τρεις ζωές, για να πραγματοποιήσω ό,τι έχω στο μυαλό μου»!

Και τώρα θέλουν να με πείσουν πως μέσα στο φέρετρο στο κέντρο της εκκλησίας, είναι ο δικός μου Λέαντρος!

Δεν το αποδέχτηκα ποτέ!

Σπύρου Βασίλειος

Δήμαρχος Ανατολικού Ζαγορίου

Σημαντική η έκδοση του παρόντος
αναμνηστικού τόμου από το Σύνδεσμο
Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννί-

νων, για τον συμπατριώτη μας Ζαγορίσιο λόγιο ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, από το Γρεβενίτι.

Το επιστημονικό, ιστορικό έργο του είναι μεγάλο και αναφέρεται κυρίως στη φιλολογική και ιστορική διερεύνηση του βυζαντινού και νέου ελληνισμού. Δραστηριοποιήθηκε στη μεγαλειώδη Εθνική Αντίσταση 1941 – 44 και δεν παρέλειψε να συμπεριλάβει στο έργο του και την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Ζαγόρι και γενικότερα τα Γιάννινα.

Μέρος του έργου του, αποτελούμενο από χειρόγραφα, σημαντικά κείμενα και βιβλία βρίσκεται στην ανακαινισμένη Δημοτική Βιβλιοθήκη Γρεβενιτίου.

Ο Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου θεωρεί εξαιρετική τιμή την έκδοση και συγχαίρει όσους συνέβαλαν στην ευόδωση της προσπάθειας αυτής.

Σφυρόερας Βασίλης
Καθηγητής Πανεπιστημίου

Στο Λέανδρο Βρανούση

Συνερευνώντας, ναι, μαζί κινήσαμε
μα εμείναμε στη γη κι έφτασες στ' άστρα·
όλοι εμείς οι άλλοι φράχτες μόνο εχτίσαμε
κι υψώνεις ακατάλυτα εσύ κάστρα.

Με αγάπη καμαρώνομε τα βήματα
που σ' έφεραν στου θρίαμβου την αιγίδα
γιατί μονάχα εσύ μεσ' απ' τα μνήματα
μπόρεσες ν' αναστήσης τον Ψαλίδα.

Μα όσα κι αν πω τα λόγια μου ειν' ανήμπορα
κι είναι για σένα όλα τα μπράβο λίγα.
Σε περιμένει η φήμη σ' άλλα σύνορα
τώρα που θα μας δώσης και το Ρήγα.

Χατζής Δημήτρης
Συγγραφέας

Στο Λέανδρο Βρανούση

Λέανδρε Βρανούση.

Μεγαλύτερος εγώ στα χρόνια, μεγαλύτερος εσύ στα γράμματα και τη γνώση,
τριάντα χρόνια τώρα πήγαμε τον ίδιο δρόμο – αυτό το δρόμο που ξεκινώντας
από τη σεβάσμια Ήπειρο, πάει στο χρέος. Το κάναμε το χρέος μας. Θα μπο-
ρούσα εγώ να χω σταματήσει πια – μα πάω λίγο ακόμα. Από αυτό το λίγο ακό-
μα είναι το βιβλίο τούτο. Δέξου το, όπως σου το δίνω – με όλη μου την ταπεινο-
σύνη, την τιμή και την αγάπη μου. (1976)

Χιονίδης Γεώργιος
Πανεπιστημιακός

Αισθάνομαι την ανάγκη να δημοσιοποιήσω, ένα
γεγονός, το οποίο γίνεται – δυστυχώς – γνωστό με
την αφορμή του θανάτου ενός πολύ αξιόλογου

σκαπανέα των Νεοελληνικών Σπουδών στη χώρα μας. Αναφέρομαι στον Λέαν-
δρο Βρανούση (1921–1993) και ιδιαίτερα στη βοήθεια, που προσέφερε απλόχε-
ρα στους άλλους ερευνητές και μάλιστα όχι μονάχα στους καθιερωμένους αλλά
και στους νέους, στα πρώτα φτερουγίσματά τους. Το ξέρω, ή έστω, το πιστεύω
και το ελπίζω, ότι θα υπάρξουν τα κατάλληλα και τα πρέποντα δημοσιεύματα,
σε πολλά επιστημονικά και μη περιοδικά, για τον άνθρωπο και το έργο του.
Όμως, δεν είναι βέβαιο πως θα τονισθεί αυτή η πλευρά της συμβολής του στην
έρευνα, δηλαδή μέσω των άλλων μελετητών, τους οποίους βοήθησε στην προ-
σπάθειά τους να λύσουν ένα άλυτο, γι' αυτούς, πρόβλημα γύρω από ένα θέμα
της έρευνάς τους. Είθε, να τονίσουν και άλλοι τη διαπίστωσή μου αυτή, γιατί θα
πεισθώ, ή θα επιβεβαιωθώ, τότε, ότι δεν είμαι ο μόνος που είχα την τύχη να εξυ-
πηρετηθώ επανειλημμένα, όσες φορές προσέτρεξα (με αυτοπρόσωπη συνάντη-
σή μας ή με αλληλογραφία, που ήταν και το συνηθισμένο, αφού κατοικούσα ανέ-
καθεν στη Βέροια και τούτος στην Αθήνα) στην ακένωτη κιβωτό των γνώσεών
του.....

Και ο Λέανδρος Βρανούσης ήταν πρόθυμος πάντοτε να εξυπηρετεί τους έχοντες ανάγκη των εντυπωσιακών γνώσεών του, της μεγάλης πνευματικής εμβέλειάς του, της διεισδυτικής του «ματιάς», σε βαθμό ο οποίος διέψευδε και ανέτρεπε την αντίθετη, πρώτη, εντύπωση, που μπορούσε να σχηματίσει κανείς, λόγω της φαινομενικής πειρακτικής – ειρωνικής του διαθέσεως – κρίσεως, που δεν ήταν χαιρέκακη, αλλά οφειλόταν στο ανήσυχο πνεύμα του, όπως και στην ιδιότυπη ομιλία του, με τις ειδικά τονισμένες λέξεις.

Όμως, ήταν ένας εξαίρετος και αγνός φίλος, πνευματικός τουλάχιστον, με την απλότητα και την άριστη συγκρότηση, τη δεινότητα του απαράμιλλου ιστοριοδίφη και του εξαίρετου, εγκρατούς ιστορικού του Νέου Ελληνισμού.

Είχε την εντυπωσιακή ικανότητα να ανακαλύπτει, να «μυρίζεται», να εντοπίζει, σε βιβλιοθήκες και αρχεία της χώρας μας και του εξωτερικού, με την ευκαιρία ειδικών ερευνών και επισκέψεων εκεί ή εκμεταλλευόμενος (με εξοντωτικό ωράριο εργασίας) την παρουσία του ως συνέδρου συμποσίων, στα οποία διακρίθηκε όσο λίγοι Έλληνες, στον βαθμό που έχω διαπιστώσει προσωπικά στα ετήσια Πανελλήνια Συνέδρια της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρίας που γίνονται, εδώ και 14 χρόνια, στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Οι σχετικές εισηγήσεις του και οι εύστοχες, ευθύβολες και προωθητικές παρεμβολές του σε ανακοινώσεις άλλων υπήρξαν πραγματική πανδαισία, εξαιτίας του σπινθηροβόλου πνεύματός του και του πλούτου του οπλοστασίου και της κυψέλης των γνώσεών του.

Τέλος, η συμβολή του στον τομέα της εκδόσεως των επιστημονικών ή μη περιοδικών, είτε είχαν σχέση με την Ήπειρο είτε όχι, όπως και βιβλίων, υπήρξε μοναδική, γιατί συνδύαζε τη γνώση, τη συγκρότηση, το «μεράκι» και την τελειομανία.....

Το μόνο, που μένει να επισημάνω πια είναι, ότι οι Νεοελληνικές σπουδές έγιναν, πραγματικά, φτωχότερες, αναντίρρητα...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Υπάρχει συχνά ο κίνδυνος, όταν δημόσια πρόκειται να αναφερθούμε σε κάποιον, συνειδητά ή ασυνείδητα να επιδιώξουμε να τάξουμε σαν σκοπό τη φανέρωση της δικής μας συγκίνησης και των ιδιαίτερων δεσμών που είχαμε μαζί του, πράγματα που όσο κι αν για μας υπήρξαν πολύτιμα, δικαιολογημένα θα μπορούσαν να αφήσουν ασυγκίνητους του άλλους.

Κάτι τέτοιο όμως θέλουμε να πιστεύουμε πως δε συμβαίνει με το Λέανδρο Βρανούση στον οποίο είναι αφιερωμένος ο αναμνηστικός ετούτος τόμος που κρατάτε στα χέρια σας. Και τούτο γιατί, άλλοι από μας είχαμε συνηθίσει να έχουμε ανάμεσά μας το Λέανδρο Βρανούση στις ποικίλες εκδηλώσεις που, κάθε τόσο, πραγματοποιούνταν, στα διάφορα μέρη της πατρίδας μας, με τη δική του μάλιστα φροντίδα και ενεργό συμμετοχή· γι' αυτό είναι δικαιολογημένη η συγκίνηση που μας διακατέχει, γιατί τόσο πρόωρα έφυγε από κοντά μας.

Άλλοι πάλι είχαμε την τιμή και τη χαρά να συνδεθούμε μαζί του με το δεσμό της πραγματικής φιλίας, να διαγνώσουμε τον απλό και ευγενικό του χαρακτήρα και να απολαύσουμε, εντελώς ανυπόκριτα, την αγάπη του. Γι' αυτό ο πόνος μας, καθώς λείπει από κοντά μας, είναι βαρύς και αβάσταχτος.

Άλλοι, τέλος, έτυχε να γνωρίσουμε το πλούσιο έργο του και μπορούμε έτσι να εκτιμήσουμε την πολύτιμη πνευματική προσφορά του. Γι' αυτό νιώθουμε το μεγάλο κενό που άφησε πίσω του ο πρόωρος θάνατός του. Έφυγε, πρόωρα από κοντά μας, ο Λέανδρος Βρανούσης και με το θάνατό του ξαρματώθηκε το κάστρο της ελληνικής επιστημονικής έρευνας της οποίας, επί δεκαετίες, υπήρξε ο ρωμαλέος και συνεπής υπερασπιστής. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και ο κίνδυνος: μέσα από τις σελίδες αυτού του τόμου αφιερωμένου στη μνήμη του, να μην έχουμε κατορθώσει να παρουσιάσουμε, όπως θα άξιζε, το πνευματικό και ηθικό ανάστημά του, και να μην επισημάνουμε, έστω και στα πιο βασικά σημεία, τη σύνθετη και πολυτάλαντη προσωπικότητά του.

Σύνθετη και πολυτάλαντη, κατά κοινή αναγνώριση, η προσωπικότητα του Λέανδρου Βρανούση. Άριστος επιστήμονας, συνειδητός ερευνητής και συγγραφέας άνοιξε νέους ορίζοντες και νέες προοπτικές στην ιστορική και φιλολογική έρευνα, συνέβαλε στο φωτισμό της άρθρωσης της εσωτερικής ζωής και ενότητας του ελληνικού λαού, συνέθεσε τα παλαιότερα ιδεολογικά ρεύματα και αυτά της εποχής του, θεμελίωσε το έργο του αναπροσαρμόζοντας πάντα τους στοχασμούς και τις ιδέες του στις νέες συνθήκες και στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου, πράγμα που πανηγυρικά αναγνωρίστηκε από την ελληνική και τη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Πλούσιο και αξιόλογο το συγγραφικό, αλλά και το ανέκδοτο έργο του. Έργο που παραμένει – και θα παραμένει – πάντοτε κοντά μας και καλύπτει πέντε, σχεδόν, δεκαετίες ερευνητικού μόχθου. Έργο που αξίζει, γιατί αποτελεί μια σύνθεση και μια προαγωγή των γενικών μας γνώσεων γύρω στον Ελληνισμό στις δύσκολες ώρες που πέρασε κατά την πολυκύμαντη ιστορία του, και ιδιαίτερα κατά την ώρα που ξαναγεννιόταν και ανέβαινε προς το φως της ελευθερίας. Σ' αυτό το έργο συνυπάρχουν η αυστηρή τεκμηρίωση με το δυναμογόνο ενθουσια-

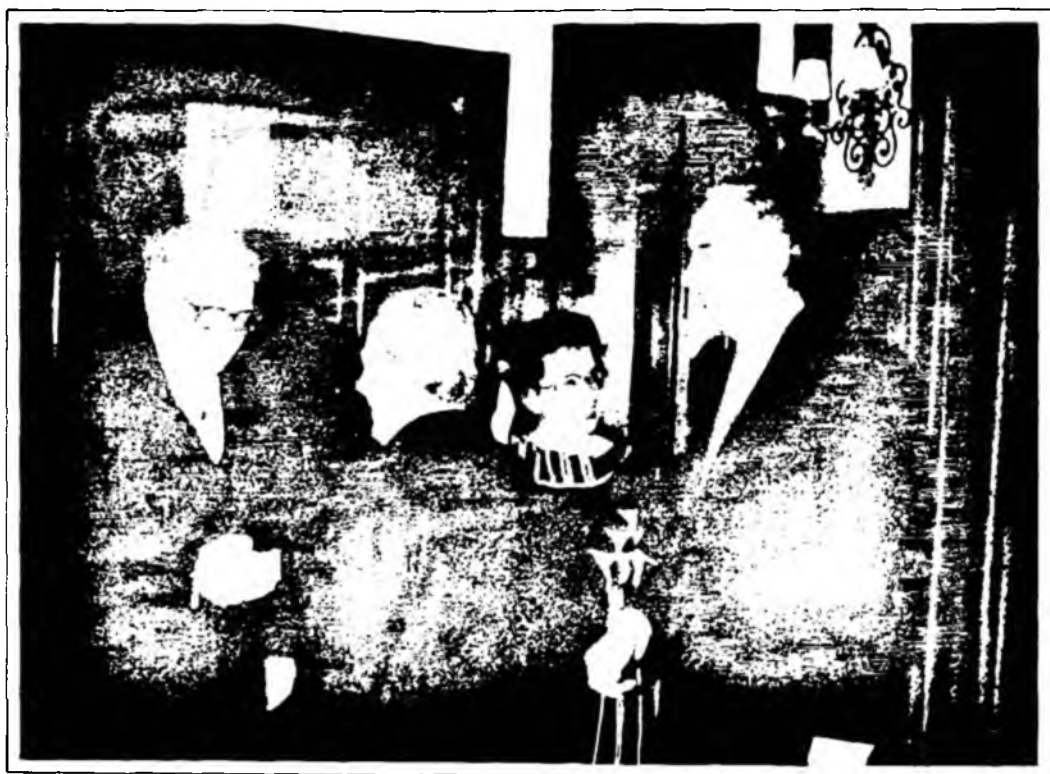
σμό, τα βιώματα με τα νοήματα, η πραγματικότητα με την παράδοση, ο αρμονικός συνδυασμός των αξιών του παρελθόντος, με τις δυνάμεις και τις ορμές του παρόντος· γνωρίσματα που κατόρθωσε να συζεύξει στο ζυγό της γεννήτρας χρείας αυτός ο ζευγολάτης του λόγου και της ζωής που είχε συνειδητοποιήσει πως χωρίς το αντίκρισμα του παρόντος και τη στροφή προς το μέλλον, το παρελθόν, ως ζωντανός παράγοντας του πολιτισμού, μένει σκοτεινό και αδιερεύνητο, και έσπειρε έτσι το θροφανό σπόρο της ψυχής του και φύτρωσε λόγος μεστός και καρπερός. Ο ίδιος είχε πλήρη συναίσθηση της αδυναμίας του να ανταποκριθεί στο δύσκολο έργο που είχε επωμιστεί· γι' αυτό, λίγους μόνο μήνες πριν φύγει από κοντά μας, εκμυστηρευόταν σε γνωστούς και φίλους του πως «και τρεις ζωές να ζούσα, πάλι δε θα προλάβαινα να γράψω για όλα όσα έχω συλλάβει στο νου μου». Αυτή όμως η συναίσθηση της αδυναμίας δεν του στέρησε ποτέ την αισιοδοξία και την ελπίδα για την αξία του εγχειρήματός του, γι' αυτό δε δίστασε, με όλη τη σεμνότητα που τον διέκρινε, δημόσια να διακηρύξει: «αν άνοιξα κάπου ένα μονοπάτι κι άφησα πίσω μου έδαφος βατό για την παραπέρα έρευνα, τολμώ να πιστεύω πως δεν καταδαπάνησα άδικα τη ζωή μου».

Και άφησε πίσω του έδαφος βατό για την παραπέρα έρευνα, γιατί ο ίδιος πήρε στη ζωή του «τ' απάτητο στρατί που πάει στις άγνωρες κορφές, στα κατάρachia», δε συνθηκολόγησε ποτέ με τις συμβατικότητες της ζωής και με πλήρη ελευθερία ψυχής και πνεύματος, ως γνήσιος Έλληνας και πατριώτης, δικαίωσε πάντα τη ζωή του, σ' όποια θέση κι αν βρέθηκε, όχι, όπως γίνεται συνήθως, με την κραυγαστική έννοια του δικαιώματος, αλλά με την ανθρωπινότερη έννοια του χρέους. Έκανε πάντοτε πιστά το χρέος, ως ελεύθερη ηθική προσωπικότητα. Διέθετε, άλλωστε, τα απαραίτητα προσόντα: Γνώσεις και γνώση, ακρίβεια και επιμέλεια, απέραντη ευρυμάθεια και αφεγάδιαστη μεθοδικότητα, ήθος και φιλοπονία, ερευνητικό και κριτικό δαιμόνιο, τον όπλιζαν, με επιμονή και υπομονή, τον καθιστούσαν ακούραστο στις αναδιηρήσεις και αλάνθαστο στις εξακριβώσεις, με εμπνευστική πολιτική απέναντι σε συνεργάτες και μαθητές, με αποτέλεσμα την καθολική αναγνώριση του έργου και των αρετών του, το κύρος και τη λάμψη ενός από τους αξιολογότερους ερευνητές της γενιάς του.

Αυτή η καθολική αναγνώριση του έργου και της προσφοράς του, του εξασφάλισαν την αίγλη και τη δόξα μιας εξαιρετικής προσωπικότητας που ανέβηκε από σκαλοπάτι σε σκαλοπάτι και έφτασε όσο πιο ψηλά μπορούσαν να την πάνε η δύναμή της και το πείσμα. Πείσμα για τη γνώση, την έρευνα και την επιστήμη, πείσμα για τη συνέπεια ανάμεσα στο λόγο και στην πράξη, πείσμα για τη ζωή. Δεν είδε ποτέ μονόπλευρα τη ζωή ο Βρανούσης, δεν άφησε τον εαυτό του να παρασυρθεί προς μια μονάχα κατεύθυνση, δεν έκλεισε τα μάτια του μπροστά στις αντιθέσεις και τις ποικιλίες της ζωής. Ούτε πάλι φιλοδόχησε να μεταβληθεί σε ένα απλό θεωρητικό πλάσμα. Ζωή για το Βρανούση σήμαινε ενέργεια, σήμαινε δράση, και δράση μάλιστα κοινωνικά καθορισμένη. Δε λησμόνησε ποτέ από πού ξεκίνησε, σε ποια κοινωνικά στρώματα ανήκε. Δε διεκδίκησε τίτλους και αξιώματα που απλόχερα πρόσφερε – και προσφέρει – η άρχουσα αστική τάξη, για να γίνει ένας απ' τους πνευματικούς της στυλοβάτες. Βγήκε, γρήγορα μάλιστα, απ' τον ερμητισμό του, πέζεψε ανάμεσα στον απλό λαό και στα πλήθη, αγωνίστηκε με τη διδασχή και το παράδειγμα να τα κατακτήσει, και προσδιόρισε τη δραστηριότητά του για την κατάκτηση της ευτυχίας του ατόμου μέσα στην

ευσαιμονία του συνόλου. Ίονος και συνεχιστής της ηπειρωτικής κερενιουγενίας του Ψαλίδα, του Βηλαρά και του Κρυστάλλη, παρέμεινε σ' όλη του τη ζωή δημοκράτης, αγωνιστής αγνός της Αντίστασης, ακούραστος εργάτης του πνεύματος, που νίκησε τη γνώση με την ομορφιά της ζωής του. Μια ζωή γεμάτη αγώνες, μια ζωή γεμάτη αγάπη. Αγάπη για την επιστήμη, αγάπη για τον άνθρωπο, αγάπη, πάνω απ' όλα και πρώτα απ' όλα, για την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ήπειρο.

Γι' αυτό ο Λέανδρος Βρανούσης θα μένει πάντοτε ζωντανός μες στις καρδιές μας. Δε θα τον λησμονήσουν οι φίλοι του και οι συνεργάτες του, δε θα τον λησμονήσει ποτέ η Ήπειρος, «στη γνώση του παρελθόντος της οποίας έβαλε γερά τα θεμέλια –όπως έλεγε ο φίλος του Σφυρόερας– γερά σαν το Γιαννιώτικο Κάστρο».

Στη Βουλγαρική Πρεσβεία.

Ο πρέσβης Τοδοροφ με τη σύζυγό του, ο Γ. Κουρνούτος και ο Λ. Βρανούσης.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Α'. ΒΙΒΛΙΑ

1. 'Αθανάσιος Ψαλίδας, ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους (1767-1829), 'Ιωάννινα 1952, σ. 180. 'Ανατύπωση ἀπὸ τὴν 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τόμ. 1 (1952), σ. 331-470.
2. Ρήγας. "Ερευνα, συναγωγὴ καὶ μελέτη, (Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10), 'Αθήνα 1953, σ. 408.
3. Κ. Κρυστάλλης - Χρ. Χρηστοβασίλης (Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 19), 'Αθήνα 1954, σ. λβ' + 336.
4. Οἱ Πρόδρομοι, (Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 11), 'Αθήνα 1955, σ. ιστ' + 312.
5. Ρήγας Βελεστινλῆς, 1757-1798 (Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν 'Ωφελίμων Βιβλίων), 'Αθήνα 1957, σ. 160.
Β' ἐκδοση, 'Αθήνα 1963, σ. 176.
6. 'Αδαμαντίου Κοραῆ, 'Επιστολαὶ πρὸς τὸν πρωτοψάλτην. Εἰσαγωγή, σημειώσεις καὶ ἐπιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση (Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν 'Ωφελίμων Βιβλίων), 'Αθήνα 1959, σ. ζ'-λβ' + 112.
7. Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς τουρκοκρατουμένης 'Ηπείρου [α']. 'Εκδόσεις καὶ χειρόγραφα, 'Ιωάννινα 1962, σ. η' + 227.
8. 'Αθανασίου Σοδίλου, 'Η 'Εταιρεία τῶν Φιλικῶν καὶ τὰ πρῶτα συμβάν-
τα τοῦ 1821. 'Ανέκδοτα ἀπομνημονεύματα, προκηρύξεις, γράμματα καὶ
ἄλλα κείμενα, 'Αθήνα 1964, σ. *1-*42 + 1-176 + 8 πίν. + 1 χάρτης.
[Προλεγόμενα Λ. Ι. Βρανούση σ. *5-*27, Εἰσαγωγή Ν. Καμαριανοῦ
σ. *29-*42].
9. Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραῖος. Συναγωγὴ κειμένων, φιλολογικὴ ἐπεξερ-
γασία καὶ παρουσίαση (στὴ σειρὰ «'Απαντα Νεοελλήνων Κλασσικῶν»,
τόμ. Α'-Β', 'Αθήνα 1968/1969, σ. ζ'-κδ' + 782.
10. Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος, ἥτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν
κιόνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς
χρόνους, ὑπὸ 'Α. Κ. 'Ορλάνδου, τῇ συνεργασίᾳ Λ. Βρανούση, 'Αθήνα
1973, σ. *1-48 + 1-200 + 8 πίν.
11. Rigas, un patriot grec din Principale. Traducere de Atanasie Pa-
rapanu, revăsuia de autor, Βουκουρέστι 1980, σ. 336.
12. "Επαινος 'Ιωαννίνων. 'Η πρωτεύουσα τῆς 'Ηπείρου στὴν ἱστορικὴ της
διαδρομῇ. ('Ομιλία στὴν ἐπέτειο τῆς 21ης Φεβρουαρίου 1913, τῆς ἡμέ-
ρας ποὺ ἡ πρωτεύουσα τῆς 'Ηπείρου ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν τουρκικὸ
ζυγὸ). 'Ιωάννινα 1986, σ. 1-40.
13. 'Εφημερίς, Βιέννη 1791-1797. 'Εκδότες οἱ ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου.
'Ανασυνγκρότηση τῆς σειρᾶς σὲ φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοση. 'Ερευνητικὴ,
συλλεκτικὴ καὶ ἐκδοτικὴ φροντίδα, Προλεγόμενα, σημειώσεις κ.τ.λ.
Λ. Βρανούσης ('Ακαδημία 'Αθηνῶν, Κέντρον 'Ερεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ
καὶ Νέου 'Ελληνισμοῦ), 'Αθήνα 1995.
"Ετος Πρῶτον: 1791. Πρόλογος καὶ εἰσαγωγή σ. 13*-*150 + 1-550 +
περιεχόμενα - περιλήψεις σ. 553-587.
"Ετος Λεύτερον: 1792. Προλεγόμενα, σ. 9*-16* + 1-1190.

Ἔτος Τρίτον: 1793. Προλεγόμενα σ. 7*-16* + 1-1026 + περιεχόμενα - περιλήψεις 1027-1087.

Ἔτος Τέταρτον: 1794. Προλεγόμενα σ. 7*-15* + 1-1166 + περιεχόμενα - περιλήψεις 1169-1224.

Ἔτος Ἑβδομον: 1797. Προλεγόμενα σ. 7-1068. Κείμενο σ. 1-1099, περιεχόμενα - περιλήψεις σ. 1102-1171. (Δύο τόμοι).

Β'. ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΑΡΘΡΑ
ΣΕ ΣΥΜΜΕΙΚΤΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ, ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ.ΛΠ.

14. «Βηλαρᾶς ἢ Βιλλαρᾶς» *Νέα Ἑστία*, τόμ. 26 (1939), σ. 1219-1220.
15. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, τόμος 15 (1940)», περ. *Ἡπειρωτικὰ Γράμματα*, τ. 1 (1943-1944), σ. 42-45 [Βιβλιοκρισία]. (Κρίνονται μελέτες τῶν Κ. Δ. Μέρτζιου, Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Ἰ. Καλιτσάρα).
16. «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἡπειρος», ἐφ. *Ἡπειρωτικὰ Νέα*, 15-19 Αὐγ. 1943 καὶ περ. *Ἡπειρωτικὰ Γράμματα*, τ. 1 (1943-1944), σ. 294-298.
17. «Ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης καὶ τὸ δῆθεν ἔργο του Θέατρον Πολιτικόν», *Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ περ. Ἡπειρωτικὰ Γράμματα*, τόμ. 1 (1943-1944), σ. 42-45.
18. «Νεανικαὶ στίχοι τοῦ Κ. Κρυστάλλη», περ. *Ἡπειρωτικὴ Ζωή*, ἔτος Α', ἀρ. 1 (Ἰαν. 1946), σ. 24-26. Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1946, σ. 1-16.
19. «Μιὰ ἔμμετρη ἱστορία τοῦ Ζαγοριοῦ, ἔργο τοῦ παλίου Νεγαδιώτη δασκάλου Γεωργίου Β. Σωτήρη», περ. *Ἡπειρωτικὴ Ζωή*, ἔτος Α', ἀρ. 2 καὶ 3 (Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1946). Ἀνάτυπο μὲ συμπληρώσεις, Ἀθήνα 1946, σ. 1-20.
20. «Ὁ Δελβινακιώτης Γ. Γαζῆς, δάσκαλος, ἀγωνιστὴς καὶ γραμματικὸς τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸ Τρόπαιον τοῦ Δελβινακίου», ἐφημ. *Ἡπειρωτικὰ Νέα*, ἀρ. φ. 44 (29 Ἀπρ. 1947). [Βιβλιοκρισία].
21. «Συμβολὴ στὴν ἔρευνα γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα καὶ τῶν μιμητῶν του. Μ' ἓνα ἄγνωστο Θούριον Ἀσμα», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 44 (1948), σ. 1229-1236, 1291-1297. Ἀνάτυπο μὲ συμπληρώσεις, Ἀθήνα 1948, σ. 1-24.
22. «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ νεομάρτυς καὶ ἐθναπόστολος (1714-1779)», *Ἐγκυκλοπαιδικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ «Ἀστέρος» 1949*, σ. 36-40.
23. «Παναγία ἡ Ὀλυμπιώτισσα», ἐφημ. *Ἐλευθερία* (Λαρίσης), 29 Ὀκτ. 1950.
24. «Παλιὰ χειρόγραφα, θρῦλοι, χρησμοὶ καὶ λαϊκὲς προφητεῖες γιὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους», ἐφημ. *Ἐλευθερία* (Λαρίσης), 21 καὶ 22 Νοεμβρ. 1950.
25. «Χρῖστος Σούλης (1892-1951)», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. 55 (1951), σ. 378-382 [Νεκρολογία καὶ ἀναγραφή δημοσιευμάτων].
Ἀναδημοσίευση στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. 1 (1952), σ. 99-100.
26. «Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος», περ. *Κιβωτός*, τόμ. 1 (1952), τευχ. 1, σ. 25-28.
27. «Ρήγας καὶ Μαυρογένης» *Ἑλληνικὴ Δημιουργία*, τόμ. 11 (1953), σ. 365-372.

28. «Ο “ἔμμανῆς τῆς Ἐλευθερίας” [Ρήγας Βελεστινλής]», *Ἑλληνικὴ Δημιουργία*, τόμ. 13 (1954), σ. 335-339.
Ἀναδημοσιεύεται στὸ περ. *Καινούρια Ἐποχὴ*, ἔτος Α' (Καλοκαίρι 1957), ἀρ. 2, σ. 213-222.
29. «Ἡ ἐν Ἡπείρῳ μονὴ Σωσίνου», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 6 (1957), σ. 72-129 + 4 πίν.
30. «Ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη», ἐφημ. *Πρωινὸς Λόγος* (Ἰωαννίνων), 22 Δεκ. 1957 καὶ 14, 15, 16, 17 Ἰαν. 1958.
31. «Γεωργίου Λαΐου, Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικὰ δοκουμένα ἀπὸ τὰ Αὐστριακὰ Ἀρχεῖα, Ἀθήνα 1958», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, τόμ. 12 (1957-1958), σ. 335-338, [Βιβλιοκρισία].
32. «Ἡ 200ῇ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ρήγα Βελεστινλή ἢ Φεραίου», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, τόμ. 12 (1957-1958), σ. 369-371.
33. «Βιβλιοθήκη καὶ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων», ἐφημ. *Πρωινὸς Λόγος* (Ἰωαννίνων), 21 Ἰαν. 1958.
34. «Ἀγαθὰγγελος», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμ. Α' (1958), σ. 29.
35. «Ἀκαδημία Ἀθηνῶν», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμ. Α' (1958), σ. 337-340.
36. «Ἀνθολογία (νεοελληνική)», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμ. Α' (1958), σ. 523-524.
37. «Ἀρχεῖα», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμ. Α' (1959), σ. 736-738.
38. «Βαγενετία ἢ Βαγενιτία;», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμ. Α' (1958), σ. 888.
39. «Πολιτικὰ Σοφίσματα. Ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 10 (1960), σ. 17-162.
Ἀνάτυπο.
40. «Ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ εἰς Ρουμανίαν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 10 (1960), σ. 218-227 καὶ *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 35 (1960), σ. 509-516.
41. «Ο “Πατριωτικὸς Ὕμνος” τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἑλληνικὴ “Καρμανιόλα”. Τόμος Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου 1874-1960, Ἀθήνα 1960, σ. 299-336.
Ἀνάτυπο μὲ συμπληρώσεις, Ἀθήνα 1960, σ. 1-56.
42. «Ἐκθεσις συμμετοχῆς εἰς τὸ IB' Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν Ἀχρίδῃ», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 36 (1961), σ. 433-440.
43. «Ρήγας ἢ κατὰ Ψευδοφιλελλήνων, Ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ Μιχαὴλ Περδικάρη (1811)», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 11 (1961), σ. 17-204. Ἀνάτυπο.
44. «Τὰ βυζαντινὰ μολυβδόβουλλα», ἐφημ. *Καθημερινή*, 10 Φεβρ. 1962.
45. «Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ καὶ τὰ προβλήματα ἐνὸς μολυβδοβούλλου», ἐφημ. *Καθημερινή*, 4 καὶ 6 Μαρτίου 1962.

46. «Τὰ ἀνέκδοτα Ἀπομνημονεύματα τοῦ Φιλικοῦ Ἀθανασίου Ξοδύλου», *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 37 (1962), σ. 287-300 + 3 πίν.
47. «Deux historiens Byzantins qui n'ont jamais existé: Comnénos et Proclo» [Ἀνακοίνωση στὸ IB' Διεθνὲς Συνέδριο Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀχρίδα 1961], *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 12 (1962), σ. 23-29.
48. «Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων κατ' ἀνέκδοτον δημώδη ἐπιτομήν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 12 (1962), σ. 52-115 + 1 πίν.
49. «Ὁ Ρήγας καὶ τὸ θέατρο. Ἡ μετάφραση τῶν "Ὀλυμπίων" τοῦ Μεταστασίου», περ. *Θέατρο*, ἔτος Α' (1962), ἀρ. 5, σ. 25-29.
50. «Ρουσῶ καὶ Ρήγας», ἐφημ. *Τὸ Βῆμα*, 1 Δεκ. 1962.
51. «Τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα», ἐφημ. *Τὸ Βῆμα*, 21 Ἰουλ. 1963.
52. «Διεθνὲς Συνέδριον ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἀγίου Ὁρους (Σεπτ. 1963)», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τόμ. 32 (1963), σ. 570-571. [Ἀνωλύμως].
53. «Βηλαρικὰ σημειῶματα. Α' Τὸ στιχοῦργημα "Κατὰ γυναικῶν"», *Ἐραριστής*, τόμ. 2 (1964), σ. 7-20 καὶ 40-59. Ἀνάτυπο σ. 1-36.
54. «Γηρομερίου Μονή», *Ἡθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Δ' (1964), στ. 496-502.
55. «Ἐνα εἰκονογραφημένο χειρόγραφο τοῦ Ἐρωτόκριτου στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας», περ. *Ἡώς*, τ. 7 (1964), ἀρ. 76-85, σ. 449-456.
56. «Ρήγας 1757-1798». [Εἰσαγωγικὸ μελέτημα καὶ παρουσίαση κειμένων], περ. *Ἐποχές*, ἀρ. 11 (Μάρτ. 1964), σ. 86-100. Ἀνάτυπο, σ. 1-16.
57. «Κῶδιξ Ἐπιστολῶν καὶ ἄλλων κειμένων τῶν ἐτῶν 1759-1824 καταρτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου Οἰκονόμου (Ασγιοτάτου) τοῦ Λαρισαίου», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 14 (1964), σ. 265-311.
58. «Ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ εἰς Πάτμον» [26-30 Νοεμβρ. 1964], *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 14 (1964), σ. 312-313.
59. «Τὸ IB' Διεθνὲς Συνέδριον Ἱστορικῶν Ἐπιστημῶν» (Βιέννη 1965), *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τ. 15 (1965), σ. 317-321 καὶ *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τ. 40 (1965), σ. 637-348.
60. «Βασίλειος Μπαρᾶς (1887-1964)» [Νεκρολογία καὶ ἀναγραφὴ δημοσιευμάτων], *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, τόμ. 14 (1965), σ. 314-319. Βλ. καὶ ἀρ. 63.
61. «Ἐρευναι εἰς Βιέννην, Βουδαπέστην καὶ Ρουμανίαν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 15 (1965), σ. 322-334 καὶ *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 40 (1965), σ. 632-648.
62. «Ρήγας Βελεστινλῆς (1757-1798)», *Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη*, τόμ. ΙΑ', Συμπλήρωμα (1965), σ. 681-682.
63. «Ἀγνωστα πατριωτικὰ φυλλάδια καὶ ἀνέκδοτα κείμενα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κοραΐ. Ἡ φιλογαλλικὴ καὶ ἡ ἀντιγαλλικὴ προπαγάνδα», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 15/16 (1965-1966), σ. 125-329. Ἀνάτυπο.
64. Πρόλογος στὸ βιβλίον τοῦ Βασιλείου Μπαρᾶ, *Τὸ Δέλβινο τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ οἱ γειτονικὲς του περιοχὲς*, Ἀθήνα 1966, σ. 3-12. Βλ. καὶ ἀρ. 59.

64. Πρόλογος στο βιβλίο του Βασιλείου Μπαρᾶ, *Τὸ Δέλβινο τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ οἱ γειτονικὲς του περιοχὲς*, Ἀθήνα 1966, σ. 3-12.
Βλ. καὶ ἀρ. 59.
65. «Γεώργιος Χρ. Σούλης (1927-1966)», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τόμ. 34 (1966), σ. 342-348, [Νεκρολογία καὶ Ἀναγραφή δημοσιευμάτων].
66. «Ρήγας Βελεστινλής», περ. *Ἡώς*, τόμ. 9 (1966), ἀρ. 92-97, σ. 209-240.
Ἀνάτυπο, σ. 1-32.
67. *Ὀλυμπιώτισσα*. Πρόλογος εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔργον τοῦ Ε. Σκουβαρᾶ τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1967, σ. θ'-ιζ'.
68. «Ἐνα περιζήτητο κερκυραϊκὸ χειρόγραφο: Ὁ κώδικας τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Περραιβοῦ», *Πρακτικὰ τοῦ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου (1965)*, τ. Α', Ἀθήνα 1967, σ. 47-57.
69. «Θούρια καὶ προκηρύξεις τοῦ Εἰκοσιένα σ' ἓνα χειρόγραφο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας», *Θησαυρίσματα*, τόμ. 4 (1967), σ. 177-189 + 2 πίν.
70. *Τὰ Χειρόγραφα τῶν Μετεώρων*. Προλεγόμενα εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔργον τὸ ἐκδοθὲν ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Ν. Βέη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Α', Ἀθήνα 1967, σ. *1-80*. Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1967, σ. 1-80 + LXXX πίν.
71. «Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων», *Χαριστήριον εἰς Ἀν. Ὁρλάνδον*, τόμ. Δ', Ἀθήνα 1968, σ. 439-515 + 15 πίν. Ἀνάτυπο μὲ συμπληρώσεις, Ἀθήνα 1968, σ. 1-88 + 15 πίν.
72. «Ἐγκωμιαστικὴ Ἀκολουθία γιὰ τοὺς τρεῖς ἱεράρχες Μελέτιο Πηγᾶ, Γαβριὴλ Σεβῆρο καὶ Μάξιμο Μαργούνιο, ἀνέκδοτο ἔργο τοῦ Ματθαίου Μυρέων», *Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου*, τ. Γ', Ἀθήνα 1968, σ. 368-411 + 3 πίν.
73. «Εὐαγγελίδης Δημήτριος», *Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 6 (1968), σ. 447-449.
74. «Καμαριανὸς Νέστωρ», *Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 8 (1968), σ. 25-27.
75. «Καμαριανοῦ-Τσιορὰν Ἀριᾶδνη», *Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 8 (1968), σ. 27-28.
76. Dionysios Skylosophos. Révoltes et démarches pour la libération de la Grèce (1598-1611) dans le cadre d'une croisade», *Actes du 1er Congrès International des Études du Sud-Est Européen* (Sofia 1966) τόμ. 3, Sofia 1969, σ. 771, 775-776.
77. «Μαρινέσκου-Χύμου Μαρία», *Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 10 (1970), σ. 78-79.
78. «Ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα τοῦ Σχολείου τῶν ντελικάτων ἐραστῶν», *Ὁ Ἑρανιστής*, τόμ. 8 (1970), σ. 302-323.
79. «Νεοελληνικὲς φιλολογικὲς σπουδές», περ. *Κριτικὰ Φύλλα*, τόμ. 1 (1971), σ. 39-51. Ἀνάτυπο, σ. 1-18.
Βλ. καὶ ἀρ. 82.
80. «Φεραῖος Βελεστινλής Ρήγας», *Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 12 (1971), σ. 554-561.

81. «Ψαλίδας Ἀθανάσιος», *Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Χάρη Πάτση)*, τόμ. 12 (1971), σ. 720-722.
82. «Texte si documente românești inedite din Grecia, Gîndul și fapta marelui domn al Țării Românești [Neagoe]», περ. *Magasin istoric* Βουκουρεστίου), ἔτος VI, ἀρ. 2 (Φεβρ. 1972), σ. 6-10.
83. «Les étapes successives et l'état actuel des études sur la littérature néo-hellénique», *Actes du IIe Congrès International des Études du Sud-Est Européen (Athènes 7-13 mai 1970)*, t. I (*Rapports*), Ἀθήνα 1972, σ. 217-232.
Βλ. καὶ ἀρ. 79.
84. «Μαργαρίτης Καστέλλης ("Ένας Κρυστάλλης στὸν τομέα τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς)», *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, τόμ. 21 (1972), σ. 633-635.
85. «Συνέδριο Βυζαντινολόγων στῇ Χίο (20-25 Μαΐου 1973)», περ. *Χιακὴ Ἐπιθεώρησης*, τόμ. 11, τευχ. 32 (Ἰούν. 1973), σ. 155-157.
86. «Κείμενα καὶ χειρόγραφα τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Ψαλίδα. Δυὸ κορυφαῖοι τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ κι ἓνα βιβλίο τους ποὺ ἔμεινε ἀνέκδοτο», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 94, τευχ. 1115 (Χριστούγεννα 1973), σ. 51-86, Ἀνάτυπο, 1974.
87. «Ὁ φάκελος τοῦ Byron στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Metternich. Δύο μυστικὲς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1824», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 95 (1974) σ. 990-1002.
88. «Ὡδὴ ἐπινίκιος τῶν Ρώσων. Ἑλληνικὸ στιχοῦργημα τοῦ 1812», *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, τόμ. 21 (1971-1974), σ. 287-331.
89. «Ἰδεολογικὲς ζυμώσεις καὶ συγκρούσεις», *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς Ἀ' Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν*, τόμ. ΙΑ' (1975), σ. 433-451. Ἀνάτυπο μὲ τὸν τίτλο «Ἰδεολογικὲς ζυμώσεις καὶ συγκρούσεις στὶς παραμονὲς τῆς Ἑθνεγερσίας», Ἀθήνα 1975.
90. «Ἡ Διεθνὴς Ἑνωσις Κριτικῶν καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸ τῆς Συμπόσιου μὲ θέμα ἡ κλασσικὴ παράδοση στὸν σύγχρονο κόσμος», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 100 (1976), σ. 1575-1578.
91. «Les imprimeries Vénitiennes et les premiers livres grecs», *Atti del II Convegno Internazionale di Storia della Civiltà Veneziana* (Venezia 3-6 Ottobre 1973), τόμ. 2, Firenze 1977, σ. 509-522.
92. «Ὁ Βενιαμὴν Λέσβιος στὴν Πόλη», περ. *Αἰολικὰ Γράμματα*, τόμ. 7 (1977), σ. 278-284.
93. «Γνώση καὶ κρίση» [Εἰσήγηση σὲ ἡμερίδα μὲ θέμα: Ἡ Ἱστορία μας, μήπως πρέπει νὰ τὴν ξαναγράψουμε;], ἔφημ. *Τὰ Νέα*, 11 Ἰουλ. 1977.
94. «Les Grecs de Constantinople et la vie intellectuelle à l'âge de Drogmans», *Πρακτικὰ Διεθνoῦς Συμποσίου τῆς ΑΙΕΣΕΕ* μὲ θέμα «*Istanbul à la jonction des cultures Balkans, Méditerranées, Slaves et Orientales du seize au dix-neuvième siècle* (Istanbul, 15-20 Oct. 1973), Βουκουρέστι 1977, σ. 133-142.
95. «Les "Conseils" attribués au prince Neagoe (1512-1521) et le manuscrit autographe de leur auteur grec (ou la "question homérique" de la littérature slavo-roumaine enfin résolue!)», *Actes du IIe Congrès International des Études du Sud-Est Européen*, (Athènes 8-13 Mai 1970), τόμ. IV, Athènes 1978, σ. 377-387.

96. Πρόλογος στο βιβλίο του Virgil Candea, «Σύντομη Ιστορία της Ρουμανίας», (μετάφραση από τὰ ρουμάνικα Λάμπρου Ζιώγα), Ἀθήνα 1978, σ. 1-16.
97. «Concordance des textes liturgiques de l'église grecque orthodoxe», *Actes du XVe Congrès International d'Études Byzantines*, Athènes, Septembre 1976, τόμ. Α', Ἀθήνα 1979, σ. 155-156 [περίληψη].
98. «Ἡ “Ἀνοιξη” τοῦ Βηλαρά καὶ τὸ ἰταλικό της πρότυπο. Ἀπὸ τὴν ἰταλική “Ἀρκαδία” τοῦ Metastasio καὶ τοῦ Parini στὴν Ἡπειρο τοῦ Βηλαρά καὶ στὰ Ἐπτάνησα τοῦ Μάτεση», *Ὁ Ἑρμηνεύτης*, τόμ. 11 (1974), Ἀθήνα 1980, σ. 627-648.
99. «Ὁμιλία στὸ ἐπιστημονικὸ μνημόσυνο τοῦ Γεωργίου Σούλη (1927-1966)», στὸν τόμο *Γεώργιος Σούλης. Ἱστορικὰ Μελετήματα Βυζαντινὰ, Βαλκανικὰ, Νεοελληνικὰ*, Ἀθήνα 1980, σ. 385-392.
100. «Θούρια τοῦ Ρήγα (τυπωμένα τὸ 1798) καὶ χειρόγραφα τοῦ Βηλαρά», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 56 (1981), σ. 299-312 + 4 πίν.
101. «L'hellénisme postbyzantin et l'Europe. Manuscrits, livres, imprimeries et maison d'édition», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 32/1 (1982), 393-480.
Βλ. καὶ ἀρ. 105.
102. «Τὸ βιβλίο τεκμήριο καὶ μάρτυρας τῆς ἐποχῆς του», *Πρακτικὰ τοῦ Α' Διεθνoῦς Συμποσίου τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν*, μὲ θέμα *Τὸ βιβλίο στὶς προβιομηχανικὲς κοινωνίες*, Ἀθήνα 1982, σ. 362-373.
103. «Ὁ Χρῆστος Χρηστοβασίλης στὴ Ρωσία», *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο*, Ἰωάννινα 1983, σ. 305-362.
104. Πρόλογος στὴ φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου τοῦ Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Ἀθήνα 1983, Συμπλήρωμα, σ. 5-15.
105. «Ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Κοραΐς», *Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου Κοραΐς καὶ Χίος (Χίος 11-15 Μαΐου 1983)*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1984, σ. 223-258.
106. «Post-byzantine Hellenisme and Europe. Manuscripts, books and Printing presses», *Modern Greek Studies Yearbook*, τόμ. 2 (1986), σ. 1-71.
Βλ. καὶ ἀρ. 101.
107. «Ἰωάννινα, Ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων», *Ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse - Britannica*, τόμ. 31 (1988), σ. 64-68. (Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1988, σ. 1-28).
108. «Ρήγας, Βελεστινλῆς ἢ Φεραῖος (Βελεστίνο 1757 - Βελιγράδι 1798)», *Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό*, τόμ. 9Α (1988), σ. 65-67.
109. «Ψαλίδας Ἀθανάσιος», *Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό*, τόμ. 9Β', Ἀθήνα 1988, σ. 486-488.
110. «Ρήγας καὶ Marmontel. Διάδοση τῶν ἔργων τοῦ Marmontel στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Ὁ “Βελισάριος” (1783). Ἡ “Βασκοπούλα τῶν Ἀλπεων”, ἔκδοση Ρήγα (1797), ἄλλες μεταφράσεις, Ἡ “Ἐφημερίς” τῆς Βιέννης καὶ ὁ Ρήγας γιὰ τὸν Marmontel. Μία φράση τοῦ Marmontel σὲ κείμενο τοῦ Ρήγα: “Ὁ ἱερός τῆς Πατρίδος ἔρως ἐμφωλεύει εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἡ καρδία δὲν γηράσκει ποτέ!», Τόμος *Ἑλληνογαλλικά. Ἀφιέρωμα στὸν Roger Milliet - Mélanges offerts à Roger Milliet*, Ἀθήνα 1990, σ. 121-127.

111. «Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Ἕνα σημαντικὸ κεφάλαιο τῆς ἱστορίας μας θέμα Διεθνoῦς Συνεδρίου», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 128 (1990), σ. 1362-1378.
112. «Ὁ φάκελος τῶν “φακέλων”», ἐφημ. *Ἡπειρωτικὸς Ἀγών*, 29 Αὐγ. 1990.
113. «Χρίστος Σούλης (1892-1951)», περ. *Χουλιαράδες*, ἔτος θ', τεύχος Γ'-Δ' (1991). Ἀνάτυπο, σ. 20-58.
114. «Οἱ Φάκελοι, τὰ Ἀρχεῖα, τὸ χρέος μας», Συλλογικὸς τόμος *Σύγχρονα Ἀρχεῖα, Φάκελοι καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα*, Ἀθήνα 1991, σ. 41-63.
115. «Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραῖος», *Ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse - Britannica*, τόμ. 52 (1992), σ. 45-48. Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1992, σ. 1-30.
116. «Ἡ σημαία, τὸ ἐθνόσημο καὶ ἡ σφραγίδα τῆς “Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας” τοῦ Ρήγα», *Δελτίο Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος*, τόμ. 8 (1992), σ. 347-388. Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1992.
117. «Ἕνα ἐγχειρίδιο φαναριωτικοῦ μακιαβελισμοῦ», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 10 (1960), [Ἀθήνα 1996].
118. «Φαναριώτικα ἐγχειρίδια πολιτειαλογίας καὶ πολιτικῆς», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, τόμ. 10 (1960), [Ἀθήνα 1996].

Γ'. ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

119. *Τὸ Συντακτικὸν εἰς ἀπλᾶ μαθήματα* [μὲ τὸν Ν. Παπαδόπουλο], Ἀθήνα 1947.
120. *Τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ τῶν πρώτων τάξεων τοῦ Γυμνασίου*, Ἀθήνα 1951, σ. 96.
121. *Λεξικὸν ἁνωμάτων καὶ ὁμαλῶν ρημάτων* [μὲ τὸν Β. Σφυρόερα], Ἀθήνα 1955, σ. 318.
122. *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Δ' Γυμνασίου* [μὲ τὸν Β. Σφυρόερα κ.ἄ.], Ἀθήνα 1956, σ. 300.
123. *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου* [μὲ τὸν Β. Σφυρόερα κ.ἄ.], Ἀθήνα 1956, σ. 312.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΣΙΟΥΜΗΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΕΤΗΣ

Ερευνητής - Συγγραφέας

*Δύο διακεκριμένα απόφοιτοι
της Ζωσιμαίας Σχολής*

Τιμητική Εκδήλωση του Συνδέσμου

Δεκέμβριος 1996

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΞΑΝΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2

ΔΙΑΘΗΚΗ

ΤΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΩΣΙΜΑ

«Τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς πατέρας τῆς Ἑλλάδος»

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1998

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΥΔΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΟΥΛΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ**

*Τρεις διακεκριμένοι Γυμνασιάρχες
της Ζωσιμαίας Σχολής*

Τιμητική Εκδήλωση του Συνδέσμου

Ιωάννινα, 13 Δεκεμβρίου 1999

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4

**Δημ. Χρ. Καπάδοχου
Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΦΑΣΗ
(ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ)
Θεατρικό έργο**

Αύγουστος 2002

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

5

ΜΝΗΜΗ
ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2000

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6

ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΟΥΛΗΣ
Ο ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΜΟΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2002

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΛΟΥΔΗΣ

Ο ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ
Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ,
Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2004

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

8

ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟ
ΠΟΛΕΜΟ
1912 - 1913

ΧΡΙΣΤΟΥ
ΣΟΥΛΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελόπουλος Άγγελος, *Από την Κατοχή στον Εμφύλιο*, Αθήνα 1994

«Αγωνιστής» (εφημερίδα), *Η μεγάλη επέτειος* (28-10-1994)

Αδελφότητα των εκ Γρεβενιτίου του Ζαγορίου καταγομένων Ηπειρωτών: *Κα-
νονισμός* (Σμύρνη 1888)

«ΑΘΗΝΑ» (περιοδικό):

α) Τόμος Ν.Ε σελ. 378-382

β) Τόμος 11 (1956) σελ. 309

Ακαδημία Αθηνών:

α) Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά: *Μνήμη Λέανδρου Βρανούση*, Αθήνα 1996

β) Το Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2003

γ) Εκθέσεις πεπραγμένων Μεσαιωνικού Αρχείου 1960-1982

δ) Πρακτικά 56, 1981, σελ. 311 (Αθήνα 1966)

ε) Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου 1965, 1966

Άμαντος Κων/νος, *Οι Έλληνες εις την Ρουμανίαν προ του 1821* (Πρακτικά Ακα-
δημίας Αθηνών (6-4-1944)

Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή στην Ιστορία της ΕΠΟΝ*, Αθήνα 1977

Αντωνιάδης Ευγένιος, *Έκφρασις της Αγίας Σοφίας*, Αθήναι 1983

Αποστολίδης Πέτρος, *Όσα θυμάμαι: 1900-1969*, Αθήνα 1983

Αρχεία:

α) Ιστορικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών

β) Ίδρυμα Νέου Ελληνισμού

γ) Αρχείο Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

δ) Ηπειρωτικά Αρχεία

ε) Μορφωτικού – Αναπτυξιακού Συλλόγου Γρεβενιτίου: (Φ. Λ. Βρανούσης)

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* (Τόμος Β΄ 1976)

Βαρίκας Βάσος, *Ρήγας Βελεστινλής*, περιοδ. «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» 14-8-1954

Βάρναλης Κώστας, *Αθανάσιος Ψαλίδας* (εφημ. «Ο προοδευτικός φιλελεύθε-
ρος», 23-10-1952)

ΒΑΡΩΝ ΟΝΤΕΤ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος 1941-1945*, Αθήνα 1987

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ:

α) *Οι πρόδρομοι* – Επιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση (Αθήνα 1955)

β) *Κ. Κρυστάλλης – Χ. Χρηστοβασίλης*, Επιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση

Βενέζης Ηλίας:

α) *Ο Ελληνισμός της Διασποράς*, εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 8-3-1966

β) *Όταν έλαμπε η Ορθοδοξία*, εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 1-3-1966

«Βιβλιοθήκη» (Ελευθεροτυπίας), *Γιατί χαιρόταν ο κόσμος: εποχή Μεταξά*, Αθή-
να 4-8-2006

Βλαντής Σπυρίδων, *Βιογραφία Αθαν. Ψαλίδα*, Εν Αθήναις 1924

Βουλή των Ελλήνων, *Οι Έλληνες στη Διασπορά*, Αθήνα 2007

Βουρνάς Τάσος:

α) Ρήγας, έρευνα, συναγωγή, μελέτη, περιοδ. «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ», 2-2-1955

β) Συμβολή στην έρευνα για τα τραγούδια του Ρήγα και των μιμητών του, Λ. Βρανούση (περιοδ. «ΑΝΤΑΙΟΣ» τεύχ. 5-6, 1948)

Βρανούση Έρα:

α) Δημοσιεύματα και ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια

β) Τα αγιολογικά κείμενα του Οσίου Χριστοδούλου (Αθήναι 1966)

Candea Virgil, Ο Ελληνισμός στη Ρουμανία του 20ού αιώνα

Γκόντοβος Αθανάσιος, Η Παραμυθιά στο στόχαστρο (2007)

Γλέζος Μανώλης, Εθνική Αντίσταση 1940-1944

Γληνός Δημήτρης, Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ, Αθήνα 1994

Γουντχάουζ, Το Μήλο της Έριδος, Εκδόσεις «Εξάντας»

Γραμματόπουλος Δημοσθένης, Ιατροί Ηπειρώται εν Ρουμανία («Ηπειρωτική Εστία», τεύχος 280, έτος 1979)

Δελμούζος Αλεξ., Το κρυφό Σχολειό, Αθήνα 1950

Δημαράς Κ.:

α) Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 16-7-1954

β) Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 3-2-1956 «ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ»

γ) Αθανάσιος Ψαλίδας (εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ 17-10-1952)

δ) Ρήγας Βελεστινλής (εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ 16-7-1954)

ε) Ρήγας Βελεστινλής (εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ 21-2-1958)

Δήμος Ιωαννιτών:

α) Ήπειρος: Κοινωνία – Οικονομία 15ος – 20ος αιώνας, Γιάννενα 1978

β) Πρόγραμμα τελετής για την επέτειο Απελευθέρωσης των Γιαννιτών (20 -2-1945)

ΔΙΑΒΑΖΩ (περιοδικό, 30-11-1983): Αφιέρωμα στον Κοραή

ΕΑΜ – ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ (Ιούλης – Αύγουστος – Σεπτέμβρης – 1987)

Eckermann T., Συνομιλίες με τον Γκαίτε. Μετάφρ. Ν. Καζαντζάκη, Αθήνα 1965

Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση, Αθήνα 1982

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΗΜΕΡΑΣ», Αθήνα 1953, Νεοελληνική Λογοτεχνία: Αθανάσιος Ψαλίδας, σελ. 323 – 324

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Β. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΥΙΟΙ, Έκφρασις της Αγίας Σοφίας, Ευγ. Αντωνιάδου – Συμπλήρωμα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Καλοκάθη, Νεοελληνικά Αναγνώσματα Δ΄ Γυμνασίου, Αθήνα 1956

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ (Αθηνών)

α) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμος ΙΑ΄ σελ. 433-451

β) ΗΠΕΙΡΟΣ – 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού

Εκκλησία της Ελλάδος, Μνήμες και Μαρτυρίες από το 40 και την Κατοχή. Αθήνα 2001

«ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» (Αθήνα 21-9-1945) Ωδή σε συμπολεμιστή (Νίκας) 21-9-1945

Ελεύθερη Ελλάδα (εφημερίδα), Η Εθνική Συνέλευση της απελευθέρωσης (16-5-1944)

Ελύτης Οδυσσέας, Άξιον Εστί – Η μεγάλη Έξοδος

Εργολάβος Σπύρος:

- α) *Τα Ζαγοροχώρια στις αρχές του αιώνα μας*, Ιωάννινα 1993
- β) *Η Δίκη της Πρίντζου και οι Εκτελεσμένοι των Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 1988
- γ) *Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 1993
- δ) *Χρίστος Σούλης: Ο Γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής*, Ιωάννινα 2002
- ε) **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΑ**, Ιωάννινα 1988

Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών:

- α) *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 2002-2003
- β) *Καταστατικό* (1985)

Εταιρεία Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» Έτος Β' - Τεύχος 4 – Ιωάννινα 2003

Ζακυθηνός Διονύσιος: *Η Βυζαντινή Ιδέα και η Ελληνική Επανάσταση* (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ 1-5-1945)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό (1944)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΝΙΑΤΑ, Όργανο του Συμβουλίου περιοχής Ηπείρου ΕΠΟΝ (Γιάννινα, Φλεβάρης 1945)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ (εφημερίδα): Όλοι στη θέση μας (15-8-1942)

Ηπειρωτική Εταιρεία, Γλωσσολογικόν και Λαογραφικόν Διαγώνισμα, 1938

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, Ηπειρώται Δημοσιογράφοι στη Ρουμανία, Αθήναι 1970 – Θωμάς Πασχίδης

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ: Τεύχη 71,72,73. Αύγουστος – Οκτώβριος 1982 σελ. 30-43

«Ηπειρωτική Ζωή» (περιοδικό): *Η προσπάθειά μας*, Γενάρης 1946

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ»: *Η Ήπειρος εις το Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον*, Αθήναι 27-9-1961

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ»:

α) *Ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου εις το Γρεβενίτιον* (14-4-1933)

β) *Η Απελευθέρωση*: 12-10-1944 (13-10-1992)

γ) *Πενήντα χρόνια από την Απελευθέρωση* (19-10-1994)

δ) *Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών* (2-3/7/1987)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, περιοδικό της Ηπείρου (1945)

«Ηπειρώτισσα» (εφημερίδα): *Όλες στο πόδι για την τελική νίκη* (27-9-1944)

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, Πρακτικά – περίοδος 90η (12 – 2 – 1945)

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (24-6-1976), *Γιατί γίνονται τα συνέδρια* (έρευνα)

Καμαριανού – Τσιοράν Αριάδνη, *Η Ήπειρος και οι Ρουμανικές χώρες*

Καραθανάσης Αθανάσιος:

α) *Οι Έλληνες Λόγιοι στη Βλαχία* (1670-1714)

β) *Ο Ελληνισμός της Τρανσυλβανίας*, Θεσσαλονίκη 2003

Καραγιάννης Γιώργος, *Η Εκκλησία από την Κατοχή στον Εμφύλιο*

ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, *Η Επανάσταση του Εικοσιένα* (Επιστημονικό Συμπόσιο, 21 - 23/3/1981

ΚΕΝΤΡΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (Ε.Ι.Ε), *Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες* (Α' Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα 1982)

Κονιδάρης Γεράσιμος, *Ιστορία της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής*, Αθήνα 1969

Κορδάτος Γιάννης, Αθανάσιος Ψαλίδας (Εφημ. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ 24-10-1952)

Κοσμάς Νίκος:

α) *Γιώργος Κοτζιούλας, ο ποιητής της Εθνικής Αντίστασης*

β) *Μαρτυρίες του Γιώργου Κοτζιούλα από την περίοδο του Εμφύλιου, Αθήνα 1993*

Κοτζιούλας Γιώργος:

α) *Ηπειρωτικά – Ποιήματα*

β) *Θανάσης Ψαλίδας* (Περιοδ. Ηπειρ. Εστία)

γ) *Μια μελέτη για το Ρήγα*

δ) *Όταν ήμουν με τον Άρη*. Εκδ. Θεμέλιο 1983

Κοτσιαρδή – Hering Όλγα, Η Ελληνική παροιμία της Τεργέστης, Αθήνα 1986

Κουρμαντζή Ελένη, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – Έτος Β΄ - Τεύχ. 4 Οκτώβριος 2003:

α) *Λέανδρος Βρανούσης – Μια κατάθεση μαρτυρίας*

β) *Η Νεοελληνική Αναγέννηση στα Γιάννενα*, 2007

Κ.Ν.Ε. Σ.Π. ΗΠΕΙΡΟΥ – ΚΕΡΚΥΡΑΣ – ΛΕΥΚΑΔΑΣ, Από τη δράση της ΕΠΟΝ στην Ήπειρο, Κέρκυρα – Λευκάδα 1983

Κραφίτης Βασίλειος:

Λόγιοι της Ηπείρου. Τόμος 2ος σελ. 69 – 71 Αθήνα 1981

ΚΡΙΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ (Ιανουάριος 1971)

Νεοελληνικές φιλολογικές Σπουδές (Β΄ Διεθνές Συνέδριο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης 7-5-1970)

«*Λαϊκή Δράση*», Εμπρός να ολοκληρώσουμε το 21 (25-3-1944)

Λαμπρίδης Ιωάννης, Ζαγοριακά, Μέρος Α΄ - Μέρος Β΄ 1880 – 1889

«*Λαοκρατία*» (Εφημερίδα), Για τη Λευτεριά και τη Λαοκρατία (11-11-1944)

«*Λεύτερα Νειάτα*», Ζήτω η 25η Μαρτίου (25-3-1944)

Λογοθετόπουλος Κ., Ιδού η αλήθεια, Αθήναι 1948

«*Νεώτερη Ηπειρωτική Μούσα*», Ποιήματα, Γιάννενα 1943

Λυμπεράτος Ανδρέας, Ο Πρεσβευτής Ιστορικός (Εφημ. ΑΥΓΗ 5-10-2003

Λώλης Σοφοκλής:

α) *Η Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή ως Εκπαιδευτικόν Ίδρυμα*, Αθήναι 1982

β) *Αι θρησκευτικαί ιδέαι του Νεοφύτου Δούκα*

Μαθιόπουλος Βάσος, Εικόνες Κατοχής, Αθήνα 1980

Μάλαμας Λάμπρος:

α) *Αλήθειες από το Έπος του 1940–41*. Ιωάννινα 2001

β) *Ο Θρίαμβος της Εθνικής Αντίστασης και η συντριβή του Άξονα*

Μαρκάκης Πέτρος, Λέανδρου Βρανούση: Αθανάσιος Ψαλίδας, ΗΠΕΙΡ. ΕΣΤΙΑ 1952

Μελετζής Σπύρος, Με τους αντάρτες στα βουνά, Αθήνα 1982

ΜΕΛΙΣΣΑ, Δεκαπενθήμερον Φιλολογικόν Περιοδικόν εκδιδόμενον εν Γρεβεντίω (1933)

Μερακλής Μιχαήλ, Ομόκεντρα – Δύο θάνατοι (Εφ. «Ριζοσπάστης» 2-5-1993)

Μικρογιαννάκης Εμμανουήλ, Χάος στη Φιλοσοφική Αθηνών, Αθήναι 1975

Μιχαλόπουλος Φάνης (Εφημ. ΤΟ ΕΘΝΟΣ 30-10-1952), *Αθανάσιος Ψαλίδας ο Διδάσκαλος του Γένους*

Μορφωτικός – Αναπτυξιακός Σύλλογος Γρεβενιτίου, *Καταστατικό*

Μουτσόπουλος Χαράλαμπος, *Απόψεις για αυτιά που δεν ακούν*, Αθήνα 2007

Μπαϊρακτάρης Θωμάς, *Το Φλαμπουράρι στο χρόνο και στο χώρο*

Μπαλάφας Κώστας, *Το Αντάρτικο στην Ήπειρο*, Γιάννενα 1991

Μπελιά Ελένη, *Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας*. Δελτίον της Ιστορικής και Εθνο-λογικής Εταιρείας της Ελλάδος. (Τόμος 26ος – 1983)

Μυλωνάς Παύλος, *Τα βιβλία* (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ 15-5-1984)

ΤΑ ΝΕΑ (19-2-1983), *Η τέχνη στο πλευρό του Λαού που μάχεται*

ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ:

α) Μηνιαία Έκδοση Ελεύθερης Ελλάδας (Αθήνα Μάης – Ιούνης 1944)

β) Η πρώτη Εθνοσυνέλευση της Νεότερης Ελλάδας (Μάης – Ιούνης 1944)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ 1 Οκτωβρίου 1948

Νικολαΐδης Ιωάννης, *Ζαγόρι: Ο τερπνός κήπος της καλλιγόνου Ηπείρου*, 1992

Νικολαΐδου Ελευθερία:

α) Λέανδρου Βρανούση, *ποιήματα*

β) *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 2002-2003

γ) *Νεοελληνική Λογοτεχνία*

δ) *Από τον Σολωμό μέχρι σήμερα* (Εκδόσεις «Ημέρας» 1953)

ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ, Εθνικό Συμβούλιο. *Η μεγάλη ώρα της Εθνικής Αντίστασης* (Μάης 1994)

Ξενικάκης Ευάγγελος, *Περί των Καλλέργων*, Αθήνα 1989

Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών βιβλίων:

α) *Νεοελληνικά Αναγνώσματα Β' Γυμνασίου*. Εν Αθήναις 1966

β) *Ιστορία Στ' Δημοτικού*, Αθήνα 2006

Παναγιωτόπουλος Βασίλης, *Αναζητώντας το Ρήγα* (ΤΟ ΒΗΜΑ 10-2-2001)

Πανεπιστήμιο Αθηνών, *Τα κατά την Πρυτανεία Γεωργίου Μιστριώτου*, 1892

Παπαγεωργίου Κώστας, *Το χωριό που ρήμαξαν οι Γερμανοί (Λιγκιάδες)*, 1947

Παπαγιάννη Βασιλική, *Κραυγές της Μνήμης* (Κατοχή – αντίσταση – εμφύλιος)

Παπαϊωάννου Μ., Αθανάσιος Ψαλίδας (Εφημ. ΑΥΓΗ 4-1-1953)

Παπαμαύρος Μ., *Ελεύθερη Ελλάδα*. Έκδοση ΠΕΕΑ 1944

Παπανούτσος Ευάγγελος:

α) *Η Παιδεία, το Μεγάλο μας πρόβλημα* (Αθήνα 1976)

β) *Κέντρα Έρευνας* (Εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ 24-10-1957).

Παππάς Στέφανος, *Η Σφαγή του Κομμένου*, Αθήνα 1976

ΠΕΕΑ ΒΙΝΙΑΝΗΣ, *Βίνιανη η Πρωτεύουσα των βουνών* (Βίνιανη 2001)

ΠΟΝΤΙΚΙ, *Λαοκρατία στην πράξη* (18-3-2004)

Ράϊος Κων/νος, *Ιωάννη Παπαβρανούση Λαογραφικά Γρεβενιτίου* (Ηπειρ. Γράμματα 2005)

Ράπτης Σ. (Πολεμικός ανταποκριτής). *Η μάχη παρά το Γρεβενίτι Ανατ. Ζαγορίου* (1912-13) (Εφημ. ΕΜΠΡΟΣ 4-1-1913)

Ριζάρειο Ίδρυμα:

α) *Ζαγοροχώρια*, Αθήνα 1992

β) *Διαθήκη του Γεωργίου Ραδιόνοφ Ριζάρη*

- ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ (20-2-1983), *Κορυφαία Στιγμή της Ιστορίας* (Εθν. Συμβούλιο Κορυσφάδων)
- Ρογκότης Χρίστος, *Το Γρεβενίτι στην Αντίσταση*, Γιάννενα 1998
- Σάθας Κων/νος, *Ο εν Μολδοβλαχία Ελληνισμός προ των Φαναριωτών* (Πανδώρα τ. 19, 1868)
- Σαλαμάγκας Δημήτριος, *Συμβολή στην έρευνα για τα τραγούδια του Ρήγα και των μιμητών του*. (Εφημ. ΚΗΡΥΞ 13-11-1948)
- Σαραφίδης Έκτωρ, *Έλληνες ιατροί εν Ρουμανία* (Ακαδημία Αθηνών, 1940)
- Σαρδέλης Κώστας, *Η Ελληνική Εφημερίς της Βιέννης* (περιοδ. ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ 1-4-1996)
- Scalcau Paula, *Hellenism in Romania*
- Σταύρου - Αναγνώστου Γεωργία, *Η προσφορά της Μαρτυρικής Μουσικότητας στη νεότερη ιστορία*, Μουσικιστά 1998
- Σύνδεσμος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, *Μνήμη Ζωσιμαίας Σχολής*
- ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΧΙΟΥ (12-5-1983), *Συνέδριο Κοραή*
- Τσάτσος Δημήτριος, *Η μεγάλη παρακμή*, Αθήνα 2007
- Τωμαδάκης Νικόλαος, *Αθανάσιος Ψαλίδας ο Διδάσκαλος του Γένους*, περιοδικό ΑΘΗΝΑ τόμος 56, 1952
- Υπουργείο Εξωτερικών - Ιστορικό Αρχείο, *Φάκελοι: Προξενία Ρουμανίας* (36/5) και *Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων* (77/3)
- Φάντης Πάνος, *Ρήγας*, περιοδ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, τεύχ. 23 (Μάρτιος 1954)
- Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Γρεβενιτίου «Άγιος Δημήτριος» 1914, *Καταστατικόν*
- Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, *Πρακτικά Συνεδρίων* (6-10-1977, 20-3-1978, 22-3-1978)
- Φλίντρας Θεοχάρης, *Το Μοναστήρι της Βουτσάς*
- ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ, *Το Ζαγόριον* (Αρ. 41/25-6-1893), *Επιστολή Ψαλίδα στο Φιλητά* (Αρ. 36/21-5-1893)
- ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΦΕΝΕΙΟΝ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ (Αρ. 215/29-11-1896)
- Χαρίσης Βασίλης, *Ζαγοροχώρια*, Αθήνα 1979
- Χασιώτης Ι., Λ. Βρανούσης, *Ιστορικά και τοπογραφικά του μεσαιωνικού κάστρου Ιωαννίνων* (Περιοδ. «Μακεδονική ζωή» αριθ. 44 (1970)
- Χιακή Επιθεώρησης, *Συνέδριο Βυζαντινολόγων στη Χίο* (Ιούνιος 1973)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου: Από το Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής	3
Λίγα λόγια για την Έκδοση: Από το Σπύρο Εργολάβο	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο Ελληνισμός της Διασποράς	9
Οι Έλληνες της Ρουμανίας	11
Το Γενεαλογικό Δέντρο των Παπαβρανούσηδων	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Λέανδρος Βρανούσης (Σύντομο Βιογραφικό Σημείωμα)	21
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Μαθητής στο Γρεβενίτι (1927-1934)	26
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Μαθητής στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων	39
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1938-1942) + (1945-1946)	48
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Συμμετοχή στην Εθνική Αντίσταση	
I. Ο Πόλεμος του '40 και η Κατοχή στη χώρα μας	56
II. Η Εθνική Αντίσταση στη χώρα μας (1941-44)	64
III. Η Εθνική Αντίσταση στην Ήπειρο	79
IV. Ο Λέανδρος Βρανούσης στην Εθνική Αντίσταση	83
1. Η Εθνική Δράση του	83
2. Η πολιτιστική δράση του Βρανούση στα πλαίσια της Εθνικής Αντίστασης (1942 – 45)	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄

Από την Κατοχή στον Εμφύλιο και στη Μετεμφυλιακή Περίοδο. Ο Αγώνας για την επιβίωση	110
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

Ο Βρανούσης και η ποίηση	119
--------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

Τα έργα που τον καθιέρωσαν στην ελληνική και στη διεθνή βιβλιογραφία.	
I. Αθανάσιος Ψαλίδας, ο Διδάσκαλος του	

Γένους, ο Πατριώτης, ο Πολιτικός, ο Αγωνιστής	137
II. Ρήγας Φεραίος, ο άνθρωπος, η εποχή του, η δράση και το έργο του . . .	149

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Στο Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών	161
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

I. Ερευνητικές Αποστολές στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό	180
II. Συμμετοχή σε Διεθνή Συνέδρια	185

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

Η Πνευματική – πολιτιστική και κοινωνική του δραστηριότητα	198
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

Στο Πολυμελές Συμβούλιο του Ιδρύματος της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής	212
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'

Ο Βρανούσης και η Ήπειρος	222
-------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

Υποψήφιος στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών Για την Α' έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας	252
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ'

Ο Βρανούσης και η πολιτική	261
--------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΖ'

Σχέσεις με πνευματικούς ανθρώπους και επιστημονικές Οργανώσεις Τιμητικές διακρίσεις και αφιερώματα στη μνήμη του	269
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΗ'

Ο πρόωρος θάνατός του και ο αντίκτυπος στην κοινωνία. Επικήδειοι – δημοσιεύματα – Αφιερώματα στη μνήμη του	279
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΘ'

Είπαν και έγραψαν για το Λέανδρο Βρανούση	294
---	-----

Επίλογος	325
Δημοσιεύματα Λέανδρου Βρανούση	328
Εκδόσεις του Συνδέσμου μας	337
Βιβλιογραφία	339

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Από αριστερά: Άντα Μακρή, Λευτέρης Ζώλας, Γιώργος Γκόντζος, Φρίξος Πούρλης, Αθανασία Μέρτζιου, Φίλιππας Κρομμύδας, Σπύρος Εργολάβος, Κώστας Καραγιαννίδης, Μαρία Εργολάβου.

Λέανδρε Βρανούση.

Μεγαλύτερος εγώ στα χείνια,
μεγαλύτερος εγώ στα γέλια
και πάλι γνήσια, ξιδινα χρόνια
πέρα παγαμιά στον ίδιο δρόμο
αυτό το δρόμο και ξεκινώντας
από τη σεβασμία "Ημερο, πα'ε
σώ χείρας. Εγώ πάντα το χείρος
μας. Θα ροσέντα εγώ να'χω
παρκαύση πια - μά πάω λίγο
λώρα. Από αυτό το "λώρα
λώρα,, εγώ πάλι βιβλίο εγώ.
Δίχου το, όπως σου το δίνω -
εί' εγώ πάλι πάλι παρκαύση,
εγώ πάλι πάλι πάλι πάλι πάλι

Αθήνα, 1976

Δημήτρης

Επιστολή του Δημήτρη Χατζή στο Λέανδρο Βρανούση.